

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ
АСОЦІАЦІЯ СПРИЯННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ
«СПЕЙСТАЙМ»
АКАДЕМІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

NEW ECONOMICS

матеріали Міжнародного наукового форуму
«NEW ECONOMICS - 2019» (м. Київ, 14-15 листопада 2019 р.)

Том 1

Київ,
2019

**National Academy of Sciences of Ukraine
Institute of Industrial Economics**

**Association for Promotion of Education and Science Globalization
SPACETIME**

Academy of Economic Science of Ukraine

NEW ECONOMICS

materials of the International Scientific Forum

NEW ECONOMICS - 2019 (Kyiv, November 14-15, 2019)

Volume 1

**Kyiv,
2019**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту економіки промисловості НАН України
(протокол № 12 від 23.10.2019 р.)*

Редакційна колегія:

Олександр Кендюхов, доктор економічних наук, професор, президент Асоціації сприяння глобалізації освіти та науки SPACETIME, віце-президент Академії економічних наук України,

Дмитро Солоха, доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету Донецького державного університету управління (Україна),

Олена Чернявська, доктор економічних наук, професор, директор Інституту соціально-економічних ініціатив (Україна),

Ірина Петрова, кандидат економічних наук, науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України,

Оксана Марухленко, кандидат економічних наук, доцент, фундатор Науково-освітнього центру «Science Study Service» (Україна), секретар оргкомітету,

Рецензенти:

В'ячеслав Ляшенко, доктор економічних наук, професор, перший віце-президент Академії економічних наук України, завідувач відділу проблем регуляторної політики і розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України,

Микола Білопольський, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Приазовського державного технічного університету, віце-президент Академії економічних наук України.

**NEW ECONOMICS: матеріали Міжнародного наукового форуму
N 52 «NEW ECONOMICS – 2019»** (м. Київ, 14-15 листопада 2019 р.): в 2-х
томах. Т. 1; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 368 с.

ISBN 978-966-02-9063-1

ISBN 978-966-02-9064-8 (том 1)

В збірці матеріалів Міжнародного наукового форуму «NEW ECONOMICS – 2019» розміщено доповіді учасників форуму за тематичними напрямками: економіка майбутнього: глобальні тренди, виклики новій економіці, умови сталого розвитку, Україна у глобалізованому світі, підприємство: маркетинг та менеджмент в пошуках ефективності, економічна теорія: еволюція парадигми та революційні гіпотези.

Матеріали конференції призначені для науковців, державних службовців, викладачів, аспірантів, підприємців та студентів.

УДК 33

ISBN 978-966-02-9063-1

ISBN 978-966-02-9064-8 (том 1)

© Інститут економіки промисловості
НАН України, 2019;

Асоціація сприяння глобалізації освіти та
науки «СПЕЙСТАЙМ»; 2019

Академія економічних наук України, 2019

ЗМІСТ

АКАДЕМІЧНА ПЛАТФОРМА № 1 «ЕКОНОМІКА МАЙБУТНЬОГО: ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ»	9
Eleonora Karpets. MODELING OF STRUCTURAL DYNAMICS INFORMATION OF THE DIGITAL STATE	9
Бабенко Максим Віталійович. ОПЕРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ СТАНУ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	12
Белінська Яніна Василівна, Котух Ельвіра Сергіївна. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ТЕХНОЛОГІЇ BLOCKCHAIN.....	17
Біла Світлана Олексіївна. «ІНДУСТРІЯ 4.0» ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ТРЕНД КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН У ХХІ СТ.....	20
Бутенко Вікторія Василівна. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	25
Вінічук Марія Володимирівна, Верескля Мар'яна Романівна, Михаліцька Наталія Ярославівна. ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	28
Галасюк Валерій Вікторович. ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ: ВІД ПАРАДИГМИ КОРИСНОСТІ ДО ПАРАДИГМИ ЧОТИРЬОХ БАЗОВИХ ТИПІВ РІШЕНЬ.....	33
Горобець Олена Олександрівна. ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	38
Гриневич Людмила Володимирівна. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСБАЛАНСУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗПОДІЛУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ.....	42
Гужва Володимир Михайлович. СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ БЛОКЧЕЙНУ	47
Діба Михайло Іванович, Гернего Юлія Олександрівна. ПОТЕНЦІАЛ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РОЗВИТКУ FINTECH В УКРАЇНІ	51
Задворних Сергій Сергійович. ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ БЕЗГОТІВКОВОГО СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ГОРІВКИ У СВІТОВІЙ ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ	56
Кіптенко Вікторія Костянтинівна. INFORMATIONAL TRANSFORMATION OF THE WORLD SYSTEM: STRATEGIC INTELLIGENCE FROM WORLD ECONOMIC FORUM ADVANTGES.....	61
Колінець Леся Богданівна. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ – РОЛЬ У ФОРМУВАННІ НОВІТНЬОЇ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	64
Комар Наталія Володимирівна. ВИКЛИКИ BREXIT ДЛЯ КРАЇН ЄВРОПИ....	67
Кухтин Ольга Богданівна. СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ФОНДОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	71
Мазаракі Анатолій Антонович, Дугінець Ганна Володимирівна. ФЕНОМЕН «SHARING ECONOMY» В СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЦІ ХХІ СТОЛІТТЯ	73
Малиновська Альона Михайлівна. ВІРТУАЛЬНІ ВАЛЮТИ: ПОШИРЕННЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ДО ВИЗНАННЯ.....	78
Мамонова А. В. ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ВІРТУАЛЬНИХ ВАЛЮТ (КРИПТОВАЛЮТ) В УКРАЇНІ.	82

Маслій Олександра Анатоліївна, Іванюк Богдан Михайлович. ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	86
Омельяненко Віталій Анатолійович. ІНСТИТУЦІЙНО-ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ СФЕР НА ПРИКЛАДІ ПРИЛАДОБУДУВАННЯ	89
Онищенко Володимир Олександрович, Сівіцька Світлана Павлівна, Черв'як Анна Володимирівна. ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ	93
Похильченко О.А. «ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ» ЯК ГОЛОВНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЛОГІСТИКИ.	97
Ревак Ірина Олександрівна, Яворська Тетяна Василівна. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	102
Сатир Лариса Михайлівна. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА РОБОТИЗАЦІЯ У СФЕРІ АГРОБІЗНЕСУ ЯК ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ	105
Свердан Михайло Михайлович. ФІНАНСОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ СПОЖИВАННЯ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	108
Сидорович Олена Юріївна. КОНЦЕПТИ РЕФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МЕГАТРЕНДІВ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	114
Сигуа Гиорги. УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ГРУЗИИ И УКРАИНЕ	118
Тарасевич Віктор Миколайович. ЕВОЛЮЦІЙНІ ЕПОХИ ТА ЕПОХАЛЬНІ РЕВОЛЮЦІЇ.....	124
Третьякова Олена Василівна, Харабара Віолетта Миколаївна. РОЛЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ	129
Феденко Д.О. AGILE ТА SCRUM В БУХГАЛТЕРІЇ.....	133
Хамініч Світлана Юріївна. ІМПЕРАТИВИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	136
Хмурова Вікторія Валентинівна. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА – ШВИДКИЙ РОЗВИТОК.....	138
Череп Алла Василівна, Воронкова Валентина Григорівна, Нікітенко Віталіна Олександрівна. РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ГЛОБАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	143
Шемахіна Ірина Вадимівна. СУПЕРЕЧЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	148
Шульга Ольга Антонівна. СУПЕРЕЧЛИВИЙ ХАРАКТЕР РОЗВИТКУ НОВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ	151
Яновська Вікторія Петрівна, Творонович Вікторія Ігорівна, Портнов Олексій. ВИЗНАЧЕННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	155
АКАДЕМІЧНА ПЛАТФОРМА № 2 «ВИКЛИКИ НОВІЙ ЕКОНОМІЦІ»	159

Бохан Аліна Василівна. МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА ТА КЛІМАТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ	159
Васильчук Ірина Петрівна, Слюсаренко Катерина Володимирівна. КЛІМАТИЧНІ ЗМІНИ ТА FİNTECH ЯК ЧИННИКИ ФІНАНСОВОЇ КРИХКОСТІ	163
Верховод Ірина Сергіївна. ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМА РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ	166
Жулин Ольга Володимирівна. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ.....	170
Загвойська Людмила Дмитрівна, Пелюх Оксана Романівна. ПРОБЛЕМИ ВРАХУВАННЯ ВАРТОСТІ ПОСЛУГ ЕКОСИСТЕМ В ОЦІНЮВАННІ ЕФЕКТИВНОСТІ: ПРИКЛАД ЗАХОДІВ ПЕРЕФОРМУВАННЯ ПОХІДНИХ ЯЛИНОВИХ НАСАДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ	174
Ільч Людмила Миколаївна. СТАРІННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ДИСБАЛАНС ЯК ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ.....	179
Кендюхов Олександр Володимирович. АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИВА: ГОЛОВНІ АКЦЕНТИ	184
Нікола Світлана Олегівна. ОЦІНКА ВПЛИВУ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ДОБРОБУТ КРАЇН БРІКС В УМОВАХ КРИХКОСТІ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	187
Санченко Алевтина Євгенівна. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА СТАЛА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ: АСПЕКТ АККУМУЛЯЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РЕСУРСУ.....	192
АКАДЕМІЧНА ПЛАТФОРМА № 3 «УМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ».	198
Abesadze Ramaz, Burduli Vakhtang. ALTERNATIVE ENERGY AND ENHANCING ENERGY EFFICIENCY – THE MOST IMPORTANT DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF GREEN ECONOMY	198
Акулович Юлія Анатоліївна. НОВА ЕКОНОМІКА ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	202
Балджи Марина Дмитрівна. ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ РІЗНИХ РІВНІВ УПРАВЛІННЯ	205
Батажок Світлана Григорівна. РЕСУРСОЕФЕКТИВНЕ ВИРОБНИЦТВО В ЦИРКУЛЯРНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ.....	210
Бондаренко Світлана Михайлівна. ЕКОМОДА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	214
Горбачова Оксана Миколаївна. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АЕРОПОРТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ РОЗВИТКУ	217
Кравчук О.І. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	220
Кузнецова Наталія Богданівна. КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА МАЙБУТНЄ РОЗВИТКУ ОСВІТИ.....	223

Лосева Ольга Геннадіївна. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ: ПРАКТИКА КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ	227
Матвеева Наталя Миколаївна, Соболева Ганна Григорівна, Славута Олена Іванівна. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЕКГРАУНД ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО НАПРЯМУ ЩОДО ЗЕЛЕНОГО БУДІВНИЦТВА	231
Міскевич Ірина Олександрівна. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ПРОЦЕСІ ДОСЯГНЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА АГЛОМЕРАЦІЙ	234
Прохоров Віталій Серафимович, Петрова Ольга Олександрівна. ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БІОРЕМЕДІАЦІЇ ПОЛІГОНІВ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ	238
Пуліна Тетяна Веніамінівна. НОВИЙ ПІДХІД ДО ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	241
Пулянович Олена Василівна. ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ НА МАЛИХ СУДНАХ	244
Хільчевська Ірина Геннадіївна, Холодько Анастасія Ростиславівна. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	248
Хлобистов Євген Володимирович, Кузьменко Марія Володимирівна. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА АСИМІЛЯЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОВКІЛЛЯ	253
Шевченко Ганна Миколаївна. РОЗВИТОК ОЗДОРОВЧОЇ РЕКРЕАЦІЇ В МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЯХ УКРАЇНИ	255

АКАДЕМІЧНА ПЛАТФОРМА № 4 «УКРАЇНА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ»	259
Бабич Людмила Миколаївна, Карлова Ірина Олександрівна. ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ	259
Бондаревська Ксенія Валентинівна. СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ОЦІНКА ЇЇ РІВНЯ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	264
Вакулич Марія Михайлівна. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	269
Варналій Захарій Степанович, Савіна Наталія Борисівна, Нікитенко Дмитро Валерійович. ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	272
Гуменюк Василь Васильович. ПРЕДМЕТ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЯЦІЇ	277
Жаган Іван Сергійович. ІНВЕСТИЦІЇ ДЛЯ ІННОВАЦІЙ, АБО ЯК ДЕРЖАВА СПРИЯЄ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	281
Калініченко Зоя Дмитрівна. ЯКІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН З РИНКОВОЮ СИСТЕМОЮ	284
Карпенко Андрій Володимирович. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ	290

Кобушко Ігор Миколайович, Тютюнник Інна Володимирівна, Кобушко Яна Володимирівна. УРАХУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ТІНЬОВОГО РУХУ КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ СТРАТЕГІЯХ КРАЇНИ.....	294
Король Світлана Яківна. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ «ЗЕЛЕНИХ ОФІСІВ»	297
Лепейко Тетяна Іванівна, Ареф'єва Олена Володимирівна. ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРИРОДА СУЧАСНОГО ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМАХ МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ.....	303
Марухленко Оксана В'ячеславівна. ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	307
Марченко Оксана Анатоліївна, Сальнікова Марина Вікторівна. ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	311
Мехович Сергій Анатолійович. КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ІНДУСТРІАЛЬНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ.....	316
Ніколаєвич Олександра Вікторівна. ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ФОРМ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	321
Онищенко Світлана Володимирівна, Глушко Аліна Дмитрівна. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	325
Попко Олена Володимирівна. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА МАРКЕТИНГОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ОПЕРАТОРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.	329
Радєва Марина Миколаївна, Коломієць Вікторія Миколаївна. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ОСНОВІ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОЇ МОДЕЛІ.....	335
Родченко Володимир Борисович, Прус Юлія Ігорівна, Хрипунова Дар'я Михайлівна. НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ МЕТОДИКИ ВИБОРУ ПРІОРИТЕТІВ СМАРТ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ ДЛЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	340
Руснак Алла Валентинівна, Надточій Ірина Ігорівна. СУЧАСНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ.....	346
Скиба Марина Валеріївна. ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ.....	351
Соловей Надія Василівна. ДЕРЖАВНІ СТРАХОВІ КОШТИ, ЯК СИСТЕМА ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ.....	355
Сторожук Оксана Василівна, Заярнюк Олексій Васильович. МОТИВАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	358
Чайка Катерина Сергіївна. УКРАЇНА ЯК ОБ'ЄКТ ДОВГОСТРОКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ІНТЕРЕСУ	361
Яковенко Юрій Вячеславович. ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ НА ОБСЯГИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ НАДХОДЖЕНЬ.....	364

АКАДЕМІЧНА ПЛАТФОРМА № 1 «ЕКОНОМІКА МАЙБУТНЬОГО: ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ»

Eleonora Karpets

*Ph.d. economic, Senior Research Fellow, Department of Economic Cybernetics
Glushkov Institute of Cybernetic of NAS of Ukraine, Kiev, Ukraine*

MODELING OF STRUCTURAL DYNAMICS IN FORMATION OF THE DIGITAL STATE

Keywords: *digital economics, innovative potential, digital infrastructure optimization software tools, econometric model, Input-Output tables (IOTs), types of economic activity (NACE), National Accounts, interbranch flows, the volume of final consumption, intermediate consumption.*

Ключові слова: *цифрова економіка, інноваційний потенціал, програмні засоби оптимізації цифрової інфраструктури, економетрична модель, таблиці Витрати-Випуск (ТВВ), види економічної діяльності (NACE), національні рахунки, міжгалузеві потоки, обсяг кінцевого споживання, проміжне споживання*

The implementation of organizational tasks for setting up a digital economy as an integral part of the information society has a quite rapid tempo in Ukraine. This is true due to stimulating actions of the external economic environment and the internal need for stabilization of the national economy. It should be noted that institutional measures, such as the development of the Concept of Digital Economy and Society Development in Ukraine for 2018-20120, the corresponding Action Plan for its implementation and the process of harmonization of the legislative framework according to the identified priority areas [1], have been developed at a stepped-up pace. As a result, we have a hastily prepared institutional framework that generates many practical and methodological questions.

There is an important task to identify structural transformations that will maximize the use of innovative potential to bring about the balanced formation of digital infrastructure and competitiveness. This should give a basis for effective interconnections at the new technological level between industrial economic activities and the service sector (Industry 4.0). It should be borne in mind that this process must be accompanied by appropriate improvements in the digital skills and competences of employees who should meet the needs of high-tech jobs.

Finding a solution for this issue is considered one of the strategic ways to harmonize the structure of the digital economy of Ukraine with the corresponding structures in European countries.

When considering ways of resolving the issue few government officials recall the historical experience in Ukraine of creating automated process control systems as well as training staff at the appropriate level. These issues were systematically addressed within the framework of the formation of a nationwide automated control system (known as OGAS).

The new level of information and telecommunication technologies development does not exclude the need for a systematic approach to the formation of an appropriate digital infrastructure.

In this context, the Department of Macroeconomic Forecasting of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine proposed the task of developing tools for monitoring and analyzing the impact of the development of the industrial infrastructure blocks on the real sector and macroeconomic dynamics based on Input-Output Tables model. The Institute of Cybernetics of the NAS of Ukraine has proposed an econometric model for estimating the balance shifts in the economy on the basis of the mathematical apparatus of the Input-Output Tables and the corresponding software for the formation of the database, intermediate calculations, regression analysis and forecasting of macroeconomic dependencies [2].

The Cybernetics Institute of Ukrainian National Academy of Sciences develops a toolkit for analyzing industrial and social-economic processes in national economy. This toolkit is based on econometric models Input-Output tables (IOTs) and indicators of the National Accounts of Ukraine.

The goal is to create instruments for estimation of the significant structural shifts in the country economy. This toolkit will make it possible to analyze and investigate structural shifts within the range of inter-branch consumption between the economical branches and to estimate the influence of such shifts on macroeconomic indicators (volume of output in constant producer prices).

Methodological approach of development is to build relationships between indicators of IOTs using statistical dependencies. This leads to an econometric interpretation of the model, implying the existence of statistical dependencies of inter-branch flow volumes to output volumes in supplier-consumer conjugated pair [2-3].

Creation of the functions like $x_{ij} = x_{ij}(x_i, x_j)$ actually means the change in Leontiev's precondition about preliminary calculation of a_{ij} (input-output coefficient). Such dependencies are built for every pair of conjugated economic activities using regression equations, for instance, linear regressions like:

$$x_{ij} = c_{ij} + \lambda_{ij}x_i + \beta_{ij}x_j \quad (1)$$

Data for finding coefficients $c_{ij}, \lambda_{ij}, \beta_{ij}$ are dynamic series of reporting values of x_{ij}, x_i, x_j indicators. The analysis of mutual influence is carried out through regression equations [2].

The software toolkit for the research on the basis of econometric Input-Output tables model (IOTs) consists of [3-4]:

- structured database with input information;
- the module of input data analysis;
- the input data preparation module for making calculations based on Input-Output econometric model (Figure 1);
- calculation module and results analysis (Figure 2) ;
- structured database with output information (Figure 3);

- the interface for data processing, conducting of analysis, task formation for the modeling and coefficient calculation, analyzing the results of modeling and calculation.

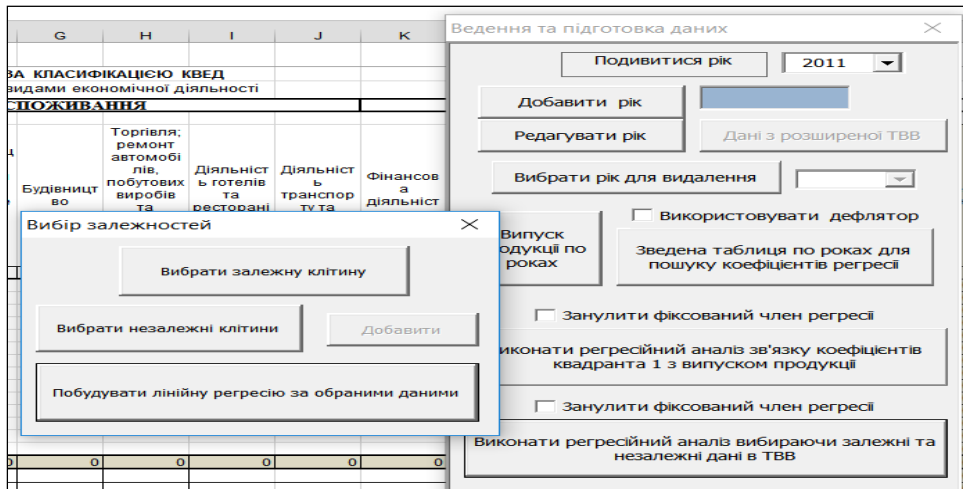

Figure1. The input data preparation module for making calculations based on Input-Output econometric model

А	В	С	Д	Е	Г	Н	І	К				
ВИХІДНІ ДАНІ - Характеристики залежностей $X_{ij} = c_{ij} + \lambda_{ij} X_{ik} + \beta_{ij} X_{lj}$ (розв'язок рівнянь лінійної регресії)								Середні	6.305E-01	1.273E+03	8.340E+01	
	Значення коефіцієнтів		Станд. помилка коефіцієнтів		Коеф. детермінації		помилка оцінки		F статистика			
X_{ij}	c_{ij}	λ_{ij}	c_{ij}	λ_{ij}	c_{ij}	λ_{ij}	β_{ij}	β_{ij}	β_{ij}	β_{ij}	β_{ij}	β_{ij}
5 X_1_1	1.001E+04	0.000E+00	2.184E-01	1.465E+03	0.000E+00	4.962E-03	9.944E-01	2.883E+03	1.938E+03	7.080E-04	7.705E-04	1.839E+01
6 X_1_2	9.809E+01	-1.709E-03	5.038E-03	4.577E+01	3.658E-04	6.753E-04	6.002E-01	3.994E+03	2.771E+02	9.823E-03	3.994E+03	2.427E+01
7 X_1_3	9.708E+03	1.781E-01	-6.283E-03	3.059E+03	1.704E-02	5.954E-03	8.292E-01	1.990E+01	2.427E+01	8.292E-01	1.990E+01	2.427E+01
8 X_1_4	-7.423E+02	2.945E-04	-1.575E-04	1.151E+01	1.089E-04	2.881E-04	5.449E-01	1.364E+02	5.983E+00	7.529E-03	2.071E+03	1.517E+01
9 X_1_5	-8.251E+01	-4.221E-04	3.295E-03	8.536E+01	4.970E-04	1.413E-03	9.324E-01	1.370E+02	6.894E+01	9.324E-01	1.370E+02	6.894E+01
10 X_1_6	-1.554E+03	9.142E-03	1.127E-02	1.194E+03	1.263E-02	1.331E-02	9.108E-02	3.762E+00	5.010E-01	6.212E-02	3.279E+03	3.4332E+02
11 X_1_7	-2.892E+02	2.853E-04	4.881E-02	9.409E+01	3.708E-04	7.122E-03	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02
12 X_1_8	-1.130E+02	7.684E-03	-6.853E-03	9.796E+01	1.086E-03	1.504E-03	9.569E-01	2.594E+02	1.111E+02	9.569E-01	2.594E+02	1.111E+02
13 X_1_9	3.408E+00	-4.076E-07	-2.808E-05	2.527E+00	1.099E-05	5.022E-05	9.108E-02	3.762E+00	5.010E-01	6.212E-02	3.279E+03	3.4332E+02
14 X_1_10	-2.331E+02	3.036E-03	-2.012E-04	4.444E+02	1.808E+01	6.358E-04	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02
15 X_1_11	-5.465E+01	3.489E-03	1.349E-03	8.475E+01	1.112E-03	4.835E-03	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02
16 X_1_12	-3.607E+01	-1.885E-03	3.729E-02	1.648E+02	1.033E-03	4.641E-03	9.569E-01	2.594E+02	1.111E+02	9.569E-01	2.594E+02	1.111E+02
17 X_1_13	3.311E+02	-2.888E-03	2.304E-02	1.170E+02	6.528E-04	4.178E-03	7.599E-01	1.743E+02	1.582E+01	7.599E-01	1.743E+02	1.582E+01
18 X_2_1	-1.202E+03	6.548E-02	2.343E-02	1.911E+01	1.063E+03	2.072E-02	9.108E-02	3.762E+00	5.010E-01	6.212E-02	3.279E+03	3.4332E+02
19 X_2_1	-5.282E+02	1.866E-02	2.703E-03	1.899E+02	3.632E-03	1.518E-03	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02
20 X_2_2	1.483E+02	0.000E+00	6.891E-02	1.156E+03	0.000E+00	8.220E-03	8.647E-01	1.997E+03	7.028E+01	8.647E-01	1.997E+03	7.028E+01
21 X_2_3	1.738E+04	-1.151E-01	1.148E-01	2.313E+04	6.822E-01	9.964E-02	8.481E-01	2.185E+04	2.792E+01	8.481E-01	2.185E+04	2.792E+01
22 X_2_4	-7.839E+03	-7.032E-02	3.214E-01	1.911E+01	1.063E+03	2.072E-02	9.108E-02	3.762E+00	5.010E-01	6.212E-02	3.279E+03	3.4332E+02
23 X_2_5	5.642E+02	3.798E-02	-1.036E-02	8.154E+02	1.708E-02	2.028E-02	7.494E-01	1.326E+03	1.495E+01	7.494E-01	1.326E+03	1.495E+01
24 X_2_6	-4.609E+02	1.937E-02	-1.226E-03	7.061E+02	3.630E-02	1.599E-02	5.300E-01	1.187E+03	5.776E+00	5.300E-01	1.187E+03	5.776E+00
25 X_2_7	-4.217E+01	3.561E-03	-1.377E-02	6.214E+01	9.730E-04	7.809E-03	7.650E-01	8.797E+01	1.633E+01	7.650E-01	8.797E+01	1.633E+01
26 X_2_8	-1.202E+03	6.548E-02	2.343E-02	1.911E+01	1.063E+03	2.072E-02	9.108E-02	3.762E+00	5.010E-01	6.212E-02	3.279E+03	3.4332E+02
27 X_2_9	8.631E+00	2.464E-04	-1.061E-04	4.190E+01	6.515E-04	1.251E-03	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02	9.584E-01	1.259E+02	1.534E+02
28 X_2_10	-1.969E+02	-1.200E-02	1.678E-02	2.418E+02	8.326E-03	5.522E-03	8.720E-01	4.032E+02	3.433E+01	8.720E-01	4.032E+02	3.433E+01
29 X_2_11	-2.638E+02	4.278E-03	5.294E-03	9.906E+01	2.356E-03	4.280E-03	9.110E-01	1.701E+02	5.159E+01	9.110E-01	1.701E+02	5.159E+01
30 X_2_12	-4.123E+02	-4.236E-03	3.663E-02	2.183E+02	7.791E-03	1.463E-02	9.108E-02	3.762E+00	5.010E-01	6.212E-02	3.279E+03	3.4332E+02
31 X_2_13	2.255E+02	-5.803E-03	2.895E-02	1.321E+02	3.989E-03	1.067E-02	8.275E-01	1.839E+02	2.398E+01	8.275E-01	1.839E+02	2.398E+01
32 X_2_14	1.284E+01	2.296E-03	-2.613E-03	3.265E+01	4.311E-04	2.301E-04	9.251E-01	4.052E+01	6.177E+01	9.251E-01	4.052E+01	6.177E+01
33 X_3_1	-2.605E+03	-4.549E-03	2.048E-01	2.705E+03	5.264E-03	1.506E-02	9.002E-01	3.532E+03	5.039E+02	9.002E-01	3.532E+03	5.039E+02
34 X_3_2	3.517E+03	-7.173E-03	1.859E-01	2.089E+03	2.089E-03	6.095E-02	9.002E-01	1.953E+03	1.459E+02	9.002E-01	1.953E+03	1.459E+02
35 X_3_3	3.082E+04	0.000E+00	2.701E-01	8.032E+03	0.000E+00	3.900E-03	8.813E-01	1.241E+04	2.485E+03	8.813E-01	1.241E+04	2.485E+03

Figure2. The demonstration of the workflow for the search of dependencies between selected elements of output data

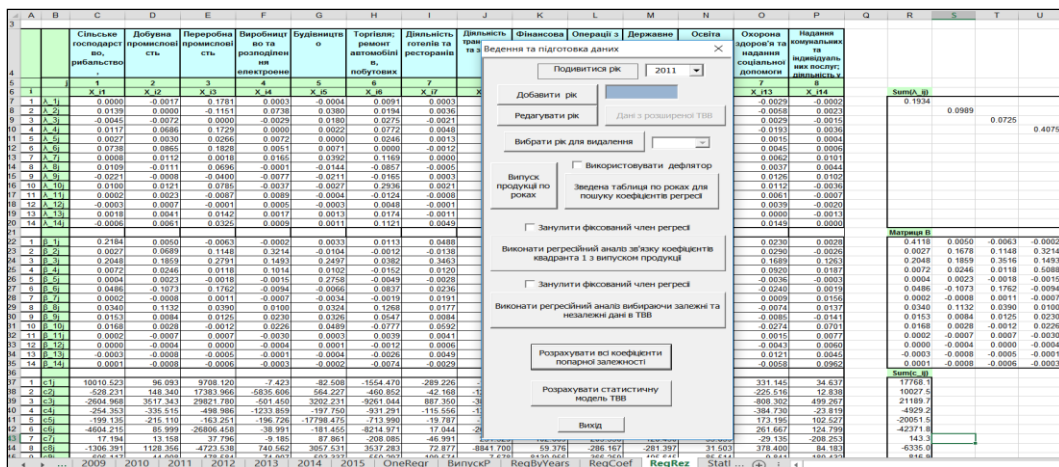

Figure3. Structured database with output information

User interface was developed on Visual Basic for Excel. For review, editing and manipulations with data *the button system* was created. It allows to structure data rows by years, to edit data (taking into account price dynamics), to conduct regression analysis, to systematize statistical indicators of regression equations

The prognosing on the basis of econometric model IOTs can be efficiently used for the evaluation of conducted and planned measures of governmental regulation.

References

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства в Україні на 2018-2020 роки. - Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року, № 67-р. - URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
2. Е. П. Карпець. Прогнозування бюджетних показників на базі економетричної моделі таблиць Витрати-Випуск // Інформаційно-аналітичне супроводження бюджетного процесу (за ред. Довгого С.О., Сергієнко І.В.) / монографія. К., 2013. – С. 387-397.
3. Карпець Е. П., Кузьменко В. М. Загальний алгоритм визначення впливу економічних зрушень на базі балансових моделей // Математичне та комп'ютерне моделювання. Серія: Технічні науки, 2017. – С. 67–72.
4. E. Karpets, V. Kuzmenko. Software Implementation of the Econometric Model for Estimating Balance Changes in Economy // Modelare matematica, optimizare si tehnologii informationale – Materiale ed. a 8-a Conf. Internationale. - Chisinau: Evrica. – 2018. – P. 131-133.

Бабенко Максим Віталійович

*старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
аспірант ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна*

ОПЕРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ СТАНУ СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: банківська діяльність, фінансовий стан, фінансова стабільність, економічні нормативи, карти Шухарта.

Keywords: banking activity, financial situation, financial stability, economic standards, Schuhart cards.

Одним з найпоширеніших методів розробки цієї задачі є метод контрольних карт Шухарта. Їх використання регламентовано нормативним документом ДСТУ ISO 8258–2001 [1]. Уперше цей метод викладено в роботі [5]. Для аналізу стабільності бізнес-процесів цей метод рекомендовано в роботі [2]. Робота [1] визначає контрольну карту як графічний засіб, який надає можливість своєчасного впливу на процес, який вивчається, для його

утримання у певних межах. Згідно з методом контрольних карт вважають, що зміна значень показника у часі перебуває в статистично керованому стані, якщо його мінливість знаходиться у визначених границях. Задача статистичного керування процесами – забезпечення і підтримка процесів на прийнятному стабільному рівні, що гарантує його відповідність встановленим вимогам.

Для карти Шухарта використовують вибірккові дані, одержані через приблизно рівні інтервали. Інтервали можуть бути задані відповідно до особливостей процесу, який вивчають. Як правило, карта має центральну лінію (ЦЛ), що відповідає еталонному значенню характеристики. Під час оцінювання того, чи знаходиться процес у статистично керованому стані, еталоном обирають, як правило, середнє арифметичне розглянутих даних. Карта Шухарта має дві контрольні межі (які визначають статистично) щодо центральної лінії, які називають верхньою контрольною межею (ВКМ) і нижньою контрольною межею (НКМ). Визначення їх кількісного значення є предметом спеціального статистичного дослідження.

Контрольні межі на карті Шухарта визначають таким чином, щоб майже 99,7% можливих значень були між ВКМ та НКМ. Тобто ДСТУ ISO 8258–2001 вимагає використовувати правило «трьох сигм». Доволі часто на контрольній карті межі проводять ще і на відстані «двох сигм». Ці межі називають попереджувальними. Тоді будь-яке значення, що виходить за ці межі, може служити застереженням про можливість виходу процесу зі стану статистичної керованості. Якщо значення процесу вийшли за верхні або нижні контрольні значення, то це означає, що процес починає втрачати свою стабільність. Взагалі документ [1] визначає два види мінливості.

Метою контрольних карт є знайти неприродні зміни даних для процесів, які повторюються, і дати критерії для виявлення недоліків статистичного керування. Процес знаходиться у статистично керованому стані, якщо мінливість викликана тільки випадковими причинами. Після визначення цього прийнятного рівня мінливості будь-яке відхилення від нього вважають результатом дії особливих причин, які варто виявити, вилучити чи послабити. Розглянемо методику побудови карти Шухарта для показника U , визначеного за формулою:

$$U = \left(\frac{K}{D} - 1 \right) * 100\%, \quad (1)$$

де величина K – щоденно отриманих виплати за користування кредитами, величина D – розмір щоденно виданих депозитів.

В табл. 1 наведено дані, необхідні для обчислення параметрів карти Шухарта.

Таблиця 1

Індивідуальні значення величини U та ковзного розмаху R

Робочі дні	U , %	R	Робочі дні	U , %	R
1	16,89	-	9	17,59	1,90
2	16,10	0,79	10	19,28	1,69
3	13,57	2,52	11	9,72	9,56
4	16,68	3,10	12	17,06	7,34

5	20,44	3,76	13	15,25	1,81
6	13,60	6,84	14	15,64	0,38
7	11,58	2,02	15	13,22	2,41
8	19,49	7,91	-	-	-

Для правильного вибору методу визначення параметрів карти Шухарта обов'язково треба знати особливості її застосування. У документі ДСТУ ISO 8258–2001 розглянуто два принципово різних метода. У першому випадку нормативно визначена середня лінія процесу та середнє квадратичне відхилення. Цей випадок характеристики її варіації, а саме середнє квадратичне відхилення або середній ковзний розмах. Цей випадок в документі ДСТУ ISO 8258–2001 названо як випадок, коли стандартні значення задано. У другому випадку ці характеристики визначають за фактичними даними, цей випадок у документі ДСТУ ISO 8258–2001 названо як випадок, коли стандартні значення не задано. У методичних цілях розглянемо обидва методи розрахунку. Розглянемо перший випадок. Припустимо, що менеджмент банку, беручи до уваги багаторічний досвід роботи, визнав за необхідне нормативно визначити такі характеристики. Середнє значення величини U_0 порівнює величині $U_0 = 15\%$ $U_0 = 15\%$, середнє квадратичне відхилення $\sigma_0 = 3$. У зв'язку з тим, що групування даних не виконували, обираємо варіант побудови карти індивідуальних значень.

Таким чином, інтелектуальний аналіз економічних показників, що здійснює програма на основі критеріїв Шухарта, дозволяє зробити висновок про стан стабільності роботи банку. Такий аналіз можна проводити у трьох варіантах: з обох боків від центральної лінії, зверху від центральної лінії та знизу від центральної лінії. Вибір варіанту залежить від вимог перевірки та форми подання обмежень.

Особливість карт Шухарта у тому, що вони створені для контролю якості виробів машинобудування, які виготовляють великими серіями, або контролю якості налагодження верстатів. При такому підході завжди є проектна або технологічна документація в якій визначено проектні виміри вибору та межі допусків. У такому разі проектні виміри обирають у якості середніх значень а величини ВКМ та НКМ співпадають з межами допусків. Застосування такого підходу до аналізу економічних показників не завжди можливо, тому зберігаючи ідеологію методу карт Шухарта необхідно вносити деякі зміни в методику їх застосування.

Розглянемо роботи, в яких використано карти Шухарта для аналізу економічних процесів. З великої кількості робіт цього спрямування виділимо найбільш характерні. Наприклад, в роботі [3] розглянуто побудову карту Шухарта для показника «Час надання відповіді на запит клієнта». Методика побудови відповідає вимогам документу ДСТУ ISO 8258–2001. Автор роботи [3] **Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.** приходять до висновку, що аналіз причин перевищення цього показника тільки в тих випадках, коли він виходить за ВКМ значно скорочує процес аналізу діяльності компанії та підвищує його ефективність тому, що менеджмент компанії зосереджує свою увагу тільки на

найбільш важливих випадках відхилення цього показника від свого середнього значення. В роботі [4] розглянуто побудову карти Шухарту для індивідуальних значень часток безнадійних кредитів у кредитних операціях банків. Методика побудови карти Шухарту стандартна, але застосування її для визначеної мети дослідження потребує зауважень. Автор роботи [4] дослідив значення цього показника на одну дату у багатьох банках та визначив ті банки, для яких цей показник перевищив ВКМ. Із тексту роботи не ясно – чи існує нормативне критичне значення цього показника. У випадку його відсутності та відсутності впливу на діяльність банків на законодавчому рівні побудова карт Шухарту втрачає значну частину своєї ефективності. Аналогічні зауваження також можна зробити і до роботи [5]. В той же час автор цієї роботи робить цілком слушне зауваження, що Національний банк України може використовувати результати цього дослідження для визначення своєї регуляторної політики.

У нашому випадку задача побудови карти Шухарту відрізняється від традиційної тому, що значення ВКМ та НКМ визначено, а середнє значення процесу та його мінливість не визначено.

Економічні нормативи регулювання банківської діяльності наведемо в табл. 2 та табл. 3.

Таблиця 2

**Економічні нормативи регулювання банківської діяльності
односторонньо обмежені згідно умови «Не менше ніж», або (\geq)**

Номер нормативу	Назва нормативу	Формулювання обмеження	Тип обмеження
Н2	Норматив адекватності регулятивного капіталу	Не менше чим 10%	\geq
Н3	Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів	Не менше чим 9%	\geq
Н4	Норматив миттєвої ліквідності	Не менше чим 20%	\geq
Н5	Норматив поточної ліквідності	Не менше чим 40%	\geq
Н6	Норматив короткострокової ліквідності	Не менше чим 20%	\geq

Таблиця 3

**Економічні нормативи регулювання банківської діяльності
односторонньо обмежені згідно умови «Не більше ніж», або (\leq)**

Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	Не більше ніж 25 %	\leq
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	Не більш від 8-кратного розміру регулятивного капіталу	\leq
Н9	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій і поручительства, наданих одному інсайдеру	Не більше ніж 5%	\leq
Н10	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих інсайдерам	Не більше ніж 30%	\leq
Н11	Норматив інвестування в цінні папери	Не більше ніж 15%	\leq

	окремо по кожній установі		
Н12	Норматив загальної суми інвестування	Не більше ніж 60%	≤

Використовуючи критерії збереження статистичної мінливості приходимо до висновку, що процеси зміни у часі економічних нормативів банківської діяльності є стабільними для всіх показників, крім Н4 (нормативу миттєвої ліквідності). Слід зауважити, що стабільність процесу не завжди відповідає умовам надійної роботи банку.

Таким чином, не витримано граничні значення нормативів Н2, Н6, Н8, Н12 та на межі контрольного значення знаходиться нормативи Н3 та Н7. Для гарантованого виконання нормативів менеджмент банку повинен прийняти організаційні та фінансові заходи для зміни середнього значення відповідних нормативів до рівня, який забезпечує надійну роботу банку.

Висновки. Для попереджувального оперативного контролю стану стабільності економічних нормативів регулювання банківської діяльності розроблено методичне забезпечення шляхом побудови карти Шухарту та перевірки порушення статистичної мінливості процесів. Його сутність полягає у виділенні етапів – ретроспективного контролю стабільності (відсутності тренду) в динаміці показників банківської діяльності за великий та невеликий проміжки часу. Це дозволяє поглиблено оцінити банківську діяльність.

Таким чином, для попередження кризових ситуацій в економіці одним з основних завдань, які постали перед вітчизняною банківською системою, є підтримка на належному рівні фінансової стабільності кожного банку, що дає їм змогу виконувати функції із забезпечення економічних суб'єктів достатньою кількістю фінансових ресурсів. Стабільно функціонуючі банківські установи забезпечують акумуляцію надлишкової ліквідності, зменшують рівень тінізації економіки, сприяють розвитку довгострокового кредитування, що слугує каталізатором економічного зростання та підвищення добробуту населення. Тому для забезпечення динамічного розвитку вітчизняної економіки проблемі стратегічного управління стабільністю банків має приділятися значна увага.

Список використаних джерел

1. Статистичний контроль. Контрольні карти Шухарта. (ISO 8258: 1991, IDT), ДСТУ ISO 8258-2001: видання офіційне. – Київ, Держспоживстандарт України, 2003. – 32 с.
2. Бьєрн А. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования / А. Бьєрн. – Москва : РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272 с.
3. Губар О. Є. Андеррайтинг в процесно-орієнтованій системі управління страховою компанією / О. Є. Губар // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. – 2012. – Вип. 30(1). – С. 72-79.
4. Ткаченко Н. В. Моніторинг проблемної заборгованості у роздрібному банківському кредитуванні / Н. В. Ткаченко, А. М. Харченко // Інноваційна економіка. – 2015. – №1. – С. 170–175.

5. Швець О. В. Контроль та засоби мінімізації кредитного ризику банку: дис... канд. економ. наук: 08.00.08 / О. В. Швець. – Київ, 2017. – 211 с.

6. Shewhart W. A. Economic Control of Quality of Manufactured Product / W. A. Shewhart. – D. Van Nostrand, Co., New York, 1931. – 521 p.

Белінська Яніна Василівна

*д.е.н., проф., зав. кафедри міжнародної економіки,
Університет ДФС України, м. Ірпінь, Україна*

Котух Ельвіра Сергіївна

магістр, Університет ДФС України, м. Ірпінь, Україна

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ТЕХНОЛОГІЇ BLOCKCHAIN

Ключові слова: *світова економіка, економічна криза, фінансова політика, валютний курс, банківська система.*

Keywords: *global economy, economic crisis, fiscal policy, exchange rate, banking system*

Вважається, що більш як 10 мільйонів людей у всьому світі займаються майнінгом криптовалюти та володіють біткойнами, і понад 100 000 торговців приймають їх за товари (не рахуючи тих, хто використовує їх для продажу наркотиків та інших незаконних товарів на чорному ринку). Частина привабливості біткойнів для багатьох користувачів полягає у відсутності централізованого контролю або регулювання з боку влади. Замість цього все спирається на технологію, відому як blockchain [1].

Епоха інтернету принесла нам нове явище, відоме як криптовалюта. При цьому багато хто все ще не має навіть приблизного уявлення про те, що це таке, оскільки далеко не скрізь пояснюється технологія блокчейн простими словами.

Blockchain — це децентралізована система зберігання даних або цифровий реєстр транзакцій, угод, контрактів. Складається з набору записів. Головна відмінність і незаперечна перевага — те, що цей реєстр не зберігається в одному місці. Він розподілений серед кількох сотень і навіть тисяч комп'ютерів у всьому світі. Будь-який користувач цієї мережі може мати вільний доступ до актуальної версії реєстру, що робить його прозорим абсолютно для всіх учасників [2].

Blockchain працює наступним чином: усі транзакції за допомогою складних математичних алгоритмів об'єднуються в "блоки", які потім зв'язуються криптографічно і хронологічно в "ланцюг" та мають певний геш (цифровий пароль) попереднього блоку. Транзакція при цьому здійснюється лише тоді, коли вважається підтвердженою [3].

Вихідна блок-ланцюжок — це децентралізована розподілена база даних. Вона складається з пов'язаних між собою партій транзакцій, відомих як блоки (англ. Blockchain — «блоковий ланцюжок»). Вона не має єдиного сервера. Її ідентичні копії зберігаються на комп'ютерах усіх учасників мережі.

Всі блоки пов'язані криптографічним підписом в хронологічному порядку в єдиний ланцюжок строго в її кінець. За цей процес відповідають складні математичні алгоритми.

Кожна зміна в реєстрі супроводжується криптографічним підписом, щоб довести факт володіння певним користувачем переданими монетами. Ніхто не може витратити одні і ті ж монети двічі, тому що після завершення транзакції і її запису в блок-ланцюг, всі мережеві вузли отримують дані про це. Всі операції всередині мережі реєструються і обробляються без участі стороннього провайдера [1].

Таким чином, можна відмітити явну перевагу цієї технології – blockchain децентралізований. Він розроблений таким чином, ще не існує центрального сервера або регулюючого органу, який би відповідав за зберігання всіх даних в мережі і підтримував роботу технології. Такий підхід гарантує, що жоден з користувачів не зможе отримати контроль над блоковим ланцюжком. А вартість переказу коштів за такою мережею набагато нижче в порівнянні з банківськими комісійними. Це робить технологію ідеальною для рядових користувачів при перекладі невеликих сум, а для великих компаній – це означає значне скорочення витрат на банківські послуги.

Одним з найбільших позитивних ефектів блокового ланцюжка є те, що він забезпечує прозорість транзакцій. Якщо порівняти це з діяльністю банківської мережі, то такий варіант дозволяє з легкістю відстежувати традиційні проблеми в фінансовому секторі.

Безперечна перевага і у швидкості оброблення транзакцій. В той час як робота банків обмежена робочими годинами та вихідними днями, blockchain працює цілодобово[4].

Завдяки впровадженню смарт-контракту на базі blockchain Ethereum, потенціал цієї технології вийшов далеко за межі сфери обробки платежів. Це дозволяє автоматично виконувати «розумні» контракти, які не вимагають стороннього арбітра. Це значно розширює сферу використання блокової технології. Кінцевий результат — це не тільки швидкі транзакції з мінімальною комісією, але зростання впевненості в скоєних угодах.

Інтелектуальні контракти вже застосовуються для створення децентралізованих організацій, криптовалютних систем, проведення голосування і ліцензування музики.

Щодо надійності, - теоретична незмінність передбачає, що всі записи, що зберігаються в блок-ланцюжку, не можуть бути змінені. Всі блоки пов'язані між собою через хеш-функцію. У разі спроби її зміни подібні дії будуть автоматично відхилені мережею. Це дозволяє використовувати blockchain в ряді протоколів безпеки. І зважаючи на поточну загрозу кібератак у світі, на сьогоднішній день подібна технологія виразно представляє інтерес для учасників цифрового простору [4].

До того ж, технологія blockchain дає розробнику здатність «підлаштувати під себе». Це означає, що blockchain, а точніше його вихідний код, надається у вільному доступі. Отриманий на його основі блоковий ланцюжок може бути

повністю закритим (з доступом для певного кола осіб) або доступним для будь-кого, хто хоче стати його учасником [5].

Та все ж, незважаючи на поширену думку, більшість транзакцій не є анонімними в прямому сенсі цього слова. Незважаючи на те, що для переказу коштів користувачеві не потрібно надавати документи, що засвідчують його особу, аналіз блокового ланцюга дозволяє простежити шлях будь-якої монети з моменту її емісії між усіма одержувачами і відправниками. Однак, дізнатися адресу того, кому саме належить той чи інший ланцюг, можна вкрай рідко. Найчастіше, це стосується організацій, які приймають оплату в цифрових грошах і розміщують адреси гаманців на своєму сайті.

Проте, blockchain все ж не є досконалим. І у нього є деякі явні недоліки, особливо в плані масового впровадження технології. Для її використання фінансові установи, по суті, повинні відмовитися від своїх поточних мереж і почати все заново. Спроба інтегрувати поточні платіжні мережі в блокчейн може виявитися настільки складною, що ніхто навіть не буде намагатися піти цим шляхом [1].

Ще одним мінусом blockchain є його висока енерго залежність. Це робить його дорогою технологією. Диференціація blockchain теж викликає занепокоєння. В даний час існує більше 1 400 цифрових монет, багато з яких мають свої власні версії цієї технології.

Не слід забувати і про стереотипи щодо використання криптовалют в шахрайських цілях, для відмивання грошей або торгівлі наркотиками [5].

Можливо, одним з найбільш глибоких показників того, чи є blockchain шахрайством чи ні, це обсяги коштів, вкладені в різні проекти на базі цієї технології протягом останніх років. Навіть виключивши криптовалютні проекти та інші операції з цифровими валютами, масштаби інвестицій в цю сферу вражають.

Численні уряди в усьому світі використовують технологію blockchain для спрощення різних аспектів управління. Великомасштабні корпорації намагаються перевершити один одного, розробляючи і створюючи складні blockchain-додатки. Зокрема, IBM інвестувала величезні суми грошей в розробку таких програм для бізнес-сфери та фінансового ринку. Компанії створюють приватні тестові blockchain-додатки для використання в рамках своєї організації. Банки, венчурні капіталісти, інвестори і ентузіасти в сфері технологій також вкладають чимало коштів у проекти на базі blockchain у всьому світі[6].

Разом з тим, уряди багатьох країн, висловлюючи негативну думку про криптовалюту, одночасно з цим стверджують, що blockchain — це технологія майбутнього. Її розвиток має потенціал для використання в різних напрямках: від національних систем управління ідентифікацією до записів реєстраційних даних і навіть забезпечення медичних послуг.

Багато хто згадує про blockchain тільки в контексті криптовалют, але ця технологія дає можливість створити будь-який інший сервіс. Взагалі, технології blockchain можуть використовуватися в різних сферах: кібербезпека, освіта, продажі, лізинг машин та навіть в якості основи для соцмереж, при створенні та

управлінні великих баз даних, в логістиці, медицині, страхуванні і багатьох інших областях, де потрібен надійний спосіб обробки і зберігання масивних обсягів інформації.

Проаналізувавши все вищесказане, можна заявити, що blockchain — частина лідируючих технологічних концепцій, які сприяють еволюції нового цифрового простору, забезпечуючи ще більш надійний зв'язок і більш швидкі транзакції. Крім того, blockchain забезпечує безпеку даних, діє автоматизовано, тим самим усуваючи потребу в посередниках, а відтак, знижується і ризик людської помилки. У цій прозорій базі даних, інформація захищена від маніпуляцій, зміни або зламування частин blockchain, бо для цього необхідно було б контролювати усі комп'ютери, які працюють у мережі над створенням блоків та ланцюгів.

Тим не менш, все ж таки існують ризики: маніпуляції із фальшивими угодами з метою обману системи буде можливим, але складним, крім того, конкретно в контексті крипто валюти blockchain та bitcoin є залежними від коливань кількості активних користувачів, і числа підприємств, які, використовують bitcoin як спосіб оплати.

Список використаних джерел

1. Fia Mont. Небезпеки технології блокчейн [Електронний ресурс] / FiaMont // Futurum - майбутнє сьогодні. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://futurum.today/ryzyky-ta-nedoliky-tekhnologii-blokchein/>
2. Ameer Rosic. What is Blockchain Technology? A Step by Step Guide For Beginners [Електронний ресурс] / AmeerRosic // Blockgeeks. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://blockgeeks.com/guides/what-is-blockchain-technology/>
3. Nolan Bauerle. What is Blockchain Technology? [Електронний ресурс] / Nolan Bauerle // Coindesk – Режим доступу до ресурсу: <https://www.coindesk.com/information/what-is-blockchain-technology>
4. Jimmy Song. Why Blockchain is Hard [Електронний ресурс] / Jimmy Song // Medium. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://medium.com/@jimmysong/why-blockchain-is-hard-60416ea4c5c>
5. EL BITCOIN SIGUE DANDO DE QU? HABLAR [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.criptonoticias.com/opinion/el-bitcoin-sigue-dando-de-que-hablar/>
6. Michele D'Aliesi. How Does the Blockchain Work? [Електронний ресурс] / Michele D'Aliesi // One Zero by Medium. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://onezero.medium.com/how-does-the-blockchain-work-98c8cd01d2ae>

Біла Світлана Олексіївна

*професор, д.н.д.у., заслужений економіст України,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна*

«ІНДУСТРІЯ 4.0» ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ТРЕНД КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН У XXI СТ.

Ключові слова: «Індустрія 4.0», конкурентоспроможність, глобальний тренд, інноваційні платформи та технології, Блокчейн, 3D принтери, безпілотні пристрої – дрони, віртуальна реальність, доповнена реальність, Інтернет речей, штучний інтелект, роботи, міжнародні економічні відносини.

Key words: «Industry 4.0», Competitiveness, Global trend, Innovative platforms and technologies, Blockchain, 3D printers, Unmanned aerial vehicles – drones, Virtual reality, Augmented reality, Internet of things, Artificial intelligence, Robots, International economic relations.

Розвиток продуктивних сил суспільства формує нові виклики до конкурентоспроможності підприємств та країн світу. Останнім глобальним трендом цієї сфери стає «Індустрія 4.0», яка ґрунтується на ІТ та сучасних комп'ютерних технологіях, обумовлює кардинальні зміни системи виробничих та міжнародних економічних відносин, змінює поведінку міжнародного бізнесу. Вперше про концепцію «Індустрія 4.0» стає відомо у квітні 2011 р. на промисловій міжнародній ярмарці у м. Ганновер (Німеччина). Бізнесмен Хеннінг Кагерманн, політик Вольф-Дітер Лукас та вчений Вольфганг Вальстер, що спеціалізувалися на інформаційних технологіях (ІТ) проголосили ініціативу «Індустрія 4.0: інтернет речей на шляху до четвертої промислової революції», яку вони назвали найбільш дієвим та ефективним засобом підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості шляхом посиленого впровадження у заводські процеси кіберфізичних систем. Основою «Індустрії 4.0» стає цифрова економіка, ключовими технологіями – інформація та дані, ІТ.

Для розвитку та стрімкого поширення «Індустрії 4.0» існують об'єктивні передумови. Населення Землі станом на травень 2019 р. перевищило 7,7 млрд. осіб і неухильно зростає, що загострює проблему забезпечення населення планети продовольством, водою та природними ресурсами, ставить питання про їх збереження та заощадливе, раціональне використання для майбутніх поколінь відповідно до вимог сталого розвитку. Зрозуміло, що традиційні (екстенсивні) методи виробництва ХХ ст., що засновані на збільшенні ресурсо споживання, не можуть вирішити цю проблему. Саме тому майбутнє цивілізації та її безпеку пов'язують з інноваціями «Індустрії 4.0» [1].

В основі «Індустрії 4.0» – інформація як ресурс, а основний інструмент виробництва – кіберфізичні системи, що формують та використовують «big data» у виробничих, соціальних, політичних, безпекових та інших суспільних процесах. Кіберфізичні системи передбачають інтеграцію «розумних машин» (тобто – виробничих машин, станків, обладнання, що програмується), через підключення їх до Інтернету, або до створеної спеціальної мережі – «Індустріального Інтернету», яка розглядається як виробничий аналог орієнтованого на споживача «Інтернету речей» з виробництва промислових та споживчих товарів та послуг. До «Інтернету речей» підключені і «розумні заводи», що користуються «Індустріальним Інтернетом» для налаштування роботизованих виробничих процесів. До «Інтернету речей» підключаються і

«розумні будинки» з усім їх обладнанням та різноманітні предмети побуту – від легкових автомобілів до побутових приладів споживчого використання (пральні машини, холодильники, кухонні комбайни, домашні роботи-прибиральники тощо), а також – «розумні міста». Головним «актором» серед сукупної робочої сили в умовах розвитку «Індустрії 4.0» стає штучний інтелект, що обслуговує «розумні машини» та «Індустріальний Інтернет», а також висококваліфікований персонал ІТ сфери – Chief Didital Officer. За експертними оцінками, з переходом країн до «Індустрії 4.0» зміниться і структура світового ВВП: сервіси (послуги) будуть створювати до 69 – 70 %, промисловість – до 27 – 28 %, а сільське господарство – до 3 – 4 % річного ВВП тих країн, що перейдуть до стандартів «Індустрії 4.0» [1; 2].

Для реалізації платформи «Індустрія 4.0» у світових масштабах діють три галузеві асоціації: Bitkom (цифрова економіка); VDMA (машини та обладнання), ZVEI (електротехніка та електроніка) [2; 3]. Узагальнюючи, слід зазначити, що в основі «Індустрії 4.0» перебуває «цифрова економіка» (для якої найбільшу цінність мають віртуальні (а не матеріальні, фізичні) активи та транзакції) та інформатизація бізнесу. Так, в основі цифрової економіки перебуває сектор «технології, медіа та телекомунікації» (TMT), що поєднує:

I. ІТ – інформаційні технології, що поєднують підсектори: HARDWARE – матеріальну складову ІТ – комп'ютери, гаджети, комп'ютерні аксесуари та різні інформаційні пристрої; SOFTWARE – програмне забезпечення; SERVICES – послуги з обслуговування складових та компонентів ІТ.

II. TELECOM, що поєднує у собі: Mobil Data – мобільні дані, наприклад – мобільні рінгтони, різноманітну мобільну інформацію та мобільні послуги для мобільних пристроїв та пристроїв системи телеком, у т.ч. ігри, новини, дані про погоду та ін.; Fixed Data – фіксовані мобільні дані, фіксовані пакети для мобільних пристроїв, які пропонуються операторами для споживачів, для пристроїв системи телеком; Fixed Voice – фіксовані голосові дані для мобільних пристроїв та пристроїв системи телеком; Mobile Voice – мобільні голосові дані для мобільних пристроїв та пристроїв системи телеком.

III. MEDIA – це сектор, що поєднує у собі: друковані засоби масової інформації; телебачення; радіо; цифрові комунікації. Разом ІТ та TELECOM формують сектор інформаційних та телекомунікаційних технологій (ICT).

На основі Цифрової економіки та ІТ у країнах, що активно переходять до «Індустрії 4.0» вже створені та існують нові технологічні рішення для успішного ведення бізнесу. Найбільш відомими серед них є такі інноваційні платформи та технології як «Блокчейн», «3D принтери», «безпілотні пристрої – дрони», «віртуальна реальність (VR)», «доповнена реальність», «Інтернет речей» та ін. [1; 3; 4].

Технологія «Блокчейн» представляє собою систему розподілених баз даних, що використовують алгоритми для надійного обліку транзакцій. Інформацію в системі «Блокчейн» неможливо змінити, оскільки більш пізні ланцюги, що фіксують інформацію про транзакції захищають дані про попередні операції. Технологія «Блокчейн» створює нові можливості для зростання конкурентоспроможності міжнародного бізнесу, у т.ч. шляхом:

ідентифікації, використання та управління віртуальними валютами: Bitcoin, Ripple (XRP), Ethereum, Litecoin та ін.; ідентифікації, використання та управління процесами е-комерції; розвитку P2P транзакцій; управління ланцюгами постачання товарів та послуг; укладання смарт-контрактів; відстеження інформації, бізнес-інформації; реєстрації активів, прав власності, бізнес-угод; використання технології «Блокчейн» у фінансовій сфері, в системі місцевого самоврядування та публічного управління, для проведення виборів та референдумів всіх рівнів; у роботі акціонерних компаній та у інших сферах.

«Трьохвимірний друк» (3D принтери) – як інноваційна технологія представляє собою метод створення трьохвимірних об'єктів, що формуються на основі цифрової моделі шляхом послідовного накладання матеріалу. В процесі 3D друку використовується пластик, скло та дерево, хімічні та органічні сполуки природного та штучного походження та ін. Технології трьохвимірного друку (застосування 3D принтерів) використовують у сфері охорони здоров'я: йдеться про бізнес-проекти з виробництва smart медичних приборів (у т.ч. друк за допомогою 3D органів для трансплантології, друк «smart протезів» нової якості та ін.). 3D принтери використовують у конструкторських розробках, у сфері будівництва (офісних та житлових будинків, мостів, господарських та житлових споруд); у промисловому виробництві товарів з індивідуально заданими властивостями, а також у створенні системи віддаленого виробництва, мережі для розвитку промислового Інтернету «Індустрії 4.0».

Безпілотні пристрої (Дрони) активно застосовують у страховому бізнесі для підтвердження страхових випадків та валідації страхових вимог. У транспортній сфері дрони використовують для налагодження контролю за станом об'єктів інфраструктури (транспортної, виробничої, енергетичної), для контролю за станом обладнання, для постачання вантажів. У лісовому господарстві дрони використовуються для контролю за лісом, виявляють браконьєрів, слідкують та попереджають про настання пожеж. У сільському господарстві дрони визначають рівень врожайності, слідкують за сходженням рослин та станом рослин, залучаються до хімічної обробки рослин, забезпечують розвиток «високоточного землеробства» [4].

«Віртуальна реальність» (VR) представляє собою створення за допомогою комп'ютерної графіки та «комп'ютерної симуляції» 3D зображення або повноцінного середовища у межах заданого та контрольованого простору, з яким споживач може реалістично взаємодіяти. Основним завданням VR є ефект «занурення», який відкриває для міжнародного бізнесу такі сфери використання VR: журналістика, журналістські віртуальні «занурення»; віртуальні робочі місця: екскурсоводи, працівники музеїв, диспетчери; сфера виробництва, інженерія, проектування та будівництво: розробка, проектування та створення віртуальних промислових взірців, моделей, продуктів, споруд; сфера освіти, навчання: створення віртуальних вчителів, викладачів; віртуалізація викладання навчального матеріалу; «шоу-бізнес», сфера розваг, комп'ютерні ігри; сфера охорони здоров'я, моделювання та проведення медичних операцій; мерчандайзінг та інші види діяльності.

«Доповнена реальність» представляє собою додання інформації до навколишнього природного середовища шляхом накладання графіки чи аудіо ряду для більш детального ознайомлення із завданнями, наявною ситуацією, існуючими продуктами. Таке «розширення», «доповнення реальності» відбувається на основі використання потенціалу ІТ та інших технічних можливостей цифрової економіки. «Доповнена реальність» може бути використана, насамперед, у сфері послуг: у музейній справі, бібліотеках, для віртуальних експозицій; у сфері освіти – для ілюстрацій, віртуального доповнення навчального матеріалу; у сфері туризму, пропагуванні, рекламі та організації подорожей; у сфері рекреації для створення віртуальних путівників, віртуальної демонстрації послуг та рекламних матеріалів; у ігровому бізнесі та віртуальних іграх з ефектом присутності учасника гри; у рекламному бізнесі та у поліграфії; у роздрібній торгівлі; у сфері маркетингу.

«Інтернет речей» як інноваційна платформа, мережа об'єктів та пристроїв, що оснащені сенсорами – має програмне забезпечення, розвинене сітьове обладнання, що здатні «зчитувати», збирати, обмінюватися даними через Інтернет. «Інтернет речей» у широкому сенсі слова означає будь-який пристрій, до якого можна отримати сітьовий доступ. «Інтернет речей» ліквідує всі бар'єри, пов'язані з відстанню, часом та іншими обмеженнями у взаємодії між людиною та машинами, між людиною та людиною (працівниками, споживачами), між машинами та машинами в процесі виробництва продукції, товарів, послуг. Створення «Інтернету речей» розпочалося з 80-х років ХХ ст., тоді ж виникає і термін «Internet working» (скорочено – «Internet»), а у 1982 р. виникає Інтернет, що працює згідно міжнародного узгодженого протоколу TCP/IP. У ХХІ ст. у системі цифрової економіки, ІТ та «Індустрії 4.0» розповсюдження набувають такі інноваційні платформи: «Інтернет речей» – Internet of Things (IoT); «Індустріальний Інтернет» – Industrial Internet of Things (IIoT); «Інтернет цінностей», що виникає на основі ІТ та технології блокчейн – Internet of Value (IoV). Кожна з цих платформ відкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності бізнес-структур країни у таких сферах: організація та управління, контроль і відслідковування руху ресурсів, сировини, матеріалів та товарів, оптимізація процесів виробництва; моніторинг активів бізнес-структур; віддалений збір даних для ведення бізнесу та організації виробництва; організація самообслуговування та вивчення споживчих запитів; надання послуг замовникам на відстані; моніторинг ринкової ситуації та отримання об'єктивних даних про зміну ринкової кон'юнктури у реальному часі («real-time»); запровадження бізнесом гнучких моделей ціноутворення та ін.

«Штучний інтелект» відкриває для бізнесу нові можливості щодо реалізації завдань візуального сприйняття, прийняття рішень у сфері виробництва, просування на ринки, збуту товарів та послуг. Штучний інтелект використовують для написання програм, що дозволяють машинам «самостійно навчатися», самоналаштуватися та самопрограмуватися без участі людини. «Штучний інтелект» відкриває для бізнесу наступні конкурентні перспективи: розвиток та поширення трейдінгових систем; запровадження системи управління ризиками та протидії шахрайству в режимі реального часу («real-

time»); створення та експлуатація автоматизованих віртуальних помічників; андеррайтинг кредитів та страхування; розбудова та організація функціонування клієнтської служби; автоматичний збір, аналіз даних, отримання та обробка аналітичних даних (у т.ч. в режимі реального часу – «real-time») [3].

«Роботи» як електромеханічні пристрої та/або віртуальні агенти, що автономно чи відповідно до інструкції, відповідно до комп'ютерної програми, автоматизують, покращують, підтримують, доповнюють чи заміщують дії людини/працівників; виконують роботу, яку у ХХ ст традиційно виконували наймані працівники. Конкурентний потенціал для застосування роботів має: сфера виробництва, у т.ч. шкідливе виробництво та виробництво, що характеризується уніфікацією та жорсткими стандартами виробничих процесів; сфера послуг, у т.ч. роботи-бармени, роботи-баристи, роботи, що працюють у сфері грального бізнесу, у сфері розваг та ін.; автоматизація та роботизація операцій у сфері виробництва та послуг (наприклад, роботи – водії таксі); готельний бізнес та туризм (надання інформаційних послуг, транспортування, прибирання); використання роботів у сфері управління даними та ін. [4].

Перехід до «Індустрії 4.0» створює нові конкурентні переваги, формує нові можливості для технологічного лідерства країн світу, які активно впроваджують інноваційні технології. Водночас, технології «Індустрії 4.0» породжують і нові соціальні проблеми – від зростання безробіття до демографічних та екологічних проблем. Загострюються і конфлікти на рівні «держава – суспільство – людина». Відповіді на ці питання має дати сучасна економічна наука та міждисциплінарні наукові дослідження нових соціально-економічних реалій ХХІ ст.

Список використаних джерел

1. Platform Industrie 4.0. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.plattform-i40.de/I40/Navigation/EN/Home/home.html>
2. Challenges and Opportunities for Innovation through Technology: The Convergence of Technologies. DIRECTORATE FOR SCIENCE, TECHNOLOGY AND INNOVATION COMMITTEE FOR SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL POLICY. 25-Sep-2014. DSTI/STP(2013)15/FINAL [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=dsti/stp\(2013\)15/final&doclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=dsti/stp(2013)15/final&doclanguage=en)
3. NBIC Science. Towards transhumanism. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbic.info/>
4. Worldwide Semiannual Robotics and Drones Spending Guide. IDC. ANALYZE THE FUTURE. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=IDC_P33201

Бутенко Вікторія Василівна
*к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Одеського національного університету*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: цифровізація, трансформація, банківська сфера, інтернет-банкінг, мобільний банкінг.

Keywords: digitization, transformation, banking, internet banking, mobile banking.

В епоху стрімкого наукового технологічного процесу відбувається перетворення глобального інформаційного простору, яке зачіпає ринок, суспільство, бізнес і держава. В даний час ми є учасниками і спостерігачами зародження і розвитку цифрової економіки (digital economy). Так, поряд з поняттям «цифрова економіка» часто використовуються «електронна економіка», «економіка додатків», «новий технологічний уклад світу», «креативна економіка», «API економіка» та ін. При цьому важливо підкреслити, що європейська частина наукового співтовариства все частіше вживає термін «цифрова економіка». У свою чергу американська схильна до більш технологічного назвою - «API економіка».

Вивчаючи досвід зарубіжних країн, поява принципово нових технологій будь-якої спрямованості (виробничих, управлінських, фінансових, соціальних та ін.) Незалежно від їх сфери застосування дає позитивні ефекти і в цілому сприятливо впливає на долю економічного розвитку. Серед яких можна виділити [1]:

- підвищення продуктивності праці;
- підвищення капіталізації;
- поліпшення якості життя;
- формування нових ринків;
- підвищення ефективності утилізації ресурсів (активів, капіталу, компетенцій);
- підвищення конкурентоспроможності;
- підвищення безпеки.

Сьогодні яскравим прикладом використання цифровізації або трансформації в Україні є банківська сфера. Під час засідання членів Національного банку України 14.06.2018, міністерств та відомств, народних депутатів України було розглянуто Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та пропозиції Інституту економіки та прогнозування НАН України щодо розробки Стратегії цифрового розвитку України на період 2019–2035 років та Національної програми «Цифрова Україна 2025» [2].

Це засідання дало початок реформ у банківському секторі, які почалися ще декілька років тому в Україні. Цифрові фінансові послуги сьогодні все частіше демонструють свої переваги перед традиційним банкінгом. Споживачів фінансових послуг сьогодні цікавить максимально ефективно та швидке задоволення всіх фінансових потреб від придбання товару, не виходячи з дому, до отримання кредиту в разі нестачі фінансових коштів для такої операції.

Аби йти у ногу із часом, банкам необхідно переглянути існуючі стратегії і доповнити їх або розробити нові, які є основою формування інноваційних моделей ведення банківського бізнесу. Найбільш поширеними серед них прийнято вважати: «Розумний багатоканальний банк», «Соціально-зорієнтований банк» і банк у вигляді «Фінансової/нефінансової цифрової екосистеми» [3]. Більшість банків дотримуються моделі «Розумний багатоканальний банк». Така модель базується на мультиканальній інтеграції, що фокусується на цифрових каналах. Можна виділити такі основні елементи даної моделі:

1. Надсучасна мультиканальна інтеграція, що зосереджена на цифрових каналах.
2. Всеохоплююча аналітика, яка заснована на ефективному зборі інформації про клієнтів, сегментації і прогнозованню моделюванні для створення збалансованого портфеля банківських продуктів.
3. Управління в режимі реального часу.
4. Інноваційні консультативні послуги, пов'язані з використанням цифрових каналів та персональної аналітики.
5. Продуктові пропозиції та цінові схеми, засновані на мікросегментах.

Модель «Розумного багатоканального» банкінгу використовують найбільші банки в Україні, зокрема, ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «ПриватБанк», АТ «УкрСиббанк» та інші банки, які забезпечують клієнтам багатоканальне обслуговування в режимі 24/7. Так, загальнодоступними інноваційними сервісами ПАТ «Державний ощадний банк України» сьогодні є: мобільний-банкінг «Ощад 24/7» та веб-банкінг «Ощад 24/7». Мобільний банкінг надає можливість клієнтам керувати власними рахунками, здійснювати платежі та переказувати кошти за допомогою мобільного телефону, а веб-банкінг дозволяє без відвідувань банку контролювати стан власних рахунків та здійснювати банківські операції цілодобово з будь-якої точки світу, де є доступ до мережі Інтернет [4]. Зараз використання смартфонів значно розширило можливості мобільного банкінгу. Мобільний телефон починає замінювати пластикову картку як засіб платежу. Так, клієнти ПриватБанку і Альфа-Банку можуть оплачувати товари на касі за допомогою мобільних телефонів. При цьому їм доступні найсучасніші платіжні технології: NFC, QR-коди і GPS. Зокрема, технологія бездротового високочастотного зв'язку малого радіусу дії NFC дозволяє завантажувати в смартфон платіжні реквізити й розраховуватися за товари, проводячи телефоном над POS-терміналом.

Роблячи висновки можна стверджувати, що цифровізація у подальшому охоплюватиме все більше і більше ринків, вже сьогодні це стає необхідним інструментом розвитку економіки, а саме можливість економіки бути конкурентною здатної на міжнародному рівні. На сьогодні перед Україною стоять наступні завдання, які потрібно вирішувати на урядовому рівні: інформаційна та економічна безпека повинна контролюватися і забезпечуватися органами державної служби; цифровізація зачіпає соціальний устрій населення, де необхідно створювати умови для поліпшення соціально-економічного життя

суспільства; нарощувати кадрові, інтелектуальні та технологічні переваги; формувати гнучку нормативну базу та сприяти розвитку нової глобальної економічної екосистеми.

Список використаних джерел

1. Савина Т.Н. Цифровая экономика как новая парадигма развития: вызовы, возможности и перспективы. *Финансы и кредит*. 2018, т. 24, вып. 10, стр. 579—590

2. Вища експертна рада при Раді НБУ розглянула питання цифровізації економіки та суспільства України. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=71662883&showTitle=true/ (дата звернення: 02.09.2019)

3. Три инновационные модели банкинга. Institute of Evolutionary Economics. URL: http://iee.org.ua/ru/prog_info/23209/ (дата звернення: 12.09.2019).

4. Офіційний сайт ПАТ «Державний ощадний банк України». URL: <http://www.oschadbank.ua/ua/press-service/news/4336627/> (дата звернення: 16.09.2019).

Вінічук Марія Володимирівна

доцент, к.е.н., доцент кафедри фінансів та обліку

Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Верескля Мар'яна Романівна

доцент, к.п.н., доцент кафедри менеджменту

Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Михаліцька Наталія Ярославівна

доцент, к.н.д.у., доцент кафедри менеджменту

Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА РІВЕНЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ключові слова: державний борг, фінансова безпека, макроекономічна рівновага, боргова безпека.

Keywords: public debt, financial security, macroeconomic equilibrium, debt security.

Зовнішні загрози та внутрішні виклики, які формують передумови перспективного розвитку економіки та чинять безпосередній вплив на соціально-економічне та політичне становище країни, проведення глибоких і структурних реформ, зростання макроекономічного дисбалансу, дефіциту державного бюджету провокують стрімке зниження рівня фінансової безпеки країни та подальше збільшення обсягів державного боргу і, як наслідок, погіршення стану боргової безпеки та негативно позначаються на показниках

економічного розвитку України. В даному контексті актуалізується роль обсягу державного боргу, боргової безпеки у системі зміцнення фінансової компоненти економічної безпеки країни.

Проблемні аспекти дослідження фінансової безпеки досліджувалися відомими як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями-економістами. До когорти зарубіжних дослідників належить Р. Барро, Дж. Б'юкенен, Дж. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Р. Мандел, К. Рейнхарт, В. Сенчагов. Корифеями української наукової школи є О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Я. Гончарук, Я. Жаліло, М. Єрмошенко, Е. Лібанова, В. Мунтіян, А. Сухоруков, М. Флейчук. Однак, до сьогодні актуальним залишається дослідження впливу державного боргу на рівень фінансової безпеки держави.

Компаративний аналіз фінансової безпеки доводить, що не існує єдиного визначення даного поняття. Так, З. Варналій фінансову безпеку розглядає як захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань [1, с. 35]. У розумінні М. Єрмошенка термін «фінансова безпека» характеризується таким станом фінансово-кредитної сфери, який наділений збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати економічне зростання та ефективне функціонування національної економічної системи [2]. А. Сухоруков вбачає у фінансовій безпеці захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань [3, с.17]. У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України подано визначення фінансової безпеки як стану фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [4].

Спільним в усіх підходах залишається залежність фінансової безпеки держави від дестабілізуючих факторів та від впливу ризиків і загроз, які породжені значними диспропорціями соціально-економічного розвитку України у поєднанні із великими обсягами боргової залежності від зовнішніх кредиторів, нестабільністю зовнішньоекономічних та політичних зв'язків [5, с. 48]. Зовнішній державний борг розглядається як заборгованість держави країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам та є частиною валового зовнішнього боргу країни, а внутрішній – як заборгованість держави власникам державних цінних паперів і іншим кредиторам [6].

Зважаючи на те, що в Україні спостерігається недосконале державне регулювання фінансово-економічних відносин, нецільове використання бюджетних коштів, неадресність соціальних виплат і допомог, неналежна

підготовку та непрозорість проведення тендерів з державних закупівель, несвоєчасне фінансування та виконання державних проєктів, прояви службових, посадових та корупційних зловживань, упродовж останніх років спостерігається значний дефіцит державного бюджету України (рис. 1).

Результати аналізу на основі офіційних даних дають підстави стверджувати, що зростання дефіциту бюджету спостерігається починаючи з 2006 р. За останні роки профіцит бюджету був лише у 2000 р. (-697,3 млн. грн.) та у 2002 р. (-1119,4 млн. грн.). У 2011 р. у зв'язку із випуском по спеціальному фонду Державного бюджету України облігацій внутрішньої державної позики для погашення заборгованості минулих років дефіцит бюджету зменшився на 36,66 % з 64265,5 млн. грн. до 23557,6 млн. грн.

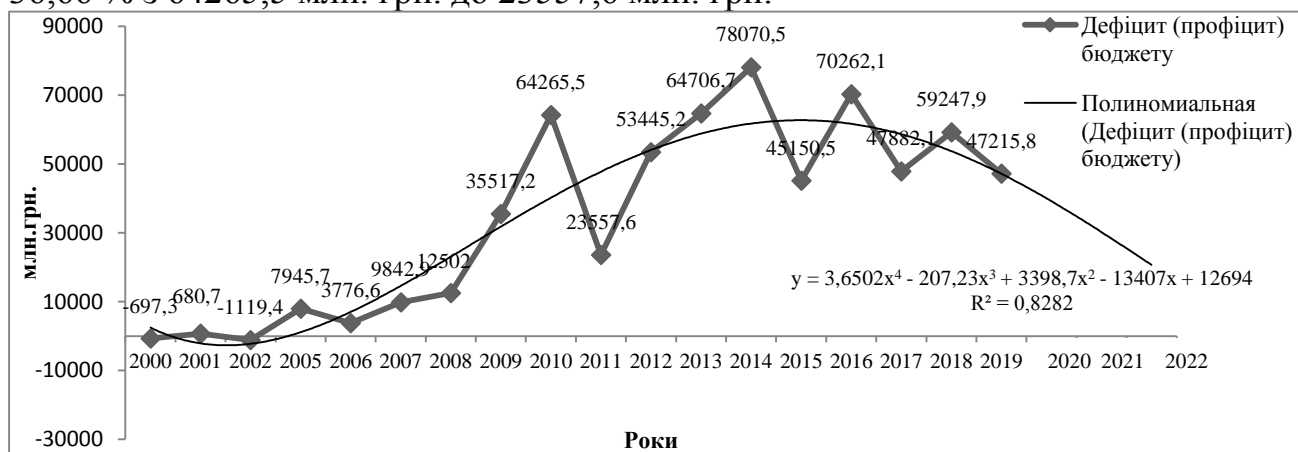

Рис. 1. Прогнозні оцінки рівня дефіциту державного бюджету України, 2000-2022 рр.(2020 – 2022 рр. – прогнозні оцінки)*

*2019 р. – дані станом на серпень 2019 р.

Розраховано за:[7;8]

Проте, вже у 2012 р. видатки перевищили доходи до державного бюджету на 53445,2 млн. грн. Аналогічна тенденція спостерігалася і у 2013–2014 рр. У 2015 р. порівняно з 2014 р. рівень дефіциту бюджету вдалося скоротити, однак, вже у 2016 р. зазначений показник мав тенденцію до зростання. У 2017 р. дефіцит державного бюджету вдалося скороти до 47882,1 млн. грн., однак у 2018 р. знову спостерігалася його зростання. Станом на серпень 2019 р. дефіцит державного бюджету становив 47215,8 млн. грн., що, фактично, вже досягнуло рівня 2017 р. Згідно прогнозних оцінок на 2020–2022 рр. дефіцит бюджету продовжуватиме зростати, що засвідчує посилення інфляційних процесів, значна боргова залежність від позичальників та зниження рівня боргової безпеки України, підвищення ризику дефолту та вимагає додаткових заходів й пошуку альтернативних джерел фінансового забезпечення [5, с. 49–50].

Рівень граничного обсягу внутрішнього і зовнішнього державних боргів в Україні регламентується ст. 18 Бюджетного кодексу України, де зазначено, що величина основної суми боргу не має перевищувати 60 % фактичного річного ВВП України. У разі перевищення граничної величини боргу Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити термінових заходів з метою зменшення суми державного боргу до встановленого нормативного значення [9]. Впродовж

останніх років стан державного боргу зберігає стійку тенденцію до подальшого нарощування обсягів сукупного державного та гарантованого державою боргу України. Так, у 2015 р. сукупний борг збільшився на 42,9 % в порівнянні з 2014 р. й станом на 1 січня 2016 р. склав 74,5 млрд. дол.(рис. 2). Показник 2018 р. щодо розміру сукупного державного та гарантованого державою боргу досягнув 78,3 млрд. грн.

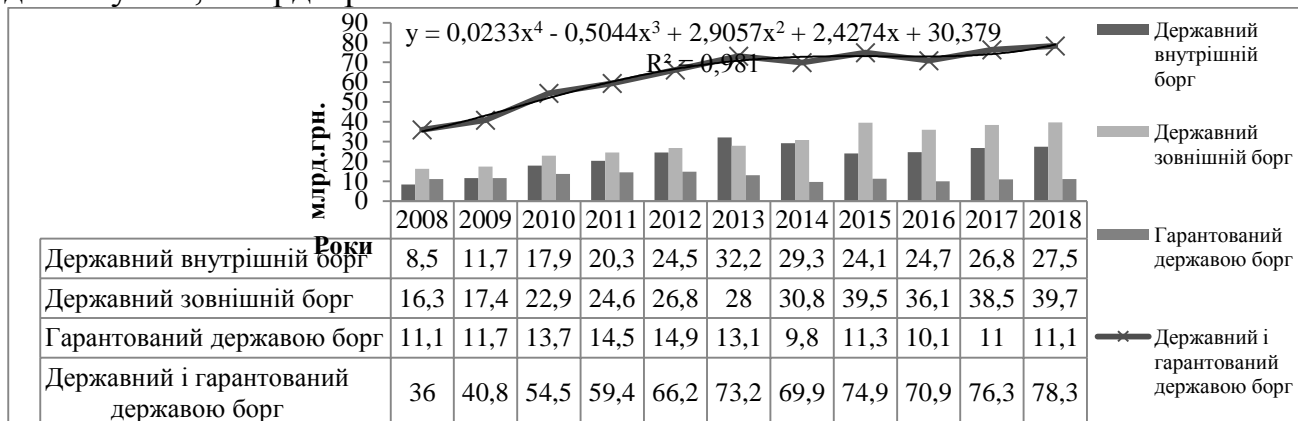

Рис. 2. Динаміка державного боргу України, 2008–2018 рр.

Розраховано за: [7; 8]

Граничний обсяг державного боргу значно впливає на рівень боргової, а відтак, і фінансової безпеки держави. Зростання розміру державного боргу призводить до зниження рівня боргової безпеки держави та спричиняє низку негативних наслідків, серед яких варто виділити підвищення відсоткових ставок на ринку державних запозичень, зростання податкового навантаження на суб'єктів господарювання, зменшення споживчих витрат населення, відтік з країни коштів на обслуговування боргу, зниження міжнародного престижу країни [10]. Варто зауважити, що окрім зазначеного, лише на обслуговування зовнішнього державного боргу країна щорічно витрачає у межах 26,5 млрд. грн. Зокрема, за даними Міністерства фінансів України лише у 2015 р. на погашення та обслуговування державного боргу було витрачено 230,48 млрд. грн., а у 2018 р. – 305,93 млрд. грн. (рис. 3).

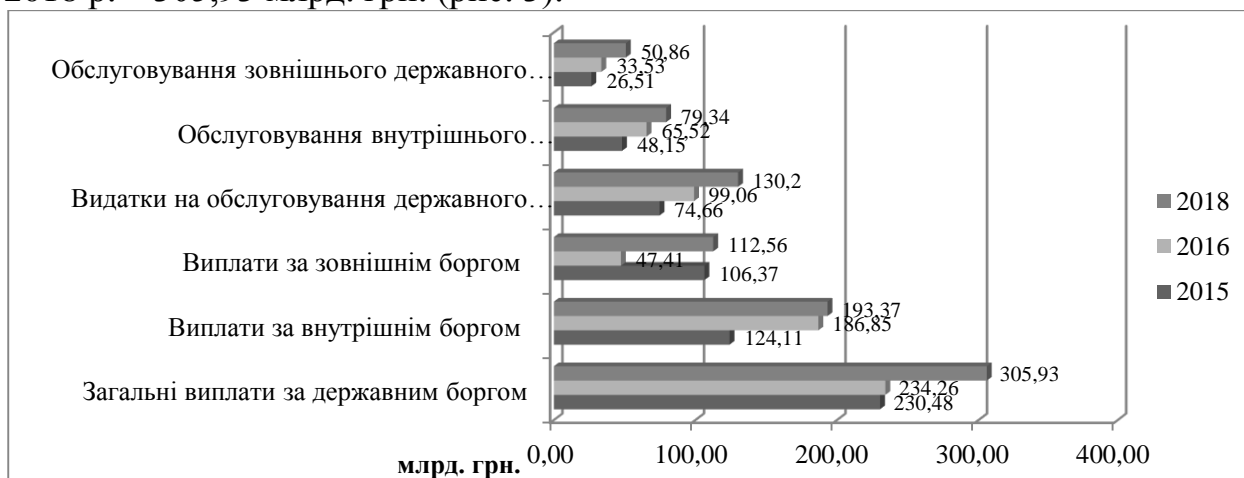

Рис. 3. Загальні витрати на обслуговування та погашення державного боргу, 2015–2018 рр.

Розраховано за: [8]

Забезпечення високого рівня боргової безпеки, як невід'ємної компоненти економічної безпеки України, являється пріоритетним напрямом бюджетної політики. Нецільове використання коштів бюджету, фіскальний характер системи оподаткування значно поглиблює фінансову кризу, яка, своєю чергою, призводить до різкого падіння ВВП, порушення процесу формування і розподілу централізованих фондів держави, дестабілізації банківської системи, девальвації національної валюти та дефолту [11, с.17]. Зниження боргової залежності України від зовнішніх та внутрішніх кредиторів підвищить рівень боргової безпеки у стратегічній перспективі та зумовить підвищення рівня економічної безпеки країни.

Таким чином, на сьогодні для України вкрай невідкладним завданням є розробка оптимальної стратегії запозичень і управління державним боргом. Здійснення ефективної боргової політики передбачає розробку концепції боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься як інструмент економічного зростання [12].

З метою оптимізації боргової політики України в умовах фінансово-економічної кризи, першочерговими заходами зі сторони держави повинно бути вдосконалення нормативно-правового забезпечення, шляхом прийняття базового закону про державний борг, що сприятиме усуненню суперечностей між положеннями окремих нормативних актів з питань погашення і обслуговування державного боргу та визначатиме основні пріоритети та напрямки боргової політики. Крім того, залучення фінансових ресурсів необхідно визначати у розмірах, необхідних для ефективної реалізації програм інституційного та інвестиційного розвитку країни, а не на статті споживчого спрямування. Поряд із цим, структура і розмір державного боргу мають проходити постійний моніторинг та процедури довгострокового стратегічного прогнозування з метою забезпечення збалансованості бюджету, стабільного економічного зростання й стійкості фінансової системи.

Доцільно посилити співпрацю України з міжнародними фінансовими організаціями, що сприятиме поліпшенню макрофінансових показників економічної стабілізації, формуванню конкурентного ринкового середовища, стабілізації національної грошової одиниці, активізації інвестиційного процесу, розвитку приватного підприємництва.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Економічна безпека. Навчальний посібник. К.: Знання, 2009. 647 с.
2. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К.: КНТЕУ, 2001. 309 с.
3. Сухорукова А. І. Система економічної безпеки держави. К.: ВД "Стилос", 2009. 685 с.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і

торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>. (Дата звернення 09.10.2019 р.).

5. Вінічук М. В. Боргова безпека України в системі зміцнення економічної безпеки держави. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів: ЛьвДУВС, 2017. Вип. 1. 316 с.

6. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. К.: Атіка, 2002. 368с.

7. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>. (Дата звернення 09.10.2019 р.).

8. Офіційна сторінка Міністерства фінансів України. URL:<http://www.minfin.gov.ua>. (Дата звернення 09.10.2019 р.).

9. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>. (Дата звернення 10.10.2019 р.).

10. Василенко Д.А. Боргова безпека України – сучасний стан і напрямки покращення. Науковий блог. URL:<http://naub.oa.edu.ua/2014/borhova-bezpeka-ukrajiny-suchasnyj-stan-i-napryamku-pokraschennya/>. (Дата звернення 09.10.2019 р.).

11. Сухоруков А.І., Мошенський С.З., Петрук О.М. Національна економічна безпека. Навчальний посібник. Житомир: ПП «Рута», 2010. 384 с.

12. Жиленко С.М. Боргова політика України: тенденції та перспективи. URL:<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2012/189-177-4.pdf>. (Дата звернення 09.10.2019 р.).

Галасюк Валерій Вікторович

к.е.н., генеральний директор ТОВ аудиторської фірми «КАУПЕРВУД», м. Дніпро, Україна

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ: ВІД ПАРАДИГМИ КОРИСНОСТІ ДО ПАРАДИГМИ ЧОТИРЬОХ БАЗОВИХ ТИПІВ РІШЕНЬ

Ключові слова: прийняття рішень в умовах ризику, корисність, величина вартості рішення, величина економічного інтересу, парадигма чотирьох базових типів рішень, вірогідність, парадокс Алле.

Key words: decision-making under risk, utility, decision value, value of economic interest, the paradigm of four basic types of decisions, economic risk, probability, the Allais paradox.

Економічна наука протягом більше двадцяти століть розвивалася, ґрунтуючись на парадигмі корисності, яка втілена в ряді економічних теорій, в тому числі і в теорії прийняття рішень в умовах ризику [1-15].

Фундаментально значущим практичним результатом багатовікового домінування парадигми корисності стало те, що рішення в умовах ризику, що приймаються суб'єктами економічних відносин, порівнюються на основі величин їх вартості.

Разом з тим, існування безлічі фактів невідповідності теорії прийняття рішень в умовах ризику економічній практиці поставило питання про необхідність пошуку нових теорій, які були б вільні від безлічі зафіксованих невідповідностей [16].

Вирішити цю важливу задачу можна в рамках нової парадигми - парадигми чотирьох базових типів рішень, запропонованої автором, яка б дозволила уникнути безлічі існуючих протиріч між теорією і практикою прийняття економічних рішень в умовах ризику [17-20].

В рамках формування «G-теорії», автором запропонована концепція чотирьох базових типів рішень [17]. Суть цієї концепції полягає в тому, що безліч рішень суб'єктів економічних відносин по відношенню до об'єктів економічних відносин складається з чотирьох базових типів рішень, які мають єдино можливу природну послідовність їх реалізації, названу «колесом Галасюка» [17, с. 21].

Чотири базових типи рішень, втілюючись в незліченній кількості конкретних рішень суб'єктів економічних відносин щодо об'єктів економічних відносин, формують економічні відносини суб'єктів економічних відносин щодо об'єктів економічних відносин.

Чому базових типів рішень чотири легко зрозуміти з наступного [18с. 7-8; 19с. 14-16].

Можливі виключно два стійких, тобто здатних зберігатися деякий час, станів елементарної економічної системи «суб'єкт-об'єкт»: стан 0 – суб'єкт не контролює об'єкт і стан 1 – суб'єкт контролює об'єкт.

У стані 0 суб'єкт може прийняти виключно два альтернативних базових типи рішень: «продовжувати не контролювати об'єкт» (R_{00}) або «почати контроль над об'єктом» (R_{01}).

У стані 1 суб'єкт може прийняти виключно два альтернативних базових типи рішень: «продовжувати контролювати об'єкт» (R_{11}) або «припинити контроль над об'єктом» (R_{10}).

Природньою послідовністю цих чотирьох базових типів рішень в будь-якій системі, що складається з двох елементів, в тому числі і в елементарній економічній системі «суб'єкт-об'єкт», є наступна єдино можлива послідовність чотирьох базових типів рішень:

... $R_{00}, R_{01}, R_{11}, R_{10}, R_{00}, R_{01}, R_{11}, R_{10}, R_{00}, R_{01}, R_{11}, R_{10}, \dots$

Це означає, що якщо суб'єкт економічних відносин в поточний момент знаходиться по відношенню до об'єкта економічних відносин в стані 0 і реалізує базовий тип рішення: «продовжувати не контролювати об'єкт» (R_{00}), то єдино можливим для реалізації наступним базовим типом рішення може бути виключно базовий тип рішення: «почати контроль над об'єктом» (R_{01}). Щойно суб'єкт економічних відносин здійснить базовий тип рішення: «почати контроль над об'єктом» (R_{01}), він відразу ж перейде в стан 1 по відношенню до цього об'єкта економічних відносин і, відповідно, до реалізації базового типу рішення: «продовжувати контролювати об'єкт» (R_{11}) при цьому, єдино можливим для реалізації наступним базовим типом рішення може бути виключно базовий тип рішення: «припинити контроль над об'єктом» (R_{10}). Як

тільки суб'єкт економічних відносин здійснить базовий тип рішення: «припинити контроль над об'єктом» (R_{10}), він відразу ж перейде в стан 0 по відношенню до цього об'єкта економічних відносин і, відповідно, до здійснення базового типу рішення: «продовжувати не контролювати об'єкт» (R_{00}) і так далі...

Це означає, що, в даному контексті, будь-яка елементарна економічна система «суб'єкт-об'єкт» зі стійкого стану 0 може переходити виключно в стійкий стан 1, а зі стійкого стану 1, - виключно в стійкий стан 0.

Тобто, в даному контексті, стійкі стани будь-якої системи, що складається з двох елементів, в тому числі і стійкі стани елементарної економічної системи «суб'єкт-об'єкт» мають єдино можливу послідовність:

... 0, 1, 0, 1, 0, 1, 0, 1, 0, ...

Якщо ж ми будемо розглядати стан будь-якої системи, що складається з двох елементів, як процес переходу з минулого її стану в майбутній її стан, то тоді стійкий стан 0 можна буде позначити 00 (0 - в минулому і 0 - в майбутньому), а стійкий стан 1 можна буде позначити 11 (1 - в минулому і 1 - в майбутньому). Перехідний стан системи при її переході від стану 00 до стану 11 можна буде позначити 01 (0 - в минулому і 1 - в майбутньому), а перехідний стан системи при її переході від стану 11 до стану 00 можна буде позначити 10 (1 - в минулому і 0 - в майбутньому).

Таким чином, в даному контексті, всі стійкі і перехідні стани будь-якої системи, що складається з двох елементів, в тому числі і стани елементарної економічної системи «суб'єкт-об'єкт», мають єдино можливу послідовність:

... 00, 01, 11, 10, 00, 01, 11, 10, 00, 01, 11, 10, 00, 01, 11, ...

Ця єдино можлива послідовність станів системи, що складається з двох елементів, так само, як і послідовність чотирьох базових типів рішень, відображається «колесом Галасюка» [17, с. 21].

У кожному з двох можливих стійких станів елементарної економічної системи «суб'єкт-об'єкт», суб'єкт може прийняти виключно два альтернативних з чотирьох базових типів рішень. Величини різниці між величинами вартості саме цих двох альтернативних базових типів рішень відображають величини економічного інтересу суб'єкта економічних відносин до реалізації цих двох альтернативних базових типів рішень в двох можливих стійких станах елементарної економічної системи «суб'єкт-об'єкт».

Тобто, в рамках парадигми чотирьох базових типів рішень економічний інтерес суб'єкта економічних відносин до реалізації ним будь-якого з чотирьох базових типів рішень визначається величиною різниці між величиною вартості базового типу рішення по відношенню до реалізації якого визначається економічний інтерес і величиною вартості другого альтернативного йому базового типу рішення, виключно можливого в даному стійкому стані (0 або 1).

Ключовою відмінністю між парадигмою корисності і парадигмою чотирьох базових типів рішень, в контексті теорії прийняття рішень в умовах ризику, є те, що в рамках парадигми корисності конкретні рішення в умовах ризику, що приймаються суб'єктами економічних відносин, порівнюються на основі величин їх вартості, а в рамках парадигми чотирьох базових типів

рішень, конкретні рішення порівнюються на основі величин економічних інтересів до реалізації цих конкретних рішень.

З 1953 року багато вчених, які займаються питаннями прийняття економічних рішень в умовах ризику, шукають рішення парадоксу Алле [21]. У процесі досліджень, пов'язаних з його рішенням, розвинулася нова наука - поведінкова економіка, народилася «теорія перспектив» Д. Канемана та А. Тверські, а також, «теорія підштовхування» Р. Талера [22-24].

Автором запропоновано фундаментально новий підхід до прийняття економічних рішень в умовах ризику, заснований на положеннях «G-теорії», який виключає існування парадоксу Алле [18-20].

При прийнятті економічних рішень в умовах ризику:

По-перше, пропонується відмовитися від домінуючої в економічній теорії та практиці «парадигми корисності» і перейти до «парадигми чотирьох базових типів рішень». Цей перехід призводить до того, що при виборі економічних рішень їх необхідно порівнювати не за величиною вартості рішення, а за величиною економічного інтересу до реалізації кожного з них.

По-друге, пропонується враховувати реверсивність двох альтернативних базових типів рішень, в ситуації, коли суб'єкт не контролює об'єкт, а саме: рішень «почати контроль над об'єктом» і «продовжувати не контролювати об'єкт». Величину інтересу до реалізації економічного рішення пропонується вимірювати як різницю вартості цих двох альтернативних рішень.

По-третє, пропонується відмовитися від ототожнення ризику з вірогідністю, домінуючого в економічній теорії та практиці, і перейти до врахування економічного ризику, яке вирізняється для додатних і від'ємних умовно-грошових потоків.

Необхідно враховувати, що для додатних умовно-грошових потоків врахування ймовірності одночасно враховує і ризик їх зменшення, а для від'ємних умовно-грошових потоків врахування ймовірності призводить до зменшення їх абсолютної величини. Оскільки для від'ємних умовно-грошових потоків ризик полягає не в зменшенні їх абсолютної величини, а в її збільшенні, то необхідне додаткове спеціальне врахування цього ризику.

Запропоноване автором дозволяє по-новому здійснювати раціональні процедури прийняття рішень в умовах ризику і, що найважливіше, виключає існування парадоксу Алле.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Политика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philosophy.ru/library/aristotle/polit/polit1-3.htm>.
2. Смит, Адам. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит; [пер. с англ. П. Ключкина]. – Москва: Эксмо, 2016. – 1056 с.
3. Kauder I.E. Genesis of the Marginal Utility Theory / I.E.Kauder // Economic Journal. – 1953. Vol.LXIII. Sept.–P.638.
4. Бернулли Д. Опыт новой теории измерения жребия / Д. Бернулли // Вехи экономической мысли. Т. 1. Теория потребительского поведения и спроса.

– СПб.: Экономическая школа, 1999. – С. 11–27.

5. Бентам И. Введение в основания нравственности и законодательства = An introduction to the principle of moral and legislation / И. Бентам. – М.: РОССПЭН, 1998. – 415 с.

6. Менгер К. Избранные работы / К. Менгер. – М.: Территория будущего, 2005. – 496 с.

7. Jevons William Stanley. The Theory of Political Economy [Электронный ресурс] / William Stanley Jevons. – 1871. – Режим доступа: <http://www.econlib.org/library/YPDBooks/Jevons/jvnPE.html>

8. Wieser Friedrich von. Natural Value (1889) [Электронный ресурс] / Friedrich von Wieser; edited with a Preface and Analysis by William Smart; the translation by Christian A. Malloch. – London: Macmillan and Co., 1893. – Режим доступа: <http://praxeology.net/FW-NV.htm>

9. Бём-Баверк Ойген фон. Избранные труды о ценности, проценте и капитале / Ойген фон Бём-Баверк; [предисл. Й. А. Шумпетер; пер. с нем. Л.И. Форберта, А. Санина; пер. с англ. Н.В. Автономовой; пер. с лат. А.А. Россиуса]. – М.: Эксмо, 2009. – 912 с.

10. Marshall Alfred. Principles of Economics (8th ed.) [1890] [Электронный ресурс] / Alfred Marshall. – Режим доступа: <http://oll.libertyfund.org/titles/marshall-principles-of-economics-8th-ed>

11. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии [Электронный ресурс] / Л. Вальрас – М.: Изограф, 2000. – 448 с. Режим доступа: <http://oll.libertyfund.org/titles/marshall-principles-of-economics-8th-ed>

12. Pareto Vilfredo. Manuale di Economia Politica [Электронный ресурс] / Vilfredo Pareto. – 1906. – Режим доступа: http://www.economics-reloaded.de/pdf-Dateien/vilfredo_pareto.pdf

13. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал: пер. с англ. / Дж. Р. Хикс; общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Энтова. – М.: Прогресс, 1993 – 488 с.

14. Нейман Дж. фон. Теория игр и экономическое поведение / Дж. фон Нейман, О. Моргенштерн: пер. с англ. под ред. и с доб. Н.Н. Воробьёва. – М.: Наука, 1970 – 708 с.

15. Фридмен М. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск / М. Фридмен, Л. Дж. Сэвидж // Теория потребительского поведения и спроса. Вехи экономической мысли. – 1993. – Вып. 1. Экономическая школа. – С. 208–249.

16. Шумейкер Пол. Модель ожидаемой полезности: разновидности, подходы, результаты и пределы возможностей / Пол Шумейкер // Thesis. – 1994. – Вып. 5. – С. 29-80.

17. Галасюк Валерій Вікторович. Справедлива мінова вартість об'єктів в угодах купівлі-продажу, дарування і міни / Валерій Вікторович Галасюк. – Дніпро: АРТ-ПРЕС, 2017. – 208 с.

18. Галасюк В.В. Принятие решений в условиях риска: от парадигмы полезности к парадигме четырех базовых типов решений / В.В. Галасюк // Академічний огляд. – 2018. – № 1 (48). – С. 5–12.

19. Галасюк В.В. Принятие решений в условиях риска: смена парадигмы

/ В.В. Галасюк // Європейський вектор економічного розвитку. – 2018. –№ 2 (25). – С. 7–35.

20. Галасюк В.В. Принятие решений в условиях риска: смена парадигмы, исключая парадокс Алле / В.В. Галасюк // Європейський вектор економічного розвитку. – 2019. –№ 1 (26). – С. 29–61.

21. M. Allais. Le Comportement de l'Homme Rationnel devant le Risque: Critique des Postulats et Axiomes de l'Ecole Americaine // *Econometrica*, Vol. 21, No. 4 (Oct. 1953), P. 503 - 546.

22. Daniel Kahneman, Amos Tversky. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk // *Econometrica*, Vol. 47, No. 2. (Mar. 1979), P. 263 - 292.

23. Ариели Д. Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения [Электронный ресурс]/ Дэн Ариели; пер. с англ. Павла Миронова, 2010. – 296 с. Режим доступа: http://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Arieli_2010_Predskazuemaya%20irrational%27nost%27.pdf

24. Талер, Ричард. Nudge. Архитектура выбора. Как улучшить наши решения о здоровье, благосостоянии и счастье / Ричард Талер, Касс Санстейн; пер. с англ. Е. Петровой; [науч. ред. С. Щербаков]. – 2-е изд. – М.: М.Манн, Иванов и Фербер, 2018. – 240 с.

Горобець Олена Олександрівна
аспірантка кафедри статистики

Національної академії статистики, обліку та аудиту, м. Київ, Україна

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційні тренди, глобальні ризики, Індекс рівня глобалізації

Keywords: *globalization, globalization trends, globalrisks, Globalization Level Index*

Цьогоріч, тема «Глобалізація 4.0» стала головною темою Всесвітнього економічного форуму в м. Давос. Шваб К. зазначив, що «глобалізація 4.0 лише розпочалася, але ми до цього вже недостатньо підготовлені. Причепитися до застарілого мислення та повозитися з нашими існуючими процесами та установами не вийде. Швидше, нам потрібно перепрофілювати їх з нуля, щоб ми могли скористатися новими можливостями, які на нас чекають, уникаючи при цьому перебоїв, які ми спостерігаємо сьогодні» [1].

За твердженням Крешнік А., глобалізація – це реальність сучасних економік. Однак, незважаючи на незворотність глобалізаційного процесу, він ще й досі виступає предметом обговорення та критики [2].

Резнікова Н., зазначає, що «на початку ХХІ ст. світова економіка вступила в складний турбулентний період еволюції...Зруйнувався баланс між традиційними державними інститутами прийняття рішень і новими центрами, що контролюють необхідні для їхньої реалізації ресурси й економічні процеси» [3].

Безперечно, глобалізація та технологізація – потужні та в основному позитивні сили. Проте, безспірним фактом є те, що вони призводять до складних проблем, зокрема, до проблем які пов'язані з недоторканністю приватного життя та національною безпекою [4].

Варто звернути увагу, що у Швейцарському економічному інституті спільно з Швейцарським технологічним інститутом, у 2002 р. було розроблено Індекс рівня глобалізації (KOF Index of Globalization), який включає в себе три групи глобальної інтеграції, а саме: рівень економічної глобалізації (показники міжнародної торгівлі, ділової активності, торговельні потоки, тарифна політика та ін.); рівень соціальної глобалізації (показники культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, розвиток туризму, інформаційні потоки та ін.); рівень політичної глобалізації (членство держав в міжнародних організаціях, кількість посольств та ін.) [5].

Цікавими для порівняння є наочні зображення поширення глобалізаційних процесів.

На рис. 1 подано зображення карти світу станом на 1970 р., де темними відтінками позначені країни які під час свого розвитку на той час зазнали значних трансформацій викликаних глобалізацією. Як видно з рис.1, Індекс рівня глобалізації у світі дорівнював defacto 40,29 і de jure 36,35.

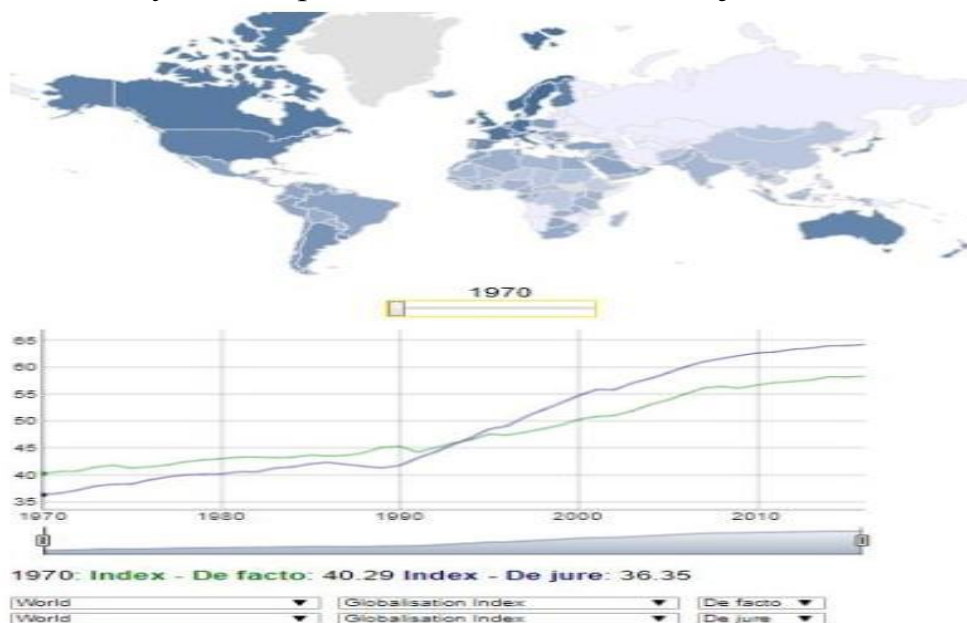

Рис. 1. Індекс рівня глобалізації, 1970 р. [6]

На рис. 2, зображено глобалізаційну інтеграцію станом на 2016 р. Як видно з рисунку Індекс рівня глобалізації, у світі дорівнював defacto 58,35 та de jure – 64,2.

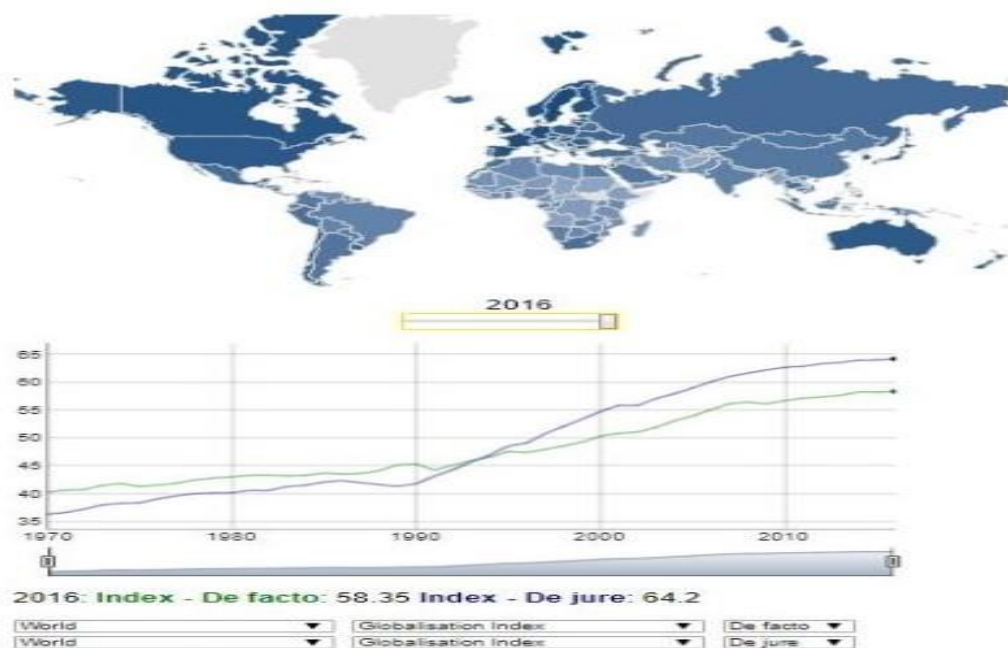

Рис. 2.Індекс рівня глобалізації, 2016 р. [6]

На сьогодні, відомі показники Індексу рівня глобалізації станом на 2017 р., відповідно до якого трійку країн-лідерів займають: Нідерланди, Ірландія та Бельгія. Україна займає 45 сходинку у рейтингу [6].

Необхідно зазначити, що за період з 2000 по 2016 рр. в Україні відбувалося поступове зростання динаміки Індексу рівня глобалізації. Його логічне зниження відбулося у переломний для усієї країни 2014 р., проте у 2015 р. розпочалося його поступове відновлення (рис.3).

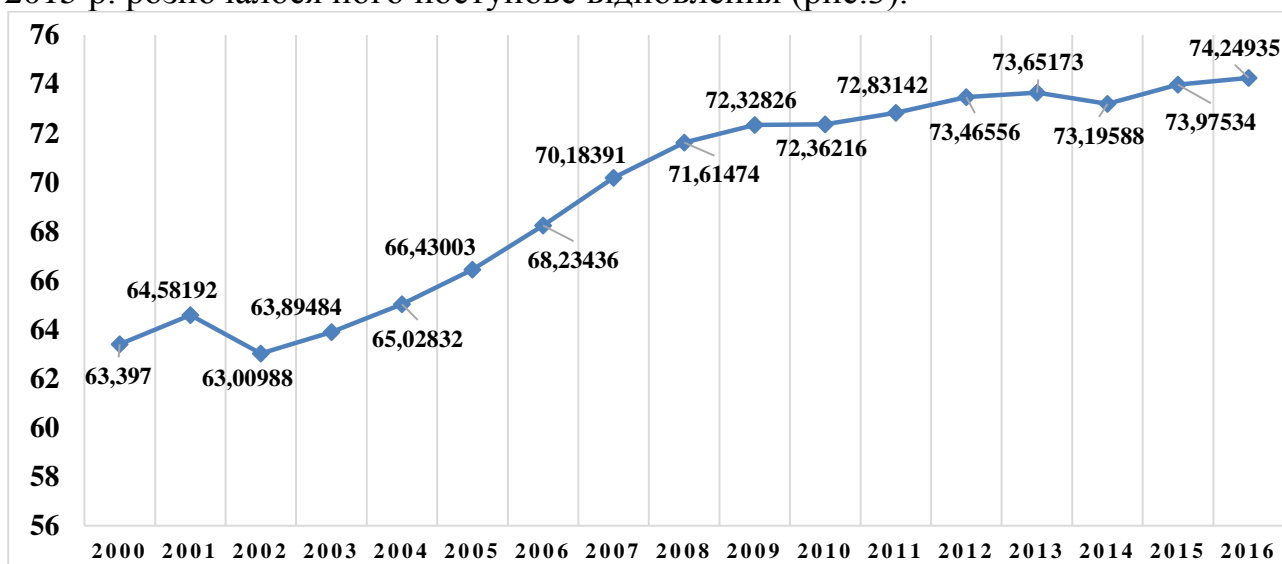

Рис. 3. Динаміка Індексу рівня глобалізації. Україна, 2000-2016 рр.[6].

У 2017 р. на засіданні комітету Генеральної Асамблеї ООН, було виділено три мегатенденції, що пов'язані з глобалізацією, а саме: зрушення в процесі виробництва та ринках праці; швидкий розвиток технологій; зміни клімату [7].

Щороку, до Всесвітнього економічного форуму, експерти проводять масштабне опитування стосовно глобальних ризик-трендів. Відповідно до опитування, респондентам пропонують обрати три тенденції та пов'язані з ними ризики, які є найважливішими у формуванні глобального розвитку в наступні 10 років (рис. 4).

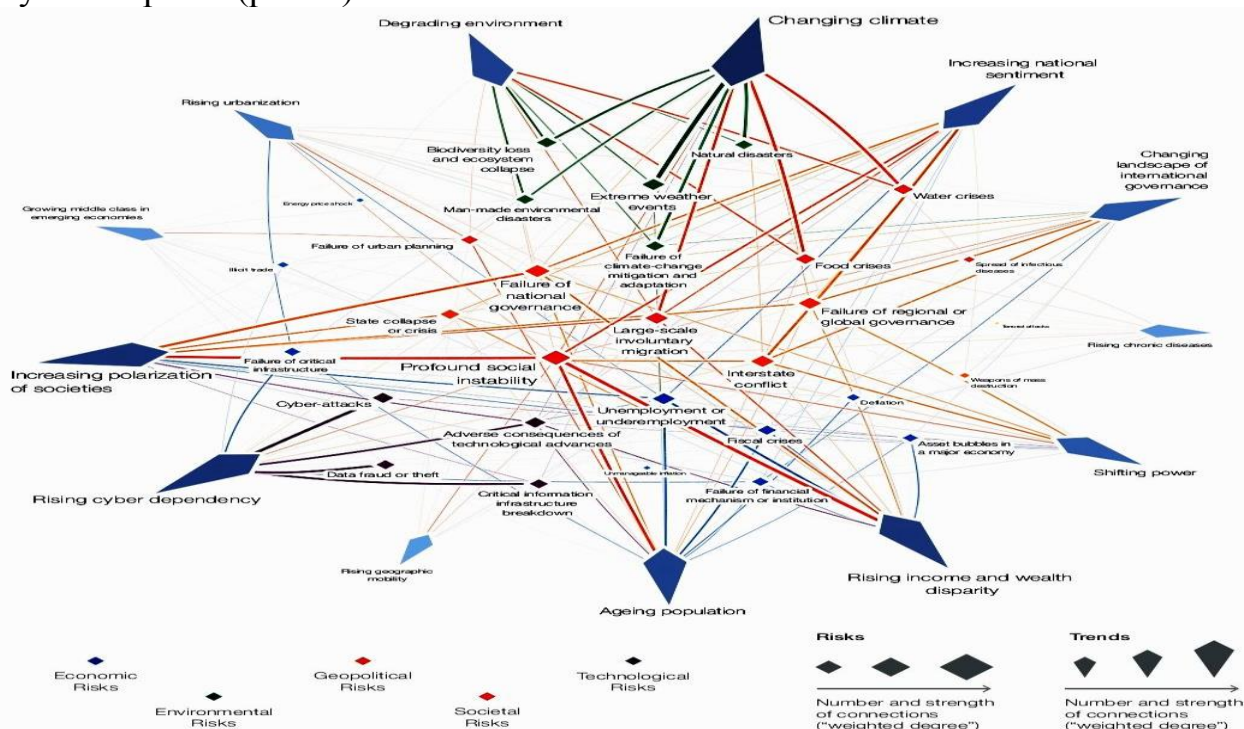

Рис. 4. Карта взаємозв'язку глобальних ризик-трендів, 2019 [8]

Як видно з рис. 4, виокремлено тринадцять основних трендів (руйнування довкілля, кліматичні зміни, зростання національних настроїв, зміна ландшафту міжнародного управління, зростання хронічних захворювань, зміщення влади, зростаюча нерівність доходів, старіння населення, зростання географічної мобільності, зростання кіберзалежності, посилення поляризації суспільства, зростання середнього класу, посилення урбанізаційних процесів, знищення довкілля) які вміщують у собі ризики економічного, екологічного, геополітичного, соціального та технологічного характеру. Чіткість ліній, на рисунку, вказує на масштабність трендів. Тому, відповідно, першочергового врегулювання потребують такі тренди як: зміни клімату, зростання нерівності доходів, старіння населення, зростання кіберзалежності, посилення поляризації суспільства, руйнування довкілля. Перетин ліній між собою виявляє їх взаємовплив. Наприклад, від взаємодії таких трендів як руйнування довкілля та зміни клімату виникає ризик втрати біорізноманіття та руйнування екосистеми; від взаємодії трендів зростання нерівності доходів та посилення поляризації суспільства сприяє поглибленню соціальної нестабільності і т. д.

Отже, глобалізаційні трансформації є невід'ємними для економік. Попри усі вищезазначені ризики, глобалізація відкриває нові можливості та стирає кордони, насамперед, для освіти, науки, медицини, виробництва. Розвиваючись в глобалізаційних умовах, країнам необхідно діяти консолідовано, адже глобальні проблеми передбачають глобальні підходи до їх вирішення.

Список використаних джерел

1. World economic forum. Globalization 4.0 – what does it mean? URL:<https://www.weforum.org/agenda/2018/11/globalization-4-what-does-it-mean-how-it-will-benefit-everyone/>.
2. Kreshnik A. How Emerging Markets Are Reshaping Globalization. *International Journal of Economics and Finance*. Vol. 11, No. 2; 2019. doi:10.5539/ijef.v11n2p111.
3. Резнікова Н. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: навч. посіб. Київ: «Видавництво «Консультант», 2017. С. 7.
4. Абучакра Р., Хури М. Эффективное правительство для нового века: Реформирование государственного управления в современном мире [пер. с англ.]. Москва: Издательство «Олимп-Бизнес», 2018. С. 8
5. Gygli S. Haelg F. Sturm J.-E. The KOF Globalisation Index – Revisited. This version: February, 2018. URL: https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/dual/kof-dam/documents/Globalization/2018/KOF_Globalisation%20Index_Revisited.pdf.
6. KOF Globalisation Index. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
7. ООН. Новый отчет о глобализации: три мегатенденции рассчитаны повлиять на наше будущее. Нью-Йорк. 19 октябрь 2017. URL: <https://www.un.org/development/desa/ru/news/intergovernmental-coordination/new-globalization-report.html>.
8. World economic forum. The Global Risks Report 2019.14th Edition. *Marsh & McLennan Companies and Zurich Insurance Group*. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf.

Гриневич Людмила Володимирівна

*доцент, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та бізнесу
Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ,
м. Харків, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСБАЛАНСУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗПОДІЛУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Ключові слова: дисбаланс, людський капітал, продуктивні сили, регіон, методологія подолання дисбалансу, системний підхід.

Keywords: imbalance, human capital, productive forces, region, methodology for overcoming imbalances, systematic approach.

В процесі пошуку шляхів щодо подолання дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону дедалі частіше виникають проблеми методологічного порядку, які полягають у необхідності

аналізу принципів, засобів, методів наукової діяльності, які забезпечують пізнання та узагальнення процесів і явищ, що відбуваються у професійному розподілі людського капіталу продуктивних сил регіону, виявлення причин, тенденцій, закономірностей їх виникнення, існування та розвитку. Основні функції методології в цій ситуації полягають в отриманні нового знання; структуруванні цього знання у вигляді нових понять, категорій, законів, гіпотез, ідей, теорій; організації використання нових знань у суспільній практиці[3-5].

Маючи на озброєнні знання загальних законів і принципів дослідження, загальнонаукової методології з'являється можливість теоретичним та емпіричним шляхом встановити певні зв'язки і взаємозалежності дисбалансу людського продуктивних сил регіону з іншими процесами та явищами, які перебувають за межами об'єкту дослідження. Досягнення певних позитивних результатів і формулювання наукових висновків та практичних пропозицій щодо подолання дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону, можливо тільки за умови, використання загальних, зокрема філософських, законів, прийомів та принципів дослідження.

Важко здійснити діагностику та прогнозування дисбалансу, відшукати резерви підвищення ефективності регуляторних заходів спрямованих на його подолання без використання структурного методу на основі системного підходу. Тим більше, що дисбаланс професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону проявляє себе як нераціональний, і потребує глибокого вивчення різнобічних аспектів його формування, удосконалення методів перебудови на засадах раціоналізму і екологічної безпеки. В сучасній вітчизняній економічній науці недооцінюють цей інструмент дослідження і не використовують весь його потенціал, сприймаючи дисбаланс професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону апіорно, що потребує подальшого вивчення, узагальнення і розкриття змісту цього поняття з нової точки зору, з новим баченням, які врахують сучасні тенденції та зміни у суспільстві.

Дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону доцільно розглядати як систему. У межах підсистеми продуктивних сил — такі елементи, як людина, засоби праці, наука та інші, кожний з яких складається з певної кількості компонентів. Дослідження дисбалансу професійного розподілу людського капіталу проводиться в рамках системного підходу, що спонукає сформулювати певну теоретико-методологічну карту — схему, що дозволить чітко визначити сформулювати мету, задачі, методи та інструментарій дослідження, розробити практичні рекомендації щодо подолання дисбалансу та визначити шляхи запобігання його посиленню. На рис. 1 наведено методологічну план - карта теоретико-філософського осмислення і наукового пояснення дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил регіону.

Рис.1. Методологічна план - карта дослідження дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону [1, 2]

Методологічна план - карта дослідження являє собою чотири структурно – функціональних модуля, які відображають логіку пізнавального процесу та дозволяють з позицій системного підходу розглянути та дослідити зміст та складові дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону. Її дотримання дозволить як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях провести дослідження дисбалансу, визначити передумови його появи, обґрунтувати фактори, які позитивно та негативно впливають на його зміну, спрогнозувати можливі напрями його розвитку в залежності від ситуації, що складається в регіональній та національній економіках, і нарешті розробити комплекс регуляторних заходів спрямованих на його подолання або стримування.

В загальному виді ідея дослідження полягає у створенні умов в яких дисбаланс професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону буде позитивно впливати на соціально – економічний розвиток території, наявні регуляторні заходи будуть нівелювати негативні аспекти прояву цього дисбалансу [1, 2].

Аналізуючи існуючі підходи наукового пізнання проблеми автор зупинився на еволюційному підході, що пояснюється специфікою протікання процесу дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних

сил регіону. Це пов'язано в першу чергу з тим, що однією з сил, яка приймає активну участь у процесі формування дисбалансу професійного розподілу є людський капітал продуктивних сил, який має у своєму змісті також й соціальну складову. Тому, необхідно досить зважено підходити до вирішення проблеми щодо подолання дисбалансу, враховуючи, що будь які соціальні потрясіння негативно впливатимуть на людський капітал [1, 2].

Однією з передумов кризи класичної науки в галузі продуктивних сил стало усвідомлення того, що механістичний опис кожного елемента світу в ізоляції від інших елементів не дозволяє пояснити ряд процесів, що відбуваються в світі і сам світ в цілому. Особливо чітко це проявляється в процесі дослідження продуктивних сил, а саме її складової – людського капіталу, який з часом змінює свою якісну сутність. Це відбувається під впливом великої кількості як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, які пов'язані між собою та визначають подальші якісні зміни людського капіталу продуктивних сил регіону. Ці процеси спонукали дослідників до перегляду в існуючих економічних теоріях самого розуміння людського капіталу продуктивних сил. Флагманом цих перетворень є неокласична наука, яка почала розглядати речі в їх різноманітних зв'язках один з одним і визнала необхідність враховувати становище суб'єкта пізнання при інтерпретації результатів досліджень. На постнеокласичні етапі розвитку науки прагнення до цілісності стає сутнісним, що конструюють властивістю. Методологічною основою такого аналізу став інтегрований підхід, в фокусі розгляду якого знаходяться способи виникнення нової цілісності з роз'єднаних і різнорідних елементів, а також шляхи підвищення рівня впорядкованості та організованості вже існуючих систем. В рамках цього підходу інтеграція розуміється як процес вибудовування сутнісних зв'язків між різними елементами, орієнтованих на цілісність як на результат [2-5].

Використання інтегрованого підходу в дослідженні дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил дозволило визначити передумови посилення дисбалансу, систематизувати та обґрунтувати фактори, які впливають на нього, спрогнозувати його зміни відповідно до змін, які відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі регіону та розробити регуляторні заходи щодо його подолання відповідно регіонального типу дисбалансу. Це можливо було зробити тому що дисбаланс являє собою цілісний процес, а отже, між частинами цілого існує не проста сумарна залежність, а система різнорідних зв'язків: горизонтальних, вертикальних, структурних, генетичних, функціональних, каузальних і слідчих. У цьому випадку, будь-який об'єкт, може розглядатися як частина, і як ціле, тобто, з точки зору, його положення в системі, елементом якої він є, і з точки зору його внутрішньої структури.

Інтеграційна спрямованість сучасної науки проявляє себе в ряді конкретних, тісно пов'язаних процесів. В першу чергу, сама наука активніше впроваджується в техніку, виробництво, освіту. Всередині науки стираються дисциплінарні кордони, і з урахуванням картин світу формується цілісна наукова картина світу. Відбувається взаємопроникнення елементів різних наук

- понять, теорій, методів та інше. У ряді передових галузей науки спостерігається взаємне зближення природничо-наукового і гуманітарного знань. У цьому контексті передбачається, що інтеграційні дослідження мають ряд загальних характеристик: прикладна спрямованість, проблемна орієнтованість, міждисциплінарність, необхідність обліку гуманітарних і екологічних наслідків застосування нових знань і інше.

Так як будь-яка складна проблема має безліч різних проявів, найбільш плідним шляхом її вивчення є співпраця представників різних наук. В ході такого співробітництва розширюються і формуються нові кордони традиційних дисциплін. Як правило, оригінальні теорії виникають не в «ядрі» науково-дослідної програми, а на «периферії» дисциплінарного знання, на міждисциплінарних межах науки.

В цьому аспекті особливо значимим є взаємний рух соціально-гуманітарних і природно-технічних наук одна до одної. Інтегративний підхід орієнтований на досягнення балансу між науками, коли рівень гуманітарного розвитку суспільства відповідає його технічним можливостям, а технології орієнтовані на розширення творчих можливостей людини. Він пов'язаний з гуманітаризацією науки, оскільки вищою формою цілісності є людина, як складна соціобіологічна істота, а його комплексне вивчення є основою для вирішення глобальних проблем. Саме благо і якість життя людини є метою будь-якої науки незалежно від її положення в класифікації знання [2-5].

В рамках інтеграційного підходу сучасна наука повертається до цілісного і всебічного сприйняття світу, яке було характерно для філософії в перший, найбільш ранній, період її розвитку. Однак це повернення проходить на якісно новому рівні. В процесі свого розвитку наука зробила повне герменевтичне коло. Сьогодні, маючи знання про діалектику цілого і частини, що дає можливість переформулювати свої уявлення про світ, тобто сформувати світогляд, адекватний якісно новому станом людства [2-5].

Вочевидь, що для успішної розробки нового світогляду наука має стати потужною складовою частиною соціокультурного цілого, а інтеграція в сфері науки повинна розглядатися в контексті об'єднавчих процесів у всіх сферах життя суспільства. У їх числі слід назвати міжетнічну консолідацію, діалог культур, міжнародне співробітництво та інше. Важливим завданням філософії науки при цьому стає теоретичне обґрунтування і методологічне забезпечення цих та подібних їм інтеграційних процесів. Всі ці зміни призводять до усвідомлення необхідності пошуку нових підходів дослідження людського капіталу продуктивних сил, враховуючи останні світові тенденції в економічній теорії. Отже, запропонована методологічна план - карта дослідження дисбалансу професійного розподілу людського продуктивних сил регіону дозволяє комплексно підійти до вирішення проблеми пов'язаної з подоланням дисбалансу. Поєднання теоретичних та емпіричних досліджень, розробка базових філософських та методологічних засад є основою для проведення дослідження, яке передбачає розгляд дисбалансу професійного розподілу з різних сторін, проведення його діагностики, прогнозування та регулювання на основі системного, функціонального та витратного підходів.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л. В. Теоретико-методологічні засади подолання дисбалансу професійного розподілу людського капіталу продуктивних сил регіону: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / ІПРЕЕД НАН України, 2018. 452 с.
2. Гриневич Л.В. Концептуальні положення регулювання професійного розподілу продуктивних сил на регіональних ринках праці *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки.* 2015. Випуск 14. Частина 3 С.96-100
3. Ільч Л.М. Інноваційна модель зайнятості: сутність, характерні ознаки та передумови становлення в Україні *Ринок праці та зайнятість населення.* №2, 2015. С.13-17
4. Маевский, В.И. Институциональная экономика: Учеб. Пособие/Под рук. акад. Д.С.Львова. Москва, 2001. 291с.
5. Шумпетер Й. А., Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Предисл. В. С. Автономова. Москва, 2007. 864 с.

Гужва Володимир Михайлович

доцент, к.е.н., професор кафедри інформаційних систем в економіці Київського національного економічного університету, м. Київ, Україна

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ БЛОКЧЕЙНУ

Ключові слова: цифрова трансформація, електронний документообіг, система електронного документообігу, розподілений реєстр, блокчейн, приватний блокчейн.

Keywords: digital transformation, electronic document management, electronic document management system, distributed registry, blockchain, private blockchain.

Розвиток комп'ютерної інформатизації дозволив реалізувати давню мрію людства – зробити можливим автоматизацію і облік процесів, пов'язаних із взаємодією людей і документів, прискорити доставку інформації і збір статистики та звітності. Досягається це і, зокрема, за рахунок електронного документообігу (обіг електронних документів), що в загальному випадку трактується як сукупність процесів створення, оброблення, правлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [1- 2].

Як свідчить статистика [3], в середньому в європейських компаніях 80% займають операції з документами у межах управлінської роботи, 30% робочого часу витрачається на пошуки і узгодження документів, 15% документів безповоротно втрачаються, кожен внутрішній документ копіюється до 20 разів, з використанням електронного документообігу продуктивність праці персоналу зростає на 20-25%, вартість архівного зберігання електронних документів на 80% нижча порівняно з їх паперовими копіями.

В основу створення сучасних систем електронного документообігу покладені наступні принципи :а) одноразова реєстрація документа; б) паралельне виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їх виконання; в) безперервність руху документа; г) єдина база документарної інформації для централізованого зберігання документів і що виключає дублювання документів; д) ефективно організована система пошуку документів.

Традиційно на підприємствах виділяють такі основні види електронного документообігу:

1) за типом документів: виробничий документообіг; управлінський документообіг; архівна справа (сукупність процедур архівної документообігу); кадровий документообіг (процедури кадрового обліку); бухгалтерський документообіг; складський документообіг; секретне і конфіденційне діловодство; технічний і технологічний документообіг.

2) за відношенням до об'єкту управління: а) внутрішній (наприклад, підписання документів з працівниками, що стосуються відпустки, лікарняних, згоди з новими внутрішніми політиками; авансування витрат; узгодження документів всередині компанії за заздалегідь визначеного ланцюжка); б) зовнішній (наприклад, укладання договорів між бізнес-партнерами; обмін супроводжувальними документами; претензійна робота; обмін первинними бухгалтерськими документами тощо.).

Також бувають і інші види електронного документообігу. Очевидно, що систем документообігу може бути стільки ж, скільки існує видів діяльності, як наслідок, інформаційні системи, що автоматизують приватні види документообігу, розвиваються у напрямку масовості.

Світовому ринку систем електронного документообігу (СЕД)нараховується більше 20 років. Він достатньо різноманітний - включає в себе як великі ІТ-компанії, відомі в усьому світі, так і малі маловідомі (або відомі тільки у вузькій ринковій сфері) компанії. Не відстає в цьому сегменті цифровізації і Україна. При цьому слід зазначити, що на поточний момент СЕД головним чином впроваджені або впроваджуються у комерційних структурах, частково – в органах державного управління.

Нові форми і ритм ведення бізнесу в сучасних умовах вимагають, щоб в системах електронного документообігу використовувалися такі інноваційні інструменти, як штучний інтелект, машинне навчання, чат-боти, біометрична аутентифікація, блокчейн тощо [4]. Інтерес до технології блокчейну продовжує рости, застосування їй знаходять в різних ІТ-рішеннях, в тому числі і в СЕД. У цієї технології є як мінімум один позитивний аспект: вона дозволяє створювати системи електронного документообігу для захищеного обміну документами поза організацією на базі розподіленого електронного підпису. Без використання єдиного центру довіри, який простіше скомпрометувати. Потенційно це може допомогти налагодити довірчий обмін інформацією між великою кількістю підприємств, які спочатку одне одному не довіряють, навіть жорстко конкурують, але разом з тим змушені обмінюватися інформацією один з одним.

При цьому слід розуміти, що блокчейн - це технологія ведення ділових реєстрів, виконання та документування транзакцій, тому, в принципі, блокчейн-технологію технічно можливо застосовувати замість традиційної при веденні абсолютно будь-яких реєстрів, реєстрів, кадастрів і т.ін. у всіх галузях економіки і в державному управлінні. Працездатність технології розподілених реєстрів підтверджена практикою [6]. Відповідно, ключовим є не питання про те, де можна впровадити блокчейн, а про те, де його можна впровадити, отримавши при цьому істотну віддачу.

На основі проведеного аналізу для створення системи електронного документообігу на підприємстві було обрано наступні інструментально-технологічні засоби: блокчейн-фреймворк Hyperledger Fabric [8-9], інструмент розробки Hyperledger Composer [10] та децентралізоване файлове середовище IPFS [11]. Клієнтська частина виконана з допомогою веб-бібліотеки React.js, а серверна – за допомогою фреймворку Node.js.

Для опису структури системи електронного документообігу на підприємстві з використанням блокчейну скористаємося графічними нотаціями таких міжнародних стандартів, як UML (Unified Modeling Language — уніфікована мова моделювання) [12], IDEF0 (Function Modeling — методологія функціонального моделювання) [13].

Логіку роботи запропонованої системи електронного документообігу можна представити за допомогою функціональних моделей у стандарті IDEF0 (рис. 1).

Рис. 1. Функціональна модель роботи СЕД – Діаграма декомпозиції IDEF0 (перший рівень)

Наведені нижче діаграма прецедентів у стандарті UML (рис. 3) та діаграма послідовностей (рис. 4), а також діаграма діяльності (рис. 5) дозволяють деталізувати порядок роботи СЕД.

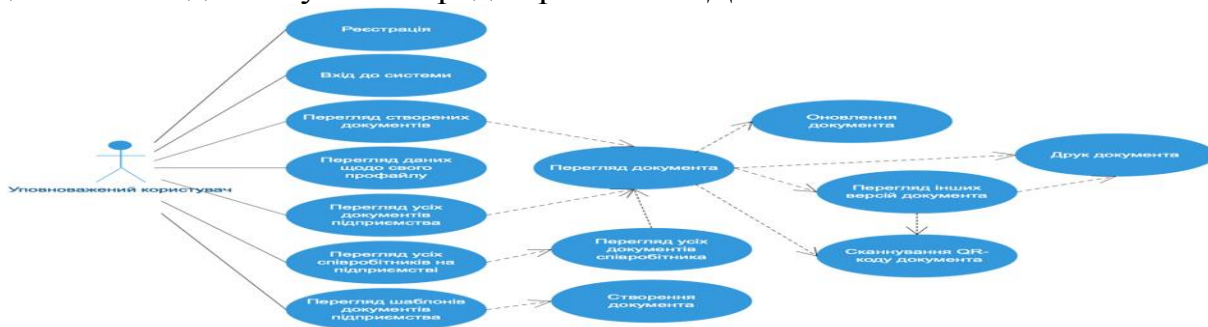

Рис. 3. Діаграма прецедентів

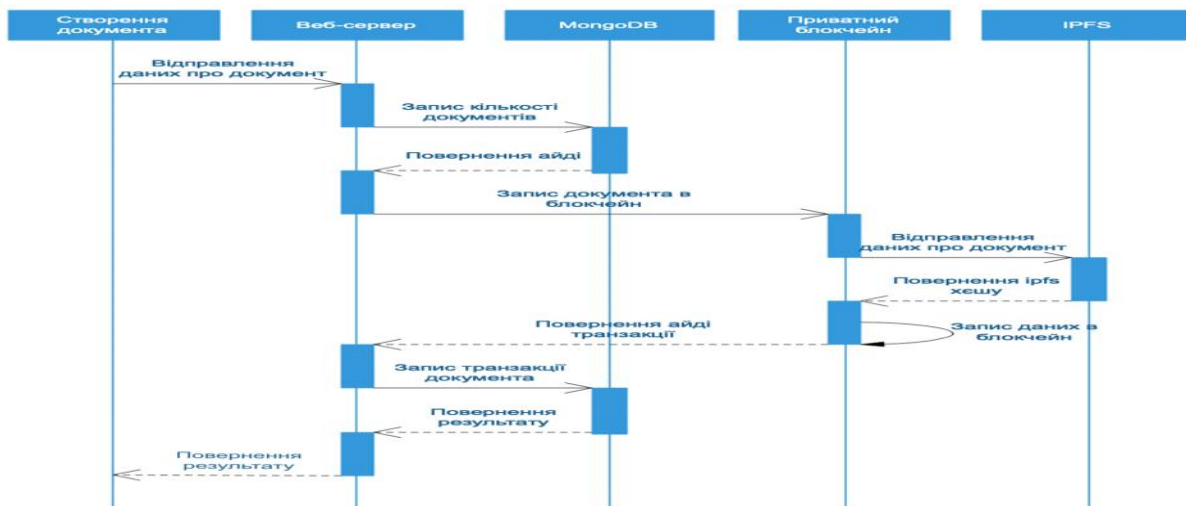

Рис. 4. Діаграма послідовності (створення документа)

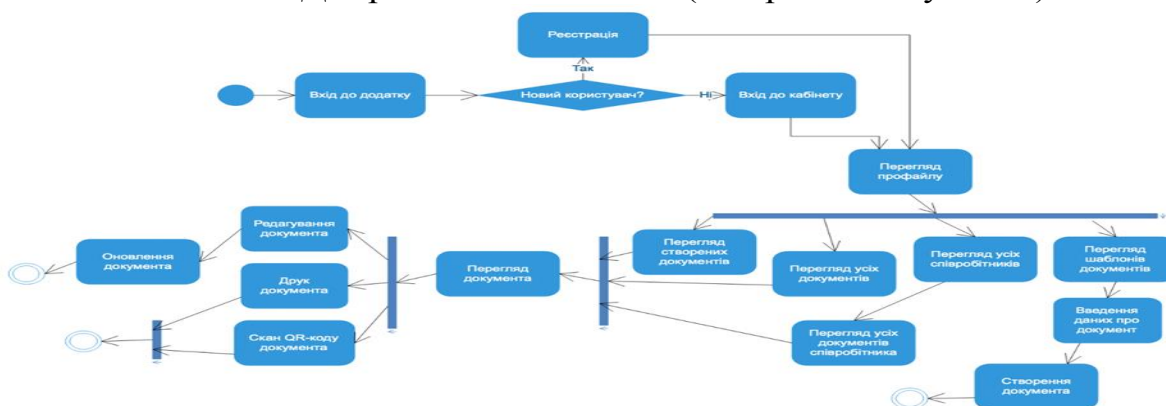

Рис. 5. Діаграма діяльності

На момент підготовки даних тез реалізована веб-орієнтована версія системи електронного документообігу на підприємстві. Її конфігурація зображена на рис. 7 за допомогою діаграми розгортання у стандарті UML.

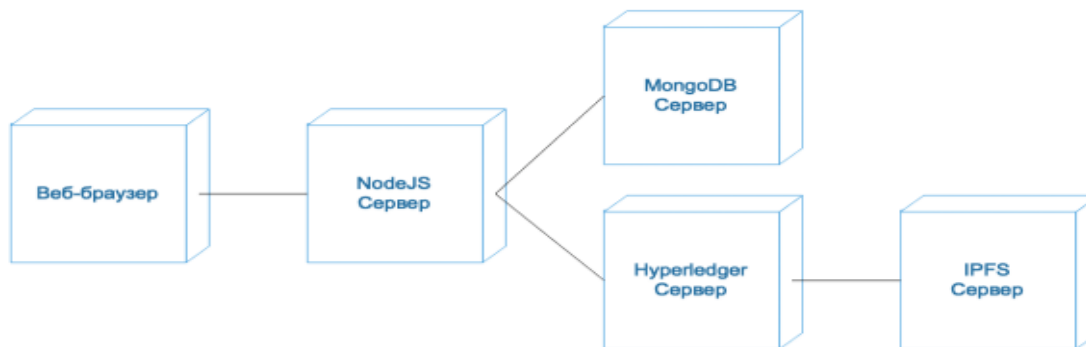

Рис. 7. Діаграма розгортання

Список використаних джерел

1. Клименко І.В., Линьов К.О. Система електронного документообігу в державному управлінні. Київ, 2006. 32 с.
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV/Верховна Рада України. URL:

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=851-15> (дата звернення: 03.06.2019).

3. Аналітика от CG «Center ECM»: мировые тенденции на рынке электронного документооборота. HITech.Expert: веб-сайт. URL: <https://expert.com.ua/125198-analitika-ot-cg-center-ecm-mirovye-tendencii-na-rynke-elektronogo-dokumentooborota.html> (дата звернення: 03.08.2019).

4. Какие инновации проникают в СЭД/ЕСМ-системы? TAdviser: веб-сайт. URL: <http://www.tadviser.ru/index.php/> Стаття: Інновації_СЭД/ЕСМ-систем (дата звернення: 05.08.2019).

5. BLOCKCHAIN AND DISTRIBUTED LEDGER TECHNOLOGIES -- REFERENCE ARCHITECTURE.ISO/CD 23257: веб-сайт. URL:<https://www.iso.org/standard/75093.html> (дата звернення: 15.06.2019).

6. Генкин А., Михеев А. Блокчейн: как это работает и что ждет нас завтра. Москва, 2018. 592с.

7. Классификация видов блокчейна. Polygant: веб-сайт. URL: <https://polygant.net/ru/blog/vidy-blokchejna/> (дата звернення: 10.02.2019).

8. Hyperledger Fabric. *Hyperledger*: веб-сайт. URL:<https://www.hyperledger.org/projects/fabric>(дата звернення: 10.02.2019).

9. X.509. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/X.509> (дата звернення: 10.02.2019).

10. NPM (NodePackageManager). *Вікіпедія: вільна енциклопедія*.URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Npm> (дата звернення: 10.02.2019).

11. IPFS (InterPlanetary File System). *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/IPFS> (дата звернення: 10.02.2019).

12. UML (Unified Modeling Language). *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/UML> (дата звернення: 10.02.2019).

13. IDEF0 (Function Modeling). *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/IDEF#IDEF0> (дата звернення: 10.02.2019).

Дибя Михайло Іванович

*професор, д.е.н., професор кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна*

Гернего Юлія Олександрівна

*к.е.н., доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна*

ПОТЕНЦІАЛ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РОЗВИТКУ FİNTECH В УКРАЇНІ

Ключові слова: *діджиталізація, інноваційні фінансові технології, фінансові послуги, соціально-економічний розвиток.*

Keywords: *digitalization, innovative financial technologies, financial service, social and economic development.*

Перехід економіки України до ринкових умов господарювання та посилення євроінтеграційних процесів зумовили необхідність перегляду принципів та механізмів збалансування людського розвитку на національному рівні відповідно до швидкозмінних вимог глобалізованого суспільства. Зокрема, у зв'язку із поширенням тенденцій діджиталізації відбуваються зміни системи соціально-економічних відносин. Так, на ринку фінансових послуг спостерігаємо відчутне посилення конкуренції. Одночасно, кардинально змінюються потреби та очікування споживачів. Кризові періоди 2008 – 2009 та 2013 – 2014 років призвели до того, що традиційні підходи до надання фінансових послуг, зокрема ведення банківського бізнесу, уже не забезпечували отримання достатнього рівня прибутковості та соціального ефекту. Крім того, соціально-економічна нестабільність супроводжувалася посиленням впливів діджиталізації на національну економіку, зростанням ролі соціальних та технологічних факторів.

Актуалізація питань фінансового забезпечення людського розвитку в умовах соціально-економічної нестабільності призвела до диверсифікації ринку фінансово-кредитних установ. Так, поряд із банками поступово набули популярності небанківські фінансові установи, зокрема високотехнологічні компанії та стартапи Fintech. Зокрема, останні із наведених структур, певною мірою, становлять загрозу для традиційного банківського сектору. Адже, інноваційні фінансові технології поряд із новими високотехнологічними рішеннями пропонують якісно новий підхід до реалізації проектів у фінансовій індустрії, інноваційні принципи взаємодії з суспільством. Тому, вітчизняним фінансовим установам необхідно оперативнo реагувати на виклики цифрової економіки для того, щоб у стратегічній перспективі зберегти конкурентні позиції на ринку фінансових послуг. Подібні прояви конкурентної боротьби, у свою чергу, дозволять сформуванню інноваційний інструмент фінансування збалансованого людського розвитку в Україні.

Для учасників вітчизняного фінансового ринку притаманна досить швидка реакція на нові тенденції діджиталізації економіки. Адже, наразі, можемо спостерігати досить широкий спектр реальних дій суб'єктів фінансового сектору, які зумовили появу низки важливих фінансових інновацій, зростання ступеня задоволення людських потреб. Перші уявлення вітчизняних практиків про Fintech з'явилися у банківському середовищі у 2007 – 2008 роках. На той час, фінансові технології здебільшого ототожнювали із платіжними системами. Проте, згодом, відбулося поширення впливів фінансових технологій на усі сфери господарювання, що сприяло посиленню конкурентних позицій у суспільстві суб'єктів бізнесу. Зокрема, однією із перших подій в Україні, яка зібрала практиків у сфері Fintech та репрезентувала здобутки розробників вітчизняних фінансових технологій стала конференція Fintech Ukraine 2015 [1; 2].

Саме, починаючи з 2015 року, було запущено більшість діючих фінансових стартапів (близько 58 %). Остаточна популяризація фінансових технологій відбулася у 2017-му році, коли в Україні налічувалося близько 60 FinTech стартапів. Згідно із результатами досліджень аналітиків у першому

півріччі 2018-го року на вітчизняному ринку Fintech були активними 80 стартапів, існує значна ймовірність нового якісного стрибка у сфері провайдерів високотехнологічних фінансових послуг. При чому, якщо близько 40 % від існуючих нині компаній розпочали свою діяльність ще до 2015-го року, то 60 % Fintech стартапів було створено протягом останніх трьох років. Наразі, згідно із дослідженнями USAID, у 2018 році платіжні сервіси та сервіси переказу коштів становлять лише 30 % вітчизняного ринку Fintech. Натомість, близько 19 % припадає на інфраструктуру, а 14 % - на кредитування (рис. 1).

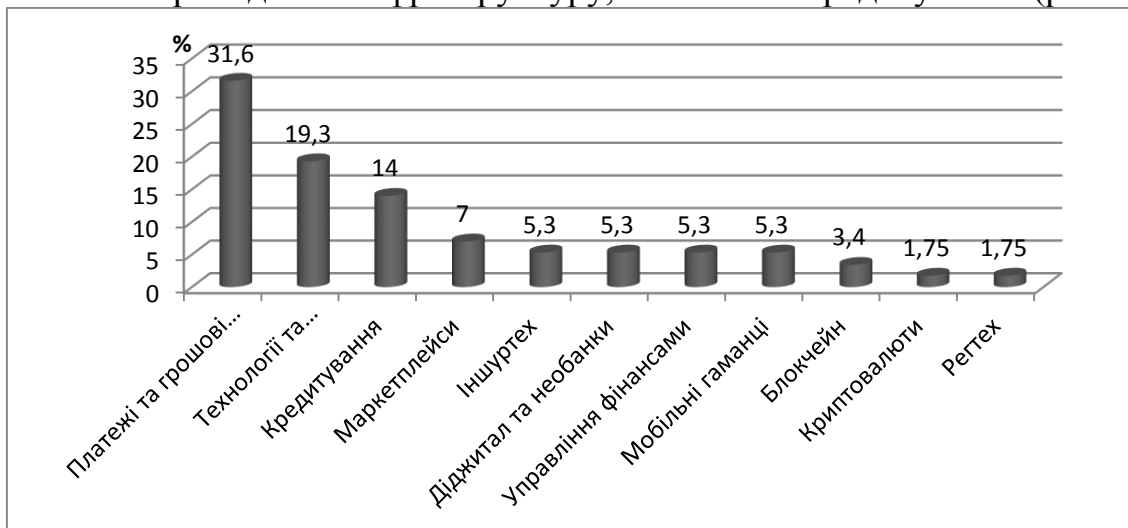

Рис 1. – Напрями діяльності Fintech компаній в Україні*

* Джерело: узагальнено автором за [1].

Отже, очевидною є диверсифікація сфер застосування фінансових технологій в нашій країні. Підтвердженням цього також слугує карта екосистеми Fintech в Україні, яку розроблено спеціалістами USAID у 2018-му році. Згідно із висновками експертів PWC для сучасного Fintech притаманні три рівні ефектів (рис. 2):

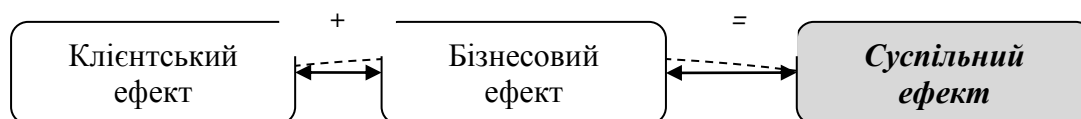

Рис 2. – Ефекти Fintech*

* Джерело: узагальнено автором за [3].

Отже, інноваційна природа Fintech дозволяє поєднати позитивні зміни, які можуть забезпечити фінансові технології для клієнтів та бізнесу. Це створює підґрунтя для формування синергетичного суспільного ефекту, який забезпечує перехід суспільства на якісно-новий рівень. Реалізація кожного із наведених вище ефектів Fintech знаходить своє відображення у відповідних компетентностях.

В Україні, незважаючи на досить швидкі темпи розвитку ринку Fintech, все ще не достатньо популяризованими залишаються ефекти застосування фінансових технологій окремими стартапами. Проте, аналіз діяльності

вітчизняних Fintech компаній дає підстави стверджувати про можливість реалізації суспільного ефекту. Експерти відзначають важливу особливість вітчизняного ринку Fintech, яка полягає у здатності генерувати прибутки протягом досить короткого проміжку часу (рис. 3).

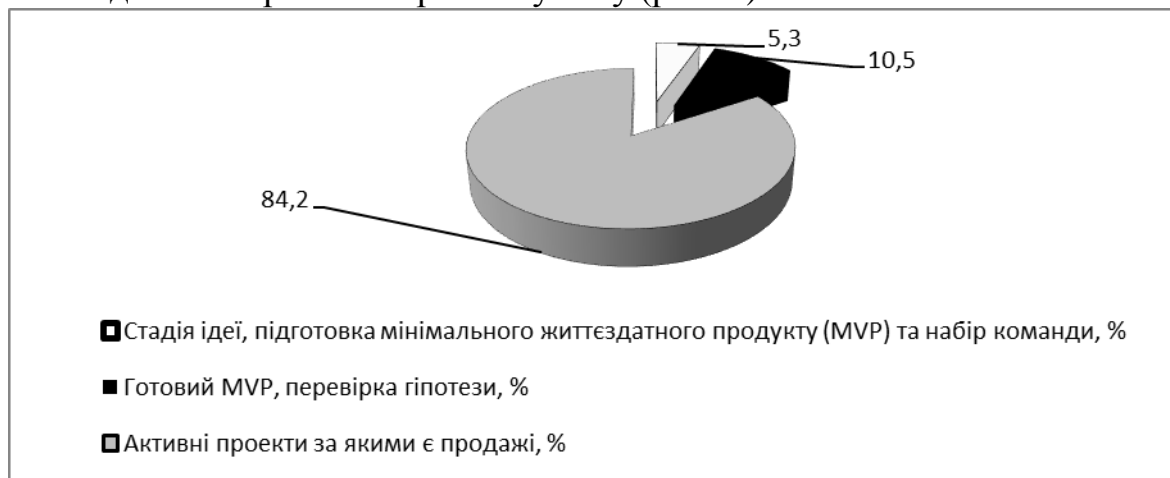

Рис 3. – Стадії еволюції Fintech бізнесу*

* Джерело: узагальнено автором за [4].

Тобто, розвиток ринку Fintech є не лише вдалою альтернативою фінансування ключових сфер господарювання в Україні, але й інноваційним джерелом, яке здатне у стислі терміни підтримати прогресивні соціально-економічні трансформації у вітчизняному суспільстві.

Соціально-економічні трансформації, що зумовили актуалізацію імплементації переваг фінансових технологій в Україні, сприяли виникненню різноманітних ініціатив на державному рівні. Зокрема, Національний банк України затвердив Комплексну програму розвитку українського фінансового сектору (Постанова № 391 від 18 червня 2017 р.), в основі якої лежить ряд ініціатив, а саме: стратегія безготівкових розрахунків 2020; стратегія переходу на стандарти ISO 20022; розповсюдження електронного документообігу та електронного підпису; припинення використання штампів, печаток та паперових примірників; створення електронних баз даних; використання діджитал-технологій для ідентифікації особи та замовлення фінансових послуг; захист прав споживачів фінансових послуг; підтримка та розвиток фінансової грамотності населення; перегляд правил сертифікації провайдерів фінансових послуг [5]. Оскільки, поряд із розвитком власне технологічної компоненти, в основі виникнення фінансових технологій лежать соціально-економічні фактори, зокрема незадоволеність населення існуючим спектром фінансових послуг, прослідковуються соціально-економічні наслідки трендів Fintech в Україні (рис. 4). Отже, очевидним є те, що фінансові технології являються невід'ємною складовою фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні.

Рис 4. – Соціально-економічні наслідки Fintech в Україні*

* Джерело: узагальнено автором за [6; 9].

Вартим уваги є не лише переваги та можливості Fintech, але й окремі недоліки та загрози від його поширення (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз FinTech в Україні*

Переваги	Недоліки
Розширення спектру залучених споживачів	Недоліки у нормативно-правовому забезпеченні Fintech
Скорочення часу обслуговування споживачів	Етичні суперечності, зокрема ризики порушення конфіденційності даних
Зниження вартості фінансових послуг	Відсутність механізму взаємодії держави та бізнесу, що функціонує на базі FinTech
Поліпшення якості фінансових послуг та зміна стандартів конкурентоспроможності	Відсутність повноцінного доступу до Інтернету в окремих регіонах країни
Загрози	Можливості
Загроза скорочення робочих місць, заміни працівників на онлайн технології	Диверсифікація небанківських фінансових послуг
Несприйняття фінансових технологій окремими верствами споживачів	Підвищення рівня фінансової грамотності у сфері фінансових технологій
Дестабілізація фінансового посередництва	Розвиток естетики фінансового ринку
Порушення фінансової стабільності	Отримання додаткового ефекту від впровадження прогресивних технологій

* Джерело: узагальнено автором за [7; 8].

Таким чином, імплементація цифрових технологій на вітчизняному ринку фінансових послуг забезпечує не лише технологічні удосконалення та економічний ефект, але й соціальний ефект. Адже, сучасний збалансований людський розвиток може реалізуватися лише на новій техніко-технологічній основі.

Список використаних джерел

1. Fintech in Ukraine: Trends, Market Overview and Catalogue. USAID. UNIT. City. Kyiv, 2018. 40 p.
2. Fintech Ukraine 2015. Офіційний сайт. URL: <https://www.bank-online.com.ua/fintech2015/> (дата звернення: 14.05.2019)
3. Fintech is introducing fresh impetus into the world of financial services. URL: <https://www.pwc.nl/en/industries/financiele-sector/fintech.html> (дата звернення: 14.05.2019)
4. Некрасов В. День, коли народився український ФінТех: на чому заробляють фінтех компанії. *Економічна правда*. 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/26/634424/> (дата звернення: 14.05.2019)
5. Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Постанова НБУ № 391 від 18.06.2015 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>(дата звернення: 14.05.2019)
6. Фінтех в Україні: що це таке і як він робить життя українців комфортніше. URL: <https://ukr.media/science/347729/> (дата звернення: 14.05.2019)
7. Мазаракі А., Волосович С. Fintech у системі суспільних трансформацій. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 2. С. 5 – 18.
8. Гернего Ю. О. Еволюція фінансових технологій та їх соціально-економічний зміст. / Ю. О. Гернего // Фінансові послуги. – 2018. - № 4. – с. 18-25
9. Кредитне фінансування в інноватизації виробництва: теорія та досвід: монографія / [Ю. О. Гернего, О. М. Диба, Є. А. Поліщук.] / за заг. ред.. д. е. н., проф. Диби М. І. — К. : КНЕУ, 2016. — 536 с.

Задворних Сергій Сергійович

ORCID: 0000-0002-7025-4116

*член-кореспондент Академії економічних наук України, к.е.н.
КУ «Інститут міста Дрогобича» ДМР, м. Дрогобич, Україна*

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ БЕЗГОТІВКОВОГО СУСПІЛЬСТВА РОЛЬ ГОРІВКИ У СВІТОВІЙ ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Ключові слова: фінансова система, готівка, платіжні системи, кіберзлочинність, банки, контроль, держава, соціологія, податки, офшорні зони.

Keywords: *financial system, cash, payment systems, cybercrime, banks, control, state, sociology, taxes, offshore zones.*

На сучасному етапі готівка активно використовується поруч із електронними розрахунками, але все частіше центральні банки різних країн заявляють про те, що її емісія та підтримка системи обігу є надто дорогою, все більше фізичних осіб починає використовувати електронні розрахунки в повсякденному житті, а юридичним стає не вигідно чи, в окремих випадках, заборонено її використовувати. У багатьох країнах розпочато ініціативи з промоції безготівкового суспільства, які здебільшого не ґрунтуються на розрахунках та об'єктивних даних. Основним аргументами до переходу на новий тип розрахунків є те, що: люди житимуть в кращому, більш справедливому і прозорому суспільстві з меншим рівнем злочинності, продажу наркотиків, економічних зловживань та шахрайства, невмотивованих переваг для окремих категорій, в суспільстві, де всі платять податки за нижчими ставками і де є дуже високий рівень захисту коштів, оскільки саме готівка створює сприятливе середовище для злочинців, а її існування надто дороге [1].

Отже, з'ясуємо наскільки ці твердження є вірними і чи дозволить нова система зменшити фінансове навантаження на громадян та підвищити рівень їх задоволення фінансовими послугами і життям, а також безпеки.

Н. Арвідссон, професор Королівського інституту технологій в Швеції, провідний експерт з платіжних систем, вважає, що сучасне населення світу в небезпеці залишитись поза межами системи, особливо люди похилого віку. І це дійсно так. Перш за все, необхідно відзначити, що не всі зможуть скористатись електронними платіжними системами. Є ризик того, що їх зможе використовувати 80% населення, а решта 20% залишиться поза межами системи, що при сучасному населенні становить 1,54 млрд. мешканців. В той же час необхідно зазначити, що близько 47% населення вважають готівкою для себе необхідною. Варто відзначити, що є ще один критерій, який говорить про можливість переходу на безготівкові розрахунки – рівень доходів населення. Чим біднішим є населення, тим менше воно має можливості використовувати електронні системи, витратити на них кошти, а також має більше пересторог щодо використання рахунків в банках, боїться втратити кошти. Значна частка такого населення також проживає на території, де є надто низьким чи відсутнім доступ до електронних систем. Особливо це стосується сільської місцевості, де крім утрудненого доступу до благ цивілізації є ще й інша проблема – закриття банків [2].

Проте це далеко не всі негативні наслідки переходу до безготівкового суспільства. Розглянемо їх за основними сферами впливу.

Психологічний. Кіберпсихолог доктор К. Катцер впродовж багатьох років вивчала вплив електронних мереж на поведінку, почуття та спосіб мислення і зауважує, що цифрові платежі змінюють людей. В результаті досліджень було доведено, що використання виключно електронних грошей призводить до суттєвого збільшення рівня витрачання коштів. Це пов'язане з тим, що люди фізично не бачать грошей, витрачаючи їх, не відчувають їх. При використанні

готівки, її втрата завдає фізичного болю людині, який зростає при збільшенні суми, особливо коли особа не володіє значними коштами. Річ, придбана за гроші, які було непросто віддати, стає більш цінною, також отримання чогось в обмін на гроші приносить задоволення. Це відчуття стирається при використанні електронних платежів. Коли дітей одразу вчать користуватись електронними грошима, їм не прививається поняття цінності речей та самих грошей. Все стає більш подібним на чергову комп'ютерну гру. Також придбання товарів безготівково в суспільстві споживання може призвести до його поглиблення і зміщення цінностей в бік нематеріальних речей [3].

Соціальний. В останні роки все більше людей, особливо молоді, проводить час вдома чи за комп'ютером, цифрове суспільство породжує соціопатів, для яких життя в реальному світі, комунікація з іншими людьми, особливо незнайомими, походи у нові місця є лякаючими. Коли можна все замовити і отримати онлайн – немає потреби виходити з дому чи контактувати з іншими людьми. Готівка в цьому контексті слугує тим елементом, який примушує покидати помешкання та спілкуватись з іншими людьми, коли послугу не можна отримати онлайн чи придбати товар з доставкою до дому. Скасування готівки може стати тим поштовхом, який знизить можливість комунікації між людьми та матиме глибокий негативний психологічний ефект. Для багатьох людей використання платіжних карток є проблематичним, особливо для людей похилого віку. Також хакери та «падіння» комп'ютерної техніки є частим явищем. Перехід до безготівкового суспільства робить людей вразливими. Він матиме негативні наслідки і для бідних людей; людей з фізичними чи психічними розладами, для яких електронні платежі є проблематичними (в тому числі, нерідкими є випадки, коли позбавлення людей похилого віку засобу платежу у зв'язку з їх обмеженою дієздатністю, призводить до розвитку психічних захворювань чи деменції); призведе до зростання видатків; втрати незалежності та права на конфіденційність інформації людей; стимулюватиме зростання цін для тих, хто не може використовувати онлайн-сервіси.

Злочинність. Світові експерти стверджують, що зниження рівня злочинності та наркоторгівлі в безготівковому суспільстві це міф. Скасування готівки не стане виходом, оскільки завжди є можливість виконання бартерних операцій (зокрема в тюрмах цей метод діє, хоча вони є підконтрольні і закриті), заміни на дорогоцінні метали та каміння, появи численних криптовалют, що пропонують анонімність, надання послуг, шахрайства та крадіжок через засоби Інтернету. Купівля ж наркотиків цілком можлива через фірми-прокладки, яких вже багато діє по світу, в том числі в офшорних зонах, із зазначенням цілком банальних платежів у полі призначення.

Декан економічного факультету Франкфуртської школи фінансів та менеджменту П. Г. Шмідт стверджує також, що незадекларована робота була б складнішою без готівки, але аж ніяк не неможливою. Світовий експерт Ф. Шнайдер, досліджуючи ринок незадекларованої праці в Університеті Лінца виявив, що тіньова економіка скоротиться максимум на 15%, якщо готівка зникне з обігу. Замість прозорого ринку праці виникне некерований валютний

безлад іноземних та природних валют і дорогоцінних металів. Навіть системи ваучерів, за якими послуги обмінюються безпосередньо, можливі. П. Г. Шмідт доповнює це твердження припущенням, що ці альтернативні валюти будуть використовуватися не тільки при тіньових операціях і закупівлі наркотиків, оскільки, наприклад, на блошиних ринках і в невеликих магазинах впровадження безготівкових систем є занадто дорогим [4].

Глобальна дослідницька організація Refinitiv, яка об'єднує понад 40 тис. компаній зі 190 країн світу, в 2019 р. опублікувала звіт по економічних злочинах, зафіксованих компаніями в 2018 р. Загальний збиток від них становив близько 1,453 трлн. дол. США. Також майже 75,2 млрд. дол. США компанії по світу у 2019 р. готові витратити на аутсорсинг, а в 2018 р. було витрачено 85,6 млрд. дол. США, причому 71 % з цих компаній в тій чи іншій мірі використовує офшори [5].

Необхідно зазначити, що не лише офшори завдають збитків економічній системі. Іншим суттєвим негативним фактором є розвиток кіберзлочинності. Про її актуальність, особливо для бізнесу, свідчать дані досліджень світової групи PWC щодо фінансових злочинів, з якими найчастіше стикались компаніях за 2016-2018 рр. Серед них основну частку займають злочини, пов'язані з електронними системами [6]. Більшість компаній при цьому відзначала, що розслідування справ, пов'язаних з кіберзлочинністю, навіть якщо і завершилось позитивно для неї, коштувало значно більше, ніж збиток, заподіяний в результаті самого злочину. З розвитком цифрових технологій неухильно зростає і рівень кіберзлочинності, незважаючи на оновлення систем захисту та створення різноманітних структурних підрозділів, які покликані на боротьбу з кіберзлочинністю.

Безробіття. Перш за все, система забезпечення обігу готівки є дуже об'ємною. В ній задіяно багато фахівців різних галузей від дизайнерів до звичайних водіїв. Також фахівці в банківських та небанківських установах, касири. Всі ці люди втратять роботу і багато з них не матиме змоги перекваліфікуватись. Також численні звільнення чекають на людей, які зайняті у виробництві речей чи обладнання, пов'язаного з готівкою. Такі масштабні звільнення призведуть до деформації трудового ринку, зниження добробуту населення та погіршення умов праці для тих, хто має роботу у зв'язку зі значною конкуренцією. Також дрібні виробники продукції, торговці та малі фермери можуть зникнути у зв'язку з тим, що їх продукція буде дорожчою, ніж та, яку зможуть придбати в онлайн-магазинах, а також тому, що частина з них не зможе перейти до електронних систем або це буде надто дорогим для них.

Економічний. Дослідження Бундесбанку Німеччини показали, що без готівки, навіть якщо не говорити про нівелювання депозитів та впровадження додаткових комісій, життя для населення буде дорожчим, зокрема і за рахунок збільшення часу проведення операцій в касах магазинів.

Група німецьких вчених Ф. Зайц, Г. Ресль, К.-Х. Тедтер у своєму дослідженні спробували змодельовати ситуацію безготівкового суспільства на прикладі економіки Німеччини. Також вони обґрунтували, що твердження економістів, які вважають, що при переході до безготівкового суспільства

встановлення негативної ставки національної валюти є неможливим і нижче нульового рівня вона не зможе впасти, що було однією з ключових мотивацій скасування готівки, є хибним. Ними було не лише доведено таку можливість, але і змодельовано ситуацію за умов наявності виключно електронних грошей, вільних грошей, використання готівки з гнучким курсом котирування між готівкою та електронними грошима та впровадженням податків на утримання готівки. Вони показали сумнівний і часто реверсний ефект від переходу до безготівкового суспільства. Також було доведено, що така ситуація навіть за умов стабільності фінансової системи може викликати кризові явища, а в умовах нестабільності призведе до глибоких деструктивних явищ, оскільки на сучасному етапі всі фінансові інструменти та регулятори, за допомогою яких держава може стримати чи подолати фінансову кризу, а також «підняти» рівень ставки національної валюти діють лише для готівкового суспільства і відсутні для безготівкової системи [7]. Також при переході до безготівкового суспільства населення не лише отримує вибір без вибору, але і монополізацію всіх платежів. Спершу з боку банків – в такому випадку хоч і буде мати місце певне погіршення у вигляді додаткових витрат, припинення існування привабливих для багатьох послуг як депозити, адже всі кошти знаходитимуться на рахунку в банку і йому не потрібно буде доплачувати клієнтам за право користування ними, а потім і держави, яка втратить частину коштів, які вона заробляє на емісії. При цьому державі не потрібно буде утримувати банки, рефінансувати їх для того, щоб уникнути падіння фінансової системи. Значно простіше відкрити прямі рахунки в казначействах для кожного мешканця, що вже є технічно можливим і навіть досліджується.

Технічний. Не всі живуть на території з хорошим і стабільним Інтернет-покриттям, яке є необхідним для здійснення електронних платежів, забезпечення чого є недосяжним наразі і для високорозвинених країн і створює проблеми для розвитку та впровадження електронних платіжних систем. Також перехід до цифрового суспільства пов'язаний з небезпекою втрати даних. Хоча багато держав і використовує принцип зірчастої побудови власних мереж та приховує місцезнаходження основних вузлів, робить резервні копії, але система є вразливою. Прикладом цього є ситуація, що склалась в 2017 р. в Україні, коли групою невідомих було нанесено удари по основним кабельним вузлам і таким чином відімкнуто від постачання Інтернету значні території, при цьому було розроблено карту вузлів. [8]. Це може стати прикладом як війни нового типу, так і економічного знищення конкурента. Тому необхідною є альтернатива.

У сучасному суспільстві без електронних розрахунків життя буде вкрай складним, а більшість не зможе уявити собі життя без них. Вони, є потрібними, але лише поруч із готівкою, навіть якщо останньої в обігу мало. Не можна переходити до безготівкового суспільства до тих пір, поки всі члени суспільства не зможуть влитись в нього та нормально функціонувати. Також припинення готівкового обігу призведе до численних негативних наслідків, зокрема і повного контролю за людьми та порушенням їх законодавчо закріплених прав. Тому збереження готівки є необхідним.

Список використаних джерел

1. What Would Happen Without Cash? //Gocashless.org.uk.URL:<http://www.gocashless.org.uk/what-would-happen-without-cash2> (дата звернення: 25.10.2019).
2. Access to cash review. Financial report //Accesstocash.org.uk.URL:<http://www.accesstocash.org.uk/media/1087/final-report-final-web.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).
3. Mahler M., Mierzwa S. Kreditkarten betäuben den Schmerz //Journalistenschule-ifp.de. URL: <https://geld.journalistenschule-ifp.de/kreditkarten-betaeuben-den-schmerz> (дата звернення: 25.10.2019).
4. Ökonomen analysieren Warum die Welt ohne Bargeld nicht funktioniert //Handelsblatt.com. URL: <https://www.handelsblatt.com/politik/konjunktur/oekonomie/nachrichten/oekonomen-analysieren-warum-die-welt-ohne-bargeld-nicht-funktioniert-seite-2/3752086-2.html?ticket=ST-28646411-S03Dzr34nxIpqaUGHAZ9-ар6> (дата звернення: 25.10.2019).
5. Dautovic G. 15 Must-Know Outsourcing Statistics for 2019 // Fortunly.com. URL: <https://fortunly.com/statistics/outsourcing-statistics> (дата звернення: 25.10.2019).
6. Pulling fraud out of the shadows Global Economic Crime and Fraud Survey 2018 // PWC. URL:<https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).
7. Gerhard Rösl G., Seitz F., Tödter K.-H. Die Hochschule im Dialog: Besser ohne Bargeld? Gesamtwirtschaftliche Wohlfahrtsverluste der Bargeldabschaffung // Ostbayerische Technische Hochschule Amberg-Weiden. URL:https://www.oth-aw.de/files/oth-aw/Professoren/Seitz/OTH_DP58_Besser_ohne_Bargeld.pdf (дата звернення: 25.10.2019).
8. Pidhajna E. Квиток у минуле: чомуУкраїнаможезалишитися без доступу в інтернет //Mind.URL:<https://mind.ua/publications/20178773-kvitok-u-minule-chomu-ukrayina-mozhe-zalishitися-bez-dostupu-v-internet> (дата звернення: 25.10.2019).

Кіптенко Вікторія Костянтинівна

доцент, к. геогр. н., кафедра країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

INFORMATIONAL TRANSFORMATION OF THE WORLD SYSTEM: STRATEGIC INTELLIGENCE FROM WORLD ECONOMIC FORUM ADVANTGES

Key words: informational transformations, world system, strategic intelligence, World Economic Forum, geoglobalistics, regional studies

Introduction of Master of Science programme Geoglobalistics and Regional Studies (GG&RS) at Taras Shevchenko National University, Geography Faculty,

corresponds to the current educational needs of Ukraine in the globalized world and challenges conventional ways of teaching.

The GG&RS aims to provide students with conceptual, analytical and methodological tools to enable expertise of multi-faceted global processes and transformations with accounting for the diversity of local, regional and global manifestations based on a readable scholarly framework of globalistics and geography nexus. The programme trains in English the future internationally competitive experts acquiring global competence and mastering innovative, critical and creative approaches to globalization based on the solid roots in the analysis of environmental, social, economic and political contexts in multiple countries, regions and worldwide. The programme includes the common track (the first and second semesters) and two thematic tracks (third semester): the Geography of Global Transformations and Regional Studies of Global Processes. The common track of GG&RS provides fundamentals of geographic view on globalization, scientific research and high school pedagogics, imaginary geography and place branding, geography of inequality and geoconflictology, and informational transformations of the world system [1,2].

The ambiguous objectives of the GG&RS raise the issue of relevant resources for lecturing, reading and analytic assignments. Besides the necessity to base on original materials in English, the dynamics of global development requires modern and topical data and analytic information.

The Strategic Intelligence (the SI) from the World Economic Forum provides wide possibilities to examine transformational changes and their driving forces around the world and supports the multi-disciplinary approach promoted by GG&RS. The SI includes strategic insights and contextual intelligence across economies, industries, global issues, and sustainable development goals [3].

The structure and content of the articles and instruments of the SI provides tools for tracing the key issues, publications, videos and data relevant to related topics in every category. Their composition provides for wide spectrum of activities in education and training process. For instance, the charts of key issues and links to further articles allow designing the illustrative and understandable framework of lectures. Rich data and publications serve as a resource for analytic assignments and seminars. In addition to the latter, videos present good chance for mastering English listening, reading and comprehension skills by students.

Topically, the category of Global Issues (the GI) of the SI includes materials useful for discovering transforming aspects of the Fourth Industrial Revolution in the way we live, work, and relate to one another [3]. This domain in human development reflects the merge of the physical, digital, and biological worlds with speed, breadth, and depth, which forcing to rethink how countries should develop, how organizations create value in terms of Ethics and Identity, Agile Technology Governance, Inequality, Business Disruption, Disruption to Jobs and Skills, Security and Conflicts, Innovation and Productivity, Fusing Technology.

The GI's discourse about Digital Economy and Society warns that while digital technology has the potential to enhance economies, societies, and the environment, if related risks outweigh these benefits it could further exacerbate

exclusion, the concentration of power and wealth, and social instability [3]. This part fosters further discovery of transformations in Data Sharing and Permissions, Securing People and Processes, Informed, Agile Governance, Access and Adoption, Good Digital Identities and Sustainable Digital Transformation. The latter deserves very special attention due to the intrinsic sustainability competence objective of GG&RS as a whole. The above part of the SI discovers new leadership approaches for establishing sustainable digital business reflecting on Entrepreneurship, Leadership in the Fourth Industrial Revolution, innovation, Artificial Intelligence and Robotics, Future of Economics Progress, Blockchain, Virtual and Augmented Reality, 3D Printing, the Fourth Industrial Revolution. Coordinated, multi-stakeholder action is required to create a digital future that is inclusive and sustainable [3].

Moreover, GI provides for choice of materials on specific issues of Digital Identity, Blockchain, 3D Printing, Artificial Intelligence and Robotics, Cybersecurity, Internet of Things, Virtual and Augmented Reality. Rather particular role in learning about informational transformations of the world system plays the part of GI devoted to Internet Governance.

The Industries category thematically reveals the transformational effects related to Digital Communications and Information Technologies. The first one open space to learn about Policy Uncertainty, Secure Data Transmission, an Expanding Internet of Things, Future Communications Systems, Connectivity and Coverage, and Sustainable Communication Infrastructure. Issues related to New Disruptive Technologies, Future of Work, Trust and Privacy, Digital Policy and Governance, Cyber Resilience disclose the SI insight on Information Technologies role in modern transformations of the world system. The Electronics part reveals this innovative industry capability to foster benefits to society through energy-smart, secure, and reliable human-centric solutions and tools of information processing including Trade and Investment, Future Product Development, the Promise of Internet of Things, and Intellectual Property.

Noteworthy, the issues and topics are interrelated and lecturer can build the framework of the course demonstrating the complex composition of the informational transformations of the world system. Some parts of the SI can serve as the specific topic for lectures, the other provide for students' self-learning, analytic assignments, and research projects. In fact, the SI opens space for students' surfing wide spectrum of information related to national economies and regions enriching their knowledge of diverse manifestations of global issues, informational transformations, in particular. The experience of the first year of teaching the course on Informational Transformation of the World System proved exciting and intriguing perception of the SI among students.

References

1. Kiptenko Viktoriia. Geoglobalistics and regional studies: Geography and Global Competences// Geography in Taras Shevchenko National University of Kyiv: 85 years – achievements and prospects, Kyiv, 2018. – P.218-222.

2. Kiptenko V.K. Geoglobalistics: Geography and Globalistics, Global Worldview and Global Competencies (*in Ukrainian*) // Geographical Science and Education: from Statement to Constructivism, Kyiv, 2018. – P. 21-24.

3. Top Link. Strategic Intelligence from the World Economic Forum Electronic resource [access mode] - <https://www.weforum.org/>; <https://intelligence.weforum.org/>.

Колінець Леся Богданівна

*доцент, д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ – РОЛЬ У ФОРМУВАННІ НОВІТНЬОЇ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Ключові слова: краудфандинг, фінансова система, фінансові інновації, фінансові інструменти.

Keywords: crowdfunding, financial system, financial innovation, financial instruments.

Найвиразнішою рисою сучасної світової фінансової системи є високі темпи інновацій, як з точки зору їхньої кількості, так і з точки зору їхньої вартості. Фінансові інновації поступово переформатовують фінансовий сектор та стають одним з чинників трансформації світового фінансового порядку. Тому важливо дослідити їхній вплив на фінансову систему.

Виходячи з традиційного підходу на основі вчення Й. Шумпетера, ОЕСР розробила власну методологію дослідження інновацій та виділила їх чотири групи: продуктові, процесні; маркетингові і організаційні [1]. Фінансові інновації не є новим явищем, адже вони супроводжували розвиток технологічних інновацій з самого початку [2]. Загальновідомо, що фінансові і технологічні інновації пов'язані між собою і спільно еволюціонують. З одного боку, фінансові інновації створюють механізм для фінансування інноваційних технологічних проектів в ситуаціях, коли традиційні джерела фінансування є недоступними через високий інвестиційний ризик. З іншого боку, внаслідок технічного і економічного прогресу структура бізнес-процесів ускладнюється та виникають нові види ризику, що в свою чергу змушує фінансову систему і фінансові ринки адаптуватися до змін і модернізуватися відповідно до нових вимог господарюючих суб'єктів і викликів сучасного світу. Це дає можливість зробити висновок, що без фінансових інновацій технологічний та економічний розвиток уповільнився би, а багатство націй було б меншим. Водночас, застосування фінансових інновацій було б обмеженим без попиту, джерелом якого є технічний прогрес.

Якщо вважати фінансовою інновацією будь-який фінансовий інструмент окрім традиційних акцій і звичайних облігацій, то варто додати, що ці нововведення можна розділити на дві категорії: інновації, пов'язані з інструментами участі в капіталі; інновації, пов'язані з борговими інструментами.

Можна запропонувати нове визначення фінансових інновацій на основі визначення фінансової системи. Це широке визначення фінансових інновацій трактує їх як зміни у механізмі функціонування, а також нові рішення і нововведення для: фінансових ринків, фінансових інститутів, фінансових інструментів і нормативно-правової бази їх функціонування. Взаємозв'язок між цими групами фінансових інновацій є багатограним і може бути представлений як «спіраль інновацій». Це означає, що нові фінансові інститути створюють нові фінансові інструменти (продукти і послуги), якими торгують на нових фінансових ринках, і призводять до зміни світового фінансового порядку та повинні ставити за мету забезпечення досягнення цілей сталого розвитку.

Особливістю світового ринку альтернативних фінансових інструментів є те, що основне місце у його структурі у вартісному відношенні займає азійський ринок – 320,90 млрд. євро. (2017 р.) В той час як американський складає лише 39,54 млрд. євро, а європейський – 10,44 млрд. євро [3]. Варто відмітити, що у 2014 р. обсяги торгів на азійському ринку склали лише 20,39 млрд.євро.

Європейський ринок альтернативних фінансових інструментів, хоча не є відносно ємким, однак теж швидкозростаючим у світі. Так, у 2017 р. він зріс на 36%, з 7,67 млрд. євро до 10,44 млрд. євро. Цей показник включає й дані з Великої Британії, що становлять 68% від загальної суми (7,06 млрд. євро). Велика Британія все ще є найбільшим індивідуальним ринком альтернативного фінансування.

Якщо розглядати структуру вкладення в фінансові інструменти, то пірингове споживче кредитування займає першість – 1392,38 млрд. євро. (див. рис. 1).

Визначення обсягу даного ринку на душу населення країн-членів ЄС дозволило виявити цікаву тенденцію: беззаперечним лідером є Велика Британія – 107,05 євро, а на другому місці – Естонія – 66,76 євро, на третьому – Латвія – 44,51 євро. Зацікавленість двох останніх країн ринками альтернативних фінансових інструментів можна пояснити бажанням створити стійку фінансову систему та забезпечити економічне зростання, використовуючи переваги швидкої діджиталізації.

Законодавче регулювання використання альтернативних фінансових інструментів, в тому числі й краудфандингу, зараз є важливим пріоритетом більшості держав. Так, у країнах ЄС діє національне законодавство щодо альтернативного фінансування, однак немає єдиної європейської Директиви, що регулювала б це питання. Європейська комісія вживає заходів для позиціонування Європи як більш привабливого місця для заснування краудфандингових компаній. Комісія запропонувала проект правил, який дозволить краудфандинговим платформам отримувати доступ до клієнтів по

всьому ЄС. Виконавчий орган ЄС також розробив план дій, який має на меті швидкий розвиток новітніх технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект та хмарні сервіси. Нинішня проблема, пов'язана з грошовими розрахунками в Європі, полягає в тому, що немає законів про краудфандинг та блокчейн, що означає, що стартапи у цій сфері започатковують за національними правилами, які часто сповільнюють їх розвиток. Нові правила ЄС зроблять ринки безпечнішими та більш доступними для нових компаній.

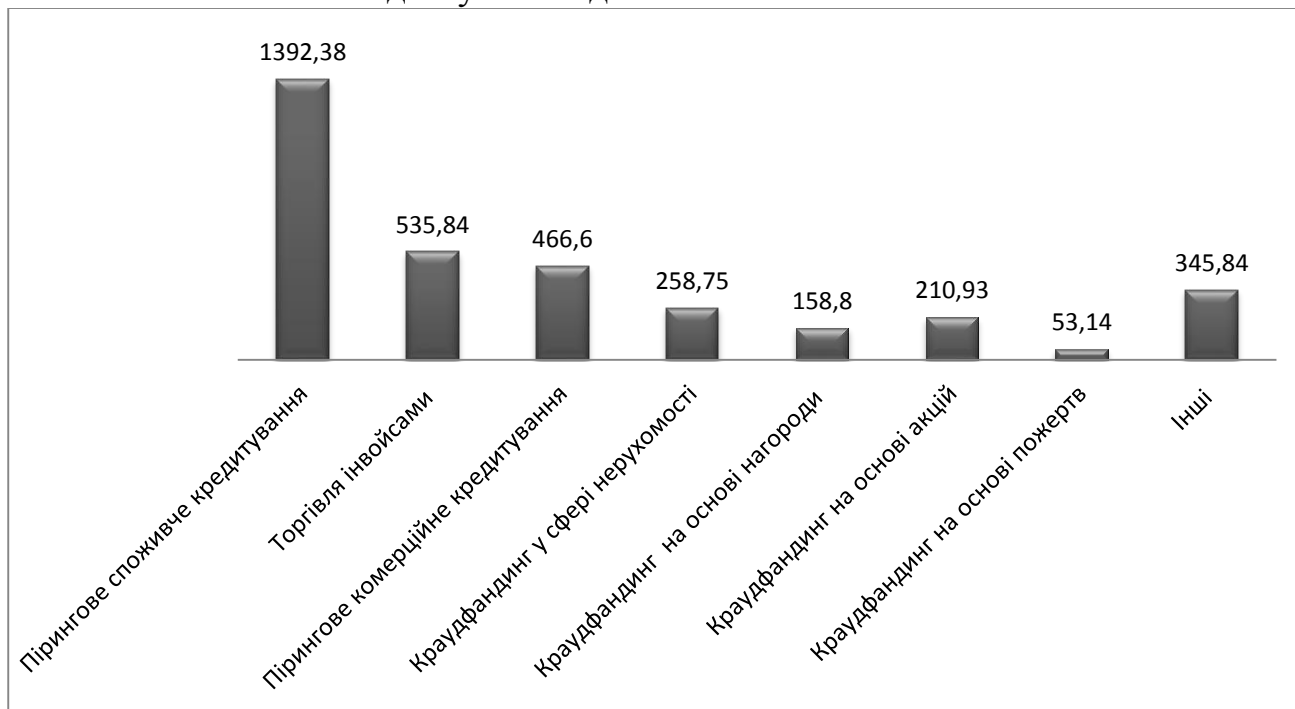

Рис.1. Альтернативні фінансові моделі на європейському ринку, 2017 р.,
млн.євро*

*Примітка: складено автором на основі [3].

В Україні теж існує необхідність законодавчо врегулювати інвестування в альтернативні фінансові інструменти, в тому числі й через краудфандингові платформи, щоб дозволило їм виконувати свою соціальну функцію, враховуючи ризики, захист споживачів та забезпечувати стабільність фінансової системи.

Сучасна фінансова система характеризується високими темпами інновацій, які притаманні різним її елементам – ринкам, інститутам, інструментам і регулюванню. Можна очікувати, що альтернативні фінансові інструменти з часом докорінно змінять фінансовий сектор, поставивши під питання роль банків як фінансових посередників. Багато з технологічних новацій у фінансовому секторі (фінтех-інновацій), як наприклад, краудфандинг, на перший погляд, не впливають безпосередньо на грошово-кредитну політику. Однак, вони можуть впливати на фінансову стабільність і тому виправдовують необхідність прискіпливого моніторингу, що може стати важливим і цікавим предметом для подальших досліджень, як теоретичних так і емпіричних.

Список використаних джерел

1. OECD Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. 3rd ed. Eurostat. 2005.

2. Michalopoulos S., Leaven L., Levine R. Financial Innovation and Endogenous Growth. National Bureau of Economic Research. 2009. September. Working Paper 15356. P. 1-33.

3. Ziegler T., Shneor R., Wenzlaff K., Odorović A., Johanson D., Rui Hao, Ryll L. Shifting Paradigms. The 4th European Alternative Finance Benchmarking Report. (2019). URL: https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/alternative-finance/downloads/2019-05-4th-european-alternative-finance-benchmarking-industry-report-shifting-paradigms.pdf.

Комар Наталія Володимирівна

доцент, к.е.н., доцент

кафедри міжнародної економіки

*Тернопільського національного економічного
університету, м. Тернопіль, Україна*

ВИКЛИКИ BREXIT ДЛЯ КРАЇН ЄВРОПИ

Ключові слова: *вихід Великобританії, Європейський союз, м'який вихід Великобританії, жорсткий вихід Великобританії, дезінтеграція, країни Східного партнерства, європейська інтеграція, конвергенція.*

Keywords: *BREXIT, European Union, soft BREXIT, hard BREXIT, disintegration, Eastern Partnership countries, European integration, convergence.*

В призмі останніх дискусій та дебатів щодо правильних умов для виходу Великої Британії з Європейського Союзу часто розглядають дві концепції конфлікту: «м'який» та «жорсткий» Brexit. Перша, як правило, підтримується тими, хто на референдумі 2016-го року голосував «залишитись в складі ЄС», друга – тими, хто голосував за вихід Сполученого Королівства [1].

Поняття «м'якого Brexit», як правило, застосовується для позначення того, що Велика Британія тісно пов'язана з Європейським Союзом. На практиці «м'який» Brexit означає перебування Сполученого Королівства в межах єдиного ринку ЄС (наприклад, так як Норвегія) та його митного союзу (наприклад, так як Туреччина). Прихильники «м'якого» Brexit прагнуть залишити правила та тарифи ЄС, навіть в тому випадку, якщо Велика Британія втратить велику частину коштів для забезпечення цього пункту, а також наголошують на тому, що неминучим наслідком буде складність, і навіть неможливість, укладання будь-яких торгових угод з третіми країнами [2].

У зв'язку з вищенаведеним, розглянемо ключові елементи та ефекти «м'якого» Brexit:

- Британія тісно узгоджуватиме питання з Європейським Союзом;
- Сполучене Королівство може отримати особливий доступ до єдиного ринку, але в цьому випадку може йти мова про компроміс щодо імміграційних угод;

- одна з основних цілей – залишаючись у митному союзі, мінімізувати вплив на торгівлю та бізнес;
- в результаті «м'якого» Brexit, Велика Британія все одно буде пов'язана з певною системою правил блоку, проте її участь в ухваленні та прийнятті рішень буде мінімальною;
- виникне проблематичність в підписанні Сполученим Королівством власних торговельних угод [3].

Тим не менш, «м'який» Brexit буде коштувати Європі значно менше, ніж «жорсткий». В цьому випадку, щорічні втрати для Сполученого Королівства становитимуть 32 млрд. євро, а для інших країн ЄС – близько 22 млрд. євро.

Для порівняння основних аспектів обох концепцій, розглянемо основні ефекти «жорсткого» Brexit:

- повний вихід Великої Британії зі складу ЄС – включаючи як єдиний ринок, так і митний союз (скасування спільних тарифів та правил);
- посилення контролю Сполученого Королівства над власними кордонами та процесами імміграції;
- «жорсткий» Brexit спричинить більші економічні збитки як для Великої Британії, так і для Європейського Союзу, хоча його прихильники вважають, що це не досить вагомі втрати, якщо в перспективі Сполучене Королівство могло б укласти свої незалежні торговельні угоди та контракти [3].

Більше того, згідно з результатами дослідження німецького фонду Bertelsmann Stiftung, щорічні втрати від «жорсткого» виходу Сполученого Королівства для країн ЄС будуть складати 40,4 млрд. євро, а для Великої Британії – 57,3 млрд. євро (рис.1) [4].

Однак, для деяких країн, які не є членами Європейського Союзу, Brexit є позитивним явищем. Дослідження ілюструють, що доходи в Сполучених Штатах можуть щорічно зростати приблизно на 13 млрд. євро, а в Китаї – на 5 млрд. євро на рік. Це пояснюється тим, що за умови виходу Великої Британії зі складу ЄС, торгівля в Європі стане дорогою, а торговельні операції з рештою світу – більш привабливими [4].

Крім того, Brexit створить ряд можливостей для країн – потенційних претендентів до членства в ЄС. Першим кроком для окреслення перспектив для країн, що не входять до Європейського Союзу слід проаналізувати політику ЄС, що має на меті зміцнити та розширити торговельні стосунки зі східними партнерами, а саме з країнами Східного партнерства (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова, Україна).

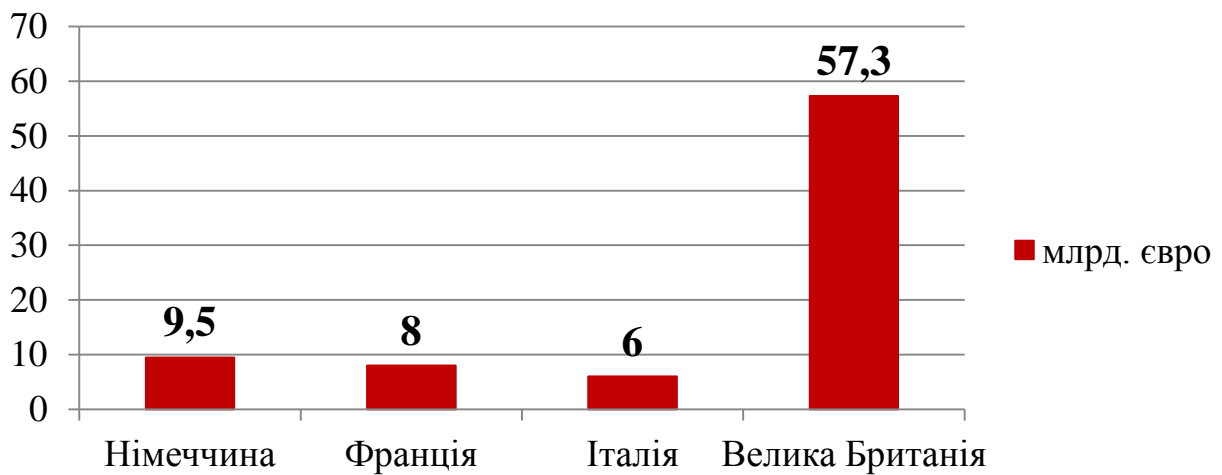

Рис.1. Прогноз динаміки щорічних втрат доходів основних країн-партнерів ЄС в результаті «жорсткого» Brexit [4]

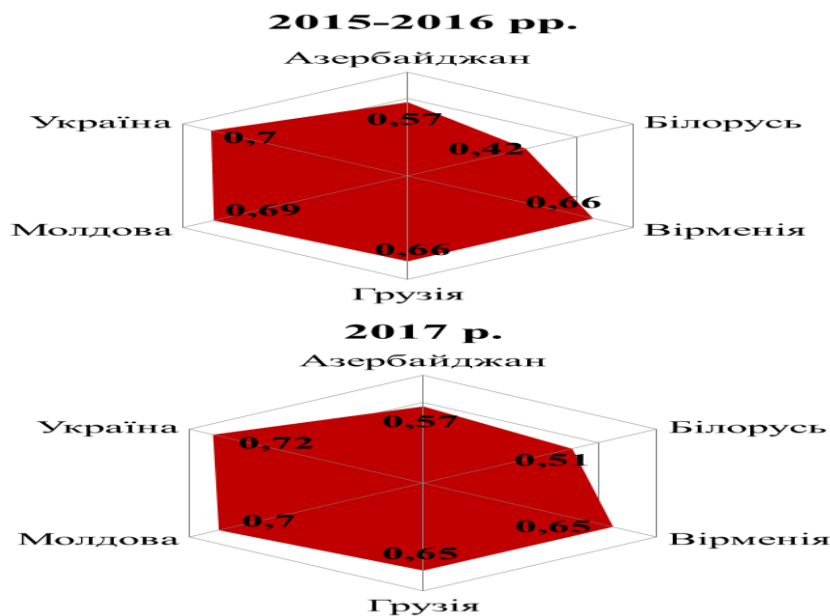

Рис.2. Загальний рівень європейської інтеграції й конвергенції країн-членів Східного партнерства [5]

Згідно рис. 2, можемо зробити висновки що найвищий ступінь євроінтеграції станом на 2015-2016 рр. й 2017 р. в Україні (0,7 та 0,72 відповідно) і в Молдові (0,69 й 0,7). Найбільший ріст показника європейської інтеграції та конвергенції з 2015 до 2017 рр. спостерігається в Республіці Білорусь – з 0,42 до 0,51.

Найбільшими країнами – потенційними претендентами до членства в ЄС в контексті Східного партнерства є Україна та Молдова. Для їх детальнішого аналізу, розглянемо галузі та ступені індексу європейської інтеграції (табл.1).

Таблиця 1

**Аналіз галузей і ступенів показника європейської інтеграції та
конвергенції індексу Східного партнерства на прикладі України й
Молдови [5]**

Галузі	Україна		Молдова	
	2015-2016	2017	2015-2016	2017
Ринкова економіка	0,53	0,58	0,53	0,62
Свобода, безпека і справедливість	0,97	0,97	0,97	0,94
Енергетика	0,59	0,55	0,49	0,54
Екологія та кліматична політика	0,66	0,77	0,74	0,76
Транспорт	0,75	0,71	0,71	0,66

Таблиця 1 демонструє нам відмінності між галузями показника європейської інтеграції України та Молдови. Як ми можемо спостерігати, для України 2017 рік став періодом для росту індексів ринкової економіки (+0,05), екології та кліматичної політики (+0,11); падіння відбулося в галузях енергетики (-0,04), транспорту (-0,04). В Молдові протягом 2016-2017 рр. знизився показник свободи, безпеки і справедливості (-0,03), галузь транспорту (-0,05); спостерігалось зростання індексу ринкової економіки (+0,09), енергетики (+0,05), екології та кліматичної політики (+0,02).

Основними викликами та перевагами дезінтеграційних процесів в Європі для України та її економічного зростання є:

- на першому місці повинна стояти політика стимулювання економічного відродження щоб забезпечити захист загального добробуту українців від низького економічного зростання, підвищення інфляції, можливих повторень соціальних заворушень та політичної нестабільності;
- новообрані уряд і парламент України повинні чітко та швидко реагувати на впровадження нових умов та правил ЄС для підтримки і стимулювання тіснішої інтеграції з ЄС;
- необхідно вжити максимальних запобіжних заходів для послаблення та захисту від політичної і безпекової дестабілізації з боку Російської Федерації. Більше того, військовий конфлікт з сусідом-агресором залишається одною з найголовніших перешкод приєднання України до ЄС.

З вище перелічених викликів та перспектив до членства в ЄС України можна сказати, що політичні умови Євросоюзу переважають над економічними. Це, в свою чергу, свідчить про основну причину виникнення дезінтеграційних процесів на європейському континенті: ЄС втратив свою основну початкову мету – вдосконалення спільної зовнішньої політики, спільного ринку і валюти, покращення умов для економічного процвітання країн-членів спільноти, а також спільної зовнішньої політики. Тому, в контексті сучасних дезінтеграційних процесів, країни – потенційні претенденти до членства в ЄС мають добре зважити всі переваги і недоліки приєднання до європейської спільноти, щоб в майбутньому не понести такі ж втрати від виходу з ЄС як Велика Британія.

Список використаних джерел

1. Wright O. Brexit against Scotland's wishes would 'almost certainly' trigger independence referendum, warns Nicola Sturgeon First Minister warns of 'inescapable' shift in public opinion towards independence if England leads a vote to leave the EU / Oliver Wright // Independent. – Sunday 21 February 2016. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/eu-referendum-brexit-scottish-independence-vote-nicola-sturgeon-6887366.html>. – Title from the screen.
2. How a soft Brexit differs from a hard one. URL: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/06/25/how-a-soft-brexit-differs-from-a-hard-one> (June 25th 2018).
3. What do 'hard Brexit' and 'soft Brexit' mean and what is the difference between them? URL: <https://inews.co.uk/news/brexit/hard-brexit-vs-soft-brexit-difference-meaning-what-consequences/> (November 26th 2018).
4. Bertelsmann Stiftung. URL: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/de/startseite/> (May 7th 2019).
5. Eastern Partnership Index. URL: <https://eap-csf.eu/eastern-partnership-index/#section-fillup-1>

Кухтин Ольга Богданівна

здобувач, Тернопільський національний економічний університет, Україна

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ФОНДОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, цифрові технології, штучний інтелект, робо-едвайзинг.

Keywords: stock market, securities, digital technologies, artificial intelligence, robo-advising.

Цифрова трансформація охопила та докорінно змінила усі сфери життя суспільства. Розвиток та впровадження глобальних інформаційно-комунікаційних технологій, технологічних інновацій, глобальних комп'ютерних мереж сформували нові можливості та докорінно трансформували соціально-економічні процеси. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволили в разі збільшити об'єми торгових операцій, забезпечили автоматизацію окремих процесів пов'язаних з купівлею-продажем цінних паперів, дали можливість миттєво переміщувати капітал з однієї точки планети в іншу.

Цифрові технології стали джерелом структурних змін на фондовому ринку. Підвищення рівня автоматизації, розвиток технологій штучного інтелекту, обробки великих даних, квантових обчислень, хмарних технологій та технологій розподіленого реєстру стали відігравати ключову роль при здійсненні операцій з цінними паперами.

Усе частіше учасники фондового ринку використовують технології штучного інтелекту, які дозволяють досягати нових рівнів ефективності торгових операцій та покращувати кібербезпеку ринку в цілому [1]. Технологічні інновації дають можливість швидко вирішувати ті завдання, які раніше потребували величезних затрат часу та людських сил. Учасники фондового ринку використовують технології штучного інтелекту для відстежування та обробки таких параметрів, як розмір транзакції, час, місцеперебування та дані про покупку [2]. Складні алгоритми можуть виконувати кілька перевірок одночасно під час торгівлі, що призводить до кращого управління ризиками у порівнянні з традиційними системами.

В реаліях сьогодення учасники фондового ринку змушені приділяти багато уваги та зусиль для захисту своєї інфраструктури від хакерських атак. Хакерські атаки спрямовані на отримання інформації обмеженого доступу, яка згодом може бути використана для викрадення грошових коштів, кібершпигунства, вимагання та здійснення інших злочинних дій [3, С.11]. Використання цифрових технологій дозволяє удосконалювати інфраструктуру кібербезпеки для захисту серверів фінансових установ, дає можливість виявляти втручання в системи протягом декількох секунд.

Застосування квантових обчислень на фондових ринках допомагає сформувати ефективний портфель з найкращою можливою дохідністю для будь-якого рівня ризику.

Хмарні технології дозволяють компаніям ефективно здійснювати свою діяльність, швидко реагувати на зовнішні зміни та забезпечувати безперебійне обслуговування клієнтів. Це значно збільшує здатність фінансових установ генерувати, зберігати, використовувати дані з меншими затратами та більшою гнучкістю, а також керувати ними [4, С. 1196].

Впровадження технологій розподіленого реєстру дає можливість учасникам фондового ринку використовувати їх для обміну даними та їх підтвердження. Завдяки використанню криптографічних алгоритмів можна ефективніше контролювати виконання операцій з цінними паперами.

Робо-едвайзинг являє собою систему управління активами клієнтів, засновану на базі повністю автоматизованих платформ, що дозволяє в режимі он-лайн автоматично генерувати інвестиційні рішення на основі алгоритмічної обробки інформації. Суть функціонування роботів-консультантів полягає в тому, щоб допомогти клієнтам сформувати свій індивідуальний інвестиційний портфель для кожного конкретного випадку або кілька варіантів такого портфеля на вибір з невеликими відхиленнями за ризиком [5, С. 18].

З подальшим підвищенням рівня цифрової трансформації фондового ринку очікується використання більш автоматизованих програмних продуктів, посилення взаємодії між учасниками фінансових відносин на засадах партнерства, розробка нових методів підтримки ліквідності та ефективності, трансформація інфраструктури ринку для досягнення більшої прозорості та ефективності.

Список використаної літератури

1. Future of Fintech in Capital Markets. URL: https://www.training.strate.co.za/sites/default/files/uploads/future_of_fintech_in_capital_markets_dbventures-celent.pdf
2. Top 10 Trends in Capital Markets: 2019. URL: <https://www.capgemini.com/resources/top-10-trends-in-capital-markets-2019/>
3. Кухтин О. Б. Хакерські атаки – суттєва загроза функціонуванню світового фондового ринку. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 30(1). С. 10-13.
4. Поченчук Г. М. Фінансові технології: розвиток і регулювання. Економіка і суспільство. 2017. 13. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/200.pdf
5. Кухтин О.Б. Використання роботів-консультантів для управління фінансовими активами на фондовому ринку. Економіка та суспільство. 2017. № 11. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-11>.

Мазаракі Анатолій Антонович
професор, д.е.н., ректор

Дугінець Ганна Володимирівна
доцент, д.е.н., завідувач кафедри світової економіки
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна

ФЕНОМЕН «SHARING ECONOMY» В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ XXI СТОЛІТТЯ

Ключові слова: *світова економіка, економіка спільного використання, спільне споживання, власність, доступ.*

Keywords: *world economy, sharing economy, collaborative consumption, owner ship, access.*

Термін «sharing есопому» вперше був використаний професором Лоренсом Лессігом в Гарвардській школі права в 2008 р., адо 2016 року розмір економіки спільного споживання оцінювався вже в 36 млрд дол. При цьому дана бізнес-модель отримала розвиток в багатьох секторах економіки: одяг, харчування, автомобілі, приміщення, подорожі. Слід зазначити, що проблемою забезпечення колективними (клубними) благами займався відомий вчений неоінституціонального напрямку Мансур Олсон [8]. Він розглядав різні види груп та показав, що найкращим чином забезпечувати колективні блага для своїх членів здатні однорідні малі групи. Це пов'язано з більш простим контролем діяльності кожного учасника (мінімізується проблема безбілетника) і великим рівнем довіри.

Незважаючи на те, що розвиток «sharing есопому» або економіки спільного споживання став можливим завдяки стрибку науково-технічного

прогресу, він підпорядковується базовим економічним законам. Отже основою нового явища стає зниження вартості пошуку інформації та транзакції. При цьому відрізняється сам процес угоди та обміну продуктами, основою якого є рівноправні відносини між учасниками в силу того, що посередниками в обміні є учасники ринку. Крім того, в умовах зростаючої конкуренції та пропозиції, що постійно розширюється, диференціація продукції набуває особливої актуальності. Вона є основним способом ідентифікації товару серед численних аналогів, а також стає основним компонентом стратегії позиціонування компанії. Позиціонування, в свою чергу, є основною підтримкою конкурентних позицій підприємства.

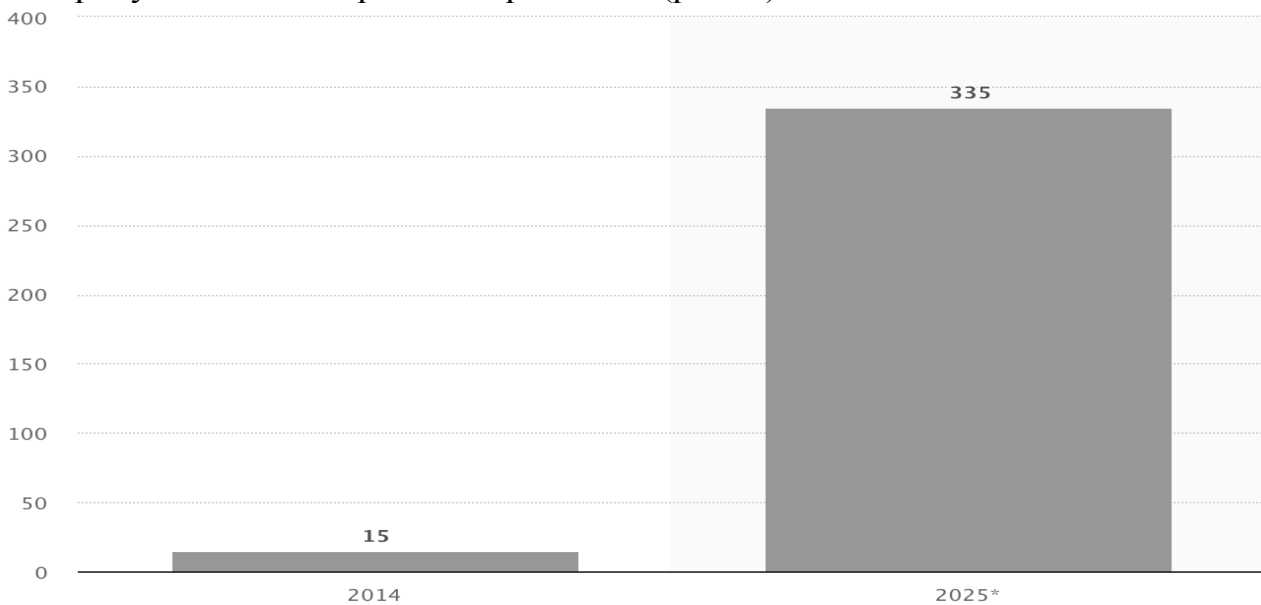
Таким чином, економіка спільного використання - це коли до активів, які належать членам мережі, можуть тимчасово отримати доступ інші члени мережі, як правило, через онлайн-платформу. Це відрізняється від традиційного бізнесу, коли товари та послуги належать одному власнику, а потім передаються в оренду для населення. Через цю різницю компанії, що діляться економікою, часто уникають галузевих норм.

В світовій практиці існує декілька найпоширеніших прикладів економіки спільного використання - це обмін приватними транспортними засобами за допомогою додатків, таких як Uber [7]; обмін приватними резиденціями через веб-сайти розміщення - переважно Airbnb [1; 9], який має справді глобальну присутність; оренда речей на спеціалізованих платформах, наприклад на сайті Rentmania де можна орендувати практично всі, починаючи з вечірньої сукні і закінчуючи протигазом [11]; пошук попутників для автомобільних поїздок (райдшерінг) на базі онлайн-платформ BlaBlaCar або BeepCar [2]. Сервіс допомагає заощадити пасажиру на вартості подорожі, а водієві - на паливі. Коворкінг, де працівники різних організацій можуть отримати доступ до спільних офісних приміщень, також вважається частиною економіки спільного використання [10].

Відзначимо, що Інтернет-платформи сервісів економіки спільного споживання дають можливість доступу до ринку невеликим гравцям, дозволяючи їм запропонувати свої послуги та створити певну репутацію. Відбувається перехід від великих торгових майданчиків, таких як Ebay, Craigslist, до невеликих: Task Rabbit, Parkatmy House, Zimride, Swap.com, Zilok, Bartercard. Ключовим фактором є ступінь зниження витрат: при такій легкості обміну послуг власникам квартир або машин стає вигідно здавати своє майно на день або на годину [9].

Така бізнес-модель дозволяє заповнювати ринкові ніші, що виникли під впливом кризового спаду економічної активності. Згідно глобального дослідження компанії Navas Worldwide, що охопило 10,5 тис. осіб з 29 країн, близько 50% респондентів у віці 18-34 років і 43% респондентів у віці 35-54 років планують використовувати послуги економіки спільного користування [13]. Дослідження, проведене компанією Nielsen в 2014 р, показало, що 68% респондентів з 60 країн мають намір здавати в оренду власне майно або ділитися ним з іншими людьми, в той час як 66% відповіли, що вони хотіли б орендувати деякі речі у інших [5].

Дослідження, проведене Navas в 2014 р, розкриває деякі причини розвитку економіки нового типу. Головною причиною є економічні інтереси - можливість економії грошей і / або можливість додаткового заробітку. Наступними причинами були соціально-психологічні: «відчуття себе корисним» і турбота про навколишнє середовище. Переважна більшість опитаних вважали, що традиційні економічні моделі не працюють і навіть шкідливі для економічного зростання. Також 70% респондентів вважали, що надмірне споживання наражає на небезпеку планету і суспільство - і вони хочуть підтримувати розумне споживання. Серед чинників розвитку такого соціокультурного феномену, як «sharing economy» можна виділити світову кризу споживання, мотивацію до екологізації споживання, недовіру споживачів до маркетингових технологій, просоціальні потреби суб'єктів, потреба в самовираженні та активності. При цьому збільшення загальної вартості економіки спільного користування прогнозується з 15 мільярдів у 2014 році до 2025 року до 335 мільярдів доларів США (рис. 1).

*прогноз

Рис. 1. Обсяги «sharing economy» в світовій економіці у 2014 та 2025 роках (у млрд. дол. США) [12].

Також актуальність бізнес-моделі «sharing economy» обумовлена в першу чергу зміною економічної парадигми в цілому, а також неминучими трансформаціями соціальних процесів. Наростання екологічних проблем та ризиків, що виникли як наслідок надмірного розвитку «суспільства споживання», мережевізація суспільних відносин, стрімке поширення інформаційних технологій в світовій економіці - все це причини, що спричинили зміну споживчої поведінки на початку XXI ст. Якщо в рамках традиційної економіки метою економічної угоди є передача «власності» на продукт, то економіка спільного споживання змінила стандартне уявлення про мету угоди. Нова бізнес-модель - «sharing economy», заснована на «можливому доступі», а не на «володінні» фізичними та людськими активами, такими як час, простір або навички [3]. Автори цієї концепції Р. Ботсманта Р. Роджерс

визначили економіку спільного споживання як «стрімкий вибух в обміні, поділі, бартері, торгівлі та здачі в оренду, перероблений з допомогою новітніх технологій та обмінних торгових майданчиків, що дозволяє досягти масштабу, який не був можливий раніше». Іншими словами, люди позичають та запозичують активи, а не купують й володіють ними.

В Європі також модним трендом є екопроекти спільного споживання. Наприклад, ринок місцевих продуктів LaRuche (передмістя Тулузи): фермери отримують список продуктів на сайті, а потім привозять їх для своїх клієнтів. Існує проект Nextto the tree - якщо фермер не справляється з урожаєм, волонтери допомагають зібрати яблука або інші фрукти, які потім відвозяться тим хто потребує ці продукти. Ще одним новим проектом є організація побутових послуг через ресурс Task Rabbit, який працює вже в 18 містах США та Лондоні [6].

До основних переваг економіки спільного споживання можна віднести:

- 1) відсутність податків за володіння власністю;
- 2) відсутність витрат на підтримку та обслуговування орендованого устаткування;
- 3) можливість користуватися благом, не купуючи його, що призводить до економії та збільшення доступності благ для більш широкого кола користувачів;
- 4) економія часу на перевірку репутації того чи іншого учасника обміну; передача цієї функції інтернет-сервісу;
- 5) підвищення мобільності - можна знайти необхідну річ дуже швидко;
- 6) економія ресурсів, зниження навантаження на навколишнє середовище;
- 7) розвиток соціальної взаємодії [4].

Підводячи підсумок, відзначимо, що на початку XXI століття відбулося стрімке зростання різних видів онлайн-платформ, сервісів економіки спільного користування, формуванням нових видів соціальних практик, тому що вони не тільки приносять користь споживачам за рахунок збільшення доступності постачальників послуг, зниження витрат, але й за рахунок того, що їх розвиток багато в чому відповідає зміненню цінностей, мотивам та установкам людей, які бажають спільно створювати та ділитися результатами своєї праці. У зв'язку з цим аналіз різних типів «sharing economy», дозволяє не тільки зрозуміти їх сутність, вигоди для розвитку суспільства, але виробити спільний погляд на нівелювання можливих соціальних наслідків, які з ними пов'язані.

В даний момент визначення та розуміння феномену «sharing economy» в світовій економіці продовжує формуватися, що призводить до появи різних трактувань та альтернативної термінології. Тим часом при дослідженні даного феномену необхідно більше уваги приділити систематизації прикладів його використання, а також кількісному та якісному аналізу, особливо в питаннях економічної ефективності даної бізнес-моделі. Це дозволить точніше визначити успішність її застосування в різних видах діяльності, а отже, переконає більшу кількість організацій, комерційних та державних установ, в доцільності використання даного інструменту в своїй діяльності. Крім того, надзвичайно важливим напрямом дослідження є інтенсивна розробка теоретично-

методологічного апарату концепції економіки спільного користування («sharing economy»), і цей процес поки далекий від свого завершення.

Список використаних джерел

1. Anwar, S. T. Growing global in the sharing economy: Lessons from Uber and Airbnb. *Global Business and Organizational Excellence*, 2018. 37(6), 59-68
2. Bakkal, F., Eken, S., Savaş, N. S., & Sayar, A. Modeling and querying trajectories using Neo4j spatial and TimeTree for carpool matching. In *2017 IEEE International Conference on INnovations in Intelligent SysTems and Applications (INISTA)*. 2017. pp. 219-222. IEEE.
3. Botsman, R., & Rogers, R. *What's mine is yours: how collaborative consumption is changing the way we live*. 2011. Vol. 5. London: Collins.
4. Developing and validating trust measures for e-commerce: An integrative typology. *Information Systems Research*. 2015. No. 13. P. 334-359.
5. Doing Well by Doing Good. The Nielsen Company, June 17, 2014. URL: <http://www.nielsen.com/content/dam/niensenglobal/apac/docs/reports/2014/Nielsen-Global-Corporate-Social-Responsibility-Report-June-2014.pdf>
6. Eckhardt, G., Bardhi F. Ride On! Mobility Business Models for the Sharing Economy. *Organization & Environment*. 2015.
7. Elliott, R. E. Sharing App or Regulation Hackney: Defining Uber Technologies, Inc. *J. Corp. L.*, 2015. 41, 727.
8. Geron, T. Consumer trust in B2C e-Commerce and the importance of social presence: Experiments in e-Products and e-Services. *The Intern. J. of Management Science*. 2013. No. 32. P. 407-424.
9. Hamari, J., Ukkonen A. Airbnb and the Unstoppable Rise of the Share Economy. *Forbes*. - 2013.
10. Heinrichs, H. The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. *SSRN Electronic J.* 2013. P.1-19.
11. Revenko, L. S., & Revenko, N. S. Sharing Economy Phenomenon in the Digitization Era. 2019
12. Telles R. Jr. Digital Matching Firms: A New Definition in the “Sharing Economy” Space. Washington DC, US Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, Office of the Chief Economist, ESA Issue Brief, 2016, no. 01–16, 27 p. URL: <http://www.esa.doc.gov/sites/default/files/digital-matching-firms-new-definition-sharing-economy-space.pdf>
13. The New Consumer and the Sharing Economy. Havas Prosumer Report 2014. URL: <http://mag.havas.com/prosumer-report/the-new-consumer-and-the-sharing-economy>

Малиновська Альона Михайлівна
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна

ВІРТУАЛЬНІ ВАЛЮТИ: ПОШИРЕННЯ ТА ПЕРЕДУМОВИ ДО ВИЗНАННЯ

Ключові слова: криптовалюти, віртуальні валюти, майнінг, блокчейн, ICO.
Keywords: cryptocurrencies, virtual currencies, mining, blockchain, ICO.

Віртуальні валюти змінюють сучасну історію. Децентралізована валюта приваблює інвесторів та компанії для запуску ICO. Найбільш важливою особливістю віртуальної валюти є те, що вона не контролюється та є теоретично несприятливою до старих способів державного контролю та втручання. Здійснення операцій за допомогою криптовалюти не потребує участі третьої сторони, платіж можливий з використанням закритих і відкритих ключів.

Незважаючи на те, що криптовалюта діє на міжнародному ринку вже більше 10 років, наразі відсутній єдиний підхід до її трактування. Криптовалюти розглядають як тип цифрової валюти, який використовує криптографію для забезпечення безпеки і захисту від підробок [2]. В табл. 1 наведено терміни які використовують країни для означення криптовалюти в нормативно-правових актах.

Таблиця 1

Визначення криптовалюти країнами світу

[Складено автором за даними джерела 1]

Назва країни	Визначення
Аргентина, Тайланд, Австралія	цифрова валюта
Канада, Китай, Тайвань	віртуальні товари
Німеччина	Крипто-токен
Швейцарія	Платіжний токен
Італія, Ліван	Кібер-валюта
Колумбія, Ліван	Електронна валюта
Гондурас, Мексика	Віртуальні активи

Першою криптовалютою в світі є Bitcoin, яка була запущена в 2009 році. Засновником даної валюти вважають Сатоші Накомото, який володіє 980 000 BTC. Через ажіотаж та сумнівні транзакції, 25% всіх Bitcoin були втрачені назавжди [3]. За роки свого існування віртуальних валют, третя частина ринку належить Bitcoin, іншу частину займають похідні віртуальні валюти – альткоїни. Даний термін використовується для опису будь-якої віртуальної валюти, яка є відмінною від Bitcoin. Створення таких криптовалют відбувається шляхом відхилення від фундаментальних правил мережі віртуальних валют або розробкою нової криптовалюти.

Законодавство більшості країн світу не визнають криптовалюти, деякі з них прагнуть створити власні цифрові валюти не зважаючи на питання, пов'язані з деякими проблемами впровадження. В даний час національні віртуальні валюти створили такі країни: Китай, Еквадор, Сенегал, Сінгапур і Туніс.

Стати власником криптовалюти можливо різними шляхами: придбати на спеціалізованій біржі, виграти за допомогою гри, отримати як винагороду за надані послуги або реалізовані товари, здобути за допомогою mining. Процес mining може приносити невеликий дохід, приблизно 1-2 доларів на людину в день. На чистий прибуток отриманий від такої процедури також впливають затрати на електроенергію та обладнання. Щоб почати mining треба володіти спеціалізованим графічним процесором (GPU) або спеціалізованою інтегральною схемою (ASIC), достатньої кількості засобів для охолодження обладнання, постійним підключенням до мережі Інтернет, законним пакетом програмного забезпечення для такої процедури та бути членом онлайн-обмінну криптовалюти в онлайн-пулі mining.

За геніальний винахід слід також вважати технологію, на основі якої побудовані криптовалюти. Blockchain - це нетлінний цифровий реєстр економічних транзакцій, який можна запрограмувати для запису не тільки фінансових транзакцій, а й практично всього цінного [4]. Blockchain – це простий спосіб, для того щоб передати інформацію повністю автоматизованим та безпечним способом. Фальсифікація даних неможлива, оскільки дана транзакція перевірена мільйонами комп'ютерів в мережі і має унікальний запис. Bitcoin використовує таку модель для грошових переказів, але її можна використовувати в багатьох сферах. Blockchain може не тільки передавати та зберігати гроші, він також може замінити всі процеси та бізнес-моделі, які покладаються на отримання невеликої комісії за транзакцію. В табл. 2 відображено Blockchain-додатки, які трансформують спільноту.

Таблиця 2

Blockchain-додатки, які трансформують спільноту

[складено автором за даними джерела 5]

Сфера застосування	Пояснення
Управління активами: обробка і розрахунок в торгівлі	Зменшує вірогідність помилок брокера за рахунок шифрування даних
Страховання: обробка претензій	Забезпечення ідеальної системи для без ризикового управління та прозорості
Законодавство	- недопущення фальсифікації голосів - створення системи «відкриті дані для жителів країни»
Громадська цінність	Сприяння самоорганізації, самоуправління для компаній, фондів, державних установ, вчених та громадян для обміну інформацією
Ідентифікація	Шифрування даних документів, для здійснення більш надійної ідентифікація особи в мережі або поза нею

Нові ініціативи Blockchain в різних країнах та регіонах мають вплив на те, як даний процес реалізується в світі. В Китаї керівництво держави створило

ключові технологічні пріоритети розвитку країни. В звіті опублікованим Міністерством промисловості та інформаційних технологій Blockchain вважають ключовим фактором економічного розвитку. Дана технологія може знайти своє втілення в економіці та захисті авторських прав. Blockchain являється одним із п'яти важливіших пріоритетів в Китаї. Сінгапур позиціонує себе для просування віртуальних валют. Грошово-кредитна влада країни прийняла Blockchain сприятливими податковими процедурами та державним фінансуванням його розвитку. Уряд оголосив своє розуміння та визнання такої технології, назвавши її «фундаментальною» для економічного розвитку. В Ізраїлі спостерігається значна Blockchain активність, яка зосереджена на цифрових активах та криптовалютах. Дана країна виступає сильним лідером у підприємницькій діяльності та науково-дослідних розробках у таких сферах, як кібер-технології, криптовалюти та інтелектуальні технології. Ізраїльські Blockchain - стартапи здійснюють проекти в таких інших сферах, як зберігання даних ДНК, реєстрація алмазів, кібербезпека та міжнародна доставка. На державному рівні розроблюються Blockchain додатки.

Криптовалюти є нонсенсом XXI століття, оскільки технології на яких вони діють допоможуть вирішити питання не тільки в управлінні державою, а й зможуть полегшити роботу людей. Відсутність єдиного підходу до визначення економічної сутності цифрової валюти ускладнює процес прийняття її на державному рівні. Найбільш поширеними є повідомлення-застороги вкладу інвестицій в ринок віртуальних валют. Такі попередження частіше висловлюються центральними банками. Їх ціль освідчити населення в різниці між фактичними грошима, які випускаються та гарантуються державою, та криптовалютами які не існують в фізичному вимірі. Сьогодні є популярним заробляти гроші в зв'язку зі зміною курсу віртуальних валют, тому уряд ставить за мету попередити громадян, що в разі втрати всіх засобів, вони не отримають правового захисту.

Уряд більшості країн відмічають можливості використання криптовалюти для незаконної діяльності, такої як відмивання грошей або тероризм. Саме тому, було прийнято рішення та території деяких держав розробити нормативно-правові акти, що стосуються відмивання грошей, боротьбі з тероризмом та організованою доступністю, з метою контролю фінансовими установами ринку віртуальних валют. На території Австралії, Канади та острова Мен діють закони про контроль транзакцій з криптовалютами в рамках законів про відмивання грошей та фінансування тероризму.

За рішення Європейського Суду в 2015 році, криптовалюта не оподатковуються податком на додану вартість в країнах-членах Європейського Союзу. Також більшість країн дійшли згоди, що процес mining також не оподатковується. Винятком є Російська Федерація, в якій доведеться заплатити податок у разі перевищення норми використання електроенергії. Активно використовують криптовалюти в якості платіжного засобу на території швейцарського кантону Цуг та муніципалітету в Тичино. В Мексиці та на території острова Мен також дозволяють використовувати віртуальні валюти в якості платіжного засобу. Уряд Антигуа та Барбуди дозволяє фінансувати

проекти та благодійні організації через підтримку ICO. В табл. 3 наведено порівняльну характеристику підходів деяких країн світу до визнання криптовалюти та оподаткування операцій з нею.

Таблиця 3

Підходи країн світу до визначення економічної сутності криптовалюти та оподаткуванню операцій з нею

[розроблено автором за даними джерела 1]

Назва країни	Підхід до визначення економічної сутності	Оподаткування операцій з криптовалютами
1	2	3
Ізраїль	- банк Ізраїлю не визнає в якості реальної валюти - визнається активом в цілях оподаткування	- в цілях оподаткування визнається «засобом віртуального платежу» - операції з криптовалютами оподатковуються відповідно до законів «Про податок на прибуток» та законом «Про податок на додану вартість» .
Болгарія	криптовалюти визнано фінансовим активом в цілях оподаткування	- стягується податок з фізичних осіб за отримані доходи від продажу криптовалюти, аналогічно продажу фінансових активів.
Швейцарія	криптовалюти визнані активом (власністю)	- податок на багатство (в залежності від Кантона) - податок на прибуток (любий дохід, який отримує фізична особа, за вирахування витрат на mining) - податок на приріст капіталу (приріст капіталу від власних активів, які включають в себе криптовалюти, не підлягає оподаткуванню).
Аргентина	віртуальні валюти визнано цінними паперами або облігаціями в цілях оподаткування	- прибуток отриманий від продажу криптовалюти, який надходить від аргентинських та іноземних джерел оподатковується податком в розмірі 15% .
Білорусь	- визнано активом - розміщення токенів створених юридичною особою призводить до збільшення зобов'язань	До 2023 р. звільнені від: - податку на прибуток - податку на додану вартість До 2049 р. оподатковується: - прибуток отриманий від операцій з віртуальними валютами у розмірі 1%.
Данія	Актив	- не оподатковуються податком на додану вартість (окрім ситуацій продажу mining ферми) - застосовується податок на прибуток - збитки за продаж криптовалюти купленою в якості інвестиції не оподатковуються.
Великобританія	криптовалюти визнано активом в цілях оподаткування	- корпорації справляють корпоративний податок - з фізичних осіб стягується податок на приріст капіталу.
Австралія	- не є платіжним засобом - операції розцінюються як бартер	- оподатковуються податком на прибуток; - у разі використання віртуальної валюти – податок на приріст капіталу.

Проаналізувавши дані десяти розвинених країн світу, прослідковується тенденція відсутності єдиного підходу до трактування економічної сутності криптовалюти як в цілях бухгалтерського обліку так і в цілях оподаткування. Регулювання ринку віртуальних валют допоможе запобігти фінансуванню тероризму, відмиванню грошей. Визначення економічної сутності допоможе податковим органам розробити систему додаткових надходжень до бюджету. Відсутність єдиного підходу до визначення економічної сутності криптовалюти ускладнює процес розробки нормативно-правових актів. У свою чергу криптовалюти все частіше використовують у не надто безпечних цілях, оскільки операції проведені за допомогою них анонімні. У зв'язку з активним ростом ринку криптовалюти нагальне питання полягає у визначенні економічної сутності, задля збільшення доходів до бюджету та контролю сумнівних операцій з новим видом віртуальної валюти.

Список використаних джерел

1. Regulation of Cryptocurrency Around the World [Електронний ресурс] // The Law Library of Congress, Global Legal Research Center. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/world-survey.php>
2. What does Cryptocurrency mean [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.techopedia.com/definition/27531/cryptocurrency>.
3. Cryptocurrency Statistics, Graphs (&Live Prices) [Електронний ресурс] // Soft ware Findr. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.softwarefindr.com/cryptocurrency-statistics/>.
4. What is Blockchain Technology? A Step-by-Step Guide For Beginners [Електронний ресурс] // Blockgeeks. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://blockgeeks.com/guides/what-is-blockchain-technology/>.
5. Blockchain Applications That Are Transforming Society [Електронний ресурс] // Blockgeeks. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://blockgeeks.com/guides/blockchain-applications/>.

Мамонова А. В.

*здобувач ступеня вищої освіти «Магістр» факультету обліку, аудиту та інформаційних систем,
Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛЮ ВІРТУАЛЬНИХ ВАЛЮТ (КРИПТОВАЛЮТ) В УКРАЇНІ

Ключові слова: криптовалюта, державне регулювання, регулювання криптовалютного бізнесу, регуляторні підходи.

Keywords: cryptocurrency, state regulation, regulation of the cryptocurrency business, regulatory approaches.

Сьогодні на базі прогресивного розвитку економічної та технологічної сфери в багатьох країнах світу активно використовують віртуальні валюти. Україна також не стала винятком, тож, важливим та водночас складним питанням постає процес контролю та регулювання операцій з віртуальними валютами.

Проте, до сьогодні, не було досягнуто консенсусу щодо того, чи потрібно ставитися до цифрових активів аналогічно до вже існуючих, використовуючи чинні правила, чи потрібно розробити іншу систему. Тому, ця тема потребує подальших і більш глибокі дослідження у правовій сфері законодавства стосовно віртуальних валют, створення механізму перевірки конвертації та обмінних курсів криптовалют, подібно до того, що існує для традиційних фінансових схем.

Оскільки все частіше люди залучаються до використання віртуальних валют, більшість національних та регіональних органів влади різних країн світу намагаються встановити певні правові норми. Якщо 2017 рік був роком ІСО, то 2018 рік став роком регулятивного обліку операцій з віртуальними валютами. Для створення правової бази, щодо контролю ринку віртуальних валют, в першу чергу, держава повинна визначити економічну сутність віртуальних валют. Деякі терміни, що використовуються країнами для посилення на віртуальну валюту, включають цифрову валюту (Аргентина, Таїланд та Австралія), віртуальний товар (Канада, Китай, Тайвань), крипто-токен (Німеччина), токен-платежу (Швейцарія), кібер-валюти (Італія і Ліван), електронна валюта (Колумбія та Ліван) та віртуальний актив (Гондурас і Мексика) [1].

При використанні та інвестуванні у віртуальні валюти, виникає питання щодо оподаткування цих процесів. Тож, постає завдання в класифікації криптовалют і конкретних видів діяльності та визначення доходів. Країни класифікують віртуальні валюти по різному для цілей оподаткування табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація віртуальних валют для цілей оподаткування

№	Назва країни	Визначення віртуальної валюти
1	Ізраїль	оподатковується як активи
2	Болгарія	оподатковується як фінансовий актив
3	Швейцарія	оподатковується як іноземна валюта
4	Аргентина та Іспанія	що підлягає податку на прибуток
5	Данія	що підлягають податку на прибуток та збитки
	Об'єднане Королівство	корпорації сплачують податок на прибуток, неінкорпоровані підприємства сплачують податок на прибуток, фізичні особи сплачують податок на прибуток від капіталу

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Було опубліковано багато попереджень, випущених різними державами, щодо понесення певних ризиків при використанні віртуальних валют. Уряди певних країн крім застережень розширюють свої закони щодо відмивання грошей, боротьби з тероризмом та організованими злочинами, що включають

криптовалютні ринки. У табл. 2. представлено застосовування нормативно-правові бази до віртуальних валют у різних країнах.

Таблиця 2

Застосування нормативно-правової бази до віртуальних валют у різних країнах світу

Країна	Визначення криптовалюти	Відповідальний регулюючий орган	Законодавство
1	2	3	4
Канада	Засіб обміну	- Канадські адміністратори цінних паперів (CSA) - Аналіз фінансових операцій і звітів - Центр (FINTRAC)	- Закон про відмивання грошей і фінансування тероризму (очікується) - Закон про цінні папери
Мексика	Платіжний інструмент	- Центральний банк Мексики - Національна банківська комісія і комісія з цінних паперів (CNBV)	- Закон про регулювання інститутів фінансових технологій (Закон Фінтех) діє з 10 березня 2018 року
ЄС	Засіб обміну	- Європейське управління з цінних паперів і ринків (ЕСМ) - Європейське банківське управління (ЄБА) - Європейська комісія і парламент	- Директива про боротьбу з відмиванням грошей (5AMLD) - MiFID II і ряд пов'язаних директив - Директива 2018/843 (AMLD5), 2018] внесення поправок в Директиву (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму.
Франція	Нематеріальний актив	- Autorité des Marchés Financiers (AMF) - Autorité de Contrôle Prudentiel et de Résolution	- Закон RACTE (очікує на розгляд та введення у 2019 році) - Фінансовий та валютний кодекс
Німеччина	Фінансовий інструмент	- Бундесбанк - Федеральний орган фінансового нагляду	- Закон про банківську діяльність (KWG) - Статут торгівлі цінними паперами (WPHG) - Статут страхового нагляду (VAG) - Кодекс капітальних інвестицій (KABG) - Статут нагляду за платіжними послугами (ZAG)
Китай	-	- Народний банк Китаю (PBC) - Державна рада	- Закон про боротьбу з ПМР - Заборона на обмін криптовалютами до фіату - Заборона на ICO

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Впроваджуючи розробки стосовно державного контролю віртуальної валюти зменшується рівень фінансових ризиків, мінімізуються проблеми, пов'язані з ухиленням від сплати податків та відмиванням грошей.

В Україні, не дивлячись на активне використання віртуальних валют, питанню законності, регулюванню та визнанню права власності на дані активи приділено недостатньо уваги, а визначення віртуальних валют для правової системи держави до цього часу є відкритим питанням. Виникає необхідність формування ефективної системи податкового контролю за операціями з криптовалютою як функції державного управління.

У 2017 році до Верховної Ради України було подано на розгляд два законопроекти про регулювання ринку криптовалюти та проект закону про внесення змін до Податкового Кодексу України з приводу оподаткування операцій із віртуальною валютою. Слід зазначити, що дані проекти законів були відхилені та відправлені на доопрацювання. Наразі в Україні завершується підготовка концепції третього законопроекту про регулювання ринку криптовалюти.

У 2018 році у Верховній Раді України було зареєстровано ще два проекти закону №9083 та №9083 -1 «Про внесення змін до Податкового кодексу України відносно оподаткування операцій з віртуальними валютами». Відповідно до яких держава буде контролювати лише обмін віртуальних валют на фіатні гроші. Операції з обміну криптовалюти на іншу криптовалюту відслідковуватися та контролюватися не будуть. Податок на додану вартість до операцій з криптовалютами застосовуватися не буде, за винятком операцій з продажу токенів-активів, які забезпечують права на товари, які оподатковуються згідно чинного законодавства. Податок на прибуток від діяльності з криптовалютами буде встановлений на пільгову ставку в період з 1 січня 2019 по 1 січня 2024. Оприбуткування прибутку (доходу) від операцій з продажу віртуальних валют для підприємств буде встановлено на рівні 5%, а по сплину 2024 року 18%. Для фізичних осіб ставка податку встановлюється на рівні 5% з прибутку (також слід враховувати 1,5% військового збору для фізичних осіб) без пільгового періоду [3].

У альтернативному проекті № 9083-1 передбачається окремий облік операцій з віртуальними активами для цілей податку на прибуток: ставка 18% (0% до 31.12.2029 р.). Прописаний окремий облік для цілей ПДФО: ставка 18% до прибутку (0% до 31.12.2029 р.). Операції з придбання товарів за криптовалюту прирівнюється до продажу криптовалюти за ціною товарів. Податок на додану вартість не є об'єктом розгляду, крім операцій з обміну токенів, що посвідчують права на товари, постачання яких оподатковується ПДВ [4].

Відповідно до міжнародного досвіду фінансовими регуляторами операцій із віртуальними валютами в Україні повинні бути Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Запровадження фіскального контролю призведе до отримання додаткових

надходжень до бюджетів, скорочення тіньової економіки, протидії кіберзлочинності та фінансування тероризму.

Доречним було б також ввести ліцензування та верифікацію на проведення операцій з віртуальними валютами в Україні. Від обрання механізму регулювання діяльності з використанням віртуальних валют в Україні, залежить вирішення таких аспектів, як система оподаткування, дозвільні документи, оформлення операцій та права власності, механізм захисту від неправомірних дій. Тим самим, з'явиться можливість контролю на етапі придбання віртуальних валют за фіатні гроші, момент їх продажу та отримання за них коштів.

На сьогодні всі інновації, пов'язані з розвитком технологій, дають можливість зростання економічної сфери країни. Тому уряд повинен звертати увагу на технологічні галузі розвитку, в тому числі на Blockchain, віртуальні валюти і можливості, які вони дають. Чим швидше Україна створить механізм регулювання ринку криптовалют, тим швидше українці отримають переваги, які дає їм ця індустрія. Запровадження контролю операцій із віртуальними валютами на основі введення ліцензування зменшить рівень фінансових ризиків, мінімізує проблеми, пов'язані з ухиленням від сплати податків та відмиванням грошей.

Список використаних джерел

1. Regulation of Cryptocurrency Around the World [Electronic resource] // The Library of Congress. - Mode of access: <https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/world-survey.php>

2. Global cryptoasset regulatory landscape study/Cambridge Centre for Alternative Finance [Electronic resource] // jbs.cam. - 03.04.2018. Mode of access: https://www.jbs.cam.ac.uk/fileadmin/user_upload/research/centres/alternative-finance/downloads/2019-04-ccaf-global-cryptoasset-regulatory-landscape-study.pdf

3. В Україні пропонують легалізувати криптовалюту вже за три роки. Що про це відомо [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/v-ukrajini-proponujutlehalizuvatikriptoaljutivzhezatri-roki-shcho-pro-tse-vidomo-2503033.html>

4. Дерев'яно запропонував звільнити галузь криптовалют від оподаткування на 10 років [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://info.rns.org.ua/posts/derevyanko-zaproponuvav-zvlniti-galuz-kriptoalyut/>.

Маслій Олександра Анатоліївна

*к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна*

Іванюк Богдан Михайлович

*аспірант кафедри фінансів і банківської справи,
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна*

ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: економічна безпека бізнесу, діджиталізація, цифровізація, виклики, ризики, загрози.

Keywords: economic security of business, digitalization, challenges, risks, threats.

Трансформація національної економіки в сучасних умовах цифровізації соціально-економічних відносин актуалізує проблематику формування принципово нових підходів та механізмів протидії викликам, ризикам та загрозам діджиталізації в рамках забезпечення економічної безпеки на різних рівнях управління: держава, регіон, бізнес.

Розширення взаємодії бізнесу, науки і техніки в умовах діджиталізації економіки перетворюється у драйвер світового економічного розвитку, що забезпечує підвищення гнучкості, динамічності, адаптивності та ефективності бізнесу. Експерти Світового банку [1] відмічають, що цифровізація економіки не лише стимулює економічне зростання, але й суттєво прискорює його темпи, а цифрова економіка вважається новою парадигмою прискореного економічного розвитку, що базується на обміні даними в режимі реального часу.

Разом з цим, з позицій безпекології діджиталізація є каталізатором викликів, ризиків та загроз економічній безпеці як держави в цілому, так і окремих суб'єктів економічної діяльності. Сучасна система економічної безпеки бізнесу перебуває в процесі ґрунтовної трансформації, знаходячись під впливом процесів глобалізації та цифровізації. Внаслідок цього та змін міжнародних економічних процесів виникають суттєво нові риси діяльності економічних суб'єктів, що проявляються у вигляді суперечливих тенденцій, де постійно виникають принципово нові виклики економічній безпеці бізнесу.

Цифрове шахрайство, виклики на ринку криптовалют, кібератаки, кібертероризм, недостатність власних фінансових ресурсів підприємств та інноваційних й інтелектуальних інвестицій для прискореного економічного розвитку, скорочення робочих місць через трансформацію ринку праці – це далеко не повний перелік викликів економічній безпеці бізнесу в умовах діджиталізації.

Окрему увагу країни євро блоку та в США приділяють кібербезпеці, що за останні десятиліття стала невід'ємною складовою національної та економічної безпеки. Близько двох третин кібератак припадає на фінансовий сектор [2], через особливу привабливість можливих вигод, таких як крадіжка даних користувачів, вимагання виплат за відновлення інформації, та низької захищеності окремих суб'єктів бізнесу, через свою диференціацію та небезпечний взаємозв'язок.

Важливим дестимулюючим чинником фінансової стабільності бізнесу є анонімність Інтернету, що ускладнює виявлення та протидії кіберзлочинності. Україна визначається як країна з високим історичним рівнем кіберзагроз та кіберзлочинності [1]. Тому протидія цифровим викликам, ризикам та загрозам є

важливою стратегічною метою для України задля підвищення інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності бізнесу й національної економіки в цілому.

Ефективна протидія викликам економічній безпеці бізнесу в сучасних умовах та контролювання ризиків з метою недопущення їх трансформації в загрози економічній безпеці бізнесу значною мірою залежить від національної системи моніторингу, здатної своєчасно реагувати на зміни та відображати реальну ситуацію у національній економічній системі. Оновлення та розширення нормативно-методичного підходу а також забезпечення динамічного розвитку аналітичних потужностей є ключовим у системі державного контролю. Протидія загрозам та ризикам є однією з головних функцій більшості державних та недержавних інституцій, як частини зовнішнього середовища функціонування суб'єкта підприємництва. Основою такої діяльності є першочергове виявлення наявних негативних явищ, в тому числі за допомогою рейтингово-динамічного чи інтегрального аналізу.

Неефективність та застарілість ретроспективного підходу до виявлення ризиків та загроз вже неактуальний та потребує зміни акценту на моніторинг викликів екзогенного та ендогенного походження. У даному контексті головним недоліком чинної методики розрахунку рівня економічної безпеки України [4], що використовується Міністерством економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України, вважаємо відсутність індикаторів загроз цифровізації та неврахування нових секторів економічної взаємодії, таких як ринок криптовалют, електронні платіжні сервіси, кіберзлочинність у фінансовому секторі та розповсюдження дезінформації, що унеможлиблює виявлення та моніторинг найбільш актуальних та впливових в умовах сьогодення викликів борговій, бюджетній, грошово-кредитній безпеці України та економічній безпеці держави в цілому, в зв'язку з чим виклики й ризики в цих областях перетворюються у реальні загрози та мають необмежений вплив на економічну безпеку бізнесу.

Таким чином, пріоритетом має бути створення нового реформованого методичного підходу до моніторингу економічної безпеки на макrorівні з урахуванням нових світових тенденцій та трансформації світової економіки в рамках четвертої промислової революції. Разом з тим має зазнати змін і система забезпечення економічної безпеки бізнесу, у відповідь до нових викликів діджиталізації.

Запобігання ризиків та загроз на стадії їх зародження є фундаментальною основою економічної безпеки бізнесу, тому інструментарій дослідження викликів економічній безпеці бізнесу має бути розширений та адаптований до нового економічного середовища, що формується під впливом сучасного тренду світового соціально-економічного розвитку в рамках діджиталізації.

Список використаних джерел

1. World Development Report 2016: Digital Dividends / A World Bank Group Flagship Report. – Washington, 2016. – Режим доступу:

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/210671RuSum.pdf?sequence=16> (дата звернення: 04.05.2019).

2. Tapscott D. The Digital Economy Anniversary Edition: Rethinking Promise and Peril In the Age of Networked Intelligence. – 2014. – McGraw-Hill. – 448 p.

3. Стрелкова И.А. Цифровая экономика: новые возможности и угрозы для развития мирового хозяйства / И.А. Стрелкова // Экономика. Налоги. Право. – 2018. – № 2. – С. 18-26.

4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Наказ Мініконом розвитку України від 29.10.2013 р. № 1277 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/>

5. Онищенко С.В. Ризики та загрози в умовах цифровізації: безпековий аспект / С.В.Онищенко, О.А. Маслій // II International Scientific Conference Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment: Conference Proceedings, May 24th, 2019. – Le Mans, France. – P.54-56.

Омельяненко Віталій Анатолійович

доцент, к.е.н., докторант

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ СФЕР НА ПРИКЛАДІ ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

Ключові слова: *приладобудування, стратегія, інновації, тенденції, мережа, інститути.*

Keywords: *instrument engineering, strategy, innovation, trends, network, institutions.*

Актуальність проблематики інституційних трансформацій обумовлена переходом до Індустрії 4.0, що призводить до перебудови економічних процесів, і, як наслідок, збільшення продуктивності праці та конкурентоспроможності її країн-лідерів. Дослідження забезпечення національної безпеки показало, що для формування системної інноваційної стратегії слід використовувати інституціональне забезпечення інноваційного розвитку з урахуванням національної специфіки та галузевих особливостей. Особливо важливо це для розвитку високотехнологічних сфер, розвиток яких вимагає системних зусиль. Однією з таких є приладобудування, що виробляє «очі науки» – аналітичне обладнання, а також компоненти різних високотехнологічних продуктів, що робить її стратегічно важливою галуззю.

Значення приладобудування обумовлено тим, що розширення дослідної бази інноваційних процесів пов'язані з використанням сучасних аналітичних приладів. Відповідно роль приладобудування в економіці можемо визначити в розрізі наступних аспектів:

– розвиток науки і техніки потребує підвищення точності та швидкості

аналізу, збільшення чутливості роздільної здатності приладів;

– аналітичні прилади є перетворювачем та носієм кількісної інформації. Число джерел даних та обсяг інформації ростуть експоненційно. Прилади стають «розумнішими» та починають діяти через комунікацію між собою (M2M-взаємодія). За оцінками Gartner до 2020 р. кількість об'єктів Інтернету речей перевищить 6,4 млрд., що відкриває принципово нові можливості використання інформації та вимагає нових технологій приладобудування;

– рівень розвитку аналітичної техніки є визначальним для наукових досліджень та підприємств різних галузей. Кожна з галузей (авіаційна, космічна, ВПК, нанотехнології, ІКТ та інші) пов'язана зі створенням і розвитком інтелектуальних приладів. Таким чином, приладобудування не тільки «споживає» сучасні інновації, але й є їх каталізатором;

– підвищення ефективності виробництва та якості продукції потребує випереджального розвитку методів і технічних засобів одержання інформації про склад речовин і матеріалів. В результаті цього приладобудування сприяє більш ефективному управлінню технологічними процесами.

Таким чином, сучасне приладобудування є високотехнологічною та наукомісткою галуззю промисловості, що широко застосовує ІКТ, нанотехнології, мікромініатюризацію, елементи штучного інтелекту тощо. З організаційно-економічної та інституційної точки зору приладобудування можемо розглянути як міжгалузевий високотехнологічний комплекс, що одночасно є як фактором інноваційного розвитку ряду технологічних галузей, так і результатом їх інновацій. Цей факт визначає приналежність приладобудування до структуроутворюючих галузей, через які відбувається поширення нових технологій в інші галузі економіки.

З моменту здобуття незалежності України переважна більшість вітчизняних підприємств приладобудування, у тому числі колишні світові лідери, були змушені піклуватися про збереження виробничої бази та кадрів. При цьому ресурсів для фінансування розробок практично не залишилося. Проте окремі підприємства та науково-дослідні інститути не тільки вижили, але й залишилися на високому технологічному рівні. Цьому сприяв відкритий доступ до закордонної елементної бази, програмного забезпечення, технологій. В результаті абсолютна більшість сучасних унікальних за принципом дії приладів вироблені на закордонній елементній базі.

Основна проблема галузі полягає в тому, що вітчизняна продукція наразі не може конкурувати з аналогами з Азії або ЄС. Відставання у технологічному рівні було закладено ще в радянські роки, коли в розробку не приймався технологічний продукт, якщо він не мав закордонного аналога, тобто заздалегідь відбувалось прирікання на відставання через виробництво «повторень» іноземних розробок. При цьому зі зростанням складності приладів та ступеня інтеграції окремих технологій відставання галузі постійно збільшувалося. Якщо до 1980-х рр. вітчизняне приладобудування перебувало на світовому рівні розвитку, то вже в 1990-х рр. почали зникати окремі напрями досліджень та виробництва. Рівень галузі значно знизився, частина підприємств окремих технологічних ланцюжків після розпаду СРСР виявилася за кордоном,

багато з них були приватизовані, перепрофільовані або взагалі закриті.

Можемо визначити такі тенденції розвитку галузі в Україні:

1) згідно особливостей галузі та географії інновацій приладобудування орієнтується на наукові центри і кадри. Дослідження [1], проведене на основі історичного та наукометричного аналізу галузі, показало, що кількість тематичних статей зменшується в рази з 2010 р. До того ж існує проблема досить низького середнього рівня обслуговуючого персоналу. Іноді іноземні прилади не використовуються через те, що немає відповідних кадрів;

2) зростання залежності від імпорту компонентів у приладобудуванні вплинуло на динаміку валової доданої вартості у галузі [2, с. 18] та призводить до завищених оцінок експортного потенціалу галузі (елементна база становить в середньому до 80% вартості приладу);

3) наявність проблем, що перешкоджають цифровій трансформації приладобудування пов'язані з відсутністю цифрових платформ та дефіцитом компаній, що працюють на нових високотехнологічних ринках за новими принципами. Орієнтація держави на використання фінансових інструментів підтримки та недостатня увага інтеграції вітчизняних компаній у глобальні ланцюжки вартості та позиціонуванню в них поглибила ці проблеми;

4) наявність проблем інтелектуалізації галузі, що не формують попит на її продукцію. В епоху 4-ї Промислової революції дані, отримані за допомогою приладів, стають найважливішим активом підприємств різних галузей, і їх ефективне використання має стати пріоритетом. Наприклад, «Сільське господарство 5.0» передбачає цифровізацію сільськогосподарської техніки з використанням сучасних приладів [3, с. 60];

5) практично немає виробників сучасного організаційно-технологічного рівня, що демонструють закордонні виробники приладів (використання субмікронних проектних норм, розвинених бібліотек, «дизайн-кітів», промислових IP-блоків, «систем на кристалі», віртуальних приладів тощо).

Таким чином, зі стратегічної точки зору необхідно знаходити нові механізми розвитку галузі. В цих умовах особливого значення набуває цифровізація приладобудування [4]. Власне Інтернет речей є множиною різноманітних приладів, які об'єднані в мережу за допомогою каналів зв'язку та протоколів взаємодії, а кіберфізичні системи складаються з обладнання, зокрема приладів, що комунікує між собою в режимі реального часу.

Відповідно приладобудування є одночасно як частиною трансформації виробництва та його цифровізації, так і вимагає впровадження нових технологій. Зазначені факти доводять припущення експертів, що у найближчі роки кількість приладів як за номенклатурою, так і за обсягами виробництва, виросте в рази. Це підтверджують дані PwC, що демонструють великий потенціал цифрової трансформації та готовність інвестувати в цифрові технології: 9 із 10 компаній фінансують створення цифрових фабрик. Як відзначається у звіті компанії Deloitte, вартість цифрових технологій сьогодні дозволяє одержувати істотні переваги навіть при невеликих інвестиціях [5].

Таким чином, перспективи галузі пов'язані зі створенням цифрової інфраструктури, що представляє собою крос-галузеву платформу, яка

дозволить організувати продуктивну взаємодію всіх учасників інноваційного процесу. Відповідні підходи мають бути впроваджені в рамках інституційних стратегій як при розробці, так і при використанні приладів в рамках цифрової стратегії «розумного» виробництва. Використання подібного підходу допомагає скоротити строки виходу нових приладів на ринок на 50%, знизити витрати на розробку на 25%, досягти практично ідеальної якості продукції [5].

Вважаємо, що активізація ролі малих підприємств приладобудування як учасників технологічного розвитку вимагає пошуку нових форм взаємодії, серед яких слід виділити мережеву. У дослідженні [7] розвиток приладобудування нами було запропоновано здійснювати на основі формування галузевих екосистем інновацій. Відповідно для інституційно-еволюційного розвитку приладобудування доцільно використати риси традиційного кластеру та мережі, орієнтованої на формування технологічної платформи. На її основі здійснюється перетворення існуючих типів промисловості (мета-промисловість). Інституційні рішення зі створення приладів нового типу на новій основі можуть бути використані для переозброєння приладобудівних підприємств попереднього технологічного укладу або створення нових. Основна перевага даної мережі полягає в можливості сформувати навколо технології групу підприємств, на яких вона буде реалізовуватися. Складність побудови такої мережі полягає в складності погоджень науково-технологічних, фінансово-організаційних та промислово-виробничих рішень.

Проведений аналіз програми розвитку Індустрії 4.0 країни ЄС дав можливість визначити такі інституційні аспекти, що будуть корисними для приладобудування та використовують елементи мережевого підходу [6]:

- програми звичайно включені в більш широкі стратегічні документи (у Німеччині, Франції та Угорщині розвиток виробництва Індустрії 4.0 є частиною промислової політики);

- фокус програм в основному не залежить від певних секторів, однак головними бенефіціарами є компанії, зокрема малий бізнес, з високим технологічним рівнем;

- акцент на розвитку співробітництва між зацікавленими сторонами. Наприклад, у Німеччині та Австрії були запущені платформи Індустрії 4.0, що поєднують органи державної влади, науково-дослідні установи та бізнес;

- ініціативи передбачають залучення державних та приватних джерел фінансування на реалізацію проектів.

Визначальною рисою сучасної економіки є провідна роль високих технологій в рамках функції базових галузей, однією з яких є приладобудування. У дослідженні стратегію розвитку приладобудування розглянуто з точки зору інституційно-еволюційного розвитку галузі за допомогою впровадження цифрових технологій та мережеских рішень. Показано, що в умовах Індустрії 4.0 держава як інституційний регулятор може формувати траєкторію розвитку галузі через нову галузеву політику.

Список використаних джерел

1. Добровська С. В., Овсієнко Л. М. Дослідження динаміки публікацій з машинобудування та приладобудування в наукових виданнях України. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2018. Вип. 15. С. 80–82.
2. Прогнозирование инновационного машиностроения. Отв. ред. В.С. Панфилов. М.: МАКС Пресс, 2015. 180 с.
3. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2017 році: аналітична довідка. К.: УкрІНТЕІ, 2018. 98 с.
4. Покрас О. С., Войтко С. В. Питання розвитку галузі приладобудування в Україні в Індустрії-4.0. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 52–56.
5. Мосто М. Цифровые двойники открывают новые возможности для приборостроения и электронной промышленности. *Control Engineering*. 2019. URL: <https://controlengrussia.com/innovatsii/novye-vozmozhnosti/>
6. Ангел Е., Кравчук В. Какая промышленная политика необходима Украине для перехода к Индустрии 4.0? *Зеркало недели*. 5 апреля 2019. URL: https://zn.ua/macrolevel/kakaya-promyshlennaya-politika-neobhodima-ukraine-dlya-perehoda-k-industrii-4-0-313995_.html
7. Омеляненко В. А. Аналіз можливостей розвитку галузевих екосистем інновацій (на прикладі космічного приладобудування). *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 3 (2). С. 167–171.

Онищенко Володимир Олександрович

д.е.н., професор, ректор

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Сівіцька Світлана Павлівна

к.е.н., доцент

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Черв'як Анна Володимирівна

аспірант кафедри фінансів і банківської справи

Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

Ключові слова: *діджиталізація, національна безпека, економічна складова, кібератака, вірус, несанкціонований доступ, ризик.*

Keywords: *digitalization, national security, economic component, cyberattack, virus, unauthorized access, risk.*

В умовах стрімкого розвитку ІТ-технологій економіка країни зазнає динамічних змін у сфері цифровізації. Діджиталізація, що є ключовою ознакою нового цифрового світу, виступає рушієм інноваційного розвитку компаній, підприємств та фінансових посередників.

Цифровізація або діджиталізація економіки вважається фундаментальним чинником економічного зростання, інновацій та конкурентного середовища,

створення робочих місць та суспільного прогресу в цілому [1]. Цифрова економіка є індикатором розвитку економіки країни. З кожним роком все більше використовуються електронні гроші та розрахунки через мобільні додатки в мережі інтернет.

Діджиталізація (оцифрування) – це перехід інформаційного простору у цифрові технології. У широкому розумінні, під діджиталізацією прийнято розуміти трансформацію, проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами [2].

Дослідження «Digital Transformation Readiness», що було виконане фондом Western NIS Enterprise Fund та Digital Transformation Institute, показало, що саме цифрова трансформація, діджиталізація – є головним чинником економічного зростання [3].

Фінансовий ринок завжди був індикатором рівня розвитку економіки та ефективності її реформування. У напрямі розвитку цифрової економіки в Україні діє розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затверджено план заходів щодо її реалізації» [4]. У ній передбачені основні цілі, принципи та напрями цифрового розвитку, визначено чітке законодавче врегулювання порядку діяльності фінансових установ у цій сфері та обсяги фінансування.

За даними дослідження Price water house Coopers збільшення рівня діджиталізації країни на 10% призводить до зростання ВВП на душу населення до 0,75%. Згідно з висновками ресурсу Academics, зростання цього ж показника на 10 пунктів призводить до зниження рівня безробіття на 1,02%. Крім того, на думку компанії Accenture, цифрові технології можуть бути використані як поштовх для швидшого економічного розвитку, що додасть до одного трильйона доларів до ВВП ТОП-10 найбільших країн світу [3].

Клаус Шваб [5] переваги діджиталізації визначає наступним чином:

1. Безпрецедентне (по експоненті, а не лінійне) зростання інновацій – що стосується їх швидкості, об'єму та впливу. Це дасть значне покращення в ефективності, продуктивності та скороченні витрат.

2. Безпрецедентне зростання даних та можливостей їх використання для нових технологій вже дає краще залучення різних верств розробників – користувачів – клієнтів й сприятиме розвитку в багатьох відношеннях.

3. Штучний інтелект стає реальністю – конкретні приклади ми вже бачимо від масової роботизації й до біотехнологій.

За для отримання позитивних тенденцій у процесі впровадження та застосування діджиталізації в економіці необхідно виконувати цілий комплекс завдань, основне місце серед яких займає апробація цифрових технологій.

Трансформація установ у відповідності до вимог діджиталізації створює низку конкурентних переваг в оперативності операційних процесів, підвищується ефективність управлінських рішень, створюється платформа для миттєвого обміну інформацією між структурними підрозділами, ґрунтовніше здійснюються маркетингові дослідження.

Проте, діджиталізація, відкриваючи нові можливості розвитку економіки, одночасно створює і нову платформу для несанкціонованого доступу та кібератак.

Так, наприклад, у 2017 році було здійснено потужну кібератаку на комп'ютерні системи вірусом-шифрувальником Petya (рис.1). Відповідно до даних компанії ESET [6], яка займається розробкою антивірусного програмного забезпечення, на Україну припало 75,2% заражень від загального числа в світі. На Німеччину – 9%, на Польщу – 5,8%. На Росію припало лише 0,8%.

Відповідно до наведених даних, Україна була не готова до такої потужної вірусної атаки, порівняно з іншими країнами.

Можна виділити 5 основних висновків у цифровізації [7]:

1. Успішна діджиталізація є ініціативою, яка охоплює всю організацію і розпочинається з керівника.

2. Головними рушіями цифрової трансформації є тиски з боку ринку (потреба в освоєнні нових можливостей для зростання та посилення конкурентного тиску).

3. Усвідомлення значущості людського чинника в діджитал-трансформації (зокрема, досвід персоналу та організаційна культура) поглиблюється.

4. Для організацій, які знаходяться у стані освоєння основних принципів цифровізації, головним залишається усвідомлення потреби трансформації всією організацією.

5. Інновація впроваджується в усьому просторі організації, а не лише у представницькій діяльності.

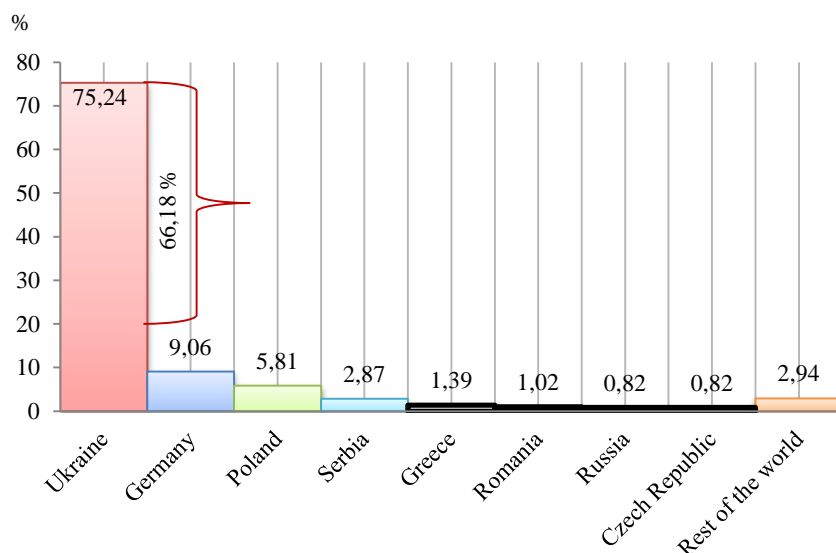

Рис.1. Несанкціоновані доступи до систем вірусом-шифрувальником Petya

На думку Ілібмана, [8] фахівці з IT-безпеки мають більше інвестувати у захист своїх організацій. Вони покладаються на автоматизацію, машинне

навчання і штучний інтелект. Більшість організацій використовують поведінкову аналітику, щоб виявити атаки і мінімізувати їхні наслідки.

Одним із найбільш простих методів захисту інформації є хмарне сховище. Нині 53% компанії керують понад половиною своєї інфраструктури через хмари, оскільки це дає такі переваги, як краща безпека (57%), масштабованість (48%), легкість в експлуатації (46%) та економію кадрових ресурсів (41%), зазначив він [8].

Захист інформаційної складової завжди було важливим питанням. Враховуючи цифровізацію діяльності всіх ланок економіки, збільшилися прояви кіберзлочинів та несанкціонованих атак. Відповідно до даних [9] вони входять до 5-ки найбільш розповсюджених видів злочинів (рис.2).

Ефективне ведення будь-якої діяльності в умовах діджиталізації вимагає застосування цифрових технологій у проектуваннях, бізнес-моделях, управлінні та організації роботи установи. Цифрові технології та нові аналітичні методи, створюють нові можливості у функціонуванні й розробленні стратегії розвитку. Адже, тривала діяльність кожної компанії на ринку прямо пов'язана зі здатністю до адаптації та відповідності новим вимогам.

Процеси діджиталізації створюють безліч переваг для фінансових установ, полегшують досягнення цілей та зміцнюють їх економічну безпеку. Але потрібно регулювати та контролювати загрози, які виникають з новими можливостями. Необхідне не тільки державне регулювання, але й внутрішній моніторинг компанії, відповідно до специфіки її діяльності.

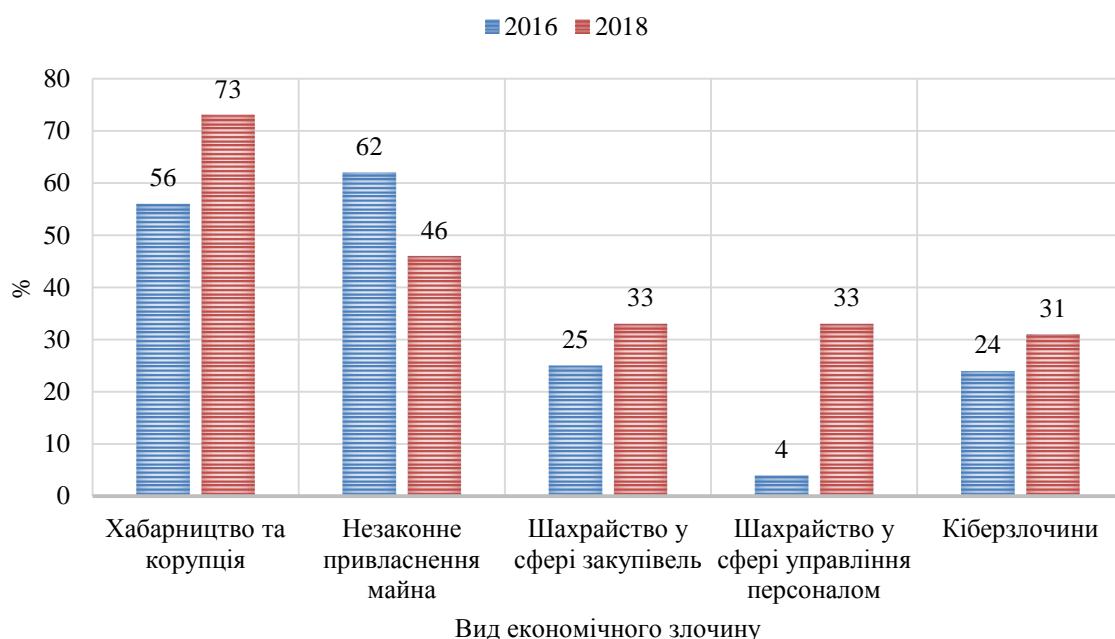

Рис. 2. Найрозповсюдженіші види економічного злочину

Список використаних джерел

1. Digital Agenda for Europe. Електронний ресурс – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/digitalagenda/>

2. Діджиталізація економіки в новій парадигмі цифрової трансформації
Електронний ресурс – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3523/3197.

3. В Києві презентували дослідження «Digital Transformation Readiness»
Електронний ресурс – Режим доступу: <https://www.imena.ua/blog/digital-transformation-readiness/>.

4. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки
Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.

5. Юрчак О.В. Індустрія 4.0 – що це таке та навіщо це Україні URL
Електронний ресурс – Режим доступу: [https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-tse-ukrayini/](https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-ce-ukrayini/).

6. ESET researchers unmask sophisticated «grey energy» cyber-espionage group.
Електронний ресурс – Режим доступу: <https://www.eset.com/us/about/newsroom/corporate-blog/petya-ransomware-what-we-know-now/>

7. Діджиталізація як стратегічний пріоритет
Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/tend/tend1093.html>

8. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України
Електронний ресурс – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2418011-killist-hakerskih-atak-v-ukraini-za-rik-zrosla-vdesatero.html>.

9. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій
Електронний ресурс – Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>

Похильченко О.А.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу і логістики,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна*

«ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ» ЯК ГОЛОВНИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЛОГІСТИКИ

Ключові слова: цифрова економіка, цифрові технології, діджиталізація, логістика.

Keywords: digital economy, digital technologies, digitalization, logistics.

Логістика, виробництво, ланцюги поставок, транспортна галузь сьогодні переживають швидкі й безпрецедентні трансформації. Майбутнє цих галузей прокладено інноваціями та технологіями. Не так давно такі ідеї, як 3D-друк, Інтернет речей (англ. Internet of Things, IoT), доставка безпілотних літаків і віртуальна реальність вважали науковою фантастикою. Сьогодні торговці та постачальники послуг у цих галузях обережно упроваджують ці технології, щоб забезпечити швидшу, дешевшу, надійнішу та сталу практику ведення бізнесу.

В цьому контексті глобальною тенденцією розвитку світової промисловості є її прямування до рівня «Industry 4.0», змістовною платформою

якої є концепція «цифрової економіки», цілісну конструкцію якої запропонував Tapscott у 1996 р. Система поглядів на поняття «цифрова економіка» представлена на рис. 1.

Глобальна мережа економічних та соціальних видів діяльності базована на платформах Інтернету, мобільних та сенсорних мережах	Економіка яка переважно функціонує на базі використання цифрових технологій, особливо електронних трансакцій, що проводять через мережу Інтернет	Цифрові ринки які обумовлюють торгівлю товарами та послугами на базі електронної комерції через мережу Інтернет
(Уряд Австралії)	(Oxford Dictionary)	(OECD)
Система економічних, соціальних та культурних відносин заснованих на використанні цифрових ІКТ	Спосіб ведення діяльності на ринку заснованих на використанні мережі Інтернет та/або World Wide Web	Здатність економіки забезпечувати високий рівень якості ІКТ-інфраструктури та мобілізувати потенціал ІКТ для отримання економічних вигід клієнтами, бізнесом та країнами
(World Bank)	(BSC, UK)	(EC Economics та IBM)

Рис.1. Система поглядів на поняття «цифрова економіка» [1, с.63]

Як стверджують автори [1, с.63-76], в сучасній концепції «цифрової економіки» мова йде, насамперед, про зміну технологічної бази економіки, яка буде автоматизувати рутинні операції. На їх думку, поняття «діджиталізація» (від англ. «Digital» - цифровий) тісно пов'язана з концепцією цифрової економіки. У широкому розумінні процес «діджиталізації» зазвичай розуміють як соціально-економічну трансформацію, ініційовану масовим впровадженням та засвоєнням цифрових технологій, тобто технологій створення, обробки, обміну та передачі інформації. Під діджиталізацією також розуміють впровадження технологій, необхідних для створення нових бізнес-моделей, процесів, систем та програмного забезпечення, які дозволять збільшити прибуток, підвищити конкурентоспроможність та ефективність бізнесу.

Отже, діджиталізація можна розглядати в якості процесу використання можливостей Інтернет та інноваційних цифрових технологій усіма учасниками економічної системи - від приватних осіб до великих компаній та держав відносно процесів, виробництва, постачання та збуту продуктів та послуг, а також відносно підходів до прийняття рішень.

Про масштабність економічного впливу цифрових технологій та можливостей Інтернету свідчить величезна статистична база з усіх куточків світової економіки. Так, наприклад, у Великобританії внесок Інтернету у ВВП 2010 року більший, ніж в будівництві та освіті. У США він перевищує відсоток федерального уряду від ВВП. Економіка Інтернету входить до шести кращих галузей Китаю та Південної Кореї.

Зокрема, найбільш відомими рейтингами за яким проводиться масштабне оцінювання стану діджиталізації країн є такі індекси як: - індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ICT Development Index — IDI); - Індекс цифрової економіки та суспільства (Digital Economy and Society Index -

DESI); - Індекс світової цифрової конкурентоспроможності (IMD World Digital Competiveness Index - WDCI); - Індекс цифрової еволюції (Digital Evolution Index - DEI); - Індекс діджиталізації економіки Boston Consulting Group (e-Intensity); - Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index - NRI); - Індекс розвитку електронного уряду (The UN Global E-Government Development Index - EGDI); - Індекс електронного участі (E-Participation Index - EPART); - Індекс глобального підключення (Global Connectivity Index - GCI, Huawei); - Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index - GII).

Результати цих рейтингів за окремими країнами ЄАЕС і ЄС зведені в таблицю 1.

Таблиця 1

Рейтинги країн за індексами діджиталізації

Країна	IDI 2017	DESI 2018	WDCI 2018	DEI 2017	NRI 2016	EGDI 2016	EPART 2016	GCI 2018	ГП 2018	Середній показник
Великобританія	5	7	10	8	8	1	1	5	4	5,5
Швеція	11	2	3	2	3	6	27	3	3	6,7
Фінляндія	22	3	5	3	2	5	10	6	7	7,0
Данія	4	1	4	4	11	9	22	7	8	7,8
Німеччина	12	14	18	17	15	15	27	14	9	15,7
Естонія	17	9	25	21	22	13	55	22	24	23,1
Литва	41	13	29		29	23	17	24	40	27,0
Польща	49	24	36	35	42	36	14	38	39	34,8
Чехія	43	17	33	27	36	50	76	29	27	37,6
Латвія	35	19	35	28	32	45	84		34	39,0
Росія	45	-	40	39	41	35	32	36	46	39,3
Угорщина	48	23	46	32	50	46	91	30	33	44,3
Болгарія	50	26	43	41	69	52	43	43	37	44,9
Казахстан	52	-	38		39	33	67	45	74	49,7
Румунія	58	17	47		66	75	39	39	49	52,8

Джерело: [2]

Існування розвинутого апарату оцінювання стану діджиталізації країн підтверджує масштабність та значення цифрових технологій у світовому розвитку економіки та сучасного бізнесу зокрема.

Так, за версіями відомих у сфері консалтингу та логістики компаній зростання ролі цифрових технологій в розвитку світової логістики є провідним та беззаперечним трендом сьогодення(табл.2).

Таблиця 2

Головні тренди розвитку світової логістики

<i>Тренди у сфері логістики за версією Австралійська консалтингова компанія Logistics Bureau</i>	<i>Тренди у сфері логістики за версією Cerasis - ведучої 3PL-компанії Північної Америки</i>	<i>Тренди у сфері логістики за версією німецької логістичної асоціації BVL International</i>
1. Зростання ролі IT-	1. Прямування до «цифрових ланцюгів	1. Зростаюча потреба в

технологій в якості «капілярної системи» ланцюгів поставок. 2. Поєднання ефективності та гнучкості. 3. Посилення влади клієнтів, нарощення запитів стосовно «екологічності» продуктів та іміджевості компаній щодо «сталого розвитку». 4. Фокус на ключові компетенції. 5. Фокус на взаємодію, партнерство.	поставок» 2. Нарощення запитів стосовно «екологічності» продуктів та іміджевості компаній щодо «сталого розвитку» 3. Концентрування на зростанні кількості «ідеально виконаних замовлень» 4. Скорочення тривалості доставки замовлень завдяки візуалізації даних 5. Підвищення важливості сервісного обслуговування в ланцюгах поставок 6. Стандартизація Supply Chain Management 7. Зростання ролі соціальних медіа в ланцюгах поставок 8. Еластичність процесів та гнучкість систем 9. Оміканальність 10. Концентрація на інтегруванні “довгого хвоста” постачальників, перевізників, клієнтів	інвестиціях у нові технології 2. Перехід до «мережевого мислення» 3. Зростання очікувань клієнтів 4. Збільшення тиску з боку клієнтів на зниження витрат 5. Глобалізаційні складності процесів переміщення 6. Дефіцит талантів в логістиці 7. Нарощення волатильності зовнішнього середовища 8. Збільшення тиску на сталість в логістиці 9. Збільшення ризиків і зривів у ланцюгах поставок
---	---	---

Джерело: [3-5]

Аналізуючи цифрові технології, які вже привносять найбільш помітний вклад та/або матимуть найбільший вплив на результати роботи у логістичній галузі доцільно навести перелік стратегічно-важливих технологічних новацій в логістиці за версією Gartner - провідної світової дослідницької і консалтингової компанії у сфері ІКТ [6].

Таблиця 3

Стратегічно-важливі технологічні новації в логістиці за версією Gartner[6]

Штучний інтелект (англ. <i>Artificial intelligence, AI</i>)	Розширена аналітика (англ. <i>Advanced analytics</i>)
AI має великий потенціал для революції у процесах постачання. Здатність застосовувати AI для розширення та навіть автоматизації прийняття рішень, переосмислення бізнес-моделей та екосистем, а також опрацювання досвіду клієнтів може призвести до того, що багато інших нових технологічних тенденцій стануть зайвими. Проте, незважаючи на те, що наявні рішення AI можуть знайти моделі та передбачити майбутні сценарії, вони все ще не мають можливості прийняття рішень. Поєднання можливостей традиційних підходів та AI дасть змогу досягати високих результатів у прогнозуванні, плануванні, розумінні тенденцій та вдосконаленні ланцюгів поставок.	Розширена аналітика дає компаніям змогу активно використовувати переваги майбутніх можливостей і пом'якшувати майбутні негативні події. Така аналітика може поліпшити прийняття рішень у функціональних областях, таких як планування ланцюга поставок, джерел постачання, логістики та транспортування, і може бути розгорнуто використана для підвищення ефективності наскрізного постачання. Процеси, які раніше поклалися на людське судження, можуть працювати з передбачувальною та прескриптивною аналітикою, яка могла б істотно впливати на майбутні вимоги до ланцюга поставок.
Інтернет речей (англ. <i>Internet of Things, IoT</i>)	Розумні об'єкти, інтелектуальні речі (англ. <i>Smart objects, Intelligent things</i>)

<p>IoT все частіше використовується в окремих областях ланцюга поставок, але поки ще рідко пронизує повний ланцюг. Єдиним винятком є авіа- та оборонна промисловість, оскільки літаки мають тисячі давачів і дані використовуються в розширеному ланцюгу поставок. Важливими сферами IoT є превентивне управління, обслуговування, постачання, виробництво, логістика, управління попитом та послуги. Користі криються у поліпшенні використання активів, підвищенні ефективності використання робочого часу за допомогою віддаленого моніторингу та технічного обслуговування, поліпшенні обслуговування клієнтів завдяки кращому розумінню їхніх поведінки та потреб, а також у активному реагуванні на потреби споживачів.</p>	<p>Сучасні випадки використання розумних об'єктів ланцюга поставок пов'язані із використанням автономних мобільних роботів на складах і автономних транспортних засобів. Майбутній вплив смарт-об'єктів на бізнес охоплює широкий спектр орієнтованих на управління активами, продуктами та послуги галузей. Очікуваними користями є підвищення здатності організацій допомагати, замінювати або перерозподіляти своїх працівників у роботах, пов'язаних із високою доданою вартістю.</p>
<p align="center">Діалогові системи (англ. <i>Conversational systems</i>)</p>	<p align="center">Robotic process automation, RPA</p>
<p>Діалогові системи (найвідоміші сьогодні – віртуальні персональні помічники (англ. <i>Virtual Personal Assistants, VPAs i Chatbots</i>) переводять комунікацію на новий рівень. Вони не тільки можуть обробляти відкриті питання і пропонувати рішення без участі будь-якої сторонньої особи, ці системи також дають змогу здійснювати транзакції, обробляти платежі, забезпечувати доставку й обслуговування клієнтів.</p>	<p><i>Robotic process automation</i> (або RPA) – нова форма технології автоматизації бізнес-процесів, основана на понятті програмних роботів чи працівників штучного інтелекту (AI). RPA дає змогу керівникам ланцюга поставок зменшити витрати, усунути помилки управління, прискорити процеси та налагодити зв'язки. Наприклад, RPA виявиться корисною у випадку, якщо організація матиме бажання працювати зі структурованими даними для автоматизації ручних завдань або процесів з мінімальним реінжинірингом.</p>
<p align="center">Технології віртуальної реальності (англ. <i>Immersive technologies</i>)</p>	<p align="center">Блокчейн (англ. <i>Blockchain</i>)</p>
<p>Технології “занурення”, такі як віртуальна реальність (англ. <i>Virtual reality, VR</i>) і розширена реальність (англ. <i>Augmented Reality, AR</i>), дозволяють підприємствам ланцюга поставок розширювати цифровий досвід своїх працівників і клієнтів. За оцінками Gartner, VR набудуть поширення протягом наступних двох–п'яти років, AR протягом наступних п'яти–десяти років. Незважаючи на це, ці технології вже використовують у різних галузях. До них належать вдосконалені можливості ремонту та технічного обслуговування у виробництві, логістиці та складських приміщеннях, а також покращення вибору для покупців. У майбутньому працівники постачальників логістичних послуг зможуть використовувати технологію AR, наприклад, пристрої для носіння, щоб отримати критичну інформацію про вантаж, який вони обробляють –</p>	<p>Деякі високодецентралізовані функції управління ланцюгами поставок, такі як інтелектуальні контракти або простежуваність і аутентифікація, є головними кандидатами для використання <i>Blockchain</i>. Вже нині з'являються пілотні проекти, які експериментують із потенціалом <i>Blockchain</i> для ланцюга поставок. Наприклад, блокчейн використовується для відстеження руху алмазів від видобування до роздрібних магазинів завдяки розробленню цифрового запису, який містить унікальні атрибути, зокрема колір, номер карата і номер сертифіката, які можна вписати лазером у камінь.</p>

щодо вмісту, ваги та місця призначення. Зрозуміло, що така наочність через технологію AR поліпшить оброблення товарів, збільшить швидкість доставки та зменшить загальні витрати.	
---	--

Таким чином, аналіз актуальних трендів у галузі логістики та управлінні ланцюгами поставок дає змогу констатувати, що головним трендом інноваційного поступу логістики на сьогоднішній день є активне впровадження цифрових технологій, що володіють значним потенціалом у сфері оптимізації, пришвидшення та покращення якості процесів та рішень на будь-якому етапі трансформації інформаційних, матеріальних та фінансових потоків.

Список використаних джерел

1. Vasin, S., Gamidullaeva, L., Shkarupeta, E., Palatkin, I., Vasina, T. Emerging Trends and Opportunities for Industry 4.0 Development in Russia. // European Research Studies Journal. Volume XXI, Issue 3, 2018. – pp. 63-76.
2. Головенчик Г. Г. Рейтинговий аналіз рівня цифрової трансформації економік стран ЕАЭС и ЕС [Електронний ресурс] // DIGITAL TRANSFORMATION, № 2 (3), 2018. – Режим доступу: <https://dt.giac.by/jour/article/view/75/61>.
3. 6 Supply Chain Trends That Could Truly Shake You Up (2018 Update). *Logistics bureau* : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.logisticsbureau.com/6-supply-chain-trends-that-could-truly-shake-you-up/>.
4. The Top Supply Chain Trends that Will Impact Supply Chain Management in 2018 / Cerasis: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cerasis.com/wp-content/uploads/2018/02/The-Top-Supply-Chain-Trends-that-Will-Impact-Supply-Chain-Management-in-2018.pdf>.
5. 7 Reasons Why the Supply Chain Matters to Business Success // Офіційний сайт Logisticsbureau. – Режим доступу: <https://www.logisticsbureau.com/7-reasons-why-the-supply-chain-matters-to-business-success/>.
6. Top 8 Supply Chain Technology Trends for 2018 // Офіційний сайт компанії Gartner. – Режим доступу: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartner-top-8-supply-chain-technology-trends-for-2018/>.

Ревак Ірина Олександрівна

професор, д.е.н., доцент кафедри, декан факультету управління та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів, Україна

Яворська Тетяна Василівна

професор, д.е.н., професор кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсія, накопичувальне пенсійне забезпечення, загроза.

Keywords: pension provision, pension, compulsory retirement provision, threat.

Періодичні фінансові кризи, демографічні проблеми у різних проявах посилюють увагу країн до проведення пенсійних реформ, результатом яких є запровадження накопичувального пенсійного забезпечення, яке базується на засадах накопичення коштів у спеціальному накопичувальному фонді.

В Україні вже тривалий час ведуться дискусії щодо доцільності запровадження відповідного механізму накопичувального пенсійного забезпечення. У низці нормативно-правових документів закладено механізм функціонування накопичувального пенсійного забезпечення [1; 2]:

1. Накопичувальний фонд створюється Пенсійним фондом як цільовий позабюджетний фонд. Управління Накопичувальним фондом здійснює виконавча дирекція Пенсійного фонду.

2. У Накопичувальному фонді створюється Рада, що формується 14 особами, які на пропорційній основі призначаються Президентом України та Верховною Радою України. Члени Ради Накопичувального фонду здійснюють повноваження на громадських засадах.

3. Учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення є особи, яким на дату запровадження перерахування страхових внесків виповнилося не більше 35 років. Водночас учасник накопичувального пенсійного забезпечення, який сплачує (за якого сплачують) страхові внески має право спрямувати такі внески до недержавного пенсійного фонду – суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення.

4. Джерелами формування коштів накопичувального пенсійного забезпечення є: страхові внески до накопичувальної системи пенсійного забезпечення; інвестиційний дохід, що утворюється в результаті розміщення та інвестування коштів накопичувальної системи; суми пені, сплаченої страхувальником за несвоєчасне перерахування сум страхових внесків на рахунок для другого рівня системи пенсійного забезпечення.

5. Страхові внески до Накопичувального пенсійного фонду підлягають спрямуванню в таких розмірах: у рік запровадження перерахування – 2% бази нарахування єдиного внеску з поступовим збільшення (1% щорічно) до досягнення 7-% значення. Тобто передбачене покрокове збільшення відсотків відрахувань. Паралельно з цим буде зменшуватися розмір нарахувань на заробітну плату, яку платить роботодавець за кожного найманого працівника до Пенсійного фонду.

6. Інвестувати пенсійні внески Накопичувальний фонд може у цінні папери та активи, не заборонені законодавством. Зокрема, пенсійні активи у цінних паперах складаються з цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України; акцій, які пройшли лістинг,

перебувають в обігу на фондовій біржі, що відповідає вимогам, встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядами іноземних держав; облігацій іноземних емітентів з інвестиційним рейтингом класу А або вище за шкалою, встановленою рейтинговими компаніями Standard and Poog's, Moody's або Fitch; акцій іноземних емітентів, що перебувають в обігу на організованих фондових ринках та пройшли лістинг на одній з таких фондових бірж.

7. Основні напрями інвестиційної політики та нормативи інвестування пенсійних активів накопичувального пенсійного забезпечення затверджує щороку Рада Накопичувального фонду. Вони обов'язкові для застосування Пенсійним фондом, компаніями з управління активами та зберігачем та підлягають обов'язковому опублікуванню. Передбачено, що нормативи інвестування пенсійних активів накопичувального пенсійного забезпечення є конфіденційним документом. Повний текст нормативів інвестування пенсійних активів зберігається в Пенсійному фонді та надається зберігачу.

8. За умовами накопичувального пенсійного забезпечення її учасник може отримати [2]: довічну пенсію (її видами є довічна пенсія з установленим періодом, довічна обумовлена пенсія, довічна пенсія подружжя); одноразову виплату.

На нашу думку, довічна пенсія є аналогічною пенсією, що виплачується у загальнообов'язковому державному пенсійному забезпеченні. Виплата такої пенсії буде здійснюватися страховою компанією, обраною учасником накопичувального пенсійного забезпечення. Щоб отримати таку пенсію, після досягнення пенсійного віку учасник має укласти договір страхування довічної пенсії зі страховою компанією. Про це необхідно буде повідомити Пенсійний фонд (або адміністратора недержавного пенсійного фонду) про обрану страхову компанію.

Одноразова виплата, на відміну від довічної пенсії, буде здійснюватися лише за певних умов територіальним органом Пенсійного фонду або адміністратором відповідного недержавного пенсійного фонду суб'єкта другого рівня. Умовами, за яких буде здійснюватися одноразова виплата є такі: якщо сума коштів на накопичувальному рахунку не досягає мінімальної суми коштів, які необхідні для оплати договору страхування довічної пенсії; особа виїжджає за кордон на постійне місце проживання; особа була визнана особою з інвалідністю I або II групи.

Погоджуємось, що існуючі проблеми з Пенсійним фондом України необхідно негайно вирішувати, але вони не можуть слугувати причиною не реалізації накопичувального пенсійного забезпечення. Зміни мають стосуватися як першого, так і другого рівнів пенсійного забезпечення. Безумовно без макроекономічних прогнозів під час реалізації різних сценаріїв здійснення пенсійної реформи в Україні не обійтися. Необхідно узгодити запровадження другого рівня та сплату у відповідних розмірах єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. У рамках підготовки до впровадження другого рівня доцільно розробити напрями трансформації

системи оплати праці в Україні, оскільки основним джерелом коштів пенсійного страхування і водночас базою обчислення страхових пенсій є і буде заробітна плата.

Таким чином, для економічної безпеки нашої країни обов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення:

– посилює зацікавленість громадян та їхніх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;

– зменшує «податковий тиск» на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, що здійснюватиметься із заробітної плати працівника;

– створює потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки завдяки інвестуванню коштів накопичувального фонду в економіку країни.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами: Розпорядження Держфінпослуг від 15.07.2010 № 585.

2. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. Дата оновлення: 01.05.2018 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 30.04.2018 р.)

Сатир Лариса Михайлівна

*професор, д.е.н., завідувач кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Білоцерківський національний аграрний університету,
м. Біла Церква, Україна*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА РОБОТИЗАЦІЯ У СФЕРІ АГРОБІЗНЕСУ ЯК ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: агробізнес, діджиталізація, конкурентоспроможність, роботизація, сільськогосподарська продукція.

Keywords: agricultural business, digitalization, competitiveness, robotization, agricultural products.

З метою підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції останнім часом у сфері агробізнесу активно використовуються наукові розробки. Так, реаліями сьогодення в Україні є впровадження проектів так званого точного землеробства, використання систем паралельного водіння сільськогосподарською технікою, переобладнання

причіпних обприскувачів, обміри полів за допомогою безпілотних літальних апаратів, практика відбору проб та аналізу ґрунту, оперативний моніторинг стану посівів завдяки використанню супутникових даних або безпілотних літальних апаратів, діяльність роботизованих доїльних комплексів тощо.

Оскільки володіння технологіями діджиталізації та роботизації стає конкурентною перевагою у сфері агробізнесу зокрема, тому оцінка перспектив застосування сучасних інформаційних технологій, в тому числі роботизованих систем, у сільському господарстві України була здійснена шляхом аналітичного огляду стану розвитку так званих точних технологій, призначених для застосування у сфері агробізнесу.

Сьогодні українські сільськогосподарські підприємства – це потужні гравці у світовому агробізнесі, які, водночас, потребують підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Через ментальний опір змінам лише 3-5% українських сільськогосподарських підприємств готові до впровадження новітніх інформаційних технологій у вигляді використання вдалих прикладів, помічених у конкурентів. Зокрема, такі аграрні холдинги, як «Індустріальна молочна компанія», «Кернел», корпорація «Сварог Вест Груп», ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» і ТЗОВ «Астарта-Київ», незважаючи на власні декларування намірів щодо діджиталізації та роботизації у сфері агробізнесу, насправді досить повільно впроваджують такі інновації. Коли в світі спостерігається підвищений попит на впровадження штучного інтелекту та роботів у сільське господарство, ці ж аграрні холдинги досі продовжують впроваджувати базові програми обліку, супутникові навігатори, системи відео моніторингу й отримання даних від датчиків, а також електронний документообіг. Для невеликих фермерських господарств точні технології часто недоступні через експортну орієнтацію українських фахівців у сфері інформаційних технологій [1, 2].

Тому інноваційний розвиток сільського господарства як сектора цифрової економіки України неможливий без використання технологій діджиталізації та роботизації – основних засобів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції (рис. 1).

Тому процес інноваційного розвитку сільського господарства починається від збору та структурування вихідних даних та завершується навчанням сільськогосподарських фахівців нового покоління. Зокрема відбувається формування цифрової бази даних у вигляді створення карт стану сільськогосподарських угідь, оцифрування баз грошової оцінки земель, обробки супутникових даних щодо розподілу площ сільськогосподарських культур та впливу погодних змін на ведення агробізнесу. Здійснюється розробка інструментарію у вигляді геопорталів публічних даних сільських територіальних громад, мобільних додатків для сільського господарства, які допомагають розраховувати всі дії заздалегідь за допомогою щоденних повідомлень. На основі створених систем підтримки рішень у сфері агробізнесу, які здійснюють аналітичну роботу з великими даними, відбувається процес поступової діджиталізації сільськогосподарського виробництва, що передбачає роботизацію сільськогосподарської техніки та

впровадження елементів штучного інтелекту з метою автоматизованого збору врожаю, обробітку сільськогосподарських угідь, а також впровадження технологій для ідентифікації сільськогосподарських тварин і контролю стану їх здоров'я.

Рис. 1. Елементи інноваційного розвитку сільського господарства як сектора цифрової економіки

Окрім того, здійснюється відстеження руху сільськогосподарської продукції в напрямку «з лану до столу» на основі застосування технології блокчейн, а також працюють електронні канали збуту сільськогосподарської продукції. В підсумку, підвищується рівень кваліфікації персоналу діючих сільськогосподарських підприємств і здійснюється безперервне навчання сільськогосподарських фахівців нового покоління, а також розробляються комплексні цифрові рішення у сфері агробізнесу, які дозволяють оптимізувати витрати часу та трудових ресурсів, а також підвищувати конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.

Варто зазначити тимчасову високу рентабельність українського агробізнесу через сприятливі кліматичні умови, низьку вартість залучення трудових ресурсів та оренди сільськогосподарських угідь. Окрім того, високий рівень розвитку агробізнесу в Україні дає можливість випробувувати новітні розробки на сільськогосподарських угіддях будь-якої площі – від невеликих земельних ділянок фермерських господарств до величезних угідь аграрних

холдингів. Завдяки діяльності сильних шкіл обробки геопросторової інформації, обробки великих обсягів інформації та створення штучного інтелекту випускається велика кількість висококваліфікованих фахівців у сфері інформаційних технологій. Також поширена в Україні практика вирощування насамперед тих сільськогосподарських культур, які котируються на світових біржах, що, своєю чергою, означає потенційний міжнародний попит на українські інноваційні продукти для агробізнесу. Також доцільно відзначити, порівняно з законодавчим полем Австралії, країн ЄС і США, низький рівень зарегульованості основних засад науково-дослідницької діяльності, що формує сприятливі перспективи розробки та застосування сучасних інформаційних технологій у сільському господарстві України зокрема [2].

Отже, сучасна практика доводить, що у сфері агробізнесу застосування технологій діджиталізації та роботизації в якості засобів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції України не має альтернативи, тому сільськогосподарські виробники повинні переглянути власне ставлення до значення інновацій у сфері агробізнесу, щоб втримувати та завойовувати лідерські позиції на світовому аграрному ринку.

Список використаних джерел

1. Бровинская М. Топ-10 трендов в АПК, которые скоро придут в Украину. ИА «ЛІГА Бізнес Інформ». Киев, 2017. URL: <https://biz.liga.net/all/prodovolstvie/article/top-10-trendov-v-apk-kotorye-skoro-pridut-v-ukrainu/section2#page> (дата звернення: 12.10.2019).

2. Филипенко Д. Что означает для IT и агорынка покупка гигантом Syngenta украинского стартапа. ИА «Delo.ua». Киев, 2019. URL: <https://delo.ua/business/chto-oznachaet-dlja-ukrainskogo-it-i-agrorynka-p-358919/> (дата звернення: 12.10.2019).

Свердан Михайло Михайлович

*доцент, к. е. н., доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту
Національного університету біоресурсів і природокористування,
м. Київ, Україна*

ФІНАНСОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ СПОЖИВАННЯ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Ключові слова: *споживання, суспільні запити, ринок, економічні потреби, економічні пріоритети, доходи, ціни, розкіш, оподаткування.*

Keywords: *consumption, public inquiries, market, economic needs, economic priorities, earnings, prices, luxury, taxation.*

Економіка з моменту своєї появи об'єктивно визначена як споживання та спрямована на забезпечення індивідів необхідними і бажаними благами. Значна частина суспільного життя зводиться до того, що індивіди в найбільшій мірі

зорієнтовані на споживання та задоволення особистих потреб. Задоволення потреб внаслідок споживання благ пов'язане здебільшого тільки з простим економічним відтворенням, властивим раннім стадіям суспільного розвитку. Оскільки суспільству притаманне розширене економічне відтворення, то й потреби індивідів розширюються, хоча саме споживання за своїм рівнем може зменшуватись. Однак, всебічність суспільних інтересів, бажань та потреб лише збільшує обсяги та прискорює темпи споживання різноманітних благ.

Переважна частина суспільного життя пов'язана саме з економікою та споживанням: економічні інтереси домінують в загальній сукупності потреб індивідів. З розвитком суспільства водночас зростають і суспільні запити. Споживання є вагомим показником оцінки матеріального добробуту індивідів. Індикаторами реалізації суспільних запитів виступають не лише наявність благ та їх доступність, але й реальні потенційні можливості їх споживання.

Споживання ґрунтується на наявності у індивідів певних економічних потреб. Потреби – об'єктивні умови існування індивідів. Потреби з'являються одночасно з появою самої людини, і в процесі суспільної еволюції піддаються змінам, кількісним і якісним, відповідно до зміни умов виробництва споживчих благ, удосконалення техніки та технологій, зміни поглядів індивідів на стан і тенденції споживання, різних соціально-економічних умов [2].

Потреби індивідів неможливо повністю задовольнити; вони зростають значно швидше, ніж економічні умови для їх задоволення. Безмежність потреб породжується суспільними бажаннями. Водночас, потреби та бажання самі по собі є необмеженими; вони обмежені тільки тими ресурсами, які можуть бути використані для їх задоволення.

Відмінною рисою сучасної ринкової економіки є її орієнтація саме на споживача. Виходячи з цього положення, важливим як для виробника, так і для споживача є знання основних тенденцій, законів і навиків поведінки споживача на ринку. Таким чином формується теорія вибору споживача, що включає цілий комплекс знань – що таке попит та яка його структура, як він формується та яка його динаміка, зв'язок із різними соціальними та економічними елементами, тощо [6]. Зазначеним мотивується завдання пояснити, яким чином споживачі поведуться на ринку, реагують на ціни споживчих благ та витрачають свої доходи, ставлячи за мету досягнення якнайкращого задоволення своїх потреб. Мета споживчого вибору – максимізація задоволення потреб споживача. При цьому, від споживача не вимагається чогось надзвичайного; достатньо того, щоби він зміг упорядкувати всі можливі блага за мірою їх ринкових переваг та ступенем економічної пріоритетності.

Споживчий вибір, його акцент, обсяг та структура, залежать від:

- необхідності задоволення конкретного запиту (інтересу);
- наявності на ринку бажаного об'єкта економічної потреби (блага);
- достатності фінансового забезпечення споживчого вибору (коштів).

Необхідно враховувати ту обставину, що потреби зростають значно швидше, ніж можливості їх задоволення. Поступово з'являються нові потреби, з часом вони нагромаджуються та збільшується їх обсяг згідно економічного

закону зростання потреб. В підсумку, це безпосередньо відображається на фінансових можливостях їх задоволення, які, навпаки, зменшуються.

Водночас, зростаючі потреби виступають як двигун економічного розвитку суспільства. Наявність незадоволених потреб постає стимулом для збільшення обсягів виготовлення необхідних споживчих благ. Як правило, споживчі запити суспільства є випереджальними стосовно виробництва; саме вони стимулюють економіку до нарощування виробничого потенціалу все більш інноваційного характеру на основі досягнень науково-технічного прогресу. Отже, споживання заохочує виробництво до підвищення економічної потужності, до залучення додаткових економічних ресурсів – виявлення прихованих або використання наявних резервів економічних ресурсів, до пошуку нових чи альтернативних джерел економічних ресурсів, і, найголовніше, – до вдосконалення існуючих та створення нових економічних благ. Потреби відображають також конкретну сукупність благ, які вимагає суспільство і які відповідають конкретному рівню розвитку продуктивних сил. Рівень розвитку суспільного виробництва має вирішальне значення для розвитку споживчих потреб; водночас, новий рівень розвитку споживання вимагає вдосконалення процесу виробництва. Внаслідок цього, ринкові потреби цікавлять, насамперед, виробників, оскільки саме вони створюють та пропонують предмети споживання. Розвиток потреб має об'єктивний характер: прагнення індивідів задовольнити потреби є постійно діючою причиною, внаслідок якої вдосконалюються виробничі системи та технологічні процеси, а також захищається відповідна система економічних відносин. Запити індивідів змінюються залежно від ринкової пропозиції та вимог до споживчих благ для задоволення потреб. На цих підставах робиться відповідний споживчий вибір.

У схемі сформованої системи економічних відносин ринкових суб'єктів споживач – центральна фігура. Сучасна ринково розвинута економіка чітко спрямована на врахування бажань і настроїв саме споживачів, а не виробників, оскільки їхні потреби становлять основу та орієнтують на досягнення кінцевої мети – задоволення споживчих запитів [1; 7]. Повне задоволення потреб індивідів обмежується рівнем розвитку й обсягами виробництва споживчих благ, та, водночас, відмінностями в розмірах доходів.

Зміни обсягів і структури у споживанні безпосередньо пов'язані з рівнем доходів індивідів. Споживання визначається не лише бажанням задоволення потреб, але й купівельною спроможністю індивідів. Джерелом заохочення рівня споживання індивідів, теоретично, можуть бути тільки їх власні доходи.

Перед індивідами завжди стоїть альтернатива, яку складають дві позиції:

- задовольнити споживчий попит чи зекономити й заощадити кошти;
- які потреби задовольнити зараз, а які залишити на перспективу.

Доходи індивідів можуть бути використані на поточне споживання або на заощадження. В економіці споживання і заощадження завжди взаємопов'язані: при фіксованих доходах зі збільшенням споживання знижуються можливості до заощаджень, і навпаки. Розмір доходів – найважливіший чинник, який впливає на споживання та заощадження. Сукупний розмір доходу в суспільстві зростає разом із зростанням суспільного виробництва, тому є умови для зростання як

споживання, так і заощадження. Традиційно в економіці прийнято вважати, що зі зростанням доходу починає діяти одна закономірність: частка доходу, яка спрямовується на споживання, зменшується, а частка заощаджень збільшується. Натомість, сучасні реалії засвідчують дещо іншу ситуацію: зростання доходів у індивідів автоматично мотивує та стимулює збільшення обсягів споживання. При збільшенні рівня доходів у індивідів відбувається, як правило, також зміна споживчих запитів: розширюється обсяг та структура споживчих благ, а також починає віддаватись перевага благам кращої якості навіть за вищими цінами. В такій ситуації на заощадження може виділятися така ж сума коштів, які і раніше до збільшення доходів, якщо такі грошові резерви мали місце.

Наміри досягнення бажаного рівня добробуту індивідів, його покращення реалізуються інстинктивно; це невід'ємна властивість, закладена природою. Це обов'язково передбачає збільшення витрат на споживання благ та задоволення потреб. З одного боку, це заохочує індивідів до заробітку вищих доходів; але з іншого боку, перед прагненням кращого добробуту не існує жодних перешкод, навіть недостатність доходів чи надто високі ціни.

Безумовно, збільшення витрат на задоволення основних поточних потреб індивідів свідчить про поступову ірраціоналізацію споживання. Посилюються депресивні настрої обмеженістю умов споживання благ, а також формування заощаджень. Деякі соціальні групи суспільства фактично весь отриманий дохід витрачають на поточне споживання (мінімально необхідне для підтримання життя); як правило, це індивіди та домогосподарства з низькими доходами, кількість яких істотно збільшується у випадках кризових ситуацій або ж при стрибкоподібному зростанні цін. А формування передумов для економічної стабільності й економічного зростання в країні передусім повинно ґрунтуватись на стимулюванні купівельної спроможності населення.

Зниження рівня фінансової спроможності індивідів накладає обмеження на вибір раціональної споживчої поведінки. Для соціальних груп з низькими доходами передбачається застосування відповідних макроекономічних важелів з метою стимулювання споживчого попиту населення. Зазвичай, підтримка платоспроможного попиту здійснюється за рахунок фінансової допомоги від держави. Деякі категорії населення отримують додаткові пільги, які збільшують обсяги споживання за рахунок держави. Водночас, функціонує також система соціального захисту, яку необхідно розглядати, виходячи з реальних умов, де вона здійснюється і, насамперед, фінансових можливостей держави. Виходячи з цього, таку тенденцію потрібно розглядати, враховуючи становище, при якому держава може соціально захистити населення. Фінансова підтримка держави не є безмежна і постійна: вона спроможна забезпечити умови поточної мінімально необхідної життєдіяльності, а для покращення добробуту індивіди змушені здійснювати пошук альтернативних шляхів одержання доходів для задоволення своїх споживчих запитів.

В будь-якому випадку, низькі доходи та високі ціни не є бар'єрами для задоволення індивідами їх споживчих потреб. Споживчий вибір припадає на те благо, сукупність властивостей якого забезпечує найбільш повне задоволення

потреб за цю вартість з врахуванням індивідуальних особливостей споживання [5]. Співвідношення «благо – ціна» формується на основі ринкових законів та визначає рівень попиту на конкретне благо. Водночас і співвідношення «благо – дохід» утворюється практично в такий самий спосіб. Економічні закони неможливо змінити чи відмінити; існують тільки різні шляхи ринкової поведінки споживачів в кожній конкретній ситуації.

В сучасних умовах ринкової економіки пріоритети споживачів все більше схиляються до благ вищої якості [4]. Сформувались певні стандарти та цінності споживання, які стали нормою для суспільства [11]. Тому й такі індикатори як ціни благ та особисті доходи все менше заважають індивідам задовольняти свої споживчі потреби в процесі поліпшення власного добробуту. В цьому контексті індивіди не обмежують себе і не зупиняються, прямуючи до своєї кінцевої мети – споживання якісних благ в бажаному обсязі та структурі [10].

Це стосується навіть благ такої категорії як розкіш, хоча на сьогоднішній день це поняття суттєво трансформувалось. Поступове посилення тенденцій демократизації товарів розкоші на ринку були створені нові категорії товарів, які інтерпретуються як доступна розкіш (або масова розкіш). Вони розроблені спеціально для середнього класу та широкого соціального вжитку. Оскільки розкіш зараз значно поширилась на суспільні маси, визначити цей термін стає чимдалі складніше, а споживання розкішних благ все більше зростає [9].

Розкішні товари спочатку були доступні заможному й “аристократичному світу старих грошей”, який пропонував їм історію традицій, вищої якості, а також певний досвід покупки. Товари розкоші були перетворені переходом від виготовлених за замовленням робіт з ексклюзивними методами дистрибуції спеціалізованими підприємствами до масового виробництва великих фірмових товарів. Тенденція сучасної розкоші – просто товар чи послуга, які продаються, упаковуються та продаються світовими корпораціями, орієнтованими “на зростання, видимість, обізнаність про бренд, рекламу та, насамперед, прибуток”. Все частіше розкіш логотипи тепер доступні для всіх споживачів за преміальною ціною по всьому світу [12].

Споживання традиційно поділяється на необхідне та розкоші [3]. Розкіш вважається як непродуктивне споживання. Хоча таке розмежування є досить відносним. Розкіш в будь-якому випадку – благо [8]. Економічна платформа появи предметів розкоші така ж, як і в будь-якого іншого споживчого блага. Таким чином, наявність предметів розкоші є об’єктивною. Для когось предмети розкоші взагалі є потребою та необхідністю, соціально прийнятною нормою, невід’ємним в достатку благом, що відповідає певним споживчим запитам та задовольняє відповідні споживчі потреби. Це також конкретний сегмент ринку споживчих благ, де є виробники та покупці. Розкіш як благо не втрачає своєї актуальності; навпаки, вона стає все більш бажаною та доступною для масового споживання в суспільстві.

Споживання будь-яких благ інтенсивно стимулюється; при недостатності власних доходів та заощаджень проблема вирішується за допомогою доволі розгалуженої системи споживчого кредитування. Вартість споживчого блага

при цьому вже не має такого вагомого значення; домінуюча позиція належить споживчому інтересу, прагненню володіння та користування благом.

Сучасний споживчий запит – якісне, престижне та коштовне благо. Ринок переповнений різноманітними благами, внаслідок чого споживчий попит є доволі мобільним, а споживчі запити – надто альтернативними. Для того, щоби привернути увагу потенційних споживачів, на ринку використовуються різні фінансово-економічні способи та методи заохочення споживання благ. Цінова політика ефективно узгоджується з фінансовими та кредитними механізмами, стимулювання споживчого попиту відбувається всіма можливими шляхами. Споживання благ значно перевищує мінімально необхідний обсяг, переходячи на новий рівень задоволення споживчих запитів індивідів. Споживчі інтереси зростають; це потребує лише достатнього фінансового забезпечення.

Список використаних джерел

1. Baudrillard J. The consumer society: myths and structures / by Jean Baudrillard. – London: SAGE Publications, 1998. – x, 208 p.
2. Burrows R. Consumption and class: divisions and change / edited by Roger Burrows and Catherine Marsh. – Basingstoke: Macmillan, 1992. – xiii, 263 p.
3. Clarke D.B. The consumer society and the postmodern city / edited by David B. Clarke. – New York: Routledge, 2003. – x, 268 p.
4. Cohen M.J. The future of consumer society: prospects for sustainability in the new economy / by Maurie J. Cohen. – Oxford; New York: Oxford University Press, 2017. – xiv, 214 p.
5. Crocker D.A. Ethics of consumption: the good life, justice, and global stewardship / edited by David A. Crocker and Toby Linden. – Lanham: Rowman & Littlefield, 1998. – xviii, 585 p.
6. Friedman J. Consumption and identity / edited by Jonathan Friedman. – Chur: Harwood Academic, 1994. – vii, 239 p.
7. Goodwin N.R. The consumer society / edited by Neva R. Goodwin, Frank Ackerman, and David Kiron. – Washington, D.C.: Island Press, 1997. – xxxviii, 385 p.
8. Mason R. The economics of conspicuous consumption: theory and thought since 1700 / edited by Roger Mason. – Northampton: Edward Elgar, 1998. – xi, 169 p.
9. McCabe I.B. A history of global consumption: 1500-1800 / by Ina Baghdiantz McCabe. – Abingdon; New York: Routledge, 2015. – x, 301 p.
10. Reith G. Addictive consumption: capitalism, modernity and excess / by Gerda Reith. – Abingdon; New York: Routledge, 2019. – xi, 177 p.
11. Shaw D. Ethics and morality in consumption: interdisciplinary perspectives / edited by Deirdre Shaw, Andreas Chatzidakis and Michal Carrington. – London; New York: Routledge, 2016. – xxxi, 267 p.
12. Thomas D. Deluxe: how luxury lost its luster / by Dana Thomas. – London; New York: Penguin Press, 2007. – 4, 375 p.

КОНЦЕПТИ РЕФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МЕГАТРЕНДІВ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: фіскальні інституції, органи податкового та митного контролю, інституції протидії податковим правопорушенням, мегатренди, глобальний розвиток.

Keywords: fiscal institutions, tax and customs control bodies, institutions for counteraction to tax offenses, megatrends, global development.

Вибір та побудова ефективних взірців фіскальних інституцій є важливим завданням державотворення, досягнення якого повинно ґрунтуватись на об'єктивній оцінці передумов та дієвості їх функціонування у відповідності з соціально-економічними, культурними особливостями конкретної країни, а також стратегічними і тактичними цілями розвитку. В кожній країні функціонують відповідна система фіскальних органів, яким законодавчо делеговано завдання мобілізації податків і платежів до бюджету, реалізації податкового контролю, протидії фактам ухилення від оподаткування, виконання наглядових, контролюючих, сервісних та консультативних функцій. Розгляд передумов функціонування, логіки та концептів трансформації вітчизняних фіскальних інституцій в контексті існуючих мегатрендів глобального розвитку і визначили мету дослідження.

В світовій практиці виділяють чотири типи побудови інституційної структури органів управління оподаткування:

- *Єдине управління в складі Міністерства фінансів* (Австралія, Угорщина, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Корея, Норвегія, Чилі) - управління процесами оподаткування здійснюється однією організаційною одиницею (структурою, управлінням, директором), розташованою в складі Міністерства фінансів (або його аналогу);

- *Множинні управління в складі Міністерства фінансів* (Бельгія, Греція, Польща, Люксембург) - управління процесами оподаткування покладені на множинні організаційні одиниці, що розміщуються в структурі Міністерства фінансів і для функціонування яких необхідні відповідні інформаційні технології підтримки та людські ресурси;

- *Уніфікована напівавтономна структура* (Франція, Швейцарія, Саудівська Аравія) - функції податкового управління включно з функціями підтримки та забезпечення інформаційних технологій та людськими ресурсами покладено на уніфіковану напівавтономну структуру;

- *Уніфікована напівавтономна структура з суспільним наглядом* (Великобританія, США, Канада, Аргентина, Мексика, Болгарія) - функції податкового адміністрування здійснюється уніфікованим напівавтономним управлінням, що контролюється представниками суспільства.

В більшості країн світу податкові інституції створені у вигляді уніфікованих напіваавтономних структур, яким делеговані функції управління процесами оподаткування, в тому числі і митного. Різниця у моделі організації зводиться до відмінностей в політико-правовому базисі держави, системі забезпечення та надання суспільних благ і послуг, специфіці історичного розвитку інститутів оподаткування. На основі цих особливостей кожною державою формується власна структура податкових органів, з характерною «самобутньою» специфікою і характером делегованих повноважень.

Аналіз хронології побудови фіскальних інституцій України засвідчує чітке стратегічне прагнення їх прискореного розвитку з метою досягнення параметрів та ефектів функціонування аналогових структур економічно розвинутих країн авангарду, що спроможні в умовах зростаючих глобалізаційних викликів і загроз забезпечувати реалізацію окреслених цілей розвитку держави. При цьому, в історії становлення податкових органів України виділяють декілька етапів, а саме:

- *перший етап* – (1990-1996) – створення Державної податкової служби, яка згідно з Законом України від 07.07.92 р. № 2555-ХІІ «Про внесення змін до Закону Української РСР «Про державну податкову службу в Українській РСР». підпорядковувалась Мінфіну України у складі Головної державної податкової інспекції України та державних податкових інспекцій в АР Крим, областях, районах, містах і районах у містах. На цьому етапі на основі виробленої ідеології розвитку податкової служби були визначені правовий статус, функції та повноваження діяльності структурних підрозділів з жорсткою вертикальною централізацією, які включали Головну податкову інспекцію України та місцеві податкові інспекції, і діяли з прив'язкою до адміністративно-територіального устрою держави;

- *другий етап* (1996-2000 рр.) – формування Державної податкової адміністрації як самостійного органу виконавчої влади на основі положень Указу Президента України «Про утворення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних адміністрацій (1996), згідно з яким податкові органи отримали статус органу виконавчої влади зі спеціальними повноваженнями. У складі ДПА на основі об'єднання підрозділів з боротьби із кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування МВС України та підрозділів податкових розслідувань було утворено управління податкової поліції;

- *третій етап* (2000-2010 рр.) – модернізація податкової служби з пріоритетами її реорганізації за зразком європейських моделей, що був започаткований запровадженням Програми модернізації державної податкової служби. В ході реалізації широкомасштабного проекту «Модернізації державної податкової служби» на основі укладеної між Україною і Міжнародним банком реконструкції та розвитку угоди про виділення позики в розмірі 40 млн. дол. США було започатковано функціонування низки допоміжних структур (Департаменту розвитку та модернізації ДПС України (2000 р.); Інформаційно-довідкового Департаменту ДПС (2007 р), мета якого полягала в покращенні обслуговування платників податків, прискорення

використання сучасних інформаційних технологій та формування єдиної бази податкових знань; Громадської колегії (2002 р.), діяльність якої зумовлювалась пріоритетами формування партнерських відносин між платниками податків та податковими органами, статус яких з 2012 року визначався як служба сервісного типу);

- *четвертий етап* (2012-2014 рр.) – об'єднання Податкової та Митної служби в складі Міністерства доходів і зборів, з одночасним делегуванням функції адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Інтеграція податкової та митної служб в єдиний орган, будучи проведеною в рекордний 6-ти місячний термін (попри те, що на аналогічні процеси таким країнам як Канада та Великобританія знадобилося 6 років) значно позначилася і на скороченні працівників (апарату на 10,4 % та територіальних органів – на 10 %) зі встановленою граничною чисельністю 2186 чоловік апарату та 56640 працівників територіальних органів;

- *п'ятий етап* (2014-2017) – утворення та реструктуризація ДФС України. Формування Державної фіскальної служби України було започатковане Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. №236. 29.03.2017 р. Кабінет Міністрів України на основі рекомендацій Міжнародного валютного фонду, Митно-прикордонної служби США, Міністерства фінансів США та Європейської Комісії з орієнтацією на зведені фіскальні та митні стандарти ЕС схвалив концепцію реформування ДФС. Ключові заходи реформування торкалися підвищення довіри платників податків, оптимізації структури ДФС України, сприяння розвитку інформаційних технологій, посиленню впливу антикорупційних заходів. Натомість, 18.12.2018 р. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про реорганізацію ДФС шляхом поділу на Державну податкову та Державну митну служби як окремі центральні органи виконавчої влади. Започаткування їх діяльності окреслить новий етап розвитку системи фіскальних органів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 року визначено, що «Державна податкова служба України (ДПС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - єдиний внесок), державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС». Відповідно, «Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи» [1].

Вважаємо, що пріоритети функціонування Державної митної служби України в контексті глобальних мегатрендів розвитку повинні зводитись до:

1. уніфікації ставок мита та приведення кодів української класифікації ЗЕД до європейської системи;

2. забезпечення обміну інформацією з фіскальними інституціями інших країн з метою протидії схемам шахрайства, мінімізації митної вартості товарів, контрабанді та порушенням митних правил;

3. посилення ефективності застосування пост-аудиту;

4. покращення рівня надання сервісних послуг на митницях, протидія корупційним схемам впливу;

5. покращення кадрового менеджменту.

Завершальним етапом реформи Державної фіскальної служби в Україні очікується створення Бюро розслідувань фінансових злочинів. Планується, що означений орган буде аналітичною, а не силовою інституцією, покликаною попереджати злочини у фінансовій сфері, основними завданнями якої буде виявлення, припинення, розкриття та досудове розслідування злочинів проти інтересів держави у сфері фінансів та суміжних сферах, а також ідентифікація системних чинників, що провокують економічну злочинність.

Економічна та податкова злочинність є традиційним явищем не лише для України, але й для економічно розвинених країн Європи та світу. В країнах європейського простору, система протидії економічним злочинам складається з таких складових: поліцейські органи; спеціалізовані правоохоронні органи; податкові служби; митні служби; органи фінансової розвідки; реєстри платників податків, що відіграють роль «банків податкової історії платників». Однак, не дивлячись на досить тривалий досвід протидії економічній злочинності в світі досі не сформовано остаточно визнаної ефективною інституціональної моделі побудови органів протидії фіскальним правопорушенням. Усю їх сукупність на основі критерію підпорядкування та розподілу повноважень можна звести до трьох основних моделей, а саме: 1) функціонування органів протидії податковій злочинності в складі Міністерства внутрішніх справ; 2) Міністерства фінансів, чи 3) інтегрована структура органів протидії злочинності у сфері економіки. Взірці їх функціонування в різних країнах світу носять дещо відмінний характер, що пояснюється типом державного управління, характером розподілу владних повноважень органів державної влади, параметрами історичного розвитку інститутів фіскального контролю, правовим статусом та спектром делегованих повноважень органів протидії та попередження податкових злочинів.

Безумовно, в світі не існує єдиного підходу до структури та чисельності фіскальних інституцій, однак Україна запроваджуючи певну модель служби протидії економічній злочинності повинна орієнтуватись на ті взірці, які демонструють високі показники ефективності. Для України, в процесі вибору та побудови власної моделі служби фінансових розслідувань цінним є досвід Фінляндії, де функціонує спеціальний банк даних, який щоденно поповнюється даними від кредитних бюро, аудиторів, реєстрів акціонерів компаній, кадастрів об'єктів нерухомості, інформації про пайовиків, директорів, управляючих, державних службовців та фінансово відповідальних осіб. Функціонування даного банку уможливорює отримання та впорядкування необхідної інформації про конкретну фізичну особу, її матеріальний та майновий стан, доходи,

видатки, рівень споживання та визначає ймовірність ухилення від оподаткування [З. С. 69-73].

Підсумовуючи вищезначене, зазначимо, що засади формування та функціонування ефективної системи інституцій фіскалу мають надзвичайно важливе значення для забезпечення розвитку держави. В цьому контексті, особливої гостроти і актуальності набуває питання вибору моделі та забезпечення дотримання оптимальних та дієздатних правових, організаційних та управлінських принципів діяльності органів податкового та митного адміністрування, протидії економічним та податковим правопорушенням, котрі в умовах цивілізаційних трансформацій покликані функціонувати в принципово нових економічних і політичних умовах.

На наше переконання, вибір моделі організації та функціональної структури системи фіскальних органів не повинен сліпо наслідувати чи копіювати інституціональні моделі економічно успішних країн аваргарду, чи забезпечувати сьогоденні кон'юнктурні інтереси. Ключовим завданням в цьому аспекті є перенесення системи на якісно новий рівень податкового та митного адміністрування, який на засадах системності, обґрунтованості, комплексності, ефективності та компетентності буде спроможен забезпечити покращення бізнес клімату в державі, мінімізувати рівень адміністративного навантаження та інституціональних дисфункцій.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227 « Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п>.

2. Додін Є.В. Сучасна система та структура митних органів України : [навчальний посібник] (спеціальний випуск журналу «Митна справа») / Є.В. Додін, О.П. Федотов. – Львів : Митна газета, 2008. – 168 с

3. Кузулгуртова А.Ш. Применение форм и методов государственного контроля за налоговыми правонарушениями в России и некоторых иностранных государствах // Финансы и кредит. 2011. № 5. С. 69-73.

Сигуа Гиорги

Доктор економіки,

Старший науковий співробітник Інститута економіки

Тбіліського госуниверситета ім. І. Джавахішвілі,

Советник Українського кредитно-банківського союзу

siguageorge@post.com

УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В ГРУЗИИ И УКРАИНЕ

Ключевые слова: национальная инновационная система, конкуренция, наукоемкость ВВП, финансирование инноваций, инновационная инфраструктура, скандинавская модель.

Key words: national innovation system, competition, science intensity of GDP, innovation financing, innovative infrastructure, Scandinavian model.

Инновационность социально-экономического развития страны необходимо рассматривать как форму реализации нестандартных, креативных идей как в экономике, так и в политике, общественной жизни, искусстве. Конкретно инновационные экономики развитых стран формируются и функционируют при наличии следующих условий:

1. Целенаправленной государственной политики и стабильности в стране;
2. Эффективной правовой системы;
3. Неукоснительного обеспечения высококонкурентной бизнес-среды и привлекательного климата для высокотехнологичных инвесторов – иностранных и отечественных;
4. Предпринимателей – в понимании И. Шумпетера и Б.О. Лундвалля;
5. Финансовых институтов и финансовых ресурсов;
6. Развитой науки и системы образования и подготовки кадров;
7. Инновационной инфраструктуры [1], [2].

Необходимыми, но недостаточными условиями являются 3 и 4 условия.

Государственное антимонопольное регулирование имеет решающее значение для развития экономики. Тут нелишне вспомнить, что главным, и может быть единственным преимуществом рыночной экономики перед административно-командной (а не плановой, поскольку конкуренция и плановость не исключают друг друга) является существование внутренней и внешней конкуренции.

В 2004 году одержимая либертарианской (право-анархистской) манией власть отменила антимонопольное законодательство и регулирование в Грузии. В 2014 году Агентство по антимонопольному регулированию было восстановлено, однако его эффективность пока невысокая.

Внутренняя конкуренция и развитая НИС – необходимый фундамент конкурентоспособной экономики и экономической безопасности и, следовательно, конкурентоспособности государства в глобальном масштабе. В рейтинге глобальной конкурентоспособности стран в 2017-18 гг., составленном Всемирным экономическим форумом по разработанным профессором Колумбийского университета Ксавье Сала-и-Мartiном 12 контрольным показателям Грузия занимает 67 место. Показатели постсоветских стран: Эстония – 29, Азербайджан – 35, РФ – 38, Литва – 41, Латвия – 54, Казахстан – 57, Армения – 73, Украина – 81. Лидеры рейтинга: 1. Швейцария, 2. США, 3. Сингапур, 4. Нидерланды, 5. Германия, 6. Гонконг, 7. Швеция, 8. Великобритания, 9. Япония, 10. Финляндия, 11. Норвегия, 12. Дания [3].

С сожалением приходится констатировать, что в Грузии отсутствуют и 6 остальных фундаментальных условий, необходимых для функционирования

инновационной экономики. Ни планом Правительства Грузии из 4 пунктов, ни бюджетом страны действия по созданию этих условий не предусмотрены [4].

Источники, формы и характеристики финансового обеспечения инновационной деятельности определяются в зависимости от разных экономических уровней: индивидуального, микро уровня (отдельное предприятие), макро – и гипер уровней. На уровне предприятия такими источниками являются:

- Денежная часть взносов собственников предприятия;
- Прибыль и амортизация – как правило, такие источники финансирования являются недостаточными для реализации дорогих инновационных проектов;
- Мобилизация внутренних активов и оборотных средств;
- Эмиссия акций- платный источник (выплата дивидендов);
- Благотворительные взносы;
- Банковский кредит;
- Коммерческий кредит;
- Лизинг;
- Франчайзинг;
- Форфейтинг;
- Беспроцентные займы;
- Долевое участие, основание совместных предприятий;
- Размещение облигаций;
- Венчурный капитал - в Грузии у бизнеса нет венчурного, рискованного капитала, поэтому по примеру многих стран (Швеция, Дания, Финляндия и Сингапур и др.) этот инструмент может использоваться только государством.

Государство может способствовать развитию инновационных технологий методами непрямого финансирования, используя налоговые инструменты, предоставляя льготы и преференции предприятиям или отраслям, производящим наукоемкую продукцию [5, с.98].

На сегодняшний день существует широкий спектр налоговых стимулов, которые различаются как по структуре, так и по объему предоставляемой финансовой помощи. Однако, к наиболее распространенным стимулам, направленным на поощрение научно-технологической деятельности в зарубежных странах, прежде всего относятся:

- предоставление налогового кредита на прирост НИОКР;
- освобождение от уплаты налогов на определенный срок (налоговые каникулы) для средних и малых инновационно активных предприятий;
- уменьшение или полное освобождение от налогообложения средств, направленных на создание венчурных инновационных фондов;
- налоговые преференции на доходы предприятий, которые получены в результате реализации НИОКР;
- льготное налогообложение инвестиционных вложений в малый и средний инновационный бизнес;
- ускоренная амортизация и т.п.

На макроуровне инновационная деятельность качественно меняет свой характер, поскольку речь идет уже не о выпуске конкретной продукции, а об обеспечении инновационного развития государства в целом или его части (региона). Решающее значение имеет финансирование науки и системы образования и подготовки кадров. Мировой опыт свидетельствует, что влияние национального научно-технического потенциала на социально-экономическое развитие страны прямо зависит от доли ВВП, которая расходуется на научные исследования (наукоемкость ВВП). Поэтому, наукоемкость ВВП сегодня рассматривается как одна из наиболее важных характеристик инновационности страны.

Мировой опыт подтверждает, что при значении этого показателя меньше 0,4% (в Грузии 0,2%) наука в данной стране может выполнять лишь некоторую социокультурную функцию. При превышении этого рубежа до 0,9-1% возможно получение определенных научных результатов, имеющих познавательную функцию, и лишь при затратах на науку, превышающих этот уровень можно рассчитывать на значительное влияние отечественной науки на развитие экономики, поскольку включается ее экономическая функция [6, с. 297-298].

Значительная роль отводится государству в создании информационно-коммуникационных систем и в обеспечении заимствований передовых иностранных достижений (порой нелегальных), вплоть до промышленного шпионажа, что широко распространено в мировой практике [7, с. 51-55].

Важнейшей функцией государства также является создание и финансирование инновационной инфраструктуры, которая имеет различные комплексные формы, наиболее распространенными из которых считаются: технопарки, технополисы, бизнес-инкубаторы, технико-внедренческие особые экономические зоны, центры трансфера технологий, инновационно-технологические центры, учебно-деловые центры и др. Мы считаем, что особое значение для Грузии имеют бизнес-инкубаторы (БИ), которые значительно могут ускорить формирование класса бизнесменов, и даже тонкой страты предпринимателей в стране.

Наивысшей эффективностью отличаются бизнес-инкубаторы (или бизнес-теплицы), которые создаются при университетах и технопарках. По данным Национальной ассоциации БИ США, процентное соотношение количества успешных компаний к количеству обанкротившихся («не доживших» до 5-летнего возраста) в обычных условиях составляет 20/80, в условиях инкубаторов - 80/20. Университетская модель инкубации дает 90% успеха [8]. В Грузии в 2015-16 гг. были созданы несколько БИ, но говорить об их успешности еще рано.

Рейтинг стран Европы по уровню расходов на НИОКР, рассчитанный как общий объем государственных и частных расходов, который в последний раз публиковался Институтом статистики ЮНЕСКО в 2012 году (в % от ВВП): 1. Финляндия – 3,88; 2. Швеция – 3,4; 3. Дания – 3,06; 4. Швейцария – 2,99; 5. Германия – 2,82; 6. Австрия – 2,75; 7. Исландия – 2,64; 8. Франция – 2,25; 9.

Словения – 2,11; 10-11. Бельгия и Нидерланды – 2; 12. Ирландия – 1,79; 13. Великобритания – 1,75; 14. Норвегия – 1,69 [12].

Лиссабонская стратегия, принятая в 2000 году предусматривала создание Европейского научного пространства и экономики, базирующаяся на знаниях посредством повышения среднеевропейского уровня наукоемкости ВВП до 3%. В 2012 году он достиг 2,1%. Интересно, что в странах ЕС в финансировании НИОКР доля промышленности составляет в среднем 40-55%. Закономерно, что этот показатель минимальный в Греции со слабо развитой промышленностью – 31%, и максимальный в Германии – 66% [7, с. 97-98].

В мировых и европейских рейтингах 2007 и 2012 годов, многочисленных статистических и аналитических материалах по данной тематике Грузия нигде не фигурирует. Объяснить это можно только тем, что тогдашние власти Грузии, «мировые лидеры-реформаторы», строго засекретили свои «достижения» в этой сфере – 0,16%. По этому показателю Грузия отставала не только от постсоветских аутсайдеров (Молдова – 0,53%, Армения – 0,27%, Азербайджан – 0,25), но и Уганды – 0,41%, Замбии – 0,34%, Эфиопии – 0,24%, Буркина-Фасо – 0,20% [12]. В 2016-2017 годах наукоемкость ВВП в Грузии составила 0,2%. Значительно улучшилось финансирование в целом системы образования (в т.ч. университетов). Но в условиях отсутствия научных коллективов и лабораторий в самих университетах и отсталой материально-технической базы бывших академических институтов работа профессорско-преподавательского состава и научных работников недостаточно результативна. Добавим, что НИИ перестали готовить кадровый резерв для преподавания в университетах – количество научных работников в Грузии уменьшилось с 50 тысяч в 1990 г. до 2 тысяч в 2017г.

После обретения независимости главным ориентиром в Грузии стали европейские ценности и стандарты жизни. С 2004 по 2012 г.г. среднегодовой темп роста грузинской экономики составлял около 5%. Показатель был завышенным – частично достигался за счет роста виртуальной части ВВП (условная рента за собственное жилье, гипертрофированный рост доли госуправления и т.п.) и занижения уровня инфляции. В 2017 г. рост экономики составил 4%, что можно признать удовлетворительным (и реальным) с учетом нынешних сложностей мировой экономики и в нашем регионе. Но такой темп позволит Грузии достигнуть сегодняшнего уровня самых бедных стран ЕС по ВВП на душу населения лишь через 18-20 лет.

Бюджетом Грузии на 2018 год на всю систему образования (включая дошкольные учреждения) и науки выделено 1,18 млрд. лари (470 млн. долларов США), что составляет 2,7% от ВВП Грузии. В абсолютном выражении – это в 60-70 раз меньше, чем в Финляндии, Дании, Ирландии. Очевидно, что без кардинального перелома экономика Грузии станет не инновационной и догоняющей, а ускоренно отстающей. Догоняющей в недавнем прошлом была экономика Южной Кореи, которая в 1971-88 г.г. увеличила затраты на науку в 220 раз – ВВП при этом вырос в 36,6 раза. В результате, голодающая еще 40 лет тому назад Корея превратилась в одну из самых образованных и высокоразвитых стран мира [9].

Интересен опыт развитых стран по распределению финансовых ресурсов на отрасли науки: на фундаментальную науку – 15-20%, на прикладные исследования – 25-30%, на опытно-конструкторские работы – 55-60%. Очевидно, что в зависимости от целей и типа научно-технической политики эти пропорции могут меняться [6, с.301].

В настоящее время лидерами инновационного развития в ЕС (и в мире) являются 5 стран Северной Европы – скандинавские страны и Финляндия. Понятие «скандинавская модель» означает совокупность общих черт экономического, социального, политического и культурного развития стран Северной Европы. Успехи этих стран обусловлены не только и не столько щедрым финансированием НИОКР.

К особенностям скандинавской модели относятся не только экономические (высокий уровень наукоемкости ВВП), но и многие неэкономические факторы, такие как: активное участие левых партий в управлении государством; почти полное отсутствие коррупции; высокая политическая и экономическая активность женщин; отсутствие классового антагонизма, гармоничное сотрудничество и партнерство власти и бизнеса с социальными стратами; специфическая скандинавская культура труда и система ценностей (в т.ч. этика бизнеса), фундаментом которой служит протестантская, лютеранская религия.

Предпосылкой перехода на инновационный тип развития этих стран явилось высокое качество экономической политики, а также особое качество рабочей силы, когда она приобретает свойства человеческого капитала. Человеческий капитал образуется за счет массивованных инвестиций в образование, здравоохранение, информационное обеспечение, поддержание семьи, профессиональную мобильность, которые в совокупности обеспечивают возрастание креативных способностей человека. В рейтинге ООН 2017 года по индексу человеческого развития среди стран мира все североевропейские страны занимают лидирующие позиции. Грузия в этом рейтинге занимает 70 место, отставая от шести постсоветских стран (Эстония – 30 место, Литва – 37 место, Латвия – 44 место, Россия – 49 место, Беларусь – 52 место, Казахстан – 56 место), опережая соседей по региону (Азербайджан – 78 место, Армения и Украина – 84 место) [10].

Во всех североевропейских странах меньше всего ощущается социальное расслоение. Коэффициент Джини в этих странах в 3-4 раза ниже, чем, например, в США или Сингапуре, и примерно в 2 раза ниже, чем в Грузии. В этих странах самое малое в мире число живущих за чертой бедности граждан – около 3%.

Список использованной литературы

1. Сигуа Г. “Основные тенденции инновационного развития экономики в странах ЕС и Грузии”. В кн.: Сборник научных трудов Института экономики Тбилисского государственного университета IX. Тбилиси: 2016,

<http://www.pgie.tsu.ge/contentimage/sxvadasxva/sromebis_krebuli/2016_Shromebis_krebuli.pdf>.

2. Бубенко П., Гусев В. Продолжаем заговаривать инновационное развитие // Экономика Украины. – 2016. - № 7. – С. 82-92.
3. <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info>
4. Papava V. Georgia's Economy: From Optimizm to Primitivizm. Expert Opinion, № 75. Tbilisi, GFSIS, 2017, <https://www.gfsis.org/files/library/opinion-papers/75-expert-opinion-eng.pdf>.
5. Новая модель экономического роста Украины: Монография под редакцией Т.М. Боголиб (на украинском языке) – Киев: «ЧП Сердюк В.Л.», 2015. – 592 с.
6. Малицкий Б.А. Прикладное науковедение (на украинском языке). – Киев: Феникс, 2007. – 464 с.
7. Иванов В.В. Инновационная парадигма XXI. Российская академия наук. – М.: Наука, 2011. – 239 с.
8. Мазур А.А., Гагауз И.Б. Современные инновационные структуры: Монография. – Харьков: СПД Либуркина Л.М., 2005. – С. 181.
9. В. Бурдули, Р. Абесадзе. Некоторые аспекты трансформации национальных инновационных систем в развитых странах. – Сборник статей *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*. - Wydawnictwo KUL, Lublin, 2017. – С. 179 – 187.
10. <http://sivilink.ru/rejting-oon-po-indeksu/>
11. Северная Европа. Регион нового развития / Под ред. Ю.С. Дерябина, Н.М. Антюшиной. – М.: Издательство «Весь мир», 2008. – 512 с.
12. <http://gtmarket.ru/ratings/research-and-development-expenditure/info>

Тарасевич Віктор Миколайович
*професор, д.е.н., завідувач кафедри
міжнародної економіки, політичної економії та управління
Національної металургійної академії України, м. Дніпро, Україна*

ЕВОЛЮЦІЙНІ ЕПОХИ ТА ЕПОХАЛЬНІ РЕВОЛЮЦІЇ

Ключові слова: *постіндустріальне суспільство, постнекласична наука, ера, епоха, олюднення, опредметнення, еволюція, революція, новітні технології.*

Keywords: *post-industrial society, post-non-classical science, era, epoch, humanization, objectification, evolution, revolution, newest technologies.*

1. Проблематика мегатрендів та епох (етапів) еволюції суспільства не є новою і піонерною. Як відомо, ще у творах стародавніх філософів (Геракліт, Емпедокл, Платон, Аристотель та інші) йшлося не тільки про колоподібний, циклічний, але й поступальний рух від «золотого віку» до менш досконалої сучасності та невідомого майбутнього. Погляди на етапи руху до прийдешнього суспільства та його образ неважко зустріти у творах видатних утопістів XV-XVII (Т. Мюнцер, Т. Мор, Т. Кампанелла) та XVIII-XIX (С. Сен-Сімон,

Ш. Фур'є, Р. Оуен) століть. Звісно, ці погляди взагалі та відповідні їм критерії періодизації еволюції суспільства зокрема, були переважно фантастичними та кон'юнктурно-емпіричними. Вчення К. Маркса, П. Сорокіна, Г. Спенсера, А. Тойнбі, Л. Гумільова та інших видатних мислителів ХІХ-ХХ століть переконують у тому, що навіть наукові ідеї про етапи суспільної та економічної еволюції, критерії їх виділення можуть суттєво різнитися. Скажімо, К. Маркс обґрунтовує та керується критеріями соціально-економічними, П. Сорокін, - духовними, А. Тойнбі, - цивілізаційними, Л. Гумільов, - етно-географічними.

2. За радянських часів з відомих причин панувала теорія суспільно-економічних формацій, яка в сталінізованому марксизмі-ленінізмі прийняла форму відомої «п'ятичленки». Безумовно, сам К. Маркс відмовився б від таких відвертих вульгаризмів. В його творах охарактеризовано азійський, античний, рабовласницький, німецький, феодальний, капіталістичний і комуністичний способи виробництва, які паралельно-послідовно розвиваються, діалектично заперечуючи один одного. Головними критеріями їх виділення є характер засобів праці, спосіб їх поєднання з робітниками та типи (форми) власності. Окремі елементи цих критеріїв, так само як й фундаментальні ідеї К. Маркса про послідовні епохи особистісної залежності людини, речової залежності людини та вільної індивідуальності; вільний розвиток кожного як умову вільного розвитку всіх, продовжують активно використовуватись сучасними економістами, соціологами, футурологами у побудові та розвитку нових теорій, в тому числі *main stream*-івських.

3. У світовій науці такою є теорія постіндустріального суспільства (третьої хвилі) (Д. Белл, Дж. К. Гелбрейт, О. Тоффлер), за якою постіндустріальне суспільство йде на зміну аграрному та індустріальному суспільству, а на пострадянському просторі доволі розповсюдженою є теорія довгострокового техніко-економічного розвитку (послідовної зміни технологічних укладів) (С. Глазьев). В останні роки активну експансію демонструє концепція четвертої промислової революції (К. Шваб), яка акцентує бурхливий розвиток та поєднання новітніх технологій – цифрових, хмарних, туманних, аддитивних, когнітивних, Інтернету речей, штучного інтелекту тощо [1, с. 189-270]. Мажорантою зазначених наукових конструкцій є техніко-економічні та технологічні підходи до ідентифікації мегатрендів і етапів економічного розвитку та їх змістовної характеристики. Звісно, поза увагою не залишаються відповідні зміни людського капіталу, але безумовно домінує аналіз екзогенних по відношенню до людини-особистості засобів, предметів, умов, процесів, технологій, організаційних та інформаційних аспектів виробництва речей. Відповідними є й варіанти імені власного економіки постіндустріального типу.

4. Економіка постіндустріального типу або постіндустріальна економіка лише починає свій історичний шлях, а тому ще не набула того рівня зрілості, який є гарантом адекватного визначення її родових, субстанційних якостей і на цій основі – сталою ім'я власного – без префікса «пост» й формально-логічного протиставлення історично попередній, індустріальній економіці. Бурхливий розвиток та експансія постіндустріальної економіки супроводжується

народженням і становленням нових елементів, складових її будови і структури, що перманентно ускладнюються. Відповідно, з'являються й нові варіанти її імені власного, як-то: нова, постринкова, знаннева, мережева, інформаційна, цифрова, постекономіка, NBICS-економіка тощо. Наприклад, в наших попередніх публікаціях [2] економіка постіндустріального типу розглядається, перш за все, як інноваційно-інформаційна, оскільки є особливою, унікальною складовою постіндустріальної економіки – джерелом і ядром її саморозвитку, а отже й прогресивної еволюції національної економіки і суспільства. Зрозуміло, йдеться про інновації неосного, субстанційного порядку та інформацію як не просто певну нематеріальну реальність, що відображає окремі ознаки економічних явищ і процесів, або певні відомості, дані, а форму представлення і носія переважно наукового знання – сутнісного результату пізнання людиною себе і світу. Така знаннєсна, наукоємна інформація є головним засобом, предметом і результатом інноваційно-інформаційної діяльності, базовою, несучою конструкцією інноваційно-інформаційної економіки.

5. Не заперечуючи креативний потенціал зазначених техніко-технологічних підходів, слід бачити їх певні обмеження. Про що йдеться? За стандартами сучасної *постнекласичної науки*, яка не випадково народжується майже одночасно з постіндустріальним суспільством, економіка є надскладною людинорозмірною системою синергетичного типу, всі підсистеми якої є менш складними, але такими ж людинорозмірними та синергетичними. Подібні об'єкти є головними «персонажами» сучасних глобалістсько-еволюціоністської загальнонаукової картини світу та інтегративної картини економічної реальності з притаманними їм еволюціонізмом, самоорганізацією з фазовими переходами і самоконструюванням нових, більш складних рівнів, нелінійністю й когерентністю, мережевими взаємодіями і кооперативними ефектами, відкритістю, дисипативністю й метаболізмом тощо, а тому за визначенням не могли бути у полі зору класичної та некласичної науки. Отже, класичний і некласичний теоретико-методологічний потенціал не здатний забезпечити достатньо адекватне пізнання зазначених об'єктів як на теоретичному, так і на прикладному рівні. Розуміючи це, вчені-економісти звертаються до постнекласичного методологічного доробку, в тому числі імперативів універсалій культури, гуманістичних цінностей, аксіологічних настанов, пріоритетів між-, мульти- й трансдисциплінарних досліджень, інтегративності й комплексності дослідницьких програм, їх конструктивізму й прагматизму, домінування концепцій консенсусної та цільної істини тощо.

6. Стосовно мегатрендів і епох (етапів) суспільно-економічної еволюції та їх теоретичної схеми (моделі) це зокрема означає необхідність інтегративного синтезу суто техніко-технологічних і людинорозмірних підходів, розробки і застосування у дослідженнях просинкретичних теоретичних абстрактних об'єктів, у яких у згорнутому вигляді містяться новітні процеси і феномени, й завдяки яким останні разом з їх власними сутностями можуть бути представлені архітектонічно-системним чином. З огляду на зазначене вважаємо за доцільне використання категоріального апарату опредметнення-олюднення в якості гіпотетично-теоретичних абстрактних об'єктів, що можуть бути

«вагітними» шуканою теоретичною схемою (моделлю). Як відомо, з одного боку, опредметнююча діяльність або опредметнення людини є процесом перенесення, закарбовування сутнісних людських сил (СЛС) у продукт, результаті діяльності. З іншого боку, олюднююча діяльність, що створює саму людину, або олюднення (розпредметнення), є перетворенням якостей об'єкта діяльності¹ в СЛС. Далі. З одного боку, цілеспрямоване безпосереднє опредметнення у сфері виробництва традиційних продуктів (матеріальне виробництво) супроводжується опосередкованим олюдненням, оскільки, виробляючи продукт, людина розвиває власні СЛС. З іншого боку, безпосереднє олюднення (само- та взаємоолюднення) у сфері виробництва людини (нематеріальне виробництво) супроводжується опосередкованим опредметненням. Нарешті, сучасні реалії дозволяють розрізнити в опредметненні щонайменш дві складові: опредметнення природне (відтворення природи) та штучне (створення так званої штучної природи), а в олюдненні – біолоюднення (відновлення біологічних якостей людини) та власне олюднення (розвиток особистих і соціо-духовних СЛС). Оскільки будь-яка діяльність є і створенням конкретних властивостей її результату (продукту), і вимагає певних витрат СЛС, то кожний з видів діяльності об'єднує суперечливі конкретну (результатну) і витратну (абстрактну) складові. Отже, людська діяльність є складною системою складних елементів та їх взаємозв'язків [3, с. 430-433].

7. Оскільки саме людська діяльність є субстанційною основою людського суспільства, оскільки її будова і структура не може не відтворюватись у відповідній будові та структурі суспільства як надскладної людинорозмірної суперсистеми універсального типу. Ця суперсистема складається з двох субстанційних систем – опредметнення та олюднення. Результатом їх суперечливої взаємодії є підсистеми опредметнення в опредметненні, опредметнення в олюдненні, олюднення в опредметненні та олюднення в олюдненні. В перших двох підсистемах взаємодіють підсистеми природного і штучного опредметнення, а в останніх двох – підсистеми біологічного (природного) і власне олюднення. Оскільки зазначена суперсистема в її сучасному стані є результатом історичних еволюційно-революційних процесів, оскільки її еволюційно-революційний розвиток може бути представлений як процес коеволюції її систем і підсистем, послідовної зміни їх конкретно-історичного домінування.

8. Ретроспективно, тезово-схематично та в субстанційно-абстрактному вигляді доречно виокремити наступні ери та етапи або епохи еволюційно-революційного розвитку суспільства. Ера опредметнення в сучасних умовах продовжує домінувати, але за масштабами та швидкістю експансії поступається прийдешній ері олюднення. Історія ери опредметнення є історією взаємодії двох головних епох: епохи домінування природного опредметнення та епохи домінування штучного опредметнення. Для першої епохи є характерною майже повна залежність людини від природи, підпорядкування опредметнення забезпеченню перш за все фізичного виживання людини. Головна роль носія

¹Маються на увазі засоби, предмети, умови, процес і похідні результати діяльності.

зв'язків між людьми належить синкретичній та ще нерозділеній діяльності, а місце людини в колективі, групі, суспільстві визначається фактом її фізичного походження. Домінування другої епохи вимагає створення такої штучної природи, яка за могутністю та впливовістю не поступається природі природній, принаймні в окремих районах Земної кулі. Цьому створенню підпорядковується і природне опредметнення, і опосередковане олюднення в межах опредметнення, і безпосереднє олюднення в сфері олюднення. Речі панують над людьми, а головним носієм зв'язків між ними виступає безпосереднє абстрактне опредметнення. Опосередковане абстрактне олюднення відіграє другорядну роль, хоча його значення поступово посилюється.

Ми є сучасниками початку зміни домінування ер, народження епохи опосередковано-безпосереднього олюднення - домінування олюднення над опредметненням і у сфері опредметнення, і в самому олюдненні. Безпосереднє опредметнення все більше спрямовується на виробництво індивідуалізованої продукції для задоволення унікальних потреб конкретних особистостей, а опосередковане олюднення набуває якостей безпосереднього. Опосередковане опредметнення в сфері олюднення поступається домінуванням безпосередньому олюдненню, але останнє, так само як і опосередковане олюднення несе на собі печатку першочергового врахування тварної природи людини. Головну роль носіїв зв'язків між людьми поділяють між собою конкретно-опредметнююча та конкретно-олюднююча діяльність. Перша все більше витискує «за куліси» безпосереднє абстрактне опредметнення, а друга – опосередковане абстрактне олюднення. Майбутня епоха безпосереднього олюднення - вільної індивідуальності, людини особистості, абсолютного домінування власне олюднюючого олюднення не тільки над будь-яким опредметненням, але й над природним і штучним олюдненням, є поки що переважно уявною і недосяжною за сучасних умов. Але ж «майбутнє настає не зненацька» (Цицерон), і тому розробка гіпотез про нього не може вважатися ненауковою справою. Це є правильним і стосовно суспільно-економічних революцій. Певно, глобальні революції знаменують зміну ер та епох, а локальні пов'язані з кардинальними зрушеннями в окремих елементах олюднення й опредметнення в межах визначених епох.

9. Представлена гіпотетично-теоретична схема суспільно-економічного розвитку має бути наповненою і тестованою конкретно-історичним змістом. Звісно, це вимагатиме подальших ґрунтовних досліджень, і не факт, що в їх процесі вона залишиться незмінною. Однак, з огляду на сучасні реалії та дискусії щодо індустріально-постіндустріальних процесів, вона може сприяти ідентифікації деяких з них. Так, з чотирьох промислових революцій, про які пише К. Шваб [1, с. 18-19], лише перша безпосередньо стосується промислового перевороту – епохальної революції на зламі епох природного і штучного опредметнення. Функції багатьох своїх фізико-механічних СЛС людина передає машинам, які наприкінці перевороту починають вироблятися машинами. Перехід від другого до третього та від третього до четвертого технологічних укладів пов'язаний з локальними революціями - кардинальними змінами елементів машин та енергетичних джерел. В останній третині ХХ

століття починається нова епохальна революція - з'являються принципово нові засоби та технології роботи з інформацією (ЕОМ та ІКТ здатні виконувати функції окремих інтелектуальних СЛС). В цей же період третинний сектор починає домінувати над первинним і вторинним секторами, а масштаби і оцінка людського капіталу перевищує такі капіталу фізичного. Експансія новітніх технологій четвертої промислової революції, за К. Швабом, перехід від V до VI технологічного укладу, «прощання» робітника зі статусом придатку машини, перетворення пролетаріату в когнітаріат, а соціальних вмреж, - у адекватну базу усуспільнення і принципово нових відносин власності є продовженням зазначеної епохальної революції, наслідком якої стане домінування епохи опосередковано-безпосереднього олюдження – першої епохи ери олюдження.

Список використаних джерел

1. Шваб, Клаус. Четвертая промышленная революция: [перевод с английского] / Клаус Шваб. – Москва: Эксмо, 2018. – 288 с.
2. Інноваційно-інформаційна економіка: зміст, динаміка, регулювання: монографія / Тарасевич В.М., Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Лебедева В.К. та ін.; за ред. В.М. Тарасевича. – Дніпро: ПМП «Економіка», 2018. - 356 с.
3. Тарасевич В.Н. Фундаментальная экономическая наука: универсальность содержания и развития: монография / В.Н. Тарасевич. – Днепр: ЧМП «Экономика», 2017. – 1022 с.

Третякова Олена Василівна
доцент, к.е.н., доцент кафедри
фінансів і кредиту

*Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Харабара Віолетта Миколаївна
доцент, к.е.н., доцент кафедри
фінансів і кредиту

*Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

РОЛЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У МАЛОМУ БІЗНЕСІ

Ключові слова: економіка, підприємництво, бізнес, біхевіористична модель, когнітивна концепція.

Keywords: economics, entrepreneurship, business, behavioral model, cognitive concept.

У розвинених країнах світу близько 50% економіки становлять підприємства малого і середнього бізнесу, в яких зайнято до половини працездатного населення. Відповідно до думки фахівців, українська економіка,

враховуючи позитивний досвід зарубіжних країн теж повинна розвиватися в напрямку активної діяльності малого бізнесу.

Малий бізнес являє собою важливий фактор забезпечення економічної безпеки регіону. Від того, наскільки успішно організована в тому чи іншому регіоні діяльність по створенню і розвитку малого бізнесу, багато в чому залежить благополуччя всієї регіональної економіки. Малі підприємства в умовах зростання кризових явищ здатні стати «драйверами» нового економічного розвитку, як на національному, так і на регіональному рівні. Для цього необхідне створення і ефективне використання інструментів підтримки суб'єктів малого бізнесу. Малий бізнес сприяє вирішенню багатьох регіональних проблем, до яких можна віднести такі як: сприяння структурній перебудові економіки регіону; формування соціального прошарку власників підприємств; освоєння і використання місцевих джерел сировини і відходів великих виробництв; створення додаткових робочих місць; звільнення держави від низькорентабельних і збиткових виробництв шляхом продажу або передачі в оренду; залучення особистих коштів населення для розвитку виробництва; насичення місцевих ринків товарами, поліпшення якості; створення допоміжних і обслуговуючих виробництв для великих підприємств. Вирішення зазначених проблем, які притаманні майже всім регіонам, неможливо без ефективного розвитку малих підприємств, що дозволяє розкрити додаткові можливості регіону [1, с.58].

Сьогодні існують різні методи дослідження проблем розвитку та прийняття рішень в малому бізнесі, зокрема статистичні, математичні, експертні методи. У сучасних дослідженнях велику увагу приділяється питанням психологічної складової, що сприяє подальшому вивченню та розвитку питань економічної поведінки і прийняття рішень в бізнесі. Одночасно в сучасних роботах відчувається брак знань про психологічні фактори успішності саме малого бізнесу, більш того відсутні системні уявлення про дані фактори, що й визначило актуальність дослідження.

На нашу думку, найбільш значимими факторами успішності підприємницької діяльності є психологічні особливості, які виступають багаторівневою системою внутрішньої активності представників бізнесу. Серед найбільш значущих соціально-психологічних чинників успішності малих підприємців виділяються: комунікативна компетентність, організаторський потенціал і осмисленість життєвих цілей, що забезпечують побудову найбільш сприятливих взаємин з навколишнім світом.

Основні феномени, які вимагають уваги і глибокого вивчення це: мотивація вибору особистістю виду ділової активності, відносини власників підприємств, керівників і найманих працівників, лідерство і керівництво, конкуренція і співробітництво, феномени спільної життєдіяльності організацій, проблеми ефективності управління персоналом на різних стадіях розвитку організації, стимулювання праці працівників, етичні проблеми, конфлікти і багато іншого. Важливою проблемою є динаміка організаційних феноменів в умовах, що змінюються, як зовнішніх, так і внутрішніх (криза, реструктуризація, зміна власника і т.д.) [8, с. 49].

Сьогодні в психології склалися сім основних способів опису людей, на які в тій чи іншій мірі спираються спроби пояснення їхньої поведінки в особливих умовах, включаючи роботу та бізнес . Йдеться про такі концепції, як теорія особистісних рис, біхевіоризм, теорія соціального навчання, психоаналіз, когнітивна методологія, гештальт-психологія і теорія групової динаміки [7, с.28].

1. Поведінка в теорії особистісних рис. Відповідно до теорії особистісних рис, варіативність поведінки людей, що спостерігається у них і які знаходяться в однакових умовах (наприклад, беруть участь у виконанні загального виробничого завдання) слід пояснювати індивідуальними (вродженими чи набутими в ході соціалізації) рисами.

2. Біхевіористична модель поведінки. Біхевіоризм розуміє поведінку людини досить спрощено, як сукупність рухових, вербальних і емоційних реакцій на вплив (стимули) зовнішнього середовища. При цьому суб'єкти поведінки свідомо вибирають таку лінію дій, яка дозволить уникнути негативних санкцій і підвищити винагороду.

3. Теорія соціального навчання. Теорія соціального навчання пояснює залежність між змінами поведінки людини і тими наслідками, які вони викликають в певних ситуаціях. Основна теза теорій соціального навчання полягає в тому, що особистість у всіх своїх проявах формується навколишнім середовищем, причому як більшість форм поведінки, так і моральні принципи, установки формуються шляхом навчання, яке має всеосяжний характер.

4. Психоаналітичне пояснення поведінки. Психоаналіз розглядає поведінку як певний результат вирішення внутрішньо особистісних конфліктів між трьома підсистемами психіки: підсвідомістю - id; самосвідомістю - ego; super-ego, які представляють «соціальну» частину психіки. У цьому конфлікті провідна роль відводиться підсвідомості, внаслідок чого активність людей розуміється як сукупність реакцій на дію різних за своїм спрямуванням імпульсів підсвідомості, яка функціонує за своєю власною, не цілком зрозумілою логікою. Таким чином, поведінка людей, що спостерігається є за своєю суттю неусвідомленою і, отже, має аналізуватися і описуватися як наслідок внутрішніх конфліктів і суперечливих прагнень особистості.

5. Когнітивна концепція поведінки. Згідно когнітивної (англ. Cognitive - пізнавальний) методології поведінка людини розглядається не як механічна реакція на той чи інший стимул, а як результат інтерпретації ним конкретної ситуації, що здійснюється з урахуванням його знань і всього сукупного досвіду життя. Когнітивна концепція поведінки виходить з пріоритетної ролі перерахованих психічних явищ як чинників поведінки. Відповідно до цього підходу людську поведінку в організації слід розглядати не як реакцію людини на об'єктивну робочу ситуацію, а скоріше як реакцію на її суб'єктивний образ. Отже, предметом управлінського впливу на поведінку персоналу повинні бути не об'єктивні умови роботи, а результати їх сприйняття. Головна характерна риса цієї теорії - обґрунтування колективістських принципів мотивації, що враховують особливості поведінки працівника з урахуванням його психофізіологічних особливостей та сприйняття оточення.

6. Гештальт-психологія. Прихильники гештальт-психології (нім. Gestalt - форма, структура, фігура) бачать в поведінці людини реалізацію його життєвої стратегії, що корегується з урахуванням життєвих стратегій інших. В основі такого розуміння лежить основний постулат гештальт-психологів, згідно з яким людина сприймає навколишній світ у вигляді цілісних образів.

7. Концепція групової динаміки. Концепція групової динаміки будується на твердженні про детермінованість поведінки людини колективною поведінкою групи, в першу чергу малої. Така точка зору означає, що поведінка людини в організації безпосередньо пов'язана з колективною діяльністю, в якій вона бере участь, і є її продуктом. У зв'язку з цим аналізувати і прогнозувати поведінку людей на роботі необхідно в контексті процесів групоутворення в організації, внутрішньої групової взаємодії і стадій розвитку групи.

Отже, необхідність дослідження психологічних особливостей сучасного підприємця є нагальною та актуальною. Дослідження психології українських суб'єктів підприємництва дозволить забезпечити державні органи влади та бізнес-структури своєчасною, достовірною інформацією. Яка є необхідною для проведення роботи по реалізації економічної реформи і розвитку малого бізнесу в Україні з врахуванням особливостей соціальної психології вітчизняних підприємців і її регіональної специфіки.

Список використаної літератури

1. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення // Вісник економіки транспорту і промисловості. - № 57. – 2017. С.58-66.

2. Карамушка Л.М. Система діагностичних методик для вивчення психологічних особливостей підприємницької діяльності / Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, О.А. Філь // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2005. – Ч. 14. – С. 10–16.

3. Кононець М.О. Психологія професійної моральності підприємців: теорія і сучасна практика. Монографія / М.О. Кононець. – К.: Омега-Л, 2013. – 166 с.

4. Марцинковская Т.Д., Марютина Т.М., Стефаненко Т.Г. та ін .. Психологія розвитку: підручник для студ. вищ. психол. навч. закладів / за ред. Т. Д. Марцинковської. - 3-е изд., Стер. - М.: Видавничий центр «Академія». - 2017- 528 с.

5. Олексенко Р. І. Портрет підприємця новітньої формації в сучасних соціокультурних умовах / Р. І. Олексенко // Філософські обрії. - 2015. - Вип. 34. - С. 41-48.

6. Олексенко Р. І., Молодиченко В. В. Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної / Р.І. Олексенко, В.В. Молодиченко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017.- Вип 70, С.164-175.

7. Панчук М.Т. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця / М.Т. Панчук// Проблеми сучасної психології . – 2017. – Вип.21. - С.105-115.

8. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва : навч. посіб. / Ю.Ф. Пачковський. – К. : Каравела, 2016. – 408 с.

Феденко Д.О.

*Студент і-ту ІТЕ, 4 курсу, спец. бі01«Економічна кібернетика»,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», Україна*

AGILE TA SCRUM В БУХГАЛТЕРІЇ

Прозорість, контроль, відчуття прогресу, легка і неформальна передача завдань – це вірні супутники гнучких методологій. Є компанії, що багато років працювали і звикли до тих переваг, які дарує Agile. Коли вони почали робити програми автоматизації процесів, велика частина яких – це оффлайнова робота бухгалтерів, юристів і бізнес-аналітиків, перше питання, яким вони задалися: «Чи буде Agile працювати в бухгалтерській компанії?» І треба зауважити, так, але перш їм довелося докласти чимало зусиль. Мета авторів – донести можливість застосування Agile в важких сферах діяльності, як-от – бухгалтерський облік.

Agile - це гнучка методологія розробки (англ. Agile software development). Являє собою революційну концепцію, в рамках якої виконується розробка програмного забезпечення. В рамках даної концепції існує кілька методик. Всі ці методики мають на меті мінімізацію ризиків, досягається ця мета розробкою (проектуванням) короткими ітераціями [1].

Так було, поки група новаторів не вирішила змінити ситуацію повністю. Вони спостерігали за тим, як працюють успішні команди: чи не зриваючи терміни і отримуючи саме той результат, який планували. Виявилось, що успіх полягав в гнучкості процесу.

Висновки, які були зроблені, допомогли створити «Маніфест гнучкої розробки програмного забезпечення». До нього увійшли всього чотири пункти, але вони повністю змінили процес.

Маніфест гнучкої розробки ПЗ:

1. Люди важливіше інструментів.
2. Якість продукту важливіше документації.
3. Взаємодія з замовником важливіше контракту.
4. Готовність до змін важливіше встановленого плану.

Ці чотири пункти стали основою для появи Agile, гнучкого процесу розробки програмного забезпечення. Пізніше були створені 12 принципів, які і зараз використовуються в будь-якій agile-методології.

12 принципів Agile

1. Головне - гарне ПО і задоволений замовник.
2. Готовність до змін в будь-який момент.
3. Повністю робочий ПО - якомога частіше.

4. Зустріч команди - найкраще для обміну інформацією.

5. Замовник та команда розробки повинні працювати разом і т.д.[2].

Є й інші, де скрам-мітинги бувають не тільки у розробників і дизайнерів.

Бухгалтери, юристи, бізнес-асистенти і навіть господарський персонал проводять десятихвилинні стендапи вранці і ввечері, планують двотижневі ітерації, використовують стікери, вайтборди і всю супутню атрибутику стильних, модних, молодіжних практик. Але все це не має ніякого практичного сенсу, якщо у людей немає чіткого розуміння, які переваги їм дає цей підхід. Це твердження, до речі, справедливо і для ІТ [3].

Важливо зазначити роль Scrum не тільки для ІТ і бухгалтерії. Вибірка дослідження ScrumTrek більш ніж репрезентативна: майже 800 представників малого, середнього та великого бізнесу (в приблизно рівному співвідношенні) з більш ніж 50 міст. 61% респондентів - менеджери проектів, миддл-менеджери, скрам-майстри та інші керівники; 21% від цього сегмента - топ-менеджери і власники підприємств. Більше половини респондентів (68%) або працюють в ІТ-компаніях, або активно залучені в процес розробки програмного забезпечення, проте відсоток респондентів, ніяк не пов'язаних з інформаційними технологіями (32%), досить великий. Майже половина цих респондентів (40%), як і можна було припустити, працюють в страхових і фінансових організаціях, в тому числі в банках, які часто називають головним драйвером застосування agile-підходів в останні кілька років[4].

Більш несподіваним результатом стало те, що 13% респондентів, що не мають відношення до ІТ, зайняті в важкої і легкої промисловості - нової для agile області, однак застосування гнучких підходів в ній набирає обертів стрімкими темпами. Ці результати підтверджують тезу про те, що, хоча agile-методології і виникли всередині ІТ-сфери, але вони вже давно вийшли за її межі[5].

Рис. 1. Цілі застосування Agile та їх досягнення [5].

Як бізнес-аналітику великої ювелірної компанії, що також виходить за межі України, було важко практично застосувати Scrum як у бухгалтерії так і у IT підрозділі, проте ефективність методології дійсно вражає. На початку реалізації проекту з впровадження Scrum кількість заявок у IT відділ сягала 300 та інколи більше. Це могло залежати від сезонності, від зміни кадрів у магазинах та керуючих, проте важливо було привчити організацію до зручного способу ведення обліку звернень до IT (як перший етап).

Ми створили платформу для працівників магазинів на базі Jira, де кожен працівник міг зробити заявку на коригування неправностей системи, звітти інженер забирав собі дане звернення, опрацьовував його, проставляв кількість годин і закривав заявку. Даний процес потрібно було візуалізувати для топ-менеджменту, тому скориставшись Power BI отримали дійсно вражаючі результати (рис. 2).

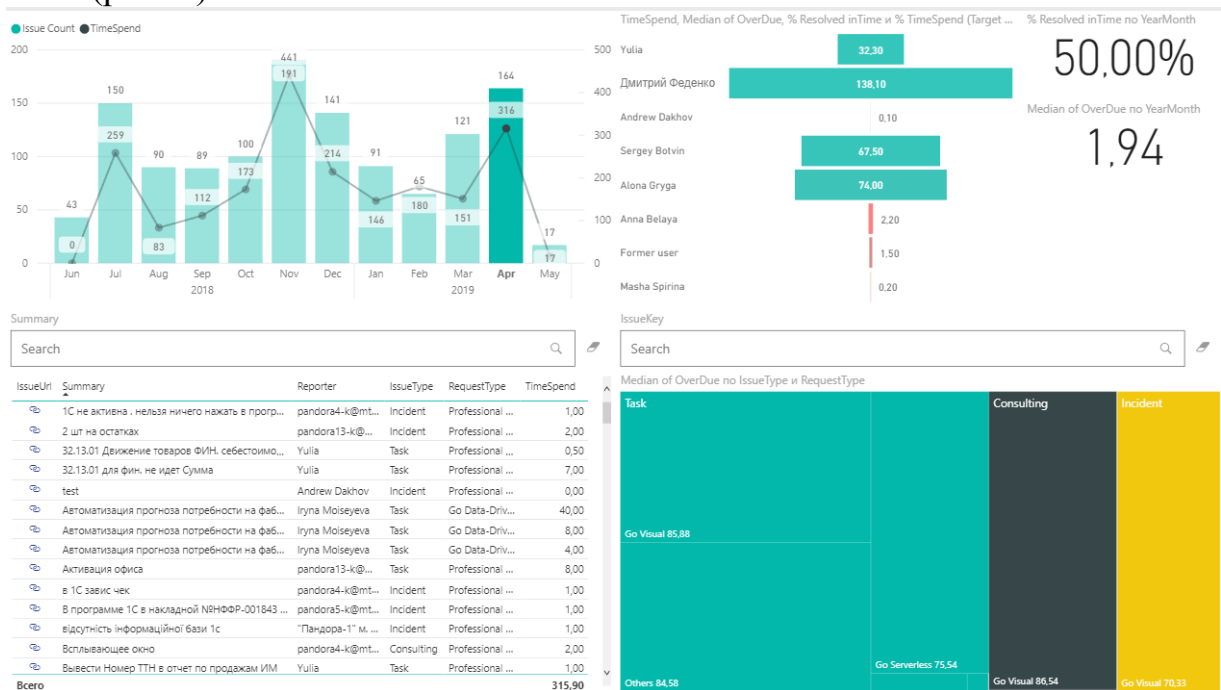

Рис. 2. Візуалізація досягнень на прикладі PANDORA.

Класичні начальники створені для контролю і репресій. Якщо ж колектив складається з захоплених професіоналів, яким довіряють і які займаються безпосередньо створенням цінності, то їм не потрібен начальник-наглядач з красивим, але марним титулом [5]. Навколо цих ключових принципів Scrum створені різні інструменти, що допомагають досягати мети в мінімальні терміни, з високим рівнем передбачуваності, за мінімальною ціною.

Список використаної літератури

1. Stephen Palmer John Felsing. A Practical Guide to Feature-Driven Development.
2. Rosenberg Doug, Stephens Matt и Collins-Cop Mark. Agile Development with the ICONIX Process: People, Process and Pragmatism.
3. Schwaber Ken. Agile Project Management with Scrum.

4. Поппендик М., Поппендик Т. Бережливое производство программного обеспечения. От идеи до прибыли.

5. Криспин Л., Грегори Д. Гибкое тестирование. Практическое руководство для тестировщиков ПО.

Хамініч Світлана Юрїївна

професор, д.е.н., професор кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

ІМПЕРАТИВИ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: економіка знань, освіта, глобалізація, управління, суспільство.

Keywords: knowledge economy, education, globalization, management, society.

Глобалізаційні процеси суттєво впливають на розвиток сучасного суспільства.

Синтез різних підходів до оцінки стану соціуму вимагає нових підходів і методів до управління та формування світогляду нації в усіх напрямках дії з метою підвищення рівня добробуту. Знання, побудовані на осмисленні нового стану цивілізації, дають можливість досліджувати суспільство як соціальне ціле.

Цивілізація набуває інформаційного вигляду і, тим самим, змінюється тип людської культури, де головним пріоритетом є знання і набута в процесі їх опанування-інформація. Інформаційне суспільство стрімко опановує свідомість, що вже впроваджена у розвинутих західних країнах та починає впроваджуватися в Україні.

У процесі реалізації економіки знань слід враховувати складові, що формуються у процесі наукового пізнання та використання наукових методів дослідження, а саме:

- антикризовий фактор стабілізації соціально-культурних і соціально-економічних умов розвитку суспільства і формування їх нової якості в конкретний момент часу;

- людський фактор, що інтегрує в собі систему знань, умінь, навичок і переконань, встановлює інваріантну інформаційну залежність з науковими, загальнокультурними, екологічними, соціальними, економічними, техніко-технологічними і політичними тенденціями розвитку соціально-економічних відносин;

- системно-інтелектуальний фактор створення умов інноваційної діяльності людини на Землі і формування планетарного системного багатосферного мислення з метою розробки нових методів стійкої та найбільш гармонійної взаємодії людино-організаційних і природних систем;

- інтелектуальний людський капітал, що визначає рівень системної організації і функціонування ресурсів як ефективність професійних виробничих структур(у тому числі структур світу);

- освітній потенціал робітників, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності суб'єкта господарювання за рахунок прийняття ефективних управлінських рішень;

- виконання економічної місії суб'єкта господарювання з метою грамотного управління потоками ресурсів в системі економіки освіти та специфічними інноваційними продуктами освітньої технології.

Як бачимо, найбільш вагомий індикатор суспільства – освіта, а освіта є одним із індикаторів якості життя в державі.

Перед сучасною освітою постає безліч проблем. До основних, на наш погляд, належать такі:

- проблема досягнення випереджальної освіти за обмежених ресурсів;

- проблема матеріального-технічного і фінансового забезпечення системи освіти;

- проблема оптимізації використання обмежених ресурсів;

- проблема регіонального структурування системи освіти;

- проблеми ефективного функціонування освітніх установ на необхідному якісному рівні;

- проблема створення нових економічних механізмів управління освітніми установами і реформування всієї системи освіти;

- проблема якісних змін ділової освіти.

Отже, нові вимоги сучасної економіки знань базуються на перегляді економічних відносин в освітній сфері. Взаємодія та взаємодоповнення економічної і суспільної сфери діяльності реалізується сьогодні через ідею гуманізації, в основі якої лежить вивчення механізмів формування й управління системи економіки знань.

Для самореалізації економіки знань важливим методологічним аспектом є розуміння центральної ролі суб'єктів освіти – тих, кого навчають і тих, хто навчає. В основі лежить механізм соціальних комунікацій людини та її взаємодія з мікро - і макросередовищем.

У процесі сучасного розвитку цивілізації економіка знань базується на складових якості освіти, де, на перший план, виступають інформологічні, та науково логічні культурологічні імперативи.

Великий тлумачний словник сучасної української мови формулює поняття « імператив » як беззастережна вимога, веління, категоричність. В сучасних умовах розвитку цивілізації, суспільства, особистості - глобалізація змінює класичні підходи до методології категорій, понять, явищ тощо, що набуває новітнього змісту і значення.

Інформологічні імперативи формуються під впливом інформаційного розвитку цивілізації, суспільства та особистості, що є основою для ділової інформаційної політики держави, ділової культури, інформаційного забезпечення та інформаційного ринку.

Науковологічні імперативи базуються на науці й освіті як соціальних інститутах і соціальних явищах, що завжди відрізнялися тісною взаємодією та органічною єдністю.

Культурологічні імперативи формують духовну та економічну культуру, оптимальний рівень людських відносин, гуманізацію результату освітнього процесу тощо.

Таким чином, інформологічні, науковологічні та культурологічні імперативи визначають гуманітарно-пізнавальну природу економіки знань в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

2. Хамініч С.Ю. Управління підприємством на засадах освітнього підприємством: Моногр. –Д.: Вид-во ДНУ, 2006. - 288с.

Хмурова Вікторія Валентинівна

доцент, к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Київський національний торговельно-економічний університет,

м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА – ШВИДКИЙ РОЗВИТОК

Ключові слова: *інтелектуальна-економіка, постіндустріальна економіка, економіка знань.*

Keywords: *intelligent-economy, postindustrial economy, knowledge economy.*

В умовах глобалізації наростаючі проблеми ініціюють формування нового етапу в розвитку економічних відносин – інтелектуальної економіки. Перехід від одного системного рівня до іншого викликає якісна зміна всієї економічної системи, при цьому видозмінюються її функції, спрямованість і вектор розвитку, культурні цінності, основи відтворювального процесу. Тут мова йде не просто про адаптацію елементів системи до умов, що змінюються, а про радикальні перетворення системоутворюючих компонент, що забезпечують рух до нового діалектичного рівня, формуванні нових економічних відносин на інноваційній основі. Необхідність переходу до інтелектуальної економіки обумовлена глибинними причинами, що визначили вектор перетворення всіх сфер суспільства. До однієї з причин можна віднести суттєві зміни в структурі споживчого, корпоративного і публічного попиту. Так, в сучасних умовах у споживача зростає попит на духовні цінності, для членів суспільства важливий образ і стиль життя, адекватний набір і якість послуг, що надаються, організація ділового клімату, побуту і відпочинку.

Здійснення споживчого вибору відбувається на основі переваг, що виробляються в результаті змін в соціально-культурному розвитку суспільства. Проведені дослідження свідчать, зокрема, про те, що в споживчих перевагах все більше починають домінувати високоякісні товари, здатні задовольнити підвищені естетичні запити споживачів [1, с. 16]. Що стосується

корпоративного попиту, то підприємствам і організаціям все більше потрібні працівники, що володіють широким спектром компетенцій, що дозволяють вирішувати завдання збільшення доданої вартості, зростання продуктивності праці, генерування нових знань і їх інтеграції в виробничі процеси, здійснення інноваційних процесів на локальному і інтегральному рівні і в наслідок домагатися сталого стабільного розвитку. Виникає гостра необхідність застосування новітніх технологій, перш за все інформаційно-комунікаційних, які зумовлюють перетворюючі процеси і сприяють реалізації стратегічних і тактичних завдань підприємств. З боку держави посилюється попит на раціональне використання матеріальних, трудових, інтелектуальних ресурсів для вирішення національних і глобальних проблем. Це відноситься до зміни характеру праці, посилення його інноваційної складової, до зростання участі у виробничих процесах інтелектуальних працівників, до появи фірм, що функціонують в режимі віддаленого доступу, до аутсорсингу на товарному та ресурсному ринках. Новітні технології постійно вимагають формування інформаційної культури, а також створення гнучких організаційних структур, які б сприяли адаптації та швидкій реакції на кон'юнктурні зміни. Іншою причиною становлення інтелектуальної економіки виступає глобалізація, яка ставить на чільне місце можливість збереження системної керованості і збалансованості за рахунок координації залежності окремих країн від глобального рівня розвитку світових процесів – політичних, економічних, фінансових і соціальних. Глобалізація передбачає насамперед розширення відкритості господарюючих суб'єктів, лібералізацію ринків, створення структур, адаптованих до зовнішніх впливів економічного, соціального та культурно-інформаційного середовища. Процеси глобальної синхронізації і стандартизації світового розвитку обумовлюють нові взаємозв'язки і конкретні перспективи для окремих індивідів, корпорацій або держав з регулювання механізмів запобігання та зниження втрат в ході глобалізації. Таким чином формується глобальна структура самостійних, але глобально залежних регіональних і локальних мереж обміну знаннями, інформацією, технологіями, кваліфікацією і досвідом. Цей процес має багатоплановий і суперечливий характер. З одного боку, він підсилює можливості окремої людини, країни або регіону за рахунок дії мультиплікаторів глобального масштабу, а з іншого – утримує їх в рамках локального, хоча і не єдиного, місця реалізації. Глобалізація забезпечує доступ до нових зовнішніх ідей при дотриманні захисту інтелектуальної власності, пірінга («виробництво на рівних», «масове співробітництво») у виробництві принципово нової продукції і послуг, сприяє впровадженню моделей виробництва, заснованого на глобальній співпраці, креативності і використанні новітніх технологій [2, с. 373]. Генезис інтелектуальної економіки знаходиться в руслі концепцій постіндустріального та інформаційного суспільства, а також парадигми «економіки знань». Варто відзначити, що ще в 40-ті роки ХХ століття американський економіст К. Кларк і французький соціолог Ж. Фурастьє сформулювали окремі положення постіндустріального суспільства і вважали, що в майбутньому в економіці значна частина робочої сили буде задіяна в сфері послуг і інформації. Зокрема,

К. Кларк ввів поділ економіки на три сектори: первинний, де виробляється сировина, вторинний, де виробляється кінцева продукція, і третинний, що охоплює сферу послуг. К. Кларк проаналізував взаємодію даних секторів і прийшов до висновку про зростаючу роль вторинного і третинного секторів у розвитку економіки. Особливе значення для зростання економіки він надавав третинному сектору. Вперше термін «постіндустріальне суспільство» був використаний американським соціологом Д. Рісменом в його роботі «Дозвілля і праця в постіндустріальному суспільстві», опублікованій в 1958 р. Основоположниками ж розгорнутої концепції постіндустріального суспільства є Д. Белл і А. Тоффлер. У трактуванні Д. Белла постіндустріальне суспільство є суспільство, де на перше місце висувається сфера нематеріального виробництва, де відбуваються серйозні зрушення: в економіці – зсув від обробних галузей до сфери послуг та наукомістких галузей промисловості. Д. Белл підкреслював, що в постіндустріальному суспільстві змінюється характер соціальної структури, виникають нові осьові системи і здійснюється перехід «від товаровиробничого суспільства до інформаційного суспільства, або суспільства знань». Він відзначав, що в постіндустріальному суспільстві соціальні відносини ґрунтуються на знаннях. «Що є відмінністю постіндустріального суспільства, писав Белл, це зміна в характері власне знань. Що стало вирішальним фактором для організації рішень і напрямів змін – це централізація теоретичних знань, першість теорії над практикою»[3, с. 20]. Варто відзначити, що Д. Белл асоціював постіндустріальне суспільство з «суспільством знань»: «Абсолютно очевидно, що постіндустріальне суспільство є суспільством знань в двоякому сенсі: по-перше, джерелом інновацій у все більшій мірі стають дослідження і розробки (більш того, виникають нові відносини між наукою і технологією зважаючи центрального місця теоретичного знання); по-друге, прогрес суспільства, вимірюваний зростаючою часткою ВВП і зростаючою частиною зайнятої робочої сили, все більш однозначно визначається успіхами в галузі знання»[4, с. 288]. Вітчизняні економісти, розглядаючи сучасне постіндустріальне суспільство, відзначають наступні його особливості [5, с. 74-75]: в структурі виробництва почали переважати інформаційні ресурси, тому не виникає притаманна традиційній економіці проблема розподілу обмежених ресурсів; в економіці все в більшій кількості виробляються високотехнологічні товари і послуги, внаслідок чого знижується залежність виробництва від країн – виробників промислової продукції; основним фактором економічного зростання стає реалізація людьми свого інтелектуального потенціалу, а найбільш прибутковими інвестиціями – інвестиції в людський капітал. До початку 80-х років минулого століття в науковому середовищі стала переважати точка зору про формування інформаційної економіки. Так, ряд західних економістів (З. Бжезинський, О. Тоффлер, Д. Белл, І. Масуда, В. Мартін і ін.) В своїх роботах стали відзначати все зростаючу роль інформації і знань у виробництві товарів і послуг, що дало їм підставу ввести поняття інформаційного суспільства.

Зокрема, американський економіст В. Мартін визначив інформаційне суспільство як суспільство «... в якому якість життя, так само і можливості

соціальних змін та економічного розвитку, все більшою мірою залежить від інформації і її використання» [6, с. 3]. І. Масуда вважав, що інформаційне суспільство – це суспільство, основою якого в більшій мірі є інформаційні цінності, а не матеріальні цінності, і економіка якого оцінює капітал знань вище, ніж матеріальний капітал [7, с. 171]. На думку іншого західного економіста М. Кастельса, інформаційну економіку можна також називати і глобальною економікою: «... інформаційна – так як продуктивність і конкурентоспроможність факторів або агентів в цій економіці залежать, в першу чергу, від їх здатності генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію. .. Глобальна – тому що основні види економічної діяльності, такі як виробництво, споживання і циркуляція товарів і послуг, а також їх складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технології, ринки) організуються в глобальному масштабі, безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, що зв'язує економічних агентів» [8, с. 81]. Починаючи з 2000 р в світовому науковому співтоваристві сформувалася парадигма економіки знань. Перехід до «економіки знань» пов'язують з тими перетвореннями, які мають місце в зв'язку з радикальною трансформацією способів генерування і передачі знань. Західні фахівці, наприклад П. Друкер, М. Віггеман, вважають, що ґрунт, на якому виросла економіка знань, був підготовлений трьома революціями. Перш за все промисловою революцією (1750-1880 рр.), коли знання були використані для виробництва товарів і послуг, «виробничої революцією» (1880-1945 рр.), коли знання застосовувалися для вдосконалення виробничих процесів і зростання продуктивності праці. Третьою революцією ці автори називають «управлінську революцію» (1945 г. - даний час), коли організації використовують знання для «вдосконалення знань» [9, с. 4]. В економічній літературі використовується трактування економіки знань в широкому і вузькому сенсі. Широке трактування економіки знань належить Ф.Махлуп, який в предмет економіки знань включає не тільки аналіз інформаційного сектора, виробництва нових знань, механізму придбання і передачі навичок і вміння, а й вивчення теоретичних проблем вибору і прийняття рішень в умовах невизначеності і неповної інформації. У вузькому сенсі економіка знань не зачіпає проблем економічного вибору в умовах невизначеності і неповної інформації, а концентрується виключно на виробництві, придбанні, поширенні знань, а також на компетенціях і здібностях до навчання [10, с. 2]. Як підкреслюється в дослідженні Світового банку, економіка знань – це економіка, «в якій знання купуються, генеруються, розповсюджуються, щоб підвищити економічний розвиток» [11, с. 23]. Економіка знань базується на чотирьох «стовпах» основних напрямках економічного розвитку: системі освіти, інформаційної та телекомунікаційної інфраструктури, ефективній системі інновацій та інституційному режимі [11, с. 27]. Економіка знань відрізняється від попереднього етапу розвитку і тим, що у виробництві валового внутрішнього продукту превалює частка сфери послуг. Останнім часом приділяється значна увага розробці кількісних показників, що дозволяють оцінити рівень розвитку економіки знань в тій чи іншій країні. Великий обсяг досліджень з даної проблеми проводиться під егідою Світового

банку. Фахівцями Світового банку був запропонований так званий «індекс економіки знань» (KEI) – умовний показник, на підставі якого можна не тільки встановити рівень економіки знань в певній країні, але і виявити тенденцію розвитку такої економіки. Рівень розвитку економіки знань оцінювався на основі врахування 109 параметрів, згрупованих за чотирма зазначеним вище «стовпам». Для кожного з напрямків розраховуються окремі проміжні індекси. При цьому індекс системи освіти, індекс інновації та індекс ІКТ об'єднують в окремих «індекс знань». Наприклад, індекс системи освіти розраховується на підставі врахування наступних показників: рівня грамотності серед дорослого населення, ступеня професійної підготовки співробітників, якості освіти в галузі природничих наук і математики, доступу в Інтернет в навчальних закладах, державних витрат на освіту у % від ВВП, працівників з професійно-технічною освітою у % від робочої сили, числа випускників шкіл що вступили до вишів і ін. При розрахунку індексу ІКТ враховуються такі показники: витрати на ІКТ у відсотках від ВВП, рівень використання Інтернету в бізнесі, наявність електронних державних послуг, вартість послуг Інтернету, число користувачів Інтернету на 1000 осіб, кількість телефонів на 1000 осіб, число комп'ютерів на 1000 осіб, чисельність домогосподарств, що мають телевізор, рівень міжнародного обміну по мережі Інтернет. Об'єднання «індексу знань» з окремо розраховується «індексом економічного та інституційного режиму» і утворює KE-індекс. Математична обробка отриманих даних передбачає їх нормалізацію, в результаті чого значення індексу змінюються в діапазоні від 0 до 10. KE-індекс дозволяє врахувати динаміку розвитку економіки знань в окремій країні шляхом порівняння величин індексу за різні роки. Так, за період 1995-2005 рр. KE-індекс у США знизився незначно, але все одно залишається на дуже високому рівні (близько 9). Аналогічна картина спостерігається у ставленні Німеччини і Японії. Найвища величина KE-індексу відзначена в Фінляндії (понад 9), і за десять років цей індекс в даній країні практично не змінився.

Практично всі дослідники сучасного етапу розвитку економіки головним економічним ресурсом називають інформацію і знання, або інтелектуальні ресурси. Адекватне використання інтелектуальних ресурсів має принципове значення для вирішення проблем якісної модернізації економіки, розширення виробництва товарів і послуг задовольняють вимогам матеріало-, трудо- і енергозбереження, інноваційного розвитку, підвищення конкурентних переваг, підтримки стійкого економічного зростання і т. п.

Отже, в даний час необхідна розробка і реалізації адекватних програм реформування національних економік у відповідь на виклики, що породжуються інтелектуальною-економікою.

Список використаних джерел

1. Brinkley Ia. Knowledge economy: How knowledge is Reshaping the Economic life in Nations. – London: The Work Foundation, 2008.
2. Тапскотт Д., Ульямс Э. Викиномика. – Best Business Book, 2009.

3. Bell D. The Coming Post-Industrial Society. – N.Y.: Free Press, 1973.
4. Martin W. J. The Global Information Society. Aldershot – Aslieb Gower, Broofield, 1995.
5. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. – Wash. DC: World Future Society, 1981.
6. Andriessen D. Making Sense of Intellectual Capital. – NY: Elsevier, 2004.
7. Forey D. Economics of Knowledge. – L.: The MIT Press, 2004.
8. Building Knowledge Economies. – World Bank, Wash. DC, 2007.
9. The Economist. A Special Report on the World Economy, Smart work, Oct. 7, 2010.
10. Brinkley Ia. Knowledge economy: How Knowledge is Reshaping the Economic Life in Nations. – London, The Work Foundation, 2008.
11. Mokyr J. The Gifts of Athena: Historical Origin of the Knowledge Economy. – Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2002.

Череп Алла Василівна

професор, д.е.н., декан економічного факультету Запорізького національного університету, м. Запоріжжя, Україна

Воронкова Валентина Григорівна

професор, д. філос. н., зав. кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного інституту Запорізького національного університету, м. Запоріжжя, Україна

Нікітенко Віталіна Олександрівна

доцент, к. філос. н., доц. кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного інституту Запорізького національного університету, м. Запоріжжя, Україна

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ГЛОБАЛЬНА ТЕНДЕНЦІЯ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

***Ключові слова:** цифрова економіка, цифровий менеджмент, цифрове суспільство, діджиталізація*

***Ключові слова:** digital economy, digital management, digital society, digitalization, stochasticity of information*

Актуальність дослідження свідчить про те, що у цифровому суспільстві відбуваються системні та глибокі зміни, що впливають на всі сфери життєдіяльності та слугують тими рушійними силами, що породжують нові мегатренди у діджиталізованому суспільстві, викликаного глибинною трансформацією – точками докорінних технологічних зламів та їх суспільного впливу. Четверта промислова революція забезпечує людей цінностями тривалішого, здоровішого й активнішого життя завдяки цифровізації як найважливішої цінності довгострокового зростання й підвищення стандартів життя. Четверта промислова революція має потенціал до підвищення економічного зростання і пом'якшення глобальних проблем. Незважаючи на

позитивний вплив цифрових технологій на зростання економіки, не менш важливо врахувати їх можливі негативні наслідки для ринку праці. Поширення технологічного безробіття випереджає темпи, із якими ми знаходимо для вирішення цієї проблеми нове застосування, а революція нових технологій викликає глибокі соціальні потрясіння, аніж попередні промислові революції. Нові цифрові технології докорінно змінюють природу праці в усіх галузях виробництва та професіях, так як технологічні зміни є докорінними. Як відмічає Клаус Швабс, «вплив четвертої промислової революції на економіку сприймається як неминучий етап від простого переходу на цифрові технології (ознака третьої промислової революції) до значно складнішої форми новаторських рішень, яка ґрунтується на поєднанні численних технологій новітніми способами» [1, с.50].

Нові цифрові технології створили нові революційні способи поєднання продуктів та послуг і розмили традиційні кордони між галузями. Взаємовпливи фізичного, цифрового та біологічного світів як центральна ідея четвертої промислової революції пропонують світові можливості величезних цифрових трансформацій у використанні ресурсів та продуктивності. Цифрові технології та інфраструктура глобальної взаємодії змінюють традиційний підхід до роботи й оплати праці, так як виникають нові типи робочих місць, яким притаманні гнучкість і тимчасовість. Цифровий розвиток не знає кордонів, тому неминуче виникає питання щодо впливу технологій на географію – і навпаки. Цифрові технології впливають на ринки країн, що розвиваються, і цими можливостями повинні скористатися країни для того, щоб розвивати діджиталізоване суспільство. Як свідчить аналіз, жодна країна не зможе процвітати, якщо інноваційні екосистеми міст не отримуватимуть постійного підживлення. Тому за 10-20 років інфраструктурою розумних міст керуватимуть цифрові технології - штучний інтелект, автомобілі з автопілотом, доповнена реальність, генетично модифікована їжа, нові й ефективніші джерела енергії, розумні матеріали, незлічена кількість гаджетів і пристроїв, поєднаних між собою і здатних обмінюватися інформацією [2, с. 9]. Крім того, багато цифрових технологій взаємопов'язані й штовхають одна одну вперед. Віртуальна реальність (VR) використовує комп'ютери, щоб створити імітовані середовища реальні та уявні світи, до яких ми можемо додати нашу фізичну присутність та власні почуття. Однак, якими б складними і багатосаровими не були ці віртуальні простори сьогодні, у найближчому майбутньому апаратне і програмне забезпечення удосконалиться, і така платформа як Higt Fidelity забезпечить нам віртуальний світ наступної генерації – потенційно не менш великий і складний, ніж сьогоднішній справжній світ. Межа між людиною та машиною, онлайн та офлайн світами стає все більш розмитою. Доповнена реальність (DR) забезпечує прямий перегляд фізичного середовища через екран комп'ютера або ж мобільного телефону і у режимі реального часу накладає на нього додаткову цифрову інформацію інші зображення, звук, відео, або GPS-дані. Зокрема, виробники престижних автомобілів, таких як «Mercedes-Benz» чи «Range Rover», проектують дані про швидкість руху автомобіля та напрямок його руху безпосередньо на лобове скло. На відміну від віртуальної реальності,

яка може створити цілком вигаданий світ, доповнена рельєфність посилює сприйняття дійсності через розміщення корисних даних поверх зображення речей, які ми бачимо навколо себе. Доповнена реальність (ДР) може використовуватися на будь-якому пристрої із вбудованими датчиками та камерами – на мобільному телефоні, планшеті, окулярах або навіть на контактних лінзах. Очікується, що у найближчі роки на наші гаджети буде завантажено та встановлено 2,5 мільярда застосунків для ДР. Переваги її використання дійсно вражаючі і найпотужніші компанії вже демонструють нам ці можливості. Розвиток цифрових технологій діджиталізованого суспільства пов'язаний з робототехнікою. Роботи все частіше оснащуються додатковими функціями, такими як високоякісні відеокамери, сенсорні датчики та лазерні далекоміри, що поєднані та керуються за допомогою комп'ютерів. Величезні зрушення у робототехніці значною мірою зумовлені «революцією смартфонів», оскільки роботи багато в чому залежать від комп'ютерних мікросхем, батарей та датчиків, подібних до них, які містяться в потужному мобільному телефоні.

Цифрові цінності діджиталізованого суспільства за часів четвертої промислової революції розвиваються в епоху конвергенції, у часи, коли біти з цифрового царства зливаються з атомами фізичного світу. Цифрові цінності цифрового суспільства Четвертої промислової революції повинні розвиватися у контексті справжньої науки сталого розвитку – мабуть, найважливіше завдання ХХІ століття, без неї все інше не матиме значення. Інформаційні технології й цифрові зміни несуть «революційні зміни», а то й «руйнування», проте становлення цифрового світу - це тільки один з проявів тенденції до взаємозалежності, коли взаємодіють і впливають одна на одну маса різних речей: торгівля, подорожі, цензура, приватність, і багато іншого. Цифрові технології діджиталізованого суспільства можуть змінювати хибні стереотипи й упередження та поглиблювати нерівність. Замість старих маркерів ідентичності, в основі яких лежала класова, етнічна й політична протилежність, виникають нові, ґрунтовані на поділі між міським /сільським або освіченим/неосвіченим населенням. Якщо ми зможемо взяти під цілковитий контроль цифрові технології й чітко визначимо їх потенційні наслідки і пристосуємося до цих наслідків, то в такому разі результат їх впровадження буде цілком оптимістичніший. Пошуки вірного шляху крізь ці складні й заплутані чинники і побудова цифрового суспільства забезпечать стабільність і добробут усього людства, що може виявитися чи не найближчим викликом нашої доби. Розвиток цифрових технологій як глобальна тенденція четвертої промислової революції представляє собою нову, не розроблену інноваційну дисципліну, в основі якої філософські засади цифрових технологій (інформаційно-комп'ютерних), що розвиваються на межі наук - філософії, інформатики, програмного забезпечення, високих (конвергентних) технологій, що означає вплив інноваційних та інформаційних технологій на цифровий розвиток, розвиток Інтернет-економіки у контексті формування нової цифрової культури. Інтернет-економіка як глобальна тенденція розвитку цифрового суспільства та глобалізації приведе до таких змін, що сприятимуть безкінечним трансформаціям в усіх куточках Земної кулі. Самі цифрові технології

діджиталізованого суспільства змінять усі управлінські процеси, з'являться криптовалюти, блокчейн, фінтех, мегатренди Діджитал ери, які з неймовірною швидкістю змінять абрис нашої планети. На зміну старим управлінським процесам прийдуть автоматизація, роботизація, нові можливості бізнес-процесів. Адаптуватися до швидкості цифрових змін повинні всі - керівники підприємств, компаній і організацій, державні діячі, прості люди. Швидкість змін приводить до того, що виробництво починає залежати не від матеріальних активів, а від цифрових технологій, що являють собою нематеріальні активи, в основі яких інтелектуальна компонента, організаційний та людський капітал. Розвиток цифрових технологій як глобальна тенденція четвертої промислової революції буде сприяти розвитку різких, масштабних й безповоротних змін, які вчені називають «підривними», що приведуть до квантових обчислювань. «Підривною» називають технологію, яка витісняє усталені методи виробництва і кардинально змінює ринок, так як проривний продукт створює нову індустрію. Підрив у багатьох сферах вже відбувся. Так, завдяки квантовим комп'ютерам ми зможемо розв'язувати задачі, до яких поки що не можемо навіть приступитися – цілий клас задач, на які у найшвидших комп'ютерів підуть мільярди років. «Треба сподіватися що квантові комп'ютери відкриють нам абсолютно нові можливості і несподіваним чином змінять наше життя» [2]. Обчислювальна потужність звичайних комп'ютерів постійно зростає кожні тридцять років і подвоюється десь кожні півтора року. Цю закономірність називають законом Мура. Прогресу досягають за рахунок мінітюаризації транзисторів, з яких складається процес комп'ютера. Картина здається обнадійливою, але окремі задачі настільки складні, що навіть найкращі комп'ютери рахуватимуть правильну відповідь довго. Які це задачі? Наприклад, прогнозування погоди, рахунок найвигідніших біржових інвестицій, розрахунок найшвидшого маршруту для кур'єра з кількома доставками квантовий комп'ютер може зразу дати відповідь. Є багато прикладів того, що квантовий комп'ютер демонструє перевагу над класичним комп'ютером, виконує багато розрахунків одночасно і більшість фундаментальних перешкод на шляху до квантового комп'ютера успішно подолано. Ця технологія відкриває перед людством нові можливості і доводить, що світ докорінно зміниться в епоху глобалізації.

Розвиток цифрових технологій як глобальна тенденція четвертої промислової революції пов'язаний з тим, що ми живемо в епоху «великих даних». Наші телефони, різні розумні пристрої, сенсори, інтернет-речей – усе це збирає і передає дані. На основі великих даних удосконалюють маркетинг товарів і послуг, передбачають землетруси у поєднанні з машинним навчанням (алгоритми, які на основі даних роблять передбачення) мають значення для всіх сфер промислового сектору, допомагають оптимізувати процеси і раціональніше використовувати електроенергію. Останній фрагмент цієї «цифрової мозаїки» - поява нових безпечних способів проводити децентралізовані пірингові транзакції. Технологія блокчейну, яка лежить в основі віртуальних валют типу біткойна, - це свого роду розподілена бухгалтерська книга, у якій зафіксовано всі транзакції учасників. Блокчейн та

аналогічні технології дають змогу двом і більше сторонам проводити безпечні фінансові транзакції без посередництва банків. У сфері енергетики це дозволить продавати електроенергією, вироблену сонячними панелями, напряму сусідові без жодних посередників. Дослідження показують, що міленіали не мислять своє життя без мобільних технологій і набагато більше, ніж попередні генерації цікавляться розподіленими енерготехнологіями на зразок сонячних панелей, а, отже, вони радо зустрінуть підривні енерготехнології. Штучний інтелект вже функціонує в багатьох сферах. Протягом десятиліття – двох такі пристрої визначатимуть наше життя, від них залежатимуть заможні індустріальні суспільства, усе це стане реальністю завдяки машинному навчанню на основі великих даних: з величезних масивів інформації комп'ютери робитимуть висновки про тренди і патерни у поведінці людей. Цю технологію називають «глибоким навчанням» (deep learning), є відомою в теорії вже понад чверть століть, але реалізуватися на практиці їй не вдалося, бо комп'ютери ще недостатньо є потужними. Однак останнім часом обчислювальна потужність комп'ютерів і обсяги пам'яті зросли настільки, що сучасні машини, здатні робити мільйон мільярдів операцій за секунду, обробляти гігантські, на мільярди одиниць бази даних. Важливо виявити при цьому інтертекстуальність як системотвірну текстово-дискурсивну категорію [3]. Розвиток цифрових технологій означає, що в майбутньому всі суспільства приречені в тій чи іншій мірі вдаватися до послуг цифрового суспільства у контексті інтернет-економіки, яка є глобальною тенденцією, що сприятиме створенню багатства у вік цифрового суспільства. Інтернет-компанії цифрового суспільства - це нова форма ведення цифрового бізнесу, за допомогою Інтернету, через Інтернет і в Інтернеті. Без допомоги держави цифрова економіка не може бути інноваційною і розвиненою, до неї сьогодні відносяться усі сфери життєдіяльності суспільства: від демографії, біосфери та кліматичних змін до майбутнього медицини, геноміки та генної інженерії, синтетичної біології та трансгуманізму; від хмарних технологій та Інтернету речей до штучного інтелекту, квантового комп'ютера до розумних матеріалів, енергетики, транспорту, робототехніки; від міжзоряних воєн і колонізації Сонячної системи до телепортації та подорожі в часі, що в цілому сприяє розвитку цифрової економіки як складової цифрової економіки [4]. Проте для досягнення високих стандартів цифрової економіки повинен бути розвинений трансфер технологій. Деякі автори нас застерігають, що якщо не вжити заходів тепер, то сили природи або діяльність людини можуть кардинально змінити нашу планету. Глобальні проблеми, крім наукового й інженерного вимірів, мають також фінансовий, геополітичний і культурний виміри. Тому немає сумнівів, що слід звернути увагу на розвиток нових цифрових технологій, як штучний інтелект, роботизація, гена інженерія, нанотехнології, завдяки яким цифровий світ, цифрові цінності та цифрова культура будуть розвиватися. Таким чином, для розвитку цифрових технологій як глобальної тенденції четвертої промислової революції необхідно: 1) створити умови для формування цифрового суспільства, що розвивається за доби четвертої промислової революції; 2) сприяти розвитку цифрових технологій як глобальної тенденції

четвертої промислової революції, що формується у межах єдиного світового інформаційного простору, що об'єднує все людство в інформаційну спільноту людей; 3) звернути увагу на розвиток нових технологій (конвергентних, високих), зокрема штучного інтелекту, робототехніки, генної інженерії, нанотехнологій, завдяки яким світ буде незрівнянно іншим.

Список використаних джерел

1. Шваб Клаус. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. - Харків, 2019. - 416 с.
2. Аль Халілі-Джим. Що далі? Все, що наука знає про наше майбутнє / пер. з англ. М. Климчука. - Київ: Фонд Медіа, 2018. - 248 с.
3. Аппело Юрген Менеджмент 3.0. Agile-менеджмент. Лідерство та управління командами». - Харків: Вид-во «Ранок: Фабула», 2019. - 432 с.
4. Cherep A.V., Cherep O.H., Krylov D.V. and Voronkova V. H. Methodological approach to the redistribution of investment projects within a company According to formal criteria // Financial and credit activity-problems of theory and practice. Volume 28, Issue 1. 2019. - P. 256-263.

Шемахіна Ірина Вадимівна

*аспірант 1-го року навчання, спеціальність «Економіка»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
Науковий керівник: д.е.н., проф. Гражєвська Н.І.*

СУПЕРЕЧЛИВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: глобалізація, конвергенція, дивергенція, неолиберальна модель глобалізації.

Keywords: globalization, convergence, divergence, neoliberal model of globalization.

Загальновідомо, що глобалізація – це об'єктивно зумовлений процес, який неможливо відмінити або оминати. Водночас цей процес має різні форми втілення. На думку більшості дослідників, у сучасному світі реалізується специфічна модель глобалізації, що визначається як неолиберальна. Ідеться про політику, яка задовольняє інтереси певного кола суб'єктів глобалізації, і відповідну їй ідеологію неолибералізму. На відміну від класичного лібералізму, він ставить на перший план ринкову ефективність, ігноруючи або заперечуючи значення етичних, культурних цінностей (на відміну від класичного лібералізму) [4, с. 151].

Таким чином, модель неолиберальної глобалізації, що реалізується в сучасному світі має суперечливу природу. З одного боку, вона відкриває нові можливості для розвитку, пов'язані з розповсюдженням інформації, знань, нових технологій, дозволяє повніше використовувати переваги міжнародного розподілу праці, виробничої кооперації, ефективніше використовувати ресурси

і т.п. Проте вона загострює існуючі у світі контрасти і суперечності, «глобалізує» їх, породжує нові загрози, конфлікти та ризики для розвитку національних економік.

На думку багатьох дослідників, це пов'язано з тим, що неоліберальна модель глобалізації має стихійний характер здійснення і спрямованість на реалізацію короткострокових інтересів індустріально розвинених країн. Останні забезпечують собі непропорційно великі вигоди від глобалізації, поглиблюючи поділ світу на розвинений центр і відсталу та залежну периферію. Вони підштовхують менш розвинені країни до ліквідації торговельних бар'єрів, консервуючи економічну відсталість країн третього світу і зміцнюючи їх технологічну залежність [2, с. 184]. Відповідно до зазначеного підходу глобалізація спрямована на реалізацію інтересів та вигод розвинених держав, нав'язування країнам, що розвиваються, уніфікованих правил гри, що ігнорують їхню соціально-економічну, історичну, культурну специфіку та породжують негативні соціально-економічні наслідки.

На думку Дж. Стігліца, нині глобалізація не працює ні на бідних, ні на збереження навколишнього середовища, ні на стабільність світової економіки. Головною причиною цього є недосконалість існуючої інституційної системи. Тобто, проблема не в самій глобалізації, а в тому, як вона здійснюється. Значною мірою це пов'язано з неефективністю існуючих міжнародних економічних організацій (МВФ, Світового банку, СОТ), які сприяють розробці правил гри скоріше в інтересах промислово розвинених країн, або ж в інтересах окремих особливих груп у цих країнах, аніж в інтересах глобального світу, що розбудовується [6, с. 249].

У цьому контексті заслуговує на увагу одна з найбільш дискусійних проблем дослідження сучасних світогосподарських трансформацій, а саме: проблема співвідношення дивергенції та конвергенції глобального економічного розвитку. Як відомо, термін *дивергенція* (від лат. *divergere* – відхилятися, розходитися) використовується дослідниками глобалізаційних процесів для відображення збільшення розриву між рівнями розвитку окремих країн, відхилення їх макроекономічних показників від середніх по регіону, а також поглиблення якісних відмінностей між національними моделями економіки. Натомість поняття *конвергенції* (від лат. *convergentio* – зближуватися, сходитися) вживається як антипод до поняття дивергенції, характеризуючи процеси інтеграції, поступового зближення різних економічних систем і залучення на цій основі більшої кількості країн у загальне русло світової цивілізації. [5, с. 29-33]. Більш виваженою, на наш погляд, є позиція тих дослідників, які розглядають конвергенцію і дивергенцію як дві взаємодоповнюючі детермінанти глобального розвитку [3, с. 14].

У зв'язку з цим зауважимо, що теорія конвергенції економічних систем активно розроблялася представниками інституціоналізму (П. Сорокіним, У. Ростоу, Дж.К. Гелбрейтом, Р. Ароном), у т.ч. із залученням сучасного інструментарію економетричного моделювання (Я. Тінбергеном, О. Флехтхаймом, Д. Шельским). На сучасному етапі розвитку цієї теорії гіпотеза про конвергенцію, або зближення національних економік у процесі

глобалізації, обґрунтовується тим, що темпи економічного зростання найбідніших країн у середньому перевищують темпи зростання багатих країн, оскільки в міру нагромадження багатства й підвищення доходів економічне зростання уповільнюється, що дозволяє сподіватися на зближення рівнів добробуту в майбутньому [1, с. 19]. При цьому в економічній літературі розрізняють такі види конвергенції:

- *умовну конвергенцію*, відповідно до якої зближення має місце тільки у групі країн із близькими структурними характеристиками економіки, ступенем інвестиційної активності, рівнем розвитку технології, параметрами економічної політики держави. Основною тенденцією довгострокового розвитку таких національних економік є наближення темпів зростання ВВП на одну особу до певного стаціонарного стану, який визначається як загальний для всіх країн у цій групі та розраховується за найбільш розвиненою країною;

- *абсолютну конвергенцію*, відповідно до якої структурні розходження не мають значення, тому й поступове зменшення розходження у темпах зростання доходів на одну особу має місце для всіх країн. При цьому виділяють два типи абсолютної конвергенції: β -конвергенція та δ -конвергенція. β -конвергенція означає, що для відносно більшості бідних країн характерні більш високі темпи зростання, ніж для багатих; δ -конвергенція визначається, як зменшення з часом між країновою диференціації у доходах на одну особу. При цьому наявність β -конвергенції не є необхідною умовою для δ -конвергенції;

- *клубну конвергенцію*, відповідно до якої структурні сходження мають місце лише у групі країн, які не тільки є подібними за структурними характеристиками економіки, але й перебувають у близьких стартових умовах [3, с. 15].

З огляду на вищезазначене, глобалізація може зумовлювати пришвидшений розвиток і зростання окремих національних економік (їх дифузю). Зазначений процес взаємозалежності зростання національних економік отримав назву «*нової конвергенції*». Ідеться про структурні зрушення, що відбулися в 90-ті рр. ХХ ст., коли темпи зростання доходів на одну особу у країнах, що розвиваються, підвищувалися та суттєво перевищували темпи зростання відповідного показника у розвинутих країнах, наслідком чого стало зближення рівня розвитку розвинутих країн і країн із ринком, що формується, та країн з ринком, що розвивається [1, с. 18-19].

Водночас, на думку фахівців ВЕФ, сучасна світова геополітична ситуація фактично вступила в нову фазу і стала ще тривожнішою, оскільки слабші за рівнем економічного розвитку держави стають заручниками геополітичних ігор могутніших держав. При цьому нині на глобальному рівні не існує таких норм чи структур, які матимуть змогу впливати на дії та рішення цих держав. Це призводить до виникнення нових ризиків і невизначеностей, зокрема, зростаючої воєнної напруги, що сприяє посиленню дивергентних процесів у глобальній економіці [7].

Таким чином, розвитку глобальної економіки притаманна низка суперечностей. Стало очевидним, що сучасна неоліберальна модель глобалізації загострює суперечності конвергентно-дивергентного розвитку.

Відтак необхідним є пошук і реалізація нової моделі глобалізації, спрямованої на подолання диспропорцій світогосподарського розвитку з урахування історичних, соціально-економічних особливостей еволюції окремих регіонів, а також культурних цінностей окремих націй.

Список використаних джерел

1. Глуха Г. Я. Глобалізація та економічне зростання [Електронний ресурс] / Г. Я. Глуха // Академічний огляд. – 2014. – № 1. – С. 17-23. – Режим доступу: <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnitstvo14/ao-140-2014/6902.pdf>
2. Гражевська Н. І. Глобалізаційні детермінанти системної трансформації посткомуністичних економік [Електронний ресурс] / Теоретичні та прикладні питання економіки. Вип. 10, 2010. – С. 180-187. – Режим доступу: http://tpre.econom.univ.kiev.ua/data/2010_21/Zb21_24.pdf
3. Гражевська Н.І. Конвергентно-дивергентний розвиток національних економік в умовах фінансiалiзацiї / Н. Гражевська, І. Шемахіна // Маніпулятивний вплив мас-медіа: механізм, наслідки, протидія. Науковий журнал «Бізнес Інформ». – Вип. №5. – Харків, 2019. – С. 14–19.
4. Ещенко П. С. Куда движется глобальная экономика в XXI веке? / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеенко. – К.: Знання України, 2012. – 479 с.
5. Луцишин З. Системні детермінанти сучасних гравітаційних процесів у геоeкoнoмiчнoму просторі / З. Луцишин, Н. Кравчук // Міжнародна економічна політика. – 2015. – № 2. – С. 29-49
6. Стиглиц Дж. Ю. Глобализация: тревожные тенденции [Електронний ресурс] // Дж. Ю. Стиглиц; пер. с англ. Г. Г. Пирогова. – М: Национальный общетсвенно-научный фонд, 2003. – 304 с. – Режим доступу: <http://www.library.fa.ru/files/Stiglitz-global.pdf>
7. The Global Risks Report 2019, 14th Edition [Електронний ресурс] // World Economic Forum, Geneva. 2019. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2019>

Шульга Ольга Антонівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова,
м. Київ, Україна*

СУПЕРЕЧЛИВИЙ ХАРАКТЕР РОЗВИТКУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Ключові слова: технології мінімального обробітку ґрунту, генно-модифіковані продукти, нанотехнології, космічні технології, технології ефективних мікроорганізмів.

Keywords: minimal tillage technologies, genetically modified products, nanotechnologies, space technologies, technologies of effective microorganisms.

Сучасний розвиток будь-якого підприємства чи галузі фактично неможливий без впровадження та використання новітніх технологій, які визначають рівень конкурентоспроможності на ринках, сприяють підвищенню продуктивності праці, скороченню витрат та нарощуванню обсягів сільськогосподарського виробництва. Варто зауважити, що виділяють такі етапи розвитку технологій аграрного бізнесу:

1 етап (30-50-х роках ХХ ст.) – коли для багатьох культур було створено індустріальні технології вирощування, основним недоліком яких було надмірне ущільнення ґрунту важкими агрегатами.

2 етап (60-х роки ХХ ст.) – коли набуло широкого поширення використання мінеральних добрив, що дало змогу підвищити урожайність сільськогосподарських культур та збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції.

3 етап (70-80-ті роки ХХ ст.) – використання пестицидів з метою захисту посівів від бур'янів, шкідників і хвороб. Щоправда, поширення таких технологій призвело до порушення сівозмін та забруднення навколишнього середовища і рослинницької продукції агрохімікатами. Тому з метою вирішення проблем екологічного характеру в 90-х роках ХХ ст. були створені ресурсоощадні технології.

4 етап (90-ті роки ХХ ст.) – застосування ресурсоощадної технології, характерною ознакою якої є дотримання сівозміни з обов'язковим введенням у сівозміну поля бобових культур. Це дало змогу знизити внесення мінеральних добрив і при цьому не зменшити рівень урожайності сільськогосподарських культур. Однак через те, що інтенсивні технології створюють проблеми в енергетичному балансі та не завжди є економічними ефективними, це обумовило виникнення і розвиток біологічних (органічних) технологій, головними ознаками яких є ефективне використання принципу плодозмінності в сівозмінах, системи удобрення на основі органіки, соломи, повна відмова від застосування агрохімікатів. Проте основним недоліком біологічних технологій є низька врожайність.

Розвиток біологічних технологій обумовив поширення технології мінімальної обробки ґрунту й точного землеробства, а саме [109, с. 75-76]:

1. «Mini-till», яка передбачає мінімізацію техніко-технологічного впливу на ґрунт під час його обробки. Переваги цієї технології: підвищення родючості ґрунту протягом 5-7 років; зменшення кількості проходів техніки; збереження більшої кількості вологи у ґрунті та ін., а недоліки – необхідність щорічного застосування гербіцидів та більш потужних тракторів; висока вартість гербіцидів;

2. «No-till» або «Zero-till» (технологія нульового обробки) як спосіб обробки ґрунту, що не пропонує механічних рішень для усунення ущільнень на глибині 30-35 см. Переваги технології: відсутність ущільнення ґрунту; зростання родючості ґрунту та зменшення витрат на його обробку, серед основних недоліків – необхідність щорічного застосування гербіцидів, нової техніки та застосування сидератів.

3. «Strip-till» (смуговий обробіток ґрунту) – це система раціонального природокористування, за якої відбувається мінімальна обробка ґрунту. Переваги технології: підвищення родючості ґрунту та врожайності, протидія ерозії тощо, а недоліки – залежність від кліматичних умов та необхідність потужної техніки

Щодо рослинництва, то новітні техніко-технологічні рішення нині пов'язані, в першу чергу, з селекційною роботою та генною інженерією, органічним землеробством, мікрозрошенням, космічними технологіями та нанотехнологіями. Нині для активізації виробництва продукції рослинництва найпоширенішим є використання і впровадження досягнень селекції та генної інженерії. Проте традиційна селекція вимагає достатніх витрат часу й великих масштабів схрещувань і досліджуваного селекційного матеріалу, тому вона витісняється маркерною, яка характеризується тим, що, маючи певні гени, дає змогу контролювати їх під час селекції, що підвищує надійність й ефективність відбору, скорочуючи при цьому період створення.

Особливого поширення нині набули технології генної інженерії, застосування яких дозволяє надати рослинам нових ознак: стійкість проти шкідників, гербіцидів; здатність нейтралізувати токсичні речовини, що знаходяться у ґрунті, воді тощо. ГМО – це не селекційні гібриди, які створюються шляхом переносу генів від одного виду живого організму до іншого з метою надання йому нових якостей. Варто зауважити, що посіви ГМО-культур постійно зростають. Лідерами з розповсюдження ГМО є Бразилія, Аргентина, Китай, Індія, ПАР, Південний Судан.

Однак, генна інженерія несе як певні вигоди, так і загрози. Зокрема, генно-модифіковане насіння небезпечне, в першу чергу, тим, що фактично підсаджує фермерів на конкретного їх виробника. Адже модифіковані рослини повністю витісняють з земель своїх менш стійких натуральних родичів, а ГМ-рослини, як правило, безплідні – з їхнього насіння на майбутній рік нічого не виростає. Агропідприємства і фермери змушені купувати всі набори насіння заново, збільшуючи свою залежність від імпорту. У результаті запилення від ГМ-рослин в залежність можуть потрапити і сусіди, які нічого не підозрюють, засіваючи свої поля звичної органікою.

Проблема надзвичайно актуальна ще й тому, що ніхто не перевіряє, що саме завозиться в країну. Існує також серйозна небезпека потрапити в економічну залежність від компаній-виробників ГМ-сортів, адже вони, як власники, мають виключне право на продаж і поширення насіннєвого матеріалу, і за несанкціоноване використання стягують величезні штрафи. Крім того, у даний час три мегакомпанії контролюють більше половини світового ринку насіння, що дозволяє цінам стрімко рости вгору.

Але найбільшої шкоди може понести навколишнє середовище. Модифікований генетичний матеріал зберігається в залишках рослин, потрапляє у ґрунт, що згубно впливає на нього. Крім того, при цьому ознаки ГМ-рослин, наприклад, стійкості до гербіцидів, можуть набувати і бур'яни. На тлі загального зменшення біорізноманіття небезпечним є генетичне забруднення навколишнього середовища. Майже всі вчені говорять про те, що

використання методики генної трансформації призводить до зменшення об'єму пестицидів, необхідних для боротьби з шкідниками та хворобами.

Разом з тим, у новій продукції не тільки вище врожайність. Вона також містить значно менше різного роду ксенобіотиків – отруйних речовин, які використовуються в боротьбі з хворобами, шкідниками і бур'янами. США завдяки використанню генно-модифікованих рослин щороку економлять кілька мільярдів доларів на тому, що не обприскують поля отрутою. Відповідно до цього зменшується негативний вплив на довкілля.

Використання генно-модифікованих рослин зменшує біорізноманіття, бо агропромислові фірми розчищають землю для своїх рослин і зосереджуються на виробництві тільки одного типу культури. Це масштабне монокультурне рослинництво призвело до скорочення розмаїття рослин. На ГМ-фермах ще гірше, тому що вони не тільки вирощують один вид рослин (наприклад, кукурудзу, сою, рис), але і всі рослини в межах цього сорту через одне джерело змінених рослин генетично ідентичні. Така одноманітність культур викликає занепокоєння, бо це робить наші продукти харчування особливо чутливими до змін клімату, до хвороб і шкідників. І від цього страждає не тільки біологічне різноманіття рослин. Як уже згадувалося, комахи, такі як бджоли і метелики вже страждають, і гербіциди як відомо, призводять до вроджених дефектів і до скорочення популяції земноводних, птахів, ґрунтових організмів, і морських екосистем.

Альтернативою ГМ-культурам є органічне землеробство, яке активно розвивається у всьому світі. Воно поряд із безперечними вигодами для довкілля, сприяє також розвитку і соціальної сфери села. За даними ООН, у такому виробництві використовується в середньому на 30% більше робочої сили, ніж у традиційному землеробстві [2, с. 116]. Саме тому у країнах ЄС сприяння розвитку органічного сільського господарства здійснюється у рамках загальноєвропейських програм охорони навколишнього середовища, розвитку сільських територій, стимулювання виробництва якісних продуктів харчування з використанням коштів національних фондів. У межах національних програм фінансується як сам перехід від традиційного до органічного виробництва, так і відбувається відшкодування витрат на сертифікацію, здійснюється закупівля органічної продукції для шкіл та державних установ.

Важливу роль у розвитку сільського господарства відіграють космічні технології, які дозволяють отримати інформацію про стан ресурсів, стан використання природно-ресурсного потенціалу та матеріально-технічних ресурсів, прогнозування врожайності та втрат врожаю тощо. Серед соціально-економічних пріоритетів технічного прогресу в аграрному секторі особливе місце також займає розвиток нанотехнологій, які дають можливість створювати і модифікувати об'єкти, які мають принципово нові якості і дають змогу здійснити їх інтеграцію у функціонуючі системи. Вони сприяють збільшенню врожайності, прискоренню фотосинтезу рослин та озоненню повітря, підсиленню захисних властивостей рослин.

Важливою галуззю агросфери, де також відбувається впровадження новітніх технологій, є тваринництво. Суть цих інноваційних технологій полягає у впровадженні [1, с. 78-79]:

1) біотехнологій, які дають змогу виявити генетично стійких до різних хвороб тварин та спрямовано їх використовувати у селекційному процесі;

2) систем годівлі, що передбачають сучасні норми годівлі відповідно до потреб тварин в енергії, вітамінах та дозволяють знизити втрати корму;

3) ресурсозберігаючих технологій, що базуються на використанні робототехніки та автоматизації всіх процесів;

4) селекційно-племінної роботи, яка спрямована на покращення продуктивних якостей тварин, удосконалення існуючих і створення нових порід.

Таким чином, нині основним викликом світових інноваційно-технологічних процесів є розвиток сільського господарства, який спрямований на динамічність агровиробництва за рахунок використання передових технологій, безпечність деяких з них досі не досліджена детально. Тому зазначені процеси можуть супроводжуватися виникненням різних ризиків.

На основі вищевикладеного можна виділити такі суперечності розвитку новітніх технологій аграрного бізнесу: суперечності між технологічною модернізацією та фінансовими можливостями сільськогосподарських виробників; між вигодами, які надає генна інженерія, та небезпекою потрапити в економічну залежність від компаній-виробників ГМ-насіння; між вигодами від генної інженерії та загрозами зменшення біорізноманіття і генетичного забруднення навколишнього середовища; між доступністю продукції з ГМО для населення та її безпечністю для їх життя і здоров'я; між безпечністю біологічних (органічних) технологій та небезпекою загострення продовольчої безпеки в країнах світу тощо.

Список використаних джерел:

1. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження / В. Білінська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – №7(172). – С. 74-80.

2. Шубравська О. В. Органічне сільське господарство в Україні / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2017. – №2. – С. 116-126.

Яновська Вікторія Петрівна

професор, д.е.н.,

завідувач кафедри «Економіка, маркетинг та бізнес-адміністрування»,

Державний університет інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

Творонович Вікторія Ігорівна

доцент, к.е.н.,

*доцент кафедри «Економіка, маркетинг та бізнес-адміністрування»,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

Портнов Олексій

*аспірант кафедри «Економіка, маркетинг та бізнес-адміністрування»,
Державний університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

***Ключові слова:** світова економіка, стратегія, розвиток, залізничний транспорт, Укрзалізниця.*

***Keywords:** global economy, strategy, development, rail transport, Ukrzaliznytsya.*

Сучасне суспільство перебуває в стані глобальних трансформацій. Змінюється економіка, широко запроваджуються та постійно модифікуються різноманітні підходи до управління, формується якісно нове наукове та освітнє середовище, посилюються умови та поширюються в інтерактивний простір інноваційні засоби безпеки та захисту особистості. Суттєво трансформуються соціальні відносини взагалі.

Стає очевидним, що однією з ознак майбутнього є постійне, об'єктивне, безперервне проникнення цифрових технологій у життя, викликане дією науково-технічного прогресу в економіці, в сфері інформаційних технологій та телекомунікацій. Зараз кожна особа, суб'єкт господарювання, галузь, державна установа тою чи іншою мірою застосовує цифрові засоби та активно розвиває цифрове середовище.

Сучасна «цифра», у її переносному сенсі та широкому розумінні, є не стільки засобом інформаційно-комунікаційної взаємодії, скільки складовою конкурентної стратегії, способом просування виготовлених продуктів, інструментом побудови й підтримки ефективних внутрішніх та зовнішніх організаційно-економічних відносин будь-якої компанії. У сучасному середовищі стати вагомим гравцем певного ринкового сегменту без свідомої та тотальної цифрофізації існуючих бізнес-процесів або без інноваційної трансформації існуючої бізнес-моделі надзвичайно складно, а у певних нішах, навіть неможливо. І відноситись до цього можна або з позицій неминучої необхідності, або в контексті набуття нових можливостей. Як наслідок слід розуміти вплив цифрової економіки або як порушення існуючих економічних процесів, руйнування наявних систем і секторів, зміну поведінки споживачів, економічних відносин і бізнес-моделей, або як виникнення нових систем і секторів, нових економічних процесів, використання потенціалу яких сприятиме скороченню витрат, підвищенню продуктивності та зростанню конкурентоспроможності як окремих продуктів, так і компанії загалом.

Слід зазначити, що під цифровою економікою, розвиток якої є сучасним світовим бізнес-трендом, розуміється будь-яка сукупність економічних відносин, заснованих на цифрових технологіях. Синонімами цифрової

економіки [англ. Digital Economy] є: нова економіка [англ. New Economy], електронна економіка [англ. e-Economy], інтернет-економіка [англ. Internet Economy], веб-економіка [англ. Web-Economy], мережева економіка [англ. Network Economy].

Цифрова економіка складається з ринків, на яких торгівля товарами і послугами значно полегшується завдяки цифровим технологіям. [2, с. 6] Як наслідок вона все частіше сприймається як ведення бізнесу через інтернет [3, с. 7], за допомогою мобільних і сенсорних мереж [4, с. 33], хмарних обчислень і великих даних [5, с. 2]. До базових складових цифрової економіки відносять допоміжну інфраструктуру (апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, тощо), електронний бізнес (процеси, які організація здійснює через інформаційно-комунікаційні мережі) і електронну комерцію (інтернет-просування товарів) [3, с. 7]. В результаті нею охоплюється широке коло видів економічної діяльності. Це будь-які види діяльності, що використовують оцифровану інформацію та знання як ключові фактори виробництва, цифрові, мережеві та інтелектуальні інформаційно-комунікаційні технології в якості важливого фактору росту продуктивності, структурної оптимізації, загального підвищення гнучкості та ефективності.

Як свідчать результати досліджень розбудова цифрової економіки особливо властива країнам, що розвиваються та використовують цей дієвий фактор для стимулювання економічного зростання, підвищення продуктивності капіталу і робочої сили, зниження операційних витрат і полегшення доступу до світових ринків [1, с. 5]. За даними World Economic Forum (WEF) на таких ринках цифрова економіка в середньому зростає на 15–25 % за рік [6, с. 44].

Вже спостерігаються конкретні цифрові дивіденди, які можуть протидіяти економічній нерівності:

- заробітна плата вище середнього місцевого рівня за цифрову робочу силу;
- нові і унікальні місцеві ринки для цифрових стартапів в країнах, що розвиваються;
- цифрові платформи, що забезпечують вихід з неефективних, корумпованих ринків.

Протягом останніх років на держаному та галузевому рівнях було прийнято низку документів, що встановлюють основні цілі розвитку залізничного транспорту та визначають шляхи їх досягнення. В наслідок цього виникла необхідність систематизації положень чинних стратегій розвитку галузі з метою наукового узагальнення ключових параметрів майбутнього ринку залізничних перевезень та формування загального бачення можливих стратегічних альтернатив. На даний час стратегічні завдання галузевого розвитку визначено в довго- та середньостроковій перспективі. Базові положення довгострокової стратегії встановлено Національною транспортною стратегією України. Корпоративну середньострокову стратегію деталізовано за бізнес-вертикалями в Стратегії розвитку Укрзалізниці. Реалізація цих стратегій неможлива без використання цифрових технологій. З довгострокової стратегії випливає, що головними трендами змін є транспортна інтеграція, розбудови

високошвидкісного руху, технологічне оновлення, ефективне функціонування операторів, лібералізація ринку, цифрофізація процесів на залізничному транспорті. Середньострокова стратегія локалізує перетворення на корпоративному рівні та позиціонує Укрзалізницю як лідера транспортно-логістичного ринку, ефективного національного перевізника та соціально відповідальну вертикально-інтегровану компанію.

Аналіз результатів теоретичних досліджень світових тенденцій цифрової економіки дозволяє дійти висновку, що у довгостроковій глобальній та середньостроковій локальній стратегії розвитку залізничного транспорту необхідно передбачити застосування цифрових технологій. З метою забезпечення функціонування стратегія розвитку Укрзалізниці має бути переглянута у бік уточнення окремих положень, з урахуванням глобальних трендів економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Dahlman C., Mealy S. & Wermelinger M., 2016. Harnessing the Digital Economy for Developing Countries, OECD, Paris. – 80 p. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/4adffb24-en.pdf>

2. Bukht R. & Heeks R., 2017. Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy. – Economic and Social Research Council. Centre for Development Informatics Global Development Institute, SEED University of Manchester, Arthur Lewis Building, Manchester, Paper № 68. – 26 p. <https://diodeweb.files.wordpress.com/2017/08/diwkppr68-diode.pdf>

3. The Digital Economy. Directorate For Financial And Enterprise Affairs Competition Committee: The documentation related to two hearings on the Digital Economy held at the Competition Committee sessions of October 2011 and February 2012. – Organisation for Economic Co-operation and Development. – 07 February 2013. – 196 p. <http://www.oecd.org/daf/competition/The-Digital-Economy-2012.pdf>

4. 09/10 Annual Report. Department of Broadband, Communications and the Digital Economy. –2009 - 10. – 238 p. http://observgo.quebec.ca/observgo/fichiers/85195_GRI%202.pdf

5. G20 Digital Economy Development and Cooperation Initiative. – China, 2016. – 8 p. <https://www.mofa.go.jp/files/000185874.pdf>

6. Expanding Participation and Boosting Growth: The Infrastructure Needs of the Digital Economy, World Economic Forum (WEF), 2015, Geneva. – 44 p. www3.weforum.org/docs/WEFUSA_DigitalInfrastructure_Report_2015.pdf

Бохан Аліна Василівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри світової економіки
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Київ Україна*

МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА ТА КЛІМАТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ

Ключові слова: *екологічна дипломатія, економічна глобалізація, кліматична дипломатія, кліматичний протекціонізм, екологічна безпека.*

Keywords: *environmental diplomacy, economic globalization, climate diplomacy, climate protectionism, environmental safety.*

Виклики ХХІ ст. набувають несподіваних ознак прояву для суспільства, що свідчить про загострення екологічних проблем і трансформацію світової економічної системи. Новим трендом у прагненні країн до генерування нових міжнародних ініціатив є оновлення формату співпраці, механізмів об'єднання зусиль і ресурсів на платформах конструктивного діалогу, переговорів та екологічної дипломатії. Адже сучасне покоління людства є свідком збільшення ризиків виникнення природних стихій, техногенних аномалій, екологічних конфліктів і соціально-економічних дисбалансів між країнами світу. Однією з причин цього є глобальна зміна клімату, що впливає на якісні та енергетичні параметри середовища життєдіяльності й господарювання не лише деяких країн і регіонів, але й всього людства. Це спонукає країни до реалізації стратегій економічного зростання [1], в яких простежується настанови до екологізації від поміркованого і радикального способу, до ринково орієнтованого.

Спектральність еколого-економічних інтересів країн є закономірним явищем з огляду досягнутого ними рівня суспільного благополуччя. Водночас, жодна країна неспроможна самотійно призупинити глобальне потепління клімату, навіть запровадивши високий рівень податкових стягнень, жорстких адміністративних методів чи обмежень щодо викидів парникових газів. Саме тому міжнародний формат здійснення екологічної дипломатії [2] набуває певної актуальності, необхідності та затребуваності серед країн світу (рис.).

Розвиток міжнародного діалогу відбувається у різних тональностях переговорів за умов багатовекторності економічної глобалізації, що свідчить не лише про апробацію нових механізмів екологічної дипломатії в реалізації проекту покращання якості клімату, але й про різні прагматичні інтереси країн у міжнародній торгівлі. Наразі економічна політика у сфері глобальної зміни клімату урізноманітнює інструменти впливу на національні економіки країн-учасниць переговорного процесу. Цей вплив, у свою чергу, може оцінюватися у розрізі конкурентоспроможності національної економіки та є стимулом для проведення заходів дипломатичної підтримки та захисту національних

виробників на зовнішніх ринках, що створює зворотний зв'язок із процесом розробки кліматичної політики.

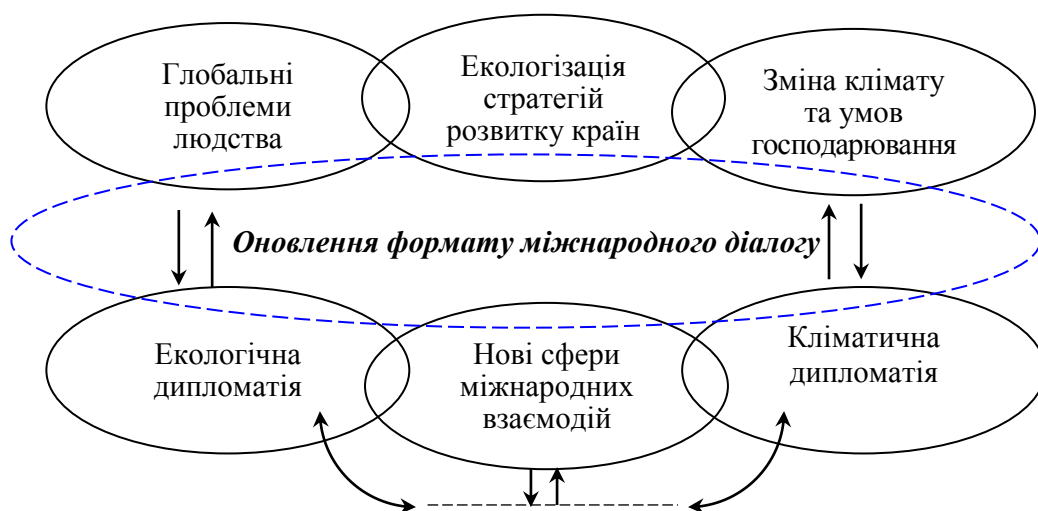

Рис. Екологічне спрямування дипломатичних зусиль країн*

*Джерело: розроблено автором

На фоні посилення взаємозв'язку між кліматичною та конкурентною політикою, особливого значення набуває «кліматична дипломатія», під якою необхідно розуміти – вид дипломатії у сфері міжнародної взаємодії та подолання конфліктності, пов'язаної з проблемами зміни клімату, а також узгодження намірів країн щодо використання економічних інструментів охорони довкілля, механізмів торгівлі правами на викиди тощо.

Але процес адаптації країн до кліматичних змін спроможний вносити корективи (до певної міри обмежувати) можливості енергетичного забезпечення людської цивілізації. Тобто цей процес є надзвичайно складним і суперечливим, що потребує додаткових механізмів і застосування дипломатії з метою узгодження еколого-економічних інтересів країн світу. Паралельно до цього, відбувається удосконалення: міжнародного екологічного права, дипломатичного права міжнародних організацій, права міжнародної безпеки, права міжнародних договорів, права охорони довкілля, національних екологічних законодавств – як умов активізації економічного співробітництва між країнами та їх екологічної дипломатії.

Можна стверджувати, що представники (учасники, агенти) дипломатії мають справу з проявами «екологічної поліфонічності» з боку економічно потужних та індустріально розвинутих країн. Це пояснюється тим, що світовий ринок є значно відкритим до впливу ТНК, а існуючі торговельні та екологічні ризики пов'язуються зі стимулюванням трансферу не лише нових технологій, але й застарілих до тих країн, в яких їх застосування чи апробація поки що не може бути економічно доцільним.

Більшість експертів наполягають на збільшенні екологічних ініціатив, оскільки нехтування ними може вплинути на експорт або обмежити доступ контрагентів на світовий ринок енергоресурсів. Світовий банк, аналізуючи «кліматичні метаморфози», констатує можливість виникнення до 2050 р.

ризиків активів загальної вартості 158 трлн дол. Ринкові тренди також свідчать і про зменшення обсягів вугільної генерації у світі – банки, фінансові організації скорочують фінансові вкладення у цю галузь і демонструють наміри підтримки еколого-інноваційних міжнародних проектів. Прикладом пошуку міжнародних компромісів у цій сфері є також досвід розвитку дипломатії в рамках Кіотського протоколу та прагнень країн долучитися до виконання Паризької угоди.

Доцільно звернути увагу на те, що між цими глобальними проектами є ряд відмінностей:

– Кіотський протокол містить наміри окремих країн щодо кількісних зобов'язань відносно скорочень викидів на період 2012–2020 рр. (в Паризькій угоді скасовано будь-які санкції за викиди парникових газів і кожна країна сама визначатиме для себе обсяги скорочення викидів (до нової угоди приєдналося понад 160 країн, але деякі з них раніше не виконували зобов'язань перед світовою спільнотою у рамках задекларованих скорочень викидів) [3];

– Кіотський протокол передбачає міждержавну торгівлю квотами, але існуюча неоднорідність учасників цього ринку та суттєві розбіжності в правилах торгівлі перешкоджають об'єднанню торговельних площ, зменшенню трансакційних витрат; підвищення ризиків участі країн у торгівлі квотами через:

1) специфічність ринку квот, на якому сегмент ф'ючерсних контрактів представлений переважно спекулятивними угодами, сприяє збільшенню посередників і брокерів, а не еко-свідомих учасників;

2) наявність супутніх механізмів торгівлі квотами («схеми зелених інвестицій», «проекти спільного впровадження») стимулює трансфер як нових технологій, так і застарілих у ті країни, де їх використання поки що є економічно доцільним;

3) недосконалість діючих механізмів обчислення квот на викиди в кожній країні може спричинити гальмування або відмову від розвитку відновлювальних джерел енергії;

4) залежність вуглецевого ринку від процесів створення відходів одними підприємствами та скорочення обсягів іншими (ринковий механізм зумовить перерозподіл забруднень, а не їх скорочення в абсолютному вимірі);

5) створення розгалуженої системи моніторингу дозволяє уникати шахрайства при виконанні країнами своїх зобов'язань, але й може спричинити загрозу безпеці держав за умов використання технологій супутникового відстеження та ін.

– Паризька угода не передбачає здійснення міждержавної торгівлі квотами; можуть використовувати різні ринкові механізми для зменшення викидів парникових газів шляхом купівлі міжнародних вуглецевих одиниць; детальні правила і норми щодо використання нових ринкових механізмів мають бути обговорені на наступних Конференціях сторін, у Рамкових конвенціях ООН про зміну клімату та нарадах Сторін Паризької угоди;

– Паризька угода містить положення про надання країнами технологічної та фінансової допомоги з метою скорочення рівня викидів країнам, що розвиваються;

– ратифікація Паризької угоди зобов'язує країни удосконалювати енергетичні стратегії розвитку та нарощувати динаміку переходу на відновлювану енергетику до 2050 р. [4].

Крім того, на порядку денному екологічної дипломатії є «кліматичний протекціонізм». Про це наголошувалося на переговорах з Індією та підтримано країнами G77/Китай (країни, що розвиваються), які надали пропозиції до Копенгагенської угоди на «Конференції сторін 15» з питань відсутності митних податків на експорт країн, що розвиваються, з огляду кліматичних аспектів (якщо країна-експортер, на думку представників країни-імпортера, не виконує достатньо необхідних заходів для обмеження викидів парникових газів при виробництві відповідних товарів).

Експерти констатують, що у рамках міжнародних ініціатив, пов'язаних зі зміною клімату виникла небезпечна тенденція – «кліматичний протекціонізм», що порушує багато контроверсійних питань на зустрічах сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, які пов'язані із торгівлею та передачею технологій [5]. Країни, що розвиваються вважають, що введення додаткових тарифів на їх імпорт через екологічні стандарти «клімату», є несправедливими для них, бо вони є технологічно слабшими і тому не можуть конкурувати з іншими країнами в цій сфері. До того ж існують підстави для критичних оцінок із боку політиків, аналітиків і експертів щодо результативності заходів кліматичної дипломатії, що стосується завуальованості цілепокладання деяких країн у стриманні рівня атмосферного забруднення на основі політики нової індустріалізації та ін.

Загалом простежують дві полярні тенденції у світі: 1) Паризька угода є вигідною для більше мільйона компаній, які пов'язують свій бізнес з інноваційним та екологічними технологіями; 2) існує багато компаній, що виступають проти цього договору та звинувачують учасників переговорів у змові («кліматгейт»), зміцнюючи ринкові позиції за рахунок підтримки тих політичних лідерів, які розділяють їх погляди. Натомість впливовий міжнародний бізнес і компанії-прихильники «зеленої енергії» («Google», «Facebook», «TeslaMotors», «Apple», «SpaceX») вже створили Американський кліматичний альянс й надалі планують реалізовувати еколого-економічні концепти й проекти, залучати до них партнерів з різних країн світу. Таким чином, міжнародна екологічна та кліматична дипломатія виявляє складні ракурси пошуку компромісів і механізмів консолідації на засадах покращення екологічної безпеки людства.

Список використаних джерел

1. Mazaraki A., Melnichenko S., Duginets G. etal. Ukrainian economy grow thim peratives. Prague: Coretex CZ SE, 2018. – 310 p.
2. Бохан А.В. Екологічна дипломатія в інтерактивній модальності глобалізації: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 375 с.

3. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

4. European commission. Environment. International Issues. Green diplomacy. URL: <http://ec.europa.eu>

5. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України. Аналітичний документ. Київ: Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». 2017. С.16.

Васильчук Ірина Петрівна

*доцент, д.е.н., професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування*

Слюсаренко Катерина Володимирівна

*доцент, к.е.н., завідувач кафедри міжнародної економіки
Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Кривий Ріг, Україна*

КЛІМАТИЧНІ ЗМІНИ ТА FİNTECH ЯК ЧИННИКИ ФІНАНСОВОЇ КРИХКОСТІ

Ключові слова: кліматичні зміни, інноваційні фінансові технології, фінансові ризики, фінансова крихкість, фінансова система, «зелені» фінанси.

Keywords: climate change, innovative financial technologies, financial risks, financial fragility, financial system, green finance.

З моменту останньої фінансової кризи (2008-2009 рр.) посилилися дискусії навколо чинників, що спричиняють вразливість фінансової системи до шоків (криз) та зумовлюють її крихкість [1-3]. З тих пір фінансова крихкість (Financial Fragility) стала предметом пильної уваги з боку Центробанків поряд з постійним моніторингом фінансової стабільності (Financial Stability). В останньому звіті Міжнародного валютного фонду «Global Financial Stability Report, April 2019» зазначається, що основними ризиком порушення стабільності глобальної фінансової системи, як і раніше, залишається збільшення боргів та погана структура капіталу фінансових і нефінансових корпорацій. Тому вразливість продовжує наростати у суверенному, корпоративному та небанківському фінансових секторах кількох системно важливих країн, що призводить до підвищення середньострокових ризиків [4]. За прогнозами МВФ, у разі негативного розвитку подій, корпоративний борг, пов'язаний з ризиком дефолту, підвищиться до \$19 трлн, або майже до 40% сукупного боргу у восьми провідних економіках світу [5]. Як чинники імовірної вразливості глобальної фінансової системи визначені такі: суверенні борги країн Єврозони, дисбаланси у фінансовій системі Китаю, нестабільні потоки капіталу у країнах з ринками, що розвиваються (emerging markets) [4]. Проте серйозну стурбованість викликає зростання показника співвідношення глобального боргу до ВВП, яке наразі становить понад 50%, в той час як перед останньою фінансовою кризою складало лише 36% [5]. Всі ці чинники

зумовлюють потребу у скоординованих діях policy makers та Центробанків в частині поліпшення пруденційного нагляду.

Водночас, в останні роки з'явилися нові чинники посилення фінансової крихкості, такі як вразливість до кліматичних змін та бурхливого розвитку фінансово-технологічних новацій (FinTech). Технологічні інновації у сфері фінансових послуг спричиняють двоякий вплив на фінансові установи, насамперед банки: з одного боку вони несуть в собі економічні вигоди та сприяють зростанню прибутковості, а з іншого, посилене впровадження цифрових технологій у банківські послуги разом із вищою взаємопов'язаністю та складністю фінансової системи робить банки більш вразливими до кіберзагроз, які постійно розвиваються та стають все більш досконаліми [4]. З цієї точки зору банки повинні адаптувати свої бізнес-моделі до швидкоплинних змін у FinTech інноваціях та посилити стійкість до кіберзагроз, а регулятори виробити відповідну нормативну базу.

Поряд з цим все активніше обговорюються питання зростання ризиків кліматичних змін та їх вплив на фінансові ризики [6-8]. В Європі обговорення фінансових аспектів зміни клімату було розпочато Європейською комісією та викладене у документі «План дій: фінансування сталого розвитку», де зазначено, що для підтримки екологічної та соціально сталої економічної системи Європі необхідно закрити щорічний інвестиційний розрив у майже 180 мільярдів євро, щоб досягти визначених кліматичних та енергетичних цілей ЄС до 2030 р. [6]. Це потребує створення сталої фінансової системи, яка здатна забезпечити переорієнтацію потоків капіталу у проекти, що будуть стимулювати розвиток низьковуглецевої економіки. Для забезпечення капіталом інфраструктурних проектів необхідно розвивати «зелені» фінанси (Green Finance) [7]. Для підтримки їх розвитку створено Мережу екологізації фінансової системи (NGFS), де центральні банки та фінансові нагляди з п'яти континентів об'єднали зусилля для координації переходу до низьковуглецевої економіки та управління ризиками зміни клімату.

Аналіз спеціалізованих досліджень та фахових академічних публікацій [4, 7, 8] виявив, що канали передачі ризику зміни клімату до фінансового сектору містять два основні аспекти. По-перше, зміна клімату може вплинути на фінансову стабільність безпосередньо через вплив потужних кліматичних катастроф та через розвиток економіки, важливу частину якої становлять фінансові ринки. По-друге, на фінансові ринки може негативно вплинути невизначеність, пов'язана з термінами та швидкістю процесу структурних перетворень у процесі переходу до низько вуглецевих економік. Відповідно, виділяють два види ризику – фізичний (Physical Risk) та перехідний (Transition Risk), які впливають на фінансові ризики. Так, фізичні ризики, наприклад, природні катастрофи, безпосередньо впливають на вартість реальних активів, які виступають забезпеченням фінансових активів, знижуючи їх оцінку та призводячи до фінансових втрат. Від такого ризику особливо потерпають страхові компанії, які несуть величезні збитки внаслідок втрат застрахованого майна. Водночас, дія перехідних ризиків не є такою явною, оскільки пов'язана із втратою вартості реальних активів внаслідок змін настроїв у суспільстві,

зміни у державній політиці по відношенню до підприємств «коричневої» економіки. Цей вид ризиків досить складно оцінити, хоча зважаючи на цей факт, їх не можна ігнорувати в силу об'єктивності їх існування. Тому потрібна згуртованість дій всіх суб'єктів фінансової системи. З цією метою NGFS розробила такі рекомендації для центральних банків та наглядових органів:

1. Інтеграція ризиків, пов'язаних з кліматом, у моніторинг фінансової стабільності та мікронагляд. Це включає оцінку фінансових ризиків, пов'язаних з кліматом, у фінансовій системі та інтегрування їх у пруденційний нагляд.

2. Інтеграція факторів сталості в управління власним портфелем. Визнаючи різні інституційні домовленості в кожній юрисдикції, NGFS закликає центральні банки бути прикладом у веденні власних операцій.

3. Створення єдиної бази даних. NGFS рекомендує державним органам обмінюватися даними, що стосуються оцінки кліматичних ризиків, та, коли це можливо, оприлюднювати їх у сховищі даних. У цьому контексті NGFS вважає за необхідне створення спільної робочої групи із зацікавленими сторонами для подолання існуючих прогалів у даних.

4. Підвищення обізнаності й інтелектуального потенціалу та заохочення технічної допомоги й обміну знаннями. NGFS закликає центральні банки, наглядові органи та фінансові установи створити внутрішній потенціал та співпрацювати задля вдосконалення свого розуміння того, як чинники, пов'язані з кліматом, перетворюються на фінансові ризики та можливості [8].

Список використаних джерел

1. Giordani, Paolo, Simon Kwan. Tracking Financial Fragility Federal Reserve Bank of San Francisco. Working Paper. 2019. URL: <https://doi.org/10.24148/wp2019-06>

2. Frederic Boissay. Financial Imbalances and Financial Fragility. Working Paper. April 2011. URL: http://ssrn.com/abstract_id=1731570.

3. Taylor, Alan. The Great Leveraging. Working Paper 18290. URL: <http://www.nber.org/papers/w18290>

4. Global Financial Stability Report, April 2019: Vulnerabilities in a Maturing Credit Cycle International Monetary Fund. URL: DOI:<http://dx.doi.org/10.5089/9781498302104.082>

5. МВФ попереджає про глобальну кризу: причини занепаду й рецепти для порятунку <https://ua.news/ua/mvf-preduprezhdaet-o-globalnom-kryzyse-prychyny-upadka-y-retsepty-dlya-spasenyua/>

6. Action Plan: Financing Sustainable Growth. European Commission, March 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0097&from=EN>

7. G20 Green Finance Synthesis Report. G20 Green Finance Study Group, September 2016. URL: http://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2016/09/Synthesis_Report_Full_EN.pdf

8. Climate change as a source of financial risk. April 2019. Network for Greening the Financial System. URL: <https://www.banque->

Верховод Ірина Сергіївна

*к.е.н., доцент кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, Україна*

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМА РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ

***Ключові слова:** соціалізація, пропорції розподілу ресурсів і доходів, соціальне забезпечення, людський капітал, конкурентні переваги для бізнесу.*

***Keywords:** socialization, proportions of distribution of resources and income, social security, human capital, competitive advantages for business.*

В системі господарських цілей будь якого суспільства умовно можна виділити дві групи. Перша група – це цілі, пов'язані із наближенням до межі виробничих можливостей суспільства. Друга група – цілі, пов'язані із наближенням до справедливого розподілу, тобто забезпечення такого розподілу обмежених благ між учасниками суспільного виробництва, який відповідатиме не лише вимогам економічної ефективності, а й морально-етичним принципам, соціально обумовленим пріоритетам, загальнолюдським цінностям, сприятиме гармонізації системи економічних інтересів та запобігатиме соціальним конфліктам. В сучасних умовах, коли виробничі можливості найбільш розвинутих суспільств забезпечують гідне життя своїм громадянам, проблеми поліпшення загальносуспільного добробуту все більше формуються не в сфері нестачі виробничих можливостей, а в нездатності суспільств раціонально та соціально справедливо розподілити результати їх використання.

Коли об'єктом економічного дослідження стають проблеми не максимізації виробничих результатів, а раціоналізації їх розподілу, шляхи поширення таких результатів на численні верстви населення, залучення всіх соціальних груп до участі в розподілі додаткових вигід від економічного зростання, до науковому обігу, з нашої точки зору, необхідно застосовувати такий термін, як «соціалізація». Останній містить наукове відображення тих аспектів розвитку, що стосуються не накопичення виробничих можливостей, а перетворення їх на чинники зростання суспільного добробуту, аспектів, що характеризують здатність суспільства впроваджувати при розподілі принципи і пріоритети соціальної солідарності й справедливості. Відповідно, дослідження можливостей і обмежень застосування досвіду провідних країн щодо досягнення бажаної міри соціалізації розподілу в економічному регулюванні країн, що розвиваються і, зокрема, України, стає однією з найбільш актуальних науково-прикладних завдань.

Згідно базових положень теорії людського капіталу інформатизація й інтелектуалізація суспільної праці стають причиною становлення принципово нової системи диференціації доходів, за якої на пропорції розподілу доходів значно впливає вже не власність на матеріальні ресурси, а знання й здібності,

затребувані сучасним ринком. При цьому вважається, що ні зростання рівності розподілу доходів, ні збільшення чисельності середнього класу не належить до безпосередніх і закономірних результатів функціонування такої нової системи розподілу. Ця система лише знімає обмеження, пов'язані з концентрацією власності на матеріальні ресурси, але не гарантує, що новими можливостями зможуть скористатись всі, або хоча б переважна частина суспільства. Зокрема, люди, які не змогли вчасно опанувати затребувані економікою знання і навички, закономірно опиняться на нижчих рівнях соціальної ієрархії, потерпаючи при цьому як від майнової нерівності, так і від неспроможності скористатись тими вигодами людського капіталу, що пов'язані з раціоналізацією споживацької поведінки та зростанням комунікативних можливостей. Як зазначав Т.А. Стюарт, «тим не менше, невидима рука ринку рухає і ринком праці. Оскільки знання є головним джерелом вартості, варто очікувати, що вигоди одержуватимуть ті, хто працює головою, а всі шишки випадуть тим, хто цього робити не вміє.» [1, С. 124].

В роботах вітчизняних дослідників, зокрема Ю.К. Зайцева, соціалізація тлумачиться як процес наповнення приватнокапіталістичної економіки якісно новими елементами, що забезпечують узгодження суспільних і приватних інтересів на засадах солідарності й соціального партнерства [2].

В економічній енциклопедії в статті С.В. Мочерного соціалізація економічних систем визначається як процес поступового еволюційного наповнення підсистем та елементів економічної системи капіталізму соціалістичним змістом [3, С.414]. Виділяються також такі складові економічної соціалізації, як соціалізація продуктивних сил, господарського механізму і економічних відносин. Виділяють визначення соціалізації на макрорівні (як характеристики суспільних процесів) і на мікрорівні (як характеристики зміни моделей поведінки людини). Наприклад, соціалізація економіки на макрорівні тлумачиться як усупільнення процесів виробництва розподілу і споживання [4, С.117], а на мікрорівні – як тенденція, а згодом і закономірність, згідно з якою під впливом потреб виробництва значно прискорюється процес засвоєння і використання основними суб'єктами господарювання (у своїх інтересах) специфічної системи знань, норм, цінностей, необхідних для успішного функціонування народного господарства» [4, С.113]. Обидва визначення розкривають аспекти тих самих процесів: формування певних загальносуспільних пропорцій розподілу ресурсів і доходів, правил і норм соціальної взаємодії, що нерозривно пов'язано із змінами моделей господарської поведінки суб'єктів економічних відносин.

Наведене дає підставу уточнити розуміння соціалізації економіки: це узагальнення складних процесів, що відбуваються в сфері економічної, соціальної, політичної, ідеологічної взаємодії. Вона відображає формування таких пропорцій розподілу ресурсів і доходів, таких інститутів, правил і норм взаємодії економічних суб'єктів, які перетворюють економіку на інструмент поліпшення добробуту широких верств населення.

Процеси соціалізації розподілу стають формою вирішення більш ніж гострої суперечності відповідних відносин. Загальна спрямованість еволюції

взаємодії держави, суспільства і бізнесу в сфері перерозподілу доходів й тягаря фінансування витрат на суспільні блага в країнах ЄС задавалась необхідністю вирішення таких суперечностей. По-перше, у державному регулюванні – суперечності між необхідністю зростання масштабів державного перерозподілу доходів для ресурсного забезпечення вирішення соціальних проблем і згортанням економічної активності, руйнуванням стимулів до підвищення виробничої ефективності внаслідок державного втручання. По-друге, інститутів регламентації взаємодії представників різних соціальних груп – між необхідністю вирівнювання розподілу доходів для забезпечення потреб виробництва в ресурсах праці високої якості й потребою більшої концентрації доходів в руках власників капіталу для забезпечення високих темпів накопичення і підтримання підприємств в конкурентоспроможному стані.

Із насиченням суспільного виробництва капіталом, зниженням жорсткості обмежень на масштаби його залучення у виробництво (завдяки формуванню значних потужностей індустріального виробництва та розвитку фінансового посередництва) більші рідкісним, відповідно, пріоритетним щодо розподілу доходів ставав людський, а не фізичний капітал. Це проявлялось, в першу чергу, у формуванні розгалуженої системи соціального забезпечення, що поєднувала засади соціального страхування і державних трансфертів, а також вбудовувала соціальні стандарти в процес вільної контрактації на ринку праці. Зокрема, на початок ХХІ ст. в більшості країн ЄС склалась більш менш збалансована система розподілу фінансового тягаря і вигід від формування фондів соціального захисту населення.

Таким чином, вимогливість суспільства щодо якості людських ресурсів, орієнтація бізнесу на використання високої кваліфікації персоналу як провідного чинника конкурентних переваг слугує запорукою більшої ефективності використання коштів соціальної сфери на боротьбу з бідністю. В умовах високої потреби бізнесу у кваліфікованих кадрах та схильності власників створювати сприятливі умови для формування високої професійної компетенції навіть державні механізми акумуляції ресурсів на соціальні цілі підпорядковуються високим стандартам ефективності механізмів відтворення людських ресурсів.

Всупереч цьому, країни, де бізнес більшою мірою схильний використовувати занижені витрати на оплату праці в якості чинника конкурентоспроможності, де, відповідно, не сформована потужна потреба в висококваліфікованій і добре вмотивованій робочій силі, ефективність використання ресурсів соціальної сфери для зменшення масштабів бідності буде, переважно, відносно нижчою. Навіть якщо законодавче регулювання або традиції суспільства передбачають більш масштабну участь бізнесу в фінансуванні соціального забезпечення, все одно вона не матиме того цільового навантаження, яке перетворить її на чинник підвищення конкурентоспроможності населення на ринку праці й зростання загального добробуту у суспільстві. Тоді участь бізнесу в фінансуванні програм боротьби з бідністю матиме характер патерналізму, а не інвестування в людський капітал. Відповідно, незалежно від пропорцій розподілу навантаження щодо

фінансування соціальної сфери між державою і бізнесом, її ресурсне забезпечення не перетворюватиметься на високі темпи накопичення людського капіталу (тобто знань, навичок і здоров'я здатних забезпечувати приріст продуктивності праці й доходів) і результативність використання ресурсів для зменшення масштабів бідності залишатиметься низькою.

Обтяжливість податкового навантаження для вітчизняного бізнесу, вагомість передбачених законодавством соціальних виплат серед чинників зниження глобальної конкурентоспроможності вітчизняного виробництва традиційно відзначаються науковцями. З іншого боку, відзначаються й незадовільні результати функціонування системи соціального забезпечення, зокрема, низький рівень заміщення трудових доходів пенсіями, недоступність якісних медичних послуг для більшості населення, недоліки ресурсного забезпечення освітньої сфери. Отже, Україна стикнулася із вкрай гострою суперечністю: з одного боку, зростання обсягів ресурсів, що вилучаються з комерційного обігу вкрай негативно позначається на масштабах і ефективності економічної діяльності, а з іншого – підтримання бажаних для суспільства норм соціального забезпечення за наявного рівня фінансування цієї сфери стає неможливим. Частка соціальних витрат в бюджеті України була однією з найвищих в Європі протягом всієї історії незалежності, водночас якість життя населення завжди була далекою від стандартів ЄС.

Поширеність бідності серед працюючого населення, відсутність помітного зв'язку між освітнім рівнем і розмірами доходів, тривале скорочення середньої тривалості життя та погіршення демографічних показників – все це свідчення того, що навіть ціною вагомого негативного впливу фінансового навантаження, яке соціальна сфера спричиняє на вітчизняну економіку, не вдається забезпечити прийнятний для суспільства рівень вирішення соціальних проблем.

Причини такого загострення цієї розподільчої проблеми для України, на нашу думку, саме в специфічності зв'язку економіки і соціальної сфери. Витрати на останню для вітчизняного бізнесу – це лише вимушені прояви патерналізму, але ніяк не інвестиції в створення значущих конкурентних переваг. Переважна частка соціальних витрат має компенсаторний характер, тобто зменшує міру депривації одержувачів щодо певної групи благ, замість того щоб сприяти соціальній мобільності й попереджати виникнення ситуації, коли формується потреба в соціальній допомозі.

Результативність вирішення соціально-економічних проблем визначається не тільки пропорціональним розподілом національного доходу, часткою соціальної сфери у складі сукупних ресурсів суспільства, не тільки пропорціональним розподілом доходу між бюджетами, спеціальними органами соціального призначення та факторними доходами суб'єктів господарювання. На міру ефективності використання ресурсів соціальної сфери значно впливає поширена в бізнес структурах модель підтримки конкурентоспроможності. Якщо ефективність економічної діяльності ґрунтується на високих вимогах до якості трудового потенціалу, поєднанні гідного рівня трудових доходів і активної участі бізнесу в формуванні ресурсного забезпечення системи

відтворення кваліфікованих кадрів, то соціальна сфера перетворюється з джерела споживчого тиску на економіку на джерело конкурентних переваг і вигідний об'єкт інвестування. Якщо ж бізнес обирає модель підтримки конкурентоспроможності, засновану на дешевій робочій силі, прагне замістити свідому і творчу участь працівників у вирішенні завдань фірми жорсткою регламентацією трудових функцій, то соціальна сфера стає тягарем розвитку і підтримання конкурентоздатності бізнесу, а механізми ресурсного забезпечення її діяльності перетворюються на засоби реалізації патерналістських традицій і позбавляються здатності сприяти вирішенню головного завдання соціалізації розподілу: усунути залежність широких верств населення від соціального забезпечення, вбудовування механізмів забезпечення добробуту в механізми функціонування бізнесу.

Для України вирішення проблем соціалізації розподілу вимагає не просто зміни пропорцій розподілу доходів між сферами (створення ринкових і неринкових благ), між комерційним обігом і державним бюджетом, а принципового оновлення місця соціальної сфери в процесах економічного відтворення, перетворення її на джерело конкурентних переваг для бізнесу, підпорядкування забезпеченню високої соціальної мобільності населення, підвищенню продуктивності праці і доходності трудової діяльності, як єдиної об'єктивної основи зростання рівня соціальної захищеності всіх верств населення.

Список використаних джерел

1. Томас А. Стюарт Интеллектуальный капитал: новый источник богатства организаций / пер. с английского В. Ноздриной. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.
2. Зайцев Ю.К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства / Київський національний економічний ун-т. –К.: КНЕУ, 2002. – 188 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002 р. – 952 с.
4. Зайцев Ю. К., Савчук В. С., Мельник О. М., Малий І. Й., Фукс А. Е. Трансформаційна економіка: навч.- метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни / Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана" – К. : КНЕУ, 2008. – 368 с.

Жулин Ольга Володимирівна

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, м. Київ, Україна*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Ключові слова: інклюзивний розвиток, зростання, фінансове забезпечення, цифрова економіка.

Keywords: inclusive development, growth, financing, digital economy.

Соціалізація економічних процесів є характерною рисою сучасного етапу розвитку, тому врахування цього принципу у процесі розроблення досконалої соціально-економічної моделі зростання і розвитку є вкрай актуальним. В умовах Четвертої промислової революції важливо, одночасно з технологічним розвитком, створювати передумови для ефективної і всебічної реалізації людського капіталу, які базуватимуться на підході інклюзії (залучення) усіх членів суспільства у соціальні та економічні процеси, незалежно від статті, віку, стану здоров'я та інших відмінностей з більшістю. Бо у наслідок сегрегації людина, яка не відповідає певним критеріям, визначеними домінуючою більшістю, не може повноцінно брати участь не лише у соціальному, ай у економічному житті. Одним із прикладів виключення людини із економічного розвитку є неформальна допомога або догляд за членом домогосподарства з важкими вадами або тривалою хворобою. За останніми оцінками, у Великобританії 2 мільйони людей отримують таку допомогу [3]. Як результат, ті, хто доглядають близьких стикаються з труднощами в балансуванні догляду із залученням на ринку праці. Окрім втраченого доходу, такі люди зазнають психологічних травм. Саме тут проявляється необхідність ефективної соціальної інклюзії, яка потребує переосмислення ролі держави у гармонізації суспільних відносин. Головними програмами, які потребують підтримки, є догляд за дітьми, інвалідність та догляд за віком, психологічна підтримка довготривалих безробітних, ветеранів АТО і переселенців, реабілітація від наркотиків та насильства.

Така парадигма мислення окрім того, що порушує основні права і свободи людини, збільшує розрив ВВП, бо сегреговані люди не можуть брати активну участь у його створенні, претендуючи лише на розподіл. До таких груп людей належать діти, зокрема діти-сироти, багатодітні сім'ї, мігранти, люди з ВІЛ/СНІД, пенсіонери, люди з особливими потребами, люди іншої національності, учасники АТО, бідні, бездомні та інші. Ці люди часто обмежені в доступі до навчання, праці, а відповідно у прийнятті політичних рішень, що обумовлюють їхнє щоденне життя. Саме соціальна інклюзія може забезпечити рівні права і можливості кожній людині, зокрема: право на якісну освіту, медичне обслуговування, працю та активну позицію не лише у соціальному і економічному житті, а й у культурному і політичному.

Концепція інклюзивного розвитку виникла як відповідь на величезне розшарування населення у більшості країн світу. Інклюзія насамперед передбачає не забезпечення ресурсами людей, які виключені із соціально-економічних процесів, а створення умов і можливостей для їх доступу до якісної освіти і професійної реалізації, що дозволить їм самостійно досягати того рівня життя і добробуту, який їх влаштовує. У результаті такої соціальної інклюзії позитивний ефект отримують усі члени суспільства, адже ті групи суспільства, які раніше були сегреговані, самі будуть заробляти кошти на життя, не потребуючи додаткових соціальних виплат і забезпечення, що суттєво зекономить у подальшому видатки державного бюджету. Вони навпаки будуть активно наповнювати його доходну частину, оскільки стануть активними суб'єктами фінансів. Окрім того, буде отримано соціальний ефект,

бо суспільство навчиться поважати і цінувати таких людей, завдяки їх участі і причетності до суспільного життя.

В Україні у 2018 році було 10724,8 тис. осіб економічно неактивного населення, у тому числі за причинами економічної неактивності: пенсіонери – 54,7 %, учні, студенти денної форми навчання – 20,9 %, виконують домашні (сімейні) обов'язки, перебувають на утриманні – 20,9 %, стан здоров'я – 1 %, зневірені – 0,6 %, не знають де і як шукати роботу – 0,1 %, вважають, що немає підходящої роботи – 0,5 %, сезонний характер роботи, інші – 1,3 % [5]. Усі ці категорії людей моли б брати участь у тих чи інших соціально-економічних процесах України.

Відповідно до Звіту Всесвітнього економічного форуму 2018 року країною з найбільш розвинутою інклюзивною економікою є Норвегія. Довгострокове бачення стабільної та інклюзивної економіки Норвегії свідчить про низьку нерівність доходів, високий середній рівень життя і низький рівень парникового забруднення. Україна у 2018 році посідала 49 за рівнем інклюзивного розвитку. Порівнюючи індекси інклюзивного розвитку (IDI) у 2018 року можна зробити висновки, що в Україні він дуже низький, а саме – 3,42 з максимальних 7, тоді як у Норвегії – 6,08, у Великобританії – 4,89, у США – 4,60, у Грузії – 3,99[1]. Дослідження інклюзивного розвитку у світі дозволяють зробити висновки, що одним з найважливіших елементів є розвиток саме соціальних елементів Рамки інклюзивного зростання та розвитку. Аналіз соціальних складових інклюзивного розвитку України показує найкращі результати поміж інших, враховуючи те, що максимальний рівень складає 7 балів [1]:

- 1) освіта і навички – 5,86:
 - доступність – 6,1;
 - якість – 5,02;
 - справедливість – 6,46;
- 2) базові послуги та інфраструктура – 4,75:
 - інфраструктура медичної сфери – 5,15;
 - цифрова інфраструктура – 4,34;
- 3) працевлаштування та соціальні виплати – 4,78:
 - продуктивне працевлаштування – 4,52;
 - заробітна плата і соціальні виплати – 5,03.

Для реалізації концепції інклюзивного розвитку важливим є вирішення проблем дефіциту фінансового забезпечення програм залучення усіх членів суспільства у соціально-економічні процеси. Соціальна інклюзія є дуже дорогою, тому не всі країни можуть собі це дозволити. Всебічний розвиток людського капіталу потребує 11,5 % ВВП у країнах з низьким доходом і близько 2,3 % ВВП у країнах з середнім доходом [3]. Вартість гарантованого соціального мінімуму залежатиме від вибору контексту та дизайну.

Механізм забезпечення рівних можливостей, що забезпечує соціальну інклюзію, часто ігнорується саме в країнах, що розвиваються, через низькі доходи державного бюджету, податкові доходи якого складаються переважно з непрямих податків, тоді як в розвинених країнах – з прямих, що створює

потужнішу фінансову базу. Враховуючи те, що соціальна інклюзія формує соціально-поведінкові навички, такі як емпатія, робота в команді, вирішення конфліктів, які є все більш цінними натепер, найефективнішим є інвестування саме у дошкільну та шкільну освіти. Дослідження у США показали, що проведення політики розвитку дітей раннього віку можуть зменшити нерівність у майбутньому на 7 відсотків, бо забезпечує міцний фундамент для розвитку і формування базових навичок, тому ранні інвестиції мають найвищий ефект[3].

Основним джерелом, яке могло б збільшити розміри фінансування проектів соціальної інклюзії, могло б стати офіційне працевлаштування працюючих, які ухиляються від своїх зобов'язань, несплачуючи податки. Такі працівники, окрім того, що не сплачують податки і внески, то претендують на соціальні послуги і надійний соціальний захист у майбутньому. Кількість неформально зайнятого населення в Україні у 2018 році складала 21,6 % до загальної кількості зайнятого населення [5]. Переважна більшість цих неформально зайнятих у сільському господарстві, лісовому та рибному господарстві – 42,9 %, в оптовій та роздрібній торгівлі; у ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – 18,2 %, у будівництві – 15,9 %, у промисловості – 5,5 % [5]. Неформальна зайнятість у країнах Південної Сахари у Африці, наприклад, перевищує 70 %, а у Південній Азії – 60 %, у Латинській Америці – це більше 50 % [3]. Звісно, що неформальність праці відображує недовіру до держави, проте є вагомим додатковим джерелом для того, щоб надати цим же працюючим і їхнім дітям якісну освіту, медичні послуги та інші соціальні послуги та захист. Саме рівність можливостей відіграватиме велику роль і у зміні характеру праці.

Технологічні розробки в цифрову епоху призводять до напруження відносин між громадянами, фірмами та урядами по всьому світу. Бо на ринку праці все більше оцінюються не лише передові когнітивні та соціально-поведінкові навички, а й навички використання технологій. Це означає, що нерівність зростатиме, серед тих, хто матиме доступ до здобуття технологічних навичок і тих, хто ні. З огляду на мінливий і швидкий характер сучасної праці, то у поєднанні з відсутністю освіти, ймовірно, це буде одним із найсильніших механізмів передачі нерівностей від одного покоління до наступного.

Це спонукає розглядати пропозиції щодо можливості оподаткування роботів, що теж може бути додатковим джерелом фінансування концепції соціальної інклюзії.

Водночас треба зважати на те, що діджиталізація дозволяє поліпшити умови для реалізації своїх здібностей і потенціалу та вирішити два головних завдання, забезпечити доступність:

- 1) якісної освіти – отримати передові знання і навички не виходячи з дому, наприклад, онлайн-освіта;
- 2) гідної праці, оскільки змінюється сама природа праці, яскравим прикладом є IT-фахівці.

Концепція інклюзивного розвитку повинна також враховувати особливості країни, наприклад, демографічні. Вчені прогнозують, що до 2050 року кількість працездатного населення у Африці зросте на 2,7 %, а у країнах

Азії навпаки зменшиться, наприклад, у Китаї, Росії, Кореї, Таїланді населення працездатного віку скоротиться на 10 – 15 % [3].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що суспільство з рівними можливостями часто визначається як суспільство, якому вдається надати всім своїм членам рівний шанс на досягнення економічного та соціального благополуччя. Однак, це відбувається лише за наявності у всіх членів суспільства рівного доступу до певного гарантованого соціального мінімуму, включаючи: охорону здоров'я, освіту, працю та соціальний захист. Задоволення потреб усіх членів через створення можливостей для самореалізації кожної людини призводить до процвітання суспільства, у випадку ігнорування певних груп людей і їх ізоляції від суспільних і економічних процесів призводить до фрустрації, а інколи і до масових заворушень у зв'язку з активним розвитком соціальних медіа та урбанізації.

Список використаних джерел

1. The World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2018. [Electronic resource] // Access: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018>
2. Opportunities for all. OECD Framework for Inclusive growth. OECD, 2018. [Electronic resource] // Access: <https://www.oecd.org/economy/opportunities-for-all-9789264301665-en.htm>
3. World Bank. 2019. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. Washington, DC: World Bank.
4. Аджемоглоу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності пер. з англ. О. Дем'янчука. – К.: Наш формат, 2017. – 440 с.
5. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Ерік С. Райнерт. Як багаті країни забагатіли... і чому бідні лишаються бідними/ Перекл. з англ. Петра Таращука. – К.: Темпора, 2014. – 444 с.
7. Тоффлер Е. Третя хвиля / з англ. пер. А. Євса. – К.: Вид. дім "Всесвіт", 2000. – 480 с.

Загвойська Людмила Дмитрівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри екологічної економіки
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна*

Пелюх Оксана Романівна

*аспірант кафедри екологічної економіки
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ВРАХУВАННЯ ВАРТОСТІ ПОСЛУГ ЕКОСИСТЕМ В ОЦІНЮВАННІ ЕФЕКТИВНОСТІ: ПРИКЛАД ЗАХОДІВ ПЕРЕФОРМУВАННЯ ПОХІДНИХ ЯЛИНОВИХ НАСАДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Ключові слова: еколого-економічна ефективність, переформування насаджень, послуги екосистем, аналіз витрат і вигід, загальна економічна вартість, метод експерименту з вибором.

Keywords: ecological and economic efficiency, forest conversion, ecosystem services, cost-benefit analysis, total economic value, choice experiment method.

Питання оцінювання ефективності є наріжним каменем економічної теорії. Зміна умов господарювання, виникнення нових економічних шкіл розвиває підходи до оцінювання ефективності. Становлення епохи антропоцену, коли людина стає визначальним чинником трансформування фундаментальних процесів у рамках глобальної екосистеми, неминуче накладає відбиток на трактування економічної ефективності та критеріїв її оцінювання.

Проблема врахування неоцінених ринком позитивних і негативних екстерналій, насамперед, послуг екосистем, набуває особливої ваги у прийнятті інвестиційних рішень щодо природоорієнтованих проектів. Поняття «послуги екосистем» (*ecosystem services*), вперше використали А.Н. Ehrlich і Р.Р. Ehrlich (1981). Подальший розвиток, ідентифікацію та класифікацію екосистемні послуги дістали в працях R.S. De Groot (1992), G. Daily (1997) та ін. Перші грошові оцінки вартості потоку послуг екосистем, отримані R. Costanza et al. (1997), переконливо показали їхню цінність і вартість. Трохи більше, ніж за два десятиліття, це поняття з маловідомого і маргінального перетворилося на одне з центральних понять сучасного еколого-економічного дискурсу, який під егідою ООН формують науковці і політики, насамперед, автори звітів «Millennium Ecosystem Assessment» (2005), ТЕЕВ (2010, 2013 та ін), IPBES, FAO та ін. Попри чималі напрацювання методологічного і методичного характеру, покищо маємо невеликий досвід використання цих оцінок у формуванні інвестиційної політики суб'єктів різного рівня управління (Загвойська і Копач, 2008, Мішенін та Олійник, 2008; Соловій, 2011; Веклич, 2018 та ін.) [1, 2].

Одним із прикладів врахування вартості послуг екосистем є економічний аналіз інвестиційного проекту переформування похідних ялинових насаджень [5], метою якого є відновлення корінних, продуктивних і стійких деревостанів Українських Карпат, втрачених у гонитві за комерційною вигодою. Науковці, які вивчали стан, причини розладнання та всихання цих насаджень, а саме: С.А. Генсірук, М.А. Голубець, Ю.М. Дебринюк, В.О. Крамарець, Г.Т. Криницький, Т.В. Парпан, П.Я. Слободян, В.М. Худинець та інші, підтверджують, що для підвищення їхньої біологічної стійкості та стабільності, а також продуктивності пріоритетним є застосування заходів переформування, тобто комплексного процесу поступового переходу від чистих одновікових до мішаних різновікових лісових насаджень шляхом природного поновлення з метою відновлення корінного складу лісів, забезпечення стійкості, стабільності і підвищення

продуктивності лісових екосистем [3]. Якщо екологічні та лісогосподарські аспекти цього лісогосподарського заходу є достатньо опрацьовані у науковій літературі з менеджменту лісового господарства, то питання оцінювання його еколого-економічної ефективності є мало дослідженими.

У сучасному еколого-економічному дискурсі теоретичні підходи до оцінювання еколого-економічної ефективності природокористування досліджують І.Я. Антоненко, О.О. Веклич, О.В. Врублевська, Т.П. Галушкіна, П.М. Грицюк, Л.Д. Загвойська, В.С. Кравців, Я.В. Коваль, П.І. Лакида, Л.Г. Мельник, С.В. Мочерний, Є.В. Мішенін, М.М. Петрушенко, І.М. Синякевич, П.М. Скрипчук, І.П. Соловій, Ю.І. Стадницький, Ю.Ю. Туниця, Є.В. Хлобистов, О.М. Шубалий, А.Ю. Якимчук, І.Є. Ярова, R. Constanza, H. Daly, J. Dixon, J. Farley, R. de Groot, N. Hanley, J. Krutilla, R. Layard, D. Pearce та інші. Зокрема, проф. Ю.Ю. Тупиця [4], акцентуючи на взаємозв'язку економічного та екологічного ефектів, заклав фундамент еколого-економічного підходу до суспільного виробництва загалом і природокористування зокрема та обґрунтував необхідність визначення інтегрального еколого-економічного ефекту виробничо-господарської діяльності, замість максимізації бруто-прибутковості, яка не вилучає з прибутку екологічних збитків. Зважаючи на це, ми пропонуємо трактувати економічну категорію «еколого-економічна ефективність переформування похідних ялинових насаджень» як відношення інтегрального еколого-економічного ефекту від реалізації цього лісогосподарського заходу до суми витрат на його досягнення з урахуванням усіх екстерналій. Пропоноване визначення передбачає урахування усіх позитивних і негативних позаринкових і позаділянкових ефектів, які виникають у процесі реалізації проекту переформування насадження на основі підходу екосистемних послуг.

Оцінювання еколого-економічної ефективності лісогосподарських заходів, у т. ч. заходів переформування похідних ялинових насаджень, – складний процес оскільки передбачає врахування усього спектру вигід. Такі науковці як Г.Т. Криницький, В.І. Парпан, М.В. Чернявський, P. Brandtberg, J. Carnus, J. Gonzalez, G. Grilli, P. Hildebrandt, T. Knoke, D. Lindenmayer, M. Merlin, D. Piotta, C. Prescott, H. Pretzsch, J. Roessiger, J. Schutz та інші розглядають вигоди лісового господарства від реалізації заходів переформування, тоді як О.В. Врублевська, Л.Д. Загвойська, І.М. Лицур, Є.В. Мішенін, Ю.В. Шведюк, а також R. Costanza, D. Krieger, H. Daly, J. Farley, A. Chiabai та інші – вивчають питання оцінювання їхньої економічної вартості.

Виконаний нами критичний аналіз теоретичних і методичних підходів до визначення ефективності [5] дозволив встановити, що саме аналіз витрат і вигід (*cost-benefit analysis*) на засадах парадигми екосистемних послуг дає змогу оцінити загальну економічну вартість вигід, які невідчутні для ринку.

Для ідентифікації вигід заходів переформування на засадах парадигми екосистемних послуг ми використали міжнародну класифікацію екосистемних послуг (*CICES*). Відповідно до рекомендацій ФАО і Світового Банку ми побудували таблицю потенційних вигід заходів переформування похідних ялинових насаджень (табл. 1), яка дозволяє позиціонувати ідентифіковані вигоди за двома ознаками: підходи до оцінювання їхньої вартості та бенефіціар.

Вигоди заходів переформування похідних ялинових насаджень і методи оцінювання їхньої вартості

Впливи проекту	Бенефіціар	
	Інвестор	Суспільство
	Ринково оцінені	<p>1</p> <ul style="list-style-type: none"> • дохід від продажу лісопродукції; • додатковий дохід від продажу дров; • зниження фінансових ризиків за рахунок диверсифікації видового складу насадження і діаметру заготовленої деревини
Неоцінені ринком	<p>3</p> <ul style="list-style-type: none"> • отримання знань щодо особливостей виконання процесу переформування насаджень; • соціальна цінність бізнесу; • покращення іміджу інвестора; • інші неоцінені ринком вигоди, які отримує інвестор у результаті успішної реалізації проекту переформування, наприклад, пільгове кредитування, переваги у випадку конкурування за ресурси 	<p>4</p> <ul style="list-style-type: none"> • покращення якості навколишнього середовища, насамперед лісового насадження /метод гедонічного ціноутворення/; • захист від повеней, шторму і буревію /метод превентивних витрат/; • примноження біорізноманіття /метод умовного оцінювання/; • вигоди від попередження витрат на біологічний захист ділянок переформування від шкідників і хвороб лісу /метод ринкових цін/; • вигоди від попередження виникнення ерозії ґрунту /згідно із методикою І.М. Синякевича та О.В. Врублевської/; • вигоди від регулювання (мікро) клімату завдяки зниження концентрації вуглецю в атмосфері /метод ринкових цін/; • підвищення рекреаційної та естетичної цінності лісів /метод експерименту з вибором/; • вигоди від змін людського та природного капіталів, отриманих завдяки реалізації проекту переформування /метод умовного оцінювання/

Табл. 1 дає змогу тримати в полі зору весь потік вигід і показує, які з них не мають ринкової ціни, а тому не враховані у комерційному аналізі. Для успішного оцінювання еколого-економічної ефективності необхідно визначити вартість усіх потенційних вигід, зокрема тих, які не оцінені ринком (вигоди у квадранті 3 і 4). Тому для оцінювання еколого-економічної ефективності ми обрали такі вигоди (послуги лісових екосистем) та методики їх оцінювання:

- захисту ґрунту – за методикою І.М. Синякевича та О.В. Врублевської (2007);
- поглинання та вивільнення вуглецю – використовуючи метод ринкових цін;
- підвищення рекреаційної та естетичної цінності лісів (готовність платити за відвідування різновікового та мішаного лісу, готовність платити за догляд лісу, який відповідає висловленим уподобанням) – використовуючи метод експерименту з вибором і метод кореляційно-регресійного аналізу [3].

Інтегроване оцінювання еколого-економічної ефективності проекту (рис. 1) переформування похідних ялинових насаджень пропонуємо виконувати шляхом порівняння економічної (суспільної) вартості вигід цього заходу, а також альтернативної вартості витрат на його виконання з урахуванням фактора часу.

Рис. 1. Методичний інструментарій інтегрованого оцінювання еколого-економічної ефективності переформування похідних ялинових насаджень

Запропонований інструментарій оцінювання еколого-економічної ефективності дозволяє врахувати неоцінені ринком вигоди проектів переформування, тобто потоку послуг, продукованих лісовими екосистемами. Як видно з табл. 2, різниця в оцінках ефективності з точки зору інвестора (фінансовий аналіз) і з точки зору суспільства (економічний аналіз) є суттєвою.

Таблиця 2

Результати аналізу ефективності переформування ялинового насадження

№ з/п	Вид аналізу	Показники ефективності проекту переформування деревостану		
		Чиста теперішня вартість, тис. грн.	Внутрішня норма дохідності, %	Термін окупності, роки

1	Фінансовий ($d=17,5\%$)	0,04	18	20
2	Економічний ($d=10\%$)	1229,40	36	4

Більше того, сенситивний аналіз показує, що готовність платити за відвідання лісу з уподобаними характеристиками є критичною змінною проекту (рис. 2). Урахування вартості всього потоку послуг екосистем дасть змогу отримати адекватну оцінку ефективності заходів переформування похідних ялинових насаджень; обґрунтувати доцільність реалізації цього заходу з точки зору суспільних вигід, що дає змогу подолати методологічну обмеженість ринкових підходів і врахувати соціальний імператив.

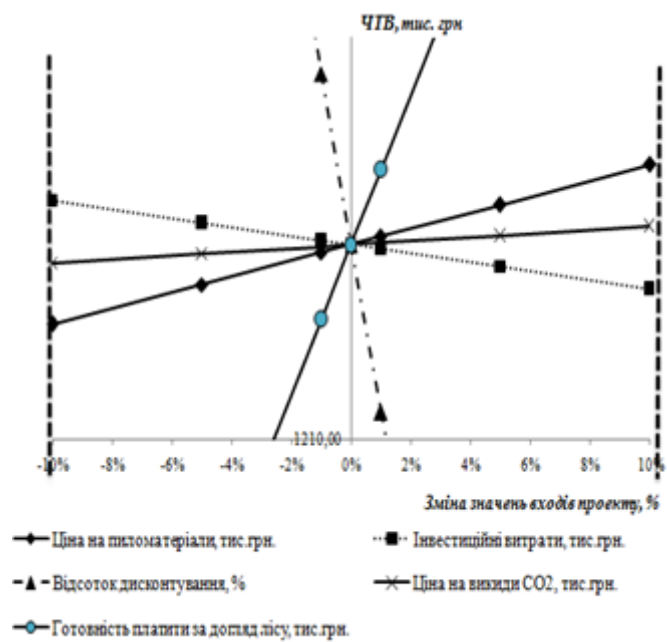

Рис. 2. Сенситивний аналіз проекту

Список використаних джерел

1. Веклич О. Визначення економічного збитку від погіршення / знищення екосистемних послуг. *Економіка природокористування і сталий розвиток* 2018. № 1–2 (20-21). 43-48.
2. Мішенін Є.В., Олійник Н.В. Розвиток ринку екосистемних послуг як напрям-мок посткризового зростання економіки України. Механізм регулювання економіки. 2010. № 3, т. 2. 104-116.
3. Пелюх О. Р., Загвойська Л. Д. Метод експерименту з вибором в оцінюванні вартості послуг лісових екосистем. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2017. № 27.7. С. 46–52.
4. Тупыця Ю. Ю. Экономические проблемы комплексного использования и охраны лесных ресурсов (вопросы теории). Львов, Вища школа, 1976. 212 с.
5. Sartori D., Catalano G., Genco M., Pancotti C., Sirtori E., Vignetti S., Vo C. Guide to Cost-Benefit Analysis of Investment Projects. EC, 2014, 356.

Ільч Людмила Миколаївна

д.е.н., доцент, завідувач кафедри управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

СТАРІННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ДИСБАЛАНС ЯК ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, компетенція, пропозиція, попит, дисбаланс
Keywords: labor market, labor force, competence, supply, demand, imbalance.

Сучасний ринок праці перебуває у фазі перманентної структурної трансформації та циклічного відновлення внаслідок проявів глобалізації, демографічної кризи, стрімкого розвитку цифрових технологій, автоматизації виробництва тощо. У зв'язку з цим роботодавці дедалі частіше наголошують, що компетенції робочої сили швидко старіють. Цілком об'єктивною нині є ситуація освітньо-кваліфікаційної невідповідності робочої сили потребам ринку праці, що призводить порушення рівноваги в економіці та стримує її конкурентоспроможність. Старіння компетенцій та освітньо-кваліфікаційний дисбаланс робочої сили негативно впливають на продуктивність праці, уповільнюють процеси розробки та поширення інновацій, обмежують можливості працевлаштування та доступ до високопродуктивних робочих місць. У таблиці наведено типи та форми старіння компетенцій.

Таблиця 1

Типи і форми старіння компетенцій

Типи	Форми старіння компетенцій
Фізичне (технічне) старіння компетенцій	
Знос	<ul style="list-style-type: none"> • погіршення розумових і фізичних здібностей через старіння, захворювання або травму • погіршення здатності вчитися й адаптуватися до нових ситуацій
Атрофія	недостатнє використання навичок у результаті надлишкової освіченості, поглиблення спеціалізації або безробіття
Моральне старіння компетенцій	
Старіння професійних компетенцій	Поява нових вимог до базових компетенцій у зв'язку зі змінами на виробництві
Старіння базових галузевих компетенцій	Зниження зайнятості на галузевому або професійному рівні
Старіння виробничих компетенцій, пов'язаних зі специфікою підприємства	Добровільна або примусова заміна компетенцій у результаті реорганізації підприємства або його закриття
Старіння компетенцій внаслідок внутрішніх організаційних змін	
Організаційна втрата знань	Поєднання зносу навичок окремих працівників підприємства або приток працівників з новими компетенціями, що задовольняють потреби підприємства
Старіння компетенцій внаслідок суб'єктивних поглядів (переконань)	
Перспективне старіння компетенцій	Застарілі погляди або переконання щодо характеру роботи та виробничого середовища

Джерело: складено автором.

Найбільш поширеними формами старіння компетенцій традиційно вважають фізичне (технічне) та моральне старіння компетенцій, які прямо пов'язані з їх носієм. У випадку фізичного старіння компетенції втрачаються найманим працівником через захворювання, втрату працездатності, старіння, низьку здатність адаптуватися до зростаючих вимог виробництва, недостатню мотивацію до саморозвитку тощо. Моральне старіння навичок пов'язане з

напіврозпадом компетентності (її зниженням на 50% внаслідок появи нових знань, пов'язаних з технологіями виробництва). За переважною більшістю професій такий період напіврозпаду настає менш ніж за п'ять років.

За результатами опитування, проведеного автором статті серед 1300 найманих працівників виявлено, що кожен четвертий респондент працював на робочому місці, де вимоги до роботи були нижчі від набутого рівня освіти, а кожен п'ятий – де робота потребувала вищого рівня освіти, ніж той, яким володів працівник. Лише 9,5% опитаних найманих працівників відмітили, що їхня освіта повністю відповідає вимогам виконуваної роботи. Оцінюючи власну кваліфікаційну відповідність вимогам робочих місць, 33,4% найманих працівників зазначили, що їхня кваліфікація повністю відповідає вимогам робочих місць, 22,8% – повністю відповідає, але існує потреба оновлення знань, 22,6% – рівень їхньої кваліфікації частково задовольняє потреби робочого місця, 11,9% – відповідає робочому місцю, але знання і вміння, якими вони володіють, несуттєві або взагалі непотрібні для виконуваної роботи. Лише 4,2% опитаних найманих працівників вважають, що їхня кваліфікація не підходить для якісного виконання роботи на займаній посаді, а 5,1% не знають як відповісти на це запитання [2, с.419].

Роботодавці, відчуваючи брак кваліфікацій, змушені наймати менш кваліфіковану або надлишково освічену робочу силу, яка, проте, не володіє необхідними компетенціями. Надлишкова освіченість та дефіцит кваліфікацій у комплексі передбачають використання підприємством високоосвіченої робочої сили, яка з різних причин не відповідає його потребам у розрізі професій. Тобто завдяки високому рівню освіти працівники можуть володіти загальними компетенціями, яких потребує конкретне робоче місце, однак їм бракуватиме специфічних навичок.

Брак кваліфікації може бути характерним не лише для недостатньо освіченого працівника. В останні роки роботодавці все частіше відзначають високий освітній рівень претендентів на робочі місця, який, однак, у більшості випадків не характеризується набором компетенцій, необхідних підприємствам. Зрозуміло, що роботодавці можуть дозволити собі найм більш освічених працівників за умови набуття ними необхідних компетенцій безпосередньо на робочому місці. Проте за таких умов відбувається відтермінування ефективного використання виробничих ресурсів, а тому, говорити про досягнення узгодженості ринків праці та освіти не коректно.

Слід зазначити, що на практиці надлишкова кваліфікація проявляється більш відчутно, ніж надлишкова освіченість. На макрорівні існування надлишкової кваліфікованості та дефіциту кваліфікацій вимагає перегляду змістовного наповнення напрямів підготовки кадрів щодо його відповідності у практичній площині. Надлишкова кваліфікованість та розрив у кваліфікаціях можуть спостерігатися на рівні фірм у розрізі професій, коли людина володіє набором компетенцій, в яких немає потреби на її робочому місці, і водночас відчуває брак компетенцій, обов'язкових для цієї роботи.

За результатами опитування в країнах ОЕСР, кожен п'ятий працівник стверджує, що він має надлишкову кваліфікацію порівняно з робочим місцем,

яке займає, і лише кожен десятий вважає себе недостатньо кваліфікованим [6, с. 96]. Надлишкова кваліфікація поширена й серед працівників-мігрантів, які працюють на умовах неповної зайнятості чи за строковими угодами. Надлишкова й недостатня кваліфікація по-різному впливають на якість трудового потенціалу: так, у першому випадку відбувається його поступова деградація через відсутність повноцінної реалізації, а в другому – поступовий розвиток внаслідок необхідності підвищення кваліфікації. Однак невідповідність кваліфікацій в обох випадках призводить до посилення напруги на ТРП та перевитрат на підготовку персоналу.

Тип та рівень освіти можуть впливати на ймовірність невідповідності кваліфікації при виході на ринок праці. Дж. Стіглер зазначав, що чим вищий рівень освіти, тим вищі можливості працевлаштування має здобувач на ринку праці, тим кращі уявлення він має про природу ринку праці та механізм його функціонування. Так, претенденти на робочі місця з більш вузьких сфер спеціалізації (наприклад, медицина та природничі науки) мають порівняно вужчі уявлення про можливості працевлаштування та альтернативи робочих місць, ніж, скажімо, представники гуманітарних та соціальних наук [8, с. 213-225].

Ф. Бюхель стверджував, що надлишкова освіченість впливає на прийняття рішень та поведінку як роботодавців, так і найманих працівників [3, с. 482–493]. Наймані працівники, маючи надлишкову освіту, у більшості випадків не бояться втратити роботу, оскільки володіють певним запасом знань, які не використовуються на робочому місці, але дають додаткові конкурентні переваги на ринку праці. Роботодавці здебільшого з задоволенням наймають надлишково освічену та кваліфіковану робочу силу, оскільки за ту саму ринкову ставку заробітної плати отримують претендента на робоче місце з більшим набором компетенцій. Однак існують випадки, зокрема у вузько спеціалізованих виробництвах, де найм надлишково освіченої робочої сили не вирішує проблему продуктивної зайнятості. Мова, насамперед, про галузі промисловості, що відчувають гострий дефіцит у заповненні вакансій, зумовлений небажанням роботодавців наймати надлишково освічених претендентів на робочі місця, через існування потреби в робочій силі певного освітнього та кваліфікаційного рівня. Нині на підприємствах України відчувається дефіцит фахівців інженерно-технологічного профілю – конструкторів, агрономів, агроінженерів, апаратників, механіків, операторів промислових машин, слюсарів, газозварювальників, токарів та ін. [1]. До 2020 року цей перелік поповниться наладчиками промислових комп'ютерів, інженерами контрольно-вимірювальних приладів, газопровідниками та будівельниками. Саме тому роботодавці цих галузей частіше звертаються до рекрутингових компаній у пошуку відповідної робочої сили і висловлюють готовність співпрацювати з державою у напрямі розв'язання кадрових проблем. Слід зазначити, що цільові дослідження, які розглядають моделі прийняття рішень роботодавцями і найманими працівниками, пов'язані з вибором в умовах надлишкової освіченості, практично відсутні. Бракує також досліджень щодо вивчення поведінки роботодавців на ринку праці в умовах

невідповідності кваліфікацій, що частково пояснюється мінливою кон'юктурою ринку праці та підвищенням попиту на кваліфіковану робочу силу.

П. Слоун зазначав, що недостатньо освічені працівники в окремих випадках компенсують брак власної кваліфікації наявністю певного професійного досвіду та комплексом навичок, набутих безпосередньо на робочому місці (так зване неформальне навчання) [7, с.511–515]. Досвід та навички, набуті на конкретному робочому місці, можуть бути альтернативою відповідному освітньо-кваліфікаційному рівню за умови існування практики визнання результатів неформального навчання.

Практика визнання неформального та інформального навчання дає змогу ефективніше використовувати людські ресурси та певним чином уникати втрат часу і фінансових ресурсів на повторне навчання працівників і набуття ними компетенцій, які вже були набуті самостійно в процесі виробництва.

Отже, переважна більшість досліджень свідчить, що надлишкова освіченість населення, зумовлена зростанням попиту на вищу освіту. Менш здібні випускники освітніх закладів різних рівнів часто звертаються за отриманням додаткової освіти, й таким чином поповнюють власні компетенції, що у підсумку сприяє зростанню частки надлишково освіченого населення [4, с. 179–198]. Цікавим є факт, що випускники престижних університетів рідше потерпають від надмірної освіченості. Це насамперед пов'язано з підвищеним попитом на якісно освічену робочу силу з боку роботодавців та переважну зорієнтованість на випускників найкращих університетів світу. Таким чином, випускники престижних вишів швидше працевлаштовуються і рідше потребують додаткового навчання чи перенавчання, чим і пояснюється менша ймовірність надмірної освіченості для них [5, с. 740–763].

Однак було б хибно пов'язувати надлишкову освіченість (кваліфікованість) суто з поповненням ринку праці випускниками менш престижних вузів, які за своєю природою частіше зорієнтовані на попит на освітні послуги з боку домогосподарств. Слід також ураховувати, з одного боку, розвиток науково-технічного прогресу, глобалізацію економіки та її циклічність, які викликають структурну перебудову економіки й зміну кон'юктури ринку праці, а з іншого – ступінь централізації освітніх систем, який визначає гнучкість (жорсткість) ринку освіти. Слабка гнучкість ринку освіти до потреб економіки неодмінно вестиме до надлишку (дефіциту) робочої сили за певними кваліфікаціями.

Список використаних джерел

1. Досвід працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: погляд випускників та роботодавців. URL: www.scm.com.ua (Дата звернення: 15.01.2017).
2. Ільч Л. М. Структурні трансформації транзитивного ринку праці України: монографія. Київ: Алерта, 2017. 608 с.
3. Büchel F., Van Ham M. Overeducation, regional labor markets, and spatial flexibility / *Journal of Urban Economics*. 2003. Vol. 53. №. 3. P. 482–493.

4. Dolton P., Vignoles A. The incidence and effects of overeducation in the UK graduate labour market // *Economics of Education Review*. 2000 Vol. 19. P. 179–198.
5. Green F. Zhu Y. Overqualification, job dissatisfaction and increasing dispersion in the returns to graduate education // *Oxford Economic Papers*. 2010. Vol. 62. P. 740–763.
6. *Getting Skills Right: Skills for Jobs Indicators* OECD Publishing, Paris, 2017, 144 p.
7. Sloane P., Battu H., Seaman P. Overeducation and the formal education / experience and training trade-off // *Applied Economics Letters*. 1996. Vol. 3. I.8. P. 511–515.
8. Stigler G. The economics of information // *Journal of Political Economy*. 1961. № 69. P. 213–225.

Кендюхов Олександр Володимирович

*професор, доктор економічних наук, професор кафедри управління персоналом та маркетингу Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна
президент Асоціації сприяння глобалізації
освіти та науки SPACETIME*

АРХІТЕКТУРА УКРАЇНСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДИВА: ГОЛОВНІ АКТЕНТИ

***Ключові слова:** економіка, інвестиції, інновації, податки, стратегія, пріоритети.*

***Keywords:** economy, investment, innovation, taxes, strategy, priorities.*

Українське економічне диво можливе!

Сконцентруємо увагу на двох головних акцентах архітектури українського економічного дива: податкова модель та інвестиції в інновації.

Перший акцент.

Чи можна створити податкову систему, яка здатна забезпечити найкращі в світі інвестиційні умови, підприємницький рай, та, відповідно, забезпечити стрімке економічне зростання? Можна!

Секрет полягає не в зниженні податкових ставок, скороченні або заміні податків, а в тотальному, такому, що не знає прецедентів, спрощенні податкової системи!

Усі наявні в Україні податки об'єднує одна колосальна проблема — час! Скільки часу витрачається на податкове адміністрування вищевказаних податків як з боку контролюючих органів, так і з боку платників? Перевірки, звітність, декларації, оптимізація й інші процедури, на які витрачається колосальна кількість людино-годин. А все це кваліфікована високооплачувана інтелектуальна праця. У грошовому вираженні для суспільства це мільярдні втрати щорічно.

Цілком очевидно, що податки, які є основою й квінтесенцією податкової системи України, як і багатьох інших країн, уже давно морально себе зжили і є

гальмом для економічного розвитку, як бруд, що налипнув на колеса й ускладнює, а іноді й зовсім зупиняє будь-який рух.

Та якщо ці податки скасувати, за рахунок чого наповнювати державний бюджет? Як компенсувати надходження?

І тут можна застосувати податкове ноу-хау, яке я назвав TAXKIN (від англ. tax — податок і kinetics — рух) — податок на рух грошей. У цьому разі не йдеться про зниження або підвищення якихось податків, їх зміну. Ми говоримо про радикально новий, максимально простий і прозорий механізм збирання грошей для наповнення бюджету, який, за великим рахунком, важко взагалі назвати податком. Ми говоримо про прецедент, що не має світових аналогів. Слово "податок" ми використовуємо тільки для того, щоб полегшити сприйняття. Ми не говоримо про оподаткування фізичних або юридичних осіб, ми говоримо про оподаткування руху грошей як такого.

Ця ідея має свою передісторію, різні варіанти оподаткування угод і трансакцій пропонував багато хто, від Кейнса до Стігліца.

Проте на відміну від авторів попередніх досліджень і розробок, які пропонували оподатковувати тільки окремі види фінансових трансакцій, а сам податок розглядали як доповнення до існуючих, TAXKIN — податок на будь-який рух грошей. Без винятків! І що вкрай важливо, не на додачу, а замість головних бюджетоутворюючих і в той же час найпроблемніших податків. Ми змінюємо сам принцип оподаткування, його суть: податок не на дохід, оборот тощо, а плата за рух грошей.

У цьому аспекті суть податкової реформи й нової податкової системи максимально проста і не потребує розробки нових стратегій, проєктів кодексів та іншого. Суть реформи: скасування податку на додану вартість, податку на прибуток, податку на дохід фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб-підприємців, і заміна їх цифровим податком (державне мито) на рух грошей (трансакцію).

Виникає логічне запитання: яка величина цього податку? Якщо вона становитиме, приміром, 10%, то це буде істотний удар по гаманцю. Але й тут усе просто. Якщо не ставити за мету збільшити бюджет (з якого, за наявними експертними оцінками, в Україні розкрадається мало не кожна друга гривня), то величина TAXKIN має просто компенсувати надходження до бюджету від скасованих податків.

Для умов України (за даними за 2016 р.) результати розрахунків такі. Сумарний обсяг трансакцій у 2016 р. становив близько 16500 млрд грн, виходячи з даних Державної служби статистики України, а також обліку неврахованої економіки, що становить 35–55%, або в середньому 40%. Сукупні надходження до бюджету від ПДВ, податку на прибуток підприємств і прибуткового податку 2016-го становили 434,5 млрд грн, що дало близько 50% бюджетних надходжень. Таким чином, частка цих податків у сумарному обсязі трансакцій становила 2,6%. Відповідно, базова величина TAXKIN — 2,6% від суми трансакції. Але впровадження пропонованої моделі в Україні в обов'язковому порядку приведе до прискорення економічних процесів і, відповідно, збільшення обсягу трансакцій. У перший рік ми оцінюємо це

зростання на рівні не менш як 25%. А отже, можна стверджувати, що стартова величина TAXKIN для повної компенсації надходжень до бюджету від скасованих податків є достатньою на рівні 2%.

Виходячи з обсягу грошової маси й кількості транзакцій у країні, у разі переходу на повні безготівкові розрахунки, з урахуванням неминучого прискорення економічних процесів і неминучої детінізації економіки, цей податок становитиме близько 2% від транзакції. Він вилучається в цифровому режимі в банку відправника автоматично в момент проведення будь-якого руху грошових коштів як між фізичними, так і між юридичними особами. Слід зазначити, що, аби уникнути навіть незначних "оптимізаційних" спокус з експортно-імпортними операціями, весь експорт має обкладатися митом, яке дорівнюватиме величині TAXKIN (що, до речі, уже додатковий плюс до бюджету).

У результаті впровадження моделі TAXKIN Україна неминуче перетворюється на вирву, що засмоктує інвестиції з усього світу, її економіка неухильно й високими темпами зростатиме. У міру збільшення економіки розмір цього податку можна поступово знижувати, наблизивши до символічного 1%. Тобто через нетривалий час, три-п'ять років, цей податок стає просто непомітним, як банківська комісія за переведення грошей!

Це і є справжнісінька податкова революція: радикальна, докорінна, глибока, якісна зміна, поєднана з повним розривом із попереднім станом.

Ви запитаете: як це технічно реалізувати?

І тут теж усе просто. Технічна умова: цифрова фінансова система (сучасний приклад — Швеція, Данія, Норвегія, де обіг готівки менше одного відсотка). У цьому напрямі сьогодні рухається, причому дуже швидко, увесь світ, і незалежно від того, хочемо ми цього чи ні, цифрова фінансова система — неминучість. Україні вистачить щонайбільше три роки, щоб повністю перейти на таку систему розрахунків.

Головних стартових умов для запуску TAXKIN в Україні три:

1) поступова повна відмова від обігу готівки, перехід виключно на безготівкові електронні транзакції;

2) повна легалізація всіх доходів, абсолютна й безумовна податкова амністія. Усі гроші мають бути покладені в банк;

3) повна заборона на будь-які бартерні операції.

Якщо у когось можуть виникнути якісь сумніви щодо ефективності цієї моделі, то її можна легко перевірити на практиці. На жаль, у нас, як колись у Франції, немає Кот-д'Івуару для експериментів, але цю податкову модель можна легко протестувати на одному з державних банків, щоб переконатися в можливості її практичної реалізації та в її високій ефективності, хоча це й так очевидно.

Ключові наслідки й результати реалізації моделі TAXKIN в Україні дадуть можливість створити найкращі у світі умови для ведення бізнесу й загалом для економічної діяльності. Ніхто не замислюється про приховування податків, доходів, видатків тощо. Уся країна — найвільніша економічна зона у світі. Клондайк для інвестицій. Настане ера тотальної дебіюрократизації всієї

економічної системи: немає ніяких декларацій, звітів, перевірок та іншого. Вивільняється мільйони людино-годин для продуктивної праці. Повністю ліквідуються всі можливі корупційні схеми, пов'язані з оподаткуванням. Стрімко прискоряться всі економічні процеси, і, головне, максимально полегшиться життя всього суспільства.

Другий акцент: інвестиції в інновації (біотехнології, ІТ, нові матеріали).

Мова, насамперед, йде про такі перспективні та швидкозростаючі ринки, як біотехнології націлені на довголіття, штучний інтелект в розробці ліків, CRISPR, ринок секвенування, нейроінтерфейси, гена інженерія людини, когнитивні покращення, штучний інтелект у персоналізованій медицині. Ринки, які щорічно зростають на 15-20% та на декілька десятків мільярдів доларів США.

Головна проблема світового інвестора на цих ринках: багато економічно привабливих біотехнологічних інвестиційних напрямів технологічно доступні, проте в більшості країн юридично заборонені!

Потенційна стратегічна конкурентна перевага України – юридична лібералізація: ГМО, генетична інженерія людини, клонування, ризикові види терапій, клінічні дослідження.

Результат: залучення понад трильйона доларів США прямих закордонних інвестицій протягом 10 років, досягнення темпів економічного зростання до 15% на рік, забезпечення європейської якості життя протягом 10 років. Все це можливо.

Нікола Світлана Олегівна

*к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна*

ОЦІНКА ВПЛИВУ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ДОБРОБУТ КРАЇН БРІКС В УМОВАХ КРИХКОСТІ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

***Ключові слова:** банківська система, фінансова система, кредитно-рейтингова система оцінки, показник фінансової стійкості, індикатор раннього попередження криз.*

***Keywords:** banking system, financial system, credit rating system, financial sustainability indicator, indicator of early crisis prevention.*

Стабільність банківської системи характеризується як ситуація, коли в національній банківській системі не відбуваються банкрутства банків, або як ситуація, коли національна банківська система є стійкою і збалансованою та повністю відповідає національному законодавству, а також принципам управління ризиками, встановленими Базельським комітетом із банківського нагляду. Як зазначають Н. Ян, Т. Кік, розвиток банківської системи країни є важливим фактором економічного розвитку, адже від розвитку та орієнтованості банківських установ країни залежить доступ позичальників до кредитних ресурсів, які можуть виступати ресурсами для стимулювання

виробничої діяльності [1, с. 4]. Стимулювання виробничої діяльності є невід'ємним фактором розвитку економічної системи країни. Позитивний економічний розвиток супроводжується зростанням добробуту. Цю взаємозалежність можна прослідкувати за допомогою такого показника, як ВВП. Спостерігаючи за тенденціями зміни цього показника, можна зробити узагальнений висновок про рівень стабільності економіки та динаміку економічного розвитку країни. На думку Т.А. Родіонової, К.В. Поліщук, при цьому треба мати на увазі, що стан банківського сектору країн безпосередньо залежить від макроекономічної кон'юнктури; але слід зазначити і зворотню залежність впливу стійкості банківської системи країни на її економічний добробут [2, с. 20].

Трактування поняття стійкої банківської системи відрізняється серед вітчизняних та зарубіжних економістів. В своєму дослідженні ми виходимо з того, що банківська система являє собою сукупність різних типів національних банків та кредитних організацій, які функціонують в рамках єдиного валютно-кредитного механізму. Для стабільної банківської системи характерними є: централізований механізм контролю та регулювання руху банківських резервів; наявність загальносистемної інфраструктури; гнучкий зв'язок централізованого управління банківською системою з повною економічною незалежністю та дворівневою структурою.

Існує декілька методів оцінки стабільності банківської системи. Перший – SAMEL, що являє собою кредитно-рейтингову систему оцінки кредитних організацій. Метод оцінює банківську систему через аналіз та присвоєння оцінок п'яти групам банківського розвитку. Головним недоліком методу виступає застосована в ньому експертна оцінка, що спирається лише на думку однієї людини.

Другий метод оцінки стійкості банківської системи є інтерпретація показників фінансової стійкості (FSI), які забезпечують розуміння фінансового стану та надійності банківських установ у країні. Метою розрахунку та поширення показників є оцінка і контроль фінансових систем з метою підвищення фінансової стабільності. Необхідно проаналізувати 12 базових і 14 рекомендованих показників. Ці показники поділяють на три основні групи: на основі капіталу; на основі активів; за доходами і витратами.

Ще одним методом оцінки є індикатори раннього попередження (EWI) банківських криз, які, як правило, базуються на уявленні про те, що кризи вкорінюються в руйнівних фінансових циклах. Це дозволяє з великим ступенем надійності застосовувати кредитоспроможність домогосподарств та стан міжнародних боргів в якості індикаторів раннього попередження банківських проблем.

Для оцінки впливу стабільності банківських систем на економічний добробут країн БРІКС в умовах крихкості світової фінансової системи, нами було застосовано регресійний аналіз на основі використання таких показників:

GDP (залежна змінна) - річний приріст ВВП;

Credits - внутрішні кредити приватному сектору (% до ВВП);

EXrate - валютний курс країни (відношення національної валюти до долара США);

Deposits – сумарна вартість усіх депозитів в країні (у % до ВВП);

FDI - потоки ПІІ до країни (у доларах США);

Expenditures - валові витрати (у % до ВВП);

NONloans- відношення кількості необслугованих кредитів до загальної кількості кредитів (у %);

Foreign Banks- відношення кількості іноземних банків до загальної кількості банків (у %).

Дана модель була оцінена нами на підставі річних статистичних даних країн БРІКС за період 1995-2017 років, тобто за 22 роки. Відповідні статистичні показники отримано з бази даних Світового Банку [3].

Загальна формула для всіх проаналізованих нами країн має такий вигляд:

$$GDP = \beta_1 * Credits + \beta_2 * EXrate + \beta_3 * Deposits + \beta_4 * FDI + \beta_5 * Expenditures + \beta_6 * NONloans + \beta_7 * ForeignBanks \quad (1)$$

Перейдемо до розгляду регресійних моделей, побудованих нами для двох країн угруповання БРІКС – Росії та Китаю.

Банківська система Росії є зрілим ринковим інститутом, який за період просування російської економіки по шляху до ринку опанував великий творчий потенціал до самостійного розвитку. При цьому російська економіка неодноразово стикалася з кризовими явищами, кожне з них можна охарактеризувати унікальним поєднанням внутрішніх і зовнішніх ризиків, від яких залежали їх тривалість і складність. У кризових умовах Центральний Банк Росії здійснював ряд заходів щодо підтримки національної економіки і банківської системи. Серед антикризових заходів можна виділити наступні: зниження ставки рефінансування з 13 до 12,5% і повторне зниження до 12% з метою зробити кредити більш доступними; надання Банком Росії кредитним організаціям кредитів без забезпечення з метою розширення можливостей банківського сектора із залучення грошових коштів, що дозволяють підтримувати кредитну активність банків; підвищення капіталізації банківського сектору шляхом перспектив для подальшого існування. Однак, національна банківська система Росії в період кризи показує свою ефективність лише в короткостроковій перспективі, що говорить про необхідність вдосконалення законодавчої бази, реформування економічної складової і розробки нових механізмів подолання та запобігання економічній нестабільності.

На даний момент в Росії спостерігається тенденція відновлення рентабельності банківського сектору, яка почалась з 2015 року. Частка державної власності в російській банківській системі зростає і досягає 56,5%.

Для аналізу впливу стабільності банківської системи Росії на економічний добробут нами було проведено регресійний аналіз, за результатами якого коефіцієнт детермінації становить 0,838. Однак, після видалення з моделі таких незначущих змінних, як потоки ПІІ, валові витрати та відношення необслугованих кредитів до їх загальної кількості, аналіз потребував змін. Після повторного дослідження, модель стала більш значущою, адже F-

статистика підвищилася з 3,4 до 6,7, а коефіцієнт детермінації продемонстрував незначні зміни.

Оцінка моделі за допомогою методу найменших квадратів дала такі результати:

$$\text{GDP} = 2,902 \text{ Credits} - 0,741 \text{ EXrate} - 0,970 \text{ ForeignBanks} \quad (2)$$
$$(2,411^{**})(-3,417^{***})(-3,066^{***})$$
$$R^2 = 0,819$$

Аналізуючи побудовану модель із показників Росії, можна визначити значну обернену взаємозалежність валютного курсу в країні та приросту ВВП. Девальвація російського рубля на 1 стандартне відхилення призводить до погіршення макроекономічного стану країни на 0,741 стандартне відхилення.

Також, значна взаємозалежність присутня між показниками частка іноземних банків в країні та приріст ВВП. Виходячи з аналізу структури банківської системи Росії, даний результат є логічним, адже в останні роки кількість іноземних банків в країні має наростаючу тенденцію до зменшення, що призводить до погіршення стану банківської системи країни, а також її економічного благополуччя.

В Росії взаємозв'язок між кредитами приватного сектору та приростом ВВП є прямим. Так, при зміні на 1 стандартне відхилення загальної вартості виданих кредитів приватному сектору, приріст ВВП відбудеться на рівні 2,9 стандартних відхилень.

Другою країною групи БРІКС, банківську систему якої ми досліджували, є Китай. Сучасна практика Китаю демонструє, що, саме через державні спеціалізовані банки розвитку країни, можна досягти найбільшого успіху в поширенні інноваційно-інвестиційної діяльності. Через них проводиться економічна політика країни, стимулюються інноваційні процеси. Специфікою власне таких державних банків є виконання ними особливих функцій, які не властиві приватному сектору, або ж функцій, які є комерційно не вигідними для приватних фінансових установ, проте їх реалізація є необхідною умовою розвитку економіки держави та суспільства в цілому. Банківська система Китаю є найбільшою у світі, чому свідчать лідируючі позиції в різноманітних рейтингах.

За результатами аналізу регресійної моделі, після видалення незначущих змінних, коефіцієнт детермінації становить 0,971, що свідчить про високу значущість побудованої моделі. В остаточній моделі не присутні такі незалежні змінні, як кредити та депозити приватному сектору та частка іноземних банків серед загальної кількості в банківській системі країни. Насамперед, незначущість останньої змінної є логічною, адже тільки 1,3 відсотка банківських активів в Китаї належить іноземним банкам, це дає розуміння того, що іноземні установи не відіграють значної ролі в банківській системі Китаю.

Таким чином, рівняння оцінки впливу банківської системи Китаю на економічний добробут в цій країні має такий вигляд:

$$\text{GDP} = -1,541 \text{ EXrate} + 1,241 \text{ FDI} - 0,512 \text{ Expenditures} - 0,280 \text{ NONloans}(3)$$
$$(-3,677^{***}) (2,965^{***}) (-3,856^{***}) (-1,478^{**})$$
$$R^2 = 0,971$$

Як і в Росії, девальвація китайського юаня призведе до погіршення стану економічного розвитку країни та зниження показника ВВП в країні. Підвищення курсу національної валюти на 1 стандартне відхилення призведе до зменшення ВВП на 1,5 стандартні відхилення.

Незважаючи на самостійність банківської системи Китаю, притік іноземних інвестицій в країну має пряму взаємозалежність з приростом ВВП. У відношенні майже один до одного, зростання притоку ПІІ на 1 стандартне відхилення збільшить значення ВВП на 1,2 стандартні відхилення.

Підвищення валових витрат на 1 стандартне відхилення, при сталості інших факторів, призводить до зменшення приросту ВВП на половину стандартного відхилення.

Збільшення кількості неповернених кредитів зумовлює зменшення приросту ВВП Китаю. Має місце цілком логічний зв'язок, адже підвищення платоспроможності підприємств зумовлюється збільшенням їхньої прибутковості. В Китаї в останні роки спостерігається зменшення частки неповернених кредитів у загальній сумі виданих. Це свідчить про підвищення економічного добробуту населення та є позитивним фактором, адже у фінансовій системі Китаю домінує банківський сектор, що забезпечує кредитування приватного сектора.

Таким чином, проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що банківська система країни та рівень її розвитку мають значний вплив на рівень економічного добробуту. За результатами регресійного аналізу можна зробити висновок, що на банківську систему кожної окремої країни впливають різні фактори. Узагальнюючи підсумки всіх побудованих нами моделей (включаючи ті, що не увійшли до цих тез), можна зазначити, що в більшості проаналізованих країн БРІКС валові витрати, неповернені кредити та депозити не відіграють значної ролі, адже ці незалежні змінні не були значущими в моделях. Для більшості досліджених нами країн БРІКС показник внутрішніх кредитів приватному сектору має вплив на їхній економічний добробут, адже цей показник впливає на купівельну спроможність громадян, що одночасно підвищує стимули для нарощування виробництва і підвищення приросту ВВП.

Список використаних джерел

1. Jahn N., Kick T. Determinants of banking system stability. A macro-prudential analysis. *Bank for international settlements*. URL: <https://www.bis.org/bcbs/events/bhbibe/jahn.pdf> (дата звернення: 20.09.2019).

2. Родіонова Т.А., Поліщук К.В. Стабільність банківських систем країн Південної Європи та їх вплив на економічний добробут. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2017. Випуск 8 (61), С. 18-21.

3. DataBank. World Development Indicators. *The World Bank*. – URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worlddevelopment-indicators#> (дата звернення: 20.09.2019).

Санченко Алевтина Євгенівна
кандидат юридичних наук, ст. наук. співр.,
керівник Центру перспективних досліджень і
співробітництва з прав людини у сфері економіки
Інституту економіко-правових досліджень
НАН України, м. Київ, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТА СТАЛА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ: АСПЕКТ АККУМУЛЯЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РЕСУРСУ

***Ключові слова:** Глобальні Цілі сталого розвитку, Стратегія «Європа 2020» для розумного, сталого і всеохоплюючого зростання, соціальна ринкова економіка, імміграційна політика*

***Keywords:** Global Sustainable Development Goals, «Europe 2020» Strategy for smart, sustainable and inclusive growth, social market economy, immigration policy*

Дослідження процесу євроінтеграції, спрямованого на зміцнення та стале нарощування економічного потенціалу, свідчить про послідовну цілеспрямовану діяльність ЄС із залучення людського ресурсу. Втім, динаміці його економічного розвитку були властиві різні риси. Так, наприкінці 20-го століття ЄС і держави-члени пережили складну економічну та демографічну ситуацію і проблеми на ринку праці. Це мотивувало пошук нового стратегічного підходу до оптимізації трудового ресурсу, в тому числі і шляхом впровадження комплексної політики в сфері міграції, вироблення і застосування дієвого інструментарію для забезпечення її імплементації.

Заключний документ спеціального засідання Європейської Ради 1999 р. «До Союзу свободи, безпеки і справедливості: наріжні камені Тампере» [1] став ключовим документом у сфері міграційної політики тих часів. Він наголосив на важливості співпраці з країнами походження мігрантів, справедливому ставленні до громадян третіх країн і управлінні міграційними потоками. Таке бачення співпадало з положеннями Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй 2000 року [2], яка підтвердила зобов'язання держав ООН зміцнювати міжнародне співробітництво у вирішенні проблем економічного і соціального характеру; реалізовувати стратегії для отримання молоддю гідної і продуктивної роботи; вживати заходи щодо забезпечення поваги і захисту прав людини мігрантів, трудящих-мігрантів і членів їх сімей.

Економічно та демографічно обґрунтований ліберальний підхід до імміграції, закладений у документі Тампере та Декларації тисячоліття ООН, був закріплений у Повідомленні Комісії ЄС Раді ЄС та Європарламенту 2000 року щодо імміграційної політики [3]. Повідомлення містить аргументи на користь визнання «нульових» імміграційних політик ЄС і держав-членів, що застосовувалися впродовж 30-ти років, невідповідними та передбачав, крім іншого, контрольований прийом економічних іммігрантів та їх інтеграцію.

У подальшому Єврокомісія, Рада ЄС та Європейський парламент, в складі якого діють постійні комітети з громадських свобод, юстиції та внутрішніх

справ, із зайнятості та соціальних питань і Комітет регіонів, цілеспрямовано працювали над реалізацією міграційної політики. Так, у 2004 р. Рада ЄС ухвалила Спільні базові принципи інтеграції іммігрантів [4], що передбачають усеохопний підхід сприяння суспільно-економічній адаптації іммігрантів, а саме: двосторонньому взаємному адаптуванню іммігрантів і мешканців держав-членів ЄС; формуванню поваги до цінностей ЄС; працевлаштуванню як ключовій складовій інтеграції; освіти, у т.ч. мовної, іммігрантів та їх дітей; недискримінаційного доступу до установ, товарів і послуг від державних і приватних суб'єктів; взаємодії громадян ЄС і іммігрантів у форматах міжкультурного діалогу та просвіти; співіснуванню та гарантіям захисту культур і релігій; заохочення участі у демократичних процесах і розробці інтеграційної політики та заходів на місцевому рівні; формуванню цілей, показників і механізмів оцінки прогресу інтеграції іммігрантів та коригування заходів, що застосовуються. Рада ЄС в той час розробляла проект директиви щодо спеціальної процедури прийняття громадян 3-х країн із метою здійснення ними наукових досліджень.

Згодом ці Спільні базові принципи стали підґрунтям для Гаазької 2005 р.[5] та Стокгольмської 2009 р.[6] програм ЄС щодо формування відкритого європейського простору свободи, безпеки і справедливості. Одним із їх пріоритетів було підсилення позитивного впливу міграції на демографічну ситуацію та економічний розвиток. У цьому зв'язку вартий уваги «План політики у сфері легальної міграції», прийнятий Євро комісією у 2005 р. [7] як операційний інструмент, визначаючий, крім іншого, заходи законодавчого порядку. Він передбачав прийняття 4-х директив щодо в'їзду та проживання висококваліфікованих і сезонних працівників, стажерів і співробітників корпорацій, створення Європейського порталу з мобільності у сфері праці (EURES), Європейської міграційної мережі (EMN) тощо.

Ухвалення вищезгаданої Стокгольмської програми безпосередньо передувало прийняттю у 2010 р. Стратегії «ЄВРОПА 2020» для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання [8], яка визначила три ключових пріоритети: 1) розумне зростання: розвиток економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях; 2) стале зростання: сприяння більш ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки; 3) всеохоплююче зростання: стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості, що сприятиме соціальній та територіальній згуртованості. Названі пріоритети органічно доповнюють один одного та пропонують бачення соціальної ринкової економіки Європи в 21-му столітті. Принагідно підкреслимо, що не останнє місце у їх реалізації належить питанням залучення та інтеграції мігрантів працездатного віку, що мають необхідну кваліфікацію. Так, серед цілей, досягнення яких вбачалося вирішальним для успіху Європи в 2020 році, є підвищення рівня зайнятості населення віком від 20 до 64 років від 69% до 75%, зокрема шляхом залучення жінок, осіб літнього віку та кращої інтеграції мігрантів.

Стратегія містить ряд провідних ініціатив, серед яких принаймні дві стосуються інтеграції іммігрантів. Одна з них - «Програма для нових умінь і

робочих місць» спрямована на створення умов для модернізації ринків праці з метою підвищення рівня зайнятості і забезпечення стійкості європейської соціальної моделі. Такими умовами названі забезпечення можливостей набуття працівниками навичок, необхідних для адаптації до нових умов і професійних змін, зменшення рівня безробіття і підвищення продуктивності праці. При цьому Євро комісія зобов'язалася розробити комплексну і далекоглядну політику трудової міграції, яка була б достатньо гнучкою з огляду на пріоритети і потреби ринку праці. Друга - «Європейська платформа проти бідності» передбачає забезпечення економічної, соціальної та територіальної згуртованості, необхідної для підвищення обізнаності і визнання фундаментальних прав людей, які живуть в умовах бідності та соціальної ізоляції, надання їм можливості жити гідно та брати участь у житті суспільства. У цьому контексті Європейська Комісія взяла обов'язок розробити нову програму для інтеграції мігрантів.

План дій з імплементації Стокгольмської програми 2010 р. [9] корелюється з пріоритетами Стратегії та має окремий розділ «Європа відповідальності, солідарності і партнерства в справах міграції та питаннях біженців». Він окреслює завдання щодо динамічної і всеосяжної міграційної політики, що передбачає консолідацію, розробку та впровадження глобального підходу ЄС до міграції; використання міграції для розвитку; узгодження політики із вимогами національного ринку праці; проактивну політику для мігрантів та їх прав; забезпечення їх інтеграції, ін. При цьому ЄС визнає, що цей План дій не слід розглядати як незмінний, адже «Союз повинен мати можливість реагувати на несподівані події, швидко користатися можливостями і передбачати майбутні тенденції та адаптуватися до них»[10]. Наведена побіжна характеристика Плану дій вже вражає не стільки амбітністю, скільки глибиною розуміння шляхів вирішення проблеми економічного зростання ЄС за рахунок як власного потенціалу, так і ресурсів, яких здатна додати імміграція.

Окреслюючи послідовність подій, слід наголосити, що в 2015 р. були затверджені *Глобальні Цілі сталого розвитку* [11], які охоплюють широке коло сфер суспільного життя та міжнародних відносин. Вони стосуються взаємопов'язаних інтегративів сталого розвитку, серед яких чільне місце посідають права людини на мирне та здорове життя в умовах економічного зростання і соціальної інтеграції. Орієнтиром стратегій ЄС із зміцнення економічного потенціалу у глобальному вимірі, безумовно, є Цілі № 8, 9 та 10. Так, Ціль 8 спрямовує на сприяння неухильному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх. Ціль 9 - на сприяння всеосяжній і стійкій індустріалізації і заохочення інновацій. Ціль 10 - на зменшення нерівності всередині країн і між ними.

Тож, у 2016 р. Євросоюз просунувся далі у справі інтеграції іммігрантів із метою посилення трудових та економічних потенціалів. Зокрема, на засіданні Ради ЄС і представників урядів держав-членів було ухвалено рішення про заходи з інтеграції громадян 3-х країн, які на законних підставах мешкають на його території [12]. Це рішення, на нашу думку, є надзвичайно

прагматичним, адже ЄС фактично поглинає тих іммігрантів, які спроміглися знайти законні підстави перебувати в ЄС, адаптуватися завдяки їх кваліфікації, працездатності та культурі. Документ визнає, що ефективна інтеграція таких іммігрантів сприяє створенню інклюзивних, згуртованих і заможних суспільств, що є спільним інтересом для всіх. ЄС прийняв спеціальний «План дій щодо інтеграції громадян третіх країн» [13], запровадив «Програму нових навичок для Європи», зосереджуючи увагу на вдосконаленні та більш якісному використанні навичок і кваліфікацій, зокрема тих, якими володіють громадяни 3-х країн, а також трансформувати вже функціонуючі в країнах національні пункти з питань інтеграції у Європейську мережу інтеграції.

Державам-членам ЄС цим рішенням рекомендується сфокусуватися на низці площин згідно з їхньою національною політикою та пріоритетами: а) заходи, що передують в'їзду, з метою ранньої інтеграції (швидкий доступ до освіти і професійної підготовки, у т. ч. через Erasmus+, та ринку праці); б) можливості активної участі в економічному і культурному житті на недискримінаційній і несеґрегаційній основі, забезпечуючи рівні можливості, міжкультурний діалог, ін.; в) зайнятість та соціальна політика - сприяння інтеграції на ринку праці громадян 3-х країн, заохочення їх внеску в економіку та суспільство, звертаючи увагу на підтримку підприємницького середовища іммігрантів і вразливих груп; г) оцінка, підтвердження і визнання кваліфікації та навичок громадян 3-х країн тощо.

Безперечно усвідомлюючи, що успіх інтеграційних політик залежить від адекватної фінансової підтримки узгоджених стратегічних, та оперативно скоординованих рамок політики, ЄС за рахунок максимізації фінансування з свого бюджету забезпечив впровадження та виконання заходів із інтеграції громадян 3-х країн, які мешкають в ЄС на законних підставах. Відповідно до багатонаціональної фінансової програми на 2014-2020 рр. державам-членам ЄС виділено 765 млн. євро на інтеграцію іммігрантів у ході виконання національних програм з питань притулку, міграції та інтеграції (AMIF) [14]. Бюджетні асигнування на інтеграцію іммігрантів із 3-х країн планується щорічно корегувати в залежності від оцінки результатів інтеграції. Для цього ЄС використовує так звані «показники Сарагоси» [15].

Іншим цікавим інструментом аналізу впровадження Політики ЄС із інтеграції мігрантів у всіх 28-ми країнах ЄС, а також Австралії, Канаді, Ісландії, Японії, Південній Кореї, Новій Зеландії, Норвегії, Швейцарії, Туреччині та США, став «The Migrant Integration Policy Index (MIPEX)» [16], введений в дію у 2015 році. У рамках нього запроваджено 167 політичних показників для створення багатовимірної картини можливостей мігрантів брати участь у життєдіяльності країн-членів ЄС. Он-лайн платформа Індексу є дуже корисним інструментом для оцінки та порівняння діяльності урядів щодо сприяння інтеграції мігрантів у всіх названих країнах. Водночас він допомагає не лише відслідковувати зміни у політиці, але також може використовуватися проактивно для вдосконалення її імплементації та пропонування змін, спрямованих на покращення інтеграції мігрантів.

Представлений ретроспективний аналіз діяльності Євросоюзу у сфері міграційної політики, доводить, що вона здебільшого досягає мети, зокрема в частині включення та використання людського ресурсу іммігрантів у економічний потенціал ЄС для підвищення його ефективності. Інтенсивний відтік громадян України до держав-членів ЄС з метою працевлаштування та їх відчутний внесок у розвиток економіки цих держав, є безспірним свідченням цієї реальності. Європейський Союз, який є потужним актором глобалізаційних процесів, помітно просувається на шляху до виконання Цілей сталого розвитку 2015 - 2030. Тож, користуючись знаннями про прагматично цілеспрямований досвід ЄС, Україна повинна зорієнтуватися у питанні збереження людського ресурсу та за рахунок його зміцнення наблизитися до виконання Цілі № 8 сталого розвитку у період до 2030 року.

Список використаних джерел

1. Tampere European Council Presidency Conclusions «Towards a Union of Freedom, Security and Justice: The Tampere Milestones» (15 - 16 October 1999). URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm
2. Декларація тисячоліття ООН, затверджена резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 08.09.2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621
3. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Community Immigration Policy / Commission of the European Communities [COM(2000)757 final] (Brussels, 22.11.2000). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52000DC0757>
4. The Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the EU, 19.11.2004. URL: https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/common-basic-principles_en.pdf
5. The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union (2005/C 53/01) (May, 2005). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A116002>
6. The Stockholm Programme - An Open and Secure Europe Serving and Protecting the Citizens (December, 2009). URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/stockholm-programme-open-and-secure-europe-serving-and-protecting-citizens-0_en
7. Policy Plan on Legal Migration - Communication from the Commission on a policy plan on legal migration COM (2005) 669 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ENG/TXT/?uri=LEGISSUM:114507>
8. «EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth» - Communication from the Commission (Brussels, 03.03.2010, COM(2010)2020). URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/>
9. Action Plan Implementing the Stockholm Programme - Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «Delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens». 20/04/2010-

COM/2010/171 final. URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/action-plan-implementing-stockholm-programme_en

10. Там само.

11. Резолюція Генеральної асамблеї ООН від 25.09.2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

12. Conclusions of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States on the integration of third-country nationals legally residing in the EU adopted by the Council at its 3508-th meeting held on 8-9 December 2016. URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15312-2016-INIT/en/pdf>

13. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Action Plan on the integration of third country nationals (Brussels, 07.06.2016 COM(2016) 377) URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160607/communication_action_plan_integration_third-country_nationals_en.pdf

14. Там само.

15. EU 'Zaragoza' Integration Indicators (Zaragoza Declaration, adopted in April 2010 by EU Ministers responsible for integration, and approved at the Justice and Home Affairs Council on 3-4 June 2010). URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/eu-zaragoza-integration-indicators-italy>

16. The Migrant Integration Policy Index (MIPEX), 2015. URL: <http://www.mipex.eu/what-is-mipex>

Abesadze Ramaz

*Professor, Doctor of Economics, Director of Paata Gugushvili
Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia*

Burduli Vakhtang

*Professor, Doctor of Economics, Department Head of Paata Gugushvili
Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia*

ALTERNATIVE ENERGY AND ENHANCING ENERGY EFFICIENCY – THE MOST IMPORTANT DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF GREEN ECONOMY

Keywords: imperatives of green economy, non-renewable energy resources, alternative energy, energy intensity, energy efficiency

Sustainable development of the global economy as a whole, and in individual countries is increasingly interrupted, in particular, due to the influence of factors of irrational nature management. Although the currently prevailing economic system (brown economy) has yielded certain results in raising the living standards of people as a whole, the negative consequences of the functioning of this system associated with irrational nature management are significant. These are purely environmental problems (climate change, desertification, loss of biodiversity), as well as problems associated with resource consumption - depletion of natural capital (non-renewable and some types of renewable resources, soil erosion), lack of fresh water, food, energy, environmental pollution by waste production and consumption and its degradation, etc. “The causes of global financial, energy and environmental crises are rooted in decades of intensive and irrational extraction and use of IAOD natural resources along with poor management. As a result, a huge, but mostly hidden environmental debt to the planet and future generations is growing steadily” [10]. That is, a threat is being created for the present and especially for future generations.

1. Climate change. As you know, as a result of an ever-increasing release of carbon dioxide into the atmosphere during the combustion of products of the processing of all types of fuel containing carbon (oil, gas, coal, oil shale) and an increase in the concentration of this greenhouse gas, global warming is occurring, causing climate change from all well-known negative consequences. This necessitates a gradual transition from generation of electricity from hydrocarbon fuel to a gradual increase in production from alternative renewable sources - hydroelectric power stations, wind farms, solar power plants, and from non-renewable ones - nuclear power plants, as well as the need for a gradual transition, where possible, to electric vehicles. This need (requirement) is one of the main imperatives of a “green” economy. However, the process of such a transition (partial, completely impossible) will take many years. It is associated with large investment costs, the need to conduct many R&D (not all of which will be effective) and introduce innovative production and consumer technologies.

2. Depletion of non-renewable natural resources (ie, natural capital). Of course, all types of non-renewable natural resources, for example, deposits of copper ore, phosphates, apatites, etc., are gradually depleted. But the main thing is energy sources, which we will dwell on in the field of their use.

Coal continues to be the most important and most promising source of energy on Earth. Today, coal energy occupies 40% in the world, 70-80% in China and India, about 40% in the USA, and about 50% in Germany. According to the International Energy Agency (IEA), in the next 20-25 years, coal will remain the second most important fuel and energy resource after oil. The IEA notes that under current consumption policies, coal demand could grow by 70% by 2035, given the expansion of the range of coal technologies. At the current rate of spending, coal reserves will last at least 270 years [2]. If we take into account that coal seams were formed due to the energy of the sun received over hundreds of millions of years, then destroying them in 200-300 years is an impermissible luxury. It should be borne in mind that readily available coal reserves will run out much earlier, and when coal is mined from a depth of 1-2 km, it is necessary to spend such an amount of energy that will block the amount of energy received during its burning. That is, it is pointless to get coal from such depths.

The most serious problem is the complete exhaustion of the world's proven oil reserves in about 50 years if the production and consumption of its refined products are up to date (counting from 2015, see, for example, [9]), which seems blatant irresponsibility in relation to future generations.

According to the latest data from “proven world reserves” of oil (the amount of oil that can be produced at the current technological level, while making a profit) is enough for 53 years [11]. A slightly earlier annual report of the 2012 World Energy Council (WEC) states that the world's proven oil reserves will last 56 years, gas for 55 years, and coal for no less than a hundred years. At the same time, the share of alternative energy sources in the production of all world electricity does not exceed 5 percent [3].

However, shale oil and tar sands are not taken into account in the above estimates. There are a lot of the latter in Canada, Venezuela and on the Russian coast of the Arctic Ocean [3]. Shale oil is already produced in several countries, including the United States and Russia. Unfortunately, the oil shale production coefficient is 10-15%. If you bring this coefficient to 30-40%, then the reserves will be enough until the end of the century and slightly more [7]. But shale oil production causes tremendous damage to the surface soil layer, and tar sands occur at great depths and although their deposits are huge, oil production from them in the foreseeable future will satisfy only a few percent of world oil needs [1].

As for natural gas, there are almost no contradictions in various sources regarding the timing of the exhaustion of its proven reserves. Its explored (or rather “proven”) reserves at the current level of consumption will be exhausted in about 55 years [6; 7](although there are later somewhat higher, but not yet confirmed estimates).

From the data on these non-renewable energy resources, two most important imperatives of the “green” economy emerge: the need for the fastest possible

development of effective alternative methods for generating heat and electricity and their gradual introduction into the economy in order to bring the share of alternative renewable energy sources to the maximum possible values; the need for R&D and other measures to rationalize energy consumption (i.e., activities aimed at more economical energy consumption).

3. Energy intensity of GDP. The energy intensity of the GDP of developed countries is 2-3 times lower than in post-Soviet countries. For example, in Russia - 49, Canada - 28, Finland 26, the USA - 22, Sweden - 21, Japan - 16, Germany - 16. The list also includes cold countries, which does not prevent them from much exceed indicators, for example, of Russia [14]. In order to reduce the energy intensity of GDP in developed countries, a policy of energy conservation is constantly pursued, which is all the more necessary to carry out in post-Soviet countries. Energy conservation is the implementation of organizational, legal, technical, technological, economic and other measures aimed at reducing the amount of energy resources used while maintaining the corresponding beneficial effect from their use (including the volume of products produced, work performed, services rendered) [14]. When pursuing an energy conservation policy in all areas, it is necessary to focus on improving energy efficiency. Energy efficiency is a characteristic that reflects the ratio of the beneficial effect of the use of energy resources to the costs of energy resources produced in order to obtain such an effect, as applied to products, technological process, legal entity, individual entrepreneur. This refers to the amount of energy spent in the manufacture of the product. All energy is taken into account for all types of resources (electricity, gas, thermal energy, etc.) expended, including on ensuring the life of people in everyday life [14].

It seems that the policy of reducing the energy intensity of GDP, energy conservation and improving energy efficiency should be one of the most important imperatives of the “green” economy.

The implementation of innovations plays a decisive role in the development of a “green” economy. “Today, 40% of global innovations are in the “green” economy, and 50% of them in energy saving and energy efficiency, which are a key factor in the “green” economy ,” noted in [13]. However, in the currently developing “innovative economy” in advanced countries, the introduction of innovations is understood not only as the introduction of newly created private innovations, but also the introduction of new technology complexes.

Introduction of renewable energy sources. Renewable energy sources are used in hydroelectric power stations, solar and wind power plants, biofuel installations, geothermal and some other types of power plants. Consider only solar and wind power plants, which appeared relatively recently and therefore are innovative technologies.

Solar power plants are of several types. The most common solar thermal power plants are tower-type (the largest, with a capacity of 392 MW, was commissioned on February 13, 2014 in San Bernardino, California) and using a parabolic-cylindrical concentrator (the largest of the completed ones (2014) has a capacity of 280 MW, located in Barstow, CA), as well as photovoltaic power plants (the largest with a peak capacity of 550 MW, California, USA). However, of the latter, the most powerful

station in the world is considered to be located in Imperial County (California, USA), with a peak power of 206 MW, as it uses the technology of orientation of modules by the sun during the day [12]. Quite powerful photovoltaics appeared not so long ago, they are based on innovative technologies that are constantly being improved. These stations are networked and autonomous, in addition, they produce electricity only in the daytime, some of them have equipment (for example, Tesla storage batteries [5]) for accumulating the generated electricity, in particular for the subsequent transfer of energy to the consumer during the night.

A wind farm is several wind turbines assembled in one or several places and united in a single network. Types of wind farms - land, coastal, offshore. Ground-based wind farms are installed on heights and hills, there are also mountain ones. The construction of a wind farm requires the establishment of a wind balance at the site of the proposed installation place, design and other innovative research. Recently, wind farms are becoming more and more widespread.

Reducing the energy intensity of GDP and increasing energy efficiency. In all countries, the vast majority of energy consumption is accounted for by three sectors: industry, utilities and transport. For example, in the Republic of Belarus in the housing sector “about 38 percent of the total final consumption of energy resources of the country is used, while industry and transport account for 29 and 20 percent, respectively [8, p. 9]. And “industrial production of the Republic of Kazakhstan accounts for more than 50% of energy consumption, and 30% and 20%, respectively, is consumed by the housing and communal and transport sectors” [4, p. 22]. At the same time, these republics adopted plans to improve energy efficiency in the coming years. Energy efficiency policies have been pursued in the EU for a long time, and now it is planned to increase energy efficiency by 27 percent by 2030 [8, p. 5].

In the housing and utilities sector, energy efficiency is achieved primarily through the use of innovative energy-efficient technologies in the construction of houses. For example, the development of energy-efficient construction in the Republic of Belarus provides for the gradual increase in the annual volume of commissioned multi-storey and individual residential buildings, the share of houses with high energy efficiency classes based on the use of new technical, design and organizational solutions, development and implementation of energy-saving engineering systems of residential buildings, including systems using renewable sources of thermal energy and secondary energy resources, control system of automatic mikro climate and power consumption of residential buildings [8, p. 9]. It is necessary to switch to innovative energy-saving diode lighting, both indoors and in street lighting, which is currently happening all over the world.

Worldwide, in industry, energy conservation is achieved through the introduction of innovative energy-efficient technologies, as well as the implementation of improving innovations in the direction of increasing energy efficiency on existing technologies.

In transport, energy conservation is achieved by stimulating the acquisition of innovative fuel-efficient vehicles by the population, updating the fleet of aircraft and railway locomotives, and switching to innovative electric transport.

References

1. Битуминозные (нефтяные) пески. Материал из Википедии.
2. Воскресенская О. Торжество угля еще впереди. 2013. – Электронный ресурс: <https://rg.ru/2013/09/26/ugol.html>
3. Запасов нефти в мире хватит на 56, газа на 55, угля на 100 лет. 2013. – Электронный ресурс: <http://jankoy.org.ua/zapasov-nefti-56-gaza-55-uglya-100-let/>
4. Зеленая экономика: реалии и перспективы в Казахстане. 2018. АО «Самрук-Казына». WorldBankGroup – Электронный ресурс: <https://www.sk.kz/upload/iblock/3f5/3f5f8e2087688517bcc667eeebc82630.pdf>
5. Как работает крупнейшая в мире виртуальная солнечная электростанция Tesla на 250 МВт. 08.05.2019. – Электронный ресурс: <https://building-tech.org/kak-rabotaet-krupnejshaya-v-mire-virtualnaya-solnechnaya-elektrostantsiya-tesla-na-250-mvt/>
6. Мировые запасы природного газа. Материал из Википедии. 2015.
7. На сколько лет хватит запасов газа и нефти. 2013. – Электронный ресурс: <https://tass.ru/infographics/7061>
8. Национальный план действий по внедрению принципов зеленой экономики в отраслях народного хозяйства Республики Беларусь до 2020 года. 2016. – Электронный ресурс: <https://www.economy.gov.by/uploads/files/1061r.pdf>
9. Пик нефти. Материал из Википедии.
10. Понятие и сущность зеленой экономики. 2017. – Электронный ресурс: <http://greeneconomy.kg/theory/ponyatie-i-sushhnost-zelenoy-ekonomiki/>
11. Сколько осталось нефти на Земле и когда она закончится. 2018. – Электронный ресурс: <https://finance.rambler.ru/economics/40108051-skolko-ostallos-nefti-na-zemle-i-kogda-ona-zakonchitsya/>
12. Солнечная электростанция. Материал из Википедии.
13. Что такое «зеленая» экономика? 2017. – Электронный ресурс: <https://belarus-economy.by/ru/science-ru/view/chto-takoe-zelenaja-ekonomika-460/>
14. Энергоемкость ВВП России. – Электронный ресурс: http://www.energetik-ltd.ru/statii/statii8/energoemkost_vvp_rossii

Акулович Юлія Анатоліївна

магістр 2 року навчання

*Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Науковий керівник: Файчук Олександр Михайлович

к.е.н, доцент кафедри

адміністративного менеджменту та ЗЕД

*Національного університету біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

НОВА ЕКОНОМІКА ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: сталий розвиток, низьковуглецева стратегія, зелена економіка, розвиток, синя економіка, природні ресурси, економічне зростання.

Keywords: sustainable development, low carbon strategy, green economy, development, blue economy, natural resources, economic growth.

У XXI столітті існують чіткі ознаки того, що глобальна економіка не може просуватися далі за звичлими шляхами промислового зростання, не закінчившись катастрофою. Сьогодні уряди різних країн шукають ефективні шляхи виходу з криз, одночасно враховуючи екологічні межі, зелену економіку (у різних її формах) та пропонують як засіб для оновлення розвитку національної політики та міжнародного співробітництва сталий розвиток [1, с. 6].

Сталий розвиток передбачає застосування довгострокового комплексного підходу до розвитку та досягнення здорової громади шляхом спільного вирішення економічних, екологічних та соціальних питань, уникаючи при цьому надмірного споживання основних природних ресурсів. У 2015 році для визначення напрямків сталого розвитку сучасності на Саміті ООН було ухвалено 17 цілей сталого розвитку: подолання бідності; подолання голоду; міцне здоров'я; якісна освіта; гендерна рівність; чиста вода та незалежні санітарні умови; відновлювана енергія; гідна праця та економічне зростання; інновації та інфраструктура; скорочення нерівності; сталий розвиток міст та спільнот; відповідальне споживання; боротьба зі зміною клімату; збереження морських екосистем; збереження екосистем суші; мир та справедливість; партнерство заради стійкого розвитку [6].

Варто зазначити, що невід'ємним для підтримки вищезазначених цілей сталого розвитку є створення такої економіки, яка зможе забезпечити нові способи економічного життя, зберегти Землю та її ресурси, а також надати можливість людям задовольняти власні потреби та потреби інших.

Для оцінки сталого розвитку можна використати два загальні показники: індекс розвитку людини (HDI) та величину екологічного сліду. Індекс HDI в Україні у 2019 році становить 0,751 та вказує на високий рівень розвитку української нації [6]. Біоємність України на душу населення складає 2,8 га, а екологічний слід на душу населення досягає позначки 2,9 га, при цьому дефіцит біоємності становить 0,1 га. За статистичними даними, найбільшим джерелом викидів парникових газів в Україні є енергетика (35%), сільське і лісове господарство (24%) та промисловість (18%) [5].

В таких умовах, аби бути спроможною підтримувати цілі сталого розвитку, Україна може застосовувати низьковуглецеву стратегію, яка акцентує увагу на уникненні вирубки лісів та використанні коштів для забезпечення низьковуглецевого економічного розвитку нових галузей. Низьковуглецева стратегія вимагає інвестування в низьковуглецеву економічну інфраструктуру та сталого управління економічними секторами [4].

Передбачається, що економічне зростання України буде базуватись на зеленій економічній моделі, яка слугує важливим інструментом сталого розвитку. Світові організації, що займаються вивченням і впровадженням політики сталого розвитку, виділяють такі принципи зеленої економіки:

- Підтримка цілей сталого розвитку;
- Створення зелених робочих місць;
- Ефективне використання ресурсів та енергії;
- Повага до планетарних та екологічних меж;
- Оцінка економічного розвитку не лише за базовими показниками;
- Захист біорозмаїття та екосистеми;
- Скорочення бідності, забезпечення добробуту та соціального захисту населення;
- Демократична, прозора та стійка влада, верховенство права [3].

У якості ще одного підходу до глобального сталого розвитку можна виокремити впровадження синьої економіки, яка полягає у переході від дефіциту до достатку шляхом системного проектування, пов'язуючи різні продуктивні процеси та використовуючи місцеві ресурси та робочу силу. Гюнтер Паулі, засновник концепції, пропонує інновації, які передбачають каскадування поживних речовин, енергії, та матерії для ефективного генерування більших доходів, досягнення більшої зайнятості та соціального капіталу в порівнянні з тими, що отримуються в результаті ведення основного бізнесу [2, с. 277-279].

Поєднання основних особливостей розглянутих вище економік надає змогу створити нову економіку України, впровадження якої забезпечить підтримку ЦСР. Риси, перейняті від низьковуглецевої, зеленої та синьої економік, на які нова економіка України зможе покладатись у здійсненні сталого розвитку економіки і суспільства, систематизовані на рис. 1.

Отже, аналізуючи зв'язки між концепціями сталого розвитку людини, ми можемо виявити основні переваги впровадження та розвитку нової економіки у великих масштабах як такої, що створює передумови забезпечення довгострокового добробуту населення, зменшення екологічних проблем, спричинених шляхом експлуатації та нераціонального використання ресурсів. Поєднання особливостей низьковуглецевої, зеленої та синьої економік може створити якісну модель нової економіки України та дозволить забезпечити ефективний сталий розвиток і підтримку його цілей на різних рівнях.

Список використаних джерел

1. A Guidebook to the Green Economy. Division for Sustainable Development, UNDESA, 2012. 65 p.
2. Паулі Г. Синя економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. GraficheNordest: 2012. 320 с.
3. A Guidebook to the Green Economy. Issue 2. UNDESA. 2012. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org>

Рисунок 1. Поєднання особливостей низьковуглецевої, зеленої та синьої економік для створення нової економіки України

Джерело: авторська розробка

4. Організація економічного співробітництва та розвитку. URL: <http://www.oecd.org/>

5. Глобальна мережа екологічного сліду. URL: <https://data.footprintnetwork.org>

6. Цілі сталого розвитку. ООН Україна. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>

Балджи Марина Дмитрівна
професор, д.е.н., професор кафедри економіки, права та управління бізнесом
Одеського національного економічного університету, м. Одеса, Україна

ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ РІЗНИХ РІВНІВ УПРАВЛІННЯ

Ключові слова: *сталий розвиток, загрози сталого розвитку, соціо-еколого-економічна система, управління, Одеська область.*

Keywords: *sustainable development, threats to sustainable development, socio-ecological-economic system, management, Odessa region.*

В наш час виникає необхідність виділення соціо-еколого-економічної системи, прерогативу в якій становить людина. В запропонованій системі на першому місці стоїть соціальна складова, оскільки саме людству необхідно задуматись – як будуть функціонувати екологічна та економічна системи при активному антропогенному втручанні і що доречно здійснити позитивного в цьому напрямку. Отже, вся відповідальність за існування трьох систем полягає саме на людину та, поряд з цим, найбільш чутливою виступає, безпосередньо, соціальна система, наступна за вразливістю – екологічна й остання – економічна [1, с. 203].

Як показує світова практика, зміцнення економічного потенціалу і забезпечення національної безпеки – це гарантія незалежності держави, одна з головних умов ефективної життєдіяльності суспільства, його стабільності, здатності до сталого розвитку.

Загрози інтересам сталого розвитку розглядаються як потенційні і реальні дестабілізуючі сталий розвиток впливи, що породжуються певними явищами, процесами (умовами і факторами) або їх сукупністю. Практичні кроки щодо забезпечення національної безпеки сталого розвитку соціо-еколого-економічних систем припускають чітке визначення сучасних загроз, які створюють безпосередню небезпеку внутрішнім і зовнішнім інтересам країни.

В Законі «Про основи національної безпеки України» наведено перелік загроз, що можуть виникнути при недостатності функціонування тієї чи іншої сфери діяльності [2, Ст. 351]. Для перспективного розвитку регіонів саме врахування можливих загроз; недооцінювання певних факторів, пов'язаних з розвитком економіки, науково-технологічній діяльності, спроможні привести до недолугих наслідків й формування хибних уявлень про позитиви в суспільній, економічній та екологічній царинах. Тому на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування має бути сформована ланка, спрямована на захист регіону й забезпечення економічної безпеки, орієнтованої на принципи сталого розвитку. Провідним завдання діяльності органів влади є подолання соціально-економічних диспропорцій на рівні регіону.

До соціо-еколого-економічних систем відносяться структурні елементи різного рівня – міждержавного і національного (макрорівень), регіонального (мезорівень), локального (макрорівень).

Автори цього дослідження приймали участь у розробці стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020, а також міста Чорноморськ до 2025 року [3; 4].

На прикладі Одеської області – найбільшої за площею та найрізноманітнішою за національним складом в країні – проведено дослідження щодо аналізу інноваційної діяльності та прогнозування розвитку до 2020 року при наявності потенціалу, станом на 2016 рік.

Прогнозування соціально-економічного розвитку Одеської області до 2020 року здійснено за допомогою макромоделі загальної економічної рівноваги «Альфа», яка дозволяє поєднати функції сукупного попиту та пропозиції, використовуючи вихідні статистичні дані за період 2014-2016 рр. [5, с. 70].

Для розрахунку прогнозування інвестицій (I_t) обрано формулу, запропоновану науковцями [6, с. 120]:

$$I_t = \eta_t + \pi_t E_t, \quad (1)$$

де E_t – експорт товарів і послуг;

η_t та π_t – показники.

На основі проведених розрахунків зібрані прогнозні показники інерційного сценарію розвитку, результат обробки яких подано на рисунку 1.

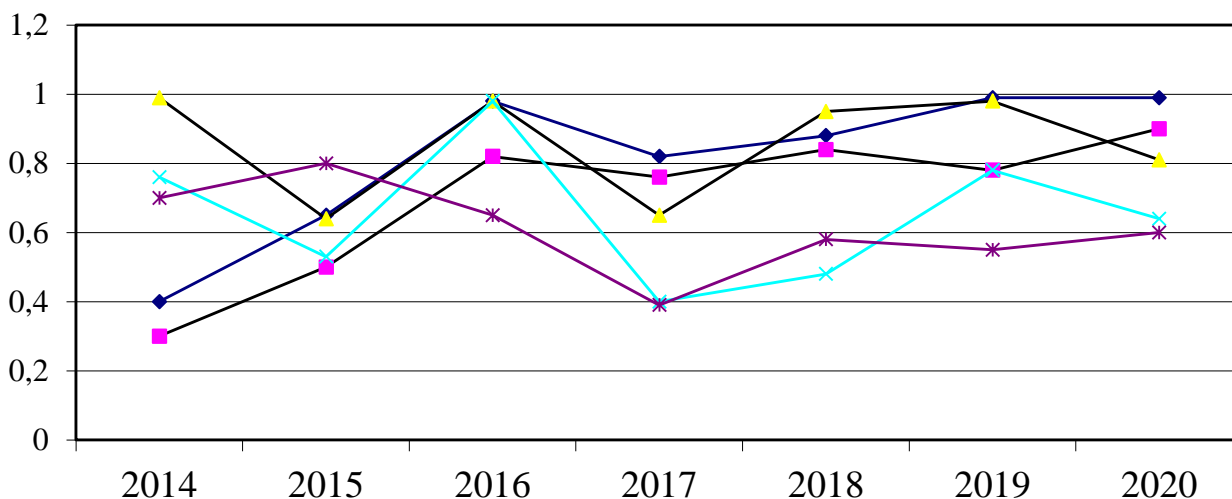

Рис. 1. Прогноз інерційного сценарію розвитку Одеського регіону

Джерело: побудовано авторами на основі власних розрахунків

За результатами проведення дослідження та побудови інерційного сценарію розвитку в Одеській області доведена стабільність соціально-економічного розвитку при наявних умовах та ресурсному потенціалі. Але обрані показники характеризують область в цілому, не враховуючи недоліки чи переваги в діяльності окремих районів. Тому перспективами подальших досліджень можуть бути напрацювання щодо підбору показників для розробки прогнозів і порівняння соціально-економічного розвитку на рівні районів чи територіальних громад.

В якості узагальнюючого індикатору економічної (інвестиційної) безпеки регіону (I) обрана наступна формула [7, с. 229]:

$$I = \frac{V}{G} 100\%, \quad (2)$$

де V – обсяг валових інвестицій, що надходять в економіку регіону;

G – ВРП за відповідний період.

Розрахований узагальнюючий індикатор для Одеської області визначно за даними 2014-2017 рр.. і подано на рисунку 2.

Таким чином, проведені дослідження свідчать, що в Одеській області існують всі переваги для покращення економічної безпеки, при умові стабільності в економіці [8].

Прогнозування соціально-економічного розвитку Одеської області до 2020 р. проведено за допомогою регіональної моделі загальної економічної рівноваги, запропонованої А.І. Сухоруковим та Ю.М. Харазішвілі [7], а також

використано запропоновану модель економіко-екологічної оцінки регіону [5].
 Результати розрахунків подані на рисунку 3.

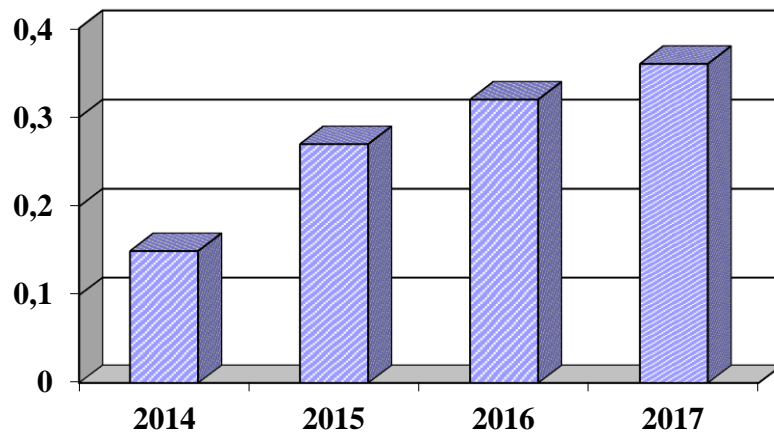

Рис. 2. Динаміка узагальнюючого індикатору економічної (інвестиційної) безпеки Одеського регіону

Джерело: побудовано авторами на основі власних розрахунків.

Як бачимо, тенденція по деяким позиціям збігається, але представлення двох підходів у прогнозуванні не виключає один одного, а навпаки, з нашої точки зору, може бути доповненням чи вимагає формування комплексної моделі розвитку, яка на відміну від наявних, має базуватись на застосуванні комплексних чинників, що відображають поведінку користувачів, перспективи соціально-економічного розвитку територій, гармонізацію відносин природи і суспільства та орієнтовані на становлення економічної безпеки. Але побудова такої моделі та її апробація є перспективами подальших досліджень.

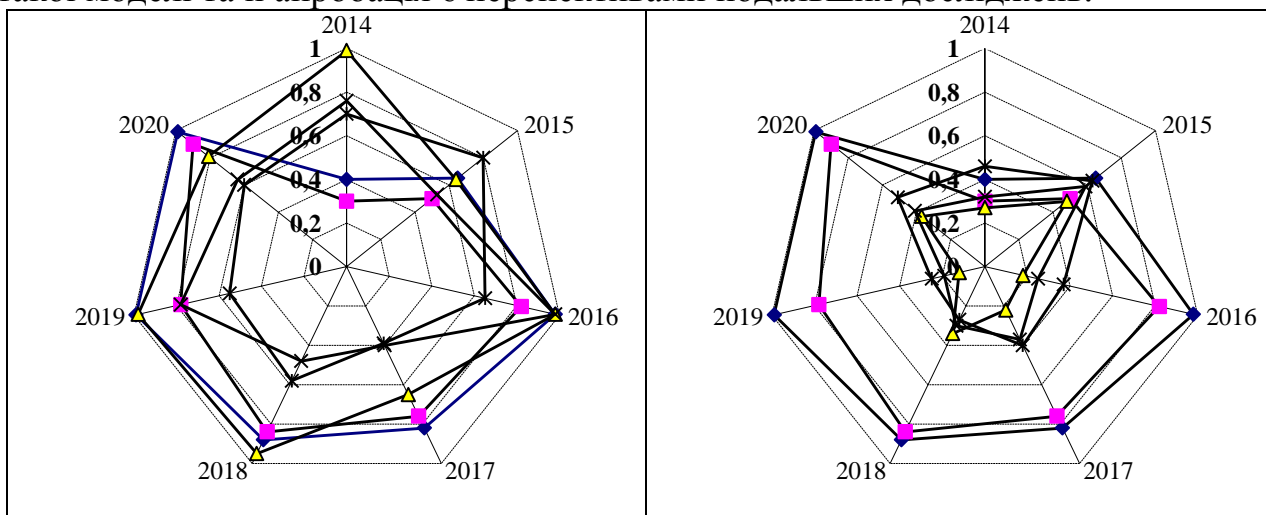

Рис. 3. Прогнозування соціально-економічного розвитку Одеської області до 2020 р.

Джерело: розраховано за даними [9].

Отже, з метою впровадження запропонованих методичних підходів щодо прогнозування використання ресурсного потенціалу має бути переглянуто цілі та інструменти регіональної економіки зі зміщенням акцентів у сфері природокористування з натиском на забезпечення екологічної безпеки при

врахуванні ресурсних чинників в регіоні. Відповідні напрацювання можуть бути використані територіальними громадами, державними адміністраціями, та іншими суб'єктами господарювання, які використовують ресурсний потенціал.

Таким чином, проведений аналіз впровадження положень сталого розвитку та забезпечення економічної безпеки свідчить про необхідність нейтралізації існуючих слабких сторін та загроз. Для цього запропоновані заходи, які окреслені в можливостях, що дозволять підняти ступінь відповідальності ресурсокористувачів; впровадження управлінських рішень раціонального використання природних ресурсів й охорони довкілля; залучити процес забезпечення економічної безпеки суспільства на основі дослідження закордонного досвіду та запровадження інноваційних технологій. В результаті реалізації запропонованих заходів сильні сторони перекриють слабкі, можливості будуть ефективно використовуватися, а загрози нейтралізуються, що дозволить оптимізувати соціо-еколого-економічну складову сталого розвитку та реалізувати положення економічної безпеки.

Таким чином, система управління економічною безпекою регіону має включати наступні кроки:

- 1) створення регіонального інформаційно-аналітичного центру;
- 2) формування механізму управління економічною безпекою регіону;
- 3) формування цільових завдань, ранжируваних за рівнем першочерговості, складності, значимості.

Отже, управління економічною безпекою регіону має стати однією з основних функцій органів місцевої влади та територіальних громад з метою сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Управління функціонуванням та розвитком в регіональних соціо-економічних системах: монографія // Ковальов А.І. та ін. Харків, 2016. 244 с.

2. Про національну безпеку України: Закон від 21.06.2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 12.08.2019).

3. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року: монографія // М.І. Зверяков та ін. Одеса, 2012. 112 с.

4. Стратегічне планування збалансованого розвитку міста Чорноморськ до 2025 року: монографія // Ковальов А. І. та ін. Київ, 2018. 80 с.

5. Консалтингове забезпечення управлінських економіко-екологічних рішень на регіональному рівні: монографія // Ковальов А.І. та ін. Одеса, 2017. 190 с.

6. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: избранные труды. Москва, 2002. 767 с.

7. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. Київ, 2012. 368 с.

8. Балджи М.Д., Мрук М.М. Система забезпечення економічної безпеки на прикладі Одеського регіону // Економічні перспективи підприємництва в Україні: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 26-27 жовтня 2017 р., Ірпінь. Т.3. URL: http://fpk.in.ua/images/naukova-robota/Sekciya_6.pdf(дата звернення: 12.08.2019).

9. Головне управління статистики в Одеській області // Офіційний сайт URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.08.2019).

Батажок Світлана Григорівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри економіки та економічної теорії
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна*

РЕСУРСОЕФЕКТИВНЕ ВИРОБНИЦТВО В ЦИРКУЛЯРНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: лінійна економіка, циркулярна економіка, еко-індустріальні парки, бізнес-модель, державне регулювання.

Keywords: linear economy, circular economy, eco-industrial parks, business model, state regulation.

Модель лінійної економіки, яка переважає в багатьох країнах, базується на принципах «брати, робити, витратити» (take, make, waste). Наростаючий дефіцит сировинних та енергетичних ресурсів, волатильність цін на товарних ринках, забрудненість навколишнього середовища, кліматичні зміни, зростання площ, зайнятих звалищами відходів спонукають до зміни поглядів щодо традиційної моделі. Більша увага приділяється концепції економіки замкнутого циклу (циркулярній економіці). Модель циркулярної економіки базується на принципах «брати, робити, повторно використовувати» (take, make, reuse), гарантуючи ресурсоефективність, екоефективність, безвідходність.

Циркулярна економіка – це бізнес-модель безвідходної економіки, якій властива мінімізація споживання первинної сировини, зменшення обсягів відходів, що направляються на захоронення, при одночасному скороченні площ під звалищами через вищий дизайн або покращення конструктивних властивостей матеріалів, виробів, систем [3]. Економіка замкнутого циклу є новим прикладом створення доданої вартості при неодноразовому та більш ефективному використанні ресурсів, що в кінцевому підсумку сприяє зростанню добробуту населення.

Джерелами створення доданої вартості в циркулярній економіці є:

- Економія проміжних витрат через зменшення відходів у виробничому процесі за рахунок максимально можливого повторного використання матеріалів і залежності від ресурсів. Досягнення економії проміжних витрат, що входять у вартість продукту, зумовлено необхідністю збільшення швидкості повторного використання матеріалів. Зменшення залежності від ресурсів спонукає стабільність цін на них, призводить до

прискореного економічного зростання через зниження витрат на хеджування від ризиків, пов'язаних з ресурсами та збільшує обсяги інвестування.

- Поява нових видів бізнесу: створюються нові підприємства, нові робочі місця, зростає валова додана вартість, збільшуються надходження до державного та місцевих бюджетів.

- Зростання вартості природних активів через підвищення стійкості та якості живих систем, насамперед землі та води. Вища продуктивність землі, менша кількість відходів підвищить цінність землі та ґрунту як активу. Циркулярна економіка, методом більшого переміщення біологічного матеріалу назад у природу внаслідок анаеробного процесу перероблення і повернення в ґрунт відходів, зменшить потребу у додаткових поживних речовинах (принцип регенерації).

- Підвищення попиту на інновації щодо створення та впровадження нових бізнес-моделей, технологічних, організаційних, соціальних нововведень у всьому замкнутому циклі економіки створення доданої вартості.

- Зростання продуктивності ресурсів з перспективою відновлення капіталу та розвитку економіки [1].

Вищевказані принципи передбачають наявність компонент у бізнес-моделі [4]:

- Постачальники: забезпечують доставку повністю перероблених ресурсів.

- Відновлення ресурсів: зменшення втрат ресурсів через перероблення відходів, що підвищить рентабельність виробництва.

- Платформи сумісного використання або обміну: взаємодія між виробниками та споживачами продукту.

- Продовження життєвого циклу продукту: збереження або покращання продукту за рахунок ремонту, модернізації, реконструкції або відновлення.

- Продукт як послуга: надання продукту у користування через оренду, лізинг, що підвищує стимули для створення продукції з подовженим життєвим циклом.

Одним із шляхів трансформації ресурсоефективного виробництва до циркулярної економіки є розвиток еко-індустріальних парків (ЕІП). Створення індустріального парку (ІП) є найпростішою формою економічного розвитку адміністративно територіальної одиниці. Основною ціллю діяльності є: сприяння економічному розвитку, зайнятості, залученню інвестицій, стимулюванню виробництва. Ключовими чинниками, що визначають успіх промислового парку є: територіальне місцезнаходження; наявність провідних компаній; стабільна та вигідна фіскальна система, пільги; велика кількість робочої сили; інституційна інфраструктура; кваліфіковане правління. Центральні та регіональні органи влади повинні надавати не лише інфраструктуру для компаній, а встановлювати стимули: пільгові кредити, звільнення від податків та зборів, субсидована оренда, субсидовані комунальні

тарифи, спрощення адміністративних процедур, використання спільних виробничих потужностей та послуг, житлові селища працівників [2].

ІІІ в якому компанії співпрацюють одна з одною та місцевою громадою, намагаючись зменшити обсяги відходів та забруднення, ефективно розподіляти ресурси та допомагати досягненню сталого розвитку з метою збільшити прибутки та покращити якість навколишнього середовища, можна назвати ЕІІ. Концепція ЕІІ об'єднує ідеї стійкості та промислової чистоти. Головною метою діяльності ЕІІ є отримання прибутку протягом тривалого періоду часу, що досягається через взаємодію багатьох факторів. Місцеві органи влади здійснюють допомогу у створення відповідальної інфраструктури та менеджменту для підвищення спроможності учасників ЕІІ до сталого управління ресурсами.

Цілі діяльності ЕІІ: зменшення впливу на навколишнє середовище шляхом заміщення токсичних матеріалів та комплексна переробка відходів; максимізація енергоефективності через проектування та будівництво об'єктів; збереження матеріалів через покращений дизайн, проектування об'єктів, повторне використання, відновлення, утилізація, широка співпраця з постачальниками та клієнтами; покращення екологічних показників підприємства, громади; наявність регуляторної системи, яка заохочує компанії до більш чистого виробництва; використання економічних інструментів, які стимулюють зменшення відходів, забруднення та ефективне використання природних ресурсів; використання ефективної системи управління, яка забезпечує виробництво замкнутого циклу.

Переваги ЕІІ: зниження витрат на матеріали; продаж побічних продуктів; нові джерела доходів; збільшення прибутків; зменшення негативних зовнішніх впливів, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища; розповсюдження інформації на регіональному та національному рівні щодо провідних стабільних практик (реклама діяльності).

Державне регулювання діяльності ЕІІ включає:

- прийняття законів щодо енергоефективності та цін на енергію;
- впровадження стандартів енергетичної ефективності та викидів парникових газів;
- впровадження стандартів мінімального енергоспоживання та енергетичного маркування;
- введення інструментів енергетичного аудиту та енергетичного менеджменту;
- впровадження стандартів щодо відходів, забруднення та витрачання води;
- тарифна політика та політика субсидіювання тощо.

В Україні започатковано 39 ІІІ, з яких зареєстровано 23. Одними із пріоритетних напрямків розвитку регіонів є створення регіональної мережі ІІІ та надання державної підтримки суб'єктам, які створюють такі парки.

Держава забезпечує такі інструменти підтримки ІІІ: звільнення від участі у розвитку місцевої інфраструктури; звільнення від сплати імпортного мита за

обладнання та матеріали, які не виробляються в Україні; можливість створення інфраструктури ІП за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку; забезпечення спів фінансування проектів ІП коштами місцевих бюджетів (10% від орієнтованої вартості). ІП мають підтримку від місцевих органів влади щодо пільг земельного податку та податку на нерухоме майно; мінімальної ставки на оренду землі державної та комунальної власності строком до 30 років; фінансування робіт з інженерної інфраструктури на ділянках парків. Позитивним моментом для України є вимоги до екологічності та енергоефективності підприємств на територіях нових ІП.

Ключовими чинниками успіху роботи ІП в Україні є: місцезнаходження; велика кількість робочої сили; фізична та інституційна інфраструктура, наявність провідних компаній і кваліфіковане правління. Однак є багато недоліків – недостатні інструменти фіскального стимулювання, незначні пільги, відсутній механізм прямої державної підтримки індустріальних парків (безвідсоткові кредити, цільове фінансування на безповоротній основі для облаштування індустріальних парків), неефективні інвестиційні стимули.

В умовах децентралізації на місцеві органи влади покладено значну відповідальність за розвиток регіонів та покращення умов життя населення. На місцевому рівні існує багато невирішених проблем забруднення довкілля, неефективного використання природних ресурсів та виробничого потенціалу, створення робочих місць. Трансформація існуючих ІП в ЕІП допоможе вирішити триєдину проблему сталого управління місцевими ресурсами, чистого довкілля та зайнятості.

Для сприяння розвитку ЕІП необхідно:

- до планів дій з реалізації Стратегії державної екологічної політики до 2030р. включити конкретні заходи з підвищення ресурсоефективності, забезпечені фінансуванням з бюджетних програм;
- запровадити податкові стимули для підприємств, що використовують ресурсозберігаючі та ресурсоефективні технології або обладнання, вторинні матеріали;
- запровадити критерії для надання першочергової підтримки еко-інноваційним проектам в рамках створеного Державного фонду інноваційної діяльності;
- забезпечити облік та оцінку природних ресурсів за основними видами, екологічне маркування товарів для полегшення картування матеріальних потоків, створити державний реєстр відходів;
- захистити конкурентне середовище від дій монополістів;
- запровадити стимули широкого впровадження еко-інновацій, підготовки кваліфікованих кадрів, обізнаних з принципами циркулярної економіки;
- розробити систему показників результативності ЕІП і проводити щорічний моніторинг на основі цих показників;
- розробити методичні матеріали для місцевих органів влади та бізнесу щодо організації діяльності в ЕІП з урахуванням цілей створення валової доданої вартості та позитивного екологічного впливу;

- місцеві органи влади мають забезпечити для учасників ЕП середовище довіри, доступ до місцевих ресурсів, їх облік та оцінку їх використання, прозору конкуренцію;
- надавати підприємствам-учасникам ЕП у перші 3-5р. пільги з екологічного податку, зниження тарифів на енергію, воду та інші інфраструктурні послуги.

Список використаних джерел

1. Industrial Estates Principles and Practice. Technical Report. – UNIDO, 1997.
2. Delivering the Circular Economy a Toolkit for Policy makers [Електронний ресурс] – Ellen MacArthur Foundation: Cowers, UK, 2015. – 177 р. - Режим доступу:
https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/ElleMacArthurFoundation_PolicymakerToolkit.pdf
3. Towards the circular economy [Електронний ресурс] – Ellen Mac Arthur Foundation: UK, 2013. – Режим доступу: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Elle-MacArthur-Foundation-Towards-the-Circular-Economy-vol.1.pdf>
4. Похомова Н.В. Зеленая экономика и экологический менеджмент / Н.В. Пахомова, К.К. Рихтер, М.А. Ветрова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия «Экономика», 2017. – Вип. 2, Т.33. – С.244-268.

Бондаренко Світлана Михайлівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Київського національного університету технологій
та дизайну, м. Київ, Україна*

ЕКОМОДА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ключові слова: *екомода, фешн-індустрія, фешн-вироби, фрісайклінг, апсайклінг, ресайклінг, фешн-пакт.*

Keywords: *eco-fashion, fashion industry, fashion products, freesykling, upcycling, recycling, fashion pact.*

Впродовж всього існування людської цивілізації відбулося таке вторгнення людини у навколишнє природне середовище, яке стало не тільки наносити непоправної шкоди довкіллю, але і загрожувати існуванню самого людства. На протязі багатьох століть, і особливо протягом двадцятого століття, економічна діяльність людини завдавала шкоди природному середовищу. Тому постала проблема охорони довкілля. Недостатній рівень свідомості та орієнтація бізнесу виключно на максимізацію прибутку, відсутність законодавчої бази призвели до надмірного споживання природних ресурсів нашої планети.

Питання впливу індустрії моди на довкілля вже давно стали проблемами загальносвітового значення. Згідно з дослідженням Програми ООН з навколишнього середовища, модна індустрія відповідальна за 20% загальносвітових промислових стічних вод і 10% від викидів вуглекислого газу, що більше, ніж всі міжнародні рейси і морські перевезення разом узяті. Фарбування текстилю визнано другим джерелом забруднення води в світі, а для виготовлення типової пари джинсів потрібно близько 8000 літрів води[1].

Про захист навколишнього природного середовища, дбайливе ставлення до планети, її ресурсів та здоров'я людини найперше заговорили у 60-х роках минулого століття в субкультурі «хіпі». Саме вони ввели поняття «екомоди» – виробництво одягу та взуття без нанесення шкоди природі, забруднення довкілля. Головною вимогою екомоди є захист здоров'я людини. Екоодягом та ековзуттям може називатися одяг та взуття, які виготовлені з екологічно чистих матеріалів, вироблених без застосування технологій, що завдають шкоди навколишньому середовищу.

Інтерес до екології в сучасному людському суспільстві постійно зростає. Зокрема, люди все більше замислюються над тим, як можна надати старим речам і сміттю друге життя і продовжити терміни їх використання. На практиці для цього існує кілька інструментів: фрісайклінг, апсайклінг, ресайклінг, характеристику яких наведено у джерелі [2]. Суть фрісайклінгу полягає у тому, щоб віддавати іншим людям непотрібні речі, зокрема фешн-вироби – одяг та взуття. Речі, які стали непотрібними можна здавати в соціальні установи, церкви, дитячі будинки та ін. Також існують благодійні ярмарки та безкоштовні магазини. Крім того, на сьогоднішній день існує багато онлайн-платформ, для тих, хто хоче безкоштовно забрати непотрібні речі. Можна також розмістити оголошення про роздачу непотрібних фешн-виробів у соціальних мережах.

До апсайклінгу відносяться різні стандартні та нестандартні способи застосування старих речей. Саме апсайклінг на сьогоднішній день в індустрії моди практикується найбільше. Традиційно апсайклінг у цій сфері використовують для хендмейду, декору, дизайну інтер'єру, створення незвичайних арт-об'єктів та ін. [3]. На відміну від ресайклінгу, який вимагає промислового виробництва і вкладення коштів, практика апсайклінгу доступна кожному і користується величезною популярністю в креативних, творчих людей. Отже, «друге життя тієї ж речі» – це апсайклінг, а якщо йде переробка-переплавлення, то це ресайклінг. Чим більше циклів використання зможе пройти предмет перш, ніж стати сміттям, тим краще з екологічної і економічної точки зору.

На сьогоднішній день цивілізація створила багато нових матеріалів, нових приладів, техніки, устаткування, нанотехнологій, наноматеріалів та ін. [4-6]. Розумний одяг, невидимий одяг, дитячий одяг, який росте разом з дітьми – це все сучасні еко-напрями в індустрії моди, які потребують розвитку та підтримки як з боку держави, так і всього суспільства.

24–26 серпня 2019 року у французькому місті Біарріц відбувся саміт G7, під час якого 32 світові модні та текстильні бренди, що володіють 150 торгівельними марками, підписали пакт про спільне розв'язання екологічних

проблем – Fashion Pact G7 [7]. Пакт підготував генеральний директор Kering (група, що володіє Gucci, Saint Laurent і Alexander Mc Queen) Франсуа-Анрі Піно за дорученням президента Франції Еммануеля Макрона. В ньому говориться, що мода – одна з найбільш впливових індустрій, тому вона повинна відігравати вирішальну роль у сталому розвитку суспільства.

Fashion Pact G7 розроблялися з врахуванням основних положень цілей сталого розвитку на 2016-2030 р.р. Організації Об'єднаних Націй. Головні напрями, наведені в Fashion Pact G7: боротьба зі зміною клімату, проблема забруднення Світового океану та підтримання біологічного різноманіття. Щоб сприяти цьому, компанії повинні зменшити до нуля викиди парникових газів до 2050 року, стежити за охороною та станом світового океану, повністю відмовитися від поліетиленових пакетів, пластику, виступати проти вирубки лісів і збору бавовни.

На сьогоднішній день проблемам модної індустрії приділяється велика увага у всьому світі. Доказом цьому є той факт, що саме ця сфера діяльності стала темою обговорення на засіданні «Великої сімки». Це є ознакою великого впливу фешн-індустрії на навколишнє природне середовище нашої планети. Підписання пакту має гарантувати системний, комплексний, спільний підхід вирішення екологічних проблем нашої планети.

Пакт підписали найвпливовіші компанії – гіганти світової індустрії моди. Вони мають соціальний та фінансовий капітал, спроможний змінити існуючу систему індустрії моди. Список брендів, що долучилися до Fashion Pact G7: Adidas; Bestseller; Burberry; Capri Holdings Limited; Carrefour; Chanel; Ermenegil do Zegna; Every body & Every one; Fashion 3; Fung Group; Galeries Lafayette; Gap Inc.; Giorgio Armani; H&M Group; Hermes; Inditex; Karl Lagerfeld; Kering; La Redoute; Matches fashion.com; Moncler; Nike; Nordstrom; Prada Group; Puma; Pvh Corp.; Ralph Lauren; Ruyi; Salvatore Ferragamo; Selfridges Group; Stella McCartney; Tapestry [7]. Згідно з підрахунками, коаліція становить близько 30% всіх представників індустрії моди.

Виходячи із цього, підприємствам індустрії моди необхідно якнайшвидше впроваджувати основні підходи екомоди у свою діяльність, розробляти і втілювати у життя соціальні програми та проекти по захисту довкілля, практикувати апсайклінг та ресайклінг. Фірми повинні співпрацювати, ділитися передовими технологіями в багатьох питаннях охорони навколишнього природного середовища, а саме переробки і утилізації відходів, очищення повітря та стічних вод та інше.

Висновки. Екомода – це турбота про навколишнє середовище і здоров'я людини та шлях до порятунку планети від екологічної катастрофи. Екомода, фрїсайклінг, апсайклінг, ресайклінг – це послідовний шлях у вирішенні екологічних проблем людства, що в перспективі призведе до глобальних позитивних зрушень, підвищення якості життя громадян та економічного процвітання країн.

Список використаних джерел

1. Экомода: крупнейшие fashion-компании договорились защищать окружающую среду. Режим доступа: <https://hochu.ua/cat-fashion/news/article-96571-ekomoda-krupneyshie-fashion-kompanii-podpisali-soglashenie-o-zaschite-okruzhayuschey-sredy/> (дата звернення: 10.01.2019)
2. Ресайклинг, апсайклинг, фрисайклинг: что вы знаете о второй жизни ненужных вещей? Режим доступа: <https://kislodod.io/prosto-o-slozhnom/resajkling-apsajkling-frisajkling-cto-vy-znajete-o-vtoroj-zhizni-nenuzhnyh-veshhej/> (дата звернення: 10.01.2019)
3. «Мода очень быстро формирует свалки»: 5 правил eco-friendly гардероба. Режим доступа: <https://rubryka.com/ru/video/eco-friendly-wardrobe/> (дата звернення: 10.01.2019)
4. Бондаренко С.М. Корпоративна соціальна відповідальність у концепції загального управління якістю на підприємствах легкої промисловості України. *Економічний простір*. 2016. № 105. С. 154-163.
5. Гончаров Ю.В., Бондаренко С.М. Наноіндустрія як засіб підвищення якості життя людей та конкурентоспроможності національної економіки. *Економіст*. 2010. № 3. С. 26-30.
6. Корпоративна соціальна відповідальність / О. Гирик та ін., за заг. ред. Т.С. Смовженко, А.Я. Кузнєцової. Київ : УБС НБУ, 2009. 258 с.
7. Fashion Pact G7. Режим доступа: fashionweek.ua/news/ukrainian/fashion-pact-g7-2 (дата звернення: 10.01.2019)

Горбачова Оксана Миколаївна
доцент, к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АЕРОПОРТІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ РОЗВИТКУ

Ключові слова: життєвий цикл, стадії життєвого циклу, розвиток, аеропорт, фактори, інвестиційна привабливість.

Keywords: life cycle, life cycle stages, development, airport, factors, investment attractiveness

В теоретичній літературі існують значні розбіжності щодо кількості, назв і змісту моделей життєвого циклу організації. На думку автора, подібні розбіжності можна подолати за умови певного консенсусу щодо поняття стадії життєвого циклу організації. Чітко визначивши основні критеріальні характеристики стадії життєвого циклу організації, можна говорити про узагальнену модель, яка мала б універсальний характер. Подібні спроби вже вживаються, і більшість дослідників сходяться на думці, що така узагальнена

модель може містити п'ять основних стадій, таких як стадія становлення, стадія накопичення, стадія зрілості, стадія диверсифікації та стадія занепаду.

На думку автора, життєвий цикл організації – це послідовність стадій в організаційному розвитку, кожна з яких характеризується певною бізнес-моделлю, і може неодноразово повторюватися протягом життя організації. Таке визначення відображає, з одного боку, еволюційний характер розвитку організації, а з іншого боку, – підкреслює можливість циклічного розвитку. При цьому циклічність не є неодмінним атрибутом розвитку організації, так як стадія занепаду або смерті може наступити на будь-якому етапі життєвого циклу організації.

Автор вважає, що стадія життєвого циклу організації може бути визначена як конфігурація внутрішніх змінних, яка характеризує конкретний стан організації в даний момент часу і змінюється при переході на наступну стадію розвитку. З цієї точки зору основне дослідницьке завдання може бути сформульоване як обґрунтування і пошук цього взаємозалежного набору внутрішніх змінних організації, або організаційних рутин, які характеризують бізнес-модель аеропорту на кожній стадії життєвого циклу організації.

Перехід економіки України на ринкові відносини поставив перед повітряним транспортом якісно нові вимоги, які щодо аеропортів визначалися розвитком і становленням нових організаційних процесів: демонополізації, поділу об'єднаних авіазагонів, приватизації майна, розвитку конкурентного середовища, встановлення оптимальної кількості і статусу існуючих аеропортів.

Процес демонополізації повітряного транспорту насамперед зажадав поділу аеропортової і авіатранспортної діяльності, тобто створення двох рівноправних авіапідприємств: аеропорту та авіакомпанії.

Фактор інвестиційної та комерційної привабливості аеропортів виявляється в тому, що майже усі українські аеропорти вимагають оновлення для того, щоб відповідати сучасним стандартам міжнародного та внутрішнього обслуговування. Таким чином, необхідні суттєві інвестиції для покращення злітно-посадкових смуг (ЗПС), пасажирських та вантажних терміналів, технологічних систем, аеронавігації, транспорту та зв'язку, маркетингової, сервісної інфраструктури

Фінансування реконструкції аеропортів (переважно автомобільних зон паркування, перони та термінали), крім аеронавігаційного обладнання та ЗПС (аеродроми залишають інфраструктуру у власності держави), повинне забезпечуватися з місцевого органу самоврядування або приватної сторони. Особливо будова, реконструкція та модернізація зон аеродромів будуть фінансуватися з місцевих бюджетів, власних фондів аеропортів, кредитів та інших джерел; коли державний бюджет фінансує тільки будову, реконструкцію та модернізацію ЗПС, перонів, освітлювального устаткування.

Фактори ефективності управління аеропортом можна розглядати як такі, що визначають не тільки етап життєвого циклу, а й ефективність аеропорту на кожному з цих етапів. Адміністративне управління підприємством залежить від характеру діяльності цього підприємства і від тих функцій, які покладає на себе

адміністрація. Функціонування аеропорту слід розглядати як операційну систему, що об'єднує різні ресурси і засоби, призначені для надання великої кількості різноманітних видів послуг з обслуговування авіаперевезень.

Аеропорт як система обслуговування функціонує в основному в сфері надання послуг і, відповідно, не виробляє конкретного продукту, на відміну від авіакомпаній, для яких «продуктом» є перевезений пасажир, багаж, вантаж, пошта.

Природно, система керівництва (адміністрування) і критерії оцінки діяльності адміністрації аеропорту відрізняються від подібних систем і критеріїв, прийнятих у сфері промислового та торгового виробництва.

На діяльність адміністрації аеропорту і її оцінку впливають фактори, що значно відрізняються від факторів, які оцінюють діяльність виробничих підприємств. Основна відмінність, як вже було сказано, полягає в тому, що діяльність аеропорту оцінюється не кінцевим «продуктом», а рівнем обслуговування цього «продукту» шляхом забезпечення безпеки, регулярності, точності, надійності, пропускної здатності та відповідного стандарту якості.

Діяльність аеропортів регулюється державними органами. Питання безпеки, правові питання, що стосуються управління власністю, екології та інші, вирішуються на рівні Президента і Уряду України. Аеропорт – геополітичний і економічний об'єкт, завдяки якому здійснюється зв'язок держави зі світовим співтовариством у сфері повітряного транспорту.

У технічному аспекті аеропорт від промислових і торговельних підприємств відрізняється, перш за все, режимом роботи. Режим роботи аеропорту носить постійний, цілодобовий і оперативний характер.

Крім цілодобового обслуговування авіаперевезень потрібна постійна готовність до роботи в аварійних ситуаціях у будь-який час доби [36, с. 52].

Неоднорідність пасажирів, клієнтури, відправників і одержувачів, а також самих авіакомпаній вимагає від аеропорту і його адміністрації оперативного реагування на умови, що змінюються при наданні різних видів послуг.

Утримання в експлуатаційному стані аеродрому (ЗПС, рульових смуг (РС), місця стоянок (МС), перони та ін.) при будь-яких погодних умовах, тобто забезпечення безпеки зльоту і посадки повітряних суден у будь-який час доби і в складних метеорологічних умовах вимагає від керівництва аеропорту прийняття безпомилкових оперативних рішень, які забезпечуються досить великими матеріальними витратами.

Реконструкція та оновлення інфраструктури аеропорту (аеровокзалів, будівель і споруд службово-технічної території, під'їзних шляхів) вимагає ще більших капіталовкладень, які окупаються не відразу, а за тривалий період часу (5-10 років), що стримує вкладення інвестицій як приватних інвесторів, так і самої держави.

Усі наведені фактори висувають специфічні вимоги до керівництва (адміністрації) аеропорту, а функціонування аеропортів, як і функціонування великих комерційних виробничих підприємств, вимагає постійного і дорогого матеріально-технічного забезпечення; жорсткого контролю за фінансуванням і рентабельністю пропонованих послуг; ретельного підбору штатної структури і

створення професійного адміністративного апарату, здатного керувати і здійснювати нагляд за роботою численних лінійних підрозділів аеропорту.

Діяльність керівництва має бути зосереджена на довгострокове прогнозування розвитку аеропорту. Це повинно стати гарантією того, що операційна структура і адміністрація зможуть належним чином відреагувати на швидко мінливі умови як зовнішнього (правова та організаційна структури), так і внутрішнього середовища (технічні та технологічні стандарти) функціонування аеропортів.

Фактори другого порядку виявляються у формі власності аеропорту. У той же час форма власності значною мірою визначає ефективність використання ресурсів та їх відповідність маркетинговим та комерційним цілям аеропорту.

В окремих випадках приватизація або участь приватного сектора можуть дати значні переваги для аеропорту. Приватизація або участь приватного сектора може звільнити державу від тягаря великих інвестицій капіталу.

Отже, життєвий цикл аеропортів є специфічним утворенням, на який впливає низка факторів, які визначають специфіку цих організацій. Зокрема, не зважаючи на те, що аеропорти як стратегічні об'єкти державної інфраструктури мають певні преференції з боку держави в контексті їх життєвого шляху, ці організації не можна віднести до категорії «безсмертних», оскільки фактори зовнішнього середовища мають суттєвий вплив на стабільність їх розвитку – вони можуть впритул підійти до останніх стадій існування, в окремих випадках можуть припинити існувати в якості організаційної структури. У той же час стабільність розвитку аеропортових комплексів багато в чому залежить від якості управління ними, що також можна розглядати як стратегічний фактор, який впливає на життєвий шлях аеропортів.

Список використаних джерел

1. Волкова Л.П. Менеджмент организации. Аэропорты и воздушные трассы: Учебное пособие / Л.П. Волкова // Управление деятельностью аэропорта. Часть 2. Организационные основы управления деятельностью аэропорта: учебное электронное издание. – Режим доступа: <http://hdl.handle.net/123456789/2703104> с.

Кравчук О.І.

к.е.н., доцент,

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана», Україна*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Технологічні трансформації в сфері менеджменту персоналу характеризуються суттєвим збільшенням обсягів використання цифрових

технологій для реалізації кадрових процесів, появою нових способів їх виконання, як наприклад, використання методів пошуку пасивних кандидатів у соціальних мережах, робота з віртуальними дистанційними командами, використання технологій «сліпого» рекрутингу, гейміфікації, застосування штучного інтелекту для добору, розвитку чи оцінювання персоналу. Нові підходи до реалізації процесів менеджменту персоналу спричинюють суттєву технологічну трансформацію, яка вимагає підвищення рівня цифрової компетентностей менеджерів з персоналу для ефективного виконання ними своїх функцій, як в на сьогодні, так і у найближчому майбутньому. Тенденції розвитку цифрових технологій менеджменту персоналу охоплюють штучний інтелект та цифрове навчання, розмовні платформи, які відповідають за змішування цифрових та аналогових середовищ та технології блокчейнів [1]. Деякі з цих тенденцій більше впливають на менеджмент персоналу ніж інші, саме тому, доцільно виділити основні напрями діджиталізація менеджменту персоналу, а також переваги і недоліки їх імплементації в практику діяльності менеджера з персоналу, які, на нашу думку, можна описати у наступних ключових моментах.

Так, використання штучного інтелекту, насамперед, для набуття та розширення досвіду працівників через отримання та залучення потужних інструментів для навчання та індивідуального розвитку. За таких умов, використання застарілих технологій та систем у цих процесах призведе до збільшення роз'єднаності працівника та необхідних йому знань, збільшення тривалості процесу навчання. Робота з великими масивами даних (Big Data) використовуватиметься для покращення рекрутингу, вимірювання показників по персоналу, тощо. Розширення можливостей аналітики менеджменту персоналу, яка ґрунтуватиметься на опрацюванні все більших обсягів інформації, допомагатиме організації приймати оптимальні рішення, аналізуючи великі обсяги внутрішніх даних для виявлення прихованих моделей та кореляцій, які потім можуть бути використані для визначення ключових тенденцій розвитку кадрової ситуації на перспективу. Особливо актуальним є використання таких даних в менеджменті персоналу для покращення рекрутингу, залучення персоналу та вимірювання вартості, яку приносить працівник для організації. При цьому, в центрі усіх технологічних зрушень та інновацій, які запроваджуються нові стандарти для управління бізнесом в цілому, та в сфері менеджменту персоналу, зокрема, має залишатися людина. Прийняття рішення про впровадження нової технології менеджменту персоналу має базуватися на потребах та інтересах працівника, оскільки кожне застосування технологій пов'язане з людьми, з їх комфортом та ефективністю. Тому очевидною є необхідність у адаптації та модернізації інфраструктури організацій, яка відповідає розвиненому технологічному ландшафту, тому що є здорово і продуктивно, але, головним чином, допоможе працівникам у роботі.

Працівники є найціннішою частиною організації, і ефективність їх залучення є вирішальною для організаційного зростання. Швидкий розвиток програмного забезпечення (далі – ПЗ) в сфері менеджменту персоналу, а також суттєві зміни в управлінні персоналом – від спрощеного розпізнавання

працівників до покращених платформ управління продуктивністю, використання високих технологій та керованих даних – трансформують робоче місце менеджера з персоналу, яке сьогодні вимагає надійного ПЗ, що б сприяло реалізації цілей менеджменту персоналу, спрямованих на залучення та розвиток працівників. Еволюція ПЗ менеджменту персоналу вдало проілюстрована в дослідженнях Дж. Берсінадля Deloitte [2], які підтверджують зростання обсягів та розширення ринку HR-систем протягом багатьох років. Результати дослідження ілюструють прогрес, досягнутий у порівнянні з 2000 роком, коли ПЗ надавало можливість автоматизувати окремі функції менеджменту персоналу, такі як ведення записів, наймання, заробітна плата та управління навчанням; крім того, зростання конкуренції за таланти призвело до появи ринку ПЗ управління талантами. Очевидно, що досягнення в сфері технологій розвивали можливості менеджменту персоналу, а тому виникла необхідність у платформах та програмах, які б охоплювали інші ініціативи, такі як: залучення працівників до участі в управлінні організацією; управління винагородами, визнанням, заслугами тощо.

Сучасні тенденції в сфері діджиталізації менеджменту персоналу змінилася і продовжують рухатися до хмарних обчислень. Стандартне ПЗ менеджменту персоналу завжди зосереджувало увагу на завершенні завдання та збереженні інформації, але зараз компанії мають на меті замінити традиційне ПЗ на хмарні рішення менеджменту персоналу, перевагами переходу на які є: доступ з будь-якого місця, надзвичайна зручність для користувачів, підтримка мобільних додатків, простота оновлень, зменшення технічного обслуговування та, що найважливіше, зменшення вимог до ІТ-інфраструктури, таких як апаратне забезпечення та підготовлений персонал.

Продовжуватиметься інтеграція цифрових технологій соціальних медіа та навчання персоналу. Досвід використання соціальних медіа в практиці менеджменту персоналу свідчить, що вони можуть бути ефективним способом спілкування на робочому місці, соціального визнання, підвищення рівня взаємодії персоналу, тощо. Системи управління навчанням поступово перетворюються на застарілий інструмент, а менеджмент персоналу приймає новітні веб-технології проведення інтерв'ю; фундаментальною навчальною платформою стає відео-навчання; а візуальний елемент, що підтримує функції у ПЗ менеджменту персоналу, все частіше має значення віртуальної реальності та штучного інтелекту.

Розуміння менеджменту персоналу як стратегічної функції управління організацією підвищує значимість прогнозу аналітики персоналу. Перевага надаватиметься платформам, які даватимуть можливості інтегрувати засоби комунікацій, підтримувати технологію для міжособистісного спілкування, а також матимуть кращі інструменти для збирання даних та їх поширення, оскільки це дозволяє швидко отримати доступ до інформації в реальному часі. Оперативні опитування, дослідження залученості працівників, оцінювання корпоративної культури чи інші дослідження вимагають від служби персоналу працювати як єдиний аналітичний центр менеджменту персоналу.

«Мобілізація» сучасних технологій, пов'язана із прогресом в цій галузі, завдяки якому у використанні перебуває більше мобільних пристроїв, ніж комп'ютерів та ноутбуків, з одного боку, і найкращий доступ до всієї інформації можливий через мобільний телефон, з іншого, суттєво впливає на ПЗ менеджменту персоналу вимагаючи від нього відповідної адаптації. Наприклад, мобільні додатки можуть стати величезною перевагою для рекрутерів, оскільки багато потенційних кандидатів використовують свої мобільні пристрої для пошуку роботи та можуть легко застосовувати їх в дорозі. В Україні вже є позитивний досвід використання таких мобільних додатків – rabota.ua, work.ua, тощо.

Окреслюючи сучасні тенденції в сфері розвитку ПЗ менеджменту персоналу, можна виділити, наступні з них, які на нашу думку, будуть притаманними і для компаній в Україні. Це насамперед, зростання обсягів використання програмних продуктів в менеджменті персоналу, перехід до систем, які базуються у хмарі, інтеграція з соціальними медіа та навчанням, прогнозна аналітика персоналу, мобільна «платформа» технологій менеджменту персоналу. В цілому, прорив у технологіях менеджменту персоналу має бути націлений на розумні дані, цінність за гроші та зручність у користуванні. Розвиток ПЗ менеджменту персоналу має задовольняти потреби як організацій, так і працівників, що дасть можливість організаціям ефективніше розвивати ініціативи в менеджменті персоналу щодо підвищення ефективності, оцінювання чи залучення працівників. Технологія допомагає створювати прозорість і дає змогу працівникам та службам персоналу залишатися оновленими за прогресом. Тому, для організацій потрібно створити прозорі умови роботи із застосуванням ПЗ для потреб менеджменту персоналу.

Перелік використаної літератури

1. George, Sh. 6 Trends in the Gartner Hype Cycle for Human Capital Management. 2018. URL: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/6-trends-in-the-gartner-hype-cycle-for-human-capital-management-2018/> (дата звернення: 03.09.2019)
2. Bersin, J. HR Technology Disruptions for 2017: Nine Trends Reinventing the HR Software Market . 2016. Deloitte Development LLC. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/human-capital/us-hc-disruptions.pdf> (дата звернення: 05.09.2019)

Кузнецова Наталія Богданівна
*к.е.н., завідувачка кафедри економіки, підприємництва
та маркетингу Черкаського державного бізнес-коледжу,
м. Черкаси, Україна*

КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА МАЙБУТНЄ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Ключові слова: креативна економіка, креативні індустрії, сучасна освіта, нові навички, критичне мислення, нові освітні технології.

Keywords: creative economy, creative industries, modern education, new skills, critical thinking, new educational technologies.

Креативна економіка у глобальному просторі є одним із важливих секторів світової економіки, попит на продукцію якої постійно зростає, зокрема за рахунок розвитку інтернет-технологій. Вона має дві складові: комерційну і культурну. Комерційна складова є важливим джерелом наповнення бюджету держав, інструментом регулювання політики зайнятості та міграції креативного людського капіталу. Культурна ж складова уособлює в собі творчі здібності та обдарування людей, які знаходять своє втілення у креативних (творчих) продуктах. Як засвідчує статистика, в цілому обсяг світового ринку креативної продукції динамічно зростає і за період з 2002 до 2015 років зріс майже у 2,5 рази, досягнувши обсягу до 509 млрд. доларів. Найбільш затребуваними на ринку стають ідеї, уява і творчість [1].

Тенденції швидкого розвитку ринку креативної продукції у світі свідчать про зміщення пріоритетів споживачів на задоволення потреб у якісному відпочинку, комфорті, збільшення цінності їх життя і здоров'я. На зміну ціннісних орієнтирів споживачів вплинуло масштабне використання інтернет-технологій, які зумовили зміни у структурі робочого часу на користь вільного від роботи частини дня, тому й з'явилася потреба більш ефективного його використання. На ринку праці в цей час закладаються основи інноваційної праці, якій притаманна творча складова. Ядром нової бізнес-моделі, яка формується під впливом інформаційно-комунікаційних технологій стає креативний клас.

Ефективність розвитку креативної економіки на пряму залежить від нової якості людських ресурсів, тобто від нового типу їх мислення, творчого потенціалу та підприємницького таланту. Виникає потреба у нових професійних фахівцях креативної економіки, яку повинна забезпечити сучасна освіта.

Необхідність ефективних освітніх реформ сьогодні зумовлює науково-технічний прогрес, розвиток якого задає динамізму появ і глобальних інновацій. Це змушує компанії налагоджувати співпрацю з сферою наукових досліджень, оскільки самостійно вони не встигають створювати власні інноваційні рішення. Така співпраця забезпечує їм в короткі терміни вивести свої ідеї на ринок і швидко відреагувати на потреби споживачів.

Якою ж має бути освіта майбутнього і в чому полягає її основне призначення? Відповідь є однозначною: вона має бути гнучкою і здійснювати підготовку майбутніх інноваторів, використовуючи потенціал креативної економіки. Варто зазначити, що нові виклики сьогодні стоять перед всією системою освіти: початковою, шкільною, університетською та бізнес-освітою.

У Європі однією із форм симбіозу бізнесу, дослідницьких центрів й університетів є навчальні співтовариства або, так звані, співтовариства знань та інновацій для креативних індустрій. У таких навчальних інституціях студенти одночасно навчаються, працюють і займаються інноваціями. Крім знань,

важливими вимогами для успішної професійної кар'єри стають креативність, мультидисциплінарність, командна співпраця і «вольовий характер». Щоб бути успішними професіоналами у майбутньому сьогоднішнім студентам необхідні такі навички як: почуття (інтуїція і співчуття), бачення (системне мислення), мрійливість (прикладна уява), створення (дизайн) і самоосвіта за власними навчальними технологіями (автодидактика) [2].

Дуже активно реформує освіту для потреб креативної економіки Європа. Так, для формування сталої та конкурентоспроможної європейської економіки на Саміті з інновацій 2019 INNOVEIT, у Будапешті, Європейськими інститутами інновацій і технологій (EIT) розпочато процедуру створення Співтовариства знань та інновацій в культурному та креативному секторах. Шляхом прямого інвестування EIT допомагають просувати і підтримувати талановитих новаторів та розвивати креативне мислення у майбутніх фахівців креативного бізнесу. Даний захід продемонстрував різноманітність і масштаби потенційної дії інновацій, зумовлених культурними креативними індустріями у вигляді ключових ідей та дискусійних панелей з представниками креативного бізнесу [3].

Всеосяжне проникнення сучасних інформаційних технологій у всі сфери життя зумовлює прискорення процесу обробки інформації, обміну і передачі знань, що сприяє удосконаленню освітніх технологій і є причиною зміни основного змісту освіти – навчити людей навчатися. За таких умов зростає роль самоосвіти з можливістю використання технологій навчання на відстані – дистанційної освіти (електронного навчання).

Щодо бізнес-освіти, то сьогодні акцент у сфері освіти для креативних підприємців робиться більше на неформальні форми короткострокового навчання, такі як тренінги, майстер-класи, семінари, де підприємці креативного бізнесу починають вивчати бізнес-ідеї з позиції фінансів, клієнтів і потенціалу розвитку. Адже сучасне креативне бізнес-навчання базується на новітніх технологіях та інструментах і дає можливість у короткі терміни отримати комплекс ключових знань з основ ведення креативного бізнесу.

Уже сьогодні креативні індустрії експериментують і багато років працюють у живих лабораторіях; фахівці креативного бізнесу використовують спільний дизайн, зорієнтований на споживача, принципи гейміфікації і дизайнерське мислення як альтернативний підхід до навчання, спільної роботи і вирішення проблемних завдань. Нові креативні технології, такі як віртуальна та доповнена реальність додатково стимулюють майбутнє навчання. Тож креативні галузі повинні відігравати важливу роль у дизайні і подальшому розвитку майбутньої освіти [2].

Суттєвих змін сьогодні зазнає креативна освіта у європейських школах, де велика увага надається всеохоплюючій освіті в галузі мистецтв. На думку фахівців, це має вагоме значення для підвищення рівня впевненості у собі, прийняття здорових ризиків, академічних результатів і поведінки школярів. І уже починаючи з 2021 року, з метою оцінювання результатів впровадження нових підходів до креативної освіти, Організація економічного співробітництва і розвитку планує відслідковувати творчий підхід і критичне мислення у

школах через власні дослідження. Тож креативну освіту вважають ключем до розвитку підприємництва, соціального інтелекту, вирішення проблем, навиків критичного мислення, які стають все більш затребуваними до початку трудової діяльності у 21 столітті [4].

Сучасним світовим трендом також стає STEAM-освіта, яка охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та математику (Mathematics).

STEAM-освіта уособлює в собі вдале поєднання креативності та технічних знань, потребує ресурсного забезпечення у формі STEAM-лабораторій, оснащених 3D-принтерами, навчальною електронікою, голографічними фото-відео студіями та іншими сучасними технічними засобами.

На думку фахівців, STEAM-освіта надає знання для вирішення реальних життєвих ситуацій, оскільки створює ідеальні умови для застосування набутих теоретичних знань на практиці, де центральним місцем під час навчання є практичне завдання, яке потребує вирішення, а не викладач [5].

Такі країни, як Австралія, Великобританія, Ізраїль, Китай, Корея, Сінгапур та США впроваджують державні програми в галузі STEAM-освіти з метою її підтримки та популяризації серед населення. Наприклад, Великобританія до 2022 року планує залучити 2 млн. нових науковців, інженерів, техніків та математиків. Nesta здійснює агітацію для залучення 1 млн. нових творчих робочих місць до 2030 року і STEAM-освіту вважає єдиною освітою, яка по-справжньому готує студентів до творчого майбутнього як у креативних галузях економіки, так і у STEAM-кар'єрі [6].

Таким чином, сучасна освіта в умовах діджиталізації суспільного розвитку, повинна одночасно набувати ознак креативності, активно інтегруватися у середовище креативного бізнесу і науки та взаємодіяти з ними. Основною функцією освіти майбутнього має стати підготовка креативного людського ресурсу, спроможного протистояти глобальним викликам та гнучко адаптуватися до змінного бізнес-середовища.

Список використаних джерел

1. ЮНКТАД: в мире кастет спрос на идеи, воображение и творчество. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://news.un.org/ru/story/2019/01/1346772>.
2. Frits, Grotenhuis. Creative industries and future education. URL: <http://ecbnetwork.eu/creative-industries-future-education/>.
3. Innovation in the Creative Industries. The European Institutes of Innovation and Technology wants to start of a Knowledge and Innovation Community for the Cultural Creative Industries. URL: <http://ecbnetwork.eu/innovation-in-the-creative-industries/>.
4. Graham, Strahle. “Creative education” is key to preparing kids for the future. URL: <https://musicaustralia.org.au/2019/09/creative-education-is-key-to-preparing-kids-for-the-future/>.

5. Старенький І. Що таке STEAM-освіта і чому вона така популярна. Електронний ресурс. - Режим доступу: www.life.pravda.com.ua/columns/2019/03/26/236224/.

6. Creative Education Agenda. How and why the next Government should support cultural and creative learning in the UK. URL: https://www.creativeindustriesfederation.com/sites/default/files/2017-05/CIF_EduAgenda_spreads.pdf.

Лосева Ольга Геннадіївна

аспірант спеціальності «менеджмент»

*Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця, м. Харків, Україна*

ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ: ПРАКТИКА КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Ключові слова: захист довкілля, сталий розвиток, стратегічне управління, стратегія розвитку, екологія.

Keywords: environmental protection, sustainable development, strategic management, development strategy, ecology.

Екологічні перспективи сталого розвитку ґрунтуються на забезпеченні пропорційності між задоволенням поточних і майбутніх потреб суспільства і природних умов з урахуванням можливостей використання природних ресурсів та ландшафтів. Сприйняття питань захисту довкілля на рівні з економічною та соціальною складовою в забезпеченні сталого розвитку території є важливим етапом на шляху до зменшення негативного впливу людини на навколишнє середовище, подолання глобальних криз та бідності [1].

Ключовим завданням, що потрібно вирішити в найближчому майбутньому у контексті захисту довкілля, є: поліпшення якості довкілля, ефективне використання природних ресурсів та поводження з відходами, підтримка стабільності екосистем, пом'якшення зміни клімату та адаптація до кліматичних змін, спричинених кліматом змінити.

На сучасному етапі забезпечення сталого розвитку кожної країни не можливо без урахування екологічної складової. Глобальний вплив людини на довкілля призводить до усвідомлення необхідності залучення нових управлінських технологій забезпечення захисту навколишнього середовища. Трансформація підходів до стратегічного управління територією обумовлена постійно збільшується спектром управлінських технологій та вдосконаленням менеджменту території в цілому.

Таким чином об'єктом дослідження виступають Національні стратегії Сталого розвитку як головний документ в питаннях стратегічного розвитку країни. Фокус-група країн які були вивчені представлена країнами Східної Європи, такими як: Білорусь, Болгарія, Чеська республіка, Угорщина, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина та Україна. На першому етапі дослідження були

проаналізовані існуючі стратегії, які були розроблені в період з 2001 по 2014 роки.

Білорусь. У контексті захисту довкілля як стратегічного пріоритету розвитку країни у Білорусі на постійній основі проводиться моніторинг та оцінка поточного стану та змін у довкіллі. Стратегія передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на поступове скорочення антропогенного впливу на довкілля, створення умов щодо нарощування та відновлення природних екосистем до прийняттого рівня. Екологічна політика країни базується на ключових екологічних імперативах, таких як: людина в центрі уваги; охорона довкілля має стати невід'ємною частиною загального соціально-економічного розвитку і не може розглядатися ізольовано від неї; поліпшення життєвого рівня людей в межах допустимих меж економічної спроможності екосистем. К особливостям технологій управління охороною довкілля можна віднести антикризовий контроль, структурну та технологічну перебудову [2].

Болгарія. Відповідно до «Програми національного розвитку: Болгарія 2020» ключовими аспектами, що вирішують питання управління територією на шляху до сучасного розвитку, є: вдосконалення та інтеграція національної системи планування та управління регіональним розвитком і системи просторового планування та впровадження інноваційних рішень у практику управління. Усвідомлене природокористування розглядається як одна з ключових складових сталого розвитку країни поряд з проблемами боротьби з корупцією та структурно-функціональною оптимізацією правил. Стратегія, що розвивається на користь об'єкта захисту, охороняє якість оточення з продовженням економічного зростання таким чином, який буде стійким у довгостроковій перспективі. Людський капітал грає важливу роль у досягненні сталого розвитку [3].

Чехія. Адаптивне та антикризове управління, планування надзвичайних ситуацій лягли в основу «Чеської стратегії сталого розвитку» як основної технології управління якістю довкілля. Прагнення до якості життя, пропонується втілити за технологію активного огляду, зменшити рівень загрози, покращивши якість просторового планування, систематично підтримувати утилізацію. Екологічна складова в системі стабільного розвитку респондентів передбачає пошук технологій для відновлення конфлікту між захистом довкілля (збереження природних ландшафтів) та економічним розвитком (будівництво нових об'єктів архітектури). Стратегія полягає у посиленні економічних стимулів для переходу до сталих моделей виробництва та споживання та сприяння сталому розвитку муніципалітетів та регіонів [4].

Угорщина. Відповідно до [5] сталий розвиток - це метод управління, який підкреслює довгострокову цінність, зберігаючи використання природних ресурсів, підвищуючи процвітання без руйнування різноманітності, складності та екосистемних послуг. Розумне управління ресурсами та перспективне управління - це основа розвитку. Стратегія підтримує використання технології, створеної для досягнення екологічної обізнаності та сталого способу життя через систему поточно запущених програм, що передбачає, що буде в майбутньому екологічному образі, і буде природним компонентом. У якості

стимулу до сталого розгляду спостерігається розвиток нації, що базується на знаннях та інноваціях, при цьому важлива увага звертається на сучасні моделі, прийняті на користь рішень в області захисту довкілля.

Молдова. У документі «Національна стратегія розвитку-2020» була суттєво змінена парадигма розвитку економічних країн. Оптимізація управлінської політики у питаннях здорового збереження, культури, соціальної захищеності та охороні довкілля, має вагоме значення для стабільного розвитку країни. В межах стратегії заплановано перехід до «зеленого» економічного розвитку, в числі шляхом більш ефективного управління в галузі довкілля, шляхом інтеграції та вдосконалення аспектів, які охороняються навколо всіх областей соціально-економічного розвитку країни. Управлінські технології в цьому контексті пропонують істотні інституційні зміни шляхом реформування та модернізації [6].

Польща. Довгострокова стратегія сталого розвитку представляє історію розвитку країни та велику основу для впровадження спеціалізованих програм та планів для розвитку людських ресурсів, регіонального розвитку, включаючи проблеми охорони довкілля, енергетичної та кліматичної політики тощо. Стратегія заснована на принципах відкритості, безперешкодного доступу до інформації, активного соціального спілкування та участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень. Згідно з тенденціями посилення антигенного впливу людини на довкілля стратегія пропонує цілеспрямовані технологічні заходи за рахунок покращення якості її компонентів. Використовуючи обмежуючі стратегії на шляху до всебічного розвитку в країні реалізовано оцінку впливу загальноприйнятих програмних документів на довкілля [7].

Румунія. «Національна стратегія сталого розвитку Румунії 2013–2020–2030 рр.» розроблена як така, що відповідає в цілому стратегіям країн-учасниць Європейського союзу і охоплює реалізацію низки завдань, таких як: підвищення енергоефективності та розширене використання відновлюваних енергетичних ресурсів з метою пом'якшення наслідків зміни клімату. На сучасному етапі зменшення енергоспоживання пропонується здійснити шляхом активної програми «Зелений будинок». Таким чином, аналіз стратегій свідчить про їх успішність в цілому і є важливою складовою для всіх країн ЄС. Ключові управлінські технології захисту довкілля в межах сталого розвитку включають застосування антикризового управління, здатність передбачати наслідки зміни клімату, розробляти міжсекторальні плани надзвичайних ситуацій, що містять портфелі альтернативних рішень для управління кризовими ситуаціями у випадку природних та техногенних катастроф [8].

Словаччина. Задачі, сформовані в [9] на основі аналізу світового досвіду стратегічного управління сталим розвитком сходяться з усіма етичними принципами, глобальною відповідальністю та можливостями малої країни у наданні допомоги у вирішенні міжнародних проблем. Задачами, які справді вирішені в рамках стратегії в галузі захисту довкілля є: попереднє вилучення нерегульованого використання обмежених природних ресурсів, використання правильних технологій, здатних до розумного споживання, безперебійне

використання довгих термінів планування, управління природними ресурсами, управління відходами.

Україна. В ході ретроспективного аналізу нормативно-правового поля України в контексті переходу до сталого розвитку було виявлено, що стратегічне управління увійшло в практику лише з 2015 року (Стратегія сталого розвитку «Україна 2020»). До цього періоду єдина стратегія сталого розвитку України в різних редакціях перебувала в стадії проєктів. Сучасна політика сталого розвитку в Україні відображає принцип паритетності економічної, соціальної та екологічної складової таким чином визнаючи, що тривалий поступальний розвиток не можливий в умовах деградації навколишнього середовища. Отже, виникає об'єктивна необхідність створення єдиної державної системи управління, регулювання та контролю за дотриманням ресурсних та екологічних стандартів, обмежень та вимог з природокористування і якості довкілля. Управлінські технології базуються на комплексному підході, тобто інтереси держави розглядаються в контексті парадигми сталого розвитку людства. Стратегія передбачає посилення міжсекторальної інтеграції, безперервної взаємодії, координації та співпраці влади і суспільства; механізми взаємної відповідальності та оцінки, чітку систему моніторингу, яка забезпечує узгодженість всіх державних програм і заходів з цілями, закріпленими в Стратегії [10].

Характерною рисою стратегій сталого розвитку в контексті захисту довкілля як стратегічного пріоритету на рівні окремих територій є постійне корегування та циклічні оновлення стратегії в діалозі зі стейкхолдерами з метою забезпечення всеосяжного сталого розвитку. На сучасному етапі ключового значення відводиться низці технологій:

підвищення ресурсоефективності (ефективне управління ресурсами на протязі всього їх життєвого циклу), що в свою чергу тісно залежить від еко-інновацій, змін з структурі виробництва і споживання),

підвищення обізнаності (свідоме природокористування розглядається як одна з ключових складових захисту довкілля) при цьому широко поширена практика створення конкурентного середовища у формі рейтингів,

розвиток екологічних технологій (зелені технології); на ряду зі зростаючою популярністю практики застосування відновлюваних джерел енергії активно підтримується напрямок фінансової підтримки досліджень, субсидування, еко маркування та урядових «зелених» закупівель,

ефективний екологічний менеджмент, який включає в себе нові методи обліку, моніторинг та звітність про забруднювачі довкілля та відходи, використовуючи найкращу наявну інформацію і технології.

Список використаних джерел

1. Environmental protection expenditure, European Commission [online]. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-protection-expenditure> (2018).

2. National Strategy for Sustainable Development for the Period to 2020 of the Republic of Belarus, The National Sustainable Development Commission of Belarus. Minsk, p. 76 [online]. Available at: http://www.by.undp.org/content/dam/belarus/docs/OON_sMall%20-%201.pdf (2004)
3. The National Development Programme: Bulgaria 2020 [online]. Available at: <https://www.eufunds.bg/archive/documents/1357828564.pdf> (2018)
4. The Czech Republic Strategy for Sustainable Development, Prague [online]. Available at: [https://www.mzp.cz/C125750E003B698B/en/czech_republic_strategy_sd/\\$FILE/KM_CR_SDS_eng-20041208.pdf](https://www.mzp.cz/C125750E003B698B/en/czech_republic_strategy_sd/$FILE/KM_CR_SDS_eng-20041208.pdf) (2004)
5. National Framework Strategy on Sustainable Development of Hungary [online]. Available at: <https://www.stakeholderforum.org/fileadmin/files/National%20Framework%20Strategy%20on%20Sustainable%20Development.pdf> (2018).
6. National Development Strategy 2020. Moldova 2020 [online]. Available at: http://particip.gov.md/public/files/Moldova_2020_ENG1.pdf (2018)
7. Strategia zrównoważonego rozwoju polski do roku do roku 2025 [online]. Available at: <http://snep.edu.pl/sms/materialy/strategia%20zrownowazonego%20rozwoju%20polski%20do%20roku%202025.pdf> (2018).
8. Romanian National Strategy for Sustainable Development – Horizons 2013-2020-2030. Ministry of Environment and Sustainable Development, Bucharest [online]. Available at: <http://sdgtoolkit.org/wp-content/uploads/2017/02/National-SustainableDevelopment-Strategy-of-Romania-2013-2020-2030.pdf> (2008)
9. National Strategy For Sustainable Development For The Slovak Republic [online]. Available at: https://www.thegef.org/sites/default/files/ncsadocuments/Slovakia_NSSD_Final.pdf (2001)
10. On the Strategy of sustainable development “Ukraine – 2020”: Decree of President of Ukraine from 01.12.2015 № 5/2015 [online]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015?nreg=5%2F2015&find=1&text=%F1%F2%E0%EB&x=0&y=0> (2015).

Матвєєва Наталя Миколаївна

*доцент, канд. екон. наук, завідувач кафедри економіки
Харківського національного університету міського господарства
ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна*

Соболева Ганна Григорівна

*доцент, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки
Харківського національного університету міського господарства
ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна*

Славута Олена Іванівна

*канд. екон. наук, ст. викл. кафедри економіки
Харківського національного університету міського господарства
ім. О. М. Бекетова, м. Харків, Україна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЕКГРАУНД ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО НАПРЯМУ ЩОДО ЗЕЛЕНОГО БУДІВНИЦТВА

Ключові слова: економіка, зелена економіка, енергоаудит, урбоекологія, сталий розвиток, експлуатація будівель.

Keywords: economy, green economy, energy audit, urban ecology, sustainable development, building operation

Сучасний стан та тенденції розвитку економіки свідчать про наявність важливих та складних проблем, зумовлених застарілістю житлового фонду. Збільшення питань пов'язаних з високою енергоємністю будівель та порушенням мікроклімату в середині неї спонукають вчених до пошуку заходів, які б ефективно могли б скоротити енергоспоживання та вирішити екологічні проблеми на різних рівнях.

Наразі екологічні проблеми стоять в одному розрізі з економічними та мають загальний характер, розв'язання яких вимагає пошук нових інструментів їх вирішення. Одним із таких є поняття «зелене будівництво», яке є досить актуальним в країнах Європи та знаходить застосування і в українських реаліях.

Будівництво – це сфера економічної діяльності, що володіє найбільшим потенціалом енергозбереження, оскільки є одним з основних споживачів енергоресурсів, останнім часом постала перед проблемою найбільш раціонального їх використання як на етапі виробництва різних будівельних матеріалів, так і експлуатації завершених будівельних об'єктів різного функціонального призначення.

Наразі до прикладних екологічних наук належить таке поняття як будівельна екологія. За А.Н. Тетиору предметом її вивчення є вплив будівництва на навколишнє середовище, а фактори навколишнього середовища – на функціонування будівель та конструкцій в оптимальному для людини режимі з забезпеченням високої якості довкілля та його проживання.

На нашу думку, поняття зеленого будівництва є комбінуванням складових будівельної екології, а саме урбоекології, біопозитивного будівництва, екологічної надійності та безпеки, енергоактивних та енергозберігаючих будівель, ресурсів, безвідходності виробництва, утилізації відходів та екомоніторинг.

За статистикою, приведеною Радою з Екологічного будівництва (3) на сьогодні будівлі всього світу використовують близько 40 % усієї споживаної первинної енергії, 67 % усієї електрики, 40 % усієї сировини і 14 % усіх запасів питної води, а також роблять 35 % усіх викидів вуглекислого газу і майже 50 % усіх твердих побутових відходів [9]. У зв'язку з цим, на світовому рівні з'явилося поняття «зелене» будівництво або по-іншому екологічне, яке спрямоване на зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів, а так само на скорочення згубної дії будівельної діяльності на здоров'я людини і довкілля [10]. Для того, щоб більш детально дослідити поняття зеленого будівництва для початку проаналізуємо основні підходи його

визначення. Національне Агентство стійкого розвитку [2] трактує даний термін як Зелене будівництво - це практика будівництва і експлуатації будівель, цілями якої є зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів; Національне Агентство стійкого розвитку [4] – Зелене будівництво – це практика будівництва і експлуатації будівель, цілями якої є зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів.

Наразі вченими досліджується та надається декілька термінів, які є тотожними, а саме: «зелене будівництво», «екологічне будівництво», «стійке будівництво», «екодевелопмент». Проте останніми роками більшого поширення отримав термін «зелене будівництво». Словосполучення «зелене будівництво» виникло в США і країнах Європи ще в 70-х роках минулого століття. Невичерпність запасів енергоносіїв зумовили досить марнотратний характер їх використання, який найяскравіше проявився у будівництві, це послугувало тому, що за п'ятнадцять років (з 1965 р. по 1980 р.) світове енергоспоживання зросло, в середньому, в 1.7 раз, а витрати енергоресурсів на будівництво і експлуатацію будівель і споруд (без урахування виробничих витрат) в 1970-ті роки стали складати близько половини загальних енерговитрат у більшості розвинених країн світу: в Німеччині, Нідерландах – 39 %, Ірландія – 46 %, Великобританії – 48 %, Данії -50 %. До того ж більше 90 % цих об'ємів за даними ЄЕК (Європейській Економічній Комісії) припадає безпосередньо на експлуатацію будівель і споруд. Поступове, але неухильне виснаження розвіданих родовищ традиційних енергоносіїв вимагало освоєння нових, розташованих переважно в регіонах з суворим кліматом, що оберталось збільшенням питомих витрат на приріст видобутку палива більш ніж в 3 рази [20]. Через ці обставини значне підвищення світових цін на традиційні енергоносії, що сталося у кінці 1970-х років, поставило під питання доцільність будівництва взагалі: витрати на зміст будівель стали перевищувати доходи від їх використання. У 1975 році з'явилися перші демонстраційні будівлі, що відрізнялися високою енергоефективністю. Отже можна стверджувати, що зелене будівництво з'явилося не так вже і давно, проте воно нестримно розвивається і стає усе більш популярним у всьому світі. Наслідком цього є нові технології і промислова діяльність людей, що призвели до погіршення екології. Зростаючий рівень забруднення довкілля у всьому світі, глобальне потепління і необхідність в більш економічному використанні енергетичних ресурсів планети стали головними факторами для розвитку зеленого будівництва.

Також під зеленим будівництвом прийнято розуміти зведення і експлуатацію будівель з меншим рівнем споживання енергії і матеріалів на всьому протязі життєвого циклу будинку. На нашу думку, найбільш вдалим є визначення яке надає Національне Агентство сталого розвитку, за яким зелене будівництво - це практика будівництва і експлуатації будівель, цілями якої є зниження рівня споживання енергетичних і матеріальних ресурсів упродовж усього життєвого циклу будівлі, збереження або підвищення якості будівель і комфорту їх внутрішнього середовища. Основною турботою цього підходу є скорочення загального впливу будови на довкілля і людське здоров'я. Ця

практика розширює і доповнює класичне будівельне проектування поняттями економії, корисності, довговічності і комфорту. З зазначеного визначення, нами вбачається за потрібне виокремити головні завдання зеленого будівництва. Отже, на нашу думку головними завданнями зеленого будівництва є:

- підвищення ефективності використання природних та відновлювальних ресурсів (сонця, вітру, води);
- зменшення викиду в атмосферу газів, що є наслідком утворення парникового ефекту;
- збільшення частки відновлювальних джерел енергії (сонця, вітру, води), завдяки впровадженню їх у технологічний процес та використанні в експлуатації та обслуговуванні житлових зелених будівель;
- зменшення негативного впливу (за увесь життєвий цикл будівлі) на здоров'я людини під час перебування в житловому будинку, завдяки застосуванню новітніх, енергозберігаючих, природних та безпечних матеріалів;
- зниження навантажень на енергетичні мережі завдяки впровадженню та застосуванню відновлюваних джерел енергії;
- зниження експлуатаційних витрат.

Виокремивши цілі зеленого будівництва авторами вбачається за потрібне зупинитися на вигодах та цілях при впровадженні зеленого будівництва, які переслідують різні суб'єкти господарювання. Таким чином, проаналізувавши види зеленого житлового будівництва можна зробити висновок, що будівництво зелених будинків в сфері житлового будівництва спрямоване на підвищення їх енергоефективності, покращення житлових умов через впровадження екологічних матеріалів до технологічного процесу їх будівництва. Тобто будівництво зелених будівель перед усім спрямоване на задоволення потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Тетиор А.Н. Городская экология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Н. Тетиор. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/5/2015>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80/ed20110612>
4. <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017-natsionalna-dopovid-tsili-staloho-rozvytku-ukraina-iaka-vyznachaie-bazovi-pokaznyky-dlia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-tssr>

Міскевич Ірина Олександрівна
*аспірант ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку»,
м. Київ, Україна*

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇ У ПРОЦЕСІ ДОСЯГНЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА АГЛОМЕРАЦІЙ

Ключові слова: *стійкий розвиток, агломерації, альтернативні джерела енергії, соціо-еколого-економічних ресурсів*

Keywords: *sustainable development, agglomerations, alternative energy sources, socio-ecological-economic resources.*

На сучасному етапі проблеми забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій визнали актуальними у більшості країн світу. Актуальність вивчення зарубіжного досвіду забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій зумовлена потребою пошуку теоретико-практичного базису вирішення проблем раціонального використання та відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів, досягнення стану соціо-еколого-економічної безпеки та підвищення рівня логістизації в містах та агломераціях України.

З огляду на зарубіжний досвід постає очевидним, що базисом забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій є формування прогресивних ресурсозберігаючих, високотехнологічних, екологічних і соціальних моделей функціонування суб'єктів економічних відносин, що дає змогу економічній системі адекватно реагувати на вимоги суспільного розвитку, забезпечуючи досягнення належного рівня показників соціально-економічної ефективності й оптимальності в містах та агломераціях. Осмислення проблем забезпечення стійкого розвитку окремих міст та агломерацій зарубіжних країн уможливить не лише виокремлення спектра методів та інструментів, застосовуваних для їхнього вирішення, але й класифікування останніх, а також, що важливо, виявлення можливості та доцільності введення в Україні. Дослідження зарубіжного досвіду щодо забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій, на нашу думку, доцільно проводити на прикладі країн із високим рівнем урбанізації. Такі країни сконцентровано переважно в таких частинах світу, як Європа (72,7%), Північна Америка (82%), Південна Америка (72,1). Азійські та Африканські регіони, незважаючи на порівняно високі темпи урбанізації, поки що не становлять інтересу для цього дослідження з огляду на те, що, за даними Департаменту економічних та соціальних відносин ООН, до 2015 року рівень урбанізації вказаних регіонах не перевищить 50%.

У ракурсі вивчення зарубіжного досвіду проблематики забезпечення стійкого розвитку в містах та агломераціях пропонуємо досліджувати досягнення в означеній царині таких країн: США (як країни, що широко апробує новітні інструменти, як-от: «зелені дахи», будинки із нейтральним енергобалансом, для раціонального використання ресурсів); Канади (як однієї з перших країн, що ініціювала розвиток на засадах стійкості, реалізуючи також такі проекти, як «зелені» дахи, будівництво НСЕ-будівель); Швейцарії (як країни, в якій вперше було розроблено стандарт МІНЕРДЖІ для раціонального використання енергетичних ресурсів); країн ЄС (які активно залучають альтернативні джерела енергії для скорочення споживання викопного палива,

запровадили ЕТПР для досягнення соціо-еколого-економічної безпеки); Бразилії, Китаю (як країн, де активно вживають заходи щодо проведення оптимізації транспортної системи для підвищення рівня логістизації міст та агломерацій). Для забезпечення стійкого розвитку міст та агломерацій у зарубіжних країнах активно відпрацьовують і популяризують інструменти, які сприяють раціональному використанню соціо-еколого-економічних ресурсів. У проаналізованих країнах також приділяють значну увагу раціональному використанню екологічних ресурсів для зниження рівня споживання електроенергії, економії теплової енергії, що уможливить заощадження ресурсів для прийдешніх поколінь.

У США розповсюдженою практикою є зведення будівель із нульовим балансом спожитої енергії. Що означає кількість спожитої енергії дорівнює кількості виробленої з альтернативних джерел енергії. Цьому прикладу послідували сусіди США Канада, вони сконцентрували увагу на зведенні цілих кварталів будинків нейтральним енергобалансом і прийняття стандартів *Net-Zeroenergyhome* [1]. Для України зведення будівель даного типу є перспективним для населення оскільки зменшить кількість витрат на споживання електроенергії та теплової енергії отриманих традиційним способом.

З точки зору енергозбереження варто звернутися до досвіду ближніх сусідів Швейцарії. Вони у будівництві використовуються стандарт МІНЕРДЖІ. 1998 року засновано діючу Асоціацію МІНЕРДЖІ й опубліковано перший стандарт МІНЕРДЖІ для будівель із низьким рівнем споживання енергії. Загалом у МІНЕРДЖІ обґрунтовано переваги зведення компактних, добре ізольованих і герметичних будівель для досягнення високих стандартів споживання енергії. Для розвитку агломерацій та міст в Україні є доцільним розроблення критеріїв і стандартів визначення екологічної доцільності зведення будівель для зниження рівня споживання енергетичних ресурсів. Отже, виникає потреба у відповідних кадрових ресурсах, які вирішили б ці питання. Наприклад у м. Ванкувер підійшли до проблеми наступним чином. Місцева влада дає змогу городянам бути залученими у прийняття рішень із міського дизайну, соціальних програм тощо. Зокрема, відпрацьовано практику надання громадянам міста грошових коштів на розроблення та реалізацію місцевих проектів для вирішення проблем у районах їхнього проживання, а відтак забезпечено зростання зайнятості населення [2].

Говорячи про сталий розвиток, економію ресурсів не можливо не згадати альтернативні джерела енергії, котрі дуже активно використовують розвинуті країни. Яскравим прикладом для наслідування є країна Німеччина. Вона займає перше місце у світі з використання енергії вітру та друге (після Японії) з використання сонячної енергії. У країні чинний закон «Про поновлювальну енергію»: за кожен кіловат, отриманий за допомогою сонця або вітру, уряд виплачує виробникові суму, яка в декілька разів вища за ринкову ціну на енергію. Уряд має намір продовжити інвестувати встановлення сонячних водонагрівальних установок малої потужності [2].

У контексті досягнення стійкого розвитку міста в руслі відтворення екологічних ресурсів, варто звернути увагу на досвід м. Раухалахті (Фінляндія), де реалізовано проект, мета якого – об'єднання способів виробництва тепла й електрики на основі стандартних (вугілля, газ), а також нестандартних (торф, біомаси, промислові відходи) джерел. Проект виконано у співпраці із представниками целюлозно-паперової промисловості й інших переробних галузей, а також із місцевими органами влади. Установлені фільтри на точках викидів (скидів) підприємств давали змогу скорочувати викиди шкідливих речовин у атмосферу майже вдвічі. Результати проекту слугували підтвердженням обґрунтованості використання як джерел тепла промислових відходів і відходів життєдіяльності міста [2].

Ще один крок керівництва Швеції на шляху до досягнення стійкого розвитку міст 2005 року – це розроблення національної програми з ліквідації залежності країни від викопних видів палива до 2020 року за рахунок поступового переходу від нафти до біопалива (йдеться про зниження рівня залежності від невідновлювальних природних ресурсів). Цікаво, що Швеція успішно реалізовує бюджетно-податкову політику для заохочування використання відтворювальних джерел і збільшення енергоефективності [3].

Для відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів у містах США активно практикують оперування такими фінансовими інструментами, як: податки на екологічно шкідливу у споживанні продукцію; пільги щодо податку на майно, яке належить до основних фондів природоохоронного призначення; трастові природоохоронні фонди, бюджет яких формують із податків на виготовлення екологічно небезпечної продукції та використовують для збереження та відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів; пришвидшена амортизація природоохоронних фондів (два роки); продаж ліцензій на забруднення через екологічні банки; екологічне страхування корпорацій [4].

З огляду на вище наведений досвід зарубіжних країн, для нашої держави є актуальним імплементація заходів для вирішення проблеми забезпечення відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів у містах і агломераціях України шляхом звернення до означених фінансових інструментів. Для цього перед органами місцевого самоврядування має бути поставлено завдання розробити спеціальні програми використання фінансових інструментів, що сприятимуть акумулюванню коштів у руслі відтворення соціо-еколого-економічних ресурсів. Також вважаємо перспективним використання альтернативних джерел енергії для забезпечення відтворення екологічних ресурсів у містах і агломераціях України з огляду на можливість не лише зменшення споживання викопного палива різних видів, раціонального використання ресурсів, але й створення додаткових робочих місць, що зрештою знайде відображення у відтворенні соціальних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Net-Zero energy home definition and performance metrics project 380 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.netzeroenergyhome.ca/uploads/files/Reports%20and%20research/NZEN%20Coalition%20-%20Definition%20Performance%20Metrics%20Project%20-%20FINAL%20Report.pdf>

2. Деркач М. І. Роль місцевих органів влади у забезпеченні сталого розвитку країни / М. І. Деркач // Фінансова система України. Наукові записки. – В. 15. – С. 256–265. – (Серія «Економіка»).

3. Криворотов В. Л. Опыт Швеции нужно использовать не только в разговорах / В. Л. Криворотов // Энергия и менеджмент. – 2006. – № 2 (29). – С. 56–59.

4. The International Comparative Legal Guide to: Environment law 2008. A practical insight to cross-border Environment Law/ Published and reproduced with king permission by Global Legal Group Ltd: London [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ICLG.CO.UK./chadmin/Publications/pdf>

Прохоров Віталій Серафимович

*доктор технічних наук, кандидат хімічних наук
заст. директора СП «Ековтор», м. Харків, Україна*

Петрова Ольга Олександрівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», м. Херсон, Україна*

ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БІОРЕМЕДІАЦІЇ ПОЛІГОНІВ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

Ключові слова: полігон твердих побутових відходів, об'ємна біоремедіація, ферменти, ензими, органічні реагенти каталізу, економічна ефективність.

Keywords: solid waste landfill, bulk bioremediation, enzymes, organic catalysis reagents, economic efficiency.

Концепція сталого розвитку є стратегічним напрямом економічного зростання суспільства, забезпечення матеріальними та духовними ресурсами в умовах збереження біосфери. Саме біоекономіка покликана реалізувати на практиці концепцію сталого розвитку, від впровадження якої залежить сама можливість майбутнього для наступних поколінь, для чого необхідно взяти під контроль постійно зростаючий споживчий попит, переглянути безвідповідальне і неефективне ставлення до ресурсів, звести відходи виробництва і життєдіяльності до мінімуму [1]. До біоекономіки безпосередньо належать виробництво органічної продукції, біоенергетика, біотехнології різних типів, штучний фотосинтез, біоніка. Все більша увага приділяється використанню біотехнологічних методів у практиці збереження та відтворення природних ресурсів, а також розробці природоохоронних технологій, до яких слід віднести біологічне очищення стічних вод, повітря, біовідновлення ґрунтів, знешкодження токсичних речовин тощо.

Швидка урбанізація та недостатній розвиток технологій знезаражування та утилізації твердих побутових відходів (ТПВ) призвели до виникнення

великої кількості полігонів, як в Україні, так і у світі. Перебуваючи на різних фазах життєвого циклу, полігони ТПВ є небезпечними джерелами забруднення навколишнього середовища, впливаючи на неї фільтрами і викидами звалищних газів. По закінченню терміну експлуатації полігонів ТПВ виникає проблема пошуку площ для нових полігонів, що несе за собою фінансові та організаційні витрати. В даний час, як для всього світу, так і для України актуально вирішення питання про розміщення твердих побутових відходів і, відповідно, подальша рекультивация земель, що знаходяться під ними. З кожним роком в регіонах країни спостерігається позитивна динаміка збільшення площ, відчужуваних під полігони, зменшення сільськогосподарських площ.

Тверді побутові відходи утворюються в результаті господарської діяльності людини і сприяють дестабілізації геоecологічної обстановки. При цьому потрібно враховувати зміну фізико-хімічного складу відходів, так як збільшується кількість з'єднань штучного походження, таких як пластики, препарати побутової хімії, які містять речовини з високим ступенем токсичності.

Катастрофічна проблема сміттєзвалищ та переробки відходів в Україні існує вже давно. Більше 160 тис. гектарів землі, яку можна було б використовувати для сільськогосподарських потреб, передані під полігони для сміття. Україна ж сьогодні накопичила близько 54 мільйонів кубометрів відходів. При цьому переробці підлягає лише 6 % усього побутового сміття. Решта знаходиться на полігонах, більшість яких давно переповнена. За 10 років в нашій державі тверді побутові відходи, з розрахунку на одну людину, зросли майже на 50% і складають у середньому 300-400 кг на рік. При цьому щороку в країні виникає близько 12 тис. незаконних сміттєзвалищ, так як існуючих на сьогоднішній день підконтрольних полігонів недостатньо [2].

В даний час в індустріально розвинених країнах біологічні методи дедалі активніше використовуються для вирішення проблем очистки забруднених середовищ і відновлення порушених екосистем. Біоремедіація забрудненого середовища відбувається під дією біологічних процесів в м'яких фізико-хімічних умовах при збереженні структури ґрунту, його функціональних якостей. Переваги біоремедіаційних технологій пов'язані з можливостями живих систем, особливо мікроорганізмів, метаболізувати велику кількість різних органічних речовин з м'яким впливом на середовище, що не приводить до істотних змін основних ґрунтових показників. До недоліків біоремедіації відноситься низька швидкість біодеградації токсикантів і необхідність проведення ретельного попереднього обстеження забрудненої ділянки для уточнення режимів біотехнологічних робіт.

Дана технологія активізує процеси розкладання, прискорюючи перехід в біологічно стабільний стан органічної частини ТПВ, що є головною причиною екологічної та санітарно-екологічної небезпеки таких об'єктів. Біоремедіація включає в себе комплекс розробок і технологій, завданням яких є використання біохімічного потенціалу аборигенних, адаптованих або модифікованих біологічних систем, перш за все мікроорганізмів, для деградації і детоксикації

полютантів. Технологія полягає в складанні адаптованих композитів, підібраних певним чином, для каталізу процесу розкладання органічної складової полігону ТПВ.

Заслужують на увагу перспективи застосування біопрепаратів для біоремедіації полігонів ТПВ, створених на основі ферментів. З одного боку, такі біопрепарати не містять живі клітини мікроорганізмів, що є позитивним з точки зору санітарно-екологічних вимог. З іншого боку, відсутні широкі дослідження динаміки ферментативної активності препаратів в ґрунті, їх збереження при контакті з організмами ґрунтових біоценозів. Вартість існуючих на даний час ферментних препаратів класу оксидоредуктаз, таких, як "НС-Zyme", "Eco-zyme", "Agro-zyme" досить висока і вони застосовуються для очистки ґрунтів, забруднених невеликою кількістю вуглеводнів.

Ферменти (ензими) - специфічні білки-речовини, що прискорюють перебіг різних хімічних реакцій, біологічні каталізатори білкової природи, які відіграють важливу роль в обміні речовин, регулюючи біологічні процеси. У природі існують різні мікроскопічні форми (бактерії, дріжджові грибки, цвілеві грибки і т.д.), які мають здатність біологічного розкладання багатьох шкідливих речовин для навколишнього середовища.

На полігонах ТПВ створюється комплекс, що складається з ємностей, реактора очищення і системи фільтрації, машин буріння і проколів, компресорів, труб та насосів. В одному з резервуарів збирається фільтрат, який, пройшовши систему очищення, подається на фільтрацію, після чого продукт потрапляє в ємність збору технічної води. Паралельно з цим на основі ферментів, білкових з'єднань і мікроорганізмів готуються біопрепарати, які змішуються з технічною водою і подаються насосами в ін'єкційні свердловини (при глибинній біоремедіації) або зрошуються відходи перед похованням на полігоні.

Застосування органічних реагентів каталізу (ОРК), що включають в складі ензими класу оксигеназ сприяє інтенсивному проникненню кисню повітря в більш глибокі шари ТПВ на полігоні і розширює сферу аеробних процесів розпаду органічних речовин, чим значно прискорює ці процеси, як каталізатори біологічних реакцій, забезпечують більш повний розпад органічних речовин. ОРК являє собою водний розчин для переробки твердих побутових відходів, що містить протеазу, каталазу, амілазу, трипсин, пентозу, пепсин, бетаїн, димексид, пероксид водню, декстрозу. Дія композитів являє собою триступеневий процес:

1. Стимуляція бактеріальних популяцій, що природно мешкають в органічній частині ТПВ, до більш активного розщеплення молекул шляхом введення ферментів в масу розміщених відходів.

2. Збільшення чисельності мікроорганізмів, здатних до переробки вуглеводневих сполук в якості джерела живлення, що має сприяти продовженню прискорення процесів аеробного розкладання органіки.

3. Підтримка процесу стимулювання селективного зростання мікроорганізмів і деструкції органіки, шляхом періодичного внесення водного композиту і кисню в масу ТПВ.

Таким чином, внесення в полігон ТПВ композитних препаратів і кисню у виробничих умовах полігону, дозволить прискорити і поглибити процес розпаду органічних речовин, що забезпечить зменшення обсягу складованих ТПВ та покращить екологічний санітарно-гігієнічний стан полігону.

Економічна ефективність даного рішення для експлуатації полігону ТПВ:

- приведення у відповідність з нормами санітарно-епідеміологічної ситуації на полігоні, що зменшить витрати організації на утилізацію фільтрату;
- продовження в 1,5-2 рази терміну експлуатації існуючого полігону ТПВ;

- покращення екологічної ситуації, зменшення санітарної зони полігонів ТПВ;

- низькі капітальні витрати на реалізацію технології, компенсація за зниження викидів (в перерахунку на CO₂, компенсація за утилізацію сміття, можливість електро- і тепло генерації, переходу на «зелений тариф»;

- можливість істотного підвищення вартості земельної ділянки під полігоном і навколишнього його забрудненої території після біоремедіації для її подальшого використання в інших цілях (наприклад, будівництво).

Стосовно собівартості біоремедіації полігонів ТПВ, можна сказати, що це залежить від морфології органічної складової полігону. В Європі утилізація органіки в тілі полігону складає 30-25 євро/м³, а за технологією біоремедіації собівартість одного кубічного метра полігону становить від \$9,2 (м. Белгород, Росія) до \$16.1 (м. Гданськ, Польща).

Відновлення техногенно забруднених територій з використанням біологічних методів є перспективним напрямом, що динамічно розвивається. Переваги використання біоремедіації: екологічна безпека, мінімальне порушення фізичного й хімічного складу ґрунтів, висока ефективність.

Список використаних джерел

1. Байдала В. В., Бутенко В. М., Забара А. Н. Биоекономика как драйвер устойчивой экономики / В. В. Байдала, В. М. Бутенко, А. Н. Забара // Труды международной научно-практической конференции “Развитие финансово-кредитной системы Республики Казахстан в условиях новой глобальной реальности”, Астана : Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2016. Ч. 2. С. 40-42.

2. Проблема сміття: від Європи до України. URL:<https://www.csi.org.ua/news/problema-smittya-vid-yevropy-do-ukrayiny/> (дата звернення 18.10.2019 р.).

Пуліна Тетяна Веніамінівна
*професор, д.е.н., завідувач кафедри менеджменту
Національного університету «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна*

НОВИЙ ПІДХІД ДО ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: *сма́рт-спеціалізація, стратегічне планування, розвиток регіону, регіональна політика, інноваційний потенціал*

Keywords: *smart-specialization, strategic planning, regional development, regional policy, innovation capacity*

Стратегічне планування розвитку регіону сьогодні розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів.

Як і в інших країнах світу, в Україні активно розвиваються і запроваджуються нові підходи до планування територіального розвитку.

Однією з таких змін є впровадження смарт-спеціалізації у систему стратегічного планування регіонального розвитку, що вже визначено відповідною нормативно-правовою базою.

Смарт-спеціалізація - підхід, що передбачає аргументоване визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки в більш ефективні [1].

В Європейському Союзі на регіональному та національному рівнях розроблено 120 стратегій смарт-спеціалізації. Цей підхід вже застосовується в 12 країнах, в Україні – у пілотних областях: Запорізькій, Одеській та Харківській. Результати пілотного проекту будуть проаналізовані і використані для масштабування проекту на інші регіони

Концепція смарт-спеціалізації базується на 4 платформах, а саме:

- економічний потенціал (регіону/країни);
- науковий потенціал (регіону/країни);
- інноваційний потенціал (регіону/країни);
- соціальний потенціал (регіону/країни).

Головні складові смарт-спеціалізації:

- розвиток інновацій шляхом стимулювання бізнес-середовища;
- інтегрована та локальна стратегія економічної трансформації регіону;
- індивідуальний підхід та конкурентні переваги;
- політична підтримка та інвестиції для ключових регіональних пріоритетів;
- заохочення стейкхолдерів до участі в регіональному розвитку;
- включає ретельний моніторинг та систему оцінювання.

Методологія смарт-спеціалізації.

1. Аналіз регіонального контексту та інноваційного потенціалу. Під час аналізу регіонального контексту та інноваційного потенціалу визначаються наявні ресурси, сильні та слабкі сторони регіону.

2. Встановлення інклюзивної структури управління. Встановлення інклюзивної структури управління передбачає формування регіональної

команди, побудову організаційної структури та визначення ключових стейхолдерів за такими кроками;

- побудова ефективної комунікації;
- залучення зацікавлених сторін;
- досягнення порозуміння;
- визначення правової та адміністративної структури.

3. Вироблення спільного бачення щодо майбутнього регіону. Етап вироблення спільного бачення щодо майбутнього регіону складається з діалогу та взаємодії з регіональними зацікавленими сторонами для оцінки майбутніх шляхів розвитку регіону за напрямками:

- розробка комплексного сценарію регіональної економіки;
- оцінка довгострокових проблем;
- визначення стратегічних цілей регіону;
- попереднє формування пріоритетних напрямків для Entrepreneurial discovery process (EDP).

4. Вибір обмеженої кількості пріоритетів для регіонального розвитку. Вибір обмеженої кількості пріоритетів для регіонального розвитку полягає у зосередженні на обмеженій кількості напрямків досліджень та інновацій відповідно до визначеного потенціалу регіону за такими кроками:

- залучення зацікавлених сторін;
- формування EDP фокус груп;
- визначення чітких та реальних завдань;
- остаточне затвердження пріоритетів.

5. Встановлення узгодженої політики, дорожньої карти та плану дій. Цей етап складається з узгодження політичних процедур та створення багаторічної дорожньої карти реалізації стратегії за такими кроками:

- визначення правил та інструментів для реалізації стратегічних цілей;
- складання переліку учасників та їх обов'язків;
- формування бюджету та строків;
- ініціювання конкурсів для пілотних проектів.

6. Впровадження системи моніторингу та оцінки передбачає перевірку та контроль запланованої діяльності та належне використання фінансових ресурсів. Цей етап містить такі дії:

- розробка системи моніторингу та оцінки;
- встановлення чітких строків для виконання кожного завдання;
- аналіз результатів показників;
- огляд стратегії на підставі результатів оцінки.

Smart-спеціалізація або розумна децентралізація – це фактично новий інструмент регіональної політики. Це побудова локальних економік знань та інновацій з подальшою конкуренцією між ними. Головна її особливість - формування стратегій знизу у тісній співпраці та діалозі влади, бізнесу, науки і громади зі спільним баченням економічного, інноваційного, наукового потенціалу регіону».

Але підхід смарт-спеціалізації неможливо впровадити, якщо в процесі підготовки регіональної стратегії виконавці не будуть дотримуватися

затвердженої методики, особливо в частині широкого публічного обговорення пріоритетів розвитку з представниками інноваційного та експорто-орієнтованого бізнесу, науковців, агенцій регіонального розвитку.

Таким чином концепція SMART спеціалізації це інструмент для визначення стратегічних цілей регіональної стратегії розвитку які спрямовані на інноваційний розвиток обмеженої кількості видів економічної діяльності регіону.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» / Офіційний вісник України від 27.11.2015 — 2015 р., № 92, стор. 104, стаття 3130, код акту 79470/2015.

Пулянович Олена Василівна

доцент, к.е.н., доцент кафедри економіки

*Херсонської філії Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Херсон, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ НА МАЛИХ СУДНАХ

Ключові слова: альтернативна енергетика, енергосистема, енергозбереження, сонячна енергоустановка.

Keywords: alternative energy, power system, energy saving, power plant.

Одними з найбільш гострих проблем України на сучасному етапі її розвитку є проблеми стабільного енергозабезпечення й ефективного використання енергоресурсів, від рішення яких значною мірою залежить рівень економічного і соціального розвитку суспільства. Україна має значний потенціал основних видів відновлюваних джерел енергії, але на даний час вони становлять досить незначну частку в загальному енергобалансі держави.

Враховуючи, що альтернативна енергетика щороку дешевшає завдяки вдосконаленню технологій її отримання та застосування, можна говорити про суттєве зростання вкладу відновлюваної енергетики в енергетичну незалежність України.

В умовах зростаючої енергетичної залежності України від російських енергетичних постачань та постійного підвищення цін на енергоносії, енергоємна національна економіка, що розвивається, зазнає значних втрат, що призводить до зниження рівня виробництва та гальмування соціально-економічного розвитку. Тож питання зниження енергозалежності через формування ефективної програми енергозбереження та розвитку

альтернативної енергетики України слід віднести до стратегічно важливих, які потребують нагального вирішення [1].

Тому головним завданням на сьогоднішній день є пошук, розробка і впровадження нових, альтернативних видів енергії, що не забруднюють навколишнє середовище. У природі є маса інших альтернатив для збереження екології, які ми можемо і повинні використовувати. Це енергія вітру, води, сонця, геотермальна енергія, а також тепло, на даний час більшість з них вже використовується більш-менш широко.

Результати економічного моделювання, проведеного вітчизняними науковцями, представлені у звіті «Перехід України на відновлювану енергетику до 2050 року» [2], доводять, що Україна має всі шанси здійснити енергетичний перехід у відведений проміжок часу та долучитись до сталого постіндустріального розвитку.

Середньорічна кількість сумарної сонячної енергії, що надходить на 1 км² території України, становить майже 1070 кВт/год у північній частині країни та 1400 кВт/год. і вище у південних областях [3].

Неодмінною умовою комфортного перебування на судні є наявність автономного джерела струму, а саме суднового дизель генератора. На думку багатьох яхтсменів, невибагливість і надійність дизельгенератора при перебуванні у специфічних умовах навігації у відкритому морі має переважне значення. Але значна частина енергії дизельного палива витрачається на шляху до гребного гвинта: енергетичні втрати, втрати на тертя, прослизання гвинта. Отже, залишається біля 16 % енергії палива, які рухають судно вперед [4].

На малих судах, як правило, використовується схема енергозабезпечення на основі використання акумуляторних батарей. Суть схеми полягає у використанні електричної енергії від акумулятора та зарядки акумуляторів по необхідності від генератора.

Основним призначенням альтернативної суднової енергетики є економія палива. Це пояснюється тим, що джерелом палива для сучасних суден є продукти переробки нафти або природний газ та їх суміші, а при їх спалюванні вони безповоротно втрачаються у результаті перетворень на молекулярному рівні, що в умовах обмеженості світових сировинних запасів нафти і газу становить серйозну проблему, в першу чергу – його подорожчання, а у перспективі – повна відсутність.

Вважається, що такі джерела альтернативної енергії як вітрогенератори і сонячні батареї, не в змозі поставити необхідну кількість електроенергії (в сенсі зарядки акумуляторів) на більшості круїзних яхт, і не можуть вважатися надійними джерелами енергії, оскільки ймовірність відсутності сонця і вітру велика. Таким чином, для суден вони можуть бути рекомендовані і вже використовуються, тільки як додаткові джерела енергії. На нашу думку, ці питання малих суден потребують лише незначної доробки і уточнень.

Для отримання електроенергії з енергії Сонця застосовується кілька методів, найперспективніший з яких полягає в безпосередньому перетворенні сонячного випромінювання на електрику за допомогою напівпровідникових фотоелектричних генераторів (сонячних батарей), які складаються з

напівпровідникових елементів. У сонячних батареях є перевага серед інших генераторів – «сировина», що їм потрібна, ніколи не закінчиться. Сама батарея також може слугувати досить довго, тому що не має елементів, які рухаються і стираються [5]. А за рахунок розвитку технологічного процесу виробництва сонячних енергоустановок, ціна 1 Вт встановленої потужності щороку зменшується на 5-15 %.

На даний час існує чотири типи морських сонячних батарей, що виготовляються спеціально для катерів та яхт:

- жорсткі скляні панелі з алюмінієвим каркасом;
- напівгнучкі, тонкі панелі;
- гнучкі ультратонкі панелі;
- дуже гнучкі, що згортаються аморфні панелі.

Крім сонячних батарей до складу повної вартості сонячної енергоустановки також входять:

- інвертори (для перетворення постійного струму в змінний);
- системи кріплення (опорні конструкції для сонячних батарей);
- електротехнічна обв'язування (кабелі, комутаційні коробки, трансформатори та ін.).

Вартість інверторів для сонячних енергоустановок знижується приблизно такими ж темпами, як вартість сонячних батарей – на 20 % з кожним подвоєнням виробництва. Електротехнічна обв'язка складається з компонентів, що мають невелику частку специфічних елементів для сонячної індустрії, таким чином вартість обв'язки передбачається стабільною без значного зниження вартості [6].

Системи кріплення і опорні конструкції сонячних батарей постійно удосконалюються для різних типів сонячних енергоустановок, а їх вартість залежить від ціни на сировину (сталь, алюміній), ефекту масштабу їх виробництва і вдосконалення конструктивних рішень.

Для вибору параметрів системи альтернативного енергозабезпечення необхідно провести розрахунки бажаної потужності. Враховуючи фактичні показники споживання електроенергії обладнанням судна.

Щоб визначити загальне добове споживання енергії, необхідно знати, яка кількість електричного струму на годину споживає від акумулятора кожен використовуваний на борту прилад, і скільки часу вони працюють протягом доби. Підсумовуючи споживання струму усіма приладами, ми отримуємо загальний добовий витрата електроенергії на борту. Однак, для деяких приладів, таких як холодильник, який може бути включений постійно, потрібно знати, що компресор працює не весь час, а час від часу – зазвичай близько 9 години на добу, або 33 % їх тривалості.

З метою підвищення ефективності енергосистеми судна доцільно застосування кількох джерел електроживлення. Втрати енергії можуть бути заповнені зарядкою акумуляторних батарей з використанням: головного двигуна яхти з генератором, зарядного пристрою, що живиться від берегової електромережі, бензинового генератора, вітрогенератора, сонячних батарей,

гідрогенератора, дизельного генератора і метанолових морських паливних батарей.

Розглянемо застосування сонячної електричної батареї в якості додаткового джерела електроживлення на малому судні. Сонячні батареї, володіючи малою потужністю, вимагають великих площ, щоб їх застосування було виправдано. Але вони можуть зацікавити круїзерів, що відправляються в тривалі плавання в регіони з великою кількістю сонячних днів в році.

Фактична добова потреба електроенергії судна складає 3487,7 Вт/год. Для компенсації витрат енергії акумулятора необхідно провести розрахунок потужності системи сонячних батарей. Задача сонячної батареї компенсувати енергію, витрачену акумулятором та забезпечити власні потреби (енергозабезпечення електроніки сонячної системи) енергії.

Згідно статистичних даних в середньому сонячна батарея виробляє 750 Вт/год. електроенергії за добу з одного метра квадратного. На сьогоднішній день на ринку компанії-продавці пропонують сонячні батареї площею 1м² з потужністю 150Вт. Відповідно розрахунку необхідної площі сонячних батарей 5м² необхідно встановити 5 сонячних батарей по 150 Вт. В середньому вартість 1Вт сонячної батареї дорівнює 25 грн.

Для аналізу ефективності застосування сонячної енергоустановки необхідно провести розрахунок витрат дизельного палива на генерацію енергії витраченої акумулятором судна за добу.

Витрати на експлуатацію сонячної енергоустановки складають 0,3 % від її вартості, що суттєво не впливає на термін її окупності.

Список використаних джерел

1. Українська асоціація відновлюваної енергетики. URL: <http://uare.com.ua>
2. Перехід України на відновлювану енергетику до 2050 року / О. Дячук, М. Чепелєв, Р. Подолець, Г. Трипольська та ін. ; за заг. ред. Ю. Огаренко та О. Алієвої // Пред-во Фонду ім. Г. Бюлля в Україні. – Київ : Вид-во ТОВ «АРТ КНИГА», 2017. – 88 с. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/perehid_ukraini_na_vidnovlyuvanu_energetiku_do_2050_roku.pdf
3. Шурляк В.К. Применение альтернативных видов энергии и топлив на морских судах / Семинар – Сжиженный природный газ как альтернативное топливо для морских судов. – С-Петербург, ГМА им. Макарова, 2012. – 47 с. URL: <https://www.korabel.ru/filemanager/OTHER/0/0/3.pdf>
4. Надломов С. Дизель на яхте // Практическое пособие. Киев.: «Правый галс», 2013. – 116 с.
5. Скришевський В.А. Що таке сонячна енергетика і чи потрібна вона сьогодні Україні? // Екоклуб «Зелена Хвиля». – 27.01.08. URL: ecoclub.kiev.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=75
6. Енергетичний менеджмент: підручник / Ю.В. Дзяди́кевич, Р.Б. Гевко, М.В. Буряк, Р.І. Розум // Тернопіль: Підручники і посібники, 2014. – 336 с.

Хільчевська Ірина Геннадіївна

*доцент, к.г.н., доцент кафедри країнознавства та туризму,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

Холодцько Анастасія Ростиславівна

*магістр освітньо-наукової програми «Geoglobalistics and Regional Studies»
кафедри країнознавства та туризму
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Ключові слова:** сталий (збалансований) розвиток, концепція сталого розвитку, цілі сталого розвитку.*

***Keywords:** sustainable development, sustainable development concept, sustainable development goals.*

У другій половині ХХ ст. питання взаємодії суспільства з природою стали основними в переліку проблем, без вирішення яких неможливі подальше існування та розвиток життя на Землі.

У 50–60-х рр. ХХ ст. розвиток суспільства пов'язували лише з економічним прогресом та зростанням економічної ефективності. На початку 70-х рр. у зв'язку з несправедливим розподілом прибутків та зі зростанням кількості бідних у країнах, що розвиваються, питання соціальної справедливості були визнані такими ж важливими, як і питання зростання економічної ефективності. Проте, зростаюче споживання природних ресурсів призвело до деградації довкілля й негативно вплинуло на здоров'я людей. Реальною загрозою стала проблема збереження довкілля задля уникнення екологічної кризи. Людство постало перед проблемою зміни підходів до освоєння і використання природних ресурсів, перед необхідністю врахування довготривалих наслідків свого втручання в хід природних процесів, узгоджених і скоординованих дій щодо регулювання масштабів антропогенного впливу на планетарному рівні

Логічною відповіддю на виклик часу стала концепція сталого (збалансованого) розвитку. Вона є альтернативою панівній моделі розвитку, що ґрунтується на розгляді природи лише як джерела сировини для виробництва продукції. Парадигма сталого розвитку передбачає забезпечення збалансованості економічного, соціального і екологічного розвитку. Досягнення сталого (збалансованого) розвитку потребує зміни глобальної системної поведінки людства в природі. Це проблема зміни суспільних відносин і формування такого суспільства, яке не руйнуватиме середовище свого існування.

Проблеми переходу на засади сталого розвитку – це, насамперед, проблеми влади і політичної волі.

На міжнародному рівні проведено чимало заходів та підписано цілий ряд документів різного рівня та сфери охоплення, що мають забезпечити перехід світового співтовариства на засади сталого розвитку.

Ключовими серед них слід визнати: Конференція ООН з проблем навколишнього середовища (м. Стокгольм, Швеція, червень 1972 р.), на якій вперше внесено до міжнародного порядку денного питання про взаємозв'язок між економічним розвитком і погіршенням стану навколишнього середовища; Всесвітню Хартію Природи («The World Charter of Nature Defense»), Генеральна асамблея ООН, Нью-Йорк, США, 1982 р.); створення Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку (World Commission on Environment and Development, Генеральна асамблея ООН, Нью-Йорк, США, 1983 р.); доповідь «Наше спільне майбутнє» («Our common future», Г.Х. Брундтланд, 1987 р.), в якій і була представлена нова концепція сталого розвитку, як альтернатива розвитку, що базується на необмеженому економічному зростанні та було вперше точно визначено поняття сталого розвитку (sustainable development) – розвиток, за якого нинішні покоління задовольняють свої потреби, при цьому не ставлячи під загрозу можливість задовольняти потреби майбутніх поколінь; Конференція ООН з питань природного середовища та розвитку «Саміт Землі» (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 1992 р.), основним документом якої став «Порядок денний на XXI століття» (Agenda-21) [5], що містить рекомендації кожній країні щодо розроблення національної стратегії сталого розвитку з урахуванням необхідних природоохоронних заходів. Іншими документами є «Декларація щодо напрямку розвитку, охорони та використання лісів», «Конвенція про біорізноманіття», «Конвенція про зміну клімату», «Конвенція про боротьбу з опустелюванням»; Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН «Планета Земля» + 5 (Нью-Йорк, США, 1997 р.); Саміт тисячоліття ООН (Генеральна асамблея ООН, Нью-Йорк, США, 2000) на якому було підписано Декларацію Тисячоліття ООН, якою визначено глобальні Цілі Розвитку Тисячоліття до 2015 року; Всесвітній саміт ООН зі збалансованого розвитку (Йоганнесбург, ПАР, 2002 р.) з основним документом «Йоганнесбурзька декларація зі збалансованого розвитку»; Конференція ООН зі збалансованого розвитку «Ріо+20» (Ріо-де-Жанейро, Бразилія, 2012 р.) з підсумковим документом «Майбутнє, якого ми прагнемо»; Саміт зі збалансованого розвитку (Генеральна асамблея ООН, Нью-Йорк, США, 2015 р.) з підсумковим документом «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»; доповідь Римського клубу «Come On! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети» (2018 р.) у якій акцентується на потребі докорінної зміни світоглядної парадигми розвитку цивілізації, пропонується новий порядок денний майбутнього розвитку: відмова від матеріалізму та спрощеного сприйняття світобудови, заклик до альтернативної економіки, духовного світогляду, єдиної планетарної гармонійної цивілізації тощо; Саміт ООН з питань Цілей сталого розвитку (Генеральна асамблея ООН, Нью-Йорк, США, 2019).

Україна також є підписантом низки міжнародних угод, декларацій та конвенцій, пов'язаних з вирішенням завдань щодо переходу людства на принципи сталого розвитку. Україна підписала всі документи саміту Ріо-92, а також усі подальші рішення Конференцій ООН з питань стану навколишнього середовища, взявши на себе зобов'язання дотримуватися і виконувати основні

їх принципи, розробити свої національні державні плани і стратегії розвитку, як й інші підписанти цих декларацій.

Перші кроки до опанування Україною концепції сталого розвитку як державної стратегії XXI століття припадають на перше десятиріччя незалежності країни. До 1997 року ще не було формально сформовано чітко окреслених ознак системної політики в цьому напрямі, але вже в період 1997-1998 рр. були зроблені перші спроби на державному рівні щодо офіційного сприйняття всесвітньої ідеології та стратегії сталого розвитку.

У червні 2002 р. Рада національної безпеки і оборони України оприлюднила Національну доповідь про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період (1992–2001) [4]. У Доповіді зазначається, що даний проміжок часу для країни характеризується як підготовчий етап переходу до сталого розвитку. За цей час було створено Національну комісію сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України і прийнято ряд офіційних документів, серед яких «Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості води» (від 27.02.1997 р. № 123/97- ВР), «Основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (від 05.03.1998 р. № 188/98- ВР), Послання Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки» (від 23.02.2000 р. № 276а/2000) та інші національні екологічні програми. Розроблені стратегії, затверджені офіційними документами, базувалися на відповідності принципам сталого розвитку. В той же час, у заключному розділі «Національний шлях до сталого розвитку» Національної доповіді [4] зазначено, що підготовчий процес з переходу до сталого розвитку в Україні в період 1992–2001 рр. не завершився і потрібно ще 5 років.

У 2000 р. на Саміті Тисячоліття ООН Україна приєдналася до Декларації Тисячоліття ООН. У 2001-2002 рр. цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ) було адаптовано для України та розроблено національну системи завдань і показників ЦРТ. Національна доповідь «ЦРТ. Україна: 2000–2015» [8] стала підсумковим документом, який містить об'єктивний аналіз досягнень і здобутків, позитивного досвіду, ризиків та ускладнень щодо розвитку за деякими цілями.

Проте, становлення та практичне впровадження принципів сталого розвитку в Україні відбувається у вигляді доволі млявого вдосконалення законодавчої бази, формування регіональних програм тощо [6].

У січні 2015 р. був підписаний Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"» № 5/2015 [1], який визначає напрямки та пріоритети розвитку України на період до 2020 року. Документ складається з чотирьох векторів руху: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі та світі. Серед пріоритетів стратегії також реалізація двох програм — енергонезалежності та популяризації України у світі, а також просування інтересів держави у світовому інформаційному просторі.

Дотримуючись Порядку денного на ХХІ ст. [5], ООН ініціює в усіх державах світу роботу з впровадження концепції сталого розвитку. Представництво ООН в Україні ініціювало розроблення двох важливих для держави документів: Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [9, 11] щодо адаптації ЦСР для України та Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. [7]. У Національній доповіді визначено напрями розвитку держави на довгострокову перспективу, які сприятимуть урахуванню ЦСР у процесах стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Реальним механізмом реалізації ЦСР в Україні, як і в інших державах світу, є розроблена Стратегія сталого розвитку, яка розглядається як рамковий документ, що визначає стратегічні напрями довгострокового розвитку України, в основу якого покладено ЦСР, адаптовані для нашої держави. У Стратегії враховано також основні положення оновленої Стратегії сталого розвитку Європейського Союзу. Стратегія містить пропозиції щодо інституційних засад її реалізації, координації дій, міжсекторальної взаємодії та міжнародного співробітництва. Значну увагу приділено інструментам реалізації Стратегії (нормативно-правові, фінансові, економічні, інформаційно-комунікаційні інструменти, дослідження та розробки, освітні та просвітницькі інструменти). На сьогодні Стратегія-2030 — це перший в Україні документ інтегрованих (а не галузевих) рішень щодо майбутнього держави, в якому всі важливі складові розвитку — економічні, соціальні і екологічні — розглянуто на основі принципів збалансованості. Через стратегічні і операційні цілі для них визначено індикатори і цільові показники, структуровані за роками.

На сьогоднішній день черговим кроком на шляху реалізації концепції щодо досягнення цілей сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави є Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019, підписаний 30 вересня 2019 р. [2].

Проте у нас і досі немає затверджених на державному рівні концепції, стратегії та плану дій щодо реалізації сучасної світоглядної парадигми сталого розвитку, як це мають інші країни Європи та й в цілому ЄС.

Питання реалізації стратегії сталого розвитку України є не лише завданням нормотворчих структур України, але й як в цілому так і окремі його аспекти постійно перебувають у полі досліджень науковців різних галузей знань (географів, економістів, екологів тощо), що проявляється у їх численних публікаціях та рекомендаціях.

Так, представлена у Національній доповіді [9] система цілей і показників моніторингу лягла в основу дослідження потенціалу регіонів України щодо досягнення визначених орієнтирів цілей сталого розвитку [10]. Адже регіони України характеризуються суттєвою диференціацією показників соціально-економічного розвитку, екологічної ситуації та захисту навколишнього середовища. В цьому контексті було здійснено моніторинг регіонів України за період 2011-2016 рр., що може стати підґрунтям для виявлення проблемних аспектів, вироблення напрямків корегування політики та механізмів досягнення цілей сталого розвитку на регіональному рівні.

На думку С.А. Лісовського [3], одним з пріоритетних завдань, які повинна вирішити Україна на шляху до сталого (збалансованого) розвитку, є ефективна інтеграція до системи світового господарства, яка в умовах глобалізації є одним з принципів факторів, що в сукупності визначають економічні, екологічні і соціальні аспекти розвитку країни та взаємодії суспільної і природної компонент на її території. При цьому, визначеною метою є не просто інтеграція, а реалізація інтеграційних переваг за рахунок високого рівня конкурентоспроможності національної економіки, досягнувши якого, країна отримує кращі передумови для переходу до сталого (збалансованого) розвитку.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"» № 5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
3. Лісовський С.А. Суспільство і природа: баланс інтересів на теренах України: Монографія / Ін-т географії НАН України. – К., 2009. – 300 с.
4. Національна доповідь України про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період (1992-2001 рр.). – Київ, 2002. – 55 с.
5. Програма дій “Порядок денний на XXI століття”/ Переклад з англійської: ВГО “Україна. Порядок денний на XXI століття”. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
6. Руденко Л.Г. Світоглядна орієнтація розвитку людства і її сприйняття в Україні // Вісник НАН України. – 2019. – № 9. – С. 57-69.
7. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
8. Цілі розвитку тисячоліття Україна: 2000-2015. Національна доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf
9. Цілі сталого розвитку: Україна / Національна доповідь. – К.: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – 176 с.
10. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2018. – 90 с.
11. Цілі сталого розвитку: Україна. Завдання та індикатори / Національна доповідь. – К.: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2015. – 24 с.

Хлобистов Євген Володимирович
*професор, д.е.н., професор кафедри екології Національного Університету
«Києво-Могилянська Академія», м. Київ, Україна*

Кузьменко Марія Володимирівна
*аспірант кафедри екології Національного Університету «Києво-Могилянська
Академія», м. Київ, Україна*

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА АСИМІЛЯЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОВКІЛЛЯ

Ключові слова: *асиміляційний потенціал довкілля, економічна оцінка природних послуг, капіталізація природних ресурсів*

Keywords: *environmental assimilation capacity, economic assessment of natural services, capitalization of natural resources.*

Відповідно до затвердженої ООН «Декларації тисячоліття» для людства стало дороговказом впровадження ідей і принципів сталого розвитку в усі сфери життя. Стратегія сталого розвитку на сьогоднішній день займає особливе місце в системі світових природоресурсних відносин, виступаючи як інструмент розв'язку проблеми збереження, відтворення природних ресурсів та покращення стану навколишнього природного середовища. Відомо, що економічний розвиток повинен визначатися не лише соціально-економічним попитом суспільства, а станом природних ресурсів та якості навколишнього природного середовища. Іншими словами економічний розвиток так чи інакше буде стримуватись екологічними умовами та залежатиме від природо-ресурсного, а зокрема і асиміляційного потенціалу. Тому спільним критерієм у різних методичних підходах для досягнення сталого розвитку є оцінка впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище.

Ми пропонуємо розглядати асиміляційний потенціал навколишнього природного середовища як здатність певної території або акваторії розкладати природні чи антропогенні речовини (викиди, скиди, відходи) та знешкоджувати їх негативний вплив наступних циклах біотичного кругообігу, при цьому не зазнаючи саморуйнування. С. Дж. Рендтке [1] розглядає асиміляційну здатність довкілля як здатність навколишнього середовища або його частини (наприклад, річки, озера, повітряної маси або шару ґрунту) приймати відходи без негативного впливу на навколишнє середовище або на користувачів його ресурсів. Д. В. Пірс, Р. К. Тернер у своїх дослідженнях [2] розглядають поняття асиміляційної ємності (assimilation capacity) відповідно як властивість приймати певний обсяг забруднень, а потім утилізувати їх і перетворювати в безпечні, а в ряді випадків, що мають цінність, продукти. Узагальнюючи підходи інших вчених, А. А. Голуб, О. Б. Струкова дали таке визначення поняттю асиміляційний потенціал: «Здатність території знешкоджувати і переробляти забруднювачі без зміни її основних властивостей, завдяки наявності у природного середовища здатності асимілювати деяку кількість шкідливих викидів (скидів)» [3].

Головним чином, оцінити асиміляційний потенціал довкілля можливо шляхом аналізу процесів його формування та використання суспільством при господарюванні. Найбільший інтерес викликають саме підходи до оцінки формування асиміляційного потенціалу довкілля. На сьогоднішній день існує чимало методик та точок зору на це питання різних дослідників, проте одного інтегрального методу з оцінки асиміляційного потенціалу на сьогоднішній день ще не розроблено.

Оцінка формування асиміляційного потенціалу є важливою для розуміння механізму його формування та складників. Найбільш доцільними методами визначення асиміляційної здатності довкілля є метод розрахунку екологічної ємності території відповідно до сфер прояву техногенного впливу на природу (повітря, вода, поверхня землі) та бальний метод оцінки. Якщо ж говорити про економічну оцінку асиміляційного потенціалу довкілля, то асиміляційну здатність природного середовища варто розглядати з позиції екосистемних послуг. Концепція оцінки екосистемних послуг надає можливість включити цінність природних ресурсів та результат процесу функціонування природних систем в процес ухвалення рішень щодо будь-якої діяльності. А економічна оцінка, у свою чергу, є необхідною попередньою умовою в процесі прийняття оптимального рішення щодо збалансованого природокористування.

Асиміляційний потенціал довкілля багатокomпонентний та складний показник, адже асиміляційна здатність природної системи залежить і водночас впливає на всі компоненти біосфери – і на якість атмосферного повітря, і на якість води, і на переробку відходів, забезпечуючи очищення природної системи від забруднюючих речовин. Тому його визначення методами непрямого ринкового оцінювання не видається можливим. Ми пропонуємо економічну оцінку асиміляційного потенціалу довкілля виражати як вартісну характеристику асиміляційної здатності для продуктивних сил певного регіону, використовуючи показник ВРП (валового регіонального продукту). В такому дослідженні ВРП області можна розглядати як індикатор рівня економічної освоєності території і взяти за основу для розрахунку вартісної оцінки асиміляційного потенціалу за такою формулою:

$$\text{Вартісний вимір АП} = \frac{\text{ВРП } p}{S_p \cdot \text{Коеф. АП } p}$$

де

ВРП p – Валовий регіональний продукт певного адміністративного району, млн грн

S_p – площа району, км²

Коеф. АП p – розрахований коефіцієнт асиміляційного потенціалу для певного району

Це дозволить провести загальну оцінку асиміляційного потенціалу довкілля в межах адміністративно-територіального поділу і визначити перспективні напрями врахування вартості асиміляційних послуг для капіталізації природних ресурсів території. Капіталізація природних ресурсів дозволяє залучати їх до господарських процесів в якості не тільки потенційного суспільного ресурсу, але, головне, до обґрунтування перспективних напрямів

інвестиційної активності та формування нових господарсько-територіальних систем рекреаційного, туристичного, аграрного та інших видів господарювання на засадах сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Environmental Encyclopedia / [W. P. Cunningham, V. Marci, V. Peter та ін.]. – Farmington Hills: Gale, 2003. – 1641 с.
2. Pearce D. W. Economics of Natural Resources and the Environment / D. W. Pearce, R. K. Turner. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1990. – р. 392.
3. Голуб А. А. Экономика природных ресурсов: учеб. пособие для вузов. / Голуб А. А., Струкова Е. Б. — Москва : Экономика, 2001. — 319 с.

Шевченко Ганна Миколаївна

*доцент, д.е.н., с.н.с. відділу економічного регулювання природокористування
ІПРЕЕД НАНУ, м. Одеса, Україна*

РОЗВИТОК ОЗДОРОВЧОЇ РЕКРЕАЦІЇ В МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЯХ УКРАЇНИ²

Ключові слова: оздоровча рекреація, Цілі сталого розвитку, організаційно-економічний інструментарій, міська агломерація, Україна.

Keywords: wellness, recreation, Sustainable Development Goals, organizational and economic tools, urban agglomeration, Ukraine.

Рекреація як багатогранне та соціально значуще явище постійно знаходиться в полі зору науковців і практиків, які досліджують і вирішують складні рекреологічні завдання, що станом на сьогоднішній день найбільшої актуальності набули в економічній площині суспільного розвитку. Через відсутність чітко зазначених, як у теоретико-методологічному, так і в науково-практичному розумінні орієнтирів руху рекреаційній галузі в сучасній Україні, – на що є об'єктивні причини, зокрема, в їх просторово-географічному контексті, передусім, тимчасова недоступність території Криму, масовість виїзду відпочиваючих до Туреччини, наплив рекреантів у Одещину тощо, – свого вирішення потребує проблема визначення концептуальних особливостей розвитку рекреації як соціально-економічної галузі національного господарства та водночас однієї з найважливіших фізіологічних і психо-емоційних потреб індивіда.

Методологічні основи дослідження розвитку рекреаційної галузі національної економіки розглянули в своїх роботах такі вчені як Дж. Аверіл, О. О. Бейдик, Д. М. Браун, Б. В. Буркинський, В. М. Геєць, Б. М. Данилишин, М. І. Долішній, О. В. Живицький, В. М. Кислий, В. Ф. Кифяк, В. С. Кравців,

²Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом (0119U103141)

Е. М. Лібанова, В. І. Ляшенко, М. П. Мальська, І. А. Маркіна, А. І. Мартієнко, Т. Мор, В. В. Папп, М. М. Петрушенко, Р. В. Рассел, С. С. Ріддік, Р. Дж. Рідер, Л. Робертс, Г. П. Скляр, Д. Дж. Стайнз, Т. І. Ткаченко, Дж. Трайб, Д. Холл, Н. І. Хумарова, Л. М. Черчик, І. М. Школа. (Зокрема, в роботі [1] висвітлюються інституційні аспекти адміністрування сфери природокористування в Україні. В роботі [2] надаються рекомендації щодо управління еколого-економічними конфліктами при оптимізації розподілу природних, зокрема, природно-рекреаційних ресурсів). При цьому рекреаційні концепції висвітлюються із соціально-економічного, природно-ресурсного, регіонально-політичного, територіально-системного, рекреаційно-туристичного та інших поглядів. У той же час одним із нагальних і недостатньо досліджених є питання розробки організаційно-економічного інструментарію вдосконалення оздоровчої рекреації, на основі медико-економічної оцінки впливу відпочинку на здоров'я та працездатність населення в міських агломераціях, у рамках досягнення Цілей сталого розвитку в Україні.

Мета дослідження полягає в розробці організаційно-економічного інструментарію вдосконалення оздоровчої рекреації, на основі соціо-еколого-економічної оцінки впливу відпочинку на здоров'я та працездатність населення в міських агломераціях, у рамках досягнення Цілей сталого розвитку в Україні.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є концепція сталого розвитку, Глобальні цілі (ЦСР) якого визначають у тому числі пріоритети оздоровчої рекреації в міських агломераціях, а саме: Ціль 1 – підвищення життєстійкості населення через розвиток соціально-спрямованої рекреації; Ціль 3 – підтримання здоров'я населення через поліпшення якості рекреаційних послуг і підвищення платоспроможності; Ціль 8 – забезпечення безпечних умов праці та підвищення працездатності шляхом оптимізації режиму «робота – відпочинок»; Ціль 11 – збільшення доступності екологічно-орієнтованої оздоровчої рекреації через розгалуження мережі зелених місць відпочинку та модернізацію рекреаційної інфраструктури.

Розвитку рекреаційної діяльності, що традиційно розглядалася економістами з позицій відновлення людських ресурсів у взаємозв'язку з курортним оздоровленням і подорожами в межах території країни, зазвичай, передують науково обґрунтовані комплексні прогнози, які почали складати ще в 1970-х роках. Протягом останнього півстоліття оптимістичні прогнози, які були закладені наприкінці існування соціалістичної економічної системи, щодо широкої розбудови сфери відпочинку саме на території України, зокрема, в Закарпатській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях, в перші роки становлення ринково орієнтованої системи не справдилися з огляду на різні політичні, макроекономічні та інші чинники. Проте основна проблема розвитку рекреації має не тільки економічно обумовлений оздоровчо-спрямований, але і методологічний характер, а саме, щодо її формулювання та прогнозування в системі управління національною економікою. При цьому незалежно від того наскільки високі темпи економічного розвитку в конкретний момент часу, соціальна сторона еволюції країни, що включає одне з найважливіших питань – відпочинок у його широкому розумінні та прямому взаємозв'язку зі здоров'ям

людей, не може розглядатися за залишковим принципом і тим більше як другорядна галузь національного господарства[3]. Особливу потребу в рекреації відчуває населення в міських агломераціях, які характеризуються високим рівнем стресових станів і напруженості на робочих місцях і загалом у процесі життєдіяльності. При цьому якщо в країнах із розвиненою, особливо, соціально-орієнтованою ринковою економікою, сфера оздоровчої рекреації відповідає найвибагливішим вимогам споживачів – жителів міських агломерацій, то в країнах із транзитивною економікою, зокрема, в Україні ця сфера потребує соціальної та екологічної модернізації, а також у цілому підвищення якості і доступності рекреаційних послуг.

Науковий ефект від реалізації дослідження полягає в його трансдисциплінарності та чіткому взаємозв'язку між концептуальною та прикладною площинами дослідження – між Цілями сталого розвитку та конкретним науково-прикладним застосуванням ідеї щодо здійснення соціо-еколого-економічної оцінки та організаційно-економічного вдосконалення та оздоровчої рекреації в міських агломераціях.

Соціальний ефект полягає в тому, що внаслідок реалізації дослідження через організаційно-економічні вдосконалення в сфері оздоровчої рекреації в кінцевому результаті підвищиться рівень емоційного та фізичного здоров'я, що, відповідно, у перспективі вплине на подовження тривалості життя населення.

Екологічний ефект полягає в поліпшенні чистоти повітря та загальної ситуації з довкіллям унаслідок збільшення зелених ділянок в територіальній структурі міських агломерацій, при впровадженні заходів щодо підвищення якості рекреаційного середовища, а також удосконалень у рамках модернізації наявної рекреаційної інфраструктури.

Економічний ефект полягає в зростанні продуктивності праці трудових ресурсів (через підвищення рівня людського потенціалу внаслідок забезпечення відновлення сил працюючих унаслідок споживання ними доступних і водночас якісних рекреаційних послуг), а також у створенні нових робочих місць у сфері туристично-рекреаційної діяльності.

З огляду на вищезазначене розвиток вітчизняної сфери оздоровчої рекреації передбачає, передусім, розробку дієвого організаційно-економічного інструментарію, що поєднує в собі складові механізмів: ринкової саморегуляції, державного регулювання та участі громадськості, на основі соціо-еколого-економічного обґрунтування та встановлення чіткого взаємозв'язку з конкретними Цілями сталого розвитку, що адаптовані до соціально-економічних реалій міських агломерацій в Україні.

Список використаних джерел

1. Буркинський Б. В., Мартієнко А. І., Хумарова Н. І. Інституційні аспекти адміністрування сфери природокористування в Україні // Економіка України, 2017. № 1. С. 72-83.

2. Петрушенко М. М., Шевченко Г. М. Управління еколого-економічними конфліктами в контексті оптимальних механізмів розподілу ресурсів // Актуальні проблеми економіки. 2013. № 3(141). С. 186-192.

3. Шевченко Г. М. Прогнозування розвитку рекреації в Україні : соціально-економічний еквілібріум: монографія. Суми: Університетська книга, 2017. 336 с.

АКАДЕМІЧНА ПЛАТФОРМА № 4 «УКРАЇНА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ»

Бабич Людмила Миколаївна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, м. Київ, Україна*

Карлова Ірина Олександрівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного транспортного університету, м. Київ, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

***Ключові слова:** екосистема, енергетичні ресурси, енергопостачання, інвестиції, інвестиційна програма, інвестування, інновації, прями іноземні інвестиції, фінансове забезпечення.*

***Keywords:** ecosystem, energy resources, energy supply, investment, investment program, investing, innovation, foreign direct investment, financial support*

На сьогодні постає першочерговою, а далі все більш гострою, проблема збереження екологічно придатного для нормальної життєдіяльності навколишнього середовища. Відповідно, виникає потреба швидкого реагування світової спільноти на застосування дієвих заходів щодо унеможливлення погіршення екологічного стану планети, а, значить, і запровадження нових інвестиційних проектів, завдяки яким створюватимуться нові можливості стосовно запобігання через відчутні кліматичні зміни та технічно відсталу виробничу діяльність негативних для людства екологічних наслідків.

Оскільки дана проблема набуває глобального масштабу, її послідовне вирішення, на нашу думку, матиме ефективні результати лише за умов об'єднання в єдину для всіх континентів комплексну програму дій щодо збереження та подальшого поліпшення параметрів світової екосистеми.

Значне коло питань з екології, що мають локальний характер, кожна країна повинна без очікувань на зовнішню підтримку, вирішувати власними зусиллями. Зокрема, йдеться про штучно створені через людську недбалість проблеми із забруднення невеликих річок, ставків, озер, лісів, розповсюджених навіть в центрах великих міст сміттєвих накопичень, а на прилеглих до міст територіях – об'ємних сміттєзвалищ, тощо. Для відновлення до нормального рівня показників екосистеми місцевого значення необхідною умовою є придбання оновлених та ефективних технологій з очищення питної води, фільтрування шкідливих речовин, що безконтрольно викидаються промисловими підприємствами у повітряний простір, побудова сміттєпереробних заводів і таке ін. Зрозуміло, що запровадження таких заходів нерозривно пов'язується із проведенням значних обсягів капіталовкладень, однак більшість країн, розуміючи значущість своєчасного вирішення аналогічних проблем, інвестують значні кошти у якомога швидке їх

розв'язання. Так, наприклад, в Китаї тільки за 2018 рік інвестиції на захист екології провідних міст зросли у порівнянні з попереднім роком на 19%. Особлива увага, при цьому, приділяється боротьбі зі смогом в столичному субрегіоні Пекін-Тяньцзінь (провінція Хебей), адже саме «цей регіон є чорною плямою на національній карті із забруднення повітря» [1].

Для України у колі пріоритетів, як і більшості провідних країн світу, першочерговим на сьогодні є інвестування в реалізацію програм, заходи яких спрямовуються на охорону довкілля та покращення екологічних умов проживання місцевого населення, особливо в регіонах, що мають високий рівень забруднення повітряного простору, водних джерел та лісового і паркового ландшафту. Ці програми нині мають переважно державне значення, а, значить, фінансуються, головним чином з державного бюджету. Проте, з метою розширення фінансових можливостей щодо інвестування екологічного напрямку на місцевому рівні, важливо на основі частини надходжень від екологічного податку створити місцеві цільові фонди щодо покращення екологічних умов життєдіяльності відповідного регіону, включивши кошти таких фондів до складу спеціального фонду відповідного місцевого бюджету, а державним інституціям, для комплексного вирішення зазначених проблем, – паралельно формувати регулюючі механізми стимулювання залучення як вітчизняних, так і іноземних інвесторів.

Наступним загальноновизнаним, зокрема, в країнах Європейського Союзу пріоритетним напрямком інвестування, є так звана «стала енергетика», як підґрунтя ефективного функціонування всіх сфер і напрямків діяльності суспільства [2]. Відомо, що через нестачу власних джерел багато країн імпортує енергетичні ресурси – газ, нафту, продукти її переробки, електроенергію, тощо. До таких країн належить і Україна, адже в її енергетичному балансі потреби у зрідженому газі майже на третину забезпечуються за рахунок імпорту, крім цього, в останні місяці, як з'ясувалось, виникла необхідність у закупівлі певних об'ємів електроенергії, про що раніше навіть і не йшлося. Враховуючи ж поступове зростання (в основному через політичні фактори впливу) можливостей формування енергетичних ресурсів за рахунок зовнішніх джерел, все гостріше, як нам видається, виникає потреба у визнанні пріоритетності пошуку власних шляхів щодо подальшого розвитку енергетичної сфери України. І хоча, у нещодавно прийнятій Верховною Радою Програмі дій Уряду особливих акцентів відносно перспективи цієї важливої складової економічної безпеки держави чітко не зроблено, проте не важко дійти висновку, що за сучасних, не надто сприятливих для вітчизняної економіки обставин стосовно спрямування енергетичних потоків в процесі будівництва в обхід України нових систем із газопостачання до країн Європи, надалі вже не варто очікувати від країни-сусіда збільшення обсягів надходжень імпортованого газу.

Зрозуміло, що перехід на використання нових альтернативних джерел, а саме: сонячних батарей, вітряків, спеціальних паливних котлів, тощо – це важливий і особливо актуальний серед багатьох домогосподарств та бізнесменів спосіб здешевлення енергопостачання. Проте, на рівні держави, важливо проводити нову, виходячи з економічних умов та вимог часу,

політику, яка б вибудовувалась на парадигмі поступової переорієнтації від політики імпортозалежності до політики розвитку із застосуванням переважно власного видобутку газу, торфу, вугілля, нафти та інших енергетичних джерел шляхом створення для цього необхідного технологічного базису. Таким чином, інвестування у видобувну галузь постає одним із головних пріоритетів сучасної державної економічної політики України.

Що ж стосується атомної енергетики, то ця важлива складова вітчизняного енергоресурсу також потребує сьогодні суттєвих інвестиційних впливань, адже практично всі вісім атомних електростанцій мають зношені майже на 80% наявні основні засоби, що свідчить про вже назрілу критичну ситуацію стосовно їх подальшого функціонування. Тут не обійтись без прийняття одного з кардинальних рішень: або в перспективі відмовитись від застосування атомних реакторів, як це наприклад, планує здійснити Німеччина, або ж в разі збереження даного виду енергетики – розробити в найближчі терміни державну інвестиційну програму щодо оновлення обладнання атомних електростанцій разом із відпрацюванням комплексу питань стосовно заміни та утилізації елементів живлення. Не можна не відзначити, що поряд із налагодженням ресурсного забезпечення енергетичної сфери нагального вирішення потребує і кардинальне відновлення вкрай застарілих мереж теплопостачання. Ця проблема визрівала давно і зараз потребує значно більших, ніж свого часу зусиль, а тому має вирішуватися комплексно впродовж тривалого часу через довгострокове інвестування.

Важливим пріоритетом у плануванні інвестиційних процесів залишається сільське господарство, як одна із галузей спеціалізації України щодо виробництва та реалізації продукції на зовнішніх ринках. Проте, державна політика в цій сфері, на відміну від провідних європейських країн, ще не стала запорукою стабільності у діяльності фермерів та домогосподарств, адже коштами бюджетів на сьогодні фінансово підтримуються лише окремі великі агрохолдинги, в той час як значна кількість малих підприємницьких структур, не маючи достатніх обігових коштів, потерпає від збитків, спричинених як мінливими в останні роки погодними умовами, так і, нажаль, рейдерством.

Обмежена невеликими квотами реалізації на міжнародних ринках певних видів, переважно сировинної сільськогосподарської продукції, Україна має прагнути до підвищення якісних характеристик експортованої продукції разом із розширенням її асортименту. Тому, невідкладно важливим є впровадження в сільськогосподарській сфері принципово нових технологій, починаючи з обробки земель, заготівлі і зберігання сировини, а в подальшому – і її переробки в продукти з високою доданою вартістю. Тут має значення, з одного боку, не втрачати вже налагоджених зв'язків, в першу чергу, з Республікою Білорусь, стосовно створення спільних проектів з виготовлення нових видів сільськогосподарського обладнання, а з іншого – вести постійний пошук дієвих механізмів, з метою залучення інвесторів для інвестування в ті провідні вітчизняні підприємства, що в минулі роки спеціалізувались на виробництві техніки для сільськогосподарської галузі.

Не викликає сумніву, що без своєчасних інвестиційних вкладень у розвиток таких сфер, як наука, освіта, охорона здоров'я по суті, не можливо виплекати у кожному наступному поколінні людей високого рівня інтелекту, культури, духовності, фізичного здоров'я, як головної цінності кожної країни. Розуміючи такий підхід, в багатьох розвинутих європейських державах, зокрема, у Великобританії, Франції, Німеччині на бюджетне фінансування науки, освіти, культури, охорони здоров'я виділяються значні суми, до того ж, окремо на розширення інвестиційної діяльності додатково надаються кошти із загальних фондів Євросоюзу.

Прикро, що в Україні впродовж всього періоду незалежності щодо вказаних сфер фінансове забезпечення все ще залишається низьким, а що ж стосується науки, то частка витрат на щорічне фінансування вітчизняних фундаментальних та прикладних досліджень відповідає сьогодні всього лише 0,5% від ВВП, на відміну від 3-5% – у передових європейських країнах світу. Таке байдуже ставлення держави до наукової сфери, де безпосередньо формується передова інтелектуальна еліта, що своїм високим світоглядом і прогресивним науковим мисленням здійснює прориви у розробці нових технологій майбутнього, є вкрай неприпустимим хоча б з точки зору збільшення ризиків стосовно поступових втрат конкурентних позицій України на міжнародному рівні, адже в цей же час, більшість зарубіжних країн поряд із збереженням екосистеми все частіше прагнуть вкладати інвестиції в інновації щодо інтелектуальних технологій. Наприклад, Великобританія, незважаючи на певне погіршення у 2019 році економічного стану країни через невизначеність стосовно подальшого її членства в Європейському Союзі (Brexit), сфокусувала стратегію свого розвитку на інвестиціях саме в інтелектуальні інновації, передбачивши створення спеціально для цього науково-дослідних інноваційних інститутів [3].

З огляду на зазначене, та на необхідність реалізації передбачуваного на наступне п'ятиріччя у розмірі 40% економічного зростання, Україна також має активізувати інвестування в інновації, що і повинно стати одним із пріоритетів її інвестиційної діяльності. При цьому в Україні на зразок більшості країн Європи, а також США та Китаю важливо застосовувати кошти інвестиційних фондів венчурного капіталу, тобто тих інвестиційних фондів, що спеціалізуються на фінансуванні росту молодих компаній.

На відміну від зарубіжних країн, в Україні залишається багато невирішених питань і в сфері освіти, – вони, на жаль, торкаються належного забезпечення не лише капітальних, а навіть поточних кошторисних витрат багатьох освітянських закладів, оскільки середня заробітна плата вчителів не є такою, що на багато перевищує рівень мінімальної. До того ж, чимало шкіл, особливо в сільській місцевості, не мають комп'ютерних класів, не забезпечені фахівцями з окремих предметів, і, в першу чергу, з інформатики та іноземних мов, адже, маючи попит на свої знання, ці категорії викладачів можуть отримувати більш високу оплату своєї праці в інших сферах, або ж за кордоном. З метою уникнення ситуації, що вже склалася, а також у зв'язку з необхідністю більш чіткого налагодження навчального процесу з точки зору

визначення професійної орієнтації учнів старших класів середніх шкіл, шкіл-інтернатів та профтехучилищ, разом із укомплектуванням необхідним обладнанням і кадровим (з гідною заробітною платою) складом викладачів, створити систему дієвих механізмів фінансування всіх видів витрат (в тому числі і капітальних за різними їх інвестиційними джерелами) закладів у сфері освіти.

Серед пріоритетних в Україні напрямків інвестування важливе місце має відводитись і медичній галузі, як такій, що є дієвим засобом для підтримки здорового і довготривалого життя громадян. В цьому контексті, у більшості країн членів ЄС впродовж десятиліть значна частка витрат на фінансування їхньої медичної сфери формується, як із страхових внесків населення, так і з додаткових фінансових джерел. У вітчизняному ж фінансуванні, поряд із застосуванням страхової медицини важливо, не послаблюючи ролі бюджетного джерела проводити фахове, на зразок іноземних держав реформування, що вимагатиме суттєвих витрат та відданих Україні професіоналів.

Отже, пріоритетними для України в контексті глобалізації формування та вирішення економічних проблем є інвестування таких сфер, як екологія, енергетика, сільське господарство, наука, освіта, охорона здоров'я. Україна потребує інвестування за різними видами інвестицій, проте, найбільш бажана на сьогодні форма інвестування – це довгострокові іноземні інвестиції шляхом впровадження великих інвестиційних проектів, що забезпечують введення нових високотехнологічних виробництв, а разом з ними – нової практики менеджменту [4,5].

З метою стимулювання залучення вітчизняних та іноземних інвесторів невідкладним завданням постає розробка Комплексної програми реалізації інвестиційної політики України на довготривалу перспективу з обґрунтуванням завдань щодо проведення економічних реформ, що сприятимуть полегшенню умов функціонування бізнесу, а, значить, і розширенню фінансових можливостей для інвестування, і головне – стосовно впровадження нових регуляторних механізмів, як для міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних проблем планетарного масштабу, так і створення необхідного інвестиційного базису для забезпечення подальшого інноваційного економічного розвитку і, в решті – комфортних умов проживання громадян на теренах України.

Список використаних джерел

1. Комиссина И.Н. Новые направления инвестиционной активности Китая за рубежом и перспективы их развития. Проблемы национальной стратегии. 2018, № 5 (50). С.155 – 171.

2. План зовнішніх інвестицій ЄС. EU4 Business. URL: <http://www.eu4business.eu/uk/plan-zovnishnih-investyciy-yes>

3. Китай инвестирует 75 млрд. долларов в развитие инфраструктуры. Центр транспортних стратегій. URL:

https://cfts.org.ua/news/2019/02/02/kitay_investiruet_75_mlrd_dollarov_v_razvitie_infrastruktury_51496

4. Маркевич Катерина. Хто і як інвестує в Україну. Разумков центр. URL:<http://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iaak-investuie-v-ukrainu>

5. Турпак Т.Г. Державне регулювання інвестиційної привабливості України / Т.Г. Турпак, В.В. Гошовська, О.І. Корольова // Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки», Науково-технічний збірник. — К.: НТУ, 2019. — Вип.2 (44). С.142–150.

Бондаревська Ксенія Валентинівна
доцент, к.е.н., доцент кафедри економіки та управління національним господарством Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ОЦІНКА ЇЇ РІВНЯ ТА НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ключові слова: соціальна безпека, ринок праці, соціальна справедливість, зайнятість, безробіття, економічна активність населення, рейтингова оцінка.

Keywords: social security, labor market, social equality, employment, unemployment, economic activity of the population, rating.

В умовах нестабільності функціонування та розвитку соціально-економічних відносин особливої актуальності набуває проблема забезпечення високого рівня життя населення, нейтралізація негативних явищ та загроз у соціально-трудої сфері, підвищення соціальних стандартів. Особливої уваги заслуговує вирішення проблем ринку праці, як одного з основних механізмів ефективного відтворення та розвитку трудових ресурсів країни. На жаль, сучасний стан ринку праці характеризується посиленням кризових явищ, зокрема високим рівнем безробіття та тіньової зайнятості, зростанням обсягів трудової міграції, в тому числі висококваліфікованої робочої сили, зниженням рівня доходів населення та якості життя, поширенням бідності.

Проблематикою національної, економічної та соціальної безпеки приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Особливої уваги заслуговують наукові напрацювання зарубіжних дослідників Р.Джексона, К.Девіса, П.Пірсона, Д.Хакера; вітчизняних вчених-економістів А.Баланди, О.Гетьман, І.Гнибіденка, О.Ілляш, А.Колота, Е.Лібанової, О.Новікової, О.Обервана, В.Скуратівського, та інших. Висвітлення основних підходів щодо оцінки рівня соціальної безпеки, зокрема на основі офіційної методики її визначення як складової економічної безпеки Міністерства економіки України, було здійснено в наукових працях М.Зайлик, Т.Завори, А.Колеснікова, О.Мельникової, О.Чепурного. В той же час постає необхідність визначення методичного механізму оцінки рівня соціальної безпеки на ринку праці, як одному з найбільш проблемних аспектів соціально-економічних відносин.

Сучасні умови розвитку економіки формують необхідність забезпечення дієвого механізму соціальної безпеки, що включає в себе цілий комплекс взаємопов'язаних складових. Вважаємо, що за своєю структурою соціальна безпека держави має включати демографічну, освітню, міграційну складові, безпеку ринку праці, доходів населення, соціального захисту, охорони здоров'я, продовольчу та особисту безпеку. Чільне місце в системі соціальної безпеки посідає безпека ринку праці в контексті забезпечення соціальної справедливості. Поняття соціальної справедливості доцільно трактувати, як врахування та гармонізацію інтересів суб'єктів економічних відносин на принципах добросовісності, взаємоповаги, балансу протиріч у соціальній сфері. Соціальна справедливість є невід'ємною характеристикою правової держави. Особливо гостро проблема соціальної справедливості постає у сфері соціально-трудових відносин, зокрема щодо забезпечення розвитку ринку праці, формування належного рівня життя і добробуту населення. Серед основних ознак сучасного ринку праці – дисбаланс між попитом та пропозицією (трудонадлишковий ринок праці, що обумовлює високий показник навантаження осіб, які шукають роботу); неефективне використання трудового потенціалу, зокрема, на молодіжному ринку праці через відсутність необхідного досвіду роботи у молоді; посилення процесів урбанізації (зростання рівня безробіття більш високими темпами у сільській місцевості, ніж у містах), скорочення кількості зайнятого населення по основним видам економічної діяльності, посилення міграційних тенденцій, в тому числі освітньої міграції [1, С.46-47].

Узагальнюючи наукові напрацювання провідних науковців та трактування поняття безпеки та її видів у вітчизняному законодавстві, доцільно виділити два підходи до змістового наповнення «соціальної безпеки»: управлінський підхід, що передбачає трактування соціальної безпеки як сукупності управлінських дій для захисту соціальних інтересів; та ситуаційний підхід, що полягає у розумінні соціальної безпеки як стану захищеності соціальних інтересів окремої особи та суспільства в цілому [2, С.70]. У більшості трактувань соціальна безпека розглядається як захищеність, стійкість до загроз, формування ефективної соціальної політики та якості життя [3, С.127]. Декларація про державний суверенітет України розглядає соціальну безпеку, як «стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [4, С.2]. Вперше термін «соціальна безпека» задекларовано у Всесвітній соціальній декларації (1995 р.), яка торкалася соціальних аспектів сталого розвитку, що покликані забезпечити соціальну безпеку у світі [5]. Згідно Концепції національної безпеки України, соціальна безпека є складовою національної безпеки.

На нашу думку, сутність соціальної безпеки доцільно розглядати з урахуванням необхідності забезпечення соціальної справедливості в державі. Таким чином, соціальна безпека являє собою стан захищеності населення від зовнішніх та внутрішніх загроз соціального характеру, що базується на принципах справедливості. Принцип соціальної справедливості в свою чергу

включає в себе гармонізацію інтересів суб'єктів соціально-економічних відносин, справедливе формування доходів населення (встановлення рівня заробітної плати, соціальних гарантій тощо в залежності від трудового внеску та інших факторів диференціації оплати праці), забезпечення високого рівня зайнятості та економічної активності населення.

З метою аналізу рівня соціальної безпеки на ринку праці України пропонуємо авторський підхід до проведення комплексної рейтингової оцінки в контексті регіональних показників. Для її проведення було обрано 8 ключових показників ефективності ринку праці України, серед яких: рівень економічної активності, рівень зайнятості населення, рівень економічної активності працездатного населення, рівень зайнятості працездатного населення, рівень безробіття, середньооблікова чисельність працівників, середня заробітна плата, індекс реальної заробітної плати. Рейтингова оцінка проводилася з метою визначення рейтингової структури регіонів України стосовно основних показників функціонування ринку праці та виявлення наявних проблем.

Згідно останніх статистичних даних, найвищий рівень економічної активності має Луганська область, одна це явище спостерігається за рахунок особливостей обчислення показника економічної активності, що враховує чисельність населення, яка критично зменшилася у наслідку військового конфлікту та бойових дій на Сході України. На останньому місці за рівнем економічної активності знаходиться Волинська область, що має зростаючі тенденції зменшення числа економічно активних осіб на загальній чисельності населення за рахунок міграції та загальної негативної ситуації на ринку праці. Про це свідчить і рівень зайнятості у Волинській області (49,5%), найнижчий в Україні. За рівнем зайнятості на першій позиції знаходиться м. Київ, що обумовлено сприятливими умовами розвитку ринку праці. Схожі тенденції спостерігаються щодо показників економічної активності та зайнятості працездатного населення. Найнижчий рівень безробіття серед регіонів України слід відмітити у Харківській області, найвищий – у Луганській області. Щодо показника середньооблікової кількості працівників – він є максимальним у м. Київ, та мінімальним у Луганській області. Все це свідчить про вкрай негативні наслідки військового конфлікту для населення його територій, особливо це проявляється у порівнянні з економічно розвинутими регіонами України (м. Київ, Харківська область тощо) [6].

Все це свідчить про наявність проблем у сфері забезпечення належного рівня доходів громадян у регіонах з низькими показниками. В той же час слід зазначити, що окремо взяті цифрові дані не надають повної характеристики стану ринку праці в сучасних умовах. Саме тому було вирішено провести комплексну рейтингову оцінку ключових показників ефективності ринку праці України.

З метою визначення рівня рейтингу кожної серед досліджуваних областей було використано формулу:

$$R_i = \sqrt[n]{\sum_{j=1}^n (1 - X_{ij})^2} = \sqrt{(1 - X_{1j})^2 + (1 - X_{2j})^2 + (1 - X_{3j})^2 + \dots + (1 - X_{nj})^2} \quad (1)$$

де R_i – рейтингова оцінка для i -ї області;

X_{ij} - стандартизовані j -показники по i -й області, що аналізується.

В даному випадку найвищий рейтинг має та область, значення R_i якого є мінімальним, тобто області ранжуються в порядку зменшення рівня рейтинга (рис.1).

Згідно проведеного дослідження, перші позиції в рейтингу належать м. Київ, Харківській та Дніпропетровській області; на останніх позиціях – Луганська, Донецька та Волинська області, з досить значним цифровим відривом (для порівняння: м. Київ має значення рейтингового коефіцієнта 0,19; Луганська область – 2,11). Все це свідчить про необхідність формування ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України, що матиме вираження не лише у покращенні та регіональному вирівнюванні основних показників, а й у зростанні рівня та якості життя населення.

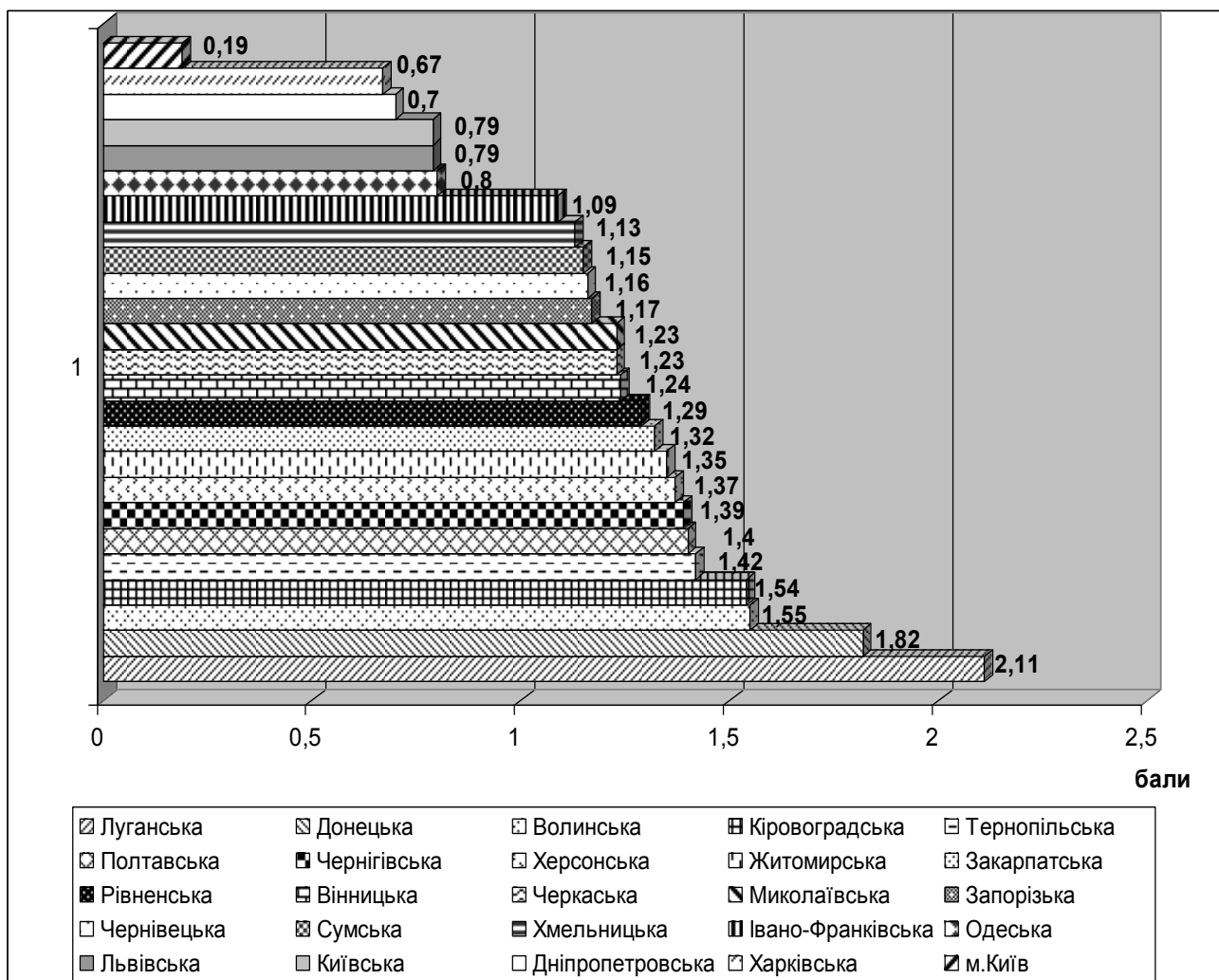

Рис. 1. Результати комплексної рейтингової оцінки рівня соціальної безпеки на ринку праці України, 2018 рік.

Джерело: розробка автора.

Таким чином, серед основних заходів щодо вирішення наявних проблем слід визначити: забезпечення взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг за рахунок стимулювання роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами та формування системи спільних заходів з метою підготовки

висококваліфікованих фахівців та їх подальшого працевлаштування; впровадження практики фінансового заохочення підприємств на прийняття молодих фахівців – випускників навчальних закладів (надання дотацій); податкові пільги для підприємств, що приймають на роботу молодь; розвиток нестандартних та інноваційних форм зайнятості (досвід Данії та Нідерландів щодо поєднання гнучкості ринку праці з нестандартними формами зайнятості з метою вирішення проблеми безробіття); інформаційна допомога щодо заснування і ведення бізнесу, навчання внутрішньо переміщених осіб, їх перепідготовка та підвищення кваліфікації; підвищення соціальних стандартів, реформування пенсійної системи та вдосконалення механізму соціального захисту, особливо соціально-вразливих верств населення; моніторинг і контроль рівня бідності та рівня доходів населення.

З урахуванням кризової ситуації на ринку праці необхідним в сучасних умовах є побудова ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки, що сприятиме захисту соціальних інтересів усіх верств населення, встановлення принципу справедливості, зокрема у сфері оплати праці та зайнятості, вирішення проблемних явищ безробіття та структурних диспропорцій попиту і пропозиції робочої сили. За результатами комплексної рейтингової оцінки, проведеної у регіональному контексті, було визначено лідерів рейтингу (м. Київ, Харківська та Дніпропетровська області) та проблемні регіони, що мають низькі показники розвитку ринку праці (Луганська, Донецька, Волинська області). З метою покращення ситуації та нейтралізації регіональних диспропорцій є необхідним формування ефективної державної політики на ринку праці, що передбачатиме такі напрями розвитку ринку праці, як: встановлення взаємозв'язку ринку праці та ринку освітніх послуг; розвиток молодіжної зайнятості шляхом підтримки підприємств, які працевлаштовують молодь; розвиток самозайнятості та інноваційних форм зайнятості тощо. Лише комплексна державна політика, що враховуватиме не лише прямі, а й опосередковані фактори впливу на ринок праці, надасть можливість покращити стан зайнятості та рівня добробуту населення України.

Список використаних джерел

1. Гетьман О.О. Інноваційний механізм регулювання ринку праці: монографія/ О.О.Гетьман. – Дніпропетровськ, УМСФ, 2016. – 328 с. – С.46-47.
2. Горин В. Соціальні гарантії в системі соціальної безпеки держави: теоретико-методологічний аспект // Світ фінансів. – 2013. - №2. – С.69-79.
3. Зінченко О.І. Щодо сутності поняття «соціально-економічна безпека»/ О.І. Зінченко, А.М. Хімченко [Електронний ресурс] – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/912-1845-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/912-1845-1-SM%20(1).pdf)
4. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – С.2

5. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її складові / Н.В. Коленда // <http://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf>

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Вакулич Марія Михайлівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ключові слова: *інвестиційний клімат, інновація, потенціал, ризик, індекс*
Keywords: *investment climate, innovation, potential, risk, index.*

Глобалізація, яка стала однією з визначальних характеристик світової економіки ХХІ століття, поставила перед урядами держав проблему пошуку нових форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог здійснення міжнародних економічних відносин. Швидкі зміни факторів, які визначають конкурентоспроможність на світових ринках, динамічний розвиток глобального середовища, змушують уряди, при формуванні умов економічного зростання, активніше звертатися до проблем забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі. Нагальною є потреба управління інвестиційним кліматом в агропромисловому секторі економіки України, який забезпечував би його економічний розвиток, з урахуванням соціальних та екологічних інтересів суспільства. Однак, процес управління ускладнюється в зв'язку з відсутністю чіткого розуміння його сутності.

Основною метою інвестиційної політики країни у майбутньому має стати створення оптимальних умов для вкладання власних та позикових фінансових й інших ресурсів, що забезпечують зростання доходів на вкладений капітал для розширення економічної діяльності підприємства, створення кращих умов для перемоги в конкурентній боротьбі. Проблема досягнення стійкого зростання економіки України вимагає активізації інноваційно-інвестиційних процесів, переорієнтації з поточного управління і регулювання на довгострокове стратегічне планування.

Незважаючи на значну кількість досліджень, наукових праць та публікацій вітчизняних та зарубіжних учених із проблеми створення нормативної бази, завдання реалізації системного підходу до управління інвестиційним кліматом економіки України залишається актуальним. Існує необхідність подальших практичних досліджень у цьому напрямку.

До фундаментальних праць, які присвячені аналізу стану інвестиційного клімату належать праці: М. Сімонової [1], яка провела компаративний аналіз

методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості країн з метою прийняття інвестиційних рішень; Я. Жаліло [4, с. 125], який оцінював теоретичні та практичні можливості формування ефективної довгострокової економічної стратегії держави. Однак, комплексного наукового дослідження факторів та принципів інвестиційного клімату національної економіки не було проведено. Метою статті є визначення та узагальнення основних факторів та принципів управління інвестиційним кліматом в економіці України, що уможливило створення єдиного методичного підходу до управління ним у національній економіці.

Державі належить важлива роль в організації інвестиційної діяльності. Аналіз світової практики інвестиційних процесів дає можливість виділити два типи державної інвестиційної політики: пасивну й активну. При першій – держава застосовує методи переважно правового й економічного характеру, обмежуючи безпосереднє адміністративне втручання в інвестиційні процеси до мінімуму, а при другій – усі методи і часто держава сама стає інвестором. Ефективним інструментом управління інвестиційним кліматом є інвестиційна стратегія. Роль фірм і організацій, орієнтованих на виробництво інноваційних продуктів, постійно зростатиме, незалежно від сфери їх діяльності та національної приналежності. Це положення підтверджується ходом економічного розвитку передових держав світу, які утримують лідируючі позиції саме завдяки ефективним взаємозв'язкам науки з виробництвом. На сьогоднішній день немає потреби доводити, що володіння вигідною початковою техніко-технологічною позицією на ринку інтелектуальних продуктів є першочерговою метою більшості організацій, головними напрямками діяльності яких є інноваційне підприємство.

Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки залежить від багатьох факторів, серед яких головним є інституційне забезпечення, призначення якого у створенні інституціональних умов функціонування та регулювання інноваційного процесу, як системи організаційно-економічних відносин.

Розкриття закономірностей функціонування складних економічних систем при вирішенні проблем активізації інвестиційних процесів неможливе без застосування багатоаспектного підходу до визначення структурних елементів таких систем, що спиралися б на сучасний розвиток національної економіки в умовах прояву фінансової кризи та ресурсних обмежень. Так, аналіз теоретичної та прикладної бази щодо активізації інвестиційних процесів в Україні довів необхідність перенесення центру ваги в системі управління інвестиційними процесами на загальнодержавний рівень. Оскільки завдання суб'єктами управління інвестиційним кліматом в економіці України виконуються різні, отже, і зміст управління, - також різний. Він складається з ряду функцій управління. В сучасній літературі наведено безліч підходів щодо класифікації функцій управління, що пояснюється застосуванням різного роду критеріїв їх оцінки. Проаналізувавши публікації як вітчизняних, так і зарубіжних вчених [3 – 5] виявлено, що питання виокремлення функцій управління інвестиційним кліматом не досліджено.

Як свідчать виконані практичні дослідження, інвестори у переважній більшості випадків ігнорують фактори мікро- та мезорівнів при прийнятті рішення щодо інвестування, якщо держава-реципієнт інвестицій характеризується високим рівнем інвестиційної привабливості та гарантує потенційному інвестору належний рівень віддачі на вкладений капітал з мінімальними ризиками. Це свідчить про пріоритетність впливу на фактори формування інвестиційного клімату саме на рівні держави, виокремлення їх груп за змістовою ознакою та достовірного ідентифікування.

В основі процесу управління інвестиційним кліматом в економіці держави фундаментальними є три складові:

1. Інвестиційна політика держави, що передбачає собою сукупність заходів, що направлені на формування сприятливих умов для формування інвестиційного клімату з метою залучення капіталу або забезпечення соціального ефекту від здійснення процесу інвестування.

2. Моніторинг та контролінг інвестиційного клімату, що є складовою всіх етапів процесу розробки інвестиційної політики, невід'ємною частиною з моменту визначення стратегічних і тактичних цілей управління інвестиційним кліматом в економіці України до моменту оцінки розроблених інвестиційних стратегій й тактики та впливає на процес впровадження інвестиційної політики в сфері управління інвестиційним кліматом. Ключовим елементом процесу розробки інвестиційної політики в сфері управління інвестиційним кліматом є те, що контролінг та моніторинг інвестиційного клімату – це поняття, які не співставляються одне проти одного, оскільки є різними за своєю суттю та знаходяться на різних рівнях управління.

3. Комплекс інструментів мотивацій та стимулів розвитку інвестиційного клімату забезпечує зацікавленість вітчизняних та іноземних інвесторів у вкладенні капіталу та подальшому реінвестуванні.

Для успішного функціонування національної економіки необхідна зважена, науково обґрунтована інвестиційна політика, розрахована не тільки на кон'юнктуру сьогодення, а й на фундаментальний розвиток у перспективі. Крім того, загальна науково обґрунтована концепція має конкретизуватися по секторам економіки, регіонам і термінам здійснення. По-друге, важливу роль грають системність і комплексність, бо окремими заходами економічну проблему перспективного розвитку національної економіки вирішити неможливо. Таким чином, управління інвестиційним кліматом є необхідною умовою прискорення темпів економічного розвитку України, що забезпечує умови стійкого економічного розвитку національної економіки.

В основу управління інвестиційним кліматом в економіці України мають бути покладені принципи державного регулювання, вираженого у державній фінансовій підтримці розвитку: ціновій, антимонопольній політиках, розвитку інфраструктури, пошуку напрямів інвестиційної антикризової структурної політики в Україні тощо.

Список використаних джерел

1. Сімонова М.В. Компаративний аналіз методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості країн з метою прийняття інвестиційних рішень / М.В. Сімонова/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/1598>
2. Мусіна Л.А. Формування та реалізація державної політики сприяння розвитку інноваційних виробництв і технологій / Л.А. Мусіна // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – К.: НДЕІ, 2012. – № 5 (132). – 214 с.
3. Головатюк В. М. Проблеми поліпшення інноваційної сприятливості регіональних економік / В. М. Головатюк, В. П. Соловійов // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 89 – 98.
4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
5. Urata, S. and M. Ando. Investment climate study of ASEAN member countries. In Urata, S. and M. Okabe (Eds.). Toward a competitive ASEAN single market: Sectoral analysis. ERIA research project Report 2010-03. Jakarta: ERIA, 2 (1): 137-204. (2013)
6. Gavrilyuk, O. Investment image and investment attractiveness of Ukraine. Research Journal of Finance in Ukraine, 2 (1): 99-100. (2013)
7. Vakulich, M. Factor model of investment climate monitoring in chaotically structured economy. Journal of Finance and Accounting. Special Issue: Synergy of Accounting, Finance and Management in Chaotic Environment, 2 (1): 31-36. (2014)

Варналій Захарій Степанович

професор, д.е.н., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Савіна Наталія Борисівна

професор, д.е.н., професор кафедри трудових ресурсів та підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

Нікитенко Дмитро Валерійович

доцент, д.е.н., професор кафедри економічної теорії Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Ключові слова: *інвестиції, рейтинг, інвестиційна безпека, глобалізація, інституціоналізація.*

Keywords: *investment, rating, investment security, globalization, institutionalization.*

У сучасному глобальному світі інвестиції – одна з найбільш активних субстанцій: вони, як живі організми, швидко переміщуються, шукаючи

найбільш привабливі сфери й місця застосування. Для того, щоб в умовах жорсткої міжнародної конкуренції за сприятливих зовнішніх умов іноземний капітал перемістився саме в нашу країну, то, передусім, необхідно щоб були створені прийнятні для його переміщення умови.

Важливим чинником залучення іноземних інвестицій є імідж країни на міжнародній арені, а формалізація цього іміджу здійснюється через позиціонування країни у світових рейтингах, які відображають як загальносвітові тенденції, такі розвиток певної країни у порівнянні з іншими економіками за основними показниками. Про те, наскільки Україна є привабливою для них говорить її місце та напрямок руху в світових економічних рейтингах, серед яких виділяють: Глобальний індекс конкурентоспроможності, Індекс «Doing Business», Індекс інвестиційної привабливості, Індекс економічної свободи, Індекс сприйняття корупції та інші.

Один із найвідоміших індексів, який характеризує економіку країни загалом, а отже і як привабливу територію для інвестування є *індекс глобальної конкурентоспроможності*, під якою розуміють здатність країни і її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання, які були б стійкі в середньостроковій перспективі, адже високі показники національної конкурентоспроможності здебільшого забезпечують більш високий рівень добробуту громадян відповідної країни. Останнім часом можна спостерігати зниження рівня конкурентоспроможності країни, що може свідчити про надто повільний темп реформування економіки в напрямку зростання рівня її конкурентоспроможності, хоча в той же час спостерігається позитивна динаміка в умовах ведення бізнесу в Україні (динаміка країни в рейтингу «Doing Business») (табл. 1).

Таблиця 1

**Місце України у світових рейтингах інвестиційної сприйнятливості
бізнес-середовища**

Роки	Глобальний індекс конкурентоспроможності (рейтингове місце) [1]	Рейтинг «Doing business» (рейтингове місце) [2]	Індекс інвестиційної привабливості (на кінець року) 5 – максимум [3]	Міжнародний індекс прав власності (10-максимум) [4]	Індекс сприйняття корупції (100 (10) – найкраще) [5]	Індекс економічної свободи (100 – максимум)[6]
2007	73	128	н/д	3,403	2,3	51,5
2008	72	144	2,68	3,4	2,4	51
2009	82	146	2,57	4,197	2,5	48,8
2010	89	147	3,28	4,149	2,6	46,4
2011	82	149	2,19	4	2,8	45,8
2012	73	152	2,12	4	25	46,1
2013	84	137	1,81	4,2	26	46,3
2014	76	112	2,5	4,3	26	49,3
2015	79	96	2,57	3,926	27	46,9
2016	85	83	2,85	3,933	29	46,8
2017	81	80	3,03	3,424	30	48,1
2018	83	76	3,07	4,282	32	51,9
2019	85	71 (64)*	2,85**	4,432	н/д	52,3

* – дані на 2020 рік;

** – станом на 1 півріччя 2019 року;

Найголовнішим викликом для країни є кардинальне реформування інституційного середовища, яке неможливо зробити за наявності бюрократії, недостатньої прозорості та фаворитизму. Роками зберігають свої позиції в кінці рейтингу чинники першого розділу «Інституції», що знижують інвестиційну привабливість України: ситуація із захистом права власності, зокрема інтелектуальної; незаконні платежі й хабарі; втрата незалежності судової системи; фаворитизм у прийнятті управлінських рішень; марнотратство державних витрат; адміністративний тиск на бізнес; ефективність законодавчої бази у врегулюванні суперечок; ефективність законодавчої бази щодо оскарження державних дій або нормативних актів; захист інтересів міноритарних акціонерів. У розділі «Інфраструктура» найгіршим зберігається показник «Якість доріг», у розділі «Макроекономічна стабільність» – показники «Рівень інфляції» та «Рівень боргу». У розділі, що характеризує ефективність ринку товарів і послуг серед найгірших за рейтингом виокремлюють такі показники: ефективність антимонопольної політики, ступінь та ефективність оподаткування, тиск митних процедур та вплив правил щодо прямих іноземних інвестицій бізнесу, що безпосередньо впливають на виникнення намірів щодо інвестування, а в розділі «Розвиненість фінансового ринку» – міцність банківської системи. Низький «Рівень розвитку бізнес-процесів» в Україні пов'язаний з незначною кількістю та неефективністю функціонування бізнес-кластерів, які в розвинутих країнах становлять групу локалізованих взаємозалежних компаній, постачальників устаткування, підприємств інфраструктури, науково-дослідних інститутів та інших організацій, які взаємодоповнюють і посилюють конкурентні переваги одне одного.

Найбільшими проблемами забезпечення конкурентоспроможності економіки станом на 2019-20 р.р. залишаються (у порядку спадання): нестабільність фінансової системи, рівень інфляції, корупція, незалежність судової системи, податкове регулювання, нестабільність уряду, доступ до кредитів, неефективна державна бюрократія, недостатньо освічена робоча сила, погана робоча етика національної робочої сили, недостатній потенціал для інновацій тощо.

Рейтинг «*Doing Business*» (DB) Світового банку присвячений оцінці інституціонального середовища для здійснення інвестиційної діяльності, ураховуючи весь життєвий цикл: від створення до ліквідації підприємства. Крім рейтингу легкості ведення бізнесу в основному звіті Світового банку оперують показником (DTF – *distance to frontier*), який характеризує якість інституціонального середовища для національних суб'єктів підприємницької діяльності в економіці країни.

Якщо індекс DTF окреслює загальну картину змін у країні на макрорівні, то індекс інвестиційної привабливості (ІІП) відображає стан бізнес-клімату на мікрорівні за експертними оцінками перших осіб компаній-членів Європейської бізнес-асоціації, яка є об'єднанням іноземного, європейського та вітчизняного бізнесу в Україні. Результати опитування дають змогу оперативно відслідковувати тенденції розвитку економіки й безпосередньо настрої

іноземних інвесторів. Це є своєрідним зворотним зв'язком (feedback) між бізнесом і державою, який дає змогу доволі швидко реагувати на запити бізнесу щодо напрямку й сили перетворень. За всю історію вимірювання з 2008 р. індекс жодного разу не сягнув позитивної зони – більше 4 балів за 5-ти бальною шкалою. Найвищий показник індексу був зафіксований у 4-му кварталі 2010 р. та 1-му кварталі 2011 року – 3,4 та 3,39 бали відповідно. За результатами опитування у 2 півріччі 2019 року 57% респондентів незадоволені інвестиційним кліматом, тоді як в другому півріччі 2018 року таких респондентів було тільки 40%. Основними проблемами залишаються: політична турбулентність, корупція, відсутність земельної та судової реформ, відтік кваліфікованих кадрів тощо. Отже, як свідчать відповіді представників іноземного капіталу, на зниження рейтингу країни й значення індексу інвестиційної привабливості здебільшого впливають наявність внутрішніх чинників дестимулюючого характеру, ніж факт зовнішньої агресії.

Індекс міжнародних прав власності (International property rights index (IPRI)) – пропонує унікальний погляд на взаємодію між суспільством та економікою 127 країн, що становить 98% світового ВВП та 93% світового населення. В індексі відображено результати досліджень про вплив нормативного та політичного середовища, визнання і дотримання прав приватної та інтелектуальної власності на економічний розвиток країни загалом. Індекс містить сильний кореляційний зв'язок між балами IPRI та іншими показниками соціального й економічного добробуту. Ця кореляція підтверджує правильність думок класиків ліберальної думки щодо ролі права приватної власності, яке дає змогу власникам бізнесу, творцям, митцям і тим, хто не входить до формальної економіки, реалізувати справжню цінність своїх здобутків і діяти у своїх інтересах. Економіка процвітатиме, врядування поліпшуватися й загалом поліпшуватиметься навколишнє середовище тільки тоді, коли права власності є зрозумілими, доступними й дотриманими.

Індекс сприйняття корупції «Transparency International» оцінює корумпованість публічного сектору до 190 країн і територій через опитування фахівців 12 інституцій, зокрема Світового банку. Для України індекс сприйняття корупції у 2018 р. становить 32 балів зі 100, де 100 – вкрай низький рівень корупції, а 0 – корупція фактично підміняє собою державу. Протягом 2007-2018 рр. індекс сприйняття корупції України хоча й ріс, проте дуже повільно. Серед чинників, які тримають Україну на корупційному дні, виокремлюють злиття політичних і бізнес-інтересів, відсутність політичної волі в реальній боротьбі з корупцією, дискредитація громадських об'єднань і державних органів, створених для боротьби з корупцією, корумпований протекціонізм, безкарність та недієве правосуддя. Основними сусідами України в рейтингу зазвичай є країни Африки, СНГ та деякі латиноамериканські країни Центральної та Південної Америки.

Корупція є складним та неоднозначним суспільним явищем, що має різноманітні форми прояву та різний рівень можливості деструктивно впливати на економічний розвиток [7, с. 13]. Якщо для переважної кількості країн під корупцією розуміють ефект «пісок в колесі» економічного розвитку («sand the

wheel» ефект), водночас серед розвинених країн корупція розглядається як ефект «змащення колеса» («grease the wheel» ефект). Проблема полягає у визначенні того прийняттого рівня корупції, який би виконував функцію мінімізації трансакційних витрат, спричинених недосконалістю формальних інститутів в просторово-часовому інтервалі певної країни. Така альтернативна точка зору підкріплена висновками дослідження американських економістів М. Свелехіна (*Swaleheen Mushfiq Us*) та Д. Стенсела (*Stansel Dean*) «Economic freedom, corruption, and growth» («Економічна свобода, корупція та зростання»). У своїх дослідженнях вони використали вибірку із 60 країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку і побудували мультирегресну модель взаємозв'язку між означеними чинниками. Вчені довели, що за інших рівних умов корупція знижує економічне зростання у випадку, коли індекс економічної свободи (IEF) в країні низький (за їх даними, $IEF < 52,15$). За інших умов, коли економічні агенти мають альтернативу вибору ($IEF > 52,15$), корупція, навпаки, може допомогти обійти надмірний контроль із боку держави, розширюючи таким чином можливості вибору господарюючих суб'єктів і, у такий спосіб сприяє економічному зростанню [8, с. 269].

Індекс економічної свободи щорічно розраховує фонд «The Heritage Foundation» та «Wall Street Journal» для оцінки економічних свобод у країні, до яких належить право вільно працювати, виробляти, споживати й інвестувати. Протягом 2007–2019 рр. відбувалося зменшення індексу для України з 51,5 у 2007 році до 45,8 балів у 2011 році, тоді як у 2012–2014 рр. він збільшився з 46,1 до 49,3 балів. У 2015–16 рр. знову відбувається зменшення індексу до 46,9–46,8 балів, а станом на 2019 р. Україна займає 147 місце серед 180 країн і має найменший рівень економічної свободи (52,3 бали) в європейському регіоні. Проте, в середньому індекс економічної свободи за останні 10 років становив «47,99», що дозволяє охарактеризувати корупційні явища в економіці України як надзвичайно негативний чинник її розвитку.

Аналіз динаміки позиції України у світових рейтингах свідчить про те, що зволікання з реформуванням фундаментальних сфер як-то боротьба з корупцією, захист прав власності, підвищення ефективності судової системи, зміцнення фінансової та бюджетної дисципліни спричинить втрати конкурентоспроможності країни загалом і зокрема на ринку капіталу в частині як залучення прямих іноземних інвестицій, так і не спроможності утримати в межах країни вітчизняних інвестиційних ресурсів. Саме ці внутрішні деструктивні детермінанти є визначальними та такими, що суттєво впливають на низький рейтинг інвестиційної привабливості України. Тому для відновлення довіри з боку бізнесу й інвесторів перед інститутом держави постає завдання реформування фундаментальної інституційної бази поряд із заходами щодо демонополізації та деолігархізації економіки, що зробить ринки більш конкурентними і, отже, більш ефективними.

Список використаних джерел

1. Global Competitiveness Report ... The Global Competitiveness Index 2019-

2020 edition. Ukraine. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 06.10.2019).

2. Doing Business ... URL: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019> (дата звернення: 06.10.2019).

3. Індекс інвестиційної привабливості України. Друге півріччя 2016...2017. *Європейська бізнес-асоціація* : веб-сайт. URL:https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/Invest_UKR_1_half_2019.pdf(дата звернення: 06.10.2019).

4. Міжнародний індекс прав власності. *The International Property Rights Index* – веб-сайт. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/countries> (дата звернення: 10.10.2019).

5. Transparency International Україна. Індекс сприйняття корупції. *Transparency International Україна*: веб-сайт. URL:<https://ti-ukraine.org/cpi/> (дата звернення: 10.10.2019).

6. Інформація «The Heritage Foundation», «Index of Economic Freedom». URL: <https://www.heritage.org/index/visualize?cnts=ukraine&type=6> (дата звернення: 06.10.2019).

7. Варналій З. С. Корупція в умовах глобалізації. *Внутрішній контроль в реалізації антикорупційної політики в органах ДПС України* : збірник тез. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. С. 11-14.

8. Нікитенко Д. В. Інвестиційна безпека України: сутність та інституціональне забезпечення : монографія. Рівне : НУВГП, 2018. 376 с.

Гуменюк Василь Васильович

к.е.н., старший науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна

ПРЕДМЕТ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЯЦІЇ

Ключові слова: публічні закупівлі, потреба в закупівлі, предмет закупівлі, регулювання, корупційні ризики публічних закупівель

Keywords: public procurement, the need for procurement, the subject of procurement, regulation, corruption risks of public procurement

Закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти, або державні закупівлі, є важливим інститутом ринкової економіки, який дозволяє на конкурентних засадах задовольняти потреби органів влади і органів місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, інших юридичних осіб, що здійснюють певні публічні функції і мають у своєму розпорядженні необхідні для цього державні кошти, з метою забезпечення виконання ними делегованих державою публічних повноважень в частині вирішення різноманітних питань соціального і економічного змісту в інтересах держави, територіальних громад та громадян.

Відносини у сфері державних закупівель регулюються законодавством, що бере початок із ухвалення Закону України «Про закупівлі товарів, робіт і

послуг за державні кошти» від 22 лютого 2000 року. З того часу воно постійно еволюціонувало під гаслами, що є базовими для кращих зарубіжних практик, зокрема посилення прозорості, антикорупційності, ефективного використання державних коштів, сприяння конкуренції між виконавцями договорів тощо. Найбільш значні і прогресивні трансформації цього законодавства відбулися після укладення Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, набуття чинності якою співпало з оновленням у 2014 році законодавства ЄС у сфері державних закупівель. Однак навіть у останній, чинній нині редакції, ухвалений у грудні 2015 року Закон України «Про публічні закупівлі» не забезпечив вирішення ряду проблем, що були і залишаються вразливими для державних закупівель. Однією з таких проблем, яка висвітлена нижче, є визначення потреби у закупівлі і власне адекватного їй предмета закупівлі.

Ця проблема також не знайшла належного висвітлення у наукових працях та аналітичних дослідженнях ринку державних закупівель. Тематика наукових публікацій, як правило, стосується організації і проведення тендерів, визначення переможця торгів і можливостей оскарження їх результатів, тобто обмежується колом проблем конкурентної складової закупівель. У роботах окремих вітчизняних вчених, зокрема В.В. Смиринського [1], Н.Б. Ткаченко [2], О.П. Шатковського, М.В. Романіва, І.О. Школьник, питання визначення предмету закупівель не отримало достатнього наукового та методичного розвитку.

Окремим аспектам проблеми визначення предмета закупівлі присвячені ряд публікацій іноземних вчених. Наприклад, М.В. Нестерович та В.І. Смирнов зазначають, що «саме по собі визначення предмета закупівлі далеко не завжди є простим питанням, особливо у тих випадках, коли потреби замовника можна задовольнити різними способами» [3, с. 47]. Але цю тезу вони надалі звужують до необхідності поглибленого кон'юнктурного дослідження ринку, аби всебічно з'ясувати різні способи задоволення потреби у закупівлі. Проте визначення власне потреби у тому чи іншому предметі закупівлі, стосовно якого провадитиметься дослідження ринку, залишається поза їхньою увагою.

Одна із найбільш відомих праць Н. Димитрі, Г. Піга і Дж. Спаньоло [4], або посібник Л. Гарольда [5], теж присвячені лише науковому обґрунтуванню теорії та висвітленню практики застосування різних процедур закупівлі, стратегії торгів, попередження змови і корупції під час закупівель. Аналогічного змісту є і інші публікації, у тому числі й матеріали науково-практичних конференцій та семінарів.

Слід зауважити, що правила визначення потреби у предметі закупівлі не належать до сфери регулювання директив ЄС та інших міжнародних угод з питань публічних закупівель, оскільки вони не можуть створювати бар'єрів у торгівлі. Проте такі правила є «необхідним елементом регулювання державних закупівель та повноцінно функціонуючої системи здійснення державних закупівель. Коли в Директивах не врегульовано зазначені питання, це дає більшу свободу встановити спеціальні (й навіть інноваційні) національні правила з цих питань» [6, с. 24].

На підтвердження актуальності питання визначення потреби в предметі закупівлі можна навести те, що, наприклад, у 2017 р. 53 тис., або 30,3%, закупівель загальною очікуваною вартістю 121,9 млрд грн не відбулося. Водночас було скасовано 6,8%, або майже 12 тис. процедур закупівель, загальною очікуваною вартістю 89,3 млрд гривень. Органи влади пояснюють це недостатнім рівнем професійності та обізнаності замовників щодо норм чинного законодавства та незацікавленістю бізнесу в участі у торгах. Проте, на нашу думку, значною мірою це обумовлено тим, що замовлялися предмети закупівлі без належного обґрунтування потреби в них, без яких замовники могли би обійтися, і, фактично, обійшлися, оскільки торги не відбулися чи були скасовані і повторно не проводилися. Вражає обсяг державних коштів, що мали бути витрачені на такі закупівлі, – 211,2 млрд грн, що становить 27,2% від загальної суми оголошених торгів, або 55,5% від суми завершених закупівель у 2017 р. [7, с. 24].

Вітчизняне законодавство містить окремі нормативно-правові акти, які регулюють лише порядок оформлення плану закупівель і стосуються уніфікації найменування предмета закупівлі у такому плані, але жодним чином не вирішують проблеми визначення потреби у цьому предметі. Так, Порядок визначення предмета закупівлі, затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 17.03.2016 р. № 454, є суто технічним документом, що визначає порядок номенклатурної ідентифікації предметів закупівель відповідно до ряду державних класифікаторів продукції, послуг, будівель і споруд України [8], включаючи визначення вартості таких предметів закупівель. Проте цей документ не містить власне порядку визначення потреби замовника у закупівлі та обґрунтування необхідності закупівлі того чи іншого предмета для задоволення такої потреби.

Водночас, вимога закону щодо обов'язку замовника скласти річний план закупівель та оприлюднювати його стосується лише формального відображення намірів замовника стосовно закупівель певних предметів (товарів, робіт, послуг), у той час як засади обґрунтування і визначення таких предметів з певними експлуатаційними чи споживчими характеристиками, які б відповідали суспільним інтересам та потребам замовника, досі залишаються поза увагою законодавця.

Неврегульованість порядку визначення потреби у предметі закупівлі призводить до того, що замовник – як розпорядник державних, а не власних коштів – самостійно визначає, що йому закуповувати за відсутності критеріїв відповідності таких закупівель реальним потребам і публічним функціям замовника, які мають узгоджуватися з державними (суспільними) інтересами чи інтересами місцевих громад. Тому відсутні і підстави для відповідальності замовника у разі закупівель предметів, що не є актуальними в контексті зазначених критеріїв. У підсумку має місце спотворення базового принципу розпорядження власністю, адже в цьому випадку кошти державні, але витрачаються вони безконтрольно посадовими особами замовника.

Це сприяє поширеній практиці закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти, які не є необхідними для замовника, або з надлишковими

споживчими властивостями, а також предметів розкоші або товарів низької якості чи з неналежними експлуатаційними характеристиками, або навіть удаваних робіт чи послуг, яких виконавець за домовленістю з замовником не має наміру виконувати чи надавати, хоча документально «факт» виконаних робіт (наданих послуг) буде «підтверджений». Як наслідок, мають місце масові факти зловживань з визначенням потреби у предметі закупівлі – від спроби «Укрзалізниці» закупити невиправдано дорогі підстаканники до закуплених броньованих та елітних марок авто для чиновників, або вживаних чи, навіть, непридатних для належної експлуатації транспортних засобів для залізничних вантажних і пасажирських перевезень (вагонів, локомотивів). Подібні факти призводять до необґрунтованих витрат державних коштів і є проявом інституційних ризиків, пов'язаних з відсутністю належних формальних інститутів – встановлених законодавством правил і критеріїв визначення потреби замовника у закупівлі і адекватного їй предмета закупівлі.

Крім того, визначення необов'язкових потреб (закупівля предметів, що не є необхідними для замовника або у надмірних розмірах чи кількостях порівняно з фактичною потребою з метою отримання вигоди конкретним постачальником), або визначення потреб таким чином, щоб надати перевагу конкретному постачальнику (замовлення товарів чи послуг в такій формі і з такими якостями, що не є істотними для задоволення реальних потреб замовника, а лише створюють переваги для певного постачальника, тобто «підлаштування» потреби під можливості конкретного постачальника) можуть бути віднесені до методів корупції і є важко контрольованим фактором корупційних ризиків у сфері державних закупівель [9, с. 17–18].

З метою зменшення ризиків, що мають наслідком закупівлю за державні кошти предметів, які часто є неактуальними чи непридатними для належного і достатнього задоволення реальних потреб замовника, слід встановити підзаконним актом уповноваженого органу у сфері закупівель, яким є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, правила (процедуру) обґрунтування потреби і адекватного їй за необхідними якісними (експлуатаційними) характеристиками предмета закупівлі з урахуванням розумного поєднання його ціни і споживчих властивостей. При цьому важливо виходити виключно з необхідності раціонального, економного і ефективного забезпечення діяльності замовника та виконання ним власних чи делегованих публічних функцій. Такі правила мають визначати принципи, методичні засади і алгоритми, якими має керуватися замовник при обґрунтуванні необхідності закупівлі тих чи інших товарів, робіт чи послуг у частині номенклатури, специфікацій чи видів товарів (особливо за наявності на ринку аналогів), робіт і послуг, їх споживчих властивостей і умов експлуатації (використання), зокрема технічного нагляду та гарантійного обслуговування, адекватних потребам замовника відповідно до цілей і завдань, які мають бути досягнуті і вирішені за результатами закупівель.

У зв'язку з викладеним, врегулювання порядку визначення потреби в публічній закупівлі та, власне, самого предмета закупівель, адекватного такій потребі, має стати базовим елементом інституту публічних закупівель як

цілісної системи. Прийняття відповідного законодавчого акта гарантувало би здійснення закупівель за державні кошти лише предметів (товарів, робіт, послуг), які є необхідними й достатніми за своїми споживчими чи експлуатаційними властивостями для забезпечення потреб замовників та належного виконання ним публічних функцій.

Список використаних джерел

1. Смирчинський В.В. Логістичний менеджмент державних закупівель. Теоретично-правовий та методологічний аспект: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 390 с.
2. Ткаченко Н.Б. Управління державними закупівлями: монографія. Київ: Вид-во «Книга», 2007. 296 с.
3. Нестерович Н.В., Смирнов В.И. Конкурсные торги на закупку продукции для государственных нужд / под ред. А.Г. Свиаренко. Москва: ИНФРА-М, 2000. 360 с.
4. Руководство по закупкам: учеб. пос. / под ред. Н. Димитри, Г. Пига, Дж. Спаньоло. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. 695 с.
5. Гарольд Л. Конкурси, тендери та пропозиції: вигравайте, використовуючи кращий досвід / за наук. ред. Г.В. Григораши. Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. 304 с.
6. Збірник директив ЄС з питань державних закупівель / Проект «Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС». Київ : січень 2015 р. 637 с.
7. Аналіз функціонування системи публічних закупівель. 2017 : Звіт / Мінеконом розвитку України, 2018. 34 с.
8. ДК 021:2015. Національний класифікатор України. Єдиний закупівельний словник. [На заміну ДК 021:2007; чинний від 2016-01-01]. Вид. офіц. Київ : Мінеконом розвитку України, 2015. 278 с.
9. Размеры, формы и проявления коррупции в процессе проведения закупок на муниципальном уровне в Российской Федерации : Технический документ / Э. Давид-Баррет, М. Фазекас, Н. Смирнов, Н. Маслова, 2018. 101 с. URL: <https://rm.coe.int/eccd-precop-ii-tp4-procurement-final-rus/16809471e4> (дата звернення: 04.10.2019).

Жаган Іван Сергійович

*здобувач вищої освіти економічного факультету
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

ІНВЕСТИЦІЇ ДЛЯ ІННОВАЦІЙ, АБО ЯК ДЕРЖАВА СПРИЯЄ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інноваційна діяльність, бізнес, розвиток економіки.

Keywords: investment, investment climate, innovation, business, economic development.

*«Інноваційна діяльність — це гарно організована, раціональна і систематична робота.»
Пітер Друкер*

Інвестиційний клімат держави – це сукупність політичних, правових, економічних факторів, які забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних інвесторів. На інвестиційний клімат країни впливає багато факторів, вагоме значення серед яких мають політична стабільність, рівень втручання уряду в економіку, політико-економічні фактори; наявність природних ресурсів, демографічна ситуація, географічне положення, рівень та динаміка ключових макроекономічних показників.

Одним з актуальних завдань для України залишається створення привабливого інвестиційного клімату, що у першу чергу пов'язане з належним законодавчим регулюванням.

До ключових факторів, що обумовлюють інвестиційний клімат, відносять:

- загальні умови інвестиційної діяльності, валютне регулювання, стабільність національної валюти, інвестиційний рейтинг країни;
- правове поле інвестиційної діяльності ;
- ступінь функціонування фондових бірж, наявність інфраструктури тендерів;
- режим іноземного інвестування, умови реєстрації іноземних інвестицій і спільних підприємств, наявність вільних економічних зон;
- рівень інвестиційної діяльності банків та рівень розвитку системи небанківських фінансово-кредитних установ;
- рівень розвитку будівельного комплексу та система матеріально-технічного забезпечення інвестицій;
- мотивація дій індивідуальних інвесторів [1].

Отже, інвестиційний клімат – це сукупність всіх факторів, які враховують потенційні інвестори при прийнятті рішення щодо інвестування. Якщо спростити, то це рівень надійності та легкості ведення бізнесу, а саме: рівень економічної свободи, рівень корупції, реєстрація бізнесу, отримання дозволу на будівництво, реєстрація власності, кредитування, захист прав інвесторів, оподаткування та забезпечення виконання контрактів.

Вагомий відсоток інвестицій належить українським підприємцям які перераховують кошти в іноземні банки. У лютому 2019 року було прийнято закон про валюту та валютні операції. Цей закон дає можливість фізичним особам інвестувати за кордон до 50 тисяч доларів на рік, юридичним особам – до 2 мільйонів євро. Тобто вимоги до валютних операцій знизилися, немає потреби оформлювати валютні ліцензії для виведення коштів за кордон. Як наслідок, маємо незначне збільшення інвестицій за кордон, тобто витік українських інвестицій за кордон.

8 серпня 2019 року Президент України Володимир Зеленський заявив о намірі легалізації азартних ігор у 5-зіркових готелях на півдні України. Це було зроблено з метою продемонструвати зелене світло для іноземних інвесторів. На мою думку, давати дозвіл на відкриття казино лише в 5-зіркових готелях не зовсім гарна ідея, тому, що це суттєво не вплине на ситуацію через диференціацію населення і більшість закладів залишиться в тіні.

Ігровий бізнес є високоприбутковим і тому в багатьох країнах світу він дозволений в спеціально відведених регіонах, або навіть є повністю легалізований, але при цьому держава повністю контролює та регулює увесь процес. Україні потрібно використати світовий досвід країн та переробити під себе, це дозволить створити власну модель, власний «Лас-Вегас». Звісно, потрібно створити такі умови: прийняти єдиний закон для контролю за сферою азартних ігор (як класичних, так і онлайн), запровадити систему ліцензування та патентування, встановити національні стандарти і тд. Державний бюджет буде отримуватиме гроші від казино та гральних автоматів через ліцензійні збори, податок на прибуток, податок з виграшу і податок на дивіденди. Туристи з інших країн, де ігровий бізнес заборонений, масово будуть приїжджати, щоб витратити гроші в нашій Україні, тим самим збільшуючи наш ВВП. З'явиться величезна кількість нових робочих місць. Україна стане більш привабливою для іноземних інвесторів з їх капіталом та більш цікавою для туристів.

Поняття інвестицій та інновацій є практично неподільним. Інноваційна діяльність обов'язково вимагає інвестиційної діяльності, водночас інвестиційна діяльність передбачає зростання ефективності виробництва через запровадження нових прогресивних методів управління, нової техніки та технологій, збільшення рівня вкладення в людський капітал [2].

У 2019 році влада має на меті проводити законотворчу діяльність щодо сфери інноваційної діяльності та трансферу технологій, а саме:

1. стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року:

- створення нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну сприятливу діяльність;
- створення сприятливих умов для розвитку інноваційної інфраструктури та діяльності венчурного бізнесу;
- збільшення надходжень від продажу та використання об'єктів права інтелектуальної власності, наукомісткої продукції;
- збільшення обсягів позабюджетного фінансування наукових досліджень і науково-технічних розробок;
- збільшення суб'єктів господарювання, що займаються винахідництвом, прикладними дослідженнями та науково-технічними розробками;
- зростання частки підприємств, що займаються інноваціями, зокрема, малих.

2. проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»:

– скорочення переліку документів, які необхідно подати для реєстрації технології.

– скорочення переліку документів, які необхідно подати для реєстрації технології [3].

Поліпшення стану економіки України близиться, і це вже факт, але змін недостатньо. Для зростання рівня економіки, потрібні інвестиції, потрібен розвиток усіх рівней бізнесу. Як і раніше інвестори не ризикують вкладати кошти через головних ворогів країни – корупцію і судову систему. Ще не було проведено достатньо змін щодо ліквідації корупції, що розвивалася протягом 27 років, а судова система тільки почала свій шлях оновлення шляхом зміни кадрів та законів. Також інвесторів не менше хвилює 5-річний військовий конфлікт. На даний момент відбувається позитивні законодавчі змін, з метою створення більш сприятливого інвестиційного клімату в країні. Також, потрібно щоб закони працювали, працювали для всіх однаково та судова система була справедливою та чесною.

Список використаних джерел

1. Інвестиційний клімат держави та фактори, що його формують [Електронний ресурс] // Інвестування – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/1026071063370/investuvannya/investitsiynyi_klimat_derzha_vi_faktori_yogo_formuyut.

2. Сподіна В. О. ІННОВАЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЇ: СУТНІСТЬ І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК / В. О. Сподіна. // Ефективна економіка. – 2013. – №12. – С. 1.

3. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. // Урядовий кур'єр. — 2019. — 15 липня — С. 9.

Калініченко Зоя Дмитрівна
доцент, к.е.н., доцент кафедри аналітичної економіки
Дніпропетровського державного університету,
м. Дніпро, Україна

ЯКІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇН З РИНКОВОЮ СИСТЕМОЮ

Ключові слова: економічне зростання, дисбаланси, розвиток реального сектору, інструменти фінансово-монетарної політики, узгоджені пріоритети розвитку

Key words: *economic growth, imbalances, development of the real sector, instruments of financial and monetary policy, agreed priorities of development*

Для країн, що визначають для себе ринковий шлях досягнення конкурентоспроможності і економічного зростання, саме невідповідність, незбалансованість в реформуванні секторів, структурні диспропорції, неякісне

державне управління доволі часто є фатальними чи такими, що тягнуть країну назад, до занепаду та зубожіння, перетворюють в «бананову республіку», в сировинний придаток, в країну «сумнівних розваг».

Незбалансованість негативно впливає на економічні процеси, сприяє скороченню податкових надходжень до бюджету, масштабного використання та ускладнення різних корупційних та тіньових схем, що призводить до невиконання державних фінансових зобов'язань, до зниження рівня економічної безпеки.

Диспропорції в економіці та державному управлінні є однією з істотних загроз економічному зростанню і навіть національній безпеці багатьох країн, що стали на шлях ринкових реформ, але не подолали протиріч свого історичного минулого.

Теоретико-методичні основи структурної і секторальної незбалансованості реформ, державного управління реформами та проблем сталого економічного розвитку країн розглядали у своїх працях Джозеф Стігліц, Генрі Фаррелл, Карл Поланьї, Сергій Гурієв та інші вчені. Серед вітчизняних науковців дослідження незбалансованості політики реформування економічних процесів, проблем неякісного державного управління в країнах з ринковою системою, що розвивається, провели Богдан Данилишин, Володимир Мандибура, Віктор Козюк, Михайло Палінчак та інші. Їм належать розробки таких важливих аспектів цієї складної проблеми, як проблеми політичного популізму і корупції, якості державного управління.

Найчастіше на глобальному рівні розвитку країн виділяють соціально-економічні дисбаланси в наступних сферах:

- розмір ВВП на душу населення, тобто сильна нерівномірність цього показника для різних країн і регіонів світу;

- рівень доходів населення або ж глобальним дисбалансом є той факт, що в різних країнах і регіонах світу рівень доходів населення значно відрізняється;

- рівень життя населення - доходи населення, доступність освіти і медичного обслуговування, рівень політичних і економічних свобод, тривалість життя тощо;

- виробництво і споживання певних видів ресурсів, наприклад, дисбаланс виробництва і споживання вуглеводневої сировини, коли лідерами в галузі споживання нафти і газу є одні країни, а лідерами в галузі виробництва – інші;

- державний борг - кількість державних облігацій, які знаходяться в обігу і підлягають погашенню. Дисбаланс проявляється в тому, що в одних країнах має місце порівняно високий показник державного боргу, а в інших - порівняно низький;

- зовнішній борг та його широкий розкид в розрізі країн;

- експорт/імпорт та те, що одні країни упродовж багатьох років мають позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, а інші – негативне;

- розвиток економіки в цілому або окремих її секторів. До цього типу можна також віднести технологічні дисбаланси (різний рівень технологічного розвитку виробництва в різних країнах), освітні (рівень грамотності, якість

освіти і повнота охоплення різних верств населення), міру розвитку банківської і фінансової системи (перелік доступних послуг і охоплення населення ними;

- демографічні дисбаланси, що характеризуються різною віковою структурою населення в різних країнах. В результаті, для розвинених країн характерний дефіцит робочої сили і надмірне навантаження на пенсійну систему, а для тих країн, що розвиваються – безробіття.

Серед завдань дослідження слід вказати на такі:

- з'ясування зв'язків, ланцюгів зв'язків, що характеризують незбалансованість та диспропорції;

- оцінка глибини існуючих протиріч різними методами в процесі реформування економіки країн;

- розробка рекомендацій щодо підвищення якості державного управління в Україні, виходячи з оцінки глибини диспропорцій і протиріч.

Слід вказати, що типовою є практика, коли держава сама, своїми непрофесійними рішеннями сприяє корупції, тінізації економіки, офшоризації і витоку капіталу і ресурсів з країни.

Причини незбалансованості для недосконалих ринкових систем – це:

- ручне управління фінансовими регуляторами, макроекономічними інструментами;

- непрофесійність та прорахунки;

- політичне та олігархічне лобіювання;

- корупція;

- неспівпадіння інтересів між групами та недостатня вмотивованість їх;

- стратегічна безвідповідальність.

В Україні, при всіх позитивних досягненнях, статистика показників та багато посилань на них характеризують ще хиткий стан економіки (табл.1). Зростання ще недостатнє для того, щоб скоротити розрив в рівні життя з Західною Європою. Відсутність у ринку тої всепереможної сили щоразу підтверджується на практиці.

Таблиця 1

Показники номінального валового внутрішнього продукту, споживчих витрат, експорту та імпорту товарів і послуг в Україні у 2005-2018 р.р.

Рік	Номінальний ВВП за рік	Споживчі витрати		Валове нагромадження		Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг	
		млн. грн.	млн. грн. %	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2005	441452	337879	76.5	99876	22.6	227252	51.5	-223555	-50.6
2006	544153	424060	77.9	134740	24.8	253707	46.6	-269200	-49.5
2007	720731	558581	77.5	203318	28.2	323205	44.8	-364373	-50.6
2008	948056	758902	80.0	264883	27.9	444859	46.9	-520588	-54.9
2009	913345	772826	84.6	155815	17.1	423564	46.4	-438860	-48.0
2010	1082569	914230	84.5	199918	18.5	549365	50.7	-580944	-53.7

2011	1316600	1105201	83.9	282474	21.5	707953	53.8	-779028	-59.2
2012	1408889	1269601	90.1	257335	18.3	717347	50.9	-835394	-59.3
2013	1454931	1350220	92.8	228474	15.7	681899	46.9	-805662	-55.4
2014	1566728	1409772	90.0	220968	14.1	770121	49.2	-834133	-53.2
2015	1979458	1715636	86.7	303297	15.3	1044541	52.8	-1084016	-54.8
2016	2383182	2018854	84.7	512830	21.5	1174625	49.3	-1323127	-55.5
2017	2982920	2552525	85.6	618914	20.7	1430230	47.9	-1618749	-54.3
2018	3558706	3196756	89.8	667953	18.8	1608890	45.2	-1914893	-53.8

Минулого року економіка України зросла найбільше за останні 7 років – на 3,3%, згідно з оцінками Національного банку [1]. Та в 2019 році, за твердженням правління НБУ, через жорстку монетарну політику, необхідну для зниження інфляції, і стриману фіскальну політику, обумовлену погашенням значних обсягів державного боргу в цьому році, зростання реального ВВП може сповільнитися до 2,5%.

Нобелівський лауреат Джозеф Стігліц писав: «Багато колишніх комуністичних країн в більшості своїй звернулися до капіталізму, але деякі з них вибрали спотворений варіант ринкової економіки. Вони поміняли свого бога Карла Маркса на нового – Мілтона Фрідмана. Та нова релігія добре їм не служить» [3, с. 125].

Проведена останніми роками в Україні монетарна політика підпорядкована благим цілям приборкання інфляції і стабілізації фінансового сектора, але не особливо враховує динаміку розвитку реального сектора економіки. Протягом багатьох років оперування фінансовими інструментами здійснювалася певною мірою окремо від реальних економічних і соціальних процесів.

Наслідком досить високих кредитних ставок, зумовлених рівнем облікової ставки НБУ, стало недостатнє завантаження виробничих потужностей більшості галузей промисловості України. Тобто їх потенціал значною мірою не використовується. За підсумками 2018 року, в структурі капітальних інвестицій банківські кредити становлять 7%, в той час як власні кошти підприємств – 73,2% [2]. Такі джерела інвестицій як кошти місцевих бюджетів і гроші населення на будівництво житла за питомою вагою перевищують банківські кредити.

Потрібно працювати над розширенням джерел фінансування для інноваційних проектів у промисловості. Сьогодні недостатньо використовуються наявні механізми пільгового фінансування, тому варто проаналізувати можливі вузькі місця процесу.

Необхідно підтримувати створення нових підприємств і технологічне оновлення промислових МСП. Цей напрям може бути перспективним для залучення донорських і державних коштів, наприклад, на проведення технологічного аудиту і підтримку стартапів. Утім, кінцева відповідальність за підвищення продуктивності виробництва покладається на самих підприємців.

В Україні Президентом ініційовано запровадження дворічного мораторію на перевірки фізичних осіб-підприємців усіх категорій, крім "ризикових".

Таким чином глава держави відгукнувся на заклики представників малого бізнесу. Вони протестували проти законів "Про внесення змін до закону "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг" щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг" та "Про внесення змін до Податкового кодексу щодо детінізації розрахунків в сфері торгівлі і послуг", що запроваджують електронний чек". Також пом'якшується відповідальність за неправильне ведення звітів протягом першого року дії закону.

Для збалансованого розвитку фінансового і реального промислового секторів економіки України важливим є продовження основних реформ і зусиль з поліпшення інвестиційного клімату. Але це не є перешкодою для впровадження заходів із розвитку промисловості та впровадження індустрії 3.0/4.0. Першочерговим завданням є закінчення роботи над формулюванням промислової політики Уряду. Це може бути зроблено через прийняття Стратегії розвитку промислового комплексу або іншого документа, що сформулює позицію України щодо промислової політики. Інші програмні документи уряду необхідно зорієнтувати з цією концепцією державної політики.

Для підтримки реальної економіки необхідні такі заходи, як боротьба з корупцією, реформа судочинства, оновлення освітньої системи, розвиток фінансового сектору, поліпшення інвестиційного клімату через зменшення регуляторного навантаження на бізнес і впровадження прозорих та рівних правил гри.

Основна ініціатива має виходити від бізнесу, але з використанням підтримки держави. Необхідно створити національну та регіональні платформи 4.0 за прикладом країн ЄС, які об'єднували б державні інституції, бізнес і науковців. Оскільки масштаб змін величезний, а знань і досвіду в сфері «розумних» технологій не вистачає, компанії будуть створювати гібридні або перехідні організації, що дозволить збирати в одному місці найкращих фахівців, освоювати потрібні знання і навички.

Таблиця 2

Індекси промислового виробництва, експорту і споживчих витрат в Україні у 2013 та 2017-2019 р.р. (%)

Показник	2013	2017	2018	2019 (прогноз)
Індекс промислового виробництва	99,0	97,1	95,0	84,6
Індекс експорту товарів і послуг	46,9	47,9	45,3	51,5
Індекс споживчих витрат	92,8	85,6	89,8	85,5

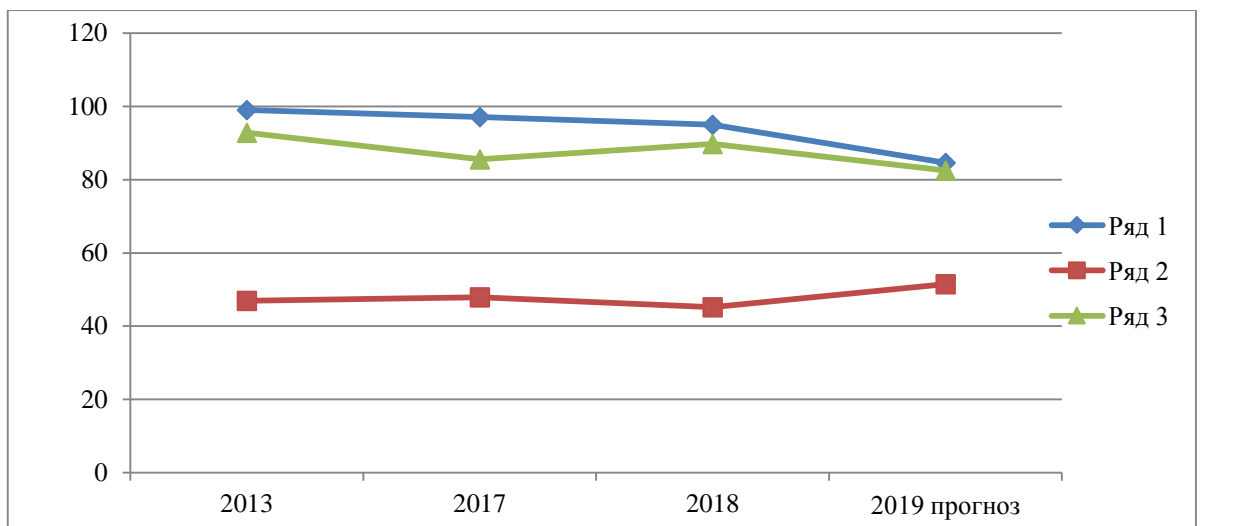

Рисунок 1 - Індеси промислового виробництва, експорту і споживчих витрат в Україні у 2013 та 2017-2019 р.р. (%)

Індекс промислового виробництва визначається у вигляді відношення поточного обсягу виробництва (в грошовому вираженні) до обсягу промислового виробництва в попередньому періоді. Методологія розрахунку індексу базується на використанні даних про динаміку виробництва видів продукції за встановленим постійним набором товарів-представників найважливіших видів промислової продукції (близько 1000 позицій).

З огляду на обмеженість бюджетного фінансування варто утримуватися від запровадження великих нових програм державної допомоги промисловим підприємствам у вигляді податкових пільг або прямих субсидій. Натомість нагально потрібно проаналізувати ефект від уже наявних пільг і зробити висновки про їх доцільність. При наявному позитивному ефекті державної допомоги на розвиток галузі допомогу потрібно надавати відповідно до таких принципів: вона має надходити вчасно, на певний період часу та адресно.

Висновки. Трансформаційні зміни в країнах з ринковою системою, що розвивається, мають забезпечувати економічне зростання і ґрунтуватись на інтеграційно-ринкових можливостях. Вирішення проблем державного регулювання економічних процесів базується на розкритті сутності механізмів реформування їх економік. Типовість проблем як для України, так і для інших країн з перехідною економікою обумовлює однакові механізми реформування економічної системи, політичної системи та системи державного управління.

Удосконалення методичного інструментарію оцінювання рівня економічного розвитку країни потребує урахування збалансованості в системі показників макроекономічного розвитку.

Ситуація на сьогодні така, що особливий вплив на економічний розвиток країн вмотивовано здійснюють державні корпорації, галузеві монополії, окремі олігархи та владні структури. Через цей вплив можливості, які надаються країнам в окремі періоди їх історичного розвитку, втрачаються. Сильні політичні групи, олігархи, «хижацькі еліти» диктують свої умови. Саме вони впливають на напрямки використання фінансових ресурсів, на розвиток секторів, сегментів, галузей.

Дослідження підтвердило тезу про необхідність наблизити макроекономічні пріоритети та напрямки розвитку грошово-кредитної сфери до пріоритетів розвитку реального сектора економіки. Вплив кризи незбалансованості в країнах посилює слабке зростання підприємств з переробки сировини та подовження ланцюгів створення доданої вартості та відсутність вітчизняних виробників в глобальних мережах створення доданої вартості.

Нагальною потребою для прискорення економічного зростання країн з трансформаційною економікою в наявних умовах є впровадження максимального ступеню економічної свободи для суб'єктів – учасників галузевих ринків, з максимальною вимогою їхньої соціальної відповідальності. Ця вимога повинна змінити становище з поширенням соціально-політичного популізму, що до сьогодні має значний вплив на українську економіку та економіку інших країн.

Таким чином, дослідження дозволило системно розглянути можливості реалізації ефективних механізмів державної політики реформування економіки країн з ринковою системою, що розвивається, в тому числі в прикладному аспекті розробки інституційно-правових механізмів, здатних забезпечити стійкі темпи економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Савельєв Ю. Б. Багатовимірна сучасність: соціальне включення в оцінці суспільного розвитку : монографія / Ю. Б. Савельєв. К. : ВПЦ "Київський університет", 2017. 447 с.
2. Державна служба статистики України. www.ukrstat.gov.ua;
3. Богдан Данилишин НБУ- це не ФРС. Регулятор діє не зовсім «за розміром одягу» Видання «День»№21,. 5 лютого, 2019р. <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/nbu-ce-ne-frs-bank-angliyi-chy-nacionalnyu-bank-shveycariyi>
4. Глобалізація та її тягар. Джозеф Стігліц Пер. зангл.- К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. 252 с. Joseph Stiglitz. Globalization and its discontents. Great Britain: Allen Lane The Penguin Press <https://www.ips-journal.eu/book-reviews/article/show/globalization-and-its-discontents-revisited-2708/>

Карпенко Андрій Володимирович

*доцент, д.е.н., доцент кафедри економіки та митної справи
Національного університету «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

Ключові слова: комерціалізація, інновації, розвиток, нова економіка, стратегія.
Keywords: commercialization, innovation, development, new economy, strategy.

В сучасних умовах нової економіки, поширення процесів глобалізації, пришвидшення науково-технічних змін і розвитку людського потенціалу основним фактором забезпечення конкурентоспроможності країни в довгостроковій перспективі стає процес створення і нарощення інноваційних конкурентних переваг. Саме інновації є головною рушійною силою динамічного розвитку суспільного виробництва, оскільки сучасні світові соціально-економічні системи характеризуються економічним зростанням інноваційного типу, при якому підвищення якості життя забезпечується успішним використанням різних нововведень, зокрема процесами заміни устаткування, розробкою та впровадженням нових технологій, посиленням технологічної конкуренції, попитом на фундаментальні і прикладні дослідження тощо. В таких умовах відбувається загострення конкурентної боротьби на фоні глобалізації світових ринків і формування економіки знань, де поряд з інтелектуальними активами людини зростає важливість таких чинників економічного розвитку як науки, науково-технічного потенціалу і механізму комерціалізації інновацій. Переможцями на світових ринках виявляються ті країни і корпорації, які не просто володіють потужним науково-технічним потенціалом, а й здатні найбільш ефективно його використовувати, тобто трансформувати нові наукові ідеї і відкриття у комерційну продукцію (комерціалізувати) швидше за інших та з меншими витратами проходити цикл наука-виробництво-збут. Визначені риси сучасного світового порядку не оминають і Україну, суспільство якої вже тривалий період намагається обрати й реалізувати суттєві трансформаційні зміни в соціально-економічному житті.

Сьогодні інноваційний розвиток економіки України стикається з безліччю перешкод і переважно з формальними підходами у державі до стимулювання творчості та розвитку креативності в суспільстві, підвищення рівня інноваційної активності, до розробки стратегій, законодавчих ініціатив, структурних змін в економіці, розподілу відповідальності, підтримки взаємодії бізнесу, освіти, науки і влади тощо. Тобто на кожному з рівнів не створюються конкурентні умови, а часто присутня недобросовісна конкуренція влади або тиск тіньового сектору чи кримінальних лобі. Негативні наслідки загострюються з причин неузгодженості власників капіталу і еліти щодо стратегічного розвитку держави, практики недотримання законів, «подвійних стандартів» і корупції. Відповідно в суспільстві поширеними є: низький рівень довіри, відповідальності, толерантності та солідарності. Вітчизняні нормативно-правові документи, які регламентують діяльність національної інноваційної системи (НІС), характеризуються незавершеністю і позбавлені системного підходу, відсутністю цілеспрямованої, послідовної державної політики у напрямі створення та розвитку інноваційної інфраструктури, формування інтеграційних зв'язків освіти, науки і бізнесу, соціальної відповідальності держави, бізнесу й людини тощо.

Високі ризики економічної та політичної нестабільності не сприяють покращенню вітчизняного інвестиційного середовища, а конфлікти щодо реформування впливають на загострення соціально-економічного стану країни, підвищення рівня бідності населення й бізнесу та відповідно поглиблюють

перепони щодо можливості залучення інвестиційних ресурсів, розвитку інноваційних процесів. Без подолання (вирішення) причин суттєвої «консервації» ряду чинників недовіри в Україні зрушення в інноваційному напрямі будуть несуттєвими, поодинокими. І, як наслідок, при формальній наявності всіх підсистем НІС в Україні та значній кількості суб'єктів, що залучені у різні інноваційні процеси, їх стан і рівень взаємодії не дозволяють забезпечити інноваційний розвиток економіки.

Загальновідомо, що стратегічне управління відображає комплексний підхід до проблеми інноваційного розвитку економіки в довгостроковій перспективі та засноване на розробці й реалізації такої стратегії, яка була б спрямована на формування інноваційного середовища та комерціалізацію інновацій. Оскільки комерціалізація інновацій є процесом матеріалізації результатів НДДКР на практиці, який починається на стадії постановки теми, супроводжуючи розробку протягом усього періоду її виконання і зумовлює можливість систематичного впровадження нових науково-технічних результатів, то доцільно мати відповідну стратегію. Формулювання перспективних інноваційних ідей, продукування інновацій та їх комерціалізація стають можливими в певних умовах, коли інтелектуальні активи людського потенціалу (ІАЛП) знаходять свій прояв у результативній інноваційній діяльності, що має враховувати економічні, правові, маркетингові, управлінські та техніко-технологічні чинники, а також культурно-ментальні риси населення, які відображають інституціональні особливості розвитку їх компонентів.

Обґрунтовано, що одним із визначальних пріоритетів інноваційного розвитку України є формування та реалізація стратегії комерціалізації інновацій. Вона є системою субстратегій у формі плану з довгостроковою реалізацією економічних, управлінських, маркетингових, правових, техніко-технологічних і культурно-ментальних задач, пов'язаних з розробкою, виробництвом і реалізацією інновацій. Запропоновано концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій (рис. 1), що, по-перше, базується на визначенні змісту стратегії як цільового етапу та пріоритету розвитку ІАЛП; по-друге, включає чинники (економічні, правові, маркетингові, управлінські тощо), рівні (національний, макрорегіональний, регіональний, макрорівень, особистісний), принципи (холізм, гнучкість, точність тощо) та етапи (аналіз, діагностика, прогнозування тощо) комерціалізації інновацій; реалізація стратегії передбачає формування механізму взаємодії освіти, науки і бізнесу для забезпечення синергії в частині капіталізації ІАЛП.

Розробка і реалізація стратегії комерціалізації інновацій в економіці України передбачає перетворення теоретичних установок стратегії на набір конкретних заходів, тобто її якісне опрацювання на принципах соціальної відповідальності та публічно-приватного партнерства на декількох рівнях: державному (національному), макрорегіональному (при його виділенні), регіональному, локальному (територіальному, що входить в регіональний) та мікрорівні (підприємства). Ці рівні мають бути узгоджені між собою як елементи інтеграційної системи. На національному рівні важливо виконати вибір ключових галузей і підприємств, здатних конкурувати на зовнішньому

(міжнародному) рівні і поступово сприяти кластеризації економіки. На інших рівнях – враховувати загальні ключові пріоритети, виходити з внутрішніх можливостей.

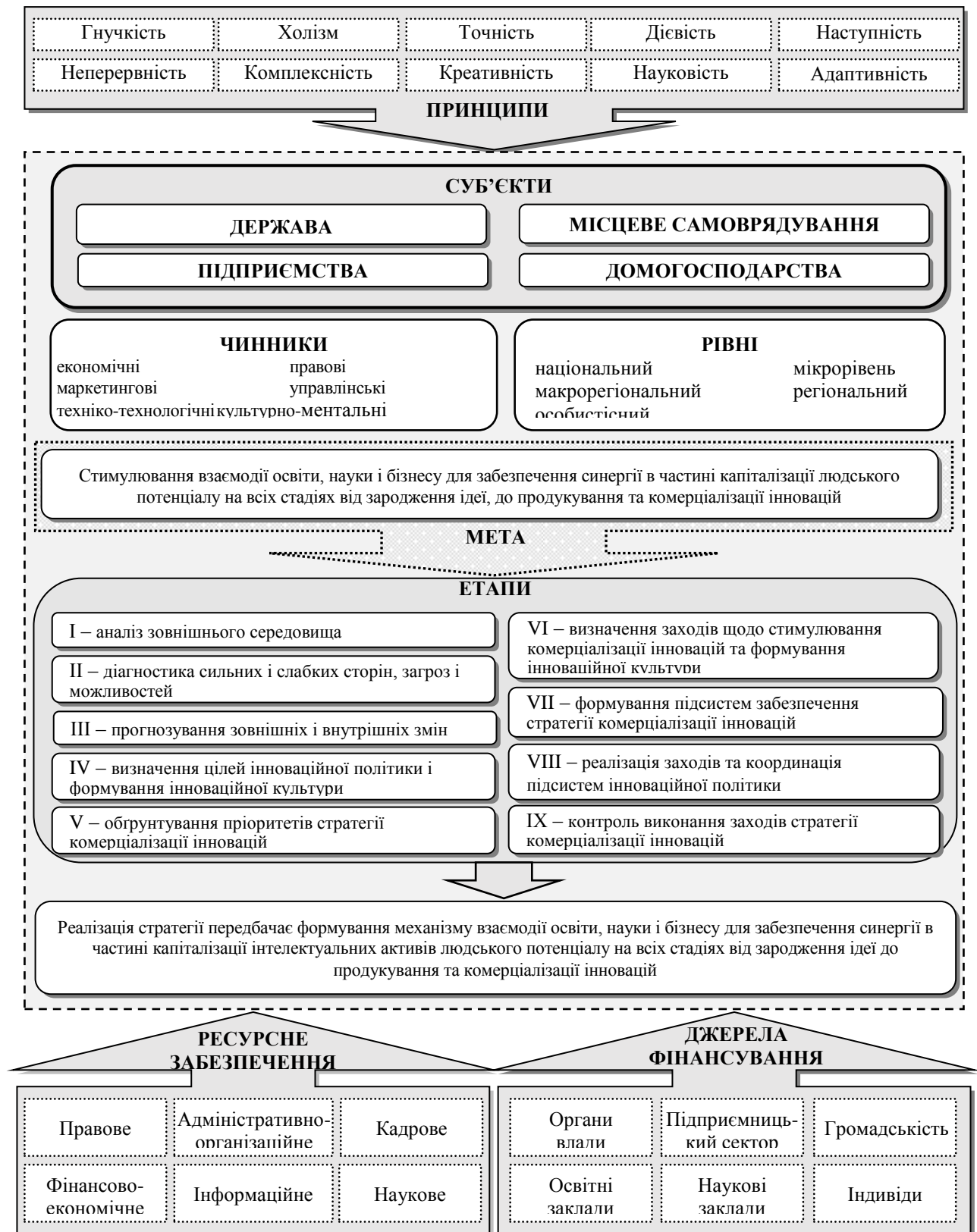

Рис. 1. Концептуальний підхід до формування стратегії комерціалізації інновацій [1, с. 403]

Запропонована стратегія комерціалізації інновацій передбачає

формування комплексу послідовних заходів, які характерні для всіх п'яти рівнів (див. рис. 1) [2, с. 57]. Її розробка та реалізація буде сприяти забезпеченню тісної взаємодії й розвитку інтеграційних процесів між елементами НІС, а саме між генерацією та комерціалізацією знань. Використання стратегії комерціалізації інновацій має стати основою для переходу до «кооперативної моделі» управління інноваційним циклом в національній економіці, що забезпечить органічну взаємодію органів влади, бізнес-структур, університетів і суспільства, підвищить інноваційну активність і ефективність інноваційної діяльності, обумовлюватиме розвиток ІАЛП.

Список використаних джерел

1. Карпенко А.В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія. Запоріжжя: ФОП В. В. Мокшанов, 2018. 510 с.
2. Карпенко А. Стратегия коммерциализации инноваций в Украине. *Scientific letters of Academic Society of Michal Baludansky*. Košice, Slovakia. 2016. № 6. P. 55–58.

Кобушко Ігор Миколайович

*професор, д.е.н., професор кафедри фінансів і підприємництва,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна*

Тютюник Інна Володимирівна

*доцент, к.е.н., старший викладач кафедри фінансів і підприємництва,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна*

Кобушко Яна Володимирівна

*к.е.н., старший викладач кафедри управління,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна*

УРАХУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ТІНЬОВОГО РУХУ КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ СТРАТЕГІЯХ КРАЇНИ

Ключові слова: *прямі іноземні інвестиції, введення, виведення, капітал, тіньові канали, інвестиційні стратегії.*

Keywords: *foreign direct investment, input, output, capital, shadow channels, investment strategies.*

У сучасному економічному середовищі інвестиційні ресурси є об'єктом конкурентної боротьби країн в процесі забезпечення їх макроекономічної стабільності та розвитку. Найбільші за обсягом та найефективніші інвестиції залучають до себе саме ті країни, які впроваджують ефективні стратегії по залученню коштів. Тому формування сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення достатнього рівня інвестиційної безпеки в країні набуває стратегічної важливості та пріоритетності. Ефективність досягнення даних цільових орієнтирів визначає динаміку економічного розвитку та можливості модернізації національної економіки.

Водночас світовий розподіл інвестицій характеризується нерівномірністю та мінливістю, спостерігається суттєва залежність обсягів залучених інвестицій та темпів зростання рівнів економічного та соціального розвитку країни. Досвід інвестиційного розвитку країн свідчить про наявність закономірностей їх функціонування – чим більш розвиненою є країна, тим потужніші обсяги інвестицій будуть у її розпорядженні в майбутньому.

Сучасний стан економіки України свідчить про значну актуальність інвестиційних ресурсів в процесах досягнення головних таргетів макроекономічної стабільності. Однак, для України набуття статусу привабливого об'єкта для внутрішніх і іноземних інвестицій є можливим лише при досягненні порогових значень індикаторів інвестиційної безпеки визначених Доктриною збалансованого розвитку України та критеріїв визначених Міністерством економічного розвитку і торгівлі при розробці «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», основними з яких є: 1) частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій на рівні 20–30 % і вище; 2) відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП на рівні 25 % і вище; 3) відношення обсягів інвестицій до вартості основних засобів на рівні 6 % і вище[1, 2]. На сьогоднішній день, за міжнародними оцінками рівень інвестиційної безпеки в Україні є достатньо низьким, та таким, що не стимулює до зростання довіри з боку іноземних інвесторів. Погіршує дану ситуацію і наявність низки макроекономічних (нестабільність національної валюти, значний рівень корупції та тінізації економіки) та політичних факторів (політична нестабільність та військовий конфлікт), що суттєво погіршують рейтинг інвестиційної привабливості України.

Прямі іноземні інвестиції є вагомим складовим підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни. Так, не зважаючи на те, що на сьогоднішній день, за оцінками вітчизняних аналітиків, частка підприємств в яких не менше 10% статутного капіталу належить іноземному інвестору не перевищує 5%, їх роль в соціально-економічному розвитку країни є вагомим за більшість вітчизняних економічних суб'єктів. Діяльність даних підприємств забезпечує робочими місцями понад 20% працездатного населення країни, формує 24% обсягу капіталу України та майже 35% її загальної валової доданої вартості[3].

Однак, не зважаючи на вагомий роль даних підприємств для країни протягом останніх років спостерігається суттєве скорочення їх кількості. Крім того погіршує ситуацію і наявність значної частки *roundtripping* інвестицій, тобто раніше виведених резидентами коштів, які повертають в країну під виглядом прямих іноземних інвестицій. Дані кошти суттєво спотворюють якісні показники інвестиційних процесів в країні, оскільки не є відображенням реальної активності іноземних інвесторів на вітчизняному ринку. Більшою мірою *roundtripping* інвестиції є індикатором тіншових фінансових потоків, оскільки, як правило, є результатом нелегальної та прихованої діяльності економічного суб'єкта та інструментом легалізації тіншових доходів. Протягом 2010-2018 рр. майже 8,5 млрд. дол. США (22% від загального обсягу прямих

іноземних інвестицій в країну) було виведено за кордон, а потім повернуто в Україну під виглядом іноземних інвестиції [4].

Таким чином, тонізація фінансових та інвестиційних потоків може розглядатися як загроза для економічної та інвестиційної безпеки країни, дестабілізуючий чинник її макроекономічної стабільності. З метою досягнення зазначених вище нами критеріїв інвестиційної безпеки значно актуалізується доцільність ідентифікації найбільш поширених інвестиційних дій або операцій економічних суб'єктів на предмет їх тіньового характеру, систематизація яких наведена в таблиці 1.

Умовно наявні інвестиційні канали можна класифікувати як безпосередні та опосередковані. Безпосередні інвестиційні канали характеризуються виведенням капіталів суто інвестиційної природи, наприклад дивідендів вітчизняних та іноземних інвесторів. Опосередковані інвестиційні канали налічують безліч конфігурацій, які в глобалізаційному середовищі сприяють перетоку капіталів та розпорошують інвестиційний потенціал. До опосередкованих інвестиційних каналів тіньового виведення капіталів можна віднести фіктивні цінні папери, тіньові приватизаційні схеми, офшорні схеми, фінансовий лізинг. Різноманітні комбінації взаємодії опосередкованих інвестиційних каналів ускладнюють відстеження обсягів виведених капіталів, вплив трансмісійних ефектів та оцінку втрат інвестиційного потенціалу країни походження коштів.

Таблиця 1

Набір критеріїв ідентифікації інвестиційних дій або операцій до каналів тіньового характеру

Критерії ідентифікації інвестиційних дій/операцій	Ознака критеріїв
Механізм виведення капіталу	Прямий
	Опосередкований
Джерела інвестицій	офіційні
	Приховані
Характер впливу капіталу	Продуктивний
	Непродуктивний
Сфера виникнення операцій з виведення інвестиційних коштів	Страхова
	Банківська
	зовнішньоекономічна,
	ринок цінних паперів тощо

Зростання тіньового сектора характеризується приховуванням джерел інвестицій. Тому розрізняють офіційні (легальні) та приховані (нелегальні) джерела формування інвестиційних коштів. Походження джерел інвестицій визначають законність їх подальшого руху за інвестиційними каналами.

За характером впливу капіталу можна виділити їх продуктивну та непродуктивну складову. Продуктивний вплив капіталів за інвестиційним каналом відбувається за операціями, які мають законний характер і є доцільними з точки зору зміцнення інвестиційних зв'язків та позицій України на світовому ринку. До непродуктивного впливу капіталу призводять

операції, здійснення яких має протиправний характер або є неефективним для країни. До таких операцій, зокрема, відносяться ті, що здійснюються з метою оптимізації умов інвестування, ухилення від оподаткування, легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, тощо.

Найбільш розповсюджені сучасні схеми виведення капіталів містять багато різнопланових елементів та інструментів реалізації. Тому класифікувати їх в певні види типових схем проблематично, особливо враховуючи трансмісійні ефекти їх функціонування, що виникають в різних сферах.

Таким чином, розробка сучасних інвестиційних стратегій розвитку країни має базуватися на врахуванні характеру інвестиційного каналу виведення коштів, розробці інструментарію мінімізації обсягів roundtripping інвестицій, що в кінцевому випадку сприятиме підвищенню рівня довіри з боку іноземних інвесторів та притоку інвестицій в країну.

* Виконано в рамках науково-дослідної теми № 0117U003930 «Економетричне моделювання механізму запобігання тіньовим схемам виведення капіталу через податкові та інвестиційні канали в Україні»

Список використаних джерел

1. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення: 28.09.2019)

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 №1277. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 29.09.2019).

3. Д. Заха. Німецька консультативна група. Ціна відкритості: який вплив прямих іноземних інвестицій на економіку України. URL:<https://voxukraine.org/uk/tsina-vidkritosti-yakij-vpliv-pryamih-inozemnih-investitsij-na-ekonomiku-ukrayini/>(дата звернення: 28.09.2019).

4. Ретроспективний аналіз даних щодо обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (roundtripping) за 2010р. -2018р. Національний банк України. Департамент статистики та звітності. Київ, 2019р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73849830> (дата звернення: 30.09.2019).

Король Світлана Яківна
доцент, д. е. н., професор,

*Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ «ЗЕЛЕНИХ ОФІСІВ»

Ключові слова: зелений офіс, концепція «зеленого офісу», екологічна відповідальність бізнесу, прозорість діяльності, облік «зеленого офісу».

Keywords: green office, green office concept, environmental responsibility of business, transparency of activity, green accounting.

Україна є однією з найбільш енергоємних, ресурсоємних економік світу. Неefективне використання природних ресурсів продовжує наносити шкоду оточуючому середовищу, знижує конкурентоспроможність компаній, підвищує витрати на утримання та залежність від інших країн, в результаті чого державний бюджет та бюджети компаній стикаються з витратами, які важко контролювати.

Поняття «зелений офіс» не є революційно новим, бо його елементи вже більше, ніж 40 років впроваджуються у світовій практиці, самій концепції вже близько 30 років, а в Україну ознайомлення із його принципами прийшло понад десять років тому. А в останні роки на державному рівні було впроваджено низку заходів, що пов'язані з енергетикою та захистом довкілля. У 2017 р. була прийнята нова більш ефективна енергетична стратегія України на період до 2035 р. Разом з тим очікується зростання соціальної відповідальності населення та бізнесу.

На екологічно відповідальну практику в усьому світі переважно орієнтовані великі компанії. Однак середні та малі компанії спроможні дотримуватись відповідних принципів і підходів у своєму бізнесу. Для них зокрема актуальним є створення, так званих, «зелених офісів». Зважаючи на те, що загалом у світі офіси споживають 40 % усіх корисних копалин[1, с. 30], створення «зеленого офісу» дозволяє проявити екологічну відповідальність не тільки тим компаніям, діяльність яких пов'язана з небезпечним виробництвом чи негативним впливом на довкілля, а й представникам середнього, малого бізнесу та мікропідприємствам [2].

Соціально й екологічно відповідальні підприємства й організації, які впроваджують концепцію «зеленого офісу», більш ефективно використовують свої ресурси і зменшують кількість відходів при роботі в офісах, а також покращують свій імідж [3; 4]. Разом з тим перед керівниками компаній постає завдання з інформування стейкхолдерів про їх вплив на оточуюче середовище, вжиті у зв'язку з цим заходи та їх ефективність. Зазначені аспекти діяльності потребують відображення на різних інформаційних «вітринах» (на сайті компанії, у її фінансовій і нефінансовій звітності). Виконання цього завдання вимагає інформаційної підтримки.

Питанням створення «зелених офісів» займались ряд зарубіжних і вітчизняних науковців, як Т. Боцян, О. Маслюківська, Л. Дж. Перейра (Lloyd John Pereira), В. Чисала (W. Chisala), О. Шпак, І. Шульженко, П. Шеремет та ін. Їх публікації присвячені дослідженню напрямків вдосконалення і запровадження методів управління компанією на засадах ефективного енергозабезпечення, екологічності та створення «зелених офісів». На важливість запровадження екологічного обліку у контексті «зеленого офісу» вказують Т. Боцян і Л. Дж. Перейра.

Отже на часі є розробка методологічних, методичних і організаційних підходів до обліку, контролю й аналізу практики використання ресурсів підприємства та його витрат в умовах «зеленого офісу».

Важливим є той факт, що створення «зеленого офісу» на першому етапі не потребує великих матеріальних затрат: насамперед слід дотримуватись правил щоденного раціонального використання ресурсів і дбайливого ставлення до природи, що часто веде до економії всіх видів ресурсів підприємства (зокрема фінансових).

Однак, було б наївно стверджувати, що «зелений офіс» як фактор зеленої економіки, просто обмежується більш економним використанням ресурсів, підвищенням відповідальності співробітників компанії її партнерів і клієнтів. Це лише перший крок, який у подальшому передбачає аналіз впливу технічних засобів і технологічних процесів на людину й оточуюче середовище, визначення необхідності їх модифікації й удосконалення, встановлення сучасних технічних і програмних засобів контролю, тобто перехід до сучасних екологічно-дружніх технологій.

Поза мотиваційною та емоційною складовими, «зелений офіс» – це концепція управління організацією, яка дозволяє зменшити її негативний вплив на навколишнє середовище шляхом максимального збереження ресурсів та енергії і зменшення кількості відходів [3 - 6]. Дана концепція передбачає широкий спектр заходів, наприклад: зменшення споживання води, енергії та інших ресурсів; багаторазове використання ресурсів, що сприяє зменшенню кількості відходів при роботі в офісах; надання переваги товарам і послугам, які мінімізують вплив на довкілля; більш ефективне використання транспортних засобів в особистих і ділових цілях тощо.

Необхідно враховувати, що реалізація концепції «зеленого офісу» не може обмежуватись одним з названих заходів. Вона вимагає комплексного підходу на основі визначення «слабких» місць і реальних заходів, актуальних для конкретної організації. На це вказує досвід зарубіжних країн. Однак і в Україні існує практика з впровадження принципів «зеленого офісу».

Однією із перших таку ідею сприйняла компанія «Київстар». З 2000 року вона використовує зелені базові станції з економічним енергоспоживанням, а з 2009 прийняли рішення про впровадження концепції «зеленого офісу» [13]. Тоді ж були створені «зелені офіси» у компаніях «Астеліт», «Воля», ПАТ «Концерн Галнафтогаз», ПрАТ «Оболонь», НАСК «Оранта», ТОВ «Тетра Пак», ГК «ФОКСТРОТ», ТОВ «Північно-Український Будівельний Альянс», ПАТ «Запоріжсталь» та ін.

Експерти виділили кілька характерних тенденцій з впровадження принципів «зеленого офісу» в Україні [2], зокрема щодо класифікації компаній в контексті дослідження, а саме:

- 1) компаній, що тільки стають на шлях екологізації підприємства, вдаються до заходів, які не потребують певних затрат;
- 2) прогресивні компанії, що усвідомлюють необхідність інвестування коштів у ресурсозберігаючі технології з метою економії в довгостроковій перспективі;

3) компанії-піонери, які йдуть в авангарді зеленого руху, впроваджують спеціально розроблене програмне забезпечення для збереження ресурсів, практикують закупівлі з урахуванням дружності до навколишнього середовища, встановлюють обладнання для автоматичного регулювання освітлення та втілюють заходи зі зменшення свого вуглецевого сліду, наприклад, організовують трансфери до офісу для працівників та пропонують харчування в кафетеріях компанії.

Всю сукупність заходів з виконання концепції «зеленого офісу» можна поділити на три напрямки:

1) відповідально купувати продукцію (товари) – від продуктів харчування до канцтоварів включно з екологічним маркуванням, офісної техніки з енергозберігаючими властивостями та з можливістю оновлення ресурсу;

2) відповідально використовувати ресурси – електроенергію, воду, паливо, теплоенергію тощо;

3) відповідально утилізувати відходи діяльності[4].

«Зелений офіс» дає можливість більш раціонально використовувати ресурси підприємства, які потрібні для роботи офісу. Можливо відчутно економити їх та отримувати вигоду від раціонального використання води, електроенергії, теплопостачання.

Експерти зауважують, що досвід застосування принципів зеленого офісу в Україні вказує на необхідність мотивації особливо на перших етапах менеджменту компанії, аби обґрунтувати економічний зиск від впровадження програми. Для цього вони рекомендують ввести моніторинг зеленого офісу, у регулярно збирати та аналізувати повний обсяг фінансової інформації з впровадження зеленого офісу та публікувати ці дані у звітах [2, с. 32]. Інформації про заходи і результати впровадження програми «зеленого офісу» також потребують працівники компанії, інвестори, інші зацікавлені сторони.

Забезпечення прозорості бізнесу вимагає виокремлення даних і надання інформації стейкхолдерам про заходи зі створення «зеленого офісу». Насамперед постає необхідність акумулювання даних про факт визнання та дотримання принципів «зеленого офісу» за кожним з вище названих напрямків, і вже як наслідок про понесені витрати та отриманий ефект. Світова практика свідчить, що довгострокові інвестиції в деякі аспекти зеленого офісу хоча і є спочатку затратними, мають високий відсоток окупності [2, с. 32].

Слід відзначити, що не всі заходи з реалізації програми «зеленого офісу» компаніями впливають на традиційні об'єкти обліку і знаходять відображення в системі бухгалтерських рахунків. Потрібно за встановленими критеріями ідентифікувати і систематизувати такі заходи, а в обліку традиційних об'єктів, (товарно-матеріальних і нематеріальних цінностей, витрат і доходів) використовувати додаткові аналітичні ознаки, які б вказувала на відповідність визначеним критеріям, зокрема принципам «зеленого офісу».

Так, наприклад, на витрати компанії впливає використання наступних з рекомендованих методів або заходів:

1. Заощадження ресурсів під час роботи:

а) водопостачання: встановлення лічильників, встановлення приладів розсіювання, своєчасний ремонт приладів;

б) електропостачання: встановлення енергозберігаючих приладів, максимальне використання природного освітлення, вимкнення приладів, які не використовуються або включення режиму очікування, встановлення датчиків руху для забезпечення автономного вимикання світла.

в) тепlopостачання: встановлення лічильників, встановлення терморегуляторів, утеплення вікон та дверей;

г) друк документів: ведення системи електронного документообігу; мінімізація кількості первинних документів та їх копій; двосторонній друк.

д) реклама: розміщення реклами через Інтернет (як альтернативу використанню листівок та банерів), розсилка смс-повідомлень, відмова від паперової пошти.

2. Закупівля товарів (запасів):

- придбання канцтоварів, техніки, продуктів харчування з екологічним маркуванням;

- придбання приладів з енергозберігаючими характеристиками;

- придбання товарів з меншою матеріаломісткістю.

3. Утилізація та мінімізація відходів:

- скорочення витрат будь-яких ресурсів;

- придбання матеріалів, які можна використовувати декілька разів;

- правильна утилізація відходів та сортування сміття.

Слід зауважити, структура екологічних витрат наведена у формі державного статистичного спостереження № 1 - екологічні витрати "Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі за 20_ рік" (річна), затверджена наказом Державної служби статистики України від 30.09.2015 № 259 і призначена для звітування компаній, які мають очисні споруди, здійснюють природоохоронні заходи, сплачують платежі за негативну дію на навколишнє природне середовище, виконують науково-дослідні роботи, надають екологічні послуги, займаються управлінською діяльністю природоохоронного спрямування. Вона відображає специфіку їх діяльності, посилається на витрати за видами природоохоронних заходів і не відповідає зміст заходів з функціонування зеленого офісу. Разом з тим при організації обліку витрат безпосередньо «зеленого офісу» також необхідно виходити з характеру об'єкта інвестування і виділяти капітальні інвестиції (зокрема витрати на капітальний ремонт) та поточні витрати. Натомість структура фактичних витрат підприємств буде залежати від конкретних стратегій та програм, які будуть прийняті ним для впровадження.

Завдання обліку діяльності «зеленого офісу» набуває ще більшої ваги у зв'язку з необхідністю оприлюднення компаніями звіту про управління, який в контексті вимог Директиви 2013/34/ЄС вимагає підвищити прозорість екологічної інформації (а саме про поточні та прогнозовані наслідки діяльності даного підприємства на навколишнє середовище, а також у разі необхідності на здоров'я і безпеку, використання відновлюваних та/або непоновлюваних

джерел енергії, викиди парникових газів, споживання води і забруднення повітря) [8].

Таким чином, огляд і моніторинг витрат заходів з реалізації принципів «зеленого офісу» є важливим з огляду на необхідність визначення ефективності фінансування та досягнення поставленої перед бізнесом мети щодо екологічної відповідальності, забезпечення прозорості діяльності компаній та інформаційного наповнення фінансової, нефінансової та/або інтегрованої звітності. Для цього необхідно організувати в системі бухгалтерського обліку збір, накопичення, систематизацію даних про екологічні наслідки діяльності, вжиті заходи з мінімізації негативного впливу і надання користувачам суттєвої інформації про всі контекстні аспекти його діяльності.

Список використаних джерел

1. Пермінова С. «Зелений» бізнес починається із «зеленого офісу» / С. Пермінова, С.Берзіна // ECOBUSINESS. – 2019. – № 2 (79). URL: https://www.ecolabel.org.ua/images/2019/zelenyy_ofis_berzina_perminova.pdf
2. Зелений офіс: з турботою про довкілля, з вигодою для бізнесу (2009). URL: https://www.okko.ua/uploads2016/img/page/Go_green/Green_office-2_2009.pdf
3. M Consulting Group. URL: <http://m-cg.com.ua/ua/>
4. Концепція "зеленого офісу": що це таке та навіщо її впроваджувати: Baker Tilly. URL: <https://bakertilly.ua/news/id45157>
5. Глобальний договір ООН за підтримки НАСК «Оранта» популяризуватиме практики «зеленого офісу» серед компаній України. URL: <https://oranta.ua/news/globalniy-dogovir-oon-za-pidtrimki-nask-oranta-populyarizuvatime-praktiki-zelenogo-ofisu-sered-kompa/>
6. Асоціація «Енергоефективності міста України». URL: <http://enefcities.org.ua/diyalnist/zelenyy-ofis/>
7. Концепція «зеленого офісу»: Рекомендації організації щодо екологічно дружнього ставлення до навколишнього середовища / О.П. Маслюківська, Н.О. Гозак, А.В. Рубан, Н.І. Шульга; під заг. Редакцією О.П. Маслюківської. – Київ : Університетське видання Пульсари, 2007. – 64 с.
8. Директива 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЕС Европейского Парламента и Совета и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЕЕС и 83/349/ЕЕС: 26 июня 2013 года. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu13169?an=2&ed=2013_06_26

Лепейко Тетяна Іванівна
професор, д.е.н., завідувач кафедри менеджменту та бізнесу
Харківського національного економічного університету,
імені Семена Кузнеця м. Харків, Україна

Ареф'єва Олена Володимирівна
професор, д.е.н., завідувач кафедри економіки повітряного транспорту
Національного Авіаційного Університету, м. Київ, Україна

ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРИРОДА СУЧАСНОГО ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМАХ МЕНЕДЖМЕНТУ КОМПАНІЙ

Ключові слова: глобальне середовище, лідерство, кросс-культурні аспекти, стилі лідерства.

Keywords: global environment, leadership, cross-cultural aspect, leadership style.

Особливу увагу в періоди нестабільного розвитку світової економіки та її глобалізації викликає проблема лідерства в управлінні підприємством на стику різних культур. Культура кожної країни має свої провідні цінності, які обумовлюють поведінку носіїв цих цінностей, тому лідерство в кожній країні несе свою культурну обґрунтованість і різне розуміння сутності влади та ієрархії в керівництві і лідерство. Лідерство є специфічним видом взаємодії, яке засноване на ефективному поєднанні різних джерел влади і спрямований на заохочення людей до досягнення загальних цілей. При цьому необхідно враховувати, що саме люди є носіями національної культури.

Дослідженню природи феномена лідерства на протязі більше двохсот років присвячена величезна кількість робіт іноземних та українських вчених, таких як М. Артур, Б. Басс, Т.В. Бендас, У. Бенніс, К. Бланчхард, Р. Блейк, Е. Богардуса, Р. Бояціс, В. Врум, Е. Боргатт, Ф.А. Вудз, Ф. Гальтон, А. Голдіер, Д. Голман, І. Грищенко, Дж. Джермейер, Т. Джонсон, С. Дроттер, Ф. Йеттон, Т.Карлейль, С. Керр, Ч. Кім, С. Клубек, С. Косс, К. Кешман, Р. Лайкерт, К. Левін, Дж. Ліпман-Брюм, А. Лоутон, Д. Майерс, Р. Манн, Д. МакГрегор, Н. Макіавеллі, Р. Мауборн, Т. Мітчел, Дж. Моутон, Ф. Ніцше, Дж. Ноел, Е. Роуз, Г. Стайс, Ф. Стендфорда, Д. Стінсон, Р. Стогдилл, Р. Танненбаум, Н. Тічі, Ф. Тромпенаарс, Ф. Фідлер, Р. Фішер, Р. Хауз, Р. Хозе, П. Херші, М. Херманн, Т. Хілтон, Ч. Хемпден-Тернер, Р. Чаран, Р. Чапмен, Б. Шамір, А. Шарп, У. Шмідт, А. Вігген, А. Яго і ін. Українські вчені М. Беляцкий, М. Виноградський, А. Гірник, С. Калашникова, П. Лазоновській, С. Нестуля та А. Нестуля, Н. Таранавська, Ф. Хміль та ін. Зробили відчутний внесок в розвиток теорій лідерства. Однак ряд проблем пов'язаних з дослідженням кросс-культурних аспектів лідерства при управлінні персоналом розглянуті ще не в повному обсязі.

Результати аналізу генезису теорій лідерства свідчать, що при дослідженні та аналізі сутності лідерства завжди необхідно враховувати статичну і процесну складові феномена «лідерства», і всі аспекти даного

поняття. Дослідженням встановлено, що наявність крос-культурних навичок і вміння здійснювати комунікації з представниками інших національних культур є необхідними характеристиками лідера, який є керівником на підприємстві, що функціонує в умовах міжнародного бізнесу, і персонал якого взаємодіє з представниками інших національних культур. Детальний аналіз крос-культурного аспекту лідерства можна узагальнити в наступних положеннях.

По-перше, Н. Тодорова [9, с. 186] зазначає, що на підприємствах, які функціонують в умовах різних національних культур, переваги щодо вибору стилю лідерства залежать від особливостей національної культури. Так, демократичний стиль є найбільш віддається перевага керівниками, при цьому деяким підлеглим не подобається необхідність брати участь в ухваленні всіх видів рішень. Також існують певні крос-культурні відмінності в реакції на цей стиль лідерства представниками різних національних культур. У культурах зі значною дистанцією влади (відповідно до класифікації культур Г.Хофстеде [11]), демократичний (партисипативний) стиль лідерства сприймається як некомпетентність керівництва, для таких культур більш характерно авторитарний і патерналістський стилі лідерства, в той час як в культурах з незначною дистанцією влади перевага віддається демократичному (партисипативному) стилю лідерства.

По-друге, Р. Гріффін і М. Пастей [1, с. 761] зазначають, що лідерство - це один з найважливіших поведінкових і міжособистісних аспектів діяльності міжнародних компаній. Сучасні теорії лідерства визнають, що лідер не може добитися успіху, дотримуючись однієї і тієї ж моделі поведінки при будь-яких обставинах. Замість цього лідер повинен уважно оцінити ситуацію, в якій опинилася компанія, і виробити ту чи іншу лінію поведінки з урахуванням сформованих умов. До числа найбільш поширених ситуаційних чинників, під впливом яких формується поведінка лідера, належать наступні: індивідуальні відмінності між підлеглими; характеристики групи, організації і лідера; готовність підлеглих розділити цілі, поставлені перед ними лідером. Очевидно, що культурні фактори впливають на поведінку лідера, що зазначено в [1, с. 763].

По-третє, процеси глобалізації бізнесу привели до необхідності вивчення феномена лідерства з точки зору крос-культурного менеджменту. Культура кожної країни має свої провідні цінності, які обумовлюють поведінку носіїв цих цінностей, тому лідерство в кожній країні несе свою культурну обґрунтованість і різне розуміння сутності влади та ієрархії в керівництві.

Для визначення рівня розвитку лідерства в компаніях з урахуванням крос-національних особливостей використана типологія рівнів Джона Максвелла [10], згідно з якою виділяється п'ять рівнів лідерства. На основі неї проведено експертне оцінювання з використанням заочного анкетування. В анкетуванні взяли участь представники країн, які мають найбільшу питому вагу в структурі трудових мігрантів в Монголії: Китай (35,4% всіх іноземних робітників), Північна Корея (23%), Росія (8, 3%), Південна Корея (6,7%), США (4,2%), В'єтнам (3,4%), Казахстан (1,2%) [3], а також Індія, Україна (для максимального повного охоплення всім моделями лідерства) і Європейські країни з розвинутою

системою лідерства - Швеція, Фінляндія. Експертами виступили працівники нижчої, середньої та вищої ланки управління в компаніях цих країн. Результати анкетування представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнення варіації рівнів лідерства в компаніях за країнами

Країна	Питома вага підприємств за рівнями розвитку лідерства *, %					Переважаючий рівень лідерства
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	
В'єтнам	87	11	2	0	0	1-й
Північна Корея	94	6	0	0	0	1-й
Індія	12	77	11	0	0	2-й
Казахстан	28	71	1	0	0	2-й
Монголія	5	26	69	0	0	3-й
Україна	1	26	73	0	0	3-й
Китай	1	14	84	1	0	3-й
Швеція	0	0	0	91	9	4-й
Південна Корея	0	0	16	82	2	4-й
США	0	0	2	28	70	5-й
Фінляндія	0	0	1	13	86	5-й

Оскільки найбільш поширеною теорією лідерства є теорія К. Левіна [2], згідно з якою виділяється три стилі лідерства: авторитарний (А), демократичний (Д) і ліберальний (Л). Така ж типологізація стилів лідерства зустрічається в джерелах [4-8]. Але для більш докладного і точного визначення ефективного стилю лідерства для побудови матриці крім цих базових стилів (А, Д, Л) використано і суміжні: авторитарно-демократичний (А-Д) і ліберально-демократичний (Л-Д). На основі розглянутих критеріїв і стилів лідерства розроблена матриця визначення ефективного стилю лідерства компанії, наведена на рис. 2.

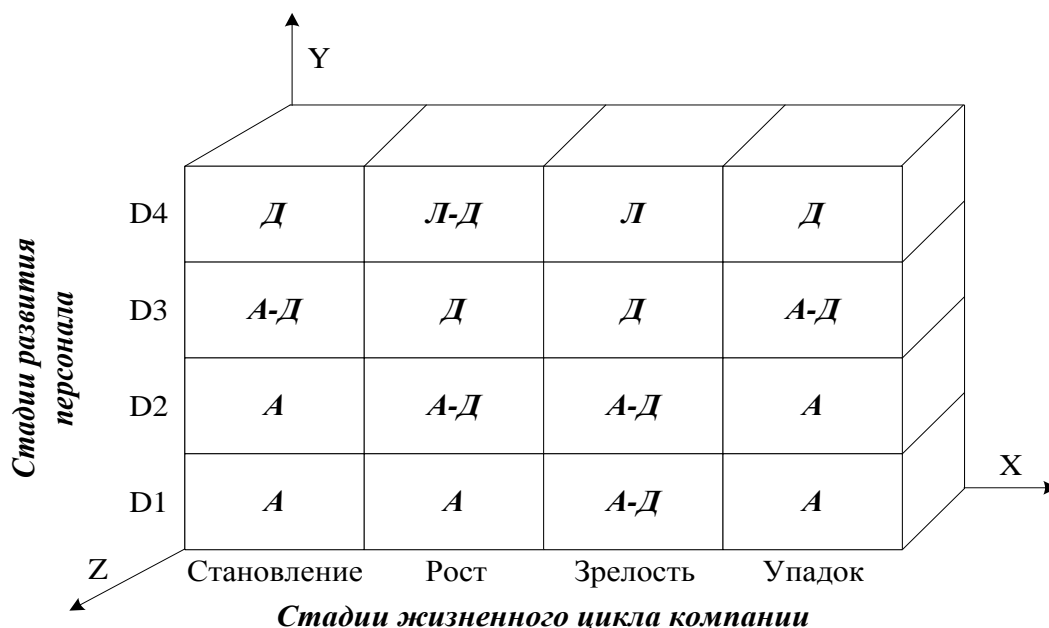

Рис. 2. Матриця визначення ефективного стилю лідерства компанії

Запропонована матриця дозволяє визначити ефективні стилі лідерства в компанії в залежності від рівня розвитку компанії і персоналу, від крос-національних особливостей країни. Для визначення фактичного стилю керівництва в компанії пропонується використовувати методику визначення стилю керівництва трудовим колективом В. П. Захарова та А. Л. Журавльова [12]. У разі виявлення дисонансу між фактичним і ефективним стилями лідерства розробляється комплекс заходів щодо переходу з фактичного стану в бажаний.

Список використаних джерел

- 1) Гриффин Р. Международный бизнес / Р. Гриффин, М. Пастей. 4-е изд. / Пер. с англ. под ред. А. Г. Медведева. – СПб. : Питер, 2006. – 1088 с
- 2) Дафт Р.Л. Уроки лидерства / Р.Л. Дафт; при участии П. Лейн; [пер. с англ. А.В.Козлова; под. ред. проф. И.В. Андреевой]. – М.: Эксмо, 2008. – 480 с.
- 3) Лепейко Т.И., Гаваагийн Батхуу. Генезис теорій лидерства // Бизнес информ. – № 12. – 2016. – с. 24-31 – С. 254-260.
- 4) Лугова В.М. Напрями розвитку лідерської компетентності керівників українських підприємств / В.М.Лугова, О.А. Ермоленко // Проблеми економіки – 2012. – № 1. – С. 64-67.
- 5) Льюис Р. Д. Деловые культуры в международном бизнесе. От столкновения к взаимопониманию / Р. Д. Льюис. Пер с англ.– 2-е изд. – М.: Дело, 2001 – 448с.
- 6) Максвелл Дж. Воспитай в себе лидера / Дж. Максвелл – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://good-lifeinsurance.ru/wp-content/uploads/2012/04/Maksvell-Dzhon_Vospitay-v-sebe-lidera.pdf
- 7) Мацумото Дэвид / David Matsumoto «Психология и культура» СПб. Питер, 2003. –718 с.
- 8) Святохо Н. В. К вопросу о сущности кросс-культурного подхода в управлении персоналом предприятия (организации) / Н. В.Святохо, Л. А. Халилова // Проблемы материальной культуры – Экономические науки. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/93919/46>
- 9) Тодорова Н.Ю. Кроскультурний менеджмент / Н.Ю. Тодорова. ресурс] 2009. – 330 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/2021/1/ССМ_Todorova.pdf.
- 10) Шишкина Н. Ф. Сравнительный менеджмент / Н. Ф. Шишкина. Саранск : ГОУВПО «Мордовский государственный университетим. Н.П. Огарева», 2011. – 72 с.
- 11) Hofstede G. Dimensionalizing Cultures : The Hofstede Model in Context. / G. Hofstede. [Electronic resource]. – Accessed mode: <http://lse2010.narod.ru/olderfiles/LSE2014pdf/LSE2014Hofstede.pdf>.
- 12) Котельников В. Эффективный лидер [Электронный ресурс]. / В. Котельников. – Режим доступа: <http://www.cecsi.ru/coach/leadership.html>.

Марухленко Оксана В'ячеславівна
*кандидат економічних наук, доцент кафедри управління Київського
університету імені Бориса Грінченка,
докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики
Національна академія державного управління при Президентові України
фундатор Науково-освітнього центру «Science Study Service» (Україна),
секретар оргкомітету Міжнародного наукового економічного форуму
«NEW ECONOMICS - 2019»
orcid.org/0000-0001-8050-6615*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: інвестиції, політика, міжнародна практика, нормативно-правовий акт.

Keywords: investments, politics, international practice, regulatory act.

До міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють інвестиційну діяльність, належать: Угода про Міжнародний валютний фонд, Вашингтонська конвенція 1965 р. «Про порядок вирішення інвестиційних суперечок між державами й іноземними особами іншої держави» (ратифіковано Законом України від 16.03.2000 р.), Сеульська конвенція 1985 р. «Про організацію багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій».

За матеріалами конференції було прийнято низку законів України, серед яких «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 р., Договори до Європейської Енергетичної Хартії, прийняті на Першій конференції ЮНКТАД в Женеві в 1964 р., Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку і Хартію економічних прав і обов'язків держав, прийняті у формі Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН «Про заходи зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах» (1984 р.) і «Про міжнародну економічну безпеку» (1985 р.), Угода про співробітництво в галузі інвестиційної діяльності, Конвенція про захист прав інвестора від 28.03.1997 р. До цього переліку можна також додати нормативно-правові акти, що регулюють транскордонне співробітництво.

Серед них: Європейська хартія місцевого самоврядування, Концепція міжрегіонального та прикордонного співробітництва держав-учасниць СНД, Лісабонська концепція кластерного розвитку європейських країн тощо.

Говорячи про міжнародні та європейські стандарти регулювання інвестиційної діяльності, слід зазначити, що діючі на сьогоднішній день міжнародні конвенції становлять невелику частину у всеосяжному обсязі правового регулювання інвестиційної політики.

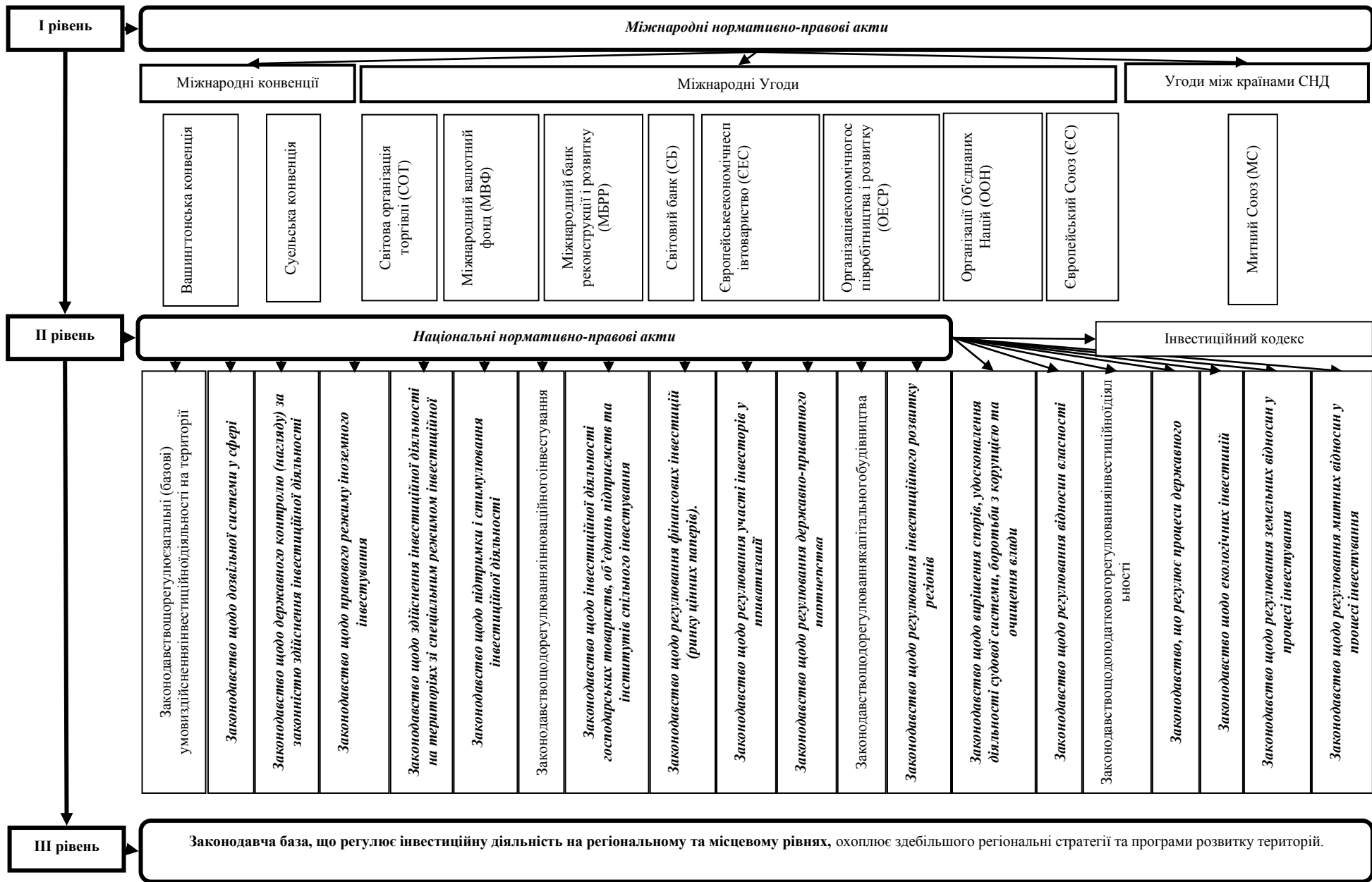

Рис. Структурні рівні правового регулювання інвестиційного законодавства

Разом з тим, ті деякі міжнародні акти в сфері здійснення інвестиційної діяльності, мають важливе значення, незважаючи на те, що в правовому регулюванні відіграють, скоріше, другорядне значення. В цілому слід зазначити, що міжнародно-правове регулювання виступає необхідним засобом координації та діяльності держав на світовій арені, в тому числі і в регулюванні інвестиційних відносин.

Діючі на сьогоднішній день міжнародні інвестиційні конвенції регулюють окремі питання. Зокрема, Вашингтонська конвенція, мета якої - міжнародний захист іноземних інвестицій, спрямована на регулювання відносин країни-реципієнта (держава, законодавство якої регулює процеси інвестування) і приватних інвесторів. Згідно з цим документом, передбачено, що судові розгляди по таких справах відбуваються не в законодавчому полі країни або в національних судових установах, а підкоряються спеціально сформованому для таких цілей органу, яким керує МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку). Ця конвенція, підписана і ратифікована Україною у 2000 році, гарантує приватним інвесторам справедливий, незаангажований розгляд спорів, пов'язаних з іноземними інвестиціями.

Світова практика показує, що зберігається тенденція до двостороннього та багатостороннього регулювання здійснення інвестиційної діяльності через міжнародні економічні організації, перш за все, через Світову організацію торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР).

Як член СОТ Україна отримала право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому вирішенню будь-яких суперечок з приводу дотримання положень угод СОТ, які можуть виникнути у країни з її торговими партнерами. У рамках зазначеного механізму було позитивно вирішено ряд важливих питань, а саме дискримінаційного оподаткування, ліцензування деяких видів української продукції. Україна продовжує використовувати цей механізм СОТ, оскільки це є частиною системних зусиль, спрямованих на забезпечення та розширення присутності українських товарів на інших ринках.

В умовах все більш наростаючого вільного руху капіталів внутрішня політика європейських країн все більш взаємодіє з інвестиційною політикою ЄС. Останнє виступає як гарант і як загальний «правовий стандарт» для національних інвестиційних законодавств. При цьому основним принципом виступає те, що імплементація міжнародних інвестиційних норм в національному праві можлива лише в тих випадках, коли інвестиційне законодавство тієї чи іншої держави відповідає міжнародному інвестиційному праву.

Реалізація загальноприйнятих на багатосторонній і двосторонній основі міжнародних та інвестиційних норм вимагає близьких і аналогічних, однотипних правових норм в національному інвестиційному законодавстві. Така взаємодія, в

свою чергу, сприяє зближенню і уніфікації всередині державних інвестиційних норм.

Говорячи про міжнародну договірну уніфікацію норм і стандартів, слід зазначити, що ця форма взаємодії є однією з важливих умов здійснення глобальної економічної інтеграції.

Зобов'язання держав-членів ЄС слідувати певним напрямам (принципам) регулювання є, на наш погляд, одним з основних і ефективних способів уніфікації в області регулювання зовнішньоекономічної діяльності та іноземних інвестицій. Міжнародно-договірна уніфікація норм та стандартів, заснована на зобов'язанні держави при розробці національного законодавства дотримуватися встановлених в міжнародному договорі принципів регулювання, що і є гармонізацією законодавства.

В рамках таких міжнародних організацій як Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) і Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) був створений певний механізм регулювання транснаціонального руху капіталів, що сприяло вдосконаленню механізму регулювання іноземних інвестицій на багатосторонній основі. В 1949 році був опублікований проект кодексу «справедливого режиму для іноземних інвестицій» в продовження розпочатої в 1931 році компанії щодо укладення міжнародної конвенції, що гарантує право приватної власності іноземних інвесторів. У 1957 році Німецьке товариство із заохочення і захисту іноземних інвестицій опублікувало проект Кодексу, що має назву «Міжнародна конвенція взаємного захисту прав приватної власності в іноземних державах».

При цьому універсальні норми і положення, прямо або побічно регламентують правовий режим іноземних інвестицій, закладені, зокрема, в міжнародно-правових актах Світової організації торгівлі, статутах Міжнародного валютного фонду і Світового банку, модельних кодексах ОЕСР, документах неурядових фінансових організацій, що знаходяться під егідою Лондонського і Паризького клубів, а також в універсальних фінансових конвенціях, прийнятих в рамках міжнародних економічних організацій, таких, як УНІДРУА, ЮНСІТРАЛ, ЮНІДО, ЮНКТАД та ін.

Список використаних джерел

1. Кабріяк Р. Кодификации. Москва, 2007. 476 с.
2. Кудрявцева В. В. Концептуальні засади кодифікації інвестиційного законодавства України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2009. URL:http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/2558/1/Kudryavtseva_175.pdf. (дата звернення: 15.08.2019).

Марченко Оксана Анатоліївна

*доцент, д.е.н., завідувач кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького, м. Мелітополь, Україна*

Сальнікова Марина Вікторівна

*викладач-стажист кафедри економіки та готельно-ресторанного бізнесу
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького, м. Мелітополь, Україна*

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Ключові слова:** регіональне управління, інтеграційні процеси, туристичні консорціуми, кластери, стратегічні альянси, франчайзинг, конкурентні переваги.*

***Key words:** regional management, integration processes, tourist consortium, clusters, strategic alliances, franchising, competitive advantages.*

На сучасному етапі розвитку економічних відносин глобалізаційні процеси охопили всі сфери світового господарства, у тому числі й туристичну галузь. Активізація розвитку вітчизняної туристичної індустрії та подолання негативних тенденцій стане можливим шляхом впровадження інновацій у галузь. Згідно зі світовим досвідом, широке застосування інновацій може призвести до створення конкурентоспроможних туристичних товарів і послуг на національному та міжнародному ринках.

Туризм став є одним з найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства. Про глобальність туризму та пріоритетність у світовій економіці свідчать досить значні доходи від туризму, що складають 8 % світового експорту і 30 % міжнародної торгівлі послугами, щорічне зростання світових туристичних потоків на 4–5 %.

Нині в Україні туристичну діяльність провадять понад п'ять тисяч вітчизняних організацій, які можуть прийняти туристів. Проте, згідно із статистичними даними Державної служби статистики України, упродовж 2000–2018 рр. кількість громадян України, які виїжджали за кордон збільшилася у 4 рази, а внутрішні туристичні потоки країни зменшилися майже навіпіл. Отже, позитивне вирішення окреслених проблемних питань у туристичній сфері країни є досить актуальними в умовах сьогодення.

Активізація розвитку вітчизняної туристичної індустрії та подолання негативних тенденцій стане можливим шляхом впровадження інновацій у галузь. Згідно зі світовим досвідом, широке застосування інновацій може призвести до створення конкурентоспроможних туристичних товарів і послуг на національному та міжнародному ринках.

Під інтеграцією розуміється встановлення таких взаємовідносин між підприємствами, які забезпечують довгострокове зближення генеральних цілей підприємств, що інтегруються, й надають підприємствам певні переваги.

Однією з форм інтеграції може бути регіональне туристичне товариство (РТТ) – добровільне об'єднання зацікавлених осіб, створене з метою координації діяльності учасників, забезпечення захисту їхніх прав, інтересів у державних і інших органах, загальній реалізації різноманітних програм і проектів щодо розвитку туристичної галузі й розподілу прибутку, отриманої від їхнього здійснення [1, с. 142].

Переваги використання в управлінні регіональним розвитком туризму організації рекреаційного господарства у формі регіонального туристичного товариства (корпорації):

- підтримка органів державної влади та місцевого самоврядування шляхом створення пільгових режимів оподаткування, одержання пільгових державних позик для розвитку об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури;
- застосування регіонального маркетингу;
- об'єднання фінансових і матеріальних ресурсів у т.ч. й для проведення наукових досліджень щодо підвищення ефективності функціонування всіх учасників РТТ;
- одержання конкурентних переваг завдяки консолідації зусиль для комплексного використання, природно-рекреаційних ресурсів, забезпечення їхнього збереження, поліпшення процесів відтворення за рахунок перерозподілу рекреаційних потоків;
- створення нових рекреаційних зон та туристичних дестинацій.

Регіональні туристичні товариства сприяють формуванню ринку туристичних послуг; вдосконаленню інфраструктури й розвитку міжнародного й внутрішнього туризму; організації й ліцензуванню підприємницької діяльності в галузі внутрішнього й міжнародного туризму тощо. На територіях регіонів зі значним зосередженням земель рекреаційного призначення доцільним є створення окремих господарських комплексів, рекреаційних парків, спеціальних (вільних) економічних зон [2, с. 128].

Організаційними формами управління регіональним розвитком туризму можуть виступати маркетингові консорціуми, конгломерати, громадські організації при навчальних закладах, які готують фахівців з туризму, об'єднання, створені з метою просування конкретного туристичного продукту, туристсько-інформаційні центри. Об'єднання зусиль дозволить не тільки забезпечити високий рівень обслуговування, широкий діапазон рекреаційних послуг, а й раціональне використання рекреаційних ресурсів і земель, узгодження заходів по їхній охороні, відновленню й підвищенню рекреаційної привабливості, що обумовить ріст конкурентоспроможності регіональної економіки. Передача земельних

ділянок суб'єктам господарювання може здійснюватися на умовах оренди, концесії, субконтрактинга або франчайзинга.

Істотним завданням регіональної управлінської організаційної структури сфери туризму й рекреації є створення відповідних інформаційних центрів, адже без реклами й інформації, що залучає споживачів певних послуг, розвиток туристсько-рекреаційної діяльності неможливий. Виходячи з цього держава заохочує регіональний розвиток туризму, створюючи для цього відповідні економічні й політичні умови, підтримуючи імідж туристичних регіонів.

Таким чином, об'єднання організацій індустрії туризму на території регіонів дозволяють їм набути багато конкурентних переваг, дозволить забезпечити не тільки раціональне використання рекреаційних ресурсів і земель з узгодженням заходів їхньої охорони, а й високий рівень обслуговування, надання широкого діапазону рекреаційних послуг, відновлення, підвищення Економічні науки 41 рекреаційної привабливості туристичних дестинацій регіонів. Використання приватних джерел фінансування дасть можливість реалізувати проекти розвитку зеленого, етнічного туризму, поновлення санаторно-курортної бази, створення нових туристських дестинацій тощо.

Найпоширенішими й найефективнішими й найменш ризиковим формами інтеграції на ринку туристичних послуг ХХІ століття є стратегічні альянси та франчайзинг. Члени альянсів зберігають свою економічну незалежність лише в тих напрямках, де не здійснюється співпраця. На відміну від мереж й готельних кооперацій стратегічні альянси є об'єднаннями незалежних туристичних підприємств, але вони об'єднуються за всіма параметрами, а не за деякими, як кооперативи і їхньою метою є формування та досягнення, головним чином, стратегічних цілей щодо прибутку, зростання, збільшення обсягів та розширення сегментів ринку, створення конкурентних переваг.

Мережі, альянси та туристичні кластери – це результат структурної перебудови туристичної сфери й сусідської солідарності її підприємств. В підприємницьких мережах (альянсах) істотно зменшуються витрати, пов'язані з окремими видами діяльності, наприклад, закордонною комерційною діяльністю, спільним дослідженням ринку, маркетинговою діяльністю, участю у ярмарках і салонах, покращенням технології надання туристичних та курортнооздоровчих послуг.

Мережні структури охоплюють безліч різноманітних організацій у різних сферах діяльності. Деякі дослідники характеризують сучасну національну економіку як мережну, як систему мереж. При цьому мережа розуміється як сукупність стійких контрактів або пов'язаних з ними відносин між людьми, суб'єктами господарювання та їх групами. У вузькому сенсі під мережею розуміються спеціальні організаційні структури управління локальною взаємодією в регіональній економіці, де головними елементами є підприємства, компанії, інші суб'єкти господарювання та зв'язки між ними [4, с. 142].

Таким чином, сучасні туристичні мережі являють собою різноманітну сукупність розгалужених груп туристичного бізнесу, пов'язаних між собою складно переплетеними організаційними, інформаційними, економічними, фінансовими, та іншими відносинами, певним чином інтегруючими спільні дії. Мережі виконують кілька взаємопов'язаних функцій, а саме: поширення загальнодоступної і конфіденційної інформації; рейтингування (ранжування) підприємств і формування репутації; встановлення довірчих відносин і зменшення ступеня невизначеності; надання взаємодопомоги на формальній та неформальній основах; зниження трансакційних витрат, пов'язаних із взаємодією з незнайомими партнерами.

Поява такого типу інтеграції, як стратегічні альянси, пояснюється такими причинами: заповнення прогалів в існуючих ринках та технологічній базі; переведення надлишкової виробничої потужності в прибуток; зниження ризиків і видатків, пов'язаних з виходом на новий ринок туристичних послуг; прискорення розробки й початку виробництва нової продукції й послуг; економія на масштабах виробництва послуг; подолання законодавчих, митних і торгових бар'єрів; збільшення діапазону операцій; зниження видатків при скороченні операцій [5, с. 249].

Своєрідність цих союзів полягає в тому, що вони безпосередньо не торкаються відносин власності, оскільки компанії, що співробітничать, зберігають свою автономію й нішу в сферах національного, регіонального й локального ринків, союзи пропонують партнерські відносини в будь-якій сфері, наприклад, у маркетинговій діяльності. Стратегічні альянс – це переважно форми горизонтального об'єднання організацій в межах однієї галузі, проте можливі й міжгалузеві альянси. Існують різні точки зору на поняття стратегічні альянси.

Характерною рисою стратегічних союзів є наявність конкуренції між підприємствами, що прагнуть до співробітництва. Створення стратегічних альянсів – попередній захід між відкритою конкуренцією на ринку й повним злиттям фірм [6, с. 112]. Вони означають міжнародне співробітництво між двома й більше партнерами на певний термін, що передбачає координацію їхніх дій для досягнення поставлених цілей.

Теоретичне осмислення проблеми формування та розвитку інтеграційних процесів у туризмі як напряму регулювання його розвитку пов'язано із випереджаючим зростанням економіки на основі розвитку різних форм інтеграції суб'єктів господарювання загалом. Воно дозволило зробити висновок про відсутність наукових розробок, пов'язаних із систематизацією особливостей інтеграційних процесів у туризмі.

Це ускладнює завдання регіонального регулювання галузі через врахування специфіки інтеграційних процесів в туризмі [7, с. 249]. З метою удосконалення теорії та практики визначення специфіки інтеграційних процесів у туризмі приділено увагу обґрунтуванню особливостей та іманентних ознак інтеграційних

процесів суб'єктів туристичної діяльності, визначено їх вплив на параметри та динаміку інтегрованого розвитку.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку дозволить розробляти дієві механізми управління інтегрованими утвореннями та регулювання їх регіонального розвитку.

Список використаних джерел

1. Михайліченко Г.І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону / Г.І. Михайліченко // Збірник наукових праць «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2012. – С. 341-349.
2. Michael E. Tourism micro-clusters. *Tourism Economics*, 9(2), 133-145, 2013. (Южная Корея)
3. Jackson J., Murphy P. Clusters in regional tourism. An Australian case. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1018-1035, 2016. (Мельбурн, ВИК, Австралія)
4. Марченко О.А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі: монографія. – Херсон: Айлант. 2014. – 344 с.
5. Dwyer L. Kim, Destination competitiveness: Determinants and indicators. *Current Issues in Tourism*, 6(5), 369-414, 2013. (Сидней)
6. Комліченко О.О., Ротань Н.В. Стратегічне управління регіональним розвитком туризму на основі кластерного підходу // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 6, Ч. 3. – С. 110-112.
7. Кропельницька С.О. Науково-практичні аспекти реалізації стратегічних пріоритетів розвитку територій на основі кластерів / Матеріали Науково-практичної інтернет-конференції за міжнародною участю «Управління інноваційним розвитком територій» (30 жовтня-30 листопада 2015 року). – С. 68-73.
8. Миронов Ю.Б. Туристичний кластер як прогресивна модель розвитку туризму в регіоні // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні підходи розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах» (м. Львів, 2-3 листопада 2017 р.) Львів: Видавництво ЛТЕУ. – 360 с. – С. 142.
9. Яворський Ю.М. Туристичний кластер як форма розвитку галузі / Ю.М. Яворський// Український туризм. – 2015. – №2. – С. 56-57.

Мехович Сергій Анатолійович
*д.е.н., професор кафедри економічного аналізу
та обліку Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»;*
*Віце-президент ГО «Асоціація вчених за інноваційний
розвиток України»*

КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ІНДУСТРІАЛЬНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ПІДґРУНТЯ

***Ключові слова:** глобальний світ, промислова політика, кластерна політика, індустріально-інтелектуальна економіка.*

***Keywords:** global economy, enterprise policy, cluster policy.*

На початку ХХІ сторіччя постало питання щодо місця України у глобальному світі. Яка економіка повинна бути у країні : аграрна, індустріальна чи інтелектуальна? Чому саме сьогодні це хвилює суспільство ? Що означає така постановка питання? Адже Україна до 1990 року поступово розвивалася, входила до 20-ку найбільш промислово розвинутих країн світу, була активним творцем ракетно-космічної галузі, мала великий машинобудівний комплекс, який забезпечував розвиток аграрного сектору. То що, треба все починати з нуля? Щоб відповісти на ці питання слід проаналізувати що представляє собою сучасна економіка країни, що у неї спільного з індустріальною, інтелектуальною та аграрною економіками, яка політика повинна створити суспільство достатку та процвітання, який шлях вибрали провідні країни світу та що спроможе Україні зайняти гідне місце у глобальному світі? Дуже важливим є правильний вибір галузей економіки, які в першу чергу потребують відповідної фінансової підтримки.

Економіка, як вид господарської діяльності, є основою для розвитку суспільства. Аграрною економікою, або аграрною цивілізацією, називають форму організації традиційної економічної системи з головуючим положенням аграрного сектора. В цьому секторі виробництво регулюється на основі сформованих традицій і звичаїв; основу економіки складає сільське господарство, а промисловість відсутня або знаходиться на початкових етапах формування. Громадський уклад характеризується жорсткою ієрархією; на ранніх етапах переважає громадська форма власності, а на більш пізніх - державна форма власності на землю. Виробництво служить для задоволення безпосередніх потреб (а не на продаж). Темпи економічного зростання низькі. Дану стадію розвитку проходили всі народи нашої планети. При зародження і розвиток промислового виробництва прискорюються і деякі процеси в суспільстві. Тоді настає аграрно-індустріальна та індустріально-аграрна стадія. Частка промисловості в економіці поступово зростає. Індустріальна економіка (індустріальне суспільство) - це така

стадія економічного розвитку суспільства, при якій у виробництві матеріальних благ першість належить видобутку природних ресурсів і промисловості. До даної категорії відноситься сьогодні більшість розвинених країн світу. Частка сільгоспвиробництва не перевищує 15% від загального внутрішнього валового продукту. Збільшується зростання чисельності міського населення, розвивається підприємництво. Постіндустріальною економікою називають таку стадію розвитку суспільства, при якій в результаті науково-технічної революції відбувся перехід пріоритетів від виробництва товарів до виробництва послуг. Характерними рисами постіндустріальної економіки є: рушійна роль науки в економіці; інформація і знання є виробничим ресурсом; розширення комунікаційних можливостей суспільства і господарства; підвищення ролі інтелектуальних трудових ресурсів; посилення процесів урбанізації. Суспільство, що приходить на зміну індустріальному, все частіше позначають як економіку, засновану на знаннях (knowledge based economy). В умовах глобалізації наростаючі проблеми ініціюють формування нового етапу в розвитку економічних відносин - Smart (інтелектуальної) економіки. Перехід від одного системного рівня до іншого викликає якісна зміна всієї економічної системи, при цьому видозмінюються її функції, спрямованість і вектор розвитку, культурні цінності, основи відтворювального процесу. Тут мова йде не просто про адаптацію елементів системи до умов, що змінюються, а про радикальні перетворення системоутворюючих компонент, що забезпечують рух до нового діалектичного рівня, формування нових економічних відносин на інноваційній основі.

Необхідність переходу до Smart (інтелектуальної) економіки обумовлена глибинними причинами, що визначили вектор перетворення всіх сфер суспільства. Новітні технології настійно вимагають формування інформаційної культури, а також створення гнучких організаційно-виробничих структур, які б сприяли адаптації та швидкої реакції на кон'юнктурні зміни. Іншою причиною становлення Smart-економіки виступає глобалізація, яка ставить на чільне місце можливість збереження системної керованості і збалансованості за рахунок координації залежності окремих країн від глобального рівня розвитку світових процесів - політичних, економічних, фінансових і соціальних. Генезис Smart-економіки знаходиться в руслі концепцій постіндустріального та інформаційного суспільства, а також парадигми «економіки знань». У 40-ві роки минулого століття американський економіст К. Кларк і французький соціолог Ж. Фурастьє сформулювали окремі положення постіндустріального суспільства і вважали, що в майбутньому в економіці значна частина робочої сили буде задіяна в сфері послуг і інформації. Засновниками ж розгорнутої концепції постіндустріального суспільства є Д. Белл і А. Тоффлер. У їх трактуванні постіндустріальне суспільство є суспільство, де на перше місце висувається сфера нематеріального виробництва, де відбуваються серйозні зрушення: в економіці - зсув від обробних галузей до сфери послуг, а в технології провідну роль починають грати

наукомісткі галузі промисловості. [1, с. 20; 2, с. 288]. Вітчизняні економісти, розглядаючи сучасне постіндустріальне суспільство, відзначають наступні його особливості [3, с. 74-75; 4, с. 171]:

- в структурі виробництва переважають інформаційні ресурси, тому не виникає притаманна традиційній економіці проблема розподілу обмежених ресурсів;

- в економіці все в більшій кількості виробляються високотехнологічні товари і послуги, внаслідок чого знижується залежність виробництва від країн - виробників промислової продукції;

- основним фактором економічного зростання стає реалізація людьми свого інтелектуального потенціалу, а найбільш прибутковими інвестиціями - інвестиції в людський капітал.

Усі ці особистості характерні для економіки України. Аналіз структури валової доданої вартості виробленої продукції дозволяє визначити економіко-формуючі галузі вітчизняної економіки. Структура валової доданої в Україні має наступний вигляд : сільське господарство -11.9%, торгівля -15.6%, промисловість – 24.8%, транспорт – 7.5%, будівництво-2.7%, інші – 7.5%. Добувна, харчова промисловість, енергетика та металургія є ключовими галузями промисловості, загальний внесок яких до валової доданої вартості становить понад 70 %. Аналіз обсягів внеску окремих галузей до експорту (за підсумками 2018 року) свідчить про те, що промислові галузі характеризуються доволі високою долею експорту: металургія (63,6 % випущеної продукції експортується), машинобудування (51,9 %), легка промисловість (46,3 %), деревообробна промисловість (35,8 %). Інші сектори експортують менше, ніж 30 % від свого випуску. Основними галузями, які формують ВВП, залишаються: промисловість, торгівля та сільське господарство [5].

Промисловий сектор відіграє ключову роль в економіці України – його показники діяльності є дуже важливим фактором соціально-економічного розвитку. Аналіз обсягів внеску окремих галузей до експорту (за підсумками 2018 року) свідчить про те, що промислові галузі характеризуються доволі високою долею експорту : металургія (63,6 % випущеної продукції експортується), машинобудування (51,9 %), легка промисловість (46,3 %), деревообробна промисловість (35,8 %). Інші сектори експортують менше, ніж 30 % від свого випуску. Розвиток ІТ індустрії в Україні значно випереджає середні темпи розвитку сегменту у світі. Галузь показує стабільне зростання на 11–26% щороку. За неофіційними даними в Україні працює близько 4 000 компаній, що налічують понад 80 тисяч осіб персоналу. Сума сплачених ІТ-компаніями податків щорічно зростає мінімум на 27 % та перевищила рівень 4 млрд. гривень. [6]. Як свідчить проведений вище аналіз, для України характерні особливості аграрної, індустріальної та інтелектуальної економіки. Усі вони між собою тісно пов'язані та немає ніякого сенсу руйнувати будь-яку з них на користь іншої. З іншого боку,

розвиток аграрного та виробничого секторів неможливо представити без інтелектуального підґрунтя. Із цього виходить, що в країні сформувалася та потребує подальшого розвитку нова система – індустріально-інтелектуальна економіка. Провідна роль в цій системі належить машинобудуванню. Його специфічна роль полягає в тому, що ця галузь виступає як утворюючий комплекс, що формує активну частину основних виробничих фондів практично в усіх галузях народного господарства, утримує виробничо-технічний потенціал на потрібному рівні та закладає основи для переходу до нового технологічного укладу. Теперішній стан машинобудівного комплексу не здатний вирішувати ці задачі. Вітчизняні виробники поступають все більше позицій іноземним конкурентам не тільки на зовнішніх ринках а і на внутрішніх. Держава фактично відмежувалась від впливу на ці процеси. У розроблених стратегіях розвитку на найближчі 10 років як на державному, так і на регіональних рівнях віддається пріоритет аграрному сектору без визначення місця і ролі вітчизняного машинобудування. Разом з тим, розвиток процесів глобалізації супроводжується активізацією на світових ринках виробників машинобудівного обладнання на основі гнучких виробничих систем, робототехнічних комплексів, сучасних інформаційних технологій та розвитком кооперації у різних сферах виробництва на їх основі. Провідні виробники Японії, Китаю, Сінгапуру, Тайваню розміщують у країнах східної Європи свої філії, представництва та сервісні центри, активізують діяльність інжинірингових фірм із створенням виробництв та технологій «під ключ». Український ринок для цих виробників має певні признаки привабливості. Цей факт об'єктивно слід визнати як суттєвий фактор, що має дати імпульс відродженню вітчизняної машинобудівної галузі, для якої повинна бути характерною розвинута мережа міжгалузевої взаємодії. Проведений у [7] аналіз довів, що причини занепаду української економіки полягають саме у припиненні міжгалузевої взаємодії. Науковці і практики також стверджують, що відновлення таких зв'язків на старій технологічній базі не має сенсу та взагалі неможливо. До того ж вирішальне значення у міжгалузевій інтеграції має технологічна сумісність. Тобто, первинним є технологія та обладнання, вторинним, або супутнім – міжгалузева кооперація. Саме на її забезпечення спрямовано технологічний реінжиніринг. У [7] пропонується методологія здійснення технологічного реінжинірингу на промислових підприємствах. Методологія технологічного реінжинірингу – це система маркетингових, інжинірингових, організаційно-економічних, соціальних та логістичних заходів стратегічного значення. Вона виходить із постулату, що технологія є базовою конкурентоутворюючою основою виробництва і розглядається як концепція, що покликана поєднати усі ланки виробничого сектору країни у реалізації стратегії комплексного розвитку як індустріальної держави. Впровадження методології технологічного реінжинірингу засновано на уявленні про тенденції розвитку світового машинобудування та їх впливу на

вітчизняну промисловість і базуються на визнанні пріоритетної ролі машинобудівного комплексу України. Запропонована методологія передбачає створення нового змісту промислової політики та розробку нових моделей у контексті формування міжгалузевої кооперації, що слід розглядати як альтернативу галузевому принципу управління. Здійснення технологічного реінжинірингу ускладнюється у зв'язку з тим, що галузеві інститути, які раніше виконували цю функцію, в занепаді, або розформовані, а нові організаційні форми створюються надзвичайно повільно і безсистемно. Потрібно забезпечення синхронізацію стандартів інноваційного профілю, приведення їх до вимог іноземних служб і виробництва. Це потребує створення ефективного законодавчого середовища інноваційної та інвестиційної діяльності. Таким визнаним середовищем є інноваційно-промислові кластери, а їх підґрунтям – кластерна політика. Кластерна політика, як концепція, отримала широкий розвиток у світі та інтегрує регіональну, економічну і промислову політику. Кластерна політика – це заходи, які проводяться органами державної або регіональної влади зі створення та підтримки кластерів на певних територіях. У практиці різних країн склалося дві моделі кластерної політики : ліберальна, де основним гравцем є регіональна влада й регіональні організації, що разом із центральними учасниками кластерів розробляють і реалізують програми їхнього розвитку, та дирижистська політика, що передбачає комплекс заходів від вибору пріоритетних кластерів і фінансування спільних проектів до цільового створення ключових чинників успіху у їх розвитку. Українські реалії потребують використання третього типу моделі кластерної політики – ліберально-дирижистської, що передбачає активну участь регіональної влади не тільки у розробці і реалізації програм розвитку кластерів, а й участь у створенні ключових факторів розвитку на основі спільних стратегій. Для їх забезпечення запропоновано заснувати Інститут регіональної кластерної політики (ІРКП). ІРКП – це інститут розвитку, забезпечує підтримку вектору сталого розвитку регіонів, обумовлює існування мережевих та інших форм партнерських відносин між бізнесом, наукою владою та громадою. Цей інститут потрібний для створення законодавчої та нормативної бази підтримки реінжинірингу, розвитку кластерних мереж, де формуються партнерські відносини між бізнесом, владою, наукою і громадою за моделлю «потрійної спіралі». Сьогодні саме інститут кластерної політики може стати ефективним провідником України у глобальному світі.

Список використаних джерел

- 1.. *Bell D.* The Coming Post-Industrial Society. – N.Y.: Free Press, 1973.
2. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М.: Academia, 1999.

3. *Иноземцев В. Л.* Пределы «догоняющего развития». – М.: Экономика, 2000.

4. *Masuda Y.* The Information Society as Post-Industrial Society. – Wash. DC: World Future Society, 1981.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicaudit.com.ua/wp-content/uploads/2019/04/d3.png>

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// WWW.eprayda.com.ua/news/2018/10/30/642128/](http://WWW.eprayda.com.ua/news/2018/10/30/642128/)

7. *Мехович С.А.* Регіони України: стратегія і політика розвитку: монографія. Харків: Тов «Планета – принт», 2016. 436 с.

Ніколаєвич Олександра Вікторівна

асистент кафедри управління та адміністрування Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ФОРМ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ключові слова: домогосподарства, диверсифікація виробництва, сільський туризм, сільські території.

Keywords: households, production diversification, rural tourism, rural territories.

Механізми і інструментарій підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємницького сектору, зокрема селянських господарств, в умовах сучасної економіки набувають все більшої актуальності, враховуючи процес активного розвитку аграрного виробництва країни в цілому.

Аграрний сектор економіки, в тому числі й домогосподарства, досить чутливі до впливу негативних внутрішніх та зовнішніх чинників – нестабільності ринкового попиту на продукцію галузі й невпевнені кроки в стабілізації аграрної політики держави. Проблематичність стратегічного розвитку і довгострокового планування практично унеможлиблює повне залучення наявного ресурсного потенціалу, як капіталу, так і трудових ресурсів, через високий рівень ризиковості. Це спонукає активно освоювати альтернативні види діяльності, що дозволить значно зменшити рівень ризику втрати наявних ресурсів і дасть можливість більш раціонально їх використовувати [1, ст. 41].

Одним з елементів плану реалізації Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015 - 2020 роки виступає диверсифікація діяльності, інструмент, котрий дозволить створити необхідні фінансово-економічні умови для підвищення економічної стійкості та конкурентоспроможності суб'єктів малого аграрного виробництва [2].

У загальному розумінні диверсифікація представляє собою поширення діяльності на нові сфери товарного виробництва, розширення асортименту

продукції, що виробляється, освоєння нових ринків збуту і географічних територій. Головною ціллю диверсифікації є підвищення загальної ефективності діяльності господарства, а також можливість частково уникнути ризику при розподілі капіталу між різними видами діяльності домогосподарства [3, ст. 42].

Диверсифікація процесу виробництва товарів та послуг аграрних суб'єктів дає перспективу освоїти виробництво альтернативних основному виду діяльності сільськогосподарських товарів та послуг і підвищити рівень рентабельності використання ресурсного потенціалу.

Залучення сільських домогосподарств до надання послуг у сфері сільського туризму, як один з варіантів міжгалузевої диверсифікації, дозволить збільшити частку зайнятих членів селянської родини у сфері послуг, забезпечить стабільний рівень доходів незалежно від кліматичних умов регіону, даючи можливість цілорічного залучення виробничого персоналу, підвищить дохідність домогосподарств і, як наслідок збільшить надходження до бюджетів об'єднаних територіальних громад [4, ст. 85].

Розв'язання економічних проблем засобом диверсифікації паралельно сприятиме розв'язанню й ряду соціальних проблем, де однією з гостро поставлених виступає низький рівень зайнятості сільського населення – основна причина незадовільного рівня добробуту селянських господарств.

Позитивним ефектом від даного підходу є й розвиток та відбудова сільських територій, поліпшення інфраструктури, покращення соціальних умов життя населення. Окрім того, як заплановано, даний механізм призведе до збільшення чисельності сільських підприємців на 15 % [2].

Як і впровадження будь-якого іншого методу, диверсифікація вимагає виконання ряду умов:

- наявність ресурсів, необхідних для розширення номенклатурної групи і впровадження міжгалузевої диверсифікації;
- мотивації членів домогосподарств до трудової активності й соціальної відповідальності у досягненні соціально-економічного розвитку;
- достатній рівень кваліфікації й культури сільського населення;
- державна підтримка облаштування сільських територій;
- спільні і злагоджені дії відповідних державних, регіональних і місцевих органів влади стосовно організації розвитку сільських територій;
- дієве законодавство та захист приватної власності на селі [1; 4].

Ретельно спланована стратегія диверсифікації дозволить вирішити ряд соціально-економічних проблем сільських територій, зокрема:

- реалізація комплексного розвитку сільських територій;
- розвиток підприємництва на селі;
- впровадження стратегії розвитку підприємництва, беручи до уваги проблеми навколишнього середовища;
- розвиток інфраструктури сільських територій;

- забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств відповідно до природно-кліматичних умов певного регіону та використання місцевих природних ресурсів;
- збільшення надходжень до бюджетів об'єднаних територіальних громад;
- поява альтернативних місць працевлаштування сільського населення і залучення до виробництва всіх вікових груп членів домогосподарств;
- диференціація джерел доходів особистих селянських господарств;
- зростання доходів населення, можливість робити заощадження та вирішення проблеми трудової міграції активної молоді до міст;
- товарна диверсифікація зменшує залежність домогосподарства від обмеженого товарного асортименту;
- розширення номенклатурної групи товарів основного й підсобного господарства сприятиме підвищенню конкурентоздатності виробника на ринку;
- розвиток місцевих підсобного виробництва та помислів;
- покращення та полегшення умов праці завдяки механізації та автоматизації окремих видів діяльності, формування відповідних вмінь та навичок ведення господарства;
- і горизонтальна, і вертикальна диверсифікація виступає допоміжною й підтримуючою відносно основного виду діяльності домогосподарства, що дозволяє досягти синергетичного ефекту;
- відносна близькість житла до робочого місця, що дозволяє раціонально використовувати часовий ресурс;
- використання традиційних і екологічних способів виробництва продукції;
- реалізація екологічних способів переробки органічних відходів за рахунок підсобної діяльності та підтримання екологічної надійності сільських територій;
- розвиток «щадних» видів рекреацій;
- зростання освітньо-кваліфікаційного та культурного рівня населення;
- формування економічної та продовольчої безпеки держави;
- забезпечення населення екологічно безпечними продуктами харчування;
- збереження культурної спадщини населення і національних традицій [2; 3].

Враховуючи відносно невеликі додаткові витрати ресурсів і надання переваги вертикальній диверсифікації діяльності, даний метод дозволяє в короткостроковій перспективі отримати економічний ефект і наростити об'єми виробництва. Ще одним напрямом реалізації економічної функції диверсифікації є виявлення саме того виду діяльності, при якому можна найбільш ефективно реалізувати конкурентні переваги підприємства.

Позитивні результати діяльності стають запорукою зростання рівня доходів населення, збільшення частки надходжень до місцевих бюджетів і гарантією соціально-економічного розвитку регіону [3, ст. 86].

Висновок. Диверсифікація, завдяки вдалому співвідношенню диференційованих видів діяльності, створює умови для отримання максимально можливого прибутку за умови раціонального використання наявного природно-ресурсного потенціалу домогосподарства.

Необхідність диверсифікації сільськогосподарського виробництва і поєднання його з іншими міжгалузевими видами діяльності дає можливість пом'якшити вплив природних, технологічних і соціально-економічних факторів на структуру доходів селянської родини.

Враховуючи сезонний характер виробництва продукції рослинництва, виготовлення несільськогосподарської продукції і надання послуг в сфері зеленого туризму створить додаткові джерела наповнення сімейного бюджету.

Диверсифікація діяльності домогосподарств є найефективнішим методом залучення і раціонального використання капіталу, трудових ресурсів, в основу якого першочергово покладено забезпечення сталого розвитку сільських територій і вирішення найгостріших соціально-економічних проблем.

Список використаних джерел

1. Петров В.М. Диверсифікація виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія Економічні науки. №1 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу doi.org/10.31359/2312-3427-2018-1-41

2. Чумак Р.М. Диверсифікація як важлива умова сталого функціонування сільськогосподарських підприємств та розвитку сільських територій / Р. М. Чумак // Економіка та управління АПК - 2012. - Вип. 9. - С. 41-45.

3. Бахчиванжи Л.А. Диверсифікація діяльності аграрних підприємств як стратегія управління соціально-економічним розвитком / Л. А. Бахчиванжи, О. Ю. Павлова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Економіка і менеджмент. - 2013. - Вип. 6. - С. 84-91.

4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015 - 2020 роки / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – 26.10.2015. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1978.html

Онищенко Світлана Володимирівна

*д.е.н., професор кафедри фінансів і банківської справи
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна*

Глушко Аліна Дмитрівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка, м. Полтава, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

***Ключові слова:** ринкове саморегулювання, державна регуляторна політика, фінансова глобалізація, регуляторний процес, державні та ринкові регулятори, ринок, національна економіка.*

***Keywords:** marketself-regulation, state regulatory policy, financial globalization, regulatory process, state and market regulators, market, national economy.*

Фінансова глобалізація поглиблюється останнім часом в Україні й докорінно змінює інституційне середовище, загострює зрушення в національних фінансових системах, підвищує їх нестабільність та здійснює дуальний вплив, який і посилює, і породжує асиметрію в розвитку суспільного простору та вносить системні зміни регуляторів економічного розвитку.

Фінансова глобалізація – це складний, інтегрований та об'єктивний процес, що є результатом поглиблених фінансових зв'язків країн, лібералізації цін, міжнародних інвестиційних і фінансових потоків, створення й поширення глобальних транснаціональних фінансових груп, які можуть як позитивно, так і негативно впливати на розвиток фінансових систем країн [4].

Проблема наукового обґрунтування співвідношення ринкового саморегулювання та державного регулювання як основних елементів господарського механізму в умовах фінансової глобалізації не втрачає своєї актуальності. В умовах глобалізації та відкритості національної економіки необхідність оптимізації ринкового та державного впливів обумовлена потребою забезпечення конкурентоспроможності країни на світових ринках, підвищення стійкості народного господарства України до коливань зовнішньоекономічної кон'юнктури.

З моменту виникнення такого соціального утворення, як держава питанню природи регуляторних процесів у національній економіці присвячували свої праці видатні філософи й науковці. При цьому під регуляторним процесом правомірно розуміти процес регулювання економічного розвитку країни, що передбачає використання державних та/або ринкових регуляторів. Перші ідеї з'ясування природи регуляторних процесів, зокрема ролі держави в господарському житті

суспільства, пов'язані з іменами античних філософів Платона й Арістотеля. В їх роботах (трактатах Платона «Держава» і «Закони», Арістотеля – «Політика», «Економіка») велика увага приділяється економіці як умінню ефективно управляти господарством та мистецтву адміністративного управління – важливої складової держави, що забезпечить зростання добробуту суспільства.

З початку становлення політичної економії як науки представники економічних шкіл по-різному підходили до трактування природи регуляторних процесів в економіці. В економічній науці сформувалися два протилежних підходи до участі держави в регулюванні економічних процесів – класична й кейнсіанська теорії та їх сучасні інтерпретації – неокласична (монетаристська), неокейнсіанська й теорія неокласичного синтезу. Таким чином, на методологічному рівні регуляторні процеси в національній економіці доцільно досліджувати з точки зору теоретичних концепцій, до яких, перш за все, слід віднести класичну й кейнсіанську теорії.

Центральною ідеєю представників класичної (фундаменталістської) концепції, зокрема У. Петті, П. Буагільбера, Ф. Кене, А.-Р. Тюрго, А. Сміта, Д. Рікардо, є положення про те, що ринкова економічна система – самодостатня система, яка здатна автоматично досягти повного обсягу виробництва та повної зайнятості ресурсів. Тобто ринкова економіка здатна забезпечувати стабільність власного розвитку, якщо держава не втручається в економічний кругообіг. А повне й ефективне використання ресурсів та їх раціональний розподіл забезпечується через механізм гнучкості цін.

Таким чином, згідно з класичною концепцією головним регулятором економічного розвитку є ринковий механізм, який потребує якнайбільшої свободи. Держава ж виконує класичний набір функцій, що забезпечує умови для нормального функціонування ринку та проявлення дії економічних законів. До таких функцій відносяться: запровадження системи нормативних актів, що регламентують та регулюють діяльність суб'єктів ринку; забезпечення національної економіки центральними грошима; розгляд майнових конфліктів та захист прав власності; збір податків, за рахунок яких утримується апарат державного управління, оборона тощо [1].

На відміну від традиційної класичної теорії, англійський економіст Джон Мейнард Кейнс обґрунтував об'єктивну необхідність і практичне значення державного втручання в розвиток соціально-економічних процесів. Основоположник кейнсіанства стверджував, що рівноваги в економічній системі неможливо досягти через механізм вільної конкуренції, рухливість капіталу тощо, оскільки рівновага є рідкісним випадком в економіці. Розширення ж функцій держави, на думку Дж. М. Кейнса, необхідне для боротьби зі зростанням безробіття, кризами, для раціонального використання трудових ресурсів [2, С. 47]. Кейнсіанська теорія – це аналіз взаємодії та взаємозв'язків різних агрегованих економічних категорій і величин, дослідження того, як невідповідність між ними

впливає на стан економіки, а також у яких межах і якими методами державного втручання можна досягти узгодження між цими категоріями та величинами з метою постійного економічного розвитку [6, С. 6].

На різних історичних етапах основу регуляторних процесів в економіці країн складала або політика вільного нерегульованого ринку, або політика постійного державного регуляторного втручання в ринкові відносини.

Основним законом, який діє в умовах політики постійного державного регуляторного втручання в ринкові відносини, є закон максимізації капіталовкладень, тобто збільшення не результатів суспільного виробництва, а його витрат. Механізм дії цього закону полягає в тому, що оскільки рушієм суспільного виробництва є адміністративний державний апарат, то закономірним виступає максимізація адміністративних витрат. В таких умовах органами державної влади може порушуватися логіка економічного інтересу і економічної доцільності, яка визначається критерієм вигідності й економії ресурсів.

Теоретичною і практичною альтернативою політики постійного державного регуляторного втручання в ринкові відносини у світовій практиці державного регулювання виступила політика «нерегульованої економіки», яка передбачала максимальну мінімізацію економічної влади держави. З одного боку, політика «вільної економіки», тобто державного невтручання в ринкові процеси, поклала початок стрімкому розвитку індустріалізації виробництва. З іншого, гранична мінімізація регулюючих функцій держави та надмірне покладання на ринкове саморегулювання, яке в ряду випадків неспроможне оптимально і справедливо врегулювати всі соціально-економічні процеси, призвела до суттєвого обмеження економічної свободи суб'єктів господарювання. Адже необмежена регуляторними нормативними рамками свобода ринкових відносин, як правило, може використовуватися їхніми суб'єктами насамперед для зміни ринкових правил на свою користь, оскільки свобода – це не лише свобода економічного вибору і конкуренції, а й свобода монополії [5, с. 48-62].

Процес диференціації ринків сьогодні охоплює не лише глобальні корпорації, його учасниками стають держави та регіони, що має низку негативних наслідків. Так, відомі економісти наголошують, що домінування глобальних виробничо-збутових ланцюжків у міжнародному виробництві й торгівлі спонукає уряди країн, які розвиваються, надавати транснаціональним компаніям (ТНК) податкові та інші пільги для залучення іноземних інвестицій і отримання доступу до глобальних ринків [3]. Водночас між цими країнами розпочинається запекла боротьба до повного розорення конкурента, що втілюється в надання іноземним інвесторам дедалі більших податкових стимулів. Проте останні не відіграють визначальної ролі під час вибору ТНК місця розміщення свого виробництва. У результаті уряди, як правило, просто втрачають значні податкові надходження.

На сьогодні проявляються нові тенденції впливу процесів фінансової глобалізації, які зумовлюються зростанням обсягів міжнародного руху капіталу на світових ринках, посилення конкуренції між фінансовими центрами.

Наявність та вплив ризиків і загроз в Україні виявляються у низьких показниках національної економіки в міжнародних рейтингах, про що свідчать результати досліджень міжнародних рейтингових агенцій (рис. 1).

		2017	2018	
	Індекс глобалізації	45 місце	49 місце	↓
	Рівень свободи економіки	166 місце	150 місце	↑
	Індекс глобальної конкурентоспроможності	85 місце	81 місце	↑
	Рівень сприйняття корупції	131 місце	130 місце	↑
	Рейтинг відкритості бюджетів	54 місце	39 місце	↑

Рис. 1. Місце України в міжнародних рейтингах у 2017-2018 рр.

Наслідки впливу фінансової глобалізації залежать від рівня розвитку і стабільності національних економічних систем та визначають її подальше поглиблення та масштабність охоплення. Економічна система України демонструє неготовність до викликів глобалізації, вразливість до кризових явищ і накопичення численних внутрішніх дисбалансів.

Методологічний зміст дослідження свідчить, глобалізація істотно впливає на сучасний розвиток світової економіки, а ринкові регулятори не є універсальним механізмом управління регуляторними процесами в національній економіці. Існує цілий ряд проблем, які належать до неспроможностей ринку і які неможливо вирішити лише внаслідок дії ринкових інструментів. Неспроможності ринку означають ситуації, коли обмежені суспільні ресурси використовуються не в найбільш ефективний спосіб.

З огляду на вищезазначене, глобалізаційними процесами охоплено майже всі сфери суспільного буття. Проте найістотнішою ознакою глобалізації є фінансова, яка втілюється в русі капіталу, у становленні та розвитку світового фінансового ринку та фінансової системи, яка переросла національні кордони, тому основу регуляторних процесів у країні мають становити ринкові регулятори та економічно обґрунтована державна регуляторна політика. Адже їх оптимальне поєднання дозволить забезпечити високий рівень розвитку та

конкурентоспроможності національної економіки в умовах посилення глобалізації сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Ейсмонт В.С. Сучасна парадигма державного регулювання економіки та її сфер / В.С. Ейсмонт // Наукові праці МАУП. – Київ, 2010. – Вип. 2 (25). – С. 34-43.
2. Мочерний С.В. Основи економічної теорії: Навч. посіб. / С.В. Мочерний, О.А. Устенко. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 504 с. (Альма-матер).
3. Огляд світового економічного та соціального стану, 2017 р. Переоснащення світового розвитку [Електронний ресурс]. – Нью-Йорк: ООН, 2017. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/surveys-/docs/wess2017.pdf>.
4. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як складний інтегрований об'єктивний процес / Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал // Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Чернігів. нац. технол. ун-т, 2016. – № 4 (8). – С. 126-135.
5. Регуляторна політика: Нові можливості. / За ред. К. Ляпіної, Д. Ляпіна і Я. Демченкова. – Київ.: Інститут конкурентного суспільства; 2004. – 170 с.
6. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – [3-тє вид., випр.]. – К.: Знання, 2006. – 262 с.

Попко Олена Володимирівна

доцент, к.е.н., доцент кафедри маркетингу

*Національного університету водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА МАРКЕТИНГОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ОПЕРАТОРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ключові слова: *оператори ринку, глобалізація, міжнародна інтеграція, маркетингова діяльність.*

Keywords: *market operators, globalization, international integration, marketing activities.*

Розвиток економіки України в сучасних умовах посилення глобалізації та міжнародної інтеграції багато в чому обумовлюється наявністю в структурі країни потенційно конкурентоспроможних на світовому ринку галузей промисловості та здатністю вітчизняних операторів ринку своєчасно реагувати на економічні, технічні й інформаційні зміни [6, с.241].

Одними з основних макроекономічних особливостей розвитку економіки України є її незначний розмір (ВВП в 2018 році - 124,6 млрд дол. США за офіційним курсом або 0,15% світового ВВП, 58-ме місце в світі з 189 країн) та відкритий характер (частка експорту у ВВП впродовж 2012-2018 років

знаходиться в межах 45-49%) [7, С.28]. Разом з тим, динаміка ВВП України характеризується високою волатильністю, зокрема критичним виявилось річне значення ВВП 2009 року, що було зумовлено глобальною фінансовою кризою, у наслідок чого відбулось зниження його рівня на 15% до рівня 117228 млн. дол. США. Незважаючи на зростання рівня ВВП в 2010 та 2011 роках (4,1 відсотка та 5,5 відсотка відповідно), збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася з березня 2014 року, негативно вплинула на економіку. Це призвело до зменшення рівня ВВП на 6,6 відсотка та 9,8 відсотка у 2014 та 2015 роках до рівня 90615 млн. дол. США [1]. Починаючи з 2016 року економіка України характеризувалася ознаками поступового подолання негативних наслідків кризи. У цілому протягом 2016-2018 років відбулось зростання ВВП до рівня 124603 млн. дол. США, проте це значення все ж не досягнуло рівня ВВП 2013 року. Графічне представлення зовнішньоторговельного балансу України в період з 2005 по 2018 роки наведено на рис.1.

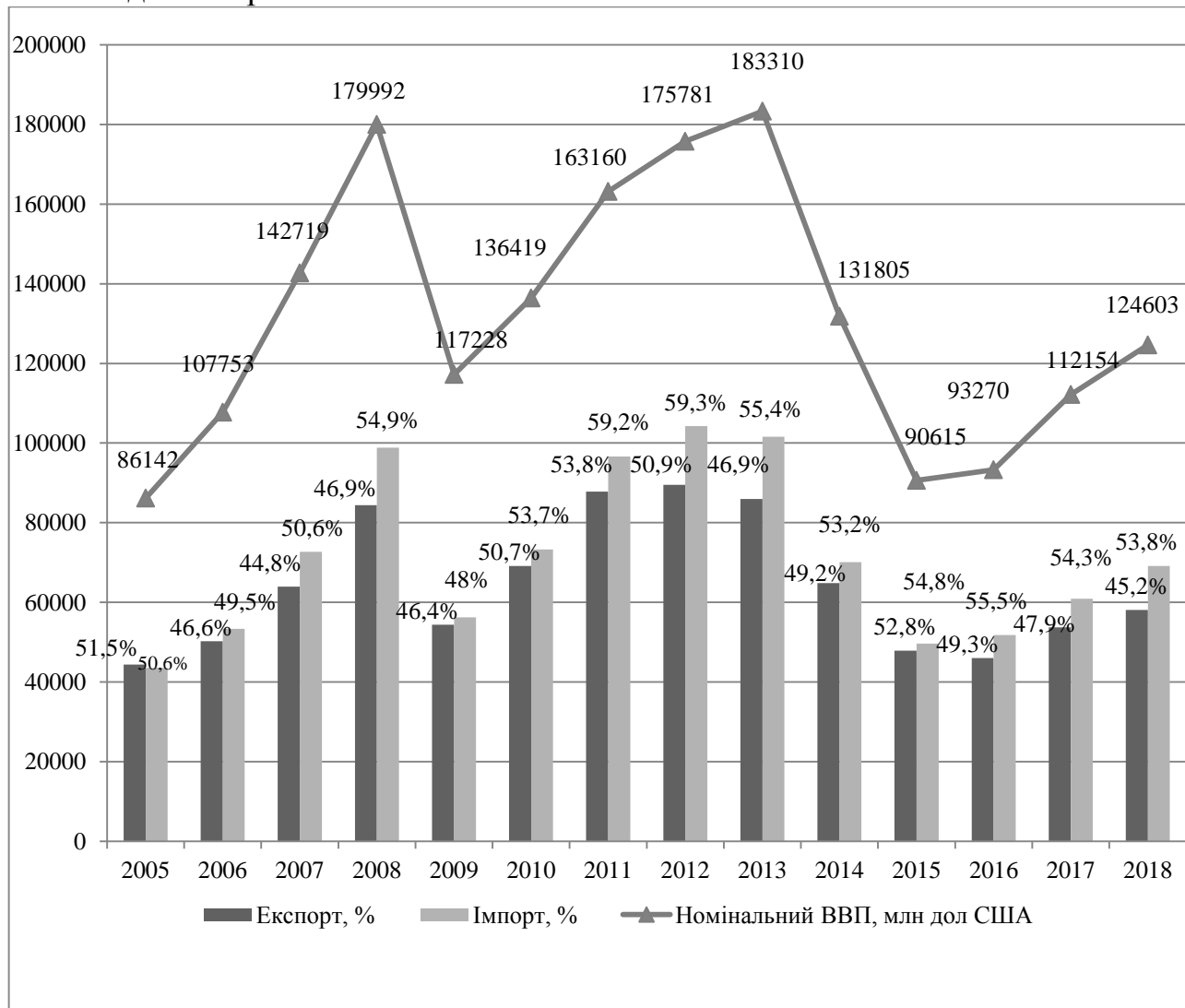

Рис.1. Зовнішньоторговельний баланс України з 2005 по 2018 роки
Джерело: розроблено автором на основі [2]

Так, скорочення експорту з 82,34 млрд дол. США в 2012 році до 47,3 млрд дол. США в 2018 році корелює зі зменшенням ВВП країни з 175,7 млрд дол. США до 124,6 млрд дол. США (з 2014 року без врахування даних по окупованій та анексованій території України) та дефіцитом торгового балансу.

У сучасних умовах, коли майже половина ВВП України формується за рахунок експорту (45,2 відсотка станом на 2018 рік) [2], однією з головних передумов ефективного функціонування вітчизняних операторів на світових ринках, запорукою їх динамічного розвитку та відповідно стратегічним завданням є масштабне зростання присутності українських товарів на зовнішніх ринках.

Натомість імпорт в Україну з 2006 року «хронічно» випереджає експорт, а різниця між імпортом та експортом знаходиться в межах 6-8 відсотків, що зумовлює від'ємне сальдо торгового балансу. Часткова або повна втрата традиційних ринків, яка відбулася протягом останніх років, підсилює необхідність пошуку ефективних рішень для розвитку експорту української продукції.

За Прогнозами економічного і соціального розвитку України [5*Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.*, с.15], реальне зростання ВВП в 2021 році у разі реалізації базового сценарію розвитку економіки незначно перевищить докризовий рівень і становитиме 101,6 відсотка до рівня 2013 року при збільшенні в 2019-2021 роках в середньому на 3,6 відсотка щорічно (у 2019 році на 3 відсотки). При цьому динаміка розвитку окремих сфер економіки, все ще демонструватиме відставання від докризового рівня. Перш за все, це стосується зовнішньоторговельної діяльності та окремих показників виробничої сфери. Навіть за динаміки середньорічного зростання у 2019-2021 роках промислового виробництва на 4,5 відсотка, експорту товарів та послуг на 8,7 відсотка, імпорту товарів та послуг на 8,5 відсотка, у 2021 році у разі реалізації базового сценарію не вдасться досягнути у цих сферах докризового рівня: у 2021 році промислове виробництво знаходитиметься на рівні 95,4 відсотка до рівня 2013 року, експорт товарів та послуг – на рівні 94,8 відсотка, імпорт товарів та послуг – 91,6 відсотка [5, с. 16].

У травні 2019 року КМУ на основі базового сценарію було схвалено Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки, який і було закладено в основу державного бюджету України на 2019 рік. Представлений у прогнозі сценарій передбачає два варіанти очікуваних макроекономічних показників на 2020-2022 роки, які різняться між собою рівнем інтенсивності підвищення економічних і соціальних стандартів. Перший варіант у 2020 році передбачає зростання ВВП до 3,3%, у 2021 році – 3,8%, у 2022 році – 4,1%. При цьому зростання споживчих цін очікується на рівні 6% у 2020 році, 5,7 % у 2021 році, 5,3% у 2022 році. Згідно з другим варіантом у 2020 році прогнозується зростання ВВП на рівні 3,6%, у 2021 році – на 3,6%, у 2022 році – на 3,3%. За такого варіанту сценарію зростання споживчих цін очікується на рівні 6,5% у 2020 році, 7,1 % у 2021 році, 7% у 2022 році. Разом з тим, на період 2020-2022 років прогнозується подальша реалізація зусиль у напрямку розширення та

диверсифікації українського експорту через поглиблення зовнішньоекономічних відносин з країнами ЄС, Азії та Африки, на фоні прогнозованого міжнародними фінансовими організаціями сталого розвитку світової економіки у 2020-2022 роках та утримання помірних цін на світових товарних ринках українського експорту [7].

До переваг експорту в порівнянні з продажами на внутрішньому ринку можна віднести збільшення обсягів реалізації продукції, підвищення рівня рентабельності продажів, економія на масштабах, зниження волатильності основних макроекономічних показників, покращення іміджу операторів ринку в роботі з контрагентами, у тому числі й на внутрішньому ринку. У цілому вихід на зовнішні ринки дозволить не лише підвищити імідж вітчизняних операторів, а й забезпечити економічний добробут держави [4, С.193]. Разом з тим, здійснення експортної діяльності вітчизняними операторами ринку зумовлює не лише переваги, а й певні виклики (рис.2).

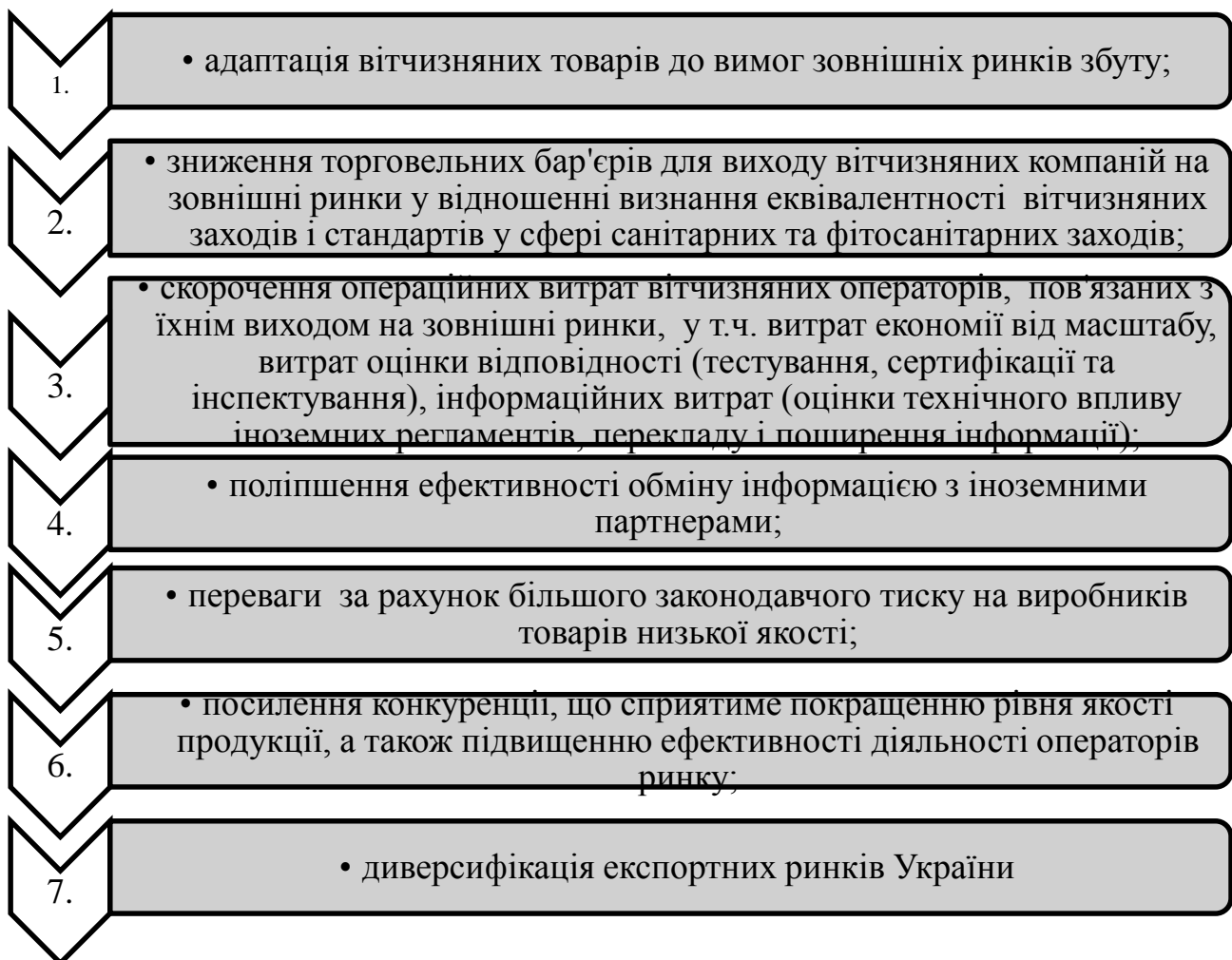

Рис.2. Виклики експорту вітчизняної продукції
Джерело: розроблено автором на основі [3, 4]

До основних проблем вітчизняного експорту можна віднести [7, С.29]:

1) використання операторами ринку природних факторів конкурентоспроможності: у структурі експорту країни лівова частка припадає на мінеральну сировину, аграрну продукцію, продукти металообробки, робочу силу. Маючи важливе значення для економіки, український експорт на сьогодні носить переважно сировинний характер (за результатами 2016-2018 років продукція агропромислового комплексу, металургійної та хімічної промисловості та мінеральної сировини становила 70 відсотків експорту), що свідчить про неефективне використання ресурсів, ставить українську економіку в залежність від коливань цін на світових ринках і містить потенційні ризики для економічної і соціальної стабільності [1];

2) повільні темпи інтеграції вітчизняних операторів у глобальні ланцюги створення доданої вартості;

3) вихід вітчизняних операторів ринку з регіональних виробничих мереж з російськими компаніями внаслідок торгової війни Росії проти України та військової агресії на сході України, що, своєю чергою, збільшує ризики залучення вітчизняних виробників до міжнародних виробничих мереж;

4) поглиблення та розширення політики неопротекціонізму національних виробників урядами інших країн.

Найбільш розповсюдженими інструментами обмеження експорту з інших країн, у тому числі з України, у світовій практиці є внутрішні субсидії, сприяння експорту, тарифи, захисні заходи, державні закупівлі, використання яких веде до розвитку антиімпортного виробництва, процесів ресорсінгу, подальшої локалізації, а отже, створює нові бар'єри для українських експортерів. Окреслені проблеми суттєво обмежують можливості вітчизняних операторів щодо переорієнтації та формування нових виробничих зв'язків у міжнародних ланцюгах створення доданої вартості.

В умовах членства України з травня 2008 р. у Світовій організації торгівлі, а також підписання та ратифікації 16 вересня 2014 року Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом стає все більш актуальною проблема вивчення зовнішньоекономічних аспектів розвитку найбільш перспективних експортоорієнтованих галузей економіки України [6, с.285]. Тому цілком логічно у грудні 2017 року розпорядженням КМУ було затверджено Експортну Стратегію України на 2017-2021 роки [1], кінцевою метою та основним завданням якої є перехід до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успіху України на світових ринках. Даний документ окреслює орієнтири для розвитку торговельних відносин України, подолання перешкод, використання наявних можливостей для розвитку експорту за відповідних маркетингових заходів. До стратегічних цілей розвитку маркетингової діяльності вітчизняних операторів ринку в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції віднесено:

створення сприятливих умов для розвитку сфер торгівлі та інновацій з метою диверсифікації експорту українських товарів та послуг; розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність вітчизняних операторів ринку; удосконалення навичок і компетенцій вітчизняних операторів ринку, необхідних для участі у міжнародній торгівлі. Ми повністю поділяємо думку стосовно окреслених пріоритетів, оскільки траєкторія розвитку маркетингової діяльності вітчизняних операторів ринку однозначно лежить у площині забезпечення високих стандартів (показників) конкурентоспроможної продукції.

Список використаних джерел

1. Експортна стратегія України [Електронний ресурс]. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2410968-eksportna-strategia-ukraini-mert-rosav-drugij-etap-rozrobki.html>.
2. Мінфін. URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>.
3. Попко О.В. Державне регулювання якості та безпечності харчової продукції промислових підприємств України в розрізі міжнародних стандартів // Реінжиніринг бізнес-процесів маркетингової сфери промислових підприємств: монографія / за заг. ред. докт. екон. наук, проф. Л.М. Таранюка Суми: Видавець СНАУ, 2018. - 500 с.- С.322-334.
4. Попко О.В. Маркетингове дослідження експорту молока та молочної продукції вітчизняними операторами ринку // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки: Зб. наук. праць. - Випуск 2(82). - Рівне, 2018 р. – 414 с. – С.191-201.
5. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки. URL:<http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1823a8c9-13e6-4bf1-919e-f477ec225437&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2019-2021-Roki>.
6. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: колективна монографія / кол. авт.; за ред. проф. А. П. Голікова, проф. О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 347 с.
7. Уряд ухвалив прогноз макроекономічних показників 2020-2022 роки. URL:<http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a9479d0c-0d7f-4552-9bec-9224881ee20f&title=UriadUkhvalivPrognozMakroekonomichnikhPokaznikiv2020-2022-Roki>.
8. Хто перетворить Україну на країну з доданою вартістю // Бізнес. Січень 2019.

Радєва Марина Миколаївна

*професор, д.е.н., професор кафедри менеджменту і публічного управління
Мелітопольського інституту державного і муніципального управління
«Класичного приватного університету», м. Мелітополь, Україна*

Коломієць Вікторія Миколаївна

*доцент, к.е.н., докторант кафедри фінансів та економічної безпеки
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
ім. академіка В. Лазаряна, м. Дніпро, Україна*

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ОСНОВІ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНОЇ МОДЕЛІ

Ключові слова: *людиноцентрична модель розвитку, людський капітал, модель економічного зростання.*

Keywords: *human-centric model of development, human capital, model of economic growth.*

Швидкоплинна трансформація сучасного суспільства потребує перегляду традиційних підходів до джерел економічного розвитку, основою якого стають нематеріальні ресурси інноваційного оновлення, насамперед людський капітал.

Аналіз сучасних наукових підходів до обґрунтування місця і ролі людського капіталу доводить сконцентрованість на традиційній моделі економічного зростання. В рамках цієї моделі людський капітал розглядається як засіб впливу на соціально-економічні процеси та ресурс, що стає технологічним фактором використання нових сучасних технологій, підвищення конкурентоспроможності, продуктивності і ефективності підприємства з метою збільшення валового доходу [9, с. 60]. Зміст поняття зводиться до того, що людський капітал є запасом природних або придбаних в результаті інвестування здібностей, навичок, досвіду, знань, інформаційної культури, мотивації і мобільності індивіда, використання якого в економічній діяльності дає людині і всім користувачам певні доходи.

З цих позицій науковці визначають, що управління розвитком людського капіталу ставить за мету: підвищення рівня реалізації трудового потенціалу особистості на підприємстві [15, с. 304]; створення умов для ефективного використання і розвитку робочої сили на рівні підприємства [3, с. 137]; підвищення результативності праці та її творчий характер за рахунок якісних та кількісних характеристик складових елементів людського капіталу підприємства [6, с. 24]; використання знання персоналу з метою збільшення активів, в першу чергу нематеріальних [4]; підвищення інноваційної активності промислового підприємства відповідно зі стратегією розвитку [8, с. 225]; соціальний і економічний розвиток держави на основі якісного й кількісного зростання людського капіталу в усіх структурах суспільства, у тому числі в суб'єктах підприємницької діяльності [10, с. 53]; активізація потенціалу людини як

найпотужнішого фактору підвищення конкурентоспроможності, базової передумови досягнення економічного зростання держави [1].

У той же час у світовій спільності переважає концептуальний підхід до людського капіталу як мети соціально-економічного розвитку країни, що втілюється у добробуті, освіті, довголітті громадян, повазі до прав людини та безпеці життя. Ці положення зафіксовано у концептуальних документах, таких як «Бачення-2050, Проект Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD)» [2], «Європа-2020: Стратегія для розумного, сталого та всеохопного зростання» (Європейська Комісія) [5], «Звіт з глобальної конкурентоспроможності 2016-2017» (World Economic Forum) [7], «Культура та медіа 2030: прогнози культурних політик» [9], «Множина сценаріїв майбутнього. Навігація до 2030» (НАТО) [11], «Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030: Програма ООН» [12], «The Global Risks Report 2017: Звіт Світового банку» [16].

Невідповідність традиційної моделі економічного зростання сучасним вимогам виявляється в тому, що з її контексту зник саме людський чинник, і це породжує значні соціально-економічні загрози для розвитку суспільства. Україна задекларувала курс на дотримання європейських цінностей, зафіксованих у Загальній декларації прав людини; і формально обрала вектор розвитку національної економіки відповідно до основних принципів, зафіксованих у Декларації «Цілі тисячоліття», ухваленої резолюцією ООН та ратифікованої Верховною Радою України. На практиці політика реформування чинної економічної моделі призводить до неоднозначних результатів, загострення низки кризових явищ у соціально-економічній системі, супутніх цінових і девальваційних шоків, поглиблення дисбалансів у фіскальній та банківській сферах. До таких наслідків призводить намагання проводити реформи в межах старої парадигми без кардинальної зміни економічної парадигми і моделей економічного розвитку.

Головне завдання побудови успішної майбутньої України в контексті розгортання глобальних мегатрендів і відповідно до цілей збалансованого розвитку полягає у створенні надійної економічної системи, функціонування якої забезпечуватиме високі рівні національної безпеки й буде спрямоване на зміцнення конкурентоспроможності країни у глобалізованому світі через досягнення високої якості життя кожного громадянина [13].

Вважаємо, що сучасна модель управління розвитком ЛК має спиратися на концепції людського розвитку, у рамках яких людина розглядається як основна мета – вхідний і кінцевий вектори соціально-економічного прогресу, а людський капітал як частина людини, що являє собою джерело майбутніх задоволень та/або заробітків [1; 14, с. 303]. Показник щастя людини стає основою оцінювання ефективності усіх процесів ведення господарської діяльності за умови людиноцентричної моделі розвитку [13].

Науково-методичний підхід до формування моделі управління розвитком людського капіталу національної економіки передбачає:

1) обґрунтування економічних законів та принципів, що визначають теоретичну сутність складових механізму;

2) упровадження механізму на національному рівні економіки і його комплексну реалізацію на галузевому, регіональному, організаційному та особистісному рівні з урахуванням глобальних тенденцій розвитку;

2) застосування визначених теоретичних важелів (законів і принципів управління) з метою вибору практичних важелів (методів й інструментів управління) відповідно рівням економіки, що дає змогу впливати на об'єкт управління - інститут – для забезпечення еволюції інституціональних правил;

3) урахування рівнів динаміки економіки – рівень інститутів і рівень інституцій – для забезпечення підпорядкованості організаційних змін інституціональним перетворенням для вирішення суспільних і приватних цілей людського капіталу через створення системи стимулів і противаг у процесі прийняття рішень щодо розвитку людського капіталу.

Усю сукупність методів управління розвитком людського капіталу згрупуємо у такі види:

- інвестування та реінвестування;
- стимулювання;
- державне регулювання;
- ринкове саморегулювання;
- соціальний вплив.

На основі опрацювання результатів наукових досліджень [1; 7; 13], аналізу сучасного стану людських ресурсів і аналізу функціонування економічних суб'єктів в Україні можна визначити практичні інструменти управління розвитком людського капіталу через систему заходів на національному рівні:

1. Структурна політика з інноваційною складовою: активізація створення та розміщення високотехнологічних та інтелектуально насичених виробництв; деполяризація трудової нерівності шляхом удосконалення системи стимулів до певного виду трудової діяльності засобами державної податкової, антимонопольної та дозвільної політики; підвищення професійної мобільності та конструктивної конкуренції на локальних ринках праці; підвищення доходності та престижності висококваліфікованої праці у всіх видах економічної діяльності; підвищення темпів адаптації ринку праці до змін економічної кон'юнктури,

2. Демографічна політика: забезпечення належного поєднання зайнятості у суспільному виробництві та виконання сімейних обов'язків; захист інтересів працівників із сімей, що потребують соціальної підтримки, створення для них робочих місць, надання пільг підприємствам, які залучають їхню працю, забезпечують професійну підготовку і перепідготовку; подолання тенденції старіння населення і скорочення тривалості життя; подолання високого рівня

безробіття населення, особливо в сільській місцевості; створення якісної системи охорони здоров'я всупереч сучасній ілюзії безкоштовної медицини, яка на практиці або просто відсутня, або надає послуги низької якості; покращення екологічної ситуації; реалізація комплексної державної стратегії, яка поєднує в собі напрями матеріального стимулювання народжуваності, житлового будівництва, медичного обслуговування; відновлення соціальної інфраструктури підтримки сімей з дітьми, передусім у сільській місцевості; зменшення міграційних втрат населення продуктивного віку, насамперед населення високого професійно-кваліфікаційного рівня;

3. Економічна політика: забезпечення життєвого рівня членів сім'ї не нижчого, ніж прожитковий мінімум; підвищення доходності та престижності висококваліфікованої праці у всіх видах економічної діяльності; преференції високотехнологічному національному виробництву (податкові, інвестиційні, фінансові тощо); створення робочих місць через генерування та економічну реалізацію об'єктів інтелектуальної власності; трансформація обтяжливої системи оподаткування; пошук альтернативних джерел фінансування в умовах неспроможності держави виконувати свою функцію; формування стратегічного економічного мислення.

4. Освітня політика: професійно-кваліфікаційна орієнтація населення через створення активного інформаційного простору, що забезпечує вільний доступу громадян до правдивої інформації; впровадження каналів узгодження потреби ринку праці в трудових навичках і знаннях з пропозицією системи формальної, неформальної й інформальної освіти; розширення участі держави і бізнесу у підготовці фахівців потрібного профілю; забезпечення доступності освіти відповідно до концепції «освіта впродовж життя»; підвищення якості і конкурентоспроможності освіти за рахунок впровадження нових державних стандартів освіти; культурна орієнтація освітнього процесу.

5. Соціальна політика: впровадження принципів оплати труда для забезпечення високих стандартів життя суспільства; розширення спектру соціальних інвестицій в людський капітал, як інструменту забезпечення гідних стандартів добробуту кожної окремої особи; можливість творчого застосування накопичених знань, навичок для генерації нових технологічних, інноваційних ідей; підвищення соціальної безпеки та соціалізованості особистості; поліпшення соціальних прав (соціальних умов життя).

6. Розвиток громадянського суспільства: стимулювати розвиток ефективного громадського простору (громадські організації, громадські, регіональні, галузеві, професійні об'єднання); послідовно боротися з корупцією, насамперед в органах влади, впроваджувати важелі впливу на це ганебне явище; створення платформи ефективного соціального діалогу суб'єктів усіх рівнів національної економіки; побудова прозорої та ефективною, професійною, політично нейтральною та авторитетною системи державної служби, що спроможна якісно надавати державні

послуги громадянам, забезпечувати оптимальне використання державних коштів і своєчасно та адекватно реагувати на соціально-економічні й зовнішньополітичні виклики.

Методи формування ефективних інститутів людського капіталу на національному рівні трансформуються в систему заходів на регіональному та організаційному рівнях у мотиваційну політику, політику безпеки життєдіяльності та створення комфортних екологічно якісних умов праці, забезпечення достатнього рівень добробуту, тобто інструменти, які поліпшують внутрішнє середовище компанії та підвищують її привабливістю для персоналу.

Список використаних джерел

1. Артеменко Л. Людський капітал: наукові підходи та стан формування в Україні. *Інституційний репозитарій ТНТУ імені Івана Пулюя*: веб-сайт. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/20469/4/Stattja_%28ljud_k_%29.pdf.
2. Бачення-2050. Проект Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD). URL: <http://ciba.org.ua/ua/news/61384/61396/?lang=ua>.
3. Верхоглядова Н.І., Іваннікова Н.А., Лаврінченко О.В. Управління трудовим потенціалом підприємств: монографія. Дніпропетровськ: Пороги. 2007. 284 с.
4. Гавкалова Н.Л., Маркова Н.С. Формування та використання інтелектуального капіталу: наукове видання. Харків: Вид. ХНЕУ. 2006. 252 с.
5. Європа-2020: Стратегія для розумного, сталого та всеохопного зростання, Європейська Комісія, 2010. URL: old.minjust.gov.ua/file/31493.
6. Журавльова І.В., Кудлай А.В. Управління людським капіталом підприємства: наук. вид. Харків: Вид-во ХНЕУ, 2004. 284 с.
7. Звіт з глобальної конкурентоспроможності 2016-2017, The Global Competitiveness Report 2016-2017. World Economic Forum. Geneva, Switzerland, 2016. URL: <http://fdlx.com/business-world/67485-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-2016-shvejcariya-lider-ukraina-na-85-meste.html>.
8. Каменська О. О. Концепція управління людським капіталом промислового підприємства в умовах інноваційного розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3(45). С. 225 – 229.
9. Климко С.Г., Пригода В.М., Сизоненко В.О. Людський капітал: світовий досвід і Україна. К.: Основа. 2006. 224 с.
10. Костюнік О. В. Питання управління людським капіталом підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 3. С.51 – 54.
11. Множина сценаріїв майбутнього. Навігація до 2030, НАТО. URL: http://www.act.nato.int/images/stories/events/2009/mfp/20090503_MFP_finalrep.pdf.
12. Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030: Програма ООН. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili->

staloho-rozvytku.

13. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія. 2017. 164 с.

14. Фишер С. Дорнбуш Р., Шмалензи К. Экономика. М. : Дело. 1993.

15. Цимбаленко Н. В. Формування моделі управління людським капіталом підприємства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2010. № 684 : Проблеми економіки та управління. С. 301–305.

16. The Global Risks Report 2017, Звіт Світового банку. URL: <http://reports.weforum.org/global-risks-2017/> M-Th-1.

Родченко Володимир Борисович

*професор, д.е.н., професор кафедри управління та адміністрування
ННІ «Каразінська школа бізнесу», ХНУ імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

Прус Юлія Ігорівна

*викладач кафедри управління та адміністрування
ННІ «Каразінська школа бізнесу», ХНУ імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

Хрипунова Дар'я Михайлівна

*аспірант кафедри управління та адміністрування
ННІ «Каразінська школа бізнесу», ХНУ імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ МЕТОДИКИ ВИБОРУ ПРІОРИТЕТІВ СМАРТ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ ДЛЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ключові слова: *смарт спеціалізація, методика визначення пріоритетів, регіональна політика, стратегія смарт спеціалізації.*

Keywords: *smart specialization, definition methodology of priorities, regional policy, smart specialization strategy.*

Стратегії смарт спеціалізації (S3) вважаються перспективним інструментом регіональної політики для концентрації знань та виводу конкурентоспроможних економік на інший рівень. В основі стратегії смарт спеціалізації лежить диференціація, яка полягає у використанні конкурентних переваг регіональної економіки шляхом урізноманітнення унікальних, локалізованих знань (існуючих спеціалізацій) новими комбінаціями та здатність ідентифікувати можливості регіону розширюватися в нові пріоритетні напрямки. Мета S3 полягає в підвищенні рівню доданої вартості за рахунок інтеграції конкурентних підсекторів економіки, створенні та поширенню нових технологій та виникненні нових видів економічної діяльності у регіонах [3,4].

Особливості вибору стратегії смарт спеціалізації та її дієвості залежить від правильного вибору пріоритетів розвитку у результаті підприємницького відкриття – організованого процесу діалогу з узгодження пріоритетів розвитку між представниками бізнесу, науки та влади. Питання визначення пріоритетів у рамках

стратегічного планування регіонального розвитку за використанням методології смарт спеціалізацій стає ключовим. Для України загалом та Харківської області зокрема важливим є врахування досвіду ЄС щодо визначення смарт спеціалізації та його адаптація до українських умов. Слід наголосити, що процес вибору смарт спеціалізацій для регіону реалізується у два етапи. Перший етап пов'язаний з аналітичним обґрунтуванням можливих пріоритетів, а другий – з їх підтвердженням та удосконаленням стейкхолдерами. У даній роботі головна увага приділена першому етапу.

У рамках зазначеного першого етапу європейська методика визначення старт спеціалізацій регіонів передбачає процес картографування економічного та інноваційного потенціалу в якості найбільш важливого кількісного аналізу та підґрунтя для визначення ключових пріоритетів. Даний процес було проведено Об'єднаним дослідницьким центром Європейської Комісії на прикладі Харківської області, як одного з пілотних регіонів визначення смарт спеціалізації. В основу покладено статистичні дані, надані Державною службою статистики України у березні 2019 року для вимірювання економічного та інноваційного потенціалу Харківської області [1].

Згідно зі звітом Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії «Картографування економічного та інноваційного потенціалу в Харківському регіоні» [2], економічне картографування в Харківському регіоні полягає у визначенні галузей, які мають сильні сторони і потенціал для економічної трансформації. Для визначення економічного потенціалу використовуються дані щодо кількості підприємств, кількості працівників і витрат на заробітну плату. (статичний і динамічний аналіз). Для відображення інноваційного потенціалу наявних даних менше, ніж для відображення економічного потенціалу. Використані дані за два періоди 2012-2014 та 2014-2016 роки: частка компаній, які впровадили інноваційні продукти, частка компаній, які впровадили інноваційні процеси, частка компаній, які запровадили організаційні та маркетингові інновації. На основі зібраних даних було попередньо визначено галузі, які мають економічний та інноваційний потенціал у Харківському регіоні. Згідно звіту Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії дев'ять груп демонструють як економічний, так і інноваційний потенціал. Розділи КВЕД, в рамках яких знаходяться дані групи показано на рис.1 за основними показниками за 2017 р. (зайнятих в даному розділі КВЕД, кількості підприємств та кількості найменувань впроваджених інноваційних видів продукції).

Результати цього аналізу рекомендовані Об'єднаним дослідницьким центром Європейської Комісії до використання кінцевого вибору пріоритетних областей. Проте, слід зазначити, що охоплення зайнятого населення Харківської області, на основі якого були проведені розрахунки та визначені домени для формування смарт спеціалізації, становлять не більше 30% від загальної кількості зайнятих населення регіону (рис. 2).

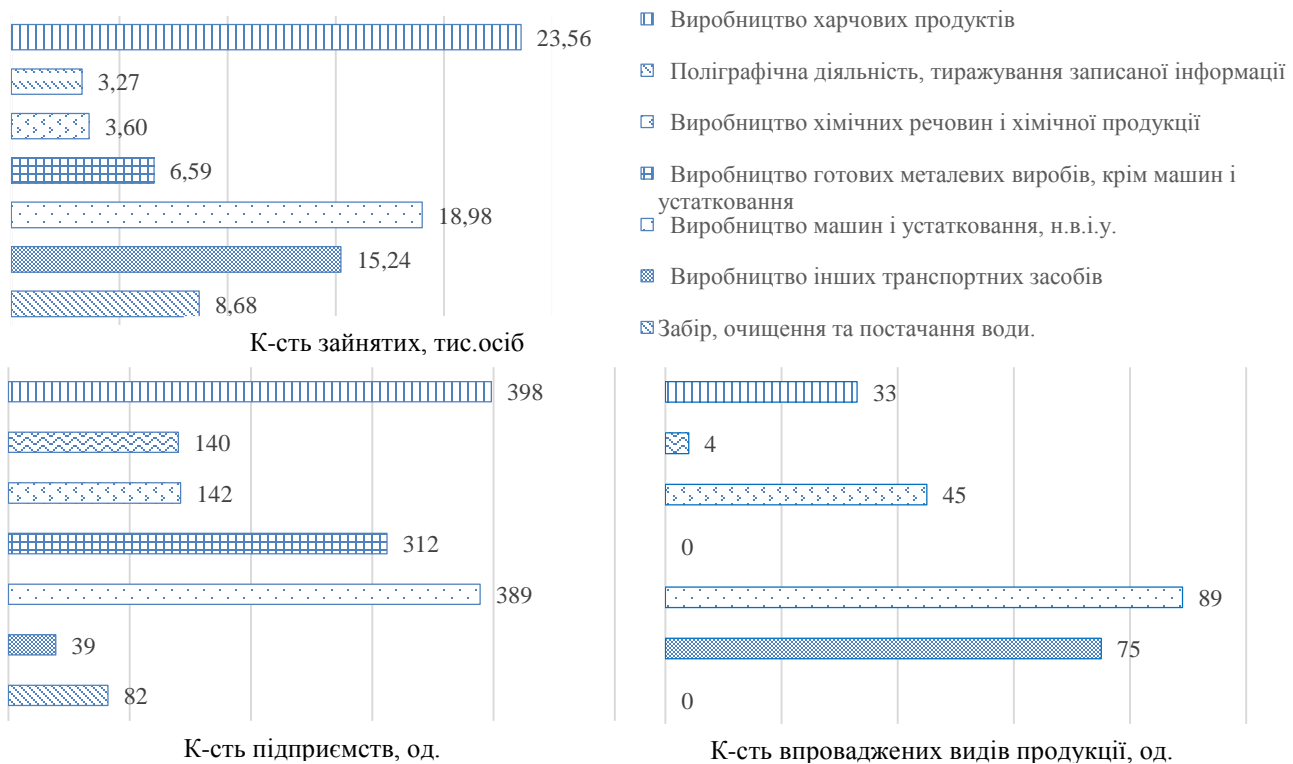

Рис.1 Оцінка потенціалу смарт спеціалізацій Харківської області за розділами КВЕД, у 2017 р. згідно звіту Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії (складено авторами за даними [2])

Це зумовлюється тим, що 348,21 тис. осіб економічно-активного населення, які враховані у Звіті за даними [1] зайняті на великих, середніх та малих підприємствах, а інша частина (близько 900 тис. осіб) зайняті у сфері підприємництва, державному секторі, тощо, не врахована. Тому, слід акцентувати увагу на даний аспект визначення смарт спеціалізацій та віднайти можливості підвищення репрезентативності статистичних даних.

Підходи виявлення смарт спеціалізацій використовувані Європейською Комісією не враховують податкові надходження через велику кількість пільг та преференцій у різних галузях, на наш погляд, при визначенні пріоритетів доцільно враховувати не тільки економічні та інноваційні компоненти, а й внесок у бюджет області, що корелює з реальною економічною діяльністю. На рис.4 проілюстровано розділи КВЕД, у розрізі яких діють найбільші підприємства-платники податків в межах Харківського регіону.

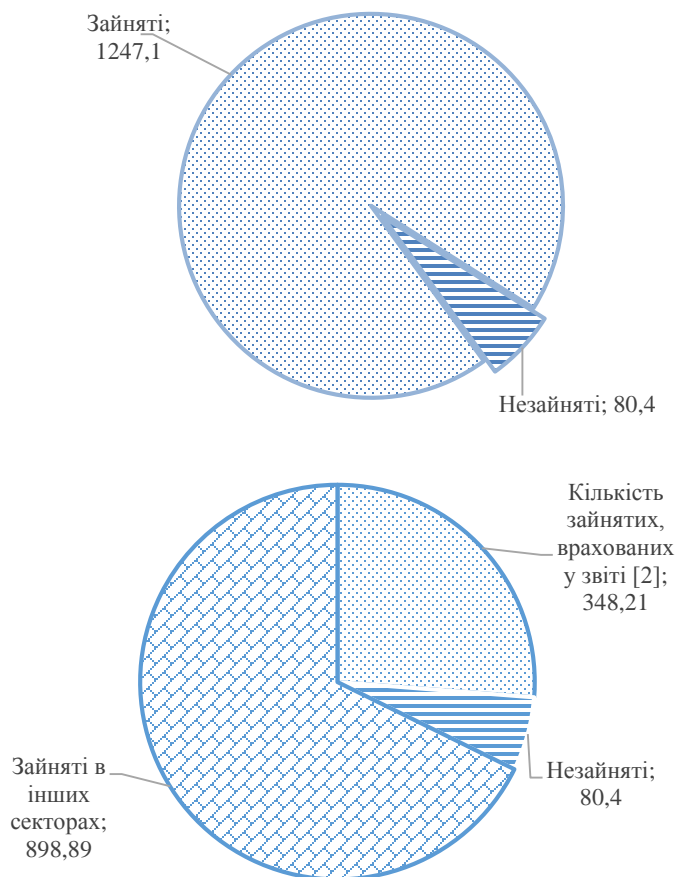

Рис.2 Зайняте населення Харківської області у 2017 р., тис. осіб

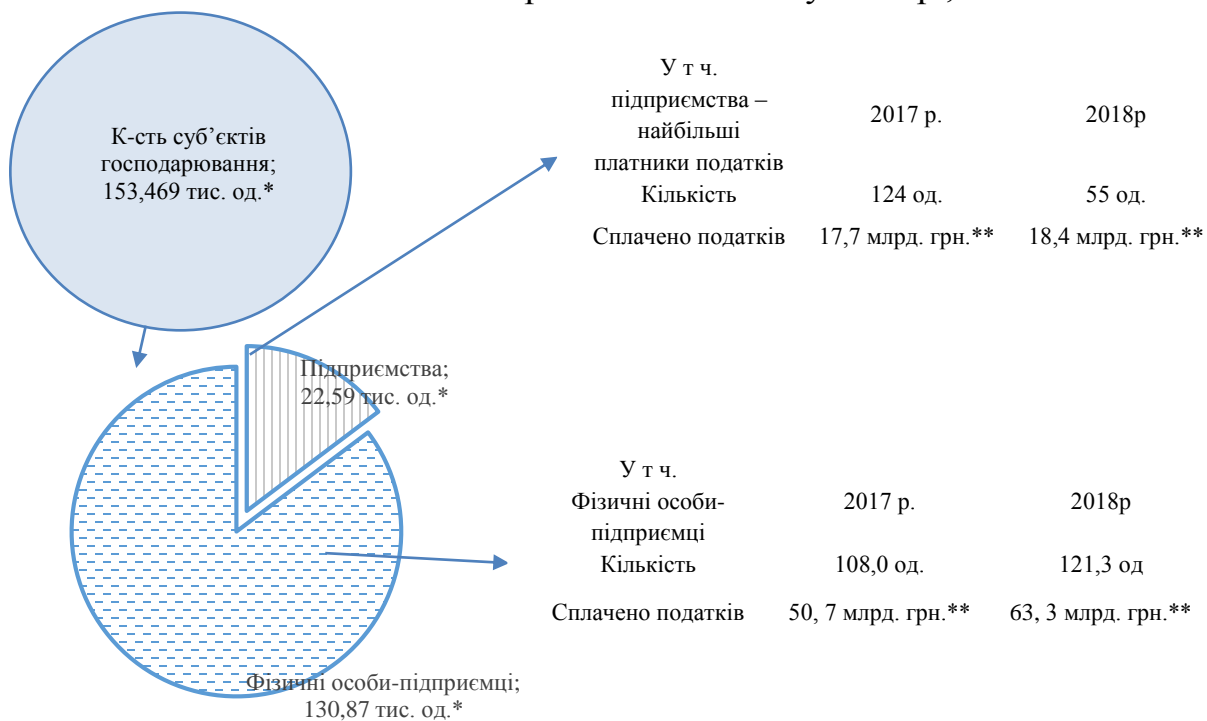

Рис.3 Показники розвитку підприємництва у Харківській області у 2017 р.

*за даними ГУ Статистики в Харківській області[1]; ** за даними ДФС України

Рис. 4 Питома вага податків, сплачених найбільшими підприємствами-платниками у Харківській області за розділами КВЕД за 2018 р., %.
(складено авторами за даними ДФС України)

**враховано розділи КВЕД, в межах яких знаходяться платники-підприємства, що платять найбільше, за виключенням розд.12 Виробництво тютюнових виробів*

Можна зробити висновок, що визначені за методологією Європейської Комісії розділи КВЕД мають бути розширені за рахунок зазначених на рис. 3. Саме на них доцільно акцентувати увагу в пошуках пріоритетних доменів розвитку регіону.

Однак, як зазначалося вище, статистичні дані не можуть бути єдиним підґрунтям для визначення пріоритетних доменів, в свою чергу, наявність пріоритетних доменів потребує обговорення із зацікавленими сторонами в рамках процесу підприємницького відкриття. Визначення пріоритетних напрямків має базуватись на основі об'єктивного аналізу поточної ситуації в регіоні і процесі підприємницького відкриття. Слід прийняти до уваги, що визначення смарт спеціалізації регіону має орієнтуватися не на ринкову нішу, або галузь, а на осередки підприємницької активності, на поєднання ринків, людського капіталу, інновацій та експортного потенціалу, а також якірні проекти та визначати направленість інноваційного зростання регіону.

За методикою Європейської Комісії стратегія смарт спеціалізацій в основному базується на найбільш відомих та економічно-активних секторах, а це означає, що вся увага акцентована на великі і середні підприємства, виключаючи ФОП. Це зумовлено обмеженістю відповідної статистичної інформації, яку надають підприємці, що працюють за спрощеною системою. Водночас, фізичні особи підприємці генерують приблизно в 3 рази більше податків, ніж представники середнього і великого бізнесу. Враховуючи даний аспект, можна зазначити, що вибір смарт спеціалізацій має враховувати загальну структуру економіки та акцентуватись на секторах, що можуть виступити пріоритетними напрямками розвитку регіону (рис. 5).

Рис.5 Питома вага податків, сплачених ФОП у Харківській області за розділами КВЕД за 2018 р., %. (складено авторами за даними ДФС України)

З огляду на рис5, у структурі економіки Харківської області можна розглядати три найвпливовіші сектори, а саме:

- сектор оптової та роздрібною торгівлі, що потенційно може виступити ресурсним донором, адже близько 43 % всіх податків ФОП припадає саме на дану секцію КВЕД;

- промисловість (добувна промисловість і розроблення кар'єрів, переробна промисловість) (близько 8% всіх податків ФОП) в свою чергу потребує реформування та може стати основним поглиначем інновацій та забезпечити формування точок промислового зростання регіону;

- високотехнологічні та проривні сервіси (наприклад, сектор інформації та телекомунікацій (близько 22 % всіх податків ФОП), професійна наукова та технічна діяльність, окремі сектори формальної та неформальної освіти (Edutech), медичні сервіси) також потенційно можуть забезпечити проривну динаміку за рахунок потенціалу аутсорсингу, інтегрованості до міжнародних ринків та розвитку технологій.

Узагальнення підходів до вибору пріоритетів смарт спеціалізацій дозволяють констатувати наявність ряду викликів на шляху до вибору пріоритетів.

У процесі вибору спеціалізації слід враховувати не тільки великі і середні підприємства, а і ФОП, які генерують суттєву долю податків. При цьому вибір смарт спеціалізацій у Харківському регіоні має враховувати загальну структуру економіки та акцентуватись на секторах, що можуть виступити пріоритетними напрямками розвитку регіону.

Сектор «Високотехнологічні та проривні сервіси» може стати плацдармом для розвитку смарт спеціалізацій Харківського регіону. Даний сектор може включати наступні напрямки: Виробництво з високою доданою вартістю (High-value added manufactory), Smart IT-рішення (Smart IT-solution), Освіта для майбутнього (Edutech).

Ще одним пріоритетним напрямком може стати надання соціальних послуг, в основу яких закладено ринковий механізм (переорієнтація класичного інфраструктурного сектору медицини), що може стати поштовхом для трансформації економіки та перетворитись в проривну смарт спеціалізацію.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Головного управління Статистики в Харківській області. URL:<http://kh.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 19.09.2019).
2. Hollanders H. Map ping economic and innovation potential in the Ukraine Arevised measurement frame work: Results for Kharkiv Report prepared under the expert group “Smart specialisation in E&IA countries” for the European Commission’s DG Joint Research Centre, Directorate Growth and Innovation.
3. Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. OECD Publications. URL: <http://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.pdf> (дата звернення 21.09.2019)
4. Gianelle, C., D. Kyriakou, C. Cohen and M. Przeor (eds) (2016), Implementing Smart Specialisation: A Handbook, Brussels: European Commission. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/154972/Implementing+Smart+Specialisation+Strategies+A+Handbook/2a0c4f81-3d67-4ef7-97e1-dcbad00e1cc9> (дата звернення 20.09.2019).

Руснак Алла Валентинівна

*доцент, д.е.н., професор кафедри економіки
Херсонської філії Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Херсон, Україна*

Надточій Ірина Ігорівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри економіки
Херсонської філії Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Херсон, Україна*

СУЧАСНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні пріоритети, інвестиційний потенціал, інвестиційна безпека, капітал.

Keywords: investments, investment priorities, investment potential, investment security, capital.

Сьогодні перспективи світової економіки досить нечіткі. Експерти вказують на значний потенціал зростання на більшості ринків, що робить загальносвітову кризу або рецесію малоймовірними в найближчій перспективі. Разом з тим, торгові війни між великими гравцями, політична нестабільність в деяких регіонах, коливання цін на нафту та інші дестабілізуючі чинники здійснюють негативний вплив на фінансові ринки. Тому згідно з останніми прогнозами МВФ зростання світового ВВП в 2019 р. сповільниться та складе 3,5% [1].

Якщо розглядати світові тенденції міжнародного руху капіталу, то, за оцінками експертів, його обсяг в 2016 р. скоротився на 13% – до 1,525 тлрн. дол. США – переважно за рахунок зниження активності на ринках, що розвиваються

(Африка, Латинська Америка та Азія). У першій десятці країн-реципієнтів лідируючі позиції займають США, Великобританія та Китай. Значне зростання по країнам з економікою, що розвивається (+ 38% в річному вираженні), в які входить і Україна, обумовлене в основному інвестиціями в Росію і Казахстан. Україна на даному етапі не дуже непомітна на світовій мапі інвестицій [2].

При визначенні інвестиційних пріоритетів України слід враховувати світові інвестиційні тренди. Основними інвестиційними трендами та перспективними напрямками для інвестицій в Україні в 2019 р. є такі [1].

1. Неоднозначний американський ринок. Інвестиції в американський фондовий ринок в 2019 р. є досить ризикованою справою. За 2018 р. основний індекс американської фондової біржі Dow Jones подешевшав на 7,1%, з огляду на світову нестабільність, на біржі скоріше буде спостерігатися негативна динаміка.

2. Європейська стагнація, азіатський ІТ-прорив та зміна регіональних переваг в розміщенні виробництв. Більшість економічних аналітиків сходяться на тій думці, що робити вкладення в американський або європейський ринок зараз не вигідно. За 3 квартали 2018 р., економіка Єврозони зросла лише на 0,2%. Це мінімальний показник за останні 4 роки, аналогічна ситуація існує в японській економіці. Експерти радять інвесторам звернути увагу на країни, що розвиваються, особливо Індію та Китай. Зростання економіки КНР склав 6,6% в 2018 р., а згідно з прогнозом Світового банку до 2030 р. ця країна стане світовим економічним лідером.

3. Інвестиції в аграрний сектор. Зростання населення планети та збільшення потреби в продуктах харчування зумовлюють актуальність інвестицій в сільське господарство. Тут має великі перспективи український ринок. За даними Держстату за січень-вересень 2018 р. в український аграрний сектор було вкладено 45,3 млрд. грн, що на 7,7% більше, ніж за аналогічний період 2017 р. В цілому, з початку 2014 р. інвестиції в сільське господарство України зросли на 81%. Це позначається на ефективності й технологічного аграрного сектора України. Так, валовий збір зерна в 2018 р. склав близько 70,1 млн. т в порівнянні з 62 млн. т в 2017 р. На тлі такого зростання, все більше внутрішніх та іноземних інвесторів зацікавлені у входженні в агросектор України шляхом придбання агрокомпаній. Перспективними нішами аграрного сектору України є: 1) зернова логістика – за даними Світового банку, українські аграрії щороку через незадовільний стан логістичних об'єктів недоотримують від 600 млн. дол. США до 1,6 млрд. дол. США (це 20-50% від поточного обсягу банківських позик сільському господарству); 2) точне землеробство – за оцінками експертів ринок точного землеробства в Україні становить близько 50 млн. дол. США на рік (програмне забезпечення, автопілот, датчики, дрони, агрегати, обладнання, консалтинг, послуги) та щороку потенціал ринку зростає приблизно на 25%; 3) органічне виробництво – Україна експортує 80% виробленої органічної продукції. Найбільшими імпортерами української продукції в 2018 р. були Німеччина,

Швейцарія, Нідерланди, Італія, Польща, Великобританія, Австрія, Франція, Бельгія, Угорщина.

Особлива активність спостерігається в аграрній інфраструктурі (порти, елеватори), можлива активність в аграрному машинобудуванні, виробництві засобів захисту рослин і добрив, створенні нових технологій в агросекторі.

4. Венчурні інвестиції та стартапи. Світовий ринок венчурних інвестицій тільки за перше півріччя 2018 р. зріс на 32% у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року та досяг 98 млрд. дол. США. В останні роки в Україні також активно розвивається ІТ-індустрія, з'являються нові венчурні фонди та ІТ-стартапи. Так, експорт ІТ-послуг за 11 місяців 2018 р. склав 2,588 млрд. дол. США, що майже на 15% більше, ніж за весь минулий рік. Перспективними є інвестиції в R&D-центри, датацентри, складання гаджетів. Крім ІТ напрямку, в Україні розвиваються й суміжні проекти, наприклад в сфері розробки hardware продуктів.

5. Фінансовий сектор. Найпривабливіша фінансова сфера для інвестицій в найближчі роки – це банківський сектор. Крім банків у фінансовому секторі є і нові напрямки, які за потенційними обсягами вкладень важко порівняти з банками-гігантами. Фінансових стартапів в Україні щороку більше. Здебільшого вони стосуються більш зручного переказу коштів з-за кордону і за кордон, а також способів прийому/готівки електронних платежів в Україні. Популярність набирають проекти на базі Bitcoin.

За даними Державної служби статистики України надходження прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в Україну у січні-червні 2019 р. склали 1259,5 млн. дол. США. У I півріччі 2019 р. приріст іноземних інвестицій склав 839,6 млн.дол. США. Здебільшого інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Станом на 01.07.2019 р. найвагомійші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до підприємств промисловості – 33,3 % та установ та організацій, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 16,6%.

До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 29,4%, Нідерланди – 22,0%, Велика Британія – 6,1%, Німеччина – 5,2%, Швейцарія – 4,9%, Австрія – 3,4% і Віргінські Острови (Брит.) – 3,1%.

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у I півріччі 2019 р. складають 233,9 млрд. грн, що на 12,3 % більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період 2018 р. Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капітальних інвестицій, у I півріччі 2019 р. залишаються: промисловість – 40,3%, будівництво – 10,8%, сільське, лісове та рибне господарство – 10,1%, інформація та телекомунікації – 3,7%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,9%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,4%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 5,4%,

операції з нерухомим майном – 4,9% [3].

Для економіки України нині особливо важливі точки зростання – ті інвестиційні проекти, реалізація яких створить умови та послужить стимулом для її підйому та технологічного оновлення. Йдеться про будівництво нових об'єктів, розширення та модернізацію діючих потужностей, закупівлю та встановлення нового обладнання, розробку та впровадження нових технологій, придбання нових активів тощо. Такі точки зростання важливі у всіх галузях, будь-то агропромисловий комплекс, гірничо-металургійний або паливно-енергетичний, машинобудування або виробництво товарів широкого споживання, сфера нерухомості, транспорту, телекомунікацій або культури.

За оцінками експертів [2] найбільш привабливими галузями економіки України для зовнішніх інвесторів є:

- енергетика;
- інфраструктура (її будівництво);
- агропромисловий комплекс;
- машинобудування;
- харчова промисловість;
- ритейл;
- фармацевтика та медицина;
- фінансовий сектор та фінансові технології;
- ІТ, аутсорс;
- військово-промисловий комплекс.

У табл. 1 узагальнено потенційну потребу та обсяг ринку інвестицій у найбільш привабливих галузях економіки України.

Таблиця 1

Потенційна потреба та обсяг ринку інвестицій у галузях економіки України

№ з/п	Галузь, сектор економіки	Потенційна потреба в капіталі, млн. дол. США	Обсяг ринку в 2015 р., млн. дол. США	Співвідношення обсягу ринку до потенційної потреби в капіталі, %
1	Енергетика	60000	19300	32,2
2	Інфраструктура (її будівництво)	50000	1600	3,2
3	Агропромисловий комплекс	38000	16500	43,4
4	Машинобудування	30000	9400	31,3
5	Харчова промисловість	30000	14200	47,3
6	Ритейл	20000	48300	241,5
7	Фармацевтика та медицина	13000	2700	20,8
8	Фінансовий сектор та фінансові	11000	5000	45,5

	технології			
9	ІТ, аутсорс	6000	2500	41,7
10	Військово-промисловий комплекс	5000	1300	26,0

Згідно з опитуванням Mergermarket, за очікуваннями активності в світовому М&А найцікавішими серед базових індустрій будуть сектора фінансів (банки, страхові), фармацевтика та ритейл. З вищесказаним цілком корелює інтерес і в індустріях, які стрімко розвиваються: фінтех, цифрові технології в медицині та інтернет-торгівля. Це означає, що інвесторам цікаві як базові перспективи сектора, так і підвищення продуктивності в них за рахунок впровадження високих технологій [4].

Інновації та технології будуть в істотній мірі рухати бажанням інвестора, стратеги будуть налаштовані платити швидше за технологію, ніж за екстенсивні матерії (активи, частку ринку тощо).

Міжнародний інвестиційний простір нині функціонує за ринковими правилами, в умовах жорсткої конкуренції, де головними «гравцями» в конкурентній боротьбі за основний товар – інвестиційні ресурси – виступають окремі країни. Найбільші за обсягом та підсумково найефективніші інвестиції залучають до себе саме ті країни, чиї інвестиційні стратегії виявляються найбільш вдалимими [5, с.148]. Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та стійкої інвестиційної безпеки в Україні набуває стратегічної важливості. Від реалізації цих завдань залежить динаміка соціально-економічного розвитку та можливості модернізації на інноваційній основі національної економіки

Список використаних джерел

1. InVenture. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/articles/investirovanie-2019:-samye-pribylnye-napravleniya-dlya-investicij-v-etom-godu/> (дата звернення: 05.10.2019).
2. Проект Україна: что прорастет. URL: https://project.liga.net/projects/ukraine_investment/ (дата звернення: 05.10.2019).
3. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні за I півріччя 2019 року. Міністерство розвитку економік, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Стан%20інвестиційної%20діяльності%20в%20Україні> (дата звернення: 08.10.2019).
4. Топ-10 самых привлекательных отраслей украинской экономики для инвестиций. URL: <https://vlasnasprava.ua/top-10-samy-h-privlekatel-ny-h-otraslej-ukrainskoj-e-konomiki-dlya-investitsij/> (дата звернення: 01.10.2019).

5. Жилінська О., Мельничук О., Антонюк Л., Гуменна О., Радчук А., Столярчук Я., Тарута С., Харламова Г., Чала Н., Шнирков О. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів. Кальварія, 2017. 164 с.

Скиба Марина Валеріївна

к. держ. упр., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Ключові слова: людський капітал, економіка України, світова економіка, інноваційний потенціал.

Keywords: human capital, economy of Ukraine, global economy, innovation capital.

Глобальні тенденції світового розвитку: цифровізація, розширення сфери послуг, особливо її інформаційно-технологічної складової, перехід до постіндустріальної цивілізації та формування сервісних економік у країнах з високим рівнем доходу поряд з екологізацією, формуванням сталих інноваційних екосистем, а також “нової економіки”, в основу якої покладено людський інтелект, знання, виробництво і використання нових знань актуалізують тематику дослідження формування інституційного середовища розвитку людського капіталу.

Перш ніж перейти до визначення основних інститутів у сфері формування розвитку людського капіталу, варто зупинитись на визначенні наукової категорії інститут. Загальновідомо, що наукова категорія «інститут» включає сукупність норм, правил та механізми, які забезпечують їх дотримання. Інститути можна класифікувати: за ознакою формальності - формальні та неформальні інститути; за кількістю виконуваних функцій - монофункціональні (фірма) та поліфункціональні (сім'я, яка відіграє важливу роль з точки зору формування та розвитку людського потенціалу); за напрямком впливу – екзогенні та ендогенні; за сферою діяльності - правові, економічні, соціальні, освітні, релігійні тощо. Дану класифікацію доцільно доповнити інститутами за ознакою часу, терміном дії (довготривалі та короткотривалі), за територією дії (глобальні, регіональні, локальні тощо), за мережею (мономережеві, дуомережеві, полімережеві) та ін.

Інститут освіти як один з найважливіших соціально-економічних інститутів з точки зору формування людського потенціалу, який є множиною установ, підприємств та організацій на які покладені відповідні функції (у тому числі накопичення та передачі інформації, умінь, знань, навичок, цілеспрямованого формування особистості, висококваліфікованого фахівця, відтворення та розвитку культури...), а також систему правил, норм, стандартів поведінки учасників

процесу освіти, що, регулюють процес виробництва, обміну та розподілу специфічного продукту у процесі реалізації освітньої послуги та сприяють наданню сталості та визначеності суспільним відносинам та взаємодії у суспільстві, економічному розвитку країни. Провідною метою інститута освіти на етапі переходу до постіндустріального інформаційного суспільства, становлення економіки, що базується на знаннях є формування людського потенціалу, як ключового елемента інноваційних змін, гаранта розвитку суспільства і держави.

Важливе місце у процесі формування та організації заходів щодо функціонування суспільства належить закріпленню, забезпеченню прав і свобод людини, здоров'ю нації, забезпеченню гідного прожиткового рівня, підтримці освіти та науки, технічному прогресу тощо. Держава, як один з інститутів, має втручатися в економіку, щоб мінімізувати негативний вплив ринкових сил. Завдання держави полягає у створенні інституційного середовища (правової бази, організацій) для реалізації функцій освіти та розвитку людського потенціалу. Реалізація економічної функції освіти разом з функціями людинотворчою, гуманістичною, технологічною, освітньою, розвиваючою, виховною забезпечує формування людського капіталу, розкриття якого має забезпечити не тільки зростання доходу його власнику, а й зробити внесок у розвиток суспільства і держави, шляхом здійснення якісних трансформаційних перетворень в економіці та суспільстві.

На нашу думку, однією з основних складових інноваційного потенціалу економіки України є: людські ресурси, що потенційно можуть бути виконавцями ННТР та дослідниками [1]. Україна має високоосвічене населення, розвинуті наукові школи, передові розробки, що є конкурентоспроможними у світі. На думку, експертів, за складовою, що характеризує людський капітал при визначенні індексу глобальної конкурентоспроможності Україна займала 87 місце з 141 країн світу (здоров'я – 101, навички – 44). За показником «навички» Україна покращила позиції. Проте показник «здоров'я» дуже погіршився у порівнянні з попереднім роком. Показник характеризує за 100 бальною шкалою середню кількість років на яку новонароджений може сподіватись прожити в хорошому здоров'ї - становить 65,6 балів (в попередньому році – 72 бали). У порівнянні з іншими країнами світу Україна має не високі показники пропускаючи вперед: Іспанію (100), Японію (100), Швейцарію (100), Ізраїль (98,1), Німеччину (92,3), Словенію (89,8), Чехію (85,6), Польщу (83,8), випереджаючи: Єгипет (65), Індію (60,5) та ін.

Аналіз статичних показників у сфері освіти та науки дозволив виявити довгострокову тенденцію щодо зменшення кількості працівників задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, науковців, а також кількості організацій, які виконують наукові дослідження й розробки. Дана тенденція сформувалась в 90-ті роки ХХ ст. і триває до теперішнього часу. Стрімке зменшення кількості працівників зайнятих у сфері НДДКР в Україні було обумовлене інституційними змінами, скороченням обсягів державного

фінансування, демографічними та іншими чинниками (що посилювались в умовах зовнішньої агресії). У більшості країн, що входять до ТОП-20 за Індексом глобальної конкурентоспроможності та мають високий рівень доходу, витрати на НДДКР перевищують 2 % від ВВП (Ізраїль - 4,3% від ВВП, Швеція 3,3% від ВВП, Німеччина - 2,9 % від ВВП). Витрати на НДДКР у Словенії становили - 2 % від ВВП, Чеській Республіці - 1,7 % від ВВП, Польщі - 1% від ВВП, в Україні - 0,4% від ВВП [2]. Більшість країн з низьким рівнем доходу витрачають на НДДКР менше 0,3 % від ВВП.

Практика фінансування наукових досліджень країн з високим рівнем доходу доводить наявність альтернативності джерел та механізмів залучення фінансування на НДДКР. В країнах доволі розвинутих є механізм грантової підтримки наукових досліджень, фінансування через спеціалізовані фонди та ін. Досвід створення та функціонування подібних механізмів в Україні доводить потенційну можливість їх використання з метою залучення фінансових ресурсів на НДДКР. Внесок наукових досліджень і розробок у ВВП України впродовж 2010-2018 рр. не перевищував 0,5 % від ВВП, а в структурі валового нагромадження 3% [2].

Економіка України маючи не високий ВВП на душу населення у порівнянні з економічно розвинутими країнами світу, застарілі основні фонди, що потребують модернізації та капітального оновлення, демонструє невисокі позиції у міжнародних рейтингах (85 місце з 141 країна за індексом GCI-2019) [3]. Недосконалість інституцій, фінансової системи, макроекономічна нестабільність не сформували належних сприятливих умов для зростання конкурентоспроможності. Якщо порівняти Україну за сумарним індексом інновацій з країнами ЄС, то можна зазначити наступне: Україна пропускала вперед Німеччину (яка продемонструвала позитивну динаміку зростання за СІ впродовж останніх років обумовлену впливом макроекономічних чинників, стабільністю макроекономічного середовища, розвитком кластерних ініціатив та ін.), Словенію, Естонію, Чехію, Угорщину, Литву, Польщу, Латвію, Румунію, Болгарію [3]. Проте за складовою СІ «венчурний капітал» Україна випередила Чехію, Словенію. Серед сильних сторін України варто відзначити такі показники, як: створення знань й результати наукових досліджень, співвідношення патентів за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, співвідношення корисних моделей за походженням до ВВП за паритетом купівельної спроможності, витрати на комп'ютерне програмне забезпечення у відсотках ВВП, експорт ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі [4].

Отже, подальше збереження темпів скорочення кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок несе ризики втрати наукового потенціалу країни і потребує вжиття системних, довгострокових заходів на рівні політики держави, розробки дієвих інструментів та механізмів спрямованих на подолання загрозливої тенденції. В Україні існує потреба в

удосконаленні інституційного середовища для розвитку інноваційного потенціалу як сукупності базових економічних, правових, соціальних та ін. правил, норм, організацій, що через формальні та неформальні обмеження впливають на процес взаємовідносин суб'єктів економіки щодо задіяння результатів наукових досліджень у процес суспільного виробництва з метою вироблення продукту здатного задовольнити суспільні потреби у певний період часу та у певному місці, а також сприяти зростанню якісного рівня економічного розвитку. Удосконалення інституційного середовища для розвитку інноваційного потенціалу потребує застосування духовно-моральних, інституційно-правових, фінансово-економічних інструментів та механізмів.

Досвід економічно розвинутих країн світу із високим рівнем доходу доводить, що з метою формування умов для підвищення рівня людського капіталу необхідним є створення умов для:

- глобалізації економічної науки та освіти, реформування системи вищої освіти [6];

- мотивації викладачів до підвищення кваліфікації, професійного зростання, самовдосконалення, творчого пошуку, впровадження інноваційних технологій у викладацькій та науковій роботі шляхом підвищення рівня заробітної плати, організації курсів вивчення іноземних мов, міжнародних стажувань, конференцій та ін.;

- налагодження взаємозв'язків з вченими зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами з питань участі в міжнародних наукових проектах;

- обмін досвідом та знаннями з передових економічних досліджень;

- посилення ролі освітніх, наукових мереж, громадських організацій у сфері освіти та науки.

З метою формування інституційно-правового середовища для зростання рівня інноваційного потенціалу економіки України необхідним є:

- визначити та своєчасно здійснювати корекцію переліку стратегічно важливих галузей, досліджень та технологій, здатних забезпечити найбільш значні економічні та соціальні блага;

- стимулювати вітчизняні фінансово-кредитні установи, що надають кредити на виконання інноваційних та інвестиційних проектів;

- створити наукові, інноваційні фонди за участю держави, що не лише дозволить сформувати додаткові гарантії для інвесторів, а й збільшить обсяг залучених інвестицій в інноваційні проекти, НДР;

- надати фіскальні пільги та можливості отримання інвестиційних податкових кредитів суб'єктами інноваційної діяльності;

- забезпечити формування інноваційних, освітніх кластерів та нових механізмів міжнаціонального співробітництва зі створення нововведень (партнерство з інформаційних та інноваційних мереж);

- стимулювати науково-дослідну та технологічну кооперацію;

- сприяти розвитку інноваційної інфраструктури (технологічних парків, бізнес-інкубаторів, технополісів, центрів трансферу технологій, науково-інноваційних платформ та ін.).

Список використаних джерел

1. Skyba M.V. Innovative potential: research on the scientific-categorical apparatus of innovation economy // Економічні горизонти. – 2019. - №1. – С. 63-79.
2. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. The Global Competitiveness Report 2019. - Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
4. European innovation scoreboard. - Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en
5. Global Innovation Index 2019 rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>.
6. Skyba M.V. The main tendencies of higher education in Ukraine in the context of the current challenges of European integration // European integration. - 2018. - №2 (4). - С. 43-54 https://pm.uek.krakow.pl/article/view/1627/pdf_1

Соловей Надія Василівна

*доцент, к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування*

Турова Лариса Леонідівна

*старший викладач кафедри
фінансів, банківської справи та страхування
Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна*

ДЕРЖАВНІ СТРАХОВІ КОШТИ, ЯК СИСТЕМА ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Ключові слова: державне страхування, страховий ринок, страхування, страхові послуги.
Keywords: state insurance, insurance market, insurance, insurance services.

Український страховий ринок до сьогодні перебуває в стані інтегрування у світовий. Тому дуже важливо з'ясувати, яке місце посідає страховий ринок у країнах з розвинутою економікою, де страхову галузь визнано однією з найважливіших. Вона забезпечує дієву систему захисту майнових прав та інтересів усіх громадян і підприємств, підтримання соціальної стабільності суспільства, економічної безпеки держави, а також є важливим фінансовим інструментом регулювання національної економіки й потужним джерелом акумулювання коштів для їх подальшого довготермінового інвестування в

народне господарство. Страхова діяльність належить до найприбутковіших видів світового бізнесу.

Зазначимо, що державне соціальне страхування відіграє важливу роль у розвитку суспільства. У Конституції України (ст. 46) зазначено: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених Законом» [2]. З метою забезпечення таких прав в Україні створена система загальнообов'язкового державного соціального страхування. Поряд розвиваються форми добровільного соціального страхування.

За концепцією розвитку страхового ринку можна надати визначення: «Метою розвитку страхового ринку є підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг, з урахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів». [1].

Регіональні управління державного страхування та інспекції є основними ланками системи державного регулювання страхування. На інспекції покладено проведення більшості видів добровільного і обов'язкового страхування: укладення договорів, оцінка майна, визначення і виплата страхового відшкодування та страхових сум (у межах лімітів). Роботу з особистого і майнового страхування серед населення безпосередньо проводять позаштатні агенти державного страхування, їм надано право від імені органів державного страхування укладати з громадянами договори страхування і видавати за своїм підписом і печаткою інспекції страхові свідоцтва та квитанції встановленого зразка. Вказану роботу страховий агент має проводити на визначеній ділянці, з оплатою йому праці на комісійних засадах.

Органи державного страхування організують роботу інспекцій, безпосередньо проводять деякі види страхування, розраховують і затверджують великі суми виплат страхового відшкодування, проводять ревізії підпорядкованих підрозділів, контролюють використання коштів на проведення заходів з попередження загибелі, пошкодження застрахованого майна тощо.

Характерною ознакою державного страхування є участь у ньому багатьох державних і громадських організацій. Вони розробляють умови страхування, враховують та оцінюють майно і проводять обов'язкове страхування, укладають договори добровільного майнового та особистого страхування, визначають причини виникнення матеріального збитку, обставини, пов'язані із страховими випадками, які вже відбулися [6]. Враховуючи, що під час проведення майнового та особистого страхування доводиться вирішувати питання, які вимагають

спеціальних знань, до роботи страхових органів залучаються спеціалісти-експерти відповідних професій.

З огляду на ризикове функціонування будь-якого підприємства, концентрацію виробництва та ускладнення його технологій, ризики, пов'язані зі стихійними та техногенними аваріями та постійно зростаючим ризиковим середовищем проживання кожної людини, можна передбачити, що з кожним роком роль страхування в Україні в захисті економіки та життя людей буде швидко зростати. А якщо до цього додати державні пріоритети з переорієнтації програм соціального захисту громадян (охорона здоров'я, пенсійне страхування) на страхові засади, як це зроблено в країнах із ринковою економікою, то перспектива посилення ролі страхування в системі соціального захисту стає очевидною [3].

Державне страхування спрямоване на забезпечення формування і розвитку ефективно функціонуючого ринку страхових послуг, створення в Україні необхідних умов для діяльності страховиків різноманітних організаційно-правових форм захисту інтересів страхувальників. Державне регулювання покликане сприяти зміцненню на страховому ринку товариств, що мають міцну фінансову та правову основу і, разом з тим, не допускати на страховий ринок спекулятивні й фіктивні компанії, що можуть заподіяти шкоду як страховій справі, так і страхувальникам.

Як правило, цільові страхові державні фонди не можуть займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої їх створено.

Таким фондам забороняється також використовувати свої кошти на цілі, не пов'язані з виконанням їх функцій. Кошти цільових страхових державних фондів не входять до складу Державного бюджету України. Ці фонди мають самостійні бюджети [5]. Управління страховими фондами здійснюється на паритетній основі представниками держави та суб'єктів соціального страхування (страхувальників і страховиків). Для забезпечення стабільної діяльності фондів створюються резерви страхових коштів. Фонди зобов'язані публікувати в засобах масової інформації свої бюджети.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Страхова справа/ Віктор Базилевич, Катерина Базилевич. - К.: Знання, 1998. -215 с.
2. Внукова Н. Страхування: Навч.-метод. посібник/ Наталія Внукова, Віталій Успенко, Людмила Временко,; За заг. ред. Н. Внукової. - Харків: Бурун Книга, 2004. -371 с.
3. Горбач Л. Страхова справа : Навчальний посібник/ Людми-ла Горбач,. -2-е вид., випр.. -К.: Кондор, 2003. -248 с.

4. Плиса В. Страхування: Навчальний посібник/ Володимир Плиса,. - К.: Каравела, 2006. -391 с.

5. Рижиков В.С. Страхова справа: Конспект лекцій (для студентів вищих закладів освіти)/ В.С. Рижиков, Б.С. Дігтяр. - Кіровоград: ДЛАУ, 2002. -136 с.

6. Страхування : Підручник/ Керівник авт. колективу і наук. ред. Семен Осадець,; М-во освіти і науки України, КНЕУ, Українська фінансово-банківська школа. -2-е вид., перероб. і доп.. -К.: КНЕУ, 2002. -599 с.

Сторожук Оксана Василівна

доцент, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Заярнюк Олексій Васильович

доцент, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

МОТИВАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: мотивація, інноваційна активність, викладач, вища освіта, конкурентоспроможність.

Keywords: motivation, innovative activity, teacher, Higher Education, competitiveness.

У сучасних умовах перед системою вищої освіти України постають наступні важливі завдання: підготовка кваліфікованих фахівців, здатних забезпечувати процес інноваційної діяльності на виробництві; розвиток освітньої та науково-інноваційної діяльності; підвищення конкурентоспроможності вищої освіти та вихід її у глобальний простір.

Виходячи з цих позицій, слід зазначити, що мотивація інноваційної активності науково-педагогічних працівників набуває особливої актуальності.

Під інноваційною активністю працівників вищої освіти ми розуміємо ступінь їх участі у генеруванні оригінальних наукових ідей, залученість до наукових досліджень за міжнародними грантами; участь у вирішенні нестандартних задач та пропозиції шляхів їх практичної реалізації; розробці оригінальних методів викладання відомих знань; впровадженні інновацій в навчальний процес.

В умовах інноваційного розвитку економіки саме освіта відіграє головну роль у формуванні людського капіталу, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки, створення ВВП [1]. Інноваційна діяльність не лише підвищує інтерес до професійної діяльності викладача, а й сприяє позитивній динаміці розвитку уявлень про науково-педагогічну діяльність у закладі вищої освіти (ЗВО), а також

розвитку мотивації до самовдосконалення особистості в професійній діяльності, підвищення наукоємності педагогічної діяльності.

Проте, інноваційна діяльність у вищій школі України гальмується і не розвивається достатніми темпами. Основними чинниками, що перешкоджають прояву інноваційної активності науково-педагогічних працівників є відсутність системи матеріального і морального заохочення інноваційної активності, дефіцит висококваліфікованих талановитих викладачів. Крім того, управління інноваційною активністю викладачів не є пріоритетом у вищій школі (рис.1).

Окремою проблемою формування кадрового потенціалу вищої освіти є незадоволеність заробітною платою в сфері освіти, яка є значно нижчою навіть середнього рівня в Україні. Так, станом на початок 2018 р. заробітна плата в освітній сфері була нижчою на 40% від оплати праці в промисловості [2]. Низький рівень заробітної плати працівників вищої освіти призводить до падіння престижу професії викладача та спричиняє втрату інтересу до трудової діяльності як способу матеріального забезпечення, загострює питання «старіння кадрів» в освіті, знищує мотивацію до прояву науково-інноваційної творчості.

Низький рівень володіння викладачами сучасними інформаційними технологіями, іноземними мовами, використання застарілих освітніх технологій навчання, зниження академічної мобільності науково-педагогічних працівників через незадовільне матеріальне становище негативно впливають на формування інноваційного клімату в освітньому середовищі.

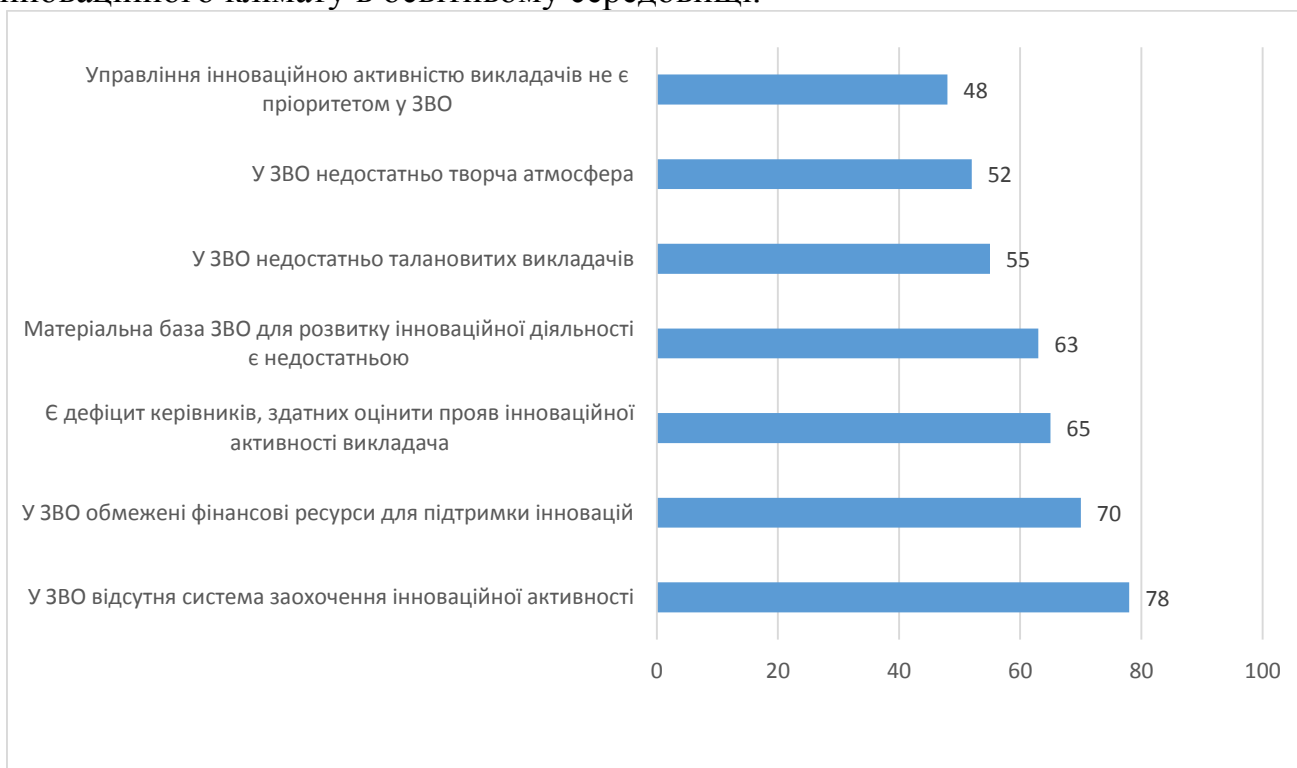

Рис.1. Чинники, що перешкоджають прояву інноваційної активності науково-педагогічних працівників

Джерело: результати опитування, проведеного авторами

Отже, з метою підвищення інноваційної активності науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти потрібно змінювати підходи до управління її мотивацією. Рекомендації щодо удосконалення системи управління мотивацією інноваційної активності науково-педагогічних працівників можуть бути наступними:

1) періодично проводити аналіз кадрового складу ЗВО з метою визначення поточної і перспективної потреби в них, а також з метою ефективного використання резерву талантів із студентського середовища, схильних до науково-інноваційної творчості;

2) забезпечити якість трудового життя викладачів ЗВО через посилення функції матеріальної мотивації; посилити функцію мотивації і стимулювання талановитих викладачів, які захистили дисертації (кандидатські або докторські), а також виграли чи взяли участь в розробці гранту, здійснили інноваційні розробки в освітній і науковій діяльності;

3) регулярно проводити узагальнення результатів творчої праці викладачів та повідомляти про них в різних засобах масової інформації (в соціальних мережах, електронних засобах масової інформації, на телебаченні);

4) забезпечити розвиток механізму зворотного зв'язку та відкритого спілкування між керівництвом ЗВО та викладачами для коригування напрямів інноваційної діяльності у відповідності з отриманими результатами;

5) активно використовувати практику доручення молодим талановитим викладачам складних і відповідальних завдань (надання можливості підвищувати кваліфікацію, спрямування на навчання з перспективних напрямків науково-педагогічної діяльності; залучення на платній основі до участі в інноваційній діяльності для вирішення соціально-економічних регіональних проблем [3]; включення до колективної діяльності в складі творчих проблемних груп, команд розробників інноваційних проектів тощо);

6) активно працювати над формуванням і розвитком корпоративної інноваційної екосистеми як антропометричного творчого середовища у ЗВО з метою створення умов для творчої самореалізації та формування функціонального і комфортного клімату для прояву інноваційної активності, розвитку професійної майстерності;

7) забезпечити організацію безперервного навчання і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників в будь-якому форматі: внутрішні та зовнішні тренінги, коротко- та довгострокові курси стажування, в т.ч. міжнародні; курси з вивчення іноземних мов; навчання в університетах для здобуття додаткового фаху.

Отже, інноваційна активність науково-педагогічних працівників є основою ефективності діяльності закладу вищої освіти та його конкурентоспроможності. Реалізація запропонованого комплексу заходів призведе до зростання інноваційної активності викладачів вищої школи, а також до залучення та закріплення у

закладах вищої освіти молодих викладачів та аспірантів.

Список використаних джерел:

1. Левченко О.М., Плинокос Д.Д., Ткачук О.В. (2015) Людський капітал як чинник інноваційного розвитку національної економіки України. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. Науково-виробничий журнал. Запоріжжя : КПУ. №5(86). С. 3-9.*
2. Статистичний збірник «Праця України у 2017 році. – Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. К., 2018. 282 с.
3. Storozhuk O., Zaiarniuk O. (2017) Staffing for the Innovative-Integrated Structures. *Бізнес Інформ. №9. С. 80-86.*

Чайка Катерина Сергіївна

*аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна*

УКРАЇНА ЯК ОБ'ЄКТ ДОВГОСТРОКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ІНТЕРЕСУ

Ключові слова: *прямі іноземні інвестиції, країни-інвестори, види економічної діяльності, довгостроковий економічний інтерес.*

Keywords: *foreign direct investment, investor countries, types of economic activity, long-term economic interest.*

Світовий економічний досвід свідчить про те, що ефективний розвиток економіки будь-якої країни неможливий лише за рахунок внутрішніх джерел, без залучення в неї інвестицій. За таких умов виникає об'єктивна потреба підвищення інвестиційної привабливості країни та її національної економіки, перетворення їх на об'єкт довгострокового економічного інтересу, адже найбільший вплив на розвиток економік чинять прямі іноземні інвестиції (ПІ), які можуть бути ідентифіковані як вкладення капіталу з метою придбання довгострокового економічного інтересу в країні-реципієнті капіталу. Україна не є виключенням.

Як об'єкт довгострокового економічного інтересу Україна характеризується рядом специфічних особливостей, які знаходять відображення у динаміці та структурі (галузевій, країновій тощо) її ПІ.

У 2010-2018 рр. фіксується зменшення обсягів ПІ (рис. 1). Динаміка надходжень ПІ показує два моменти: з позитивною тенденцією у період з 2010 – 2014 рр. і негативною з 2015 – 2018 рр. Таким чином, обсяги ПІ за останні 4 роки скоротилися на 21412,1 млн. дол. [1].

Рис. 1 – Обсяг ПІ (акціонерний капітал) в Україну за 2010 -2018 рр.³, млн. дол.

Основними з причин зменшення обсягів ПІ до нашої держави є затягнення військового конфлікту на Сході країни, анексія АР Крим, зростання витратності виробництва (тарифне зростання на послуги електроенергії та газопостачання для населення країни), девальвація національної валюти, зменшення внутрішньої споживчої спроможності (через нерівну тенденцією між підвищенням реальної заробітної плати населенню та рівнем інфляції).

Основними інвесторами (рис. 2) в ринкову систему України є Кіпр 327,9% (104089,1 млн. дол.) від всієї частки інвестиційних надходжень. На другому місці за часткою вкладень є Нідерланди з 19,3% або 71976,9 млн. дол. капіталовкладень. Трохи менші надходження спостерігаються з Німеччини – 8,2% або 30693,2 млн. дол., Великої Британії – 5,4% або 20099,8 млн. дол., Російської Федерації – 4,7% або 17821,4 млн. дол., Віргінських Островів – 4,1% або 15109,8 млн. дол., Австрії – 4,1% або 15191,6 млн. дол., Франції – 3,3% 12403 млн. дол., Швейцарії – 2,8% або 10786,6 млн. дол., США – 2,1% або 7825,8 млн. дол.[1].

Треба зазначити, що ситуація з Кіпром та Віргінськими Островами є неоднозначною. Ці країни є – офшорами і притік капіталовкладень з них свідчить про переважання у структурі ПІ псевдо-, квазі- іноземних інвестицій, що не є позитивною тенденцією.

Аналіз частки ПІ за видами економічної діяльності показав (рис. 3) [1], що провідними є промисловість – 21,86%, фінансова та страхова діяльність – 12,80% та оптова з роздрібною торгівлею і ремонтом автотранспортних засобів – 8,19%, що очікувано, адже ці сфери економічної діяльності вже розвинені.

³без урахування тимчасово окупованих територій (АР Крим, м. Севастополь) та без частини зони проведення антитерористичної операції (м. Донецьк, м. Луганськ) на період з 2014-2018 рр.

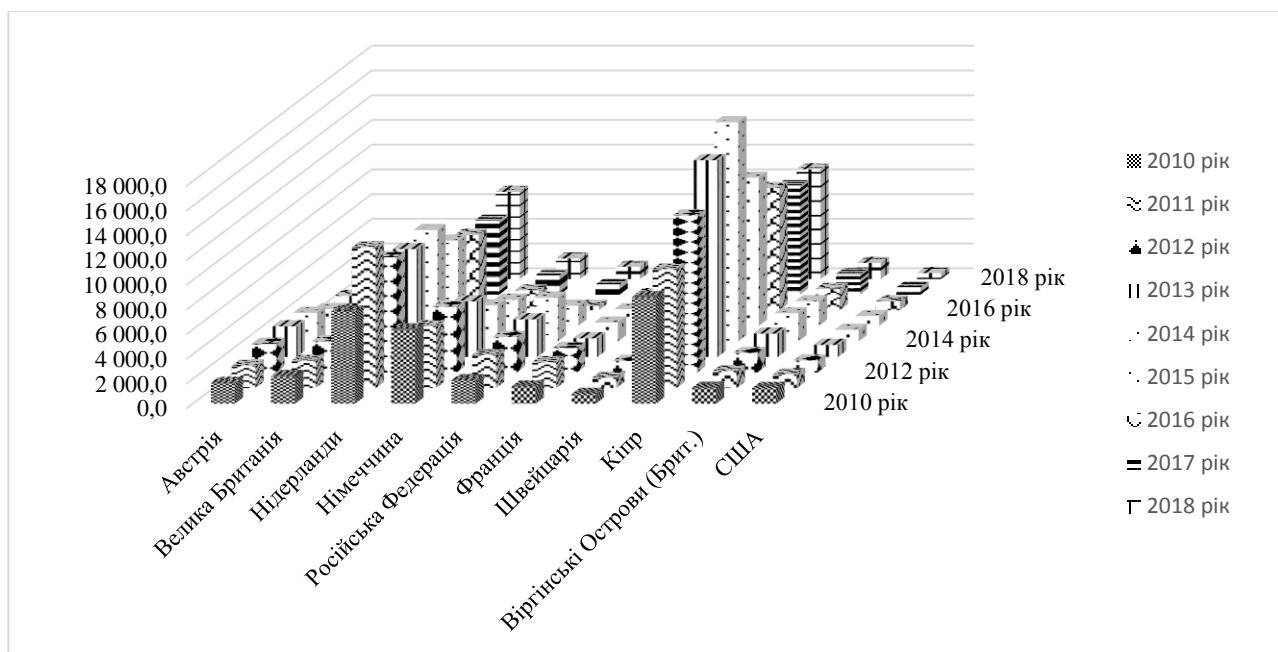

Рис. 2 – Основні країни-інвестори в економіку України за 2010-2018 рр.⁴

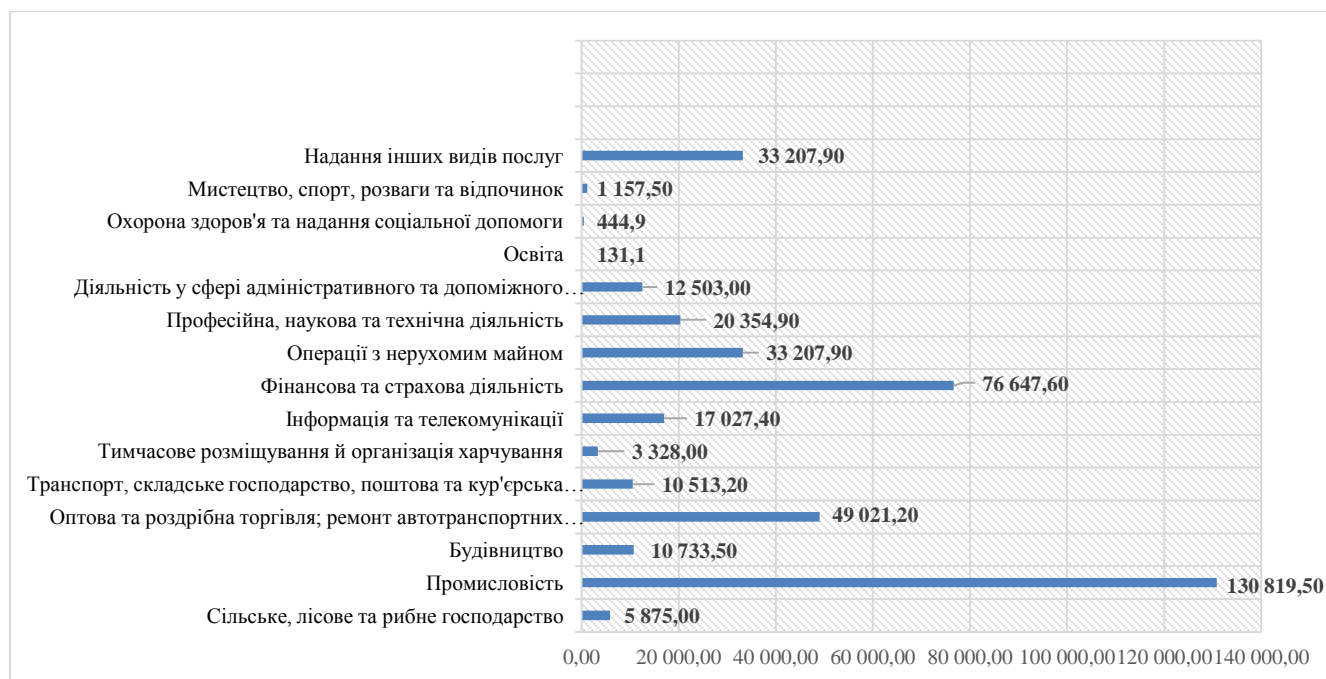

Рис. 3 – Обсяг ПІІ за видами економічної діяльності за 2010-2018 рр.⁵, млн. дол.

Проведений огляд за географічними пріоритетами інвесторів (рис. 4), вказують на перевазі м. Києва – 46,3%, Дніпропетровській області – 17,49% та Донецькій області – 6,85% від загальної частки інвестувань[1].

⁴без урахування тимчасово окупованих територій (АР Крим, м. Севастополь) та без частини зони проведення антитерористичної операції (м. Донецьк, м. Луганськ) на період з 2014-2018 рр.

⁵без урахування тимчасово окупованих територій (АР Крим, м. Севастополь) та без частини зони проведення антитерористичної операції (м. Донецьк, м. Луганськ) на період з 2014-2018 рр.

Рис. 4 – Обсяги ПІІ по регіонам України за 2010-2018 рр.⁶, млн. дол.

Проведений аналіз стану та особливостей потоків ПІІ в Україну дозволяє стверджувати, що у 2010 – 2018 рр. країна характеризується зниженням рівня інвестиційної привабливості, а отже фіксується зменшення зацікавленості іноземними інвесторами в Україні як об'єкті довгострокового економічного інтересу. Основними країнами, які проявляють інтерес до України є Кіпр, Нідерланди та Німеччина; найбільший інтерес іноземні інвестори проявляють до переробної та металургійної промисловості; найбільші обсяги капіталовкладень залучаються в м. Київ, Дніпропетровську та Донецьку області.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2019).

Яковенко Юрій Вячеславович
аспірант першого року навчання,
асистент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Донецького національного університету економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ НА ОБСЯГИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ НАДХОДЖЕНЬ

Ключові слова: мігрант, міграція, інвестиції, інвестиційні потоки, економічна система.
Keywords: migrant, migration, investment, investment flows, economic system.

⁶без урахування тимчасово окупованих територій (АР Крим, м. Севастополь) та без частини зони проведення антитерористичної операції (м. Донецьк, м. Луганськ) на період з 2014-2018 рр.

Розбудову міцної економічної системи неможливо здійснити без залучення фінансових ресурсів. Основними джерелами отримання фінансових ресурсів є залучення інвестицій, пільгових кредитів, внутрішні надходження від оподаткування. Інвестування є дієвим інструментом, що дає змогу відносно швидко та ефективно здійснити якісне зміцнення економічної системи держави. У економічній теорії визначено декілька основних напрямів отримання інвестиційних надходжень. Зважаючи на зростання міграційних процесів в Україні, а саме зовнішньої трудової міграції, актуальним питанням є вивчення впливу міграційних процесів на обсяги інвестиційних надходжень.

Метою дослідження є визначення впливу міграційних процесів в Україні на обсяги інвестиційних надходжень.

Згідно офіційних даних Державного комітету статистики України у 2018 році на постійне місце проживання за кордон виїхало 610687 осіб [1]. Згідно даних опитування щодо міграції та торгівлі людьми в Україні, яке було проведено GfK Ukraine на замовлення Місії Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, Міністерства закордонних справ Норвегії та Державного департаменту США у квітні-червні 2017 р. Результати дослідження надали можливість зробити висновок про те, що загальна чисельність українських трудових мігрантів становила 915 000 осіб [2].

Основними причинами трудової міграції українських громадян є наступні фактори:

- більш високий та привабливий рівень заробітної плати у країнах-сусідах України;
- більш комфортні умови праці, як для низько кваліфікованих, так і для висококваліфікованих видів робіт;
- можливість офіційного працевлаштування;
- більш прийнятні умови життя;
- суміжність галузей виробництва української економіки та економік країн-сусідів і як наслідок схожий попит на робочу силу;
- наявність професійних навичок та вмінь українських громадян для можливості працевлаштування за кордоном;
- законодавча можливість відносно довгострокового перебування трудових мігрантів у зоні ЄС;
- проведення країнами-сусідами України активної політики залучення робітничих та висококваліфікованих кадрів з подальшою їх інтеграцією у їх соціум.

Не зважаючи на негативні фактори впливу відтоку населення на економічний стан України, міграційні тенденції українського суспільства створюють певні позитивні переваги. Так, тимчасові трудові мігранти накопичують досить значні обсяги заощаджень у грошовій формі, які потім інвестуються в економіку України. За оцінками Національного Банку України, у

2018 році обсяг грошових переказів від заробітчанив сягнув близько 11 мільярдів доларів. У 2017 році цей показник становив 9,3 мільярда доларів [4].

Достатньо типовою є ситуація, коли особистий щомісячний дохід у трудового мігранта в середньому в три - чотири рази вищий, ніж середній дохід мешканців України. Більша частина українських трудових мігрантів перераховують кошти своїм сім'ям, які залишилися вдома. Основні дані щодо обсягів грошових переказів українських трудових мігрантів для своїх сімей, згідно даних ЮНКТАД відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Обсяги переказів українських трудових мігрантів у 2013 – 2017 роках,
млн. дол. США**

Країна	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	9 667	7 354	5 845	6 146	7 895

складено автором на основі даних [5].

Як зазначають науковці, заощадження та інвестиції становлять велику частку обсягу грошових переказів в Україну, але найбільша частка інвестицій зорієнтована на купівлю нерухомості. Загальна вартість щорічних чистих заощаджень, що їх відкладають за кордоном довгострокові трудові мігранти, на 240% вища за загальну вартість грошових переказів, що відправляються в Україну. Українські домогосподарства мають чіткі цілі заощаджень на довгострокові інвестиції, але це головним чином пасивні інвестиції (ощадні рахунки, нерухомість тощо). Три чверті домогосподарств з довгостроковими трудовими мігрантами повідомили, що роблять регулярні заощадження, й середня цільова сума становить близько 200 000 доларів США [3].

Зважаючи на те, що трудові мігранти є власниками досить значних сум грошових ресурсів, Україні доцільно провести ряд заходів щодо залучення інвестиційних коштів. Зокрема політика залучення інвестиційних коштів має передбачати:

- дієвий законодавчий захист прав та свобод інвесторів різних рівнів;
- зменшення бюрократичних перепон та максимально можливе спрощення процедури дрібного інвестування;
- зменшення податкового навантаження на вкладення потенційних інвесторів;
- створення спільних інвестиційних фондів за принципом «держава – приватний інвестор»;
- створення фонду захистку малих інвестиційних проектів;
- створення територій та регіонів, звільнених від оподаткування;
- створення та розробка системи пільг для дрібних та середніх інвесторів;
- формування та визначення потенційних напрямів інвестування;

- формування державної програми цільової підтримки малих інвестиційних проектів;
- створення всеукраїнської інформаційної бази привабливих інвестиційних проектів.

Таким чином можна зробити висновок про те, що трудова міграція українського населення не зважаючи на ряд негативних факторів, має певні позитивні явища. Зокрема, даний вид міграції надає змогу для формування інвестиційних потоків, які потенційно можуть створити перспективи для економічного зростання та принести бажаний економічний ефект за відносно обмежений період часу. Тому українському політичному керівництву варто звернути уваги на даний напрям отримання інвестиційних потоків.

Список використаних джерел

1. Державний комітет статистики України. Міграційний рух населення у 2018 році [Електронний ресурс]– Режим доступу до ресурсу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Міжнародна організація з міграції. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf
3. Міжнародна організація з міграції. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf
4. Deutsche Welle. Люди на експорт. Як трудова міграція впливає на українську економіку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/a-47365362>
5. UNCTAD. Personal remittances: receipt sand payments, annual [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>.

Наукове видання

NEW ECONOMICS

матеріали Міжнародного наукового форуму
«NEW ECONOMICS - 2019» (м. Київ, 14-15 листопада 2019 р.)

Том 1

Мовою оригіналу

*Оригінал-макет підготовлено у відділі інформатизації
наукової діяльності ІЕП НАН України*

спільно з

Науково-освітнім центром «Science Study Service»

Відповідальний за випуск *О. В. Марухленко*

Підп. до друку 12.11.2019. Формат 60x84 1/8.

Ум. друк. арк. 24,5. Тираж 300 прим.

ІЕП НАН України.

03057, м. Київ, вул. Марії Капніст, 2.